કહત હૈ બ્રહ્માનંદ, કાય મન બાની કરી;
એસે ગુરૂરાજકું પ્રણામ કોટી મેરા હૈ. ॥ ૧ ॥

પારસ પલક માંહી લોહકું સુધાર લેત;
પારસ ભયે તે છીનમાંય હેમ હોઇ હૈં;
આક ઢાક વૃક્ષનકું, ચંદન સુધારલેત;
આપકે સમાન કીન, શીત ખુશબોઇ હૈ;
જૈસેં ભ્રંગ કીટકું, સુધારકે ફિરાત અંગ;
ભ્રંગ સંગ ભ્રંગ હોય; કીટ જાતિ ખોઈ હૈ;
કહત હૈં બ્રહ્માનંદ, કાય મન બાની કરી;
તતકાલ શિષ્યકું સુધારે ગુરૂ સોઇ હૈ. ॥ ૨ ॥

ખૌયે બીજે દિવસે શ્રીજી તથા પરમહંસોને પોતાને ઘેર જમાડીને ત્યાં જ શ્રીજીના શુભ હસ્તે વર્તમાન ધરાવ્યાં અને તે શિષ્ય થયો. પણ તેના મનમાં શ્રીજી મહારાજ કંઇક પરચો બતાવે તેવી અંતરમાં ઇચ્છા હતી. તેથી બીજે દિવસે શ્રીજી મહારાજ પરમ હંસો સાથે જ્યારે દરિએ નાવા પધાર્યા ત્યારે દરિઆમાં સ્નાન કરીને થોડે દુર ઝીણી રેતીમાં સભા કરવા મહારાજે આજ્ઞા કરી. ત્યારે ખૌયા ખત્રીએ બે હાથ જોડી અરજ કરી, કે "મને પાણીની તરસ બહુ જ લાગી છે માટે તળાવને કાંઠે જઇ ત્યાં સભા કરીએ તો ત્યાં પાણીની તરસ છીપાડું. શ્રીજી મહારાજ કહે, "બહુ તરસ લાગી છે? ખૌયો કહે મહારાજ. બહુ જ તરસ લાગી છે. એટલે શ્રીજી મહારાજ જે સ્થળે ઉભા હતા ત્યાંજ પોતાના જમણા ચરણારવિન્દના અંગુઠેથી એક ગોળાકાર લીંટો કર્યો અને પાર્ષદોને કહે કે આંહી વીરડો ગાળો, તેથી તુરત જ પાર્ષદોએ વીરડો કર્યો, તેનું પાણી પીવા ખૌયાને કહ્યું, ખૌયો કહે કે "મહારાજ આ દરિઆ કાંઠે પાણી મીઠું ન હોય? ત્યારે મહારાજ કહે કે, 'આંહી મીઠી સર (સરવાણી) છે, બ્રહ્મમુનિ તમો તે પાણીનો લોટો ભરી ગળીને અમને પાવ." એમ આજ્ઞા કરતાં સ્વામીએ તુરત જ વસ્ત્રથી ગળીને લોટો ભર્યો અને શ્રીજી મહારાજને તે મીઠું જળ પાયું. શ્રીજી પ્રસાદીનું મીઠું જળ વધેલું, તે પાછું તે જ વીરડામાં પધરાવ્યું અને તે મીઠી વીરડી પ્રસાદીની કરી. તે પછી તેમાંથી જળ ભરી તે ખૌયા ખત્રીને સ્વામીએ પાયું, પછી પરમહંસો આદિ સહુએ પીધું. ત્યાં શ્રીજી મહારાજે

સભા કરી. "ખારા સમુદ્રમાં મીઠી વીરડી * થતાં શ્રીજી પ્રતાપે ઝૌયાને પરચો મળતાં નિઃસંશય થયો, હાલ પણ તે જગ્યા 'મીઠી વીરડી'ના નામે પ્રસિદ્ધ છે ને માંડવીના મંદિરના કબજે છે. ત્યાં ઓટા ઉપર શ્રીજી ચરણારવિન્દ પધરાવી છત્રી કરી છે ને છત્રીમાંના ઘુમટમાં સદ્‌ગુરૂ બ્રહ્માનંદ સ્વામી ઝૌયા ખત્રીને તે મીઠું જળ પાય છે, તેવું શ્રીજી સભાનુ ચિત્ર છે. સહુ યાત્રાળુઓ ત્યાં દર્શને જાય છે. ત્યાંજ માંડવીનું જુનું બંદર હતું તેનાં નિશાનો પણ છે; અને સામે મહાસાગર ઘુઘવે છે.

ઉપર પ્રમાણે માંડવીના વેદાંતી ઝૌયાખત્રીને સદ્‌બોધી શ્રીજી મહારાજે શિષ્ય કરેલો. હાલ માંડવીમાં જ્યાં ઝૌયા ખત્રીનાં ઘર છે, ત્યાં શ્રીજી પ્રસાદીની જગ્યા જાણી છત્રી ચણાવી શ્રીજી ચરણારવિન્દ પધરાવી તે હકીકતનો લેખ પણ નખાવેલ છે. જગ્યા હાલ મંદિરના કબજે છે.

શ્રીજી મહારાજે મનુષ્ય લીલા કરી પોતે શિષ્ય રૂપે સંતોની પંક્તિમાં બેઠા અને સદગુરૂશ્રી બ્રહ્માનંદ સ્વામીને ભગવાન બનાવી ઝૌયાનું ગુમાન ઉતારી તેની અવળી સમઝણને ખંખેરી શુદ્ધ કર્યો તે વિષે.

દોહા

ઝૌયા ખત્રીનું ખરૂં, ઉતારવા અભિમાન;
શિષ્ય રુપ શ્રીજી થયા, બ્રહ્મમુનિ ભગવાન. ॥ ૧ ॥

સેવક તે સ્વામી થયા, (અને) સ્વામી સેવક વૃંદ;
ઝૌયાને ખંખેરવા, ભેટયા બ્રહ્માનંદ. ॥ ૨ ॥

—— (સંપાદક)

* માંડવી બંદરના મંદિરના શતવાર્ષિક પાટોત્સવ વખતે સં. ૨૦૧૫માં પ. ભ. શેઠ શ્રી કલ્યાણજી કરમશી દામજી મુંબઈથી આવેલા, તેમના સાથે અમે ત્યાં (મીઠી વીરડી) જઈ, તે વીરડીના જળે સ્નાન કરી, ઝૌયાની તૃષા મટાડયાનું શ્રીજી ઐશ્વર્યનું સ્મરણ કરી ફોટોગ્રાફ પડાવેલ હતો. (સંપાદક)

શ્રીજી વચનામૃતમાં સ્વામીશ્રીનો ફાળો

શ્રી બ્રહ્માનંદસ્વામિએ પુછેલા પ્રશ્નો અને શ્રીજીનાં કૃપા વાકયો વગેરે

શ્રી અમદાવાદ દેશની વચનામૃતની પ્રતમાં પાને ૬૩મે સર્વ અવતારના અવતારી, અક્ષરાધિપતિ, શ્રી પુરૂષોત્તમ નારાયણના છ હેતુઓ આ લોકમાં પધારવા વિષેના સદગુરૂ શ્રી બ્રહ્માનંદ સ્વામીએ આઠ શ્લોકથી કહેલા છે.

શ્રી વચનામૃતોનું તારણ

(૧) શ્રી ગઢડાનાં પ્રથમ પ્રકરણમાં નવ વચનામૃતો

(૧) ગ. પ્ર. પ્ર. ૧ સં. ૧૮૭૬ના માગશર સુદી ૧૪, તા-૩૦-૧૧-૧૮૧૯ મંગળ સ્વામીશ્રીનો પ્રશ્ન-વાસનાનું શું રૂપ છે?

(૨) ગ. પ્ર. પ્ર. ૨૪-સં. ૧૮૭૬ પોષ સુદી ૬, તા.-૨૨-૧૨-૧૮૧૯ બુધ સ્વામીશ્રીનો પ્રશ્નવિષયમાં ઇન્દ્રિયો અંતઃકરણ તણાતાં નથી. અને ભુંડા ઘાટ થાતા નથી, ને દઢ નિશ્ચય છે: છતાં અપૂર્ણ પણું રહે છે, ને અંતર સુનું રહે છે, તેનું શું કારણ છે?

(૩) ગ. પ્ર. પ્ર. ૩૧-સં. ૧૮૭૬ પોષ વદિ ૨, તા.-૨-૧-૧૮૨૦ રવિ પ્રશ્ન યોગાનંદ મુનિએ શ્રીજીને પુછ્યું. કે "ભગવાનના ભકત બે હોય તેમાં એક તો નિવૃતિ પકડીને બેસી રહે અને કોઇને વચને કરીને દુઃખવે નહીં. અને બીજો ભકત, પરમેશ્વરને ને તેના ભકતને અન્ન વસ્ત્ર, પુષ્પે કરીને તેની સેવા કરે છે, પણ વચને કરીને કોઇને દુઃખવાય ખરો, એ બેમાંથી કીયો ભકત શ્રેષ્ઠ છે?' પછી શ્રીજી મહારાજે સદગુરૂ મુકતાનંદસ્વામી અને સદગુરૂ બ્રહ્માનંદસ્વામી ને તેડાવી ને એ પ્રશ્ન સંભળાવ્યો.

(૪) ગ. પ્ર. પ્ર. ૩૨ સાં. ૧૮૭૬ ના પોષ વદ ૩, તા.-૩-૧-૧૮૨૦ સોમ "દીનાનાથ ભટે બ્રહ્માનંદસ્વામીને પ્રશ્ન પૂછ્યું જે, "કોઈ સમયે ભગવાનનું ભજન સ્મરણ આનંદથી થાય છે, અને કોઈ સમે અંતર ડોળાઈ જાય છે ને ભજન સ્મરણનું સુખ આવતું નથી, તેનું શું કારણ છે?"

(૫) ગ. પ્ર. પ્ર. ૩૩-સંવત ૧૮૭૬ પોશ વદિ ૫, તા.-૫-૧-૧૮૨૦ બુધ મૂઢ, પ્રીતિઅને સમજણ તેમાં તમારૂં કીયું અંગ છે? ત્યારે મુકતાનંદસ્વામી અને બ્રહ્માનંદસ્વામી બોલ્યા જે અમારે તો સમજણનું અંગ છે.

(૬) ગ. પ્ર. પ્ર ૩૪ સં. ૧૮૭૬ પોશ વદિ ૧૧, તા.-૧૧-૧-૧૮૨૦ મંગળ સદગુરૂ બ્રહ્માનંદસ્વામીનો પ્રશ્ન, સર્વ સુખના ધામને સર્વથકી પર એવા પરમેશ્વર, તેમાં જીવની વૃતિ ચોટતી નથી ને માયિક પદાર્થમાં ચોટે છે તેનું શું કારણ છે?"

(૭) ગ. પ્ર. પ્ર. ૪૪–સં. ૧૮૭૬ના મહા સુદિ ૮, તા.-૨૨-૧-૧૮૨૦શનિ સદ્‌ગુરૂશ્રી બ્રહ્માનંદસ્વામીનો પ્રશ્ન–'એવી દ્રઢ પ્રીતિ થવાનું શું સાધન છે ?''

(૮) ગ. પ્ર. પ્ર. ૪૯–સં. ૧૮૭૬ મહા સુદિ ૧૪, તા.-૨૯-૧-૧૮૨૦ શનિ સદગુરૂ શ્રી બ્રહ્માનંદસ્વામીનો પ્રશ્ન–"ભગવાનમાં જોરે કરીને રાખીએ ત્યારે વૃત્તિ રહે છે, ને જગતમાં એની મેળે રહે છે, તેનું શું કારણ છે ?''

(૯) ગ. પ્ર. પ્ર. ૬૧–સં. ૧૮૭૬ના ફાગણ વદિ ૩, તા.-૩-૩-૧૮૨૦ શુક્ર સ્વામીશ્રીનો પ્રશ્ન, "આત્મનિષ્ઠા અંતકાળે કેટલી સહાય કરે છે ?''

(૨) શ્રી કારીયાણીનાં ત્રણ વચનામૃતો

(૧) શ્રી કારીયાણીનું ૬-સં. ૧૮૭૭ આસો વદી ૦) તા-૫-૧૧-૧૮૨૦ રવિ, સ્વામીશ્રીનો પ્રશ્ન–"મત્સર ટાળવાનો શો ઉપાય છે ?''

(૨) શ્રી કારીયાણીનું ૯ સં. ૧૮૭૭ના કાર્તિક સુદિ ૫, તા.-૧૦-૧૧-૧૮૨૦ શુક્ર, મહારાજે નિત્યાનંદ સ્વામી તથા બ્રહ્માનંદ સ્વામીને પ્રશ્ન પૂછ્યું જેએવી મલિન રીસ હોય જે જેની ઉપર આંટી પડે, તે સંધાથે આંટી મુકેજ નહિં, પાડાની પેઠે રીસ રાખ્યા જ કરે. એવો જે હોય તેને સાધુ કહીએ કે ન કહીએ ? પછી એ બે બોલ્યા જે એવો હોય તેને સાધુ ન કહેવાય.

(૩) શ્રી કારીયાણીનું ૧૦ સં. ૧૮૭૭ કાર્તિક સુદિ ૧૦, ૧૫-૧૧-૧૮૨૦ બુધ, સ્વામીશ્રીનો પ્રશ્ન 'અમારૂં આ લોક પરલોકમાં સારૂં થાય તે કહો ?'

(૩) શ્રી લોયાના પાંચ વચનામૃતો

(૧) લોયાનું ૨ સં. ૧૮૭૭ કાર્તિક વદી ૧૧, તા.-૧-૧૨-૧૮૨૦ શુક્ર, સ્વામીશ્રીનો પ્રશ્ન 'કાર્યથી કારણ મોટું જોઇએ. વડનું બીજ નાનું કેમ ?'

(૨) લોયાનું ૧૦ સં. ૧૮૭૭ માગશર સુદિ ૮, ૧૨-૧૨-૧૮૨૦ મંગળ, સ્વામીશ્રીનો પ્રશ્ન, ત્રણ પ્રકારની સ્ત્રીને દેખીને વિકિત જણાય છે ને વિકાર ન થાય, તેને કયો વેગ જાણવો ?'

(૩) લોયાનું ૧૩–સં. ૧૮૭૭ના માગશર વદી ૧૦ તા.-૩૦-૧૨-૧૮૨૦ મંગળ, સદગુરૂ શ્રી ગોપાળાનંદસ્વામીએ બ્રહ્માનંદસ્વામીને પ્રશ્ન પુછ્યો જે, કેવો પુરુષ હોય તેને દેશ, કાળ, ક્રિયા, સંગાદિકે કરીને પરાભવ ન થાય ?'

(૪) લોયાનું ૧૫–સં. ૧૮૭૭ના માગશર વદી ૧૩, તા.-૩૦-૧૨-૧૮૨૦ મંગળ, સ્વામીશ્રીનો પ્રશ્ન. 'જીવને કેટલાક તારા જેવો ને કેટલાક દીવા જેવો ને કેટલાક બપો રીઆ જેવો દેખે છે, તે કેમ ?'

(૫) લોયાનું ૧૬ સં. ૧૮૭૭ના માગશર વદી ૧૪, તા.-૩-૧-૧૮૨૧ બુધ શ્રીજી મહારાજે પ્રશ્ન પૂછ્યો કે, 'કપટી હોય ને તે બુદ્ધિવાળો હોય, માટે પોતાના કપટને જણાવા દે નહીં, તેનું કપટ કઇ રીતે કળાય તે કહો?' ત્યારે તેનો ઉતર બ્રહ્માનંદસ્વામીએ કર્યો જે, 'જેની બેઠક ઉઠક તે જે સત્સંગનો દ્વેષી હોય ને સંતનું ને ભગવાનનું ઘસાતું બોલતો હોય તેણે કરીને તે ઓળખાય; પણ બીજી રીતે તો ન ઓળખાય.' પછે એ ઉતરને શ્રીજી મહારાજે માન્યો. ને તે પછે પોતે બોલ્યા જે, એવાનો સંગ ન કરતો હોય તો કેમ કળીયે?' ત્યારે બ્રહ્માનંદસ્વામીએ કહ્યું જે, 'કોઇક દેશકાળનું વિષમપણું આવે ત્યારે એનું કપટ કળાઇ જાય.' ત્યારે શ્રીજી મહારાજે કહ્યું કે એ ઠીક ઉતર કર્યો.

(૪) શ્રી ગઢડાના મધ્ય પ્રકરણના ચાર વચનામૃત

(૧) ગ. મ. પ્ર. ૪ સં. ૧૮૭૮ના શ્રાવણ સુદી ૫. તા.-૩-૮-૧૮૨૧ શુક્ર સ્વામીશ્રીનો પ્રશ્ન, એમ જાણીએ છીએ પણ અખંડ ચિંતવન થાતું નથી તેનું શું કારણ?'

(૨) ગ. મ. પ્ર. ૧૯ સં. ૧૮૭૮ના માગશર વદિ ૧૪, તા.-૨૩-૧૨-૧૮૨૧ રવિ કૃપા વાકય "શ્રીજી કહે અમે સ્વપ્નમાં ગોલોકમાં ગયા ત્યાં કેટલાકપાર્ષદો પરમેશ્વરનાં કીર્તન ગાય છે, તે કીર્તન પણ મુકતાનંદસ્વામીનાં ને બ્રહ્માનંદસ્વામીનાં ગાય છે."

(૩) ગ. પ્ર. પ્ર. ૫૮ સં. ૧૮૮૧ શ્રાવણ સુદિ ૪, તા.-૨૯-૭-૧૮૨૪ ગુરૂ શ્રીજીએ બ્રહ્માનંદસ્વામી તથા નિત્યાનંદ સ્વામીને પણ પૂછ્યું કે, "સંપ્રદાયની પુષ્ટિ ઘણા કાળ સુધી શે ઉપાયે રહે?'

(૪) ગ. મ. પ્ર. ૬૬ સં. ૧૮૮૧ના પોષ વદિ ૧, તા.-૫-૧-૧૮૨૫ બુધ, પછી શ્રીજી મહારાજ બ્રહ્માનંદ સ્વામીને પ્રશ્ન પુછતાં હવા જે "આ દેહને વિષે જે જીવ છે તે સાકાર છે કે નિરાકાર છે?'

(૫] શ્રી વડતાલનું વચનામૃત એક

(૧) શ્રી વડતાલનું ૩ સં. ૧૮૮૨ના કાર્તિક વદિ ૧૧, તા.-૬-૧૨-૧૮૨૫ મંગળ સ્વામીશ્રીનોપ્રશ્ન" એવી અસાધારણ ભકિત શા ઉપાયે કરીને આવે?'

[૬] શ્રી પંચાળાના બે વચનામૃતો

(૧) પંચાળાનું ૩ સને ૧૮૭૭ના ફાગણ સુદિ ૮, તા.-૧૧-૩-૧૮૨૧ રવિ મુનિબાવે.

બ્રહ્માનંદ સ્વામીને પ્રશ્ન પુછ્યો જે, "આવો સત્સંગનો ને ભગવાનનો જોગ મળ્યો છે. ને બીજા વિકાર સર્વ ટળી ગયા છે, તથા સત્સંગનો ખપ છે, તો પણ માન ઇર્ષા કેમ રહી જાય છે?

(૨) પંચાળાનું ૪-સં. ૧૮૭૭ના ફાગણ વદિ ૩ તા. ૨૧-૩-૧૮૨૧ બુધ. મુનિબાવે બ્રહ્માનંદ સ્વામીને પ્રશ્ન પુછ્યો જે, પ્રથમ તો ભગવાનનો નિશ્ચય હોય તે ભજન સ્મરણ કરતો હોય ને પછી ભગવાનનાં મનુષ્ય ચરિત્ર દેખીને તે નિશ્ચયમાં સંશય થાય છે, તેનું શું કારણ છે?

(૭) શ્રી ગઢડાનાં છેલ્લા પ્રકરણનાં ચાર વચનામૃતો

(૧) ગ. છે. પ્ર ૧૩-સં ૧૮૮૪ના અશાડ વદિ ૯, તા. ૧૭-૭-૧૮૨૭ મંગળ. 'ગોપાળાનંદસ્વામી, ચૈતન્યાનંદસ્વામી, નિત્યાનંદમુનિ મુક્તાનંદસ્વામી, બ્રહ્માનંદ સ્વામી, શુકમુનિ ઇત્યાદિ મોટા મોટાથી પણ શ્રીજી મહારાજના પ્રશ્નનું સમાધાન ન થયું."

(૨) ગ. છે પ્ર. ૧૪-સં ૧૮૮૪ના અશાડ વદિ ૧૧. તા. ૧૯-૭-૧૮૨૭ ગુરૂ. ગોપાળાનંદ સ્વામીએ અને બ્રહ્માનંદ સ્વામીએ શ્રીજી મહારાજના પ્રશ્નનો ઉત્તર કર્યો.

(૩) ગ. છે. પ્ર. ૨૪-સં.૧૮૮૫ના ત્યાશો વદિ ૧૨, તા. ૪-૧૧-૧૮૨૮ બુધ. કૃપાવાક્યોમાં શ્રીજી મહારાજ સહુના અંગો વર્ણવે છે તેમાં સદગુરૂશ્રી બ્રહ્માનંદ સ્વામી વિષે કહે છે કે, "બ્રહ્માનંદ સ્વામીને સત્સંગની મર્યાદાનો કોઈ રીતે ભંગ ન થાય એવો આગ્રહ એ અંગ

(૪) ગ. છે. પ્ર. ૨૮--સં. ૧૮૮૫ના કાર્તિક વદિ ૧, તા, ૨૨-૧૧-૧૮૨૮ શનિ. બ્રહ્માનંદ સ્વામી તથા શુકમુનિ તથા સુરો ખાચર એ ત્રણેને શ્રીજી મહારાજે પૂછ્યું કે, "તમો જેણે કરીને પાછા પડી જાવ એવો તમારામાં કોયો અવગુણ છે?" ત્યારે એ ત્રણેયે કહ્યું કે, "હે મહારાજ! માન રૂપ દોષ છે. માટે જો કોઈ બરોબરીઆ સંત અપમાન કરે તો કાંઇક મુંઝવણ થાય

(૮) શ્રી જેતલપરનું ૧ એક વચનામૃત

(૧) જેતલપરનું ૨-સં. ૧૮૮૨ના ચૈત્ર સુદિ ૪, તા. ૧૦:૪-૧૮૨૬ સોમ.યતિ તે કેને કહી યે?' પછી શ્રીજી મહારાજે હનુમાનજી અને લક્ષ્મણજીનાં દૃષ્ટાંતો વિસ્તારથી કહીને બોલ્યા કે, 'આ બ્રહ્માનંદ સ્વામી છે તે પણ તેઓના જેવાજ યતિ છે. એમ સર્વે સભાને સાંભળતાં સંતે બ્રહ્માનંદ

સ્વામીની શ્રીજી મહારાજે 'યતિ'પણાની બહુજ પ્રસંસા કરીને ગામ બહાર પધાર્યા.

ઉપર પ્રમાણે આઠ સ્થળોએ મળીને કુલ ૨૯ ઓગણત્રીસ વચનામૃતોમાં સ્વામીશ્રીનાં કુલ ૧૬ પ્રશ્નો છે. શ્રીજી મહારાજે જેતલપુરમાં સ્વામીશ્રીની જે યતિપણા વિષેની પ્રશંસા કરી તે સત્સંગ સુપ્રસિદ્ધ છે. એ યતિપણાની ખાત્રી માંટે પાછળના મંદિર પ્રકરણમાં જુનાગઢની મુર્તિપ્રતિષ્ઠાની સ્વારીમાં નવાબ સરકારના વાળી ઘોડોને નિષ્કામી કર્યો, એ વાત હવે આપણે આગળ વાંચશું. તેમજ ત્યાગીઓનો શિરોમાન્ય એવો જે નિષ્કામશુદ્ધિ નામનો ગ્રંથ, તે પણ શ્રીજી મહારાજે સદ્‌ગુરૂ શ્રી બ્રહ્માનંદ સ્વામીને સંબોધીને જ કહેલ છે. (સત્સંગી જીવન માંહેની નિષ્કામશુદ્ધિ પ્ર. ૩ અ. ૨૭)

શ્રી વચનામૃતોના સંગ્રહ વિષેનો ખુલાસો

આજથી ૪૫ પીસ્તાલીસ વર્ષ પહેલાં અમારા મુળ વતન મુળીમાં સદ્‌ગુરૂ પુરાણી શ્રી હરિનારાયણદાસજી સ્વામી, કે જેઓ મુળી મંદિરના મહંત તરીકે ઘણા વર્ષ રહ્યા હતા, અને વયોવૃદ્ધ તેમજ જ્ઞાન વૃદ્ધ અને શ્રીજી મહારાજની સર્વોપરી ઉપવાસના વાળા હતા અને અમારા ચારણી સાહિત્યમાં પણ વિશેષ રસ ધરાવતા હતા. તેઓશ્રીએ મને (માવદાનજીને) આજ્ઞા કરી કે "તમે કવિ છો; તે સદ્‌ગુરૂશ્રી બ્રહ્માનંદસ્વામીનો રચેલો 'નીતિ-પ્રકાશ' નામનો ગ્રંથ વિદુરનીતિ ઉપરથી સ્વામીએ હિન્દી દોહા ચોપાઈમાં રચી નીતિપ્રકાશ નામ આપેલ છે. તે તમોને અતિ ઉપયોગી થશે માટે ભણો, તે આજ્ઞા શિર ચડાવતાં, સ્વામીશ્રીએ તે હિન્દી ભાષાનો ગ્રંથ મંદિરના કોઠારમાંથી કઢાવીને મને ભણાવવા માંડ્યા, અને હું તે ગ્રંથને એક બુકમાં ઉતારવા મંડ્યો, ને સ્વામીશ્રી સમજાવી કઠણ શબ્દોની ટીપણી કરાવે. તે ગ્રંથ પુરો થયે હું મારા હાલના વતનમાં કાલાવડ આવ્યો, એ અભ્યાસ દરમ્યાન સ્વામીમને વચનામૃતના ચોપડામાંથી ઉપાસનાનાં વચનામૃતો પણ વંચાવતા. એક સમયે મે સ્વામીશ્રીને સહજ પ્રશ્ન પુછ્યો જે, અમારા વડતાલ દેશમાં છપાયેલા વચનામૃતના ચોપડામાં ફકત ચાર સદ્‌ગુરૂઓએ જ વચનામૃતનો સંગ્રહ કરેલ છે. તેમ લખેલ છે. તેમાં સદ્‌ગુરૂ બ્રહ્માનંદસ્વામીનું નામ નથી અને અમદાવાદ દેશનાં ચોપડામાં બ્રહ્માનંદસ્વામીનું નામ છે. એ મળી પાંચ નામો છે તેનું કેમ સમજવું?' સ્વામી બહુજ શાન્ત મૂર્તિ અને નિખાલશ દિલના, વયોવૃદ્ધ, વચનામૃતના ઉંડા અભ્યાસી હતા. તેઓએ મને કહ્યું કે, વચનામૃતોનો સંગ્રહ કરનાર મુળ ચાર જ સદ્‌ગુરૂશ્રીઓ છે.

તે વાત સાચી છે. અને મેં ગુરૂ પરંપરાથી જે સાંભળેલ છે તે (૧) સદગુરૂ શ્રી મુકતાનંદ સ્વામી (૨) સદગુરૂ શ્રી નિત્યાનંદ સ્વામી (૩) સદગુરૂ શ્રી ગોપાળાનંદ સ્વામી અને (૪) સદગુરુ શ્રી બ્રહ્માનંદ સ્વામી એમ ચાર નામો છે. પછી કહે કે, વચનામૃતનું પુસ્તક લખીને શ્રીજી મહારાજને બતાવ્યું તે જોઇ મહારાજ બહુ જ રાજી થયા, તેમ લોયા, વચનામૃતમાં છે. તે પછી તો બીજાં વિશેષ વચનામૃતો છે. સં. ૧૮૮૬ની સાલ સુધીનો સંગ્રહ થયો એ બધા વચનામૃતોનો ચારે સદગુરૂઓએ લખીને સંગ્રહ કરેલ હવે તેમાં જે કંઇ તફાવત ચારે સદગુરૂના ખરડાઓમાં આવતો હોય તે સુધારીને વચનામૃતનો શુદ્ધ ચોપડો પ્રસિદ્ધ કરવો ને તે પ્રત ઉપરથી લહીઆઓ પાસે અનેક પ્રતો લખાવવી, આપણા સંપ્રદાયમાં સદગુરૂ શ્રી શુકસ્વામી જેવા કોઇ લહીઆ નહોતા, તેમજ ઘણા ગ્રંથોનું સંશોધન કરી સરલ ટીકાઓ લખનાર, તે શુકદેવજીનો અવતાર મનાતો શ્રીજી મહારાજે જેટલા પત્રો લખાવ્યા તેમજ જે જે પ્રકરણ ફેરવી પ્રસિદ્ધ કર્યો. જે કંઈ આજ્ઞાઓ પત્રો દ્વારા કરી તે તમામ લેખન કાર્ય સદગુરૂ શ્રી શુકસ્વામીના હાથથીજ થતું. આથી શુક સ્વામી શ્રીજી મહારાજનો જમણો હાથ કહેવાતા, દેશ વિભાગનો લેખ લખાયો તે પણ શુક સ્વામીના હાથથી જ છેલ્લી પ્રત લખાણી છે ને તેમાં દરેક સદગુરૂઓ અને મોટા ગૃહસ્થોની સહી શાખો છે ને શ્રી શુકસ્વામીના લખીતંગ છે; આ વચનામૃત જેવો મહાન આધ્યાત્મિક ગ્રંથ શ્રીજીની વેદવાણી, અમૃતનો, સાગર, એ બહુજ શુદ્ધ કરી શોધી વિચારી, ચારે સદગુરૂઓએ શુકસ્વામી, સાથે બેસી, મળી, વિચારી, દરેક ખરડાઓમાંથી ઉતારા કરી સદ્‌ગુરૂ શ્રી શુક સ્વામી પાસે સંશોધન કરાવીને તે ગ્રંથની પ્રત પ્રથમ શુક સ્વામીએ લખી, એ પછી શ્રીજી મહારાજની આજ્ઞાથી તે પ્રત ઉપર સેંકડો પ્રતો નંદસાધુ–બ્રહ્મચારી, પાળા, હરિભકતોએ લખી, તે વખતે દેશમાં છાપખાના નહોતાં, તેથી એ હસ્તલિખિત પ્રતો ઊપરથીજ બીજી પ્રતો લખાતી, અને સુધાસિંધુ ગ્રંથમાં મુળ શ્લોકો છે. તેમાં પાંચ સદગુરૂઓનાં નામોના શ્લોકો છે તેમ કહી તેઓશ્રી બે શ્લોકો બોલ્યા હતા ને તેનો અર્થ કરી મને સમજાવેલ એક શ્લોકમાં પ્રથમ શ્રી મુકતાનંદસ્વામી (૨) શ્રી ગોપાલાનંદસ્વામી (૩) શ્રી બ્રહ્માનંદસ્વામી (૪) શ્રી નિત્યાનંદસ્વામી (૫) શ્રી શુકમુનિ એમ પાંચ નામ કહ્યાં હતાં. જ્યારે છાપખાના થયાં અને

વચનામૃતો છપાયાં, ત્યારે **અમદાવાદ** દેશમાં તો જેમ હતું તેમ છપાયું, પણ વડતાલ દેશની પ્રતમાંથી કાંઈ સમજફેર થવાથી કે કોઈ બીજા કારણે સદ્‌ગુદ શ્રી **બ્રહ્માનંદ** સ્વામીનું નામ કાઢી નાખેલ છે. પણ સ્વામીએ જે ફાળો **વચનામૃતમાં પ્રશ્નોતર** કરી આપ્યો છે તે કંઇ કોઈથી થોડો જ કઢાય તેમ છે? **સ્વામી** શ્રી સાં. ૧૮૮૫ની સાલ સુધી **વચનામૃતો**ના પ્રશ્નોતરમાં છે, તેમ **વચનામૃતો** કહે છે. (જુઓ ગ. છેલ્લા પ્ર.નું ૨૮ મુ.-સાં ૧૮૮૫ના કાર્તિક વદી ૧ના દિવારનું) શ્રી બ્રહ્માનંદસ્વામીને તેમાં શ્રીજીનો છેલ્લો પ્રશ્ન છે. માટે સદ્‌ગુરૂ શ્રી **બ્રહ્માનંદ** સ્વામીનો ફાળો **વચનમૃતમાં** ઘણો છે. તમારે એવા ફંદમાં ન પડવું પણ **વચનામૃતમાં** શ્રીજી મહારાજે શું કહ્યું છે તે મોટાથી સમજવાનું તાન રાખજો ને ભગવાનને ભજજો.'' ઉપરની હકીકત વાંચી વિચારી **વચનામૃતનું** તારણ વાંચી વાંચકે પોતાની બુદ્ધિ અનુસાર મહણ કરવું.

મુકતાનંદોઽથ ગોપાલાનંદો મુનિરૂદારધી:
બ્રહ્માનંદમુનિર્નિત્યાનંદ; *શુકમુનિસ્તથા:

તૈ: પંચભિ: સુસંગત્ય, શ્રી હર્ષ્યુકિત સુધોદાધ:
લિખિત; શોધિતશ્ચાપિ, યથા બુદ્ધિર્યથા શ્રુતમ:
(સુધા સિંધુ)

ઇતિશ્રીકેસાભકત વિરચિતે; શ્રી બ્રહ્મસંહિતા મધ્યે ચતુર્થ પ્રકરણે ધધુ. આચાર્યશ્રી **અયોધ્યાપ્રસાદજી** મહારાજ સદ્‌ગુરૂ **દેવાનંદ સ્વામી** સંવાદે માંડવીમાં ખોયાખત્રીનો પરાજય **અને વચનામૃતોમાં સ્વામીશ્રીનો** ફાળો; એ **નામે** ૧૧ અગ્યારમો **અધ્યાય: સમાપ્ત:** ।।૧૧।।

---

* જુનાગઢના સદ્‌ગુરૂ શ્રી **નારણદાસ** સ્વામી પણ વાતોમાં કહેતા કે એક વખત સદ્‌ગુરૂ ગોપાળાનંદ સ્વામી ને શુક સ્વામી જુનાગઢ આવ્યા ત્યારે સદ્‌ગુરૂ ગુણાતિતાનંદ સ્વામી વગેરે વચનામૃતો ઉપર ચર્ચા કરતા હતા તે સાંભળી શુક સ્વામી કહે છે કે મેં વચનામૃત શોધ્યાં લખ્યાં, પણ આ વાત આજે સમજાણી. જુવો ગુણાતીતાનંદ સ્વામીની વાતું.

શ્રીજી

અધ્યાય ૧૨ બારમો

સ્વામી શ્રી કૃત ગ્રંથો સારસંગ્રહ

(ગ્રંથોનો ટુંક સાર)

(૧) ઉપદેશ ચિંતામણી ચાંદ્રાયણ (પ્રસિદ્ધ)

આ નાનો પણ અતિ ઉપયોગી બોધદાયક ગ્રંથ સ્વામીશ્રીએ શ્રી રંગદાસજીના નામથી સત્સંગમાં આવ્યા પછી પ્રથમ લખેલો જણાય છે, જેમાંના ઘણાંક કાવ્યો આ પ્રકરણમાં જ આવી ગયાં છે અને તેની વિગતને સંખ્યા પણ ઉપર આવી ગઈ છે. કુલ ૨૦૪ ચંદ્રાયણા છે, જેનું નામ સ્વામીશ્રીએ પોતેજ 'ઉપદેશ ચિંતામણી' આપેલ છે, અને તે છંદ રત્નાવલીમાં પ્રસિદ્ધ છે.

(૨) ઉપદેશ રત્નદીપક ઝુલણા (પ્રસિદ્ધ)

આ ગ્રંથમાં સ્વામીશ્રી પોતેજ છેલ્લા ઝુલણામાં કહે છે કે,

આદિ ત્રીસસેં માયિક જીવ હુંકી, લખિ રીત દેખાવન ત્રાસહેજી,
પિછે ભેખ લજાવન ભડુંવાંકે, લખે દ્વાદસ વાકય વિલાસહેજી,
પિછે આઠમેં સંતકી રીતલખી, સોઈ સત્ય પ્રભૂજી કે દાસહેજી,
બ્રહ્માનંદ વિચાર કે તોલનાંજી, યહ ઝુલના નંગ પચાસહેજી.

સ્વામીશ્રી છેલ્લી પંક્તિમાં કહે છે કે, આ ઝુલણા છંદ નંગ પચાસ છે. તે દ્વિઅર્થિ છે. (નંગ એટલે સંખ્યા અને નંગ એટલે હીરા, માણેક, મોતી વગેરે ઝવેરાતને પણ નંગ કહેવાય છે.) સ્વામી શ્રી કહે છે, હે વાચકવૃંદ! અમારાં ઝવેરાતના નંગોથી પણ અમુલ્ય એવા પચાસ ઝલણા છે. તેની તુલના વિચારીને સહુ કોઇ કરજો.

(૩) ધર્મવંશ પ્રકાશ (અપ્રસિદ્ધ)

આ ગ્રંથ હિન્દી ભાષામાં દુહા, છંદ, ચોપાઈ વગેરેમાં છે, અને તેના માત્ર આઠ જ અધ્યાયો છે. પહેલા અધ્યાયમાં ગોલોક ધામ વર્ણન: બીજામાં ધર્મ ભકિત શ્રાપકથન, ત્રીજામાં ધર્મ પ્રવાસકથન ચોથામાં ધર્મ ભકિત વરદાન પ્રાપ્તિ કથન, પાંચમાં ધર્મ ભકિત સ્વધામ ગમન કથન, છઠામાં શ્રીજી વૈષ્ણવી દીક્ષા પ્રાપ્તિ કથન, સાતમાં શ્રી હરિપ્રતાપ અને ઇષ્ટ શાસ્ત્ર કથન, આઠમાં મંદિરો, મૂર્તિ પ્રતિષ્ઠા આદિ કથન. એ પ્રમાણે આઠે અધ્યાયમાં ધર્મવંશ અને શ્રીજી જીવનચરિત્ર સુંદર અને સરલ હિન્દી ભાષામાં રસાત્મક અલંકારોથી ગુંથેલા છંદો છે.

(૪) શિક્ષાપત્રિ હિન્દી (અપ્રસિદ્ધ)

ચોપાઈ

શ્રીજીનું મંગલા ચરન કરી પ્રથમની ચોપાઇમાં સ્વામી કહે છે કે
કરૂનાનિધી સબ સુખ અતિ ચીની, શિક્ષાપત્રી પ્રગટ જેહીકીની,
પત્રી મહીં શુભ બાત લખાના, શ્રીમુખ કીન સુ આપ સમાના.

છેલ્લે સમાપ્તીમાં દોહા લખે છે કે—

સંવત અઢાર ખ્યાસીયેં, મહા સુદિ પંચમી જાન,
તા દિન શિક્ષાપત્રી લખી, એહી કરી જગ કલ્યાન.
આશ્રિત કી પીડા હરન, ધર્મ ભકિત પ્રતિપાદન;
કૃષ્ણજન વાંછિત સુખદ, મંગલ કરહુ વિશાલ.
સહજાનંદ ગુરૂ એહી વિધી, પત્રી રચી નવિન,
બ્રહ્માનંદ ગિરવાન પર, સુલ્લભ ભાષાકીન.

(૫) શિક્ષાપત્રી ગુર્જર પદોમાં (પ્રસિદ્ધ)

પ્રથમ મંગલા ચરણનું એક પદ રચી, બીજા પદમાં કહે છે કે—

રાગ ધોળ

કરૂણાના સિંધુરે કે સહુના સુખકાજે, શિક્ષાની પત્રીરે કે કીધી મહારાજે.
પત્રીમાં સુંદર રે કે સરવે વાત લખી, શુદ્ધ જાણી કીધી રે કે નિજ મુર્તિ સરખી.
ઉદ્ધવના મતનું રે કે સ્થાપન અધિક કર્યું, જે શરણે આવ્યા રે કે તેનું કાજ સર્યું.
જેણે અંતર ધરિઆ રે કે, તે સરવે સુખીયા, નરત્રિય બડભાગી રેકે તેમણે ઓળખીઆ.
બ્રહ્માનંદ કે મગગુરૂ રેકે સહજાનંદ ભણું, કરે પત્રી કરવા રેકે મંગળ ઇષ્ટ તણું.

છેલ્લે સમાપ્તિના પદમાં કહે છે કેઃ-વાલા રમઝમ કરતા કાન એ રાગ

શુભ સંવત અઢારમાં, વરસ સીયાસીરે, રૂડી મહા શુદી પંચમી દીન પત્રી પ્રકાશીરે.
પત્રી ગુઢ અર્થ ગીરવાણુ પોતે કીધી રે, તેને પ્રાકૃત કરવા કાજ આજ્ઞા મુને દીધી રે,
સૌને સંસ્કૃત કેરી રીત નથી સમજાતીરે, માટે પદ બાંધ્યા કરી પ્રીત ભાષા ગુજરાતી રે
હરિદાસને સંકટ માત્ર સદા ક્ષયકારીરે, વળી ભકિત-ધર્મ સહિત રાખણુ હારી રે
નિજવાંછીત સુખ દેનાર ધર્મ દુલારોરે, તે બ્રહ્માનંદ ઉરમાંય મંગળ વિસ્તારેરો.

(૬) નીતિ પ્રકાશ- વિદુરનીતિ (અપ્રસિદ્ધ)

મંગલાચરન દોહા

પ્રથમ વંદ્ય શુભ ધર્મપદ, પુનિપદ ભકિત સુ માત,
કહિ હું નીતિ પ્રકાશકું, જેહિ કરિ શુભ મતિ આત.

ચોપાય

નિજ બંધવકું વિદુર સુનાઇ, રાજનીતિ સબ જન સુખદાઈ;
ઓ નીતિ અબ બરન સુનાઉં, રાધાકૃષ્ણ ચરન ઉર લાઉં.

દુહા

જો યહ નીતિ પ્રકાશકું પઢે સુને કરિ પ્યાર,
મતિ ચળત નહિં ધર્મતેં; જાનત દો વ્યવહાર. ॥૧॥
હૈ સાધન પરલોક કો, જગમેં દેત સુવાસ,
દ્રઢતા બાઢે ધર્મકી, પઢતે નીતિ પ્રકાશ. ॥૨॥
જો યહ નીતિ પ્રકાશકું, શિખે સુને સુપ્રીત,
લોક અરૂ પરલોકકી, સમજત સબહી રીત. ॥૩॥
સંવત અઢાર ચોરાશીયો શ્રાવણ માસ ઉદાર.
ભઇ હૈ ગ્રંથ સમાપતી. વદ આઠમ બુધવાર. ॥૪॥

જોયાકું શીખે સુંને, મુઢ હોત પરબીન;
કીનો બ્રહ્માનંદ, કવિ નીતિપ્રકાશ નવિન. ॥૫॥

શ્રી ગુરૂ સહજાનંદ કે, કરીકેં નિકટ નિવાસ;
ગઢપુર ઉન્નડભૂપ ગૃહે, કીનો નીતિપ્રકાશ. ॥૬॥

આ ગ્રંથના આઠ અધ્યાય છે તેમાં વિદુરજી એ (મહાભારતમાં) કહેલી રાજનીતિને હિન્દી સરલ ભાષામાં રચિ છે, જે બુદ્ધિશાળી જનોને ખાસ અભ્યાસ કરવા લાયક છે. સામાજિક, ધાર્મિક અને રાજકીય નીતિનો તેમાં સુંદર ખ્યાલ આપેલ છે.

(૭) બ્રહ્મવિલાસ (પ્રસિદ્ધ છે)

એ ગ્રંથ છપાઈ પ્રસિદ્ધ થયેલ છે તેમાં વીશ અંગો છે:–

(૧) ગુરૂદેવકો અંગ; (૨) ઉપદેશકો અંગ; (૩) કાળકો અંગ(૪) દેહ આત્મા વિછોહકો અંગ; (૫) તૃષ્ણાકો અંગ; (૬) અધિર્યકો અંગ; (૭) વિશ્વાસકો અંગ. (૮) દેહ મલીન ત્યાગકો અંગ; (૯) નારી નિંદાકો અંગ; (૧૦) દુષ્ટકો અંગ, (૧૧) મનકો અંગ; (૧૨) ચાનકકો અંગ. (૧૩) વિપરીત જ્ઞાનકો અંગ: (૧૪) વચન વિશ્વાસકો અંગ; (૧૫) ઉપાસનાકો અંગ; (૧૬) પત્તિવૃત્તાકો અંગ; (૧૭) વિરહીણીકો અંગ; (૧૮) સુરમાકો અંગ, (૧૯) શ્રી સાધુકો અંગ: (૨૦) સાંખ્યકો અંગ આમાં કુલ ૩૮૦ છંદોની સંખયા છે, છેલ્લે સમાપ્તિના છપયમાં ગ્રંથ રચના, સ્થળ, સંવત, ને આશીર્વચન છે.

છપય છંદ

સંવત અષ્ટા દશ શ્રેષ્ટ, વ્યાતીત ભયે વર્ષ ત્રયાસી,
દ્વિતીયા શુકલ અશાઢ, શુક્રવાર શુભ રાસી;
ઉન્મત ગંગા તીર, નગ્રપુર દુર્ગ નિવાસા,
તહાં રહિ પૂરન કીન, ગ્રંથ યહ બ્રહ્મ વિલાસા,
યહ પઢે પઢાવે તાહિ પર, સદા પ્રસન્ન જગદીશ હૈ,
કહે બ્રહ્મમુનિ મન ક્રમ બચન, યહનિશ્ચલ આશિષ હૈ.

(૮) સંપ્રદાય પ્રદિપ (અપ્રસિદ્ધ)

આ ગ્રંથ પણ હિન્દી ભાષામાં પદ્યમાં લખાયેલો છે. અને તેમાં ઉદ્ધવ અવતાર

સ્વામી શ્રી રામાનંદજીનું અને તેમના ગુરૂ શ્રી આત્માનંદજીનું વૃતાંત અને ગુરૂ પરંપરા આપેલાં છે. સાં. ૧૮૭૫ કે તેની પહેલાં તે લખાયેલ જણાય છે.

(૯) શ્રી સુમતિ પ્રકાશ (પ્રસિદ્ધ)

એ ગ્રંથમાં વીશ વિશ્રામો છે, એ વીશ વિશ્રામોમાં નરનારાયણના આશ્રમથી આરંભી, દુર્વાસા શ્રાપ. શ્રી હરિજન્મ, તીર્થાટન, ધર્મધૂરા ગ્રહણ. સત્સંગ સ્થાપના, પંચ વર્તમાન, પ્રાયશ્ચિત, ગૃહસ્થાશ્રમ, પતિવૃત્ત ધર્મ, સધવા વિધવા ધર્મ, અક્ષર ધામ વર્ણન, નર્ક કુંડ, યમ યાતના નિરૂપણ, શ્રી હરિ અવતાર પ્રયોજન, શ્રી હરિ મહાત્મ્ય અને શ્રી હરિ ચરિત્ર વગેરેનું વર્ણન હિન્દી છંદ છપયમાં કરેલું છે. છેલ્લે ગ્રંથ સમય વિષે દોહાઓ છે કેઃ–

સંવત અષ્ટાદશ સહી, વરસ અઠોતેર જાણ,
મહા સુદી પંચમી વારબુધ, પૂરણ ગ્રંથ પ્રમાણ.
શ્રીનગર શુભ શહેરમેં, નર નારાયણ પાસ.
તહાં રહિ બ્રહ્માનંદ કવિ, કીનો સુમતિ પ્રકાશ.

(૧૦) ધર્મ સિધ્ધાંત (અપ્રસિદ્ધ)

આ ગ્રંથની હસ્ત લિખીત પ્રત એક જ જોવામાં આવી છે. મુળ કુળીના અને હાલ કચ્છ ભુજમાં બીરાજતા સદગુરૂ પુરાણી શ્રી બાળ મુકુન્દદાસજીસ્વામી પાસે આ ગ્રંથ જુનો પ્રસાદીનો છે. તેમણે મને એ ગ્રંથની એક જ ચોપાઇ અને અધ્યાયની સમપ્તિનું લખાણ લખી મોકલતાં આ નીચે લખું છું.

ચોપાઈ

રવિમંડલ જયું હી અક્ષર જાનો, ચિદાકાશ તેહિકીરન પ્રમાનો.
હિરણ્ય પુરૂષ જયું હિ રવિકે માંઈ, ત્યું મેં અક્ષરમહિં દરસાઈ.

"ઇતિશ્રી પરમ કૃપાળુ સહજાનંદ સ્વામી, શિષ્ય બ્રહ્મમુનિ વિરચિતે, ધર્મસિદ્ધાંતે ધર્મરત્ન પ્રાપ્તિ સ્થાન બ્રહ્મપુર નામા પરમધામ વર્ણન નામા દ્વાદશોધ્યાય સમાપ્તઃ ॥

(૧૧) વર્તમાન વિવેક (અપ્રસિધ્ધ)

આ ગ્રંથમાં પંચવર્તમાનની હકીકત સ્વામીશ્રીએ અસરકારક શબ્દોમાં વર્ણવેલી છે. પ્રારંભના દુહામાં કહે છે. કે–

દોહા

નિસ્પ્રેહી નિષ્કામ જયું, નિરસ્વાદી નિર્લોભ,
નિરમાની મનધારતે, મિટત જકત સબ ક્ષોભ.
વર્તમાન એહિ પંચ વિધી, કેવળ નિધી સુખકંદ,
કીયે પ્રગટ કરૂણા નિધી, શ્રીગુરૂ સહજાનંદ.

(છેલ્લા સમાપ્તિમાં પણ દોહામાં લખે છે કે)

પુરૂષોતમ પરબ્રહ્મજો, જેહી કર અક્ષરધામ,
નિજ ઇચ્છા ભૂપર અયે, કરન સંત નિષ્કામ. ॥૧॥

નિજ જન અપનો જાનિકે, કરિ અગ્યા ગુરૂરાય,
વર્તમાન વિવેક એહી, રચહુ ગ્રંથ હિતલાય. ॥૨॥

ગઢપુર ઉન્નડ ભૂપ ગૃહ, યતિ હિતકરન અનેક,
પ્રભુપદ પદ્મ સમીપ ભયો, યહ વર્તમાન વિવેક. ॥૩॥

સંવત અઢાર ખ્યાસીઓ, જેષ્ટ શુકલ છઠ જોય,
રચિયો બ્રહ્માનંદ કવિ, સંપૂરન ગ્રંથ સોય. ॥૪॥

(૧૨) શ્રી નારાયણ ગીતા (અપ્રસિદ્ધ)

આ ગ્રંથ પણ ભુજથી સદગુરૂ શ્રી પુરાણી બાળમુકુંદદાસજી સ્વામી (મુળીવાળા) પાસે હસ્ત લિખિત છે, તેમાંથી નીચેના કાવ્યો સ્વામી લખી મોકલે છે. આ ગ્રંથ અન્ય લેખકોની ટીપણીમાં કે સંપ્રદાયમાં કોઇ પાસે જોયો જાણ્યો નથી, એટલે સ્વામી રચિત ગ્રંથોની નામાવળીમાં પ્રસિદ્ધ થયેલ નથી. કદી તેની કોપીઓ ઓછી લખાઈ પ્રસિદ્ધ થયેલ હશે. આ ગ્રંથની હસ્તલિખિત પ્રત પુરાણીશ્રી પાસે જ એક છે, તેમ તેઓશ્રી કહે છે, પ્રત જુની પ્રસાદીની જણાય છે અને કૃતિ પણ સ્વામિશ્રીની જ છે એમ તે વાંચતાં જણાશે.

દોહા

શ્વેત દ્વિપ પતિ રૂપ શુભ, વાસુદેવ જગ વ્યાપ,
સો નર તન ધર ફિરત જગ, અકળ અનૂપ અમાપ ॥૧॥

તૂર્યાતિત પુનિત પદ, અક્ષરધામ અનૂપ;
તેહિપર પુરૂષોતમ પ્રગટ, રહો સો મમ ઉર રૂપ. ॥૨॥

સત્તા કરિ વ્યાપક સકળ, સ્વે સબસેં વ્યતિરેક,
અચ્યુત, અજર, અખંડ, અજ, આદી, અંત મધ્ય એક, ॥૩॥

જાકી ચૈતન શકિત કરી, જડપુનિ ચૈતન હોત;
સો પ્રભુ તનું સુંદર સુભગ, ઉર મમ રહ ઉદ્યોત. ॥૪॥

નરનારાયન સંત નિધી, કોમળ હૃદય કૃપાળ;
તેહિપદ વંદત વિઘન સબ, હોતનાશ તતકાળ ॥૫॥

ગુરૂપદ કંજ સુગંધકો, ગ્રાહક મમ મન ભ્રંગ,
તેહિતજી માઇક કુસુમકે. જાત, ન કબહુ પ્રસંગ. ॥૬॥

સદગુરૂમુખ શશિ શરદકો, મો દ્રગ નવલ ચકોર
મગન રહત નિત નિરખકે, તકત ન દૂજી ઠોર. ॥૭॥

સદગુરૂ રૂપ અનૂપ રવિ, પૂરન અધિક પ્રકાશ.
પ્રગટ તાહિ કીનો પ્રબલ, જન ઉર તિમીર વિનાશ. ॥૮॥

આગ્યા સદગુરૂ શ્યામકી, હિત ધરકે ચિત્ત ધાર;
ગ્રંથ નવલ ગિરવાન પર, કરૂં સો મતિ અનુસાર. ॥૯॥

શ્રી મુખ નારાયન કહી, ગીતા નૌતમ ગ્યાન.
નિજ જનપર કીપા કરી, ગ્રંથ રચ્યો ગિરવાન. ॥૧૦॥

ગીતા નારાયન શુભગ, કહી જન પ્રતિ કીરતાર.
સબ શાસ્ત્રન કો સાર યહ, કિયો પ્રબંધ વિચાર ॥૧૧॥

સો ગીતા ગિરવાન કરી. સબકું સુંલભ ન હોય
તા પર મેં ભાષા કરૂં, યથા અર્થ પદ જોય. ॥૧૨॥

સમાપ્તિ છપય

સંવત અષ્ટાદશહ, વરસ ઊગનાસી વિદીતા,
વદિ શ્રાવણ કી વિમળ, અષ્ટમી પરમ પુનીતા;
વરતત શુભ બુધવાર, સાર સદગુરૂ સેં ગ્રહિકે;
ગઢપુર નગર અનૂપ, ભૂપ ઉન્નડ ગ્રહ રહિકે,
જગપ્રસિધ્ધ ગંગઉન્મત જહાં, નૌતમ અતિ ભાષા નવી.
યહ નારાયણગીતા અજબ, કીની બ્રહ્માનંદકવિ. ॥૧॥

(૧૩) શ્રી વિવેક ચિંતામણી (અપ્રસિદ્ધ)

આ ગ્રંથની હકીકત પણ મળવામાં નથી. મુળી કે અમદાવાદના કોઠારમાં પુસ્તક સંગ્રહમાં કદાચ હોવી જોઇએ.

(૧૪) શ્રી સતીગીતા (અપ્રસિદ્ધ)

આ ગ્રંથ બહુ જ નાનો અને ખાસ સ્ત્રી ઉપયોગી છે ફકત તેના છ જ અધ્યાયો છે. છેલ્લા દોહાઓ.

ગ્રહિ અગ્યા ગીતા કરી, સતિયન હિત સાક્ષાત,
તેહિ કરી મોપર રીઝીએ ભકિતમાત ધર્મતાત. ॥૧॥
ભકિત સકળનિધી પાવની, સુખદિત્ત ધર્મદેવ,
બ્રહ્માનંદકું દીજીએ, તવ સુતકી પદસેવ. ॥૨॥
સંવત અઢાર ગ્યારસીયો, ફાગન વદિ છઠ ભાન,
કીનો બ્રહ્માનંદ કવિ ગ્રંથ સંપૂરન જાન. ॥૩॥
નર નારી યા ગ્રંથકું સુને પઢે કરી હેત,
બ્રહ્માનંદ કહે મોક્ષ પદ, પાવત કુટુંબ સમેત. ॥૪॥

(૧૫) બ્રહ્માનંદ કાવ્ય (કીર્તન સંગ્રહ પ્રસિદ્ધ)

સ્વામીશ્રીના કીર્તનો લગભગ આઠ હજારની સંખ્યાનાં જાણવામાં આવે છે. તેમાંથી માત્ર ૨૫૦૦ અઢી હજાર છપાઇ પ્રસિદ્ધ થયેલ છે. તે સાથે તેમાં બ્રહ્મવિલાસ અને સુમતિ પ્રકાશ એ બે ગ્રંથો પણ પ્રસિદ્ધ થયેલ છે.

(૧૬) શ્રી છંદ રત્નાવલી (પ્રસિદ્ધ)

આ ગ્રંથમાં સ્વામીશ્રીના રચેલા છંદોનો સંગ્રહ કાઠીઆવાડના લોધીકા તાલુકાના ઠાકોરસાહેબ શ્રી અભયસિંહજી સાહેબ કે, જેઓ મહામુકતરાજે અક્ષર મુર્તિ શ્રી ગોપાળાનંદજીસ્વામીના હાથથી વર્તમાન ધરાવીને અક્ષર મુર્તિ શ્રી ગુણાતીતાનંદસ્વામીના ઉપદેશથી શુધ્ધ શ્રીજીની ઉપાસના કરી છ છ કલાક ધ્યાનમાં બેસતા તેથી અભયસિંહજી ધ્યાની (દરબાર) તરીખે સત્સંગમાં પ્રસિદ્ધ થયા. હતા, જેમણે મહાકવીશ્વર દલપતરામ ડાહ્યાભાઇને અમદાવાદથી લોધીકા તેડાવી લગભગ દોઢેક વરસ ત્યાં રાખી હિન્દીભાષામાં રામયણના ઢાળનો એક * 'પુરષોતમ

* એ ગ્રંથની શરૂઆત જામશ્રી વિભાજીના રાજકવિ કાલાવડના રહીશ કવિશ્રી ભીમજીભાઇ બનાભાઇ રત્નું (મારા પિતાશ્રી) એ કરી હતી અને તેમના જ આગ્રહથી કવીશ્વર દલપતરામભાઇને તેડાવ્યા હતા. (વાંચો–કવીશ્વર દલપતરામ ભાગ બીજો)

ચરિત્ર'' નામનો ગ્રંથ રચાવેલ હતો. એ સમયે મુળ મુળીના રહીશને હાલ કાલાવડના રહીશ મારા પૂ. (પિતાશ્રી) શ્રી ભીમજીભાઈએ સંગ્રહેલ સ્વામીના છંદો વંચાવતાં કવિશ્વર દલપતરામભાઈએ પણ સદગુરૂ દેવાનંદ સ્વામી થકી કરેલો સંગ્રહ લાવી, તે બંને સંગ્રહમાંથી કાવ્યો લઈ "છંદ રત્નાવલી''ના નામે દરબારશ્રી અભયસિંહજી ઠાકોર સાહેબે સં. ૧૯૪૦ના અરસમાં છપાવિ પ્રસિદ્ધ કરેલ છે. જેમાં નીચેના છંદો કવિતો, સવૈયાઓ, ઝુલણાઓ, વગેરે રત્ન જેવા છંદોની પંકિતઓ કરી રત્નની આવલી રૂપ છંદ રત્નાવલી પ્રસિદ્ધ કરીને ઠાકોર શ્રી અભયસિંહજી સાહેબે સત્સંગમાં ઘણો જ કિંમતી ફાળો આપ્યો છે. જો તે પ્રસિદ્ધ ન થયેલ હોત તો આજે સ્વામીશ્રી રચિત પિંગળ ડીંગળનું ઉત્તમ ચારણી સાહિત્ય મેળવવું દુર્લભ થઈ પડત. હવે તો તે ગંથની પ્રતો પણ મળતી નથી અને ભવિષ્યમાં સ્વામીશ્રીનો કાવ્ય વારસો જળવાઈ રહે તેટલા માટે તે છંદ રત્નાવલી ગ્રંથમાંથી આ ગ્રંથમાં ઘણાંએક કાવ્યો લઇ તેનો જીર્ણોદ્ધાર કરવો મને યોગ્ય લાગ્યો છે. આ છંદ રત્નાવલી સહિત સ્વામી કૃત ગ્રંથોની કુલ સંખ્યા ૧૮ અઢાર ગ્રંથોની છે.

આ બ્રહ્મસંહિતા લખવાની શરૂઆત કર્યા પછી હું મુળીએ મારા ગીરાસના કામે ગયેલ ત્યારે મુળી મંદિરના મહંત સ્વામી સદગુરુ શાસ્ત્રી શ્રી બાળકૃષ્ણદાસજીની સહાયતાથી અમે કોઠારમાં હસ્ત લિખિત પુસ્તકોનો સંગ્રહ જોયો. જેમાં નાં. ૫ નો "સદગુરૂ શ્રી બ્રહ્માનંદ સ્વામીનાં કાવ્યો'' એ નામનો મોટો ચોપડો છે. તેમાં શ્રીજી મહિમાના નારાચ છંદ સંખ્યા ૪૫ ને એક છપય છે; (૨) જીત્રા (જીવ)ને ઉપદેશી ચંદ્રાયણા સંખ્યા ૧૪ની છે; (૩) ધર્મકુલ ધ્યાન (દીક્ષાવિધિ) એક અધ્યાય છે; (૪) દશ અવતાર લીલા ચરિત્રનો એક અધ્યાય છે, (૫) સતી ગીતા છ અધ્યાયની છે. વગેરે ઘણાક છંદો તેમાં લખાયેલા છે. એક ચોપડો સદગુરૂ શ્રી દેવાનંદ સ્વામી નાં કાવ્યો, એ નામે છે; જેમાં ગુજરાતી ભાષાનાં કીર્તનો જ છે. પિંગળ સાહિત્યના સ્વામી પ્રસાદીના પણ નીચે લખ્યા ગ્રંથો છે. (૧) સંવત ૧૮૬૮માં રચાયેલ "પિંગળ પ્રકાર'' એ નામનો ચોપડો સાં. ૧૮૭૫ની સાલનો ભુજના લહીયાનો લખેલ છે. તેમ જ કવિપ્રિયા મુળ તથા ટીકા સહિત બે પ્રતો છે. વગેરે અપ્રસિદ્ધ હસ્ત લિખિત સાહિત્ય સંગ્રહ છે.

સ્વામી રચિત ગ્રંથોની નામાવલી

(૧) શ્રી સુમતિ પ્રકાશ સં. ૧૮૭૮ પ્રસિદ્ધ, (૨) શ્રી નારાયણ ગીતા સં. ૧૮૭૯ અપ્રસિદ્ધ; (૩) દશાવત્તાર ચરિત્ર અપ્રસિદ્ધ; (૪) વર્તમાન વિવેક સં. ૧૮૮૨ અપ્રસિદ્ધ; (૫) બ્રહ્મવિલાસ સં. ૧૮૮૩ પ્રસિદ્ધ; (૬) સતી ગીતા સં. ૧૮૮૩ અપ્રસિદ્ધ; (૭) નીતિ પ્રકાશ સં. ૧૮૮૪ અપ્રસિદ્ધ; (૮) ઉપદેશ ચિંતામણી ચંદ્રાવળા સં. ૧૮૬૧ પ્રસિદ્ધ; (૯) ઉપદેશ રત્ન દિપક ઝુલણા સં. ૧૮૬૨ પ્રસિદ્ધ; (૧૦) ધર્મવંશ પ્રકાશ પ્રસિદ્ધ; (૧૧–૧૨) શિક્ષાપત્રિ ગુજરાતિ તથા હિન્દી સં. ૧૮૮૨ અપ્રસિદ્ધ; (૧૩) સંપ્રદાય પ્રદિપ અપ્રસિદ્ધ; (૧૪) ધર્મ સિદ્ધાંત પ્રસિદ્ધ; (૧૫) વિવેક ચિંતામણી પ્રસિદ્ધ; (૧૬) બ્રહ્માનંદ કાવ્ય પ્રસિદ્ધ: (૧૭) છંદરત્નાવલીનાછંદો પ્રસિદ્ધ, (૧૮) ધર્મકુળ ધ્યાન (દિક્ષા વિધી)અપ્રસિદ્ધિ. ઉપર લખ્યા કુલ ૧૮ ગ્રંથો સ્વામીશ્રી રચેલા છે, તેમાંનો ગ્રંથ છપાઈ પ્રસિદ્ધ થયા છે અને નો અપ્રસિદ્ધ છે.

ઈતિ શ્રી કેસરભકત વિરચિતે, શ્રી બ્રહ્મસંહિતા મધ્યે ચતુર્થ પ્રકરણે મધ્યે ધ. ધુ. આચાર્ય શ્રી અયોધ્યા પ્રસાદજી મહારાજ સદગુરૂ શ્રી દેવાનંદ સ્વામી સંવાદે સ્વામીશ્રીકૃત ગ્રંથો સાર સંગ્રહે બારમો અધ્યાય; સમાપ્તઃ ॥ ૧૨ ॥

પ્રકરણ ૪ ચોથું સમાપ્ત

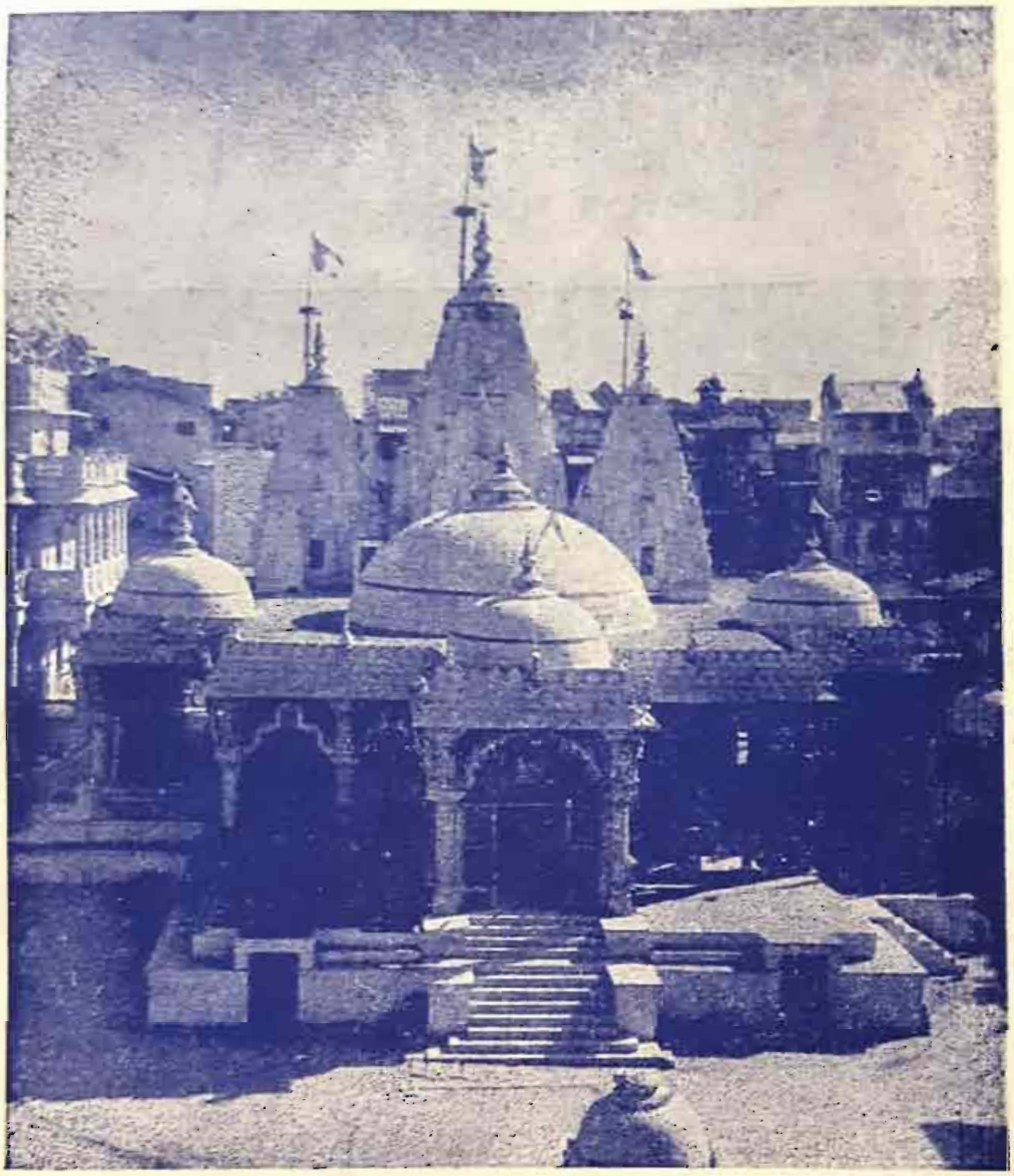

શ્રી અમદાવાદ મંદિર

(પૃષ્ટ–૩૬૫)

॥ દોહો ॥

સાહેબ ગૉર્ડન સ્નેહસેં દિય ભૂમિકો દાન ॥
બ્રહ્માનંદ શ્રીનગરમેં, મંદિર રચ્યો મહાન ॥

(કવિ માવદાનજી)

શ્રી વડતાલ મંદિર (પૃષ્ટ-૩૭૮)

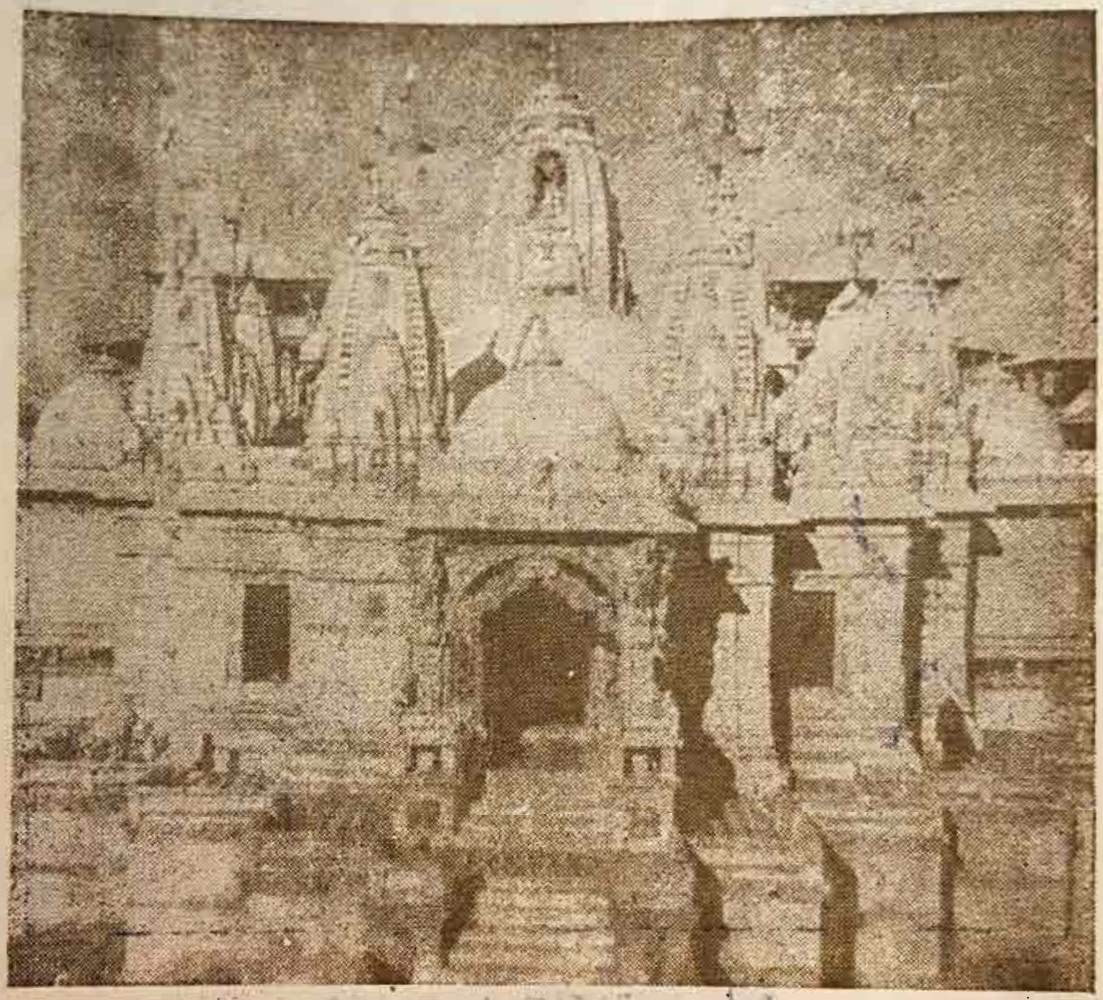

: દોહો :

દેશ ચરોતર મધ્યમેં, શ્રી વરતાલ વિશાલ ॥
મંદિર બ્રહ્મમુનિ મહા, રચિયો ભોમ રશાલ ॥

કવિ માવદાનજી

॥ શ્રીજી ॥

પ્રકરણ ૫ પાંચમું

[મંદિર પ્રારંભ પ્રકરણ]

અધ્યાય ૧ પહેલો

શ્રીનગર અમદાવાદ મંદિર નિર્માણ

સંવત ૧૮૭૪ના અરસામાં શ્રીજી મહારાજને જનરલ ગોર્ડન સાહેબે શ્રીનગર *(અમદાવાદ)માં પધરાવ્યા, શ્રીજી અને સંતોના મિલાપથી તેઓને સંપૂર્ણ સંતોષ થયો. તેમાં પણ સદ્‌ગુરૂ બ્રહ્માનંદસ્વામીના શ્રીજી સન્મુખ બોલાયેલાં હિન્દી કાવ્યો, (છંદ છપય) સાંભળી, સાહેબને હિન્દી ભાષાનુ સારૂં જ્ઞાન હોવાથી, તેમજ સાહિત્ય કળાનો શોખ હોવાથી સ્વામી તરફ તેઓની સહજ લાગણી ઉભરાઇ આવી.

શ્રીજી મહારાજના મુકામ દરમ્યાન સાહેબે સ્વામીશ્રીને બે ચાર વખત પોતાના બંગલે બોલાવી કાવ્યો વગેરે વાતો સાંભળેલી હતી. સ્વામીશ્રીએ એ અરસામાં "બંદેકો ઉપદેશી અંગ"ના કુંડળિયા છંદો નવા બનાવેલા હતા, તે સાહેબને પોતે સંભળાવેલા. જેમાંના થોડા આ નીચે છે.

કુંડળિયા છંદ

બંદે બહુત ન કીજીએ, અંતર મેં અભિમાન;
અપના કિઆ ન હોત હૈ, કરતા હક સુલતાન;
કરતા હક સુલતાન હુકમ બિન પાન ન ડોલે;
મગરૂરી મેં મૂર્ખ કાહિકું બક બક બોલે;
દાખત બ્રહ્માનંદ પલક મેં હિ કાલ ગ્રસંદે;
અંતર મેં અભિમાન, બહુત કીજે નહિ બંદે ॥ ૧ ॥

બંદે બહુત ન બોલિએ, અંતર ધરિ અહંકાર;
તેરા કિયા ન હોત હૈ, કરતા સરજન હાર;

---

*એ સમયે અમદાવાદમાં કલેકટર તરીકે "સર, એન્ડ્રયુ ડનલૉપ" હતા અને હાઇકમીશ્નર "જનરલ ગોર્ડન" સાહેબ હતા.

કરતા સરજનહાર, કરત પેદા સોઈ મારે,
કરત રાવકું રંક, રંક શિર છત્ર હિ ધારે;
દાખત બ્રહ્માનંદ, સોઈ ખાવન સબ હંદે,
સોઈ સહેગા નાંહિ, બહુતરૂ બોલ મત બંદે ॥૨॥

બંદે બાજી જગતકી; જયું સુપને કા ખ્યાલ,
નૃપતી હોયો નીંદમેં, જાગે ફેર બેહાલ:
જાગે ફેર બેહાલ, ફિરત ઘરઘર અન કાજા,
છિનમેં ગયે વિલાય, સેજ, ત્રિય સંપતિ સાજા:
દાખત બ્રહ્માનંદ, રહ્યા નહિ નાંહિ રહંદે,
જયું સુપને કા ખ્યાલ, જગતકી બાજી બંદે, ॥૩॥

બંદે કીજે બંદગી, તજી દે ચીજ હરામ,
ફના સમજ બેફકર, અરૂ, જકર રખહું સબ જામ;
જકર રખહુ સબ જામ, નામ નામી જુત લેનાં,
સાહિબકું કર સગા, દગા કોઉકું નહિ દેનાં;
દાખત બ્રહ્માનંદ, છોડ દુનિયાકે ફંદે,
તજી દે ચીજ હરામ, બંદગી કીજે બંદે. ॥૪॥

ઉપર મુજબ અનેક કાવ્ય રસાસ્વાદ સાહેબને ચખાડવાથી સાહેબને સ્વામી સાથે ગાઢ પિછાણ થઈ. સ્વામીશ્રીની મહા મનોહર આકર્ષક આકૃતિ સાથે ધર્મ, નિયમ, વિવેક, અખંડ બાળ બ્રહ્મચર્યનું તપોબળ તેજ આદિ દિવ્ય ગુણોથી ગોર્ડન સાહેબ તો સ્વામીશ્રીને એક મહાન એલીયા પુરૂષ માનવા લાગ્યો.

શ્રીજી મહારાજને હવે મંદિરો ચણાવી, દેવ પધરાવી, ભક્તિમાર્ગ પ્રવર્તાવી. જનતાને ધર્મપરાયણ કરવાની ઇચ્છા થતાં, પ્રથમ શ્રીનગરમાં મંદિર ચણાવવા માટે જમીન ખરીદવા સાહેબને સ્વામી મારફત પુછાવ્યું. ત્યારે સાહેબે કહ્યું કે, "આ કંપની સરકારના રાજ્યમાં ૯૯ નવાણું વરસને પટે જમીન આપવામાં આવે છે. તો હું નવાણું વર્ષનાં પટાનો લેખ લખી આપું. શ્રીજી મહારાજને તો "યાવદ્ચંદ્રદિવાકરૌ" એ જગ્યા જોઈતી હતી,

પછી ત્યાંના હરિભક્તોના આગ્રહથી શ્રી બ્રહ્માનંદ સ્વામીને અને સદગુરૂ આનંદ સ્વામીને અમદાવાદમાં રાખીને શ્રીજી મહારાજ ગઢપુર પધાર્યા.

સ્વામીશ્રી કોઈ કોઈ વખત (રવિવાર કે રજાને દિવસે)સાહેબ પાસે બેસી કાવ્ય વિનોદ કરી આવતા, સાહેબ મીલટરી લાઇનના હોવાથી તેઓ ઘોડેસ્વારી સરસ કરી જાણતા. એક દિવસ પોતાની સ્વારીનો ઘોડો બીમાર થતાં ઘોડા ડોકટરથી તેની બીમારી નહિ મટતાં સ્વામીએ દવા બતાવેલ, તે દવાથી ઘોડો સાજો થતાં, સાહેબે તે વિષે ચર્ચા કરતાં સ્વામીએ શાલીહોત્ર શાસ્ત્ર સંભળાવ્યું હતું. તે સાંભળી તેણે સ્વારીમાં વિજય પ્રાપ્ત થાય તેવી જાતિનો ઘોડો પરીક્ષા કરી ખરીદવા માટે સ્વામીશ્રી પાસેથી એ શાસ્ત્રના કેટલાએક છંદો લખાવી લીધા અને તેના અર્થો જાણી એ સબંધનો થોડો અભ્યાસ સ્વામીશ્રી પાસે કરેલો હતો, કવિશ્રી દલપતરામે ઉપરની હકીકત "ફ્રીન્લોક ફ્રાબર્સ સાહેબને પણ કહેલ કે, "તમારા જાતિભાઈ જનરલ ગાર્ડન સાહેબે અશ્વ પરીક્ષાનો અભ્યાસ મારા ગુરૂના ગુરૂશ્રી પાસે કરેલ હતો અને ગુરૂ દક્ષિણામાં અમદાવાદના મંદિર માટે યાવદ્ચંદ્રદિવાકરૌ'નો લેખ ઠેઠ વિલાયત સુધી લખાણ કરીને ઇસ્ટ ઈન્ડીઆ કુંપની મારફત મંજૂર કરાવી આપી, સ્વામીશ્રીને રાજી કરેલ હતા. એમ મારા ગુરૂ શ્રી દેવાનંદ સ્વામીએ મને કહેલું હતું." તે હકીકત જાણ્યા પછી ફ્રાબર્સ સાહેબે પણ એ અશ્વપરીક્ષાના કાવ્યોનો અભ્યાસ કવીશ્વર પાસેથી કરેલ હતો. એ શાલીહોત્રના કેટલાંએક કાવ્યો સ્વામીશ્રીની પ્રસાદીનાં જાણી અહીં નીચે આપેલ છે,

અશ્વચતુર્વર્ણોદભવ—પરીક્ષા ભેદ (શાલીહોત્ર)

છપય છંદ

જલ ઉદ્ભવ, દ્વિજ પુષ્પ; ગંધ મંગલ અસવારી,
અગ્નિ ક્ષત્રિ તન અમર, કલહ ચઢિયત જયકારી
મરૂત, વૈશ્ય, ઘૃત ગંધ,સહજ ગમનં સુખદાઇ,
ભૂમિ શુદ્ર મધુમકર, વહે આખેટ ઉપાઇ;
મુખબોર બ્રહ્મ પાની પિવત, ખૂર લગામ ક્ષત્રિય લહે;
ખેંચત બાર બૈસહ અધુર, શુદ્ર સદા ડરપત રહે:

અર્થ—બ્રાહ્મણ જાતિના ઘોડાની ઉત્પત્તિ જળમાંથી છે. અને તેના શરીરનો સુગંધ પુષ્પ જેવો હોય છે. તે માંગલિક કાર્યમાં સ્વારી કરવાથી શુભ ફળની પ્રાપ્તી કરાવે છે.

અગ્નિમાંથી ઉત્પન થયેલ ક્ષત્રિય જાતિનો ઘોડો જાણવો તેના શરીરનો સુગંધ અગરના જેવો હોય છે. અને તે લડાઇમાં વિજય દેવાવાળો છે.

વાયુથી ઉત્પન થયેલ વૈશ્ય જાતિનો ઘોડો જાણવો અને તેના શરીરની સુગંધ 'ઘી'ના જેવી હોય છે તે સહજ કાર્ય (વાણિજ્ય વ્યાપારાધિકમાં) સ્વારી કરવાથી શુભ ફળ આપે છે.

શૂદ્ર જાતિના ઘોડાની ઉત્પત્તિ જમીનમાંથી થઇ છે. તેના શરીરનો સુગંધ 'મઘરમચ્છ' જેવો હોય છે. તે શીકારમાં ઉત્તમ ફળ આપે છે, એ ચારે જાતિના ઘોડાની પાણી પીવા વખતની પરીક્ષામાં-બ્રાહ્મણ જાતિનો ઘોડો પાણીમાં મોઢું ડુબાડી પાણી પીએ છે; ક્ષત્રિય જાતિનો ઘોડો આગલો પગ લાંબો રાખી પગના ડાબલા ઉપર મોઢું રાખીને પાણી પીએ છે; વૈશ્ય જાતિનો ઘોડો હોઠથી ખેંચી (સબડકા બોલાવતો) પાણી પીએ છે અને શુદ્ર જાતિનો ઘોડો પાણી પીતાં પીતાં ડરતો રહે છે. (થોડું પાણી પી પછી આજુ બાજુ જોઇ ફરીને પાછો પાણી પીવા માંડે છે.)

અશ્વ અશુભ ભમરીના સ્થાન ભેદ

છપય

હૃદય કર્ણ કટિ નાભિ, કપોલહ વામ કહીજે,
કુક્ષ પાંસુ પુનિ ભાલ, ત્રિવલિ નીચે લખી લીજે;
જંઘ પુચ્છપરિ ગુહ્ય, પુચ્છ ઢંપિત ગૂદહ ગનિ,
કુકુદિ પૃષ્ટ કુર પેર, પાદુ ઉદરંતરહિ ભનિ;
કક્ષાંત ઔર આધુર અગર, બીશ ભ્રમર અશુંભા કહે,
અનુમાન ખોટિ એતી સુ તજી લહન હાર સિંધવ લહે.

અર્થ—છાતીમાં, કાનમાં, કટીમાં, નાભીમાં, ડાબા ગાલમાં, કુખભાલ ત્રિવલીના નીચે જંઘાપર, પુંચ્છનીપર, ગુહ્યેન્દ્રી ઉપર, પુંચ્છથી ઢાંકેલ ગુદા ઉપર, કુકુદપર (કવા ઉપર), ખંભા ઉપર, આગલા પગના ઘુંટણ ઉપર, પગમાં, પેટ વચે, આંખની નીચે અને હોઠની પાસે એમ વીશ સ્થાનોમાં ભમરી અશુભ છે. તેને છોડીને લેવાવાળા ઘોડા ખરીદે છે. મતલબ કે, તે સ્થાનની ભમરીવાળો ઘોડો લેતા નથી. (૧)

અશ્વ શુભ ભમરીના સ્થાન ભેદ

છપય

ભાલ શુદ્ધ ત્રય સુભગ. સુભગ શશિકલા ભાલ મહિં
શુદ્ધ કંઠ ત્રય સુભગ, કંઠ ઇક ચિંતામણિ કહિં;
કુંધ પરત ત્રય સુભગ, સુભગ દત્તહ કપોલ પર,
શ્રવણ મૂલપેં સુભગ, સુભગ સોહત ત્રિવલી સર;
પુનિ તાલુ સેત મધ્યહ સુભગ, યહ નવ ભ્રંગ નિહારિયે,
તજી અશુભ ભેદ શુભ સંગ્રહે, બાજ ખરીદ બિચારીયે.

અર્થ:– જેના કપાળમાં ત્રણ ભમરા છે તે ઉત્તમ, કપાળમાં ચંદ્રકળા જેવા ઉજ્વળ ચાંદલામાં ભમરો હોય તે ઉત્તમ. કંઠમાં ત્રણ ભમરી હોય તે સારી. કંઠમાં એક જ ભમરી હોય તે પણ શુભ છે. તે ભમરીને ચિંતામણી (દેવમણી) કહે છે. કાન ઉપર ત્રણ ભમરી શુભ છે. જે ઘોડાને જમણી જાંઘ ઉપર ભમરી હોય તે શુભ છે. એજ પ્રમાણે જમણા કાન પાસેનો ભમરો પણ શ્રેષ્ઠ છે. ત્રિવળી ઉપર ભમરો પણ શુભ છે. સફેત તાળવામાં પણ ભમરો શુભ છે. એ પ્રમાણે નવ સ્થાન ઉપર ભમરા જોઇને અશુભને તજી શુભ સ્થાન પર પડેલા ભમરાઓવાળા ઘોડાઓ ખરીદ કરવા વિચાર કરવો.

અશ્વવ્યાધિ ભેદ દોહા

બહતર વ્યાધિસુ બાજ વપુ, આનહિ આન નિદાન;
વિકય લહત વિચારવો, સો દ્વાદશ અભિધાન.

અર્થ–ઘોડાના શરીરમાં બહતર એટલે બહુતેર (અથવા બહુ તરહની) પ્રકારની વ્યાધીઓ હોય છે એનાં પ્રથક પ્રથક કારણો છે, પણ ઘોડા ખરીદનારાઓએ મુખ્ય બાર રોગોનો વિચાર કરીને ખરીદવા.

અથ અશ્વ દ્વાદશ વ્યાધિ અભિધાન ભેદ

ચોપાઇ

પેટકીટ, પખશૂલ, કહાઈ, લોહીલધુ પિત્ત અરૂબાઇ;
કમખુરાક, અતપુરષા ધાંસા, આંસુઝરન વારીચલ નાશા.
ભાલશૂલ, પુનિમુખ, જલધારા, વ્યાધિ વિલોકિ ખરીદનહારા.

અર્થ–પેટમાં કૃમી, પડખામાં શૂળ, મુત્રમાં લોહી પડતું હોય, પીત અને બાદી, ખોરાક થોડો ખાનાર, શરીરમાં ખુજલી, ખાંસી, આંખમાં આંસુ આવતાં હોય, નાકથી પાણી પડે, કપાળમાં શુળ, અને મોઢામાંથી પાણીના લાળ ટપકે, એ બાર વ્યાધિઓને પારખી ઘોડાઓ ખરીદવા.

ઉપર મુજબ ભાષા શાલીહોત્રમાંથી સ્વામીએ જનરલ ગાર્ડન સાહેબને ઘોડાની જાતિ, શુભ અશુભ ભમરીઓ અને વ્યાધિ વગેરેના ભેદ સમજાવતાં, સાહેબે સ્વામીશ્રીનો ખૂબ આભાર માની (નોટમાં તે કાવ્યો હિન્દીમાં લખાવી લીધાં હતાં) સ્વામીશ્રી સાથે સાહેબને એથી ગાઢ મૈત્રી થઈ એને સ્વામીશ્રીની ઇચ્છા જાણી, ઠેઠ વિલાયત સુધી લખાણ ચલાવી પોતે ઉત્તમ અભિપ્રાય આપવાથી અમદાવાદના મંદિરનો લેખ "યાવત-ચંદ્રદિવાકરો."નો મંજૂર કરાવી સ્વામીશ્રીના હાથમાં આપેલ હતો. તે પછી સ્વામી અને આનંદમુનિએં ગઢડા આવી શ્રીજી મહારાજને સઘળી હકીકત જણાવી લેખને ચરણમાં ધર્યો. શ્રીજી મહારાજ એ જોઇને બહુજ રાજી થયા અને તેઓ બન્ને સદ્‌ગુરૂઓને અમદાવાદ પાછા મોકલી મંદિર ચણાવ્યાની આજ્ઞા આપી. તેથી બન્ને સદ્‌ગુરૂઓએ ત્યાં જઈ મંદિરનો આરંભ કર્યો.

જ્યારે શ્રીજી મહારાજ વડતાલથી આવતાં અમદાવાદ આવ્યા ત્યારે આનંદમુનિને બોલાવી કહ્યું કે, "બ્રહ્મમુનિ મંદિરના કામમાં રોકાઇ રહ્યા છે; તેથી અમરાં કાવ્ય કીર્તનો કરવાં બંધ રહેલ છે. પ્રગટ ભગવાનની મૂર્તિનું નખશીખા પર્યંતનું વર્ણન શોભા તથા ચરિત્રોનાં કીર્તનો કરે છે, તેથી મૂર્તિ અંતરમાં ચોટી જાય તો તેને કાંઈ કરવા પણું રહેતું નથી. મંદિર કરતાં કીર્તનો અધિક છે. માટે તેમને અમો ગઢપુર લઇ જાઇએ ને તમે મંદિરનું કામ ચાલુ રાખજો ને જરૂર જેવું જણાય તો અમને પુછીને કામ કરજો. જ્યારે પ્રગટ ભગવાન વિચરે છે, ત્યારે તેમની બધી વાતોનો (લીળા ચરિત્રનો) ગ્રંથ થાય છે. અને તે ગ્રંથમાં તીર્થ, મંદિરનો મહિમા, વગેરે બધું તેમાં આવી જાય છે." (આધારાનંદસ્વામીની વાત ૭૦)

ઉપર મુજબ શ્રીજીએ આનંદસ્વામીને કહીને સદ્‌ગુરૂ શ્રી બ્રહ્માનંદ સ્વામીને સાથે લઇ શ્રીજી મહારાજ અને સદ્‌ગુરૂ શ્રી મુકતાનંદસ્વામી વગેરે ગઢપુર પધાર્યા. ત્યાં શ્રીજી આજ્ઞાથી સ્વામીએ ગઢપુર રહી "સુમતિ પ્રકાશ" નામના ગ્રંથનો પ્રારંભ કર્યો, પરંતુ અમદાવાદથી કાગળ આવતાં

સદ્‌ગુરૂ બ્રહ્માનંદસ્વામીને અને સદ્‌ગુરૂ મુક્તાનંદસ્વામીને એ બન્ને સદ્‌ગુરૂઓને અમદાવાદ પાછા મોકલ્યા. સ્વામીએ ત્યાં રહી મંદિરના કામ સાથે ગ્રંથનું કામ પણ ચાલુ રાખ્યું; અને મંદિર પુર્ણ થતાં સંવત ૧૮૭૮ના ફાગણ સુદિ ત્રીજના દિવસે 'શ્રી નરનારાયણ દેવ'ની પ્રતિષ્ઠા શ્રીજી મહારાજે સ્વહસ્તે કરી. તે વખતે સ્વામીએ પોતે રચેલો શ્રી સુમતિપ્રકાશ ગ્રંથ પણ શ્રીજીને અર્પણ કરી નરનારાયણ દેવના મંદિરને ઉંબરે ધરી સ્તુતિ કાવ્યો સંભળાવ્યાં. એ ગ્રંથના છેલ્લા અધ્યાયમાં છેલ્લા દોહામાં ગ્રંથ સમાપ્તિ સાક્ષી પુરે છે કે આ ગ્રંથ સ્વામીએ અમદાવાદમાં રહી રચેલ છે.

સંવત અષ્ટાદશ સહી, વરસ અઠોતર જાણ;
મહાસુદ પંચમિ વાર બુધ, પૂરણ ગ્રંથ પ્રમાણ.
શ્રીનગર શુભ શહેરમેં, નરનારાયણ પાસ
તહાં રહિ બ્રહ્માનંદ કવિ, કીનો સુમતિ પ્રકાશ.

એટલે મહાવદી ૫ વસંત પંચમીએ ગ્રંથ પુરો થયો અને મંદિર પણ પુરૂં થતાં ફાગણ સુદી ૩ જે શ્રી નરનારાયણદેવ પધરાવ્યા હતા એવીરીતે અમદાવાદના મંદિર બનાવવામાં સદ્‌ગુરૂ શ્રી બ્રહ્માનંદસ્વામીનો સંપુર્ણ ફાળો હતો.

સ્વામીશ્રીનાં વિશેષ ભાષા કાવ્યો

શ્રી નરનારાયણ પ્રતિષ્ઠા સમય સ્તુતિ કાવ્ય

દોહા

નરનારાયન નામ જગ, જપત કપત જંજાલ;
કરત કઠિન તપ દેહ ધાર, જનહિત દીન દયાલ.

છંદ ત્રિભંગી

જયનાથ નિરંજન, ભવદુઃખ ભંજન, જનમન રંજન, જગ ત્રાતા,
જય કામ નિકંદન. વર સુર વંદન, ધર્મ સુનંદન દોભ્રાતા;
જય મહિતલ મંડન, ખલબલ ખંડન, વિષય વિખંડન વનવાશી,
જય સહાસક સંતન, કાલ નિકંતન, આદ ન અંતન અવિનાશી. ॥૧॥

જય અજરઅમાયક, જનસુખદાયક, સબજનનાયક, સુખકારી,
જય દીનદયાધર, રૂપ મનોહર, ઇશ અપ્રંપર, અવતારી,
જય વ્યાપ ઘટોઘટ, વાસબદ્રિત નામમુનિરટ, બહુ નામી,
જય તેજ અણંકલ, બોધ મહાબલ, શ્યામ સુકોમલ જગસ્વામી. ॥૨॥

જયમચ્છ સ્વરૂપં અકળ અનુપં ત્રિભુવન ભૂપં જગત્તારં,
જય કમઠ સકારણ વિઘન નિવારણ પર્વતધારંણ તણ વારં;
જય ક્રોડ કરાલં ધીર ડઢાલં દેતવડાલં કતકાલં,
જય નાથ નૃસિંહં અચલ અભંગં જીત્તણ જંગં જારાલં. ॥૩॥

જય વામન વેશં કાજ સુરેશં બલિ છલ લેશં અંમ ધરે,
જય પરશૂધારં ક્ષત્રિય મારં સપ્ત ત્રિવારં દૂર કરે,
જય રઘુપતિરામં જનસુખ ધામં પૂરણ કામં પ્રતિ પાલં,
જય હલધર ધીરં ગૌર શરીરં સંગ અહીરં છોગાલં. ॥૪॥

જય કૃષ્ણ મુરારી, કુંજ વિહારી ગૌવાંચારી ગિરિધારી,
જય બુદ્ધ તન ધારક વિઘન નિવારૂક કલિક્ષય કારક સુખકારી;
જય કલકિ જોરાણું હસ્ત કપાણું પુરૂષ પુરાણું મોક્ષ પરં,
જય નટવર નાગર સબગુણ સાગર વિમલ ઉજાગર જકતવરં. ॥૫॥

જય સર્વાધારા; સબસે ન્યારા અક્ષરપારા આકારી,
જય દેવસ્વચ્છંદા અતિસુખકંદા, પદજનવંદા ચિતધારી,
જય અક્ષરધામી અંતરજામી, અનંત અકામી તેજ અતિ,
જયનાથ અનંતા, ભજત સુસંતા પ્રબલ પ્રજંતા જગતપતી. ॥૬॥

જય તપ તન સાજત, રતચિતરાજત, નિપટ નિવાજત નર સહીતેં,
જય અતુલિત અંગા, ધરત નિખંગા, ડરત અનંગા દરસ હીતેં,
જય કારણ વેદં, દુરમતિ છેદં, અકળ અભેદં. અનુસરતા,
જય અધિક પ્રતાપી જન સબ જાપી, મુકત કલાપી સુખ કરતા. ॥૭॥

જય નયન સરોજં, દલણમનોજં. શિખવતચોજં ધ્યાન સદા,
જય થાપણ નીતી, હણણ અનીતી, જનનિજપ્રીતી, અધિક પ્રદા,

જય મુનિધરવેશ, ત્યાગ તપેશ, ગ્યાન હમેશ, ગુરૂવાઇ,
જય સહિત સમાજા, ભુવનધિરાજા દિલજનમાજા, સુખદાઈ. ॥૮॥
(સુમતિ પ્રકાશ)

કવિત

ભરતખંડ મેં પ્રસિદ્ધ, સિદ્ધ નર નારાયન,
બૈઠે સિદ્ધાસન, જટા જુટ કું સમારે હૈ;
બદ્રિવન તાકો સ્થાન, ઠાઢે તરૂ વૃંદ આન,
પ્રસરે કદંબ અંબ, ફલજુત અપારે હૈ;
તપકે પ્રતાપ આપ, કીને નિષપાપ જન,
દર્શન દુરાપ નાથ, પ્રાનન સેં પ્યારે હૈ;
બ્રહ્મવૃત વારે બ્રહ્માનંદ કહે મતવારે.
સૂરજ શશાંક માનું, દોનું તનું ધારે હૈ.

દશ કોશી ચોરાસી વિષે–દોહા

નરનારાયન મૂરતિ, સ્થાપી મંદિર માંય.
તેહિ નિમિત્ત દ્વિજ ભોજકી, ચાહ કરિ જગરાય. ૧
સભા કરી સંજ્યા સમય, મિલ બૈઠે મુનિવૃંદ;
શ્રી હરિ પુછ્યો સબનકું કરૂણાનિધિ સુંખકંદ. ૨
અમદાવાદરૂ પ્રાંતકે, દશકોશી પરયંત,
દ્વિજ ચોરાસી જ્ઞાતિકે. જીમાવન મનખંત ૩
કહ્યો મુની કર જોરકે, સુનિયેં શ્રી ભગવાન.
કાલ, જીમાવન કહતહો, કયું હોયગો સામાન ? ૪
ચિંતા ન કરો સંત તુમ, હસિ બોલે શ્રીનાથ;
'ગહું પીસન અરૂ નૂતરા, દિજે એકહી સાથ. ૫
શ્રીહરિ સબ દ્વિજકું કહ્યો, સીધો લેહુ પ્રભાત;
સંજ્યા પાક બનાયકે, જીમો લડુ હરખાત. ૬
કાંકરીએ સરવર કરો, પાકસો વિવિધ પ્રકાર.
યું કહિ ઉતારે ગયે, કોમલ ધર્મકુમાર. ૭
કાંકરીએ લીલા કરી, કરિકે તિહાં મુકામ;
દીને સુખ નિજ દાસકું, સુંદર વર ઘનશ્યામ. ૮

રચ્યો મંચ કોઉ રીતકો, તાપર બૈઠે આપ;
દીખાયો અંગરેજ કું, પૂરન પ્રગટ પ્રતાપ. ॥ ૯ ॥
કાંકરીએ કે તીરકી, શોભા કહી ન જાય;
કોમળ દળ પ્રફુલ્લિત કમળ, નિરમળ નિર સુહાય. ॥ ૧૦ ॥
ધૂંમર ઘોડન કી ફિરત, પાળાકો નહિં પાર;
બિચહી બ્રહ્મન જીમતહૈ, કરિ જય શબ્દ ઉચાર. ॥ ૧૧ ॥
અસવારી ઓપત અજબ, તાતે તુરલ તુરંગ;
ચળકત કુંત કરાગ્રલે, સુભટ જુથ્થ હરિસંગ. ॥ ૧૨ ॥
અગણિત દ્વિજ એહી દિવસ, જીમાયે જગદીશ;
સ્થિત વિમાન કૌતક લખી, મગન ભયે અનમીશ. ॥ ૧૩ ॥
નરનારાયન દેવકી, મૂર્તિ અચલ તહાં સ્થાપ;
પુનિ તેહિ સ્થળ સ્થાપન કરી; ચહુ, અક્ષર જુત છાપ. ॥ ૧૪ ॥
એકાદશી પ્રબોધની, રામનૌમિ તિથિ સાર,
તહાંપુનિ શ્રીહરિ આતહૈ, બરસહુમેં દો બાર. ॥ ૧૫ ॥

શ્રીનગર હુતાશની ઉત્સવ કાવ્ય

દોહા

એક સમય ઘનશામ પ્રભુ, ઉત્તમ અમદાવાદ;
હોરી ખેલન હેત અતિ, ઉચ્છવ કરન અગાદ.

છંદ પદ્ધરી

મનરંજન કુમકુમ ભરેમાટ, થિર હોય દેખ રવિ ખેલ થાટ;
ઘનશ્યામ ગૃહી પિચકારી હાથ, સજભયે ઔર પુનિ સખા સાથ.
ભર આય સઘન ચહું ઓર ભીર, ઉડવંત શામ સુંદર અબીર;
અતિ રચ્યો શ્યામ સુંદર સુખ્યાલ, ગહ ધૂમ ઝુમ મારત ગુલાલ.
ઇક ઔર ભયે નટવર અનંત, ભયે ઔર દ્વિતિય મિલ સર્વસંત;

અષ્ટાદશ વાજીંત્ર નામાવલી

૧ ૨ ૩ ૪ ૫ ૬
નિશાણ બજત બાજત નફેર, શરનાઈ શ્રંગી કરનાટ ભેર;
૭ ૮ ૯ ૧૦
બાજંત તાલ સુંદર મૃદંગ, ચિત્ત ચાહ કરત ઉપંગ ચંગ.
૧૧ ૧૨ ૧૩
રસવંત સરસ બાજત રવાજ, સારંગિ સરોદા સારવ સાજ,

૧૪ ૧૫ ૧૬ ૧૭ ૧૮
તંબૂર, ખંજરી, અરૂ સત્તાર, સ , પ્રણવ બજવારઠાર.

હોલી ખેલન વર્ણન

ભરપૂર રહે રંગ વસન ભીજ, પિચકારી ચલાવત રીજ રીજ;
આયે જુ સખા ઝુક ચહું ઔર, હરિ પકર પકર રંગ દેત રોર,
કિલકારિ કતોહલ કરિ કલોલ, અતિ ગાત તાન તોરત અમોલ;
રંગભરે શામ મુખ કરત રાગ, સબ સુંનત સંત બડભાગ જાગ.
કોઉંકું જુ દેત શિર રંગડાર, કોઉંકું જ કહે તુમ ગયે હાર;
કોઉકે જુ વદન લપટત ગુલાલ, કોઉકે જુ અલૌકિક કરત ખ્યાલ.
કોઉંકું, જ. પકરલે અપની ઔર, નહિ, જાન દેત ગ્રહિ જોર જોર;
નહિં પાર વહત રંગ જુક્તનીર, કહિ હોરિ હોરિ ઉડવત અબીર.
સુર ત્રિયન સહિત ચઢિ ચઢિ વિમાન, આયે જુ નિરખ મુખ કરત ગાન
નૃત કરત નિરખ અપછરા આય, ગંધર્વ સર્વ ગુન હરખ ગાય.
શિવ શિવા આય ગનપતિ સહીત, લખિ નવલ ચરિત ચિત વધત પ્રીત;
સનકદિ આય નારદ મુનિંદ, રંગ હોરી રમત મુનિવૃંદ ચંદ.

જળઝીલણ સ્વારી વર્ણન દોહા

રંગભર હરિ હોરિ રમે, અમદાપુર અતિ પ્રીત;
નૈન સુફલ નર નારી કે, ભયે પ્રફુલ્લિત ચીત.
હોરિ રમિકે શ્રીહરિ સજ ભયે ઝીલણ કાજ,
પેદલ હેદલ પ્રેમ જુત, ચલેજું સહિત સમાજ.

અશ્વવર્ણન—અર્ધ ભુજંગી છંદ

ચલે સ્નાન કાજા, લિયે હાથ સાજા, તતે સંગ તાજી, નચે રંગ બાજી;
અતંતા ઉઝાણા, વહે મૃગડાણાં, જરી સાજ જોપે, અછે અંગ ઓપે
કપી રીત ઝંપે, નિજં છાંય કંપે, અતિવેગવંતા, અકાશે ઉડંતા;
તનં રૂપ તાતા, કરે વ્યોમ વાતા, ભરે જોર ફાલી, નચે માંહી થાલી.
છબી દાર ચંગા, કુદે જાણું કુરંગા, રસીમેં કરેલા, મસાલા ચરેલા,
દિસંતા દિવાલાં. છતી પુર ઢાલાં. સધે વાગ સાચે, નટાં રીત નાચે.
રતે શ્વેત રોજે, સદા શીલ સોજે, પટાદાર પીલે, નલી શામ નીલે;
કિતે રંગકારે, ભરે જોર ભારે, તિજે ખૂબ તાજા, રિઝે દેખ રાજા.

।। શ્રીજીના હજુરી પાર્ષદો, સંતો ગૃહસ્થો ।।

વડા જોધ વંકા, ધરે નાંહિ શંકા, પ્રભુ સાથ પ્રીતી, રહે શુદ્ધ રીતી,
હરિદાસ પુરા, સદા અંગ સુરા, સબેનીમ રાખે, મિથ્યા નાંહિ ભાંખે.
લિયે હાથ ભાલા, કિયે નાથ વાલા, નહિં નીમ ચુકે, ઉડે ટુક ટુકે,
સદા શીલ સાચે. નહિં નીમ કાચે, હરિ કેફ માતે, રહે રામ રાતે.
હરી કે હજૂરી, પ્રિતિ અંગપુરી, પરાપાર પાલા, વ્રજાધીશવાલા;
ગુણી સંત ગ્યાની, અતંતા અમાની, ભરે પ્રેમ ભારી, બડે બ્રહ્મચારી,
ગૃહિ ત્યાગ જે તે, નિતીકે નિકેતે, સબેરંગભીને, હરિ સંગલીને,
કહે હોરિ હોરી, ઉડે રંગ ઝોરી, ચલે નાથ શેરી, જનં જુથ ઘેરી.
ત્રિયા ગોંખ ઢાઢી, લખી પ્રીત બાઢી, ઝરૂંખે નિહારે, ધનંધામ વારે,
કબૂ આય હેરે, ત્રિયા ફૂલ વેરે, વંદે જીત બાની, જગન્નાથ જાની.
છડીદાર ટેરે બહુ બેર બેરે, ચલે સંગ ગાતે, મહા મોદ માતે,
નદી તીર આયે, હરિ ચિત્ત ભાયે, તરૂ બેલી તીરા, સુગંધી સમીરા.
તહાં તીર સારી, ફુલી ફુલ વારી, અલી લે સુગંધી, રહે તાર સંધી.

।। શાહીબાગ વર્ણન છપય ।।

પતશાવાટિ પ્રસિદ્ધ, તહાં તરૂવર ઝુક છાંઈ,
અંબ કદંબ અશોક, લલિત ધરપર લપટાઈ;
પાટલ પીપલ પ્લક્ષ, વૃક્ષ નિગ્રોધ વિશાલા,
સાલવ સાગ સરેસ, તરૂ ધવ નીય તમાલા,
કંટેર કંબુ અરૂ કેવડા, ઉપજાવન અનુરાગ કે,
કહે બ્રહ્મમુનિ હરિ ચરન કરી, બડે ભાગ તેહિ બાગ કે. ।।૧।।

કંજ ઝંઝ કણિકારિ, વ્રજે મનરંજન વેલી,
કંજ પ્રંજ બહુ કેલી, જુથિકા જાય ચંબેલી,
ગહરે, રંગ ગુલાબ, વિમલ ફૂલી સેવતીયાં,
ચંપા મોગર સરસ, લતા સુંદર માલતિયાં.
કનિહાર સુખ સંગાર કે, તરૂ વેલિ બહુ વિધ કહે,
કહે બ્રહ્મમુનિ ઘનસ્યામકે, પર્સ પ્રફુલિત હો રહે. ।।૨।।

(ધર્મવંશ પ્રકાશ)

સાભ્રમતિ સ્નાન છપય

સાભર ગંગા સરસ, અણુંકલ ઓઘ અપારા,
ઊઠત લહરી અતંત, વહત જલ નીરન ધારા,
તામહિં ઠાડે શામ, અધિક કર નીર ઉછાલે,
આસ પાસ નિજ દાસ, અમૃત દ્રગતાહિ નિહાલે,
કસ્તુરી રંગ કેસર કરી, જલ પ્રવાહ વ્યાપત કરે,
કહે બ્રહ્મમુનિ જનવૃંદ સબ, જય જય ધુનિ મુખ ઉચ્ચરે. ॥૩॥

સાભર ગંગા શ્રીહરિ સ્તુતિ

તબ ગંગા કર જોર, કહત નિજ મૂર્તિ ધારી,
બહુત દિવસસેં નાથ. ભઇ તવ પદસે ન્યારી,
જગકે પાપી જીવ, સ્નાન કરિ અઘ દે જાઇ,
તાતેં પૂરવ ત્યાગ, જાન પચ્છમ મેં આઇ.
હરિકૃષ્ણ તુમારે દર્શહિત, અતિ અંતર અનુરાગની,
કહે બ્રહ્મમુનિ તવ પર્સ કરી, ભઇ મેંતો બડભાગની. ॥૪॥

હસિ બોલે ઘનશ્યામ, ભાગ બડ ગંગા તેરે:,
સંત સહિત સાક્ષાત, ભયો તન સ્પર્શહિ મેરો.
જો અધિકારી જીવ, આય તો મેં પગ ધરહી,
હોહિ શુદ્ધ તતકાલ, વાસ મમ ચરણે કરહી.
ત્રૌલોક માંહિ તીરથ અવર, તેરી તુલ્ય ન આવહી,
કહે બ્રહ્મમુનિ તવ સ્નાન કરિ, મનવાંછિત ફલ પાવહી. ॥૫॥

ઇતિશ્રી કેસરભકત વિરચિતે શ્રી બ્રહ્મસંહિતા મધ્યે પંચમ પ્રકરણે ધં. ધુ, અયોધ્યાપ્રસાદજી મહારાજ સદગુરૂ દેવાનંદસ્વામી સંવાદે અમદાવાદ મંદિર નિર્માણ તથા વિશેષચારણી સાહિત્ય નામ પહેલો અધ્યાય: સમાપ્ત; ॥૧॥

॥ શ્રીજી ॥

॥ અધ્યાય ૨ બીજો ॥

શ્રીવડતાલ મંદિર પ્રસંગ*

એક સમય ગઢપુરમાં શ્રીજી મહારાજે સદ્‌ગુરુશ્રી બ્રહ્માનંદસ્વામીને વડતાલ મંદિર કરવા સારૂ જવાનું કહ્યું. ત્યારે સ્વામી કહે, મહારાજ અમારે ખરચી જોઈએ. ત્યારે શ્રીજી મહારાજ હરજી ઠકરને કહે કે, "સ્વામીને ખરચી માટે બાર રૂપિયા આપજો" એમ કહી શ્રીજી મહારાજ થાળ જમવા પધાર્યા; તે જમીને અક્ષરઓરડીએ પોઢી ગયા. બીજે દિવસે સ્નાનાદિક નિત્યવિધિ કરી લીંબતરૂ નીચે સભા કરી બિરાજમાન થયા. તે સમયે શ્રી બ્રહ્માનંદસ્વામી તૈયાર થઇને આવ્યા અને શ્રીજી મહારાજને દંડવત કરી મળીને ચાલ્યા. ત્યારે શ્રીજી કહે કે, "વડતાલના તળાવ ઉપર હનુમાનજીનું મંદિર છે તેવું નાનું મંદિર કરવું" ત્યારે સ્વામી કહે 'ઠીક મહારાજ' પછી સ્વામી પોતાના સંતમંડળ સાથે કારીયાણી થઇ પોલારપુર ગયા. ત્યાંથી કમી-કમીયાળા, નાની બોરૂ ને સીંજીવાડે થઇ વડતાલ આવ્યા; ને વડેઉ માતાજી ની ધર્મશાળામાં ઉતારો કર્યો. પછી નારાયણગીરી બાવાજી, જોબન વડતાલા, પટેલ કુબેરભાઇ, રણછોડભાઈ તથા વાસણ સુતાર એ આદિક હરિભકતોને ભેળા કરીને કહે કે, "અમોને તો અહીં મંદિર કરવા સારૂ શ્રીજી મહારાજે મોકલ્યા છે," તે સાંભળી સહુ હર્ષને પામ્યા, અને કહેવા લાગ્યા કે, "સ્વામી! જેમ તમે કહો તેમ અમે કરીએ. અમારૂં ધન, ધામ તમારૂં જ છે, તેમ જાણજો." ત્યારે સ્વામી કહે, પ્રથમ તો જેની જેની જગ્યાઓ મંદિરમાં આવે, તેનો લેખ કરી આપો, એટલે તે જગ્યાવાળાએ લેખ લખાવીને સ્વામીના હાથમાં આપ્યા, પછી સ્વામી કહે કે હવે પ્રથમ આપણે 'ઇંટો' પડાવીએ ત્યારે જોબન પગી કહે કે "સ્વામી જોબના તથા બામણોલીના તથા સંજયાના અને વડતાલના કુંભારોને હું ઇંટો પાડવા સારૂ વગર પૈસે બોલાવી લાવીશ. તમારે તે સહુને રોટલા આપવા. ત્યારે સ્વામી કહે કે, અમે ઝોળી ફેરવીને પણ તેઓને જમાડશું." વળી જોબન પગી કહે કે, અહીં લાકડાંનો (બળતણ)નો કંઇ તોટો નથી. એમ ઠરાવ કરીને હાલ જ્ઞાનબાગમાં ઉગમણી બેઠક છે ત્યાં નવ લાખ ઇંટો પડાવીને તેના એકેક

*સદ્‌ગુરુશ્રીઅદ્‌ભુતાનંદસ્વામીકૃત "વાર્તા સંગ્રહ"માંથી ઉધ્ધૃત.

લાખના નવ ઇંટવાડા જુદા જુદા જુદા ખડકાયા. તે તૈયાર થયા છતાંયે શ્રીજીના આપેલા ખરચીના રૂ. ૧૨) બાર તો જેમના તેમજ ચીંથરીમાં બાંધેલા રહ્યાં.

હાલ શ્રી લક્ષ્મીનારાયણનું અને શ્રી ધર્મદેવનું મંદિર છે, ત્યાં સ્વામીએ બે શિખરોનો પાયો નખાવ્યો. તે પાયા બહુજ વિશાળ (પખતા) અને ઉંડા ખોદાવ્યા, ગુજરાતની ધરતી એટલે પાકો પથ્થરનો કસ ન આવ્યો; પણ જેમ જેમ ઉંડા ખોદતા ગયા તેમ તેમ પાણી આવ્યાં. એથી કોશ જોડાવીને તે પાણી ઉલેચાવી અને ત્યાં પાકી ઇંટોની કમાનો વાળીને તમામ પાયા પુરવતાં લાખો ઇંટો પાયામાં જ ચણાઇ ગઈ, આ વાતની ખબર ગઢડે શ્રીજી મહારાજને થતાં શ્રીજી મહારાજે આનંદ સ્વામિને વડતાલ મોકલાવીને તેની સાથે કહેરાવ્યું કે, "તમો એક શિખરનું મંદિર કરજો." પણ શ્રી બ્રહ્માનંદસ્વામિએ શ્રી આનંદસ્વામીને કહ્યું કે, "સ્વામી! "આમાં તમારી નજર ન પુગે" આ પ્રમાણે થયેલ હકીકત આનંદસ્વામીએ ગઢડે આવીને શ્રીજી મહારાજને કહી એટલે શ્રીજી મહારાજે સદગુરૂ શ્રી નિત્યાનંદસ્વામીને એક સાખી લખી આપીને વરતાલે મોકલ્યા. જે સાખી નીચે પ્રમાણે હતી.

અપની પહોંચ બિચારકે, કરિયે તેતી દોડ,
તેતા પાંઊ પસારિયે, જેતી લંબી સોડ.

ભાવાર્થ-આપણી શકિતનો વિચાર કરી કાર્યનો આરંભ કરવો; જેમ કે આપણી સોડ (પછેડી) પ્રમાણે પગ લાંબા કરવા. સદગુરૂ શ્રી નિત્યાનંદસ્વામીએ વરતાલ જઇને સ્વામીશ્રીના હાથમાં એ સાખીવાળો પત્ર આપ્યો ત્યારે તે વાંચીને સ્વામીશ્રીએ જે ઉત્તર મોકલ્યો, તેમાં તેઓનું દુરંદર્શીપણું ને પોતાના ઇષ્ટ દેવ ઉપરની દ્રઢ શ્રદ્ધા કેવાં ઉત્તમ હતાં તે સ્પષ્ટ દેખાઈ આવે છે. તે ઉત્તર પણ એક નાની સાખીમાં જ હતો.

સાહેબ સરિખા શેઠિયા બસે નગરકે માંહી,
તાકે ધનકી કયા કમી! હું ડિ, ચલે નવખંડ માંહી.

ભાવાર્થ-આપશ્રી (સાહેબ) જેવા શેઠ નગરમાં બિરાજે છે, તેના

સેવકને ધનની કમી નથી. કેમકે તેના માલીકના નામની હુંડીઓ નવેખંડમાં ચાલે છે.

આ સાખીરૂપ ઉત્તર સાંભળી શ્રી નિત્યાનંદસ્વામી પણ બહુજ રાજી થયા; ને પોતે પણ મંદિરના કામકાજમાં ઉમંગથી ભાગ લેવા માંડયા. એક દિવસે શ્રી નિત્યાનંદસ્વામી કહે કે, સ્વામી બે શિખર સારાં ન લાગે તેમજ શિલ્પશાસ્ત્રના નિયમ મુજબ બે શિખર ન થાય "એકી" જોઇએ. તે તમો પણ કયાં નથી જાણતા? માટે હવે તો ત્રણ શિખરનો આરંભ કરો. એમ કહેતાં સ્વામીએ ત્રીજા શિખરનો પાયો સદ્‌ગુરુ નિત્યાનંદસ્વામીના હાથથી જ નંખાવ્યો; ને પછી ત્રણે શિખરનું કામ એકી સાથે શરૂ કરી કમળાકારનું મંદિર આરંભ્યું.

નિત્યાનંદસ્વામીએ ગઢડે જઇને સાખીનો ઉતર શ્રીજી મહારાજને ચરણે ધર્યો; અને શ્રીજી આજ્ઞાથી સર્વ સભા સમક્ષ તે સાખી અર્થ સહિત વાંચી સંભળાવી કે, "સર્વોપરી અવતારી ને લક્ષ્મીના પતિ એવા જે તમે, તેનો સેવક એવો જે હું, તેને ધનની શી કમી છે?માટે હે હરિ! ધારેલું કાર્ય થશે કે નહીં થાય? તેવો મને સંદેહ નથી." તે ઉતરથી શ્રીજી મહારાજ ઘણા રાજી થયા. તે સમયે ઓરડામાંથી અ. મુ. બા શ્રી જીવુબાબા બોલ્યાં જે "હે મહારાજ બ્રહ્માનંદસ્વામીનો સંકલ્પ સિદ્ધ થવા દીઓ" એ સાંભળી શ્રીજી મહારાજ કહે કે, "આ લક્ષ્મીજી બોલ્યાં તે હવે બ્રહ્માનંદસ્વામીનો સંકલ્પ સિદ્ધ થશે."

તે પછી શ્રીજી મહારાજ મંદિરનું કામ જોવાને પોતે વડતાલ પધાર્યા, બધી જગ્યા જોઇને મહારાજે બ્રહ્માનંદસ્વામીને કહ્યું જે, હવે તો ત્રણે શિખરના ધુંમટ અને મંડપે સહિત બધા પડથારનો પાયો એકી સાથે ગળાવીને ભરાવો "પછી સ્વામીએ મંદિરનો એકંદર (બધો) પાયો ગળાવીને પૂરાવ્યો. ત્યાં તો તે તમામ ઇંટવાડાની ઇંટું, પાયામાં જ સમાઈ ગઈ. તેથી મહારાજ કહે "બ્રહ્મમુનિ હવે શું કરશો ?" સ્વામી કહે "મહારાજ? આ ચડોતર તો ગુજરાતનો મધ્ય પ્રદેશ છે. તેમાં ઘણાં ઝાડવાં છે, તેમાનું એક ઝાડવું ઝંઝોડીશ (ખંખેરીશ) ત્યાં એક શિખર તૈયાર થશે. એમ ઝાડવાં ખંખેરતો જઇશ અને મંદિનું કામ ચલાવતો રહીશ" એમ કહીને સ્વામી પોતાની પર્ણકુટીમાં મહારાજને પધરાવી, અનાજની નાની કોઠીઓ, નાંદો ગોળાઓ, વગેરેમાં લોટ, દાળ. ભાત વગેરે ભરેલા હતા, તે તથા પરચુરણ પૈસાઓના ભંભાઓ ભરેલા હતાં, તે સર્વ બતાવી સહુ ઉપર શ્રીજીનો હાથ ફેરવાવ્યો; અને કહ્યું કે, મહારાજ, આપના પ્રતાપે આ સહુ સાધુઓ આસપાસના ગામોમાં ઝોળી ફેરવિ આવી, કામ કરતા કડીઆ અને મજુરોને રોટલા, દાળ

ભાત જમાડવાની બહુ અંગ સેવા કરે છે. અને આ જોગી (સદ્‌ગુરૂશ્રી ગુણાતીતાનંદસ્વામી) તો આ પર્ણકુટીમાં બેસી રાત્રી દિવસ તમારૂં ભજન કરીને બધા માલથાલની સંભાળ રાખે છે ને લોકો મંદિર જોવા આવે તેને ઉપદેશ આપી આપનાં લીલાચરિત્ર, પ્રતાપ અને સ્વરૂપનિષ્ઠાની વાતો સંભળાવી, વર્તમાન ધરાવી, સત્સંગમાં વધારો કરે છે. હું તથા જોબન પગી ઘોડે ચડી આસપાસના ગામડાઓમાં જઇને મોટા પૈસાપાત્ર પાટીદારો પાસેથી મંદિરની 'ધન'ની સેવા કરાવી કારીગરોના પગારો ચૂકવીએ છીએ. આવી રીતે મારા મંડળના સંતો અને હું આપને રાજી કરવા સેવા કરીએ છીએ" તે સાંભળી મહારાજ બહુજ રાજી થયા અને વર આપ્યો કે "સ્વામી! આ મંદિરનું કામ ચાલશે ત્યાં સુધી આ પર્ણકુટીમાંથી ધન અને ધાન્ય નહીં ખુટે તેમજ કોઈ જાતનું તમને સંકટ આવશે નહીં" એવું વરદાન મળતાં સ્વામીએ કહ્યુ કે "મહારાજ! મને પણ એ વાતની સંપુર્ણ શ્રધ્ધા છે. એમ કહીને નીચેનું કાવ્ય બોલ્યા :-

સવૈયો*

આસન જાસુ હુતાસન કે ઢિગ, સોનર સીતકો કષ્ટ સહે નાં,
જાકર વાસ દિવાકર પાસ હૈ, સોનર તિમીર લેશ લહે નાં;
સાગર બીચ નિવાસ કરે, કબહુ ઈનકે તન દાહ દહે નાં,
યું પુરૂષોત્તમ કે પરતાપ સેં, સંતકું સંકટ રંચ રહે નાં.

અર્થ :-અગ્નિ પાસે જેનું આસન હોય તેને ઠંડીનું દુઃખ રહે નહીં; સૂર્યની પાસે જેનો વાસ છે તે નરને લેશ માત્ર અંધારૂં નડતું નથી ; સમુદ્ર વચ્ચે જેનો વાસ છે, તેના શરીરને કોઈ વખતે અગ્નિથી બળવાનો ભય રહેતો નથી; તેવાજ રીતે આપ પૂર્ણ પુરૂષોત્તમ નારાયણના પ્રતાપથી સંતોને રંચ માત્ર પણ સંકટ રહેતું નથી, હે કરુણાસાગર! મને સંપુર્ણ આપશ્રીનો ભરોસો છે. આપે આપેલો વર સત્ય જ થશે. એમ કહીને સ્વામીએ દંડવત કર્યા. શ્રીજીએ સ્વામીને બાથમાં લઇને મળ્યા.અને હસ્તમાં ધારણ કરેલ રેશમી કોરનો

*વડતાલના ધુ. ધ. આચાર્ય શ્રી શ્રીપતિપ્રસાદજી મહારાજ સાથે હું, બેટ દ્વારિકા ગયો હતો ત્યારે આ સવૈયો સદગુરુ બ્રહ્માનંદ સ્વામીએ રચી મહારાજને વડતાલમાં સંભળાવેલ તેમ કહી મને આચાર્યશ્રીએ દ્વારિકામાં લખાવ્યો હતો.

રૂમાલ સ્વામીને પ્રસાદીનો આપ્યો. તેમજ સદ્‌ગુરૂ શ્રી ગુણાતીતાનંદસ્વામી* આદિક સર્વ સંતો અને પાર્ષદોને માથે હાથ મુકયા.તેથી સહુ બહુજ રાજી થયા ને બીજે દિવસે શ્રીજી મહારાજ ગઢપુર પધાર્યા.

---

*સદ્‌ગુરૂ શ્રીગુણાતીતાનંદ સ્વામી સદ્‌ગુરૂ શ્રી બ્રહ્માનંદ સ્વામીના મંડળમાં રહેતા હતા, તે વિષે પોતે પોતાની વાતોમાં લખે છે કે, "પ્રથમ મહારાજે મંડળ બંધાવ્યાં ત્યારે સર્વ સાધુને કહ્યું જે, "ગુરૂ હોય તે ઉઠીને એકકોરે બેસો;" ત્યારે જેટલા ગુરૂઓ હતા તે ઉઠીને એકકોરે બેઠા પછે મહારાજે કહ્યું કે, "જેને જ્યાં મળતું આવે તેમ બેસો." પછે જેને જેમ મળતું હતું તેમ તે સર્વ બેઠા, પછે સ્વામી કહે "હું બ્રહ્માનંદસ્વામી પાસે રહેતો તે ઉઠીને આત્માનંદસ્વામી પાસે જઇને બેઠો. કેમજે બ્રહ્માનંદસ્વામી ટોકે નહી ને પોતે તો મહા કવિરાજ તે ખાવાનું બહુ આવે તે જુવાન અવસ્થાવાળાને ઠીક નહી" પછે મહારાજ ઉઠીને જ્યાં સંતનાં મંડળ બેઠાં હતાં ત્યાં આવીને જોતે જોતે જ્યાં આત્માનંદસ્વામી બેઠા હતા ત્યાં આવીને મને કહ્યું જે, "તમે તો બ્રહ્માનંદ સ્વામી પાસે રહેતા ને?" પછી મેં કહ્યું જે, આત્માનંદસ્વામી વૃદ્ધ સાધુ છે. તેની સેવા કરનારો કોઈ નથી. તે સારૂ રહ્યો છું, પછે મહારાજે કહ્યું કે, 'ઠીક' પછે તો સર્વને જોઇને બોલ્યા જે "ગુરૂએ મુરખ છે ને ચેલાએ મુરખ છે, કેમ જે સત્સંગના થંભ જેવા છે તેને ઓળખતા નથી, ને બોલ્યા હિંદુસ્થાનમાં લઇ જાય એવા છે તેની પાસે જઇને રહ્યા છે, ને ગુરૂએ મુરખ છે જે સાધુની ગરજ રાખતા નથી. માટે કાંઈક ગરજ રાખવા શીખો" એટલી શિક્ષા કરીને ગુરૂ ગુરૂનાં મંડળ બંધાવ્યાં-" (પ્ર-૨ વાત-૧૮)

(સ્વામીની વાતું પ્રકરણ પાંચની, પહેલી આવૃત્તિ સને ૧૯૧૦ની પ્રકરણ-૨ વાત-૧૮ પાને-૮૫)

(સંપાદક)

{ સદગુરૂ શ્રી પ્રસાદાનંદસ્વામીકૃત શ્રી સ્વામિનારાયણ
વિચરણ લીલામૃતમાંથી વડતાલ મંદિર વિષેની હકીકત. }

એક વખત વડતાલ આવતાં મહારાજ ગામ 'મેળાવ્યમાં આવ્યાના સમાચાર સ્વામીને મળતાં સ્વામી, સંતો અને પાર્ષદો મેળાવ આવ્યા, સભામાં આવી શ્રીજી મહારાજને દંડવત કરી મહારાજને સહુ ભેટયા. પછી સ્વામીએ વડતાલથી ગોટા (હજારી ફુલ)ના હાર ગુંથીને લાવેલા, તે મહારાજને કંઠમાં પહેરાવ્યા તેમાંથી મહારાજે એક હાર પ્રસાદીનો સ્વામીને પહેરાવ્યો. પછી બ્રહ્માનંદસ્વામી હાથ જોડી બોલ્યા જે, "હે મહારાજ! મેં તો મંદિર અર્થે લીલાં ઝાડો બહુ કપાવ્યાં છે; અને ચુનાની ભઠીઓ પણ ઘણી કરાવી છે" તે સાંભળી શ્રીજી મહારાજ કહે કે, "તે સર્વે જીવોનો સત્સંગમાં અવતાર આવશે." ત્યારે સ્વામી કહે કે, "મારે પણ એમ જ ઇચ્છા હતી." મહારાજ કહે "સ્વામી તમો સહુ મોડા કેમ આવ્યા? કંઈ ખબર મોડી મળી હતી કે શું?" ત્યારે સ્વામી કહે કે, 'ખબર તો મને કાલે આવ્યા હતા, પણ હરે પહેલાં આવીએ તો તમારા ભેળા જમનારા હોય, તેને પણ પુરૂં ન થાય; અને અમોને પણ પુરૂં ન થાય, એમ જાણીને સહુ જમી રહે ત્યાર પછી આપણે જાવું. એવો મનસુબો કરીને અમો સહુ જમીને આ વખતે આવ્યા છીએ." પછી મહારાજ મંદિર સબંધી વાત પુછતા જાય અને સ્વામી ઉતર આપતા જાય પછી મહારાજ પોઢયા. અને સવારે ચાલ્યા તે ગામ રાવલી આવ્યા. ત્યાં તો વરતાલથી સામૈયું આવ્યું, તે ઢોલ શરણાઈ વગેરે વાજાં સાથે ગાજતે વાજતે વડતાલના મંદિરમાં પધાર્યા; ને માણકી ઘોડીએથી ઉતરીને સ્વામીનો હાથ ઝાલી મંદિર ઉપર ચડયા. ત્યાં બ્રહ્માનંદસ્વામીએ ત્રણ મંદિરના પાયા ભરેલા તે તથા સડા નવ ગજ ઉંચો ઓટો કર્યો હતો તે મહારાજને દેખાડી કહ્યું કે, "આટલો ઉંચો કર્યો ત્યારે આથમણા ખેતર બરોબર આવ્યો છે એટલી મંદિરની જગા નીચે છે એ સાંભળી મહારાજ કહે કે, " હવે કંઇ કામકાજ હોય તો કહો" ત્યારે સ્વામી બોલ્યા કે, " તમારી આગળ જે લોટને પૂજાનો સામાન આવે તે અમારા પાળાઓ લીએ; તથા મોટા બે ઇંટવાડા છે તેમાંથી પાંચ પાંચ વખત ઇંટૂ પાળા, સાધુ, બ્રહ્મચારી, સન્યાસી, હરિભકત, બાઈ ભાઇ, સહુ અહીં

મંદિર સુધી લાવે." પછી શ્રીજી મહારાજ એ મોટા ઉંચા ઓટા ઉપરથી તાળી પાડીને બોલ્યા જે, "સર્વે બાઈ ભાઇ ત્યાગી ગૃહસ્થ ઇંટવાડેથી પાંચ પાંચ ફેરા ઈંટુના અહીં લાવજો, અને સર્વ સંત પરમહંસ બ્રહ્મચારી સન્યાસી પાર્ષદ, બધા એક ઇંટવાડે જાય; અને બીજે ઇંટવાડે ગૃહસ્થ હરિભક્ત બાઈ ભાઈ જાય, તે પણ એક છેડેથી બાઈઓ લીએ અને બીજે છેડેથી ભાઇઓ લીએ. એમ આજ્ઞા કરીને મહારાજે મસ્તક ઉપર ધારણ કરેલી જે ફુલની ટોપી અને કંઠમાંથી ફુલનો હાર કાઢી એ બન્ને બ્રહ્માનંદસ્વામીને પહેરાવ્યાં અને સ્વામીનો હાથ ઝાલી હેઠા ઉતરી ઉતારે જતાં સ્વામીને પુછ્યું જે, "તમારા પાળા અમારી ભેટ સામગ્રી લીએ તે તમારા મંદિરમાં રહે, એટલા માટે તેમ કર્યું ને? ત્યારે સ્વામી કહે. હા મહારાજ" પછી ઉતારે જઇને મહારાજે પોશાક ઉતાર્યો. એટલે સ્વામીએ અત્તર અને સુગંધી તેલે મર્દન કરી મહારાજને ગરમ જળે સ્નાન કરાવ્યું. ત્યાં ગંગાબા અને વરીયાળીબા થાળ લઇને આવ્યાં, તે જમવા બિરાજ્યા; તે જમતા જાય અને બ્રહ્માનંદસ્વામી સાથે વાતો કરતા જાય. જમી રહીને પ્રસાદીનો થાળ બ્રહ્માનંદસ્વામીને આપ્યો.

બીજે દિવસે સંતની પંકિતમાં મહારાજ પીરસવા પધાર્યા, ત્યારે ભગવદાનંદસ્વામીને તથા આત્માનંદસ્વામીને તથા મને (પ્રસાદાનંદ-સ્વામીને) આજ્ઞા કરી કે. "જે કોઇ હરિભક્ત રસોઇનું કહેવા આવે ત્યારે તમારે (ત્રણેયે મળીને તે) નક્કી કરવી તે સાંભળી બ્રહ્માનંદસ્વામી કહે કે, "હે મહારાજ! રસોઈ તો અમે માનશું; પણ તમો જેને આજ્ઞા કરો છો તે ન માને?" તે સાંભળી મહારાજ બોલ્યા કે, "આપણે સહુ બ્રહ્માનંદ સ્વામીના મહેમાન છીએ, તે એમની નજરમાં આવે તેની રસોઈ લીયે". એમ વાત કરતા જાય અને પીરસતા જાય. (વિશ્રામ ૬૧-૬૪)

સદગુરુ બ્રહ્માનંદસ્વામીએ મંદિરનું કારખાનુ ચલાવવા માંડ્યું. સંતો પાંચ છ ગાઉ ઝોળી માગવા જાય: તે માગીને દાળ, ચોખાને લોટ તેના ગાંસડા બાંધીને લાવે, કે કોઇ સાથે મોકલાવે અને શાક, અથાણાંને પાપડ તથા છાશના ઘડા ભરીને હરિભક્તો લાવે ને કારખાનું ચલાવે. (વિશ્રામ-૬૦)

સદગુરૂ બ્રહ્માનંદસ્વામીએ, વડતાલના મંદિર માટે ગામ 'ગાના'ના મુખીને પુછીને એક રાંણનું ઝાડ અરધું લીલું અને અરધું સુકું

હતું. તેને વર્તમાન ધરાવીને કપાવ્યું. ત્યારે મતદારે કહ્યું કે "તમે તે રાણુ કાપીને લઈ જાવ તો સરકારની દુવાઇ છે" ત્યારે પાળા હતા તેમણે તે રાણુને ત્યાંજ રહેવા દઇને બીજા લાકડાંનાં ગાડાં ભરીને લાવ્યા, ને સ્વામીને સઘળી વાત કહી. તે દિવસની અરધી રાતે રાણુ મૂર્તિમાન થઈ, હાથમાં મોટુ કાતું લઈને ના પાડનારની છાતી ઉપર ચડી બેઠી. અને બોલી જે, "સ્વામિનારાયણના મંદિરના ઉપજોગમાં આવતી હતી. ને લખ ચોરાસીના ફેરા મટતા હતા; ત્યાં તું મને નાડો કર્યો?" ત્યારે તે કહે કે, "હું સવારે મંદિરમાં જઈને તને આપીશ" ત્યારે રાણુ કહે કે સારૂં, પછી તેણે તેમ કર્યું. આવી સત્સંગમાં અનેક પરચાની વાતું છે.(વિશ્રામ-૧૧૩)

શ્રીજી મહારાજ ગઢપુરથી વડતાલ મંદિરનું ચાલતું કામ જોવા જતાં એક વખત રસ્તામાં પીપળાવ રાત રહીને સવારે ચાલવા તૈયાર થયા. તે સમે મનોરભાઈ નામે પાટીદારે મહારાજને તાણ કરી કે "મહારાજ! સહુ કાઠી સ્વારો અને આપ, છાશું પીતા જાવ" ત્યારે મહારાજ કહે કે, "અમારે તો વડતાલ જઈને થાળ જમવા છે." ત્યારે કાઠી સ્વારોએ એમ જાણ્યું જે વડતાલે પુગતાં બહુ મોડું થાશે, તેથી આપણે મહારાજને જવા દઈએ અને પછવાડેથી આંપણે છાશું પીઇને પહોંચી જાશું. એમ કહીને તેઓ રોકાણા; અને મહારાજ ચાલતા થયા, તે પછી પાટીદારની સાથે કાઠીઓ છાશું પીવા ગયા પાટીદારે ત્રણ ચાર દિવસની ખાટી છાશ અને ચણાનો સુકલ અરધો અરધો રોટલો બધાયને આપ્યો, તે કાઠીઓએ સુકલ રોટલાનું એક બટકું લઇ, છાશનો ઘુંટડો ભર્યો, ત્યાં તો માથામાં કોઈ ઝાટકો મારે એવું વસમું લાગ્યું.રોટલો સુકલ હોવાથી કરડ કરડ બોલે. પછી યુકિતથી રોટલો કુતરાંને નાખી દઈ ઘોડે સ્વારથઈ સહુ વડતાલ આવી પહોંચ્યા. ઘોડાંઓ બાંધી આવીને મંદિર પાછળ શ્રીજી મહારાજ સભા કરીને બેઠા હતા ત્યાં દાદોખાચર સુરોખાચર, સોમલોખાચર, મોકોખાચર, અટોયોખાચર, વગેરે કાઠીઓ આવીને શ્રીજી મહારાજનાં દર્શન કરીને સભામાં બેઠા. તે સહુને જોઇને મહારાજે બ્રહ્માનંદસ્વામી ને કહ્યું જે, આ કાઠીઓ માટે જમવાની કાંઈ ઉતાવળ કરશો નહીં કારણ કે તેઓ છાશ પીને આવ્યા છે. તે સાંભળી સુરાખાચરે વિચાર કર્યો કે હવે આપણને મોડું જમવા મળશે તેથી કંઇ 'કળા' કરીએ તો વહેલું મળે, એમ વિચારીને પોતાના માથેથી મોળીઓ (પાઘડી) ઉતારીને સોમલાખાચર આગળ માથું નીચું કરીને કહે કે "એ ભણે

સોમલા ! મોહે માથું જોને, ગધીનો વાળ છે કે ગરન ગયો છે ! " ત્યારે સોમલાખાચરે માથેથી મોળીઉં ઉતારીને સુરાખાચર આગળ માથું નીચું કરીને કહે કે, "ભણું સુરા ! જોને મોહે માથા ઉપર મોવાળો છે કે ગરન ગો છે ?" એવી રીતે બધા કાઠીઓ માથેથી મોળીઆં ઉતારી, ઊતારીને એક બીજાના આગળ માથાં નીચાં કરીને પરસ્પર કહેવા લાગ્યા કે, "ભણે તોળા માથા ઉપર મોવાળો થોડોક રીયો છે; ને બીજા બધા મુંવાળા ગરન ગયા છે." સભામાં એવું ટીખળ થતું જોઇ ને મહારાજ કહે કે, સુરાખાચર ! આ શું થયું છે ? આમ કેમ કરો છો ? ત્યારે સુરાખાચર કહે કે, "ભણે મહારાજ ભગવાનને મેલીને અમે છાશો પીવા રોકાણા, તે પટેલે ત્રણ ચાર દિવસની ખાટી છાશ અને ચીણાંનો અરધો અરધો સુકલ ઝટલો આપ્યો, તે અમો ખાવા બેઠા; તે સમે બાપુ ! એવો વસમો ૫ ૧૭ કે જેમ કોઈ માથામાં તરવારનો ઝાટકો મારે તેવો વસમો લાગ્યો. ને ગધીનો રોટલો 'કડુડ કડુડ બોલે.' પછી અમે સહુ તે રોટલો કુતરાને નાખી દઇને અહીં આવ્યા, ત્યાં તમે બ્રહ્માનંદસ્વામીને રોટલો આપવાની ના પાડી, તેથી અમો માથેથી મોળીઆં ઉતારી એક બીજાને માથાં દેખાડીએ છીએ કે, "માથાના વાળ છે કે ખરી ગયા છે ?" તે સાંભળી મહારાજ મોઢે રૂમાલ દઈ ને ઘણું હસ્તા હતા. પછી બ્રહ્માનંદસ્વામીને કહે "એ સહુ એને જમવા તેડી જાવ" એટલે સ્વામી કહે કે 'ભગવાનને મુકીને જુદા રહે તેમના એ હાલ થાય છે. એટલા સારૂ પ્રેમાનંદસ્વામીએ કીર્તનમાં કહ્યું છે કે, " વાલા એ રસના ચાખણ હાર, છાશ તે નવ પીએ રે લોલ," એમ કહી સ્વામી કહે કે બીજાં સુખ તો ખાટી છાશ જેવાં છે, એમ સભામાં રમુજ કરી. પછી કાઠીઓને સ્વામી જમવાને તેડી ગયા. (વિશ્રામ–૧૯૧)

સદ્ગુરૂ બ્રહ્માનંદસ્વામી વરતાલના મંદિરને ફરતો ઇંટનો કિલ્લો (કોટ) કરાવતા હતા, તે વખતે મહારાજે ગઢડેથી પત્ર લખ્યો કે, 'સારી સારી કેરીઓ લઇને સાત આઠ ગાડાં ભરાવીને ગઢડે મોકલજો.' એ પત્ર લઈને દેવોભકત વરતાલ આવતાં સ્વામીએ પત્ર વાંચી માથે ચડાવ્યો. અને પછી પીપળગામ ના પાટીદાર જે મહાત્મવાળા હતા તેમને ત્યાં જઇને પત્ર વંચાવ્યો, તેથી સર્વ હરિભકતોએ જેમ જેમ બ્રહ્મમુનીએ કહ્યું તેમ કેરીઓનાં આઠ ગાડાંઓ ભરીને ઠેઠ ગઢપુરમાં લીંબડાના ચોક નીચે એ ગાડાંઓ છોડયાં. દરેક ગાડામાં ત્રીશ ત્રીશ મણ કેરીઓ હતી. તે જોઇ શ્રીજી મહારાજ બહુજ રાજી થયા.

આધારાનંદસ્વામી કૃત શ્રીહરિચરિત્રામૃત સાગરમાંથી

(તરંગ-૩૯ પૂર ૨૮)

શ્રીજી મહારાજ એક વખત શીયાળાની ઋતુમાં કાઠીઓના સ્વારો સાથે મંદિરનું કામ જોવા વડતાલ પધાર્યા હતા. આ વખતે શીયાળામાં કાઠીઓ ઘોડાઓને રાતબ (મસાલો) નાખી પાકના મસાલાવાળા લાડવા ઘોડાને ખવરાવે. ઠંડીમાં ઘોડાને ઘી પાય તેથી ત્યાં જેની જોઇએ તેવી ઘોડાની બરદાસની સગવડતા ન થઈ અને ચંદી (જોગાણુ વગેરે) ખવરાવવામાં ભંડારી સાધુએ કંઇક સંકોચ કરવાથી કાઠીઓ કોચવાઇને ગઢડે જવાની તૈયારી કરવા લાગ્યા. એ વાત મહારાજના જાણવામાં આવતા કાઠીઓને સારૂં લગાડવા માટે શ્રીજી મહારાજ પણ જવાને સાબદા થવા લાગ્યાં એ ખબર શ્રી બ્રહ્માનંદસ્વામીને થતાં સ્વામીએ સઘળી પરિસ્થિતિને જાણી શ્રીજીને પ્રાર્થના કરી કે,

રાગ સોરઠ (મારવાડી ભાષા)

જાવાનૈ દેશાંજી નંદકુમાર. માને થારા દરશનનો છે અતિ પ્યાર;
થારે વિના મેં કીણ વિધજીવાં, ચતુર પિયાહો મારા પ્રાણ આધાર.
॥ જાવા. ॥
હાલું હાલું કાંઈ કરો છો વારી, શ્યામળીઆજી સરદાર;
રસીયા થાનેં રોકશાં, ઠાલી કાંઈ કરાવોછોજી થેં મનુવાર ॥ જાવા. ॥
સાથીડાને જમાડશાંજી, ઘૃત સાકર મેવા સાર;
ઘોડલાંને ઘી દેવાડશાંજી. રૂડી રાતબ નીલી નીલી ચાર. ॥ જાવા ॥
જો મારો બરજયો નહિં કરો પીયા તો મારો ઔર વિચાર;*
બ્રહ્માનંદ રા નાથજી વારીઆં શા મેંથાકી સાયબા ધુંમર લાર.
॥ જાવા. ॥

એક કીર્તન સાંભળી મહારાજ અને સહુ કાઠી સ્વારો રોકાણા. સ્વામીએ ઘોડાઓને રાતબ, ચંદી (જોગાણુ) લીલાં ઘાસ વગેરે અપાવ્યાં. ઉપરાંત દરેક ઘોડાઓને 'ઘી'ની નાળો ભરી ભરીને પીવરાવી. તેમજ કાઠીઓ વગેરેને નવિન નવિન જમણો કરાવીને જમાડવાથી એ સહુએ રાજી થયા હતા.

* "ઔર વિચાર" એટલે પ્રાર્થના કરતાં નહિં રોકાવ તો હું ત્રાગું કરીશ (મરીશ) ઘોડાની ધુંમર આડાં સુઇ જઇ કચરાઇ મરીશ એવો ડારો દીએ છે.

મંદિર સંપૂર્ણ થતાં સંવત ૧૮૮૧ના કાર્તિક સુદી ૧૨ (એકાદશી) ને દિવસ શ્રીજી મહારાજે શ્રી લક્ષ્મીનારાયણદેવની તથા પોતાની મૂર્તિ શ્રીહરિકૃષ્ણ મહારાજ નામે તેની વેદ વિધિથી પ્રતિષ્ઠા કરી એ મહોત્સવમાં હજારો માણસો આવ્યા હતાં. પ્રતિષ્ઠાને દિવસે શ્રીજી મહારાજની પુજા જેટલી આવે તેટલી મંદિરમાં આપવાની સ્વામીએ ઇચ્છા કરતાં તે દિવસે શ્રીજી પૂજનના પચીશહજાર રૂપીઆ રોકડા આવ્યા તે મંદિરમાં જમા કરાવેલ હતા. એવો એ મહોત્સવ થયો હતો.

શ્રી હરિ–કાવ્યાષ્ટક–ત્રિભંગી છંદ

સુંદર છબિ પ્યારી ત્રિભુવન ન્યારી; અનંત અપારી ઉપકારી;
અગણિત નરનારી શરણ ઉગારી; ભવદુઃખવારી ઊતારી.
શિખવત બુદ્ધિ સારી, વિષયવિસારી, રટત ઉરચારી ત્રિપુરારી,
જયહરિ વૃત ધારી જનદુઃખહારી, અતિ સુખકારી અવતારી. ॥૧॥

નિજ જન સુખ દાતા, સબજગત્રાતા, રહત વિધાતા ગુણ ગાતા
સમરત સુખશાતા, વિમલ વિખ્યાતા, ભક્તિમાતા ધર્મતાતા;
રતિ પતિ મદ હાતા, રંગ નિજ રાતા, ધ્યાન લગાતા કામારી,
જયહરિ વ્રત ધારી; જનદુઃખહારી, અતિ સુખકારી, અવતારી. ॥૨॥

સમરત જેહિ શ્રવેતા, સમુહ સમેતા, સુકૃત નિકેતા, ઉર્ધ્વરેતા,
હરિપદ અતિહેતા ચૈતન ચેતા, વિમલ અભેતા બ્રહ્મવેત્તા.
જેહિ અનંત અધેતા, પાર ન લેતા, ત્રિભૂવનમેં તા ગતિન્યારી,
જયહરિ વ્રત ધારી; જનદુઃખહારી, અતિ સુખકારી અવતારી. ॥૩॥

સુખ સંપત દરિયા, અતિ રંગ ભરિયા; પદ ચિત ધરિયા ઉદ્ધરીયા.
કલિ સતજુગ કરિયા, ભવદુઃખ હરિયા, જનમન ઠરિયા ક્રમજરિયા;
સબ તજી અનુસરિયા, સોઇ ઉગરિયા; વિષય વિસરિયા સંસારી,
જયહરિ વૃત ધારી જનદુઃખહારી, અતિ સુખકારી, અવતારી. ॥૪॥

જય ચૈતન ધામી, સબ જગ સ્વામી, ભજત અકામી શિરનામી,
જેહિ રીત ઉદામી લખિ નિજખામિ, નાશત વામી ભયપામી,

સહજાનંદસ્વામી અંતર જામી, અગણિતનામી ઉપકારી.
જયહરિ વૃત ધારી જનદુઃખહારી, અતિ સુખકારી અવતારી. ॥૫॥

મેટણ ભવમરણા અભરણ ભરણા, અસરણ શરણા સુખકરણા,
દુઃખદુક્કિત હરણા બ્રાહ્મજન વરણા, જગત ઉધરણા અતિજરણા,
જન ઉરછબિધરણા જ્ઞાન નિઝરણા, લખિદ્રગકરણા નરનારી,
જયહરિ વૃત્ત ધારી જનદુઃખહારી, અતિસુખકારી અવતારી ॥૬॥

જય ધર્મકે નંદા કટભવફંદા, વૃષકુલચંદા ગોવિંદા
કેવળ સુખ કંદા મુખ અરવિંદા નલહત ગંદા નરમંદા;
મુનિવર સમરંદા હરખભરંદા, ભ્રમનિકંદા કૃતભારી,
જયહરિ વત ધારી જનદુઃખહારી અતિ સુખકારી અવતારી. ॥૭॥

નટવર નવરંગી ચલત ત્રિભંગી, લલિત કલંગી શિર ચંગી,
તનુલહર તરંગી પ્રેમપ્રસંગી અચલ અભંગી ઉમંગી;
કલિજન કુસંગી કિય સતસંગી મુનિબ્રહ્મરંગી બલિહારી,
જયહરિ વૃત ધારી જનદુઃખહારી અતિ સુખકારી અવતારી, ॥૮॥

+છપય છંદ

જય જય હરીદિનેશ, વેશ નટવર પ્રિયબાની,
ભક્તિ ધર્મકુમાર, પારકીને ભવ પ્રાની;
વત નૈષ્ટિક મહાવીર, ધીરજન ચરન ઉપાસે,
પ્રતિદિન અધિક પ્રતાપ, દરસજેહિ પાપવિનાસે;
સુખસિંધુ બંધુદીનન સદા, લીજે ચરન લગાયકે,
ઘનશ્યામ હરિ નિશદિન બસો, બ્રહ્મમુનિ ઉર આયકે,

શ્રી વડતાલ મંદિર પ્રસંગનું વિશેષ ચારણી સાહિત્ય

દોહા

ગુણિયલ ગુજ્જર દેશકે, કીનેઉ લોક પુનીત;
તહાં નિત આવત જાત હૈ, પ્રભુ ધરિ અંતર પ્રીત.॥૧॥

+ આ શ્રીહરિઅષ્ટક છંદ મુળી મંદિરના કોઠારમાં શ્રી બ્રહ્માનંદસ્વામીના કાવ્યના હસ્ત લિખીત ચોપડામાંથી મળેલ છે.

વિમલ ગામ વરતાલ મહિં મંદિર રચ્યો વિશાલ;
લક્ષ્મીનારાયણ તિહાં, સ્થાપન કરે દયાલ ॥ ૨ ॥

મહા મનોપમ ધામકી, શોભા કહી ન જાય;
સુંદર વર કમળા સહિત, અખંડ બિરાજે આય. ॥ ૩ ॥

છંદ ભુજંગી

બિરાજે જીહાં નાથ આનંદકારી, પ્રલંબીત બાહુ રમા સંગ પ્યારી;
ભુજા ચારહું મેં રખે શંખ ચક્ર, ગદા કંજ નીકે નમે શીશ ચક્ર ॥૧॥

છબીધામ હુ સે રહ્યો ગ્રામ છાઇ, હરિદાસ હુલાસ ભીંજે સદાય;
નરૂ અંબ ઝંબા ઝુકે આયનીકે, લગે દેવહી કે તરૂં દેખ ફીકે ॥૨॥

બગીચે ચહુ ઔર નીકે બિરાજે, વન નંદન કી છબી પેખ લાજે;
છટા વૃક્ષહુંકી ઘટાઘૂમ શોભે, લટા લુંબઝુંબી લખી ચિત્ત લોભે. ॥૩॥

ઝુકી અંબલી નિંબ કાદંબ ઝંબે, આતીડાર ભારે ઝુકે શાલ લંબે:
ફલી આંબલી ડાલ નિગ્રોધ ફુટે, ફલં ભાર જંબી રસે ઝુંબે તુટે ॥૪॥

છબીદાર ચંબેલિયાં જાય ચંપે, કંપીઝંપરી મોદવંતે અકંપે;
સબે પ્રેમ વંતે તહાં લોક શોભે, ખમે પીરસં ભિરકી નાંહિ ક્ષોભે ॥૫॥

મુનીનાથ મંડે તહાં આયમેલા, ભરે ભાવકે હોત હૈ દાસ ભેલા;
તરૂકે બહુ વૃંદરૂ વૃંદનારી, ભરે પ્રેમ કે નીમ કે દાસ ભારી. ॥૬॥

બિરાજે મુનિરાજ કે જોર વૃંદા, કરે પ્રેમ વિલોકનં મોહ ફંદા;
જરીયન પાટબંરં પોતઝીના, ગ્રહિ દેતહે નાથકું સો પ્રવિના. ॥૭॥

કડાં સાંકળાં વેઢ વીંટી કહાવે, ચિતં ચાહતે આય પ્રેમી ચઢાવે;
પ્રભૂકું વિધી વેદસે વિપ્ર પુજે, બહુ પ્રેમવંતા હરિ રીઝ બૂજે. ॥૮॥

રસોઈ ગ્રહી દેતહે ખૂબ રીતે, તબે પીરસે આયકે આપ પ્રીતે;
ફિરે પંગતીમેં બહૂવાર ફેરા, કરે લાડ સંપુરનં દાસ કેરા. ॥૯॥

હસે આપહું ઔર હુંકું હસાવે, પ્રભુકું લખી દાસ હુલ્લાસ પાવે;
જલેબી લડુ ખંડકે સકપારા, ગ્રહી દેતહે આય પ્રેમી અપારા. ॥૧૦॥

(ધર્મવંશ પ્રકાશ)

।। દોહા ।।

અતિ ઉત્તમ વરતાલ મહીં, ધામ રચ્યો જગદેવ;
ચક્રાદિક કી છાપસે, કરત પાપ તત્તખેવ. ।। ૧ ।।

કાર્તિક શુદી એકાદશી, નામ પ્રબોધની જાસ;
તોહિદિન તહાં હરિ આત હૈ, કરત દરસ નિજદાસ. ।। ૨ ।।

રામનૌમિ શુભ ચૈત્ર શુદ, આવત લોક અપાર;
તેહિ અવસર પુનિ આયકે, દેત દરસ સુખકાર. ।। ૩ ।।

શ્રી અદ્ભુતાનંદસ્વામીકૃત વાર્તા સંગ્રહમાંથી

શ્રીજીએ વડતાલ મંદિરમાં દેવ પધરાવ્યા પછી એક વખત વહેલી સવારમાં શ્રીજી બિરાજમાન હતા ત્યારે બુરાનપુરના હરિભક્તો પૂજા કરવા આવ્યા, તે સોનેરી ભારે ભારે વસ્ત્રો. જામો, પાઘ, રેંટો, પાયજામો, રૂમાલ, કમરબંધ વગેરે રેશમી સોનેરી ભરતનાં ધરાવ્યાં, તેમજ સુવર્ણના ઘરેણાંઓ સાથે બરાસ કપુરના હારો, પુષ્પના હારો, ચંદન ચર્ચી હાથમાં ફુલનો મોટો ગજરો ધરાવી આરતી ઉતારી એ પુજા પુરી થઈ રહી. ત્યારે શ્રી બ્રહ્માનંદસ્વામીના મનમાં એમ થયું કે, "આ બુરાનપુરી પોષાક શ્રીજી મહારાજ હમણાં કોઈને દઈ દેશે, માટે તે દેવને ધરાવવા આપેતો સારું" પછી સ્વામીએ દેવની સેવામાં રહેતા બ્રહ્મચારીને બોલાવીને કહ્યું કે, "બ્રહ્મચારી ! આજે લક્ષ્મીનારાયણ દેવને સાવ સાદો પોષાક ધરાવીને તમે હમણાં જલદી આરતી કરો. તેથી બ્રહ્મચારીએ તેમ કર્યું. શ્રંગાર આરતી થતાં શ્રીજી મહારાજ દેવના દર્શન કરવા મંદિર ઉપર પધાર્યા, તે ઉતરાદી શાખ ઝાલીને દર્શન કરતાં બ્રહ્માનંદસ્વામીને કહેવા લાગ્યો કે સ્વામી! દેવને આવા સાદા શણગાર કેમ છે? ત્યારે સ્વામી કહે મહારાજ! દેવ અરજ કરે છે કે અમે જે તમારા આજ્ઞાંકિત સેવક તેના આવા હાલ છે, તે શોભે? તે સાંભળીને મહારાજે પહેરેલાં ઉત્તમ પ્રકારના તમામ વસ્ત્રો આભૂષણો ત્યાંજ ઉતારીને લક્ષ્મીનારાયણ દેવના ઊંબરા ઉપર મેલી દેવને અર્પણ કર્યા. અને પોતે શ્વેત વસ્ત્રો ધારણ કરી સભામાં આવી બિરાજ્યા,

(અદ્ભુતાનંદ સ્વામીની વાત–૧૭૫)

વડતાલથી સ્વામીશ્રીનું ગઢપુરમાં આવવું

સદ્‌ગુરૂ શ્રી પ્રસાદાનંદસ્વામી (વિશ્રામ ૮૪માં) લખે છે કે વડતાલમાં મહારાજ પાટ ઉપર બિરાજ્યા તે વખતે સહુ સંત મંડળ બ્રહ્મચારી પાર્ષદ મહારાજને પગે લાગીને બેઠા, ત્યારે શ્રીજી મહારાજ સદ્‌ગુરૂ શ્રી બ્રહ્માનંદ સ્વામી સામું જોઇને બોલ્યા જે, "મંદિરનાં કામ તો સહુ કરશે; પણ અમારાં કાવ્ય કીર્તનો કોણ કરશે? અમારે તો કીર્તનો બંધ થયાં. ને તમે તો મંદિરમાં બંધાઇ જાવ પણ ખરા. મારે કોઇને બંધાવા દેવા નથી. જેમ માતા બાળકની અગ્નિથી, જળથી અને સર્પથી રક્ષા કરે છે. તેવી રીતે માયાના શુભગુણોમાં પણ અમારે કોઇને બંધાવા દેવા નથી." તે સાંભળી શ્રી બ્રહ્માનંદ સ્વામી હાથ જોડીને બોલ્યા કે, હે મહારાજ! મારી પણ એમજ ઇચ્છા છે, જે તમારી પાસે રહીને તમારા, તમારા કુળના ને ભકતના ગુણ ગાવા. મંદિર સબંધી કામ તમારે વચને કરીને કરીએ તેમાં જરાયે બાધ નથી; પણ તમારા પ્રત્યક્ષ દર્શન તે મને નથી થતાં" ત્યારે મહારાજ કહે "ચાલો અમારા ભેળા," એમ કહીને સ્વામીને ફુલના હાર આપ્યા ને મહારાજ થાળ જમવા પધાર્યા. થાળ જમીને મહારાજ પાટ ઉપર બિરાજ્યા એટલે સદ્‌ગુરૂ શ્રી બ્રહ્માનંદસ્વામીએ પૂજાનો સામાન મંગાવ્યો ને મહારાજને ચંદનની અર્ચા કરી ભારે પોશાંગ પહેરાવ્યો, ફુલના હાર પહેરાવ્યા, ને ચરણેચંદન ચર્ચીને છાતીમાં લીધાં. પછી મુકતાનંદસ્વામી આદિ સર્વ સંતોની પૂજા કરી, હાર પહેરાવી, વસ્ત્ર ઓઢાડયાં ને દંડવત કર્યા તે પછી મહારાજે સ્વામીને ફુલના હાર આપ્યા. બીજે દિવસે સવારે વહેલા જાગીને મહારાજ ઘોડીએ (માણકીએ) અસ્વાર થયા ને બ્રહ્માનંદસ્વામીને ચડવા માટે પણ ઘોડો આપ્યો ને ચાલનારા સંત અને પાળા તે પણ સહુ તૈયાર થયા ને વડતાલથી સહુ ચાલ્યા તે વિષે ભકતચિંતામણીમાં પણ લખ્યું છે.

ચોપાઇ

આવીતી બ્રહ્માનંદને ભાગ્ય, તે ઉપાધીનો કરાવ્યો ત્યાગ,
એવે સમાનાં વિઘન કાપી, નિજ સમીપની સેવા આપી.

(પ્રસાદાનંદસ્વામી કૃત વિશ્રામ ૮૪)

હવે એક હસ્ત લિખિત પ્રતમાંથી પણ ઉપરની હકીકત થોડા તફાવતવાળી મળેલ છે તે નીચે મુજબ છે:–

મારવાડ પ્રદેશમાં ભયંકર દુષ્કાળ પડવાથી એ દેશના ઘણાક લોકો

સાથે સ્વામીની જન્મભુમીના ખાણુ ગામની આસપાસના જ્ઞાતિજનો અને કેટલાક સબંધીઓ ગુજરાત પ્રદેશમાં ગુજરાન માટે આવેલા હતા, એ વખતે મંદિરનું બાંધકામ ધમધોકાર ચાલતું હતું, તેમાં કેટલાએક મજુરી કરી નિભાવ કરવા મારવાડી સબંધીઓ પણ મંદિરનું કામ કરતા હતા. સાત આઠ માસ કામ કરતાં ચોમાસું આવતાં દેશમાં વર્ષાદ થયાના સમાચાર આવતાં સહુ મારવાડીઓ વતનમાં જવાના હતા. પણ પ્રતિષ્ઠા ઉત્સવના દર્શન કરવાને થોડાએક (બીજા ઘણાંજનો મારવાડમાં ગયા હતાં) રોકાણા હતા. ત્યારે કોઇ વિઘ્ન સંતોષીએ ઈર્ષાભાવે શ્રીજી મહારાજને કહેલ કે, "મહારાજ બ્રહ્માનંદ સ્વામી તો આ દેશમાં (ગુજરાતમાં) ભગવાન થઇને પુજાય છે, તેમના દેશ (મારવાડ)ના લોકો અને સગા-સબંધીઓને તેડાવી મંદિરમાં રાખ્યા છે, તો પાછળથી તેઓ મંદિરના ધણી થઈ બેસસે." ઉપરનાં વચન સાંભળી શ્રીજી મહારાજે અંતર્યામીપણે સઘળું જાણતા છતાં મનુષ્ય ચરિત્ર કરી સ્વામીની નિસ્પ્રેહીતા બતાવવા કહ્યું કે "બ્રહ્મમુનિ! તમે મંદિરના કારખાનામાં રોકાવાથી અમારાં કાવ્ય કીર્તનો થતાં નથી, માટે હવે તમો ગઢડા જાવ" સ્વામીએ એ આજ્ઞા શિર ચડાવી. પોતાના આસન ઉપર પણ નહીં જતાં પોતાની પૂજા અને પત્તર તુંબડાની ઝોળી એક સાધુ સાથે સભામાંજ મગાવી લીધી અને શ્રીજીના પુજનનો સામાન મગાવિ શ્રીજી મહારાજ તથા સંતોની પૂજા કરીને કેડ બાંધી (ભેઠબાંધી) મહારાજને દંડવત કરી ચાલવાની રજા માગી. મહારાજે પણ બાથમાં લઇ મળી હાર પહેરાવી ચાલવાની રજા આપી.

ત્રણ ત્રણ વરસોથી મોટાં ત્રણ શીખરો અને દશાવતારોના સ્થાનોવાળું દરીઆ જેવડું મંદિર ચણાવતાં, હજારો રૂપીઆનો વહેવાર કરી, મહાન પ્રતિષ્ઠા ઉત્સવમાં આવેલાં સબંધીજનો તેમજ મંદિરના અનેક વહેવારી પ્રશ્નોનો કંઇ પણ ઉકેલ નહીં કરતાં, પોતે જળકમળ વત્ સ્થિતિએ નિર્લિપ્ત હોવાથી શ્રીજી આજ્ઞા શિર ચડાવી પોતાની સાથે માત્ર પાંચ સાધુને એક પાર્ષદ લઇ સહુને ઉંચે સાદે જય સ્વામિનારાયણ કહી વડતાલથી ગઢપુરની વાટે ચાલી નીકળ્યા, તે નજીકના ગામ સંજીવાડે રાત્રી રહ્યા, ત્યાંના જગરૂપ બારોટ વગેરે સહુ વડતાલ સમૈયા ઉપર ગયેલ હોવાથી સત્સંગીની હાજરી નહોતી, પણ ત્યાંના મંદિર તરીખે ઓળખાતા ઓરડામાં પોતે રાત્રી રહ્યા.

સ્વામી જ્યારે જ્યારે શ્રીજીનું ધ્યાન ધરી મૂર્તિનાં કીર્તનો ગાતા ત્યારે શ્રીજી મહારાજનાં પોતાને પ્રત્યક્ષ દર્શન થતાં અને તેથી તેઓ બ્રહ્માનંદ

માં કાયમ રહતા. આજ રાત્રે નિત્ય વિધિ કરી સહુ સંતો સુતા એટલે સ્વામી પોતાનો સિતાર લઇને એકાતમાં બેસી શ્રી સ્મરણકરી કીર્તનો ગાવા લાગ્યા. બે ચાર ચોરસ પદો ગાયાઃ પણ શ્રીજીની મુર્તિના દર્શન ન થયાં તેથી સ્વામી બહુ અકળાયા ને મનમાં ઉદ્વેગ થવા લાગ્યો કે શું મારા ઉપર શ્રીજી મહારાજ નારાજ થયા હશે? શું મારી કોઇક વ્હેવારિક કસુર કે અપરાધ સમજી શ્રીજી મહારાજ મારા ઉપર મનમાં ખીજાયા હશે? આવા અનેક તર્કવિર્તક થતાં શ્રીજી મહારાજ લીળાચરિત્રોનાં અને પ્રાર્થનાનાં અનેક કીર્તનો ગાયાંઃ પણ શ્રીજીનાં દર્શન થયાં નહિં પ્રાતઃકાળ થતાં પ્રભાતિઆં ગાયાં પહેલાં એક નવું ચોરસ પદ રચી ગદ્‌ગદ કંઠે થઈ અપરાધની માફી માંગતા હોય તેમ નીચેના પદો ગાવા લાગ્યા;–

પ્રાર્થના પદ–રાગ વેળાવળ

મેં વારી તવ પર મહેરમ મતવાલા;
પીર મીટાયે દીનકી; તુમ દીન દયાલ. ટેક
સુનિએ ધાહ ગરીબકી, હો ગરીબ નિવાજા,
દુઃખ દરિયા ઉતાર દે કરી મહેર જહાજા મે વારી ૧
દોષ ન દેખત દાસકો, એહિ બીરદ તુંહારો,
જગપતિ આપનો જાન કે, ઉર કષ્ટ નિવારો મેં વારી.
જેસેહી તેસેહી રાવ રે, કપટી કુલહીને;
જ્યું કો નીગૂની કામિની, સમરથ પતિકીને. મેં વારી. ૩
બ્રહ્માનંદકી બીનતી, સાયબ સુન લેરી;
ત્રીભુવન નાયક તોરીએ, સંકટ કી બેરી મેં વારી. ૪

૨

વાસુદેવ દુઃખ વારીએ, સમરથ છોગાળા;
દુષ્ટ વિનાસન બિરદહે, સેવક રખવાળા, ટેક
દુઃખ દરિઆ સંસાર સેં, તુમ બીનું કોન તારે?
નટવર નાવ સમાન હો, હમ શરન તુમારે. વાસુદેવ. ૧
હમહી તુમારે આશરે, તુમ હમરે નાથા;
તુમ બીન કોન મેટહી સંકટ સમરાથા વાસુદેવ. ૨
ઉંચે તંબુ તાનીએ, સબ ભાર તનીકું;
ચાકરકી મોટપ કહાં, સબે લાજ ધનીકું. વાસુદેવ. ૩
સરેન બીગરે ઓરસેં, કારજ કછૂ કબહી;
બ્રહ્માનંદ સુખ હોવહી, તુમ કરી હો તબહિ. વાસુદેવ. ૪

૩

દીનાનાથ દયાલ હો, દીનન કે બંધુ;
દયા કરી જે દાસ પર, સુંદર સુખ સિંધુ. ટેક
કોઉકું બલ ગઢ ગામકો, કોઉકું પરીવાર;
હમકું બળ એક રાવરો, પુરૂષોત્તમ પ્યારા, દીનાનાથ. ૧
મન; વચન, કમ, કરીકે ગ્રહ્યો, ઈક શરન તુંહારે;
અંતર બહાર અરિન કું, તુંમ નાથ નિવારો. દીનાનાથ. ૨
અચળ ભરૂંશો આપકો, નિશ્ચે મન માંહી;
હિતકારી સંસાર મેં, તુમ બીન કોઉ નાંહીં. દીનાનાથ. ૩
જૈસેં પુતરી કાષ્ટકી, નાચત ઘર માથે;
બ્રહ્માનંદ કળ યાહીકી, કારીગર હાથે. દીનાનાથ, ૪

૪

શ્યામ રંગીલે સાંવરે, સબકે સુખકારી;
આપનો બીરદ બીચારકે, કરો મ્હેર મૂરારી. ટેક
અરજી દાસ ગરીબકી, સાંઇયાં સુંની લીજે;
ભજન વિરોધી દુષ્ટકે, મદગંજન કીજે, શ્યામ. ૧
અંતર તાપ મીટાઇએ, કીજે સુખ શાતા;
કરૂણા સાગર કૃષ્ણ હો, શરણાગત ત્રાતા. શ્યામ. ૨
જેહિ વિધિ રાજીનાથ તુમ તેહિ વિધિ હમ રાજી;
હાર, જીત, વૃદ્ધિ હાનકી, તુમરે હથ બાજી. શ્યામ. ૩
બ્રહ્માનંદ કે નાથજી કીજે દુઃખ દુશ;
મૂર્તિમનોહર રેનદિન રહો નૈન હજુરા. શ્યામ. ૪

ઉપરના ચારે પદો પ્રાર્થનાનાં આર્તનાદથી, નિર્માનિપણે, દાસભાવથી સ્વામીએ રચી ગાયાં. છેલ્લા પદની કડીમાં, આપશ્રીની મનોહર મુર્તિ રાત્રી દિવસ અખંડ મારા નેત્ર સન્મુખ રહો. એજ માગણી કરી. શ્રીજી મહારાજ સ્વામીની ધીરજની કસોટી કરવા દર્શન દેતા નથી. ચોથાં પ્રાર્થનાના પદો સાંભળી મહારાજ કેમ દર્શન નહીં દેતા હોય, તે ચિંતામાં સ્વામી અકળાઇ ગયા. પછી પ્રાતઃકાળ થતાં પ્રભાતી રાગનાં નીચેનાં પદો રચીને વિરહાશ્રુથી સીતારને ભીંજવી સ્તુતિ કરવા લાગ્યા કે, પ્રભુ! તું હવે તારા બિરદ સામું જો.

પ્રભાતિ–રાગ ભૈરવ

(૧)

અધમ ઉદ્ધારન અવિનાશી, તારા બિરદની બલહારિ રે,
ગ્રહી બાંહ્ય છોડો નહિ ગિરધર, અવિચળ ટેક તમારી રે, ટેક
ભરી સભામાં ભુધરજી તમે, 'મા' * થયા છો મારી રે,
બેટાને હેતે બોલાવો, અવગુણીયાં વીસારી રે, અધમ ૧
જેવો તેવો પુત્ર તમારો, અણ સમજુ અહંકારી રે,
પેટ પડયો તે અવશ્ય પાળવો, વાલમ જુવોને વિચારી રે, અધમ. ૨
અનળ, અહી, જો ગ્રહે અજાણે, તો છોડાવે રોવારી રે,
બાળકને જનુનિ સમ બીજું, નહિ જગમાં હિતકારી રે, અધમ. ૩.
બ્રહ્માનંદની એજ વિનતિ, મનધારીએ મોરારી રે.
પ્રીત સહિત દર્શન પ્રસાદી, જોઇએ સાંજ સવારી રે, અધમ. ૪.

(૨)

મન મોહન સુંદર વર મારા, અવગુણીયાં વિસરાવા રે,
અધમોદ્ધારક પતિત જન પાવન, બિરદ તમારૂં ચહાવા રે. ટેક
સહુ દેખતાં શામળીઆ તમે, 'મા' * થયા છો માવારે,
છોરૂની ચિંતા રાખીને, માં દેશો મુંઝાવારે. મન. ૧.
બાળક હોય તે જેમ તેમ બોલે, (ને) માગે કુટાણે ખાવારે,
જનુની દોષ ન લેખે જાણે અણસમજુ હોય આવા રે. મન. ૨.
શેરડીએ રમતાં આથડતાં, છોરા રાખે દાવારે,
સબળ થઈ કોઇ લીએ ચુંટીઆ, તો માતા જાય મેલાવારે. મન. ૩.
મનગમતું સરવે મેલીને, એક તમને રીઝાવારે,
બ્રહ્માનંદ કહે મન ક્રમ વચને, ગુણ તમારા ગાવારે, મન. ૪.

ઉપરનું બીજું પ્રભાતી પદ પૂરૂં થતાં ત્રીજા પદની કડી સ્વામી ગોઠવવા લાગ્યા, ત્યાં જ શ્રીજી મહારાજ પ્રત્યક્ષ આવી સ્વામીનો સીતાર હાથમાં ઝાલી, આંસુથી પલળેલા સ્વામીના ગાલોને પોતાના ખેસના છોડેથી

* સ્વામીના માતુશ્રીએ બાશ્રી જીવુબા મારફત કહેવરાવેલ કે, મારા લાડુદાનજીને 'મા' વિના લાડ કોણ લડાવશે? ત્યારે એ ભરી સભામાં મહારાજે કહેલ હતું કે, બ્રહ્માનંદસ્વામીની મા હું થઇશ." એ વચનની આજે સ્વામી યાદી આપી 'મા' ને સંબોધે છે. (જુઓ પાનું ૨૨૦)

લુઇ, માતા જેમ બાળક ના માથા ઉપર વ્હાલથી હાથ ફેરવીને પંપાળે અને ગાય જેમ હોંહોરા કરી વચ્છને જીભ વડે ચાટે, તેમ વાત્સલ્ય પ્રેમ લાવીને "બેટા, એ બેટા! કેમ અકળાશ હું તારી 'મા' તારી પાસેજ છું"એમ કહી સ્વામીના બંને હાથ ઝાલી, ઉભા કરી, બથમાં ઘાલી છાતી સાથે ચાંપી, આંખમાંનાં આંસુ લુઇ નાંખી, અતિ ઉમળકાથી કરૂણામય નેણે સ્વામી સામે જોયું, સ્વામી અતિ આવેશમાં આવી ગયેલ હોઇ દેહની શુદ્ધિ ભુલી ગયા હતા. શુદ્ધિમાં આવતાં દંડવત કરવા લાગ્યા અને પ્રેમાશ્રુથી શ્રીજીનાં ચરણ પલાળી દઇ, ચરણારવિન્દ પકડીને નીચે બેસી ગયા, આમ બે ઘડી શાન્ત રસનું સુખ આપ્યા પછી શ્રીજી મહારાજ બોલ્યા "બ્રહ્મમુનિ! મેં તો તમારી ધીરજ જોવા અને મારા સંતો કેવા નિસ્પ્રેહી છે તેવું બીજાઓને બતાવવા આ મનુષ્યચરિત્ર કરેલ હતું તમે તો એક સ્વરૂપે સદાય મારી પાસે છો, અને બીજે સ્વરૂપે બહાર જણાઓ છો. આંહી બે દિવસ રોકાજો. ત્યાં અમો સહુ આવીને મળશું. પછી સાથે ગઢપુર જઇશું" એમ કહી સ્વામીને પોતાના ખંભા ઉપરનું રેશમી શેલું ઓઢાડીને શ્રીજી અદ્રશ્ય થયા.

સ્વામી સ્વસ્થ થયા, આનંદના ફુવારા છુટયા અને માન્યું કે, મહારાજ તો સદાય મારા ઉપર રાજી જ છે. ખેશ પ્રત્યક્ષ મળેલ તે આંખે અડાડી સંકેલી પુજામાં મેલી, સહુ સંતોને જગાડી સ્નાનાદિક ક્રિયા કરી પછી ત્યાં બે દિવસ રોકાયા. ત્યાં તો ત્રીજે દહાડે શ્રીજી સ્વારી આવતાં મહારાજ માણકી ઉપર અને સ્વામી એક રોઝા ઘોડા ઉપર બેસી સહુ સાથે ગઢપુર આવ્યા.

બ્રહ્માનંદસ્વામીને સંજીવાડામાં દર્શન આપી વડતાલમાં સવારની સભામાં શ્રીજીએ સદગુરૂ શ્રી નિત્યાનંદસ્વામીને વાત કરેલ જે, "બ્રહ્મમુનિએ ગઈ રાત્રે પ્રભાતીઆં બહુજ સરસ બનાવી ગાયાં છે," એ વાતની યાદી રાખી જયારે મહારાજ ગઢડે પધાર્યા ને બીજે દિવસે જયારે લક્ષ્મીબાગની બેઠકે બિરાજયા ત્યારે સદગુરૂ નિત્યાનંદસ્વામીએ મહારાજ આગળ પહેલાં પ્રભાતિઆં સાંભળવાની અરજ કરી, તેથી મહારાજે સદગુરૂ શ્રી બ્રહ્માનંદસ્વામીને તે સંજીવાડામાં બનાવેલા બે પ્રભાતીઆં બોલવાની આજ્ઞા કરી પછી સ્વામી સતારમાં એ બે પદો બોલ્યા, એટલે મહારાજે પોતાની પ્રસાદીનો થાળ સદગુરુ બ્રહ્માનંદસ્વામીને તથા સદગુરુ નિત્યાનંદસ્વામીને આપ્યો.

ગઢડા આવ્યા પછી મહારાજે પ્રગટ મુર્તિનાં કીર્તનો રચવાની

આજ્ઞા કરી સ્વામીએ તે જ દિવસે, મુર્તિવર્ણન અને ચિહ્નચિંતવણીનાં આઠ પદો રચી સંભળાવેલાં હતાં.

શ્રી ઘનશ્યામને, દક્ષીણ પદમા ઉર્ધરેખા અતિ છાજે રે,
પાનીની એક કોરે પ્રસરી. રૂપાળી બહુ રાજે રે.
ડાબે પડબે ઉર્ધ્વ રેખાની, પાસે એ ચિન્હ દેખી લેજો રે,
બ્રહ્માનંદ કહે એ પદ પંકજ, અંતરમાં રેજો રે.

ઉપર પ્રમાણે શ્રીજી મૂર્તિના નખશીખા પર્યંતનાં ઘણા પદો સ્વામી એ વખતે રચી શ્રીજીને સંભળાવ્યાં હતાં.

ઈતિ શ્રીકેસરભક્ત વિરચિતે, શ્રી બ્રહ્મસંહિતા મધ્યે ધ. ધું. આચાર્યશ્રી અયોધ્યાપ્રસાદજી મહારાજ સદ્‌ગુરૂશ્રી દેવાનંદસ્વામી સંવાદે પંચમ પ્રકરણે શ્રી વડતાલ મંદિર પ્રસંગે નામ બીજો આધ્યાય સમાપ્તઃ ॥ ૨ ॥

॥ શ્રીજી ॥
આધ્યાય ૩ ત્રીજો
શ્રી જીર્ણદુર્ગ (જુનાગઢ) મંદિર પ્રારંભ પ્રસંગ
શ્રી ભાષાકાવ્ય-દોહા

સોરઠ ઘર પાવન કરન, ચાહ કરી નિજ ચિત
ગઢજીરન રઇવત ગિરી, પ્રભુ તહી આય સુપ્રિત. ૧
લખિ શોભા ગિરનારકી, આશ્રમ સિદ્ધ અનૂપ;
તીર્થ પુરાતન દેખીકે, પ્રસન્ન ભયે સુખરૂપ, ૨
પુનિ દામોદર કુંડકી, છબી સુંદર તરૂ છાઇ;
દત્તગુરૂ ગિરનારકે, ચરન કમલ પૂજાઇ. ૩
જીરનગઢ મહિ જગપતિ, મંદિર રચ્યો મુરાર;
મૂર્તિ રાધારમનકી, સ્થાપન કીન ઉદાર. ૪
પુનિ ત્રિકમ રનછોરકી, મુર્તિ મંગલરૂપ;

સિધ્ધેશ્વર, શિવ શક્તિ, સુત. સ્થાપિત મુર્તિ અનુપ, ૫
કીની તહાં લીલા કૃષ્ણ, બળ, પુનિ બહુત પ્રકાર;
દ્વારામતિ જયું રાતદિન, વિચરે પરમ ઉદાર. ૬
પુણ્ય તીર્થ પ્રાચિન અતિ, મહાત્મ કહત પુરાન;
તેહિ કરી કે બહુ મુર્તિકો, સ્થાપન કીન સુજાન. ૭
(ધર્મવંશ પ્રકાશ)

શ્રી ગઢપુરમાં નિમ્બવૃક્ષ નીચે સભામાં શ્રીજી મહારાજે સદગુરુ મુક્તાનંદસ્વામી અને સદગુરૂ ગોપાળાનંદસ્વામી વગેરેને કહ્યું કે, "અમે ઝીણાભાઇને અંતકાળ વખતે જુનાગઢમાં મંદિર કરવાનો કોલ દીધો છે, તો હવે મંદિર કરવાને કોને મોકલશું ?" ત્યારે સદગુરૂ શ્રી ગોપાળાનંદ સ્વામી બોલ્યા જે, "હે મહારાજ ! ત્યાં તો બ્રહ્માનંદસ્વામીને મોકલો. કારણ કે ત્યાં તો મુસલમાની રાજ છે. રાજ્યમાં નાગરો કર્તાહર્તા છે અને નાગરવાડા વચ્ચે મંદિર કરવું છે; તેથી ત્યાં બ્રહ્માનંદસ્વામી વિના બીજા કોઇનું કામ નથી." તે સાંભળી શ્રીજી મહારાજે શ્રી બ્રહ્માનંદસ્વામીને જુનાગઢ મંદિર કરવા જવાની આજ્ઞા કરી. ત્યારે સ્વામી કહે કે, "મારી સાથે ત્યાં સદગુરૂ શ્રી ગોપાળાનંદસ્વામીને મોકલો તો હું જાઉં" તેથી શ્રીજી મહારાજે ગોપાળાનંદસ્વામીને પણ સાથે જવાની આજ્ઞા કરી. તેથી બ્રહ્માનંદસ્વામી બહુજ રાજી થયા

શ્રીજી મહારાજ કહે કે, "જુનાગઢમાં દરબાર શ્રી ઝીણાભાઇનો ઉતારો છે. તેમાં દાદાભાઇની વાડીમાં વાવ (પગથીયાંવાળો કુવો) છે, તેની પાસેજ પુર્વ તરફ કેતરાદાબારનું ત્રણ શિખરવાળું મંદિર કરજો. પછી બીજે દિવસે શ્રીજી મહારાજને મળી આજ્ઞા લઇને સદ્ગુરૂ શ્રી ગોપાળાનંદ સ્વામી* સાથે સ્વામી પોતાના મંડળના સાધુઓ લઇને જુનાગઢ ગયા એ વખતે સદ્ગુરૂ ગુણાતીતાનંદસ્વામી પણ શ્રી બ્રહ્માનંદસ્વામીના મંડળમાં સાથેજ હતા અને અનુવૃતિમાં જેમ વડતાલનું મંદિર ચણાવતી વખતે રહ્યા હતા, તેમજ જુનાગઢ મંદિરની સેવામાં પણ સ્વામી સાથે જ રહ્યા હતા.

બન્ને સદગુરૂઓએ જુનાગઢ જઈ ઝીણાભાઇના દરબારમાં ઉતારો કર્યો.

---

*સદગુરૂ શ્રી ગોપાળાનંદસ્વામી જુનાગઢ મુર્તિપ્રતિષ્ઠા થયા પછી પણ સ્વામી સાથે મંદિરના કામમાં રોકાયા હતા, તેવો એક પ્રસાદીનો પત્ર છેલ્લે પ્રસિદ્ધ કરેલ છે.

શ્રીજીની આજ્ઞા મુજબ દાદાભાઇની વાવ પાસેજ સદ્ગુરૂ શ્રીગોપાળાનંદ સ્વામીના શુભ હસ્તે મંદિરનું ખાત મુહૂર્ત કરાવી કામ શરૂ કર્યું. જુનાગઢ શહેર ગિરનારની તળાટીમાં હોવાથી પાયો ખોદવાની જરૂર ન હોતી. પથ્થરાળ જમીન ઉપરથી જ ચણતર શરૂ કરાવ્યું. પથ્થરા પણ પાસેના ડુંગરામાંથી કઢાવી, ચુનાની ભઠ્ઠીઓ વગેરે પણ ત્યાંને ત્યાં કરાવી કામ એકદમ ચલાવ્યું, ઝીણાભાઇના દરબારની નજદીક નાગરવાડો હતો. વળી મંદિર જ્યાં થતું હતું. તે ઝીણાભાઇના દીવાનખાનાની માઢ મેડીના દરવાજાથી પશ્ચિમ દિશામાં નાગરોના કુળદેવ શ્રી હાટકેશ્વર મહાદેવનું* દેરૂં હતું એ દેરાની નજીદીક જ અને નાગરવાડા પાસે સ્વામિનારાયણનું મંદિર તેના સાધુઓ ચલાવેછે, તે કેટલાક નાગરોને રૂચતું ન હતું. તેથી તેમાંના ઘણાક વિઘ્નસંતોષી માણસોએ ઉપાધી આદરી. ત્યાં મંદિર ન ચણાવા દેવું તેવી ખટપટ રાજદ્વારમાં પણ મુખ્ય દિવાન નાગર હોવાથી તેઓ કરવા લાગ્યા. પરંતુ શ્રીજી ઇચ્છાથી તે દિવાન રંગીલદાસને જુનાગઢ સ્ટેટના કામે વડોદરા ગાયકવાડ સરકાર પાસે ઓચિંતું જાવાનું થયું ને તેનો ચાર્જ નાયબ દિવાન (કે તે પણ નાગર હતા તે) પાસે રહ્યો. મંદિરનું કામ તો રાત્રી દિવસ ધમધોકાર ચાલતું હતું. તેમાં પથરા, ચુનો, લાકડાં વગેરે જે કંઇ વસ્તુઓ શહેર બહારથી આવતી તેની નાકાચીઠી (દરવાજે જકાત ભરી પાવતી મેળવવી તે જેમ હાલ ઓકટ્રોય લે છે તેમ) મેળવવામાં મેલી મુસદીગીરીની ખટપટથી ઘણી અડચણો વખતો વખત થવા લાગી, કેટલીક વખત તો સરકારી શિરબંધીના માણસો મારફત ચણતર બંધ રાખવાના ડારાઓ [મૌખિક હુકમો] મુત્સદ્દીઓ તરફથી મળવા લાગ્યા. એમ બે ત્રણ વખત ચણતર કામ બંધ રહેલ. નાકાચીઠીમાં પણ મંરિના માલનાં ગાડાંને રજા ચીઠી સહુને છેલ્લે મોડે મોડે મળે ને તેમાં પણ જકાત ચુકવવાના હિસાબ કામમાં પણ ખોટી વધારે રકમની પાવતીઓ આપી, બહુજ ઝીણી ઝીણી કનેડગત અનેક વખત થવા લાગી તેથી કામ ધીમી ગતિએ ચાલવા માંડયું. ઉપર મુજબ નવા નવા ચપરાસીઓ આવી કામ બંધ રાખવાના મૌખિક હુકમો કરી વારંવાર કનડગત કરતા. તેથી એક દિવસે સદ્ગુરુ શ્રી ગોપાળાનંદસ્વામીએ શ્રી બ્રહ્માનંદસ્વામીને કહ્યુ, "બ્રહ્મમુનિ! તમો જઇને અહીંના નવાબ સાહેબની મુલાકાત લ્યો; ને તેને કાવ્ય છંદો સંભળાવી રાજી કરો, તો ભવિષ્યમાં. પછી આવી કોઈ મુત્સદ્દીઓની ઉપાધિ

*એ હાટકેશ્વર મહાદેવ શ્રીજી પ્રસાદિત છે. શ્રીજી મહારાજે ત્યાં જઈ દર્શન કરી તેના પુજારીને એક ખોબો ભરીને રોકડા રૂપીયા આપ્યા હતા.

જૂનાગઢ મંદિર (પૃષ્ઠ-૩૬૮)

દોહો—જૂનો નગર રૈવત ગિરિ, સોરઠ ધરા સજન ॥
॥ મધ્ય નદિયાં ઝરણાં રહ્યાં, રમણ રામાવત, રાજાર નવપ

ગજનાદાસ મણદાસજી

પ્રાંત સુ ઝાલાવાડ કે, પત્તિ જ્ઞાતિ પરમાર ॥
મૂળી મેં મંદિર રચ્યો, હરિ અગ્યા અનુસાર ॥૧॥

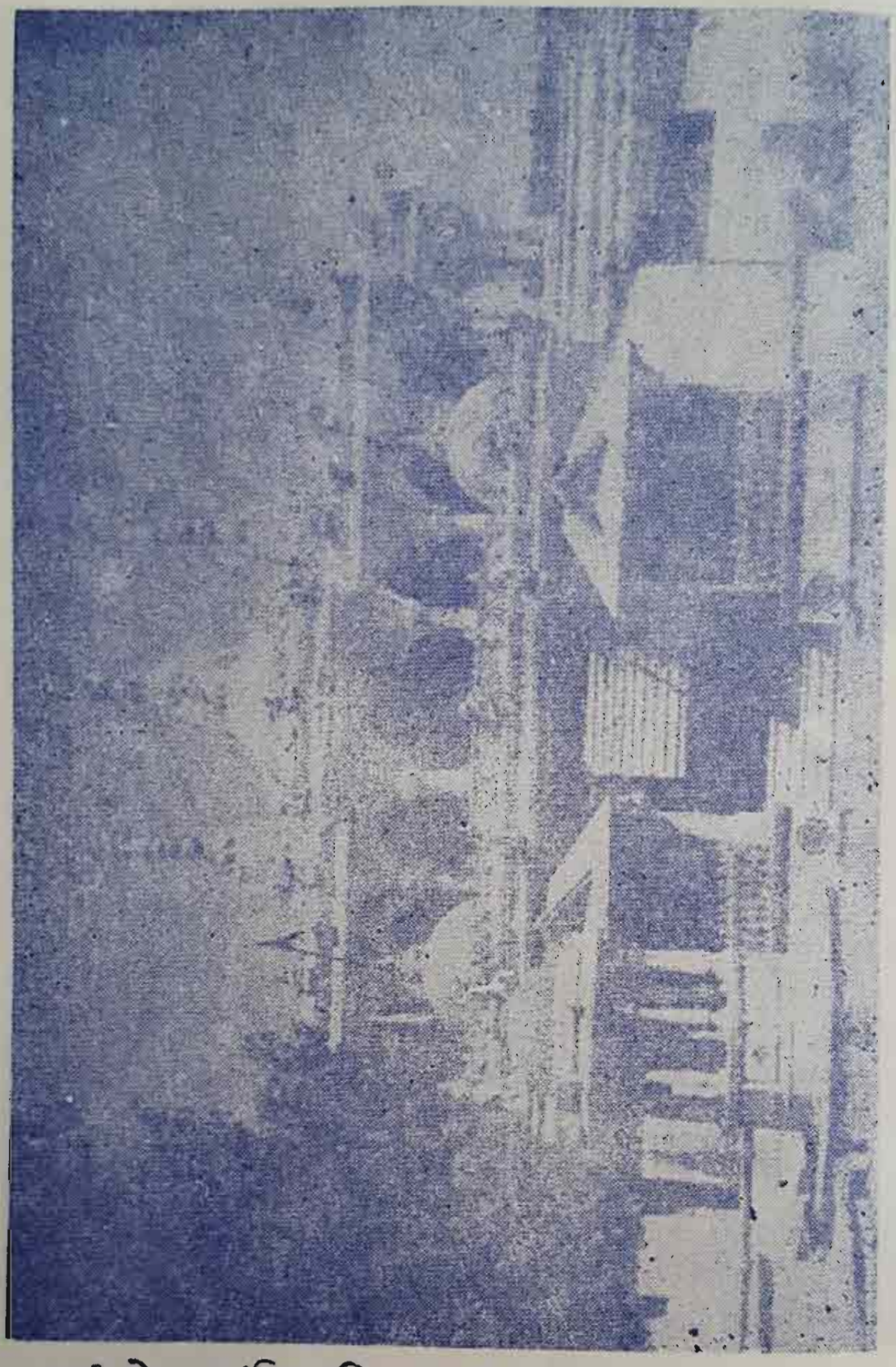

સર્વ શ્રેષ્ટ મંદિર રચિ; મૂળી ધામ મહાન ॥
માવદાન કહે બ્રહ્મમુનિ, ભયે સુ અંતરધ્યાન ॥૨॥

(કવિ માવદાનજી)

જુનાગઢ મંદિર (પૃષ્ટ-૩૯૮)

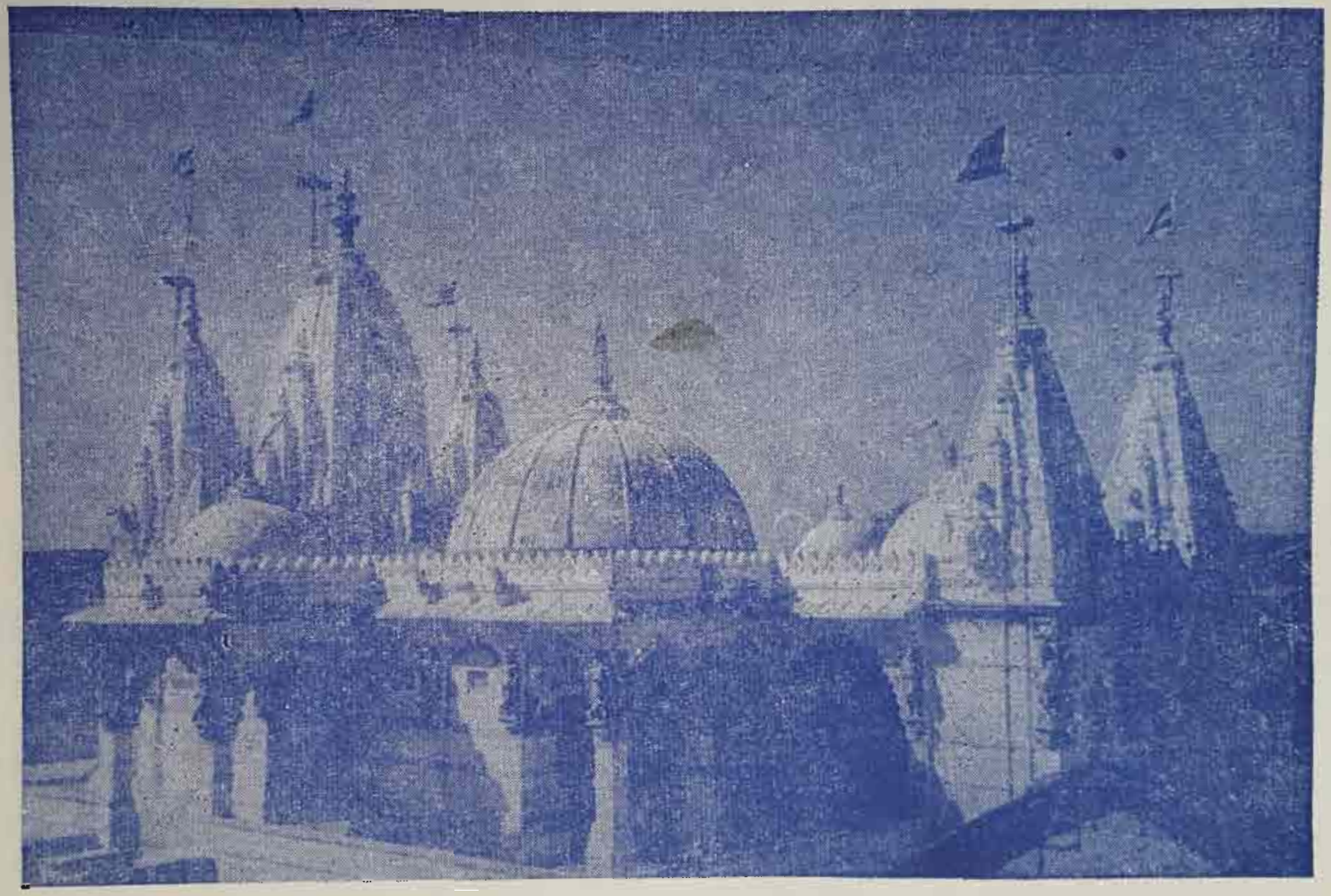

દોહો—જીર્ણ નગર રૈવત ગિરિ, સોરઠ ધરા સુજાન ॥
યવન રાજ્ય, આમાત્ય અરિ, રચ્યો બ્રહ્મમુનિ ધામ ॥

કવિ માવદાનજી

પ્રાંત સુ ઝાલાવાડ કે, પત્તિ જ્ઞાતિ પરમાર ॥
મૂળી મેં મંદિર રચ્યો, હરિ અગ્યા અનુસાર ॥૧॥

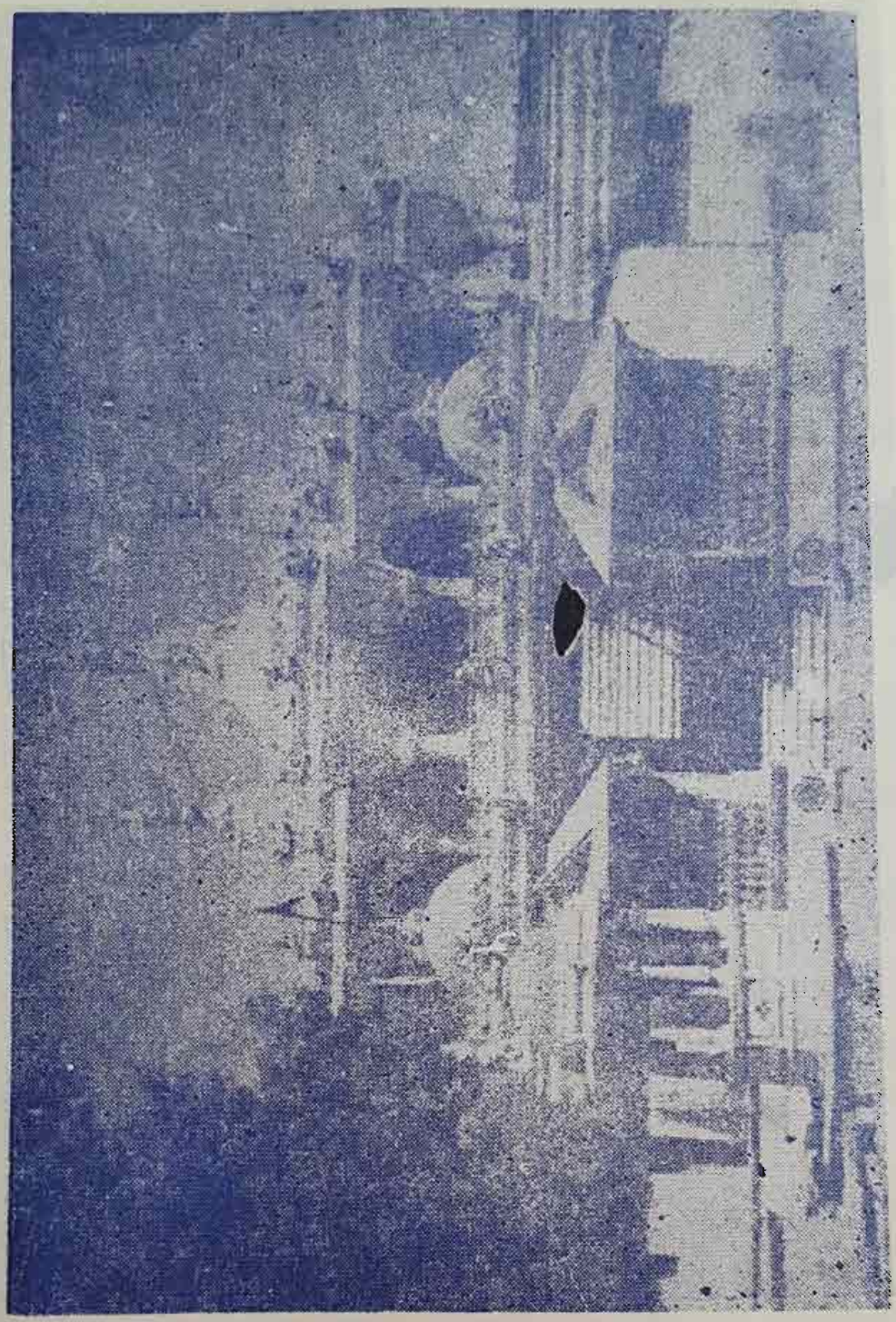

સર્વ શ્રેષ્ટ મંદિર રચિ; મૂળી ધામ મહાન ॥
માવદાન કહે બ્રહ્મમુનિ, ભયે સુ અંતરધ્યાન ॥૨॥
(કવિ માવદાનજી)

આપણને નહિં નડે.” એ સાંભળી સ્વામી કહે કે “સ્વામી! આ જે હાલમાં નવાબ સાહેબ ગાદી ઉપર છે તેને તો મેં પુર્વાશ્રમમાં સંગીત અને કાવ્ય સાહિત્ય વગેરેનો અભ્યાસ કરાવેલ છે. મારી સાથે તેઓની અને તેઓના પિતાશ્રી (મર્હુમ નવાબની) ઘણી જ મહોબત હતી. મને મારી જન્મભૂમિમાં જવા દેતી વખતે ફરી પાછું અહીં (જુનાગઢમાં) આવવાનો કોલ મારી પાસેથી તે બંનેએ મેળવેલ હતો. તેમજ તાજમી સરદાર બનાવી સોનું બક્ષીને મને ખુબ ઉમદા શિરપાવ આપી બહુજ માનભરી રાજરીતથી વિદાય આપી હતી. આવો મારો આ રાજ્ય સાથે બહુજ ઘાટો અને આબરૂવાળો તાજમી સરદારનો* સબંધ છે. પણ એ પુર્વાશ્રમનો સબંધ સાધુએ ન રાખવો. તે આપણા ધર્મબંધનથી હું મળવા ગયો નથી.” સ્વામી કહે “બ્રહ્મમુનિ! એ તમારો પૂર્વાશ્રમનો સબંધ અત્યારે તમોને ઘણોજ ઉપયોગી થઈ પડશે. માટે તમો તુરત જ નવાબને મળી પુર્વાશ્રમના સબંધની યાદી આપી અનેક કાવ્યકળાથી તેને રાજી કરી સત્સંગની સેવા કરો. એવી મારી તમોને આજ્ઞા છે. અને સાથે શુભાષિર્વાદ પણ છે કે, તમારા તમામ શુભ મનોરથો શ્રીહરિજી હાલના નવાબ સાહેબ દ્વારા સિદ્ધ કરશે.”

સ્વામીશ્રીને મહાયોગેશ્વરનાં આશીર્વચન મળતાં હર્ષનો પાર ન રહ્યો અને બીજે જ દિવસે નવાબની કચેરીમાં જવાનું પ્રયાણ કરી, શ્રી રૂપશંકરભાઈ કીકાણી નામના સત્સંગીને બોલાવ્યા. રૂપશંકરભાઇ પાસેથી રાજયદ્વારની માહિતી જાણવામાં આવી કે, “પૂર્વાશ્રમમાં મળેલા નવાબશ્રી હામદખાનજી તથા તેના વજીર તરીકે મનાતા મોટા કાજી સાહેબ મકબુલમીયાં, એ બંને ગુજરી ગયા છે, અને તે વખતના નાગર દિવાન રૂગનાથજી પણ સ્વામીના પૂર્વાશ્રમના હેતવાળા હતા તેઓ નવાબના દેહાંત પછી જામનગર ગયા હતા. હાલના નવાબ શ્રી

*તાજમી સરદાર એટલે મહારાજા જેને સોનાની બેડી પગમાં પહેરાવી રાજપોષાક સાથે સોનેરી મુઠની તલવાર કમરે બંધાવી સરદાર બનાવે તે સરદાર જ્યારે રાજકચેરીમાં આવે ત્યારે તે મહારાજા અને સભા તેનો ઊભા થઈ સત્કાર કરે અને બીજા રાજ્યમાં તે બેડી પોશાક પહેરી તલવાર બાંધી જાય ત્યારે તે રાજ્યના રાજાઓ પણ તેનો ઊભા થઈ સત્કાર કરે. એ રીવાજ દીલ્હીના મોગલ બાદશાહથી શરૂ થતાં રાજપુતાના, (મારવાડ) કચ્છ, કાઠીઆવાડ, ને ગુજરાત, (ગાયકવાડ)માં મોજુદ છે.

બહાદુરખાનજી પોતે બહુજ રાજય કાર્યમાં બાહોશ હોવાથી પોતાની બુદ્ધિ બળથી જ રાજ્ય ચલાવે છે. દરેક ધર્મો ઉપર ઘણી જ શ્રદ્ધા રાખી પોતે મુસ્લીમ ધર્મના હોવા છતાં દાઢી કઢાવી નાખી હિંદુ રાજવી, રજપૂતો અને કાઠીઓ જેવો જ પોષાક પહેરે છે. સંગીત સાહિત્યનું ઉત્તમ જ્ઞાન હોવાથી ગવૈયાઓ, કવિઓ, પંડિતો દેશદેશાવરથી જે આવે છે. તેના ઉપર સદ્ભાવ રાખી તેની પરીક્ષા કરી ઈનામ અકરામ આપી પોતાની ઇજ્જત વધારે છે.

સ્વામી કહે કે "જયારે આ નવાબ શાહેજાદાના પદે હતા ત્યારે તેના એક મિત્ર શેખ સાહેબ (નજીમુદ્દીન) હતા કે જેઓ રાત્રી દિવસ સાથે જ રહેતા હતા. તે શેખ સાહેબ હાલમાં કયાં છે?" શ્રી રૂપશંકરભાઇ કહે કે "તે શેખ સાહેબ હાલમાં પણ નવાબ સરકારની હજૂરમાં જ છે. રાજયમાં કર્તાહર્તા (વજીર જેમ) તે જે છે. તેઓ પણ ઘણાજ સાદા અને મિલનસાર, રહેમદિલના, બહુજ ભોળા અને ભલા ભાવના, ધર્મની લાગણીવાળા છે, સ્વામી કહે કે "તેઓ બંને મિત્રો મારી પાસે સંગીત અને સાહિત્ય પૂર્વાશ્રમમાં જયારે હું અહીં આવેલ ત્યારે છ માસ સુધી શીખ્યા હતા; અને મારા પ્રત્યે તેઓ વિદ્યાગુરૂ જાણી બહુજ પ્રેમ બતાવતા હવે તમને આજે મારો એક પત્ર આપું તે શ્રી શેખ સાહેબને તમો જાતે જઈને તેના હાથોહાથ પહોંચાડો અને તેનો જવાબ પણ તમે જ લાવજો" એમ કહી સ્વામીએ નીચેનો પત્ર લખીને આપ્યો.

"શ્રી નજીમુદ્દીન શેખ સાહેબની ઉમર જયાદા બઢો, (જુનાગઢ):

ઘણાં વર્ષો વીતી જવાથી આપ મને ભુલી ગયા હશો; પણ મને ખાત્રી છે કે, આપશ્રીને અને નામદાર નવાબ સાહેબને (તે વખતે શાહેજાદા પદે હતા) સંગીત–સાહિત્યના શીખવનાર વિદ્યાગુરૂ મારવાડી કવિ, લાડુદાનજીને તો તમે નહિ ભુલ્યા હો, લગભગ બાવીસ વરસે ફરી મુલાકાતનો 'કોલબોલ' મને ઇશ્વર ઈચ્છાએ અહીં લાવેલ છે, તેથી નામદાર નવાબ સરકારશ્રી અને આપશ્રીની રૂબરૂની મુલાકાત લઇ, કોલબોલ પૂર્ણ કરવાની મારી ઈચ્છા છે. પરંતુ મેં હવે ફકીરી (સંન્યાસ) લીધેલ છે. તેથી કોઇ પણ ઓરત લોક હોય ત્યાં હું હાજરી ન આપી શકું માટે એ બીના ધ્યાન રાખી બંદોબસ્ત થાય તો હું મળવા ઈચ્છું છું. નામદાર નવાબ સરકારને મારા શુભાશિષ છે. પ્રજામાં આપ બંનેની તારીફ સાંભળી મને સંતોષ સાથે સંપુર્ણ હર્ષ થયો છે. પ્રભુ તમારી જાહોજલાલી ને તદુરસ્તી આબાદ રાખે.

લી. વિદ્યાગુરુ પુરાનો મિત્ર,
(કવિ લાડુદાનજી) હાલ, સ્વામી બ્રહ્માનંદજીના
શુભાશિષ.

એ પત્ર લઇ શ્રી રૂપશંકરભાઇએ શ્રી શેખસાહેબને વંચાવ્યો. તેઓ બહુજ ખુશી થયા, અને સ્વામી ક્યારે આવ્યા છે? ક્યાં ઉતર્યા છે? વગેરેની માહિતી મેળવી, 'આજ સાંજે ચાર બજે સરકારી ગાડી તેડવા આવશે અને કોઈ ઓરતલોક ત્યાં નહિ હોય, હું સોરઠ સરકારને હમણાં જ ખબર આપી સઘળો બંદોબસ્ત કરાવું છું. પાછું આ ખબર રૂપશંકરભાઇએ * આવી સ્વામીશ્રીને આપતાં. સ્વામીએ સઘળી હકીકત સદગુરશ્રી ગોપાળાનંદ સ્વામીને જણાવી એ સાંભળી પોતે રાજી થયા.

---

* એ શ્રી રૂપશંકરભાઇ પણ જુનાગઢના જ વતની 'કીકાણી' શાખાના નાગર ગૃહસ્થ અને શ્રીજી મહારાજના અનન્ય ભકત હતા અને ભગવાન સ્વામિનારાયણના શુભ હસ્તે વર્તમાન ધરાવી આશ્રિત થયા હતા. જુનાગઢમાં જેમ શ્રી નરસિંહ મહેતા એક જ વૈષ્ણવ હતા. તેમ આ રૂપશંકરભાઇ પણ નાગરોમાં એક જ શ્રીજીના કૃપાપાત્ર હતા. એમને સત્સંગ થયાનો એક ઇતિહાસિક ચમત્કાર અહીં લખું તો તે અસ્થાને નહિ ગણાય. પંચાળા ઠાકોરશ્રી ઝીણાભાઇની હૈયાતીમાં શ્રીજી મહારાજ જુનાગઢમાં તેમને ઉતારે પધારેલા. શ્રીજીનો પ્રતાપ સાંભળી શહેરના હજારો મનુષ્યો દર્શને આવતાં પાડોશમાં નાગરવાડામાંથી પણ ઘણાં ઘણાં સ્ત્રી પુરુષો દર્શને આવેલાં. શ્રીજીની મુખાકૃતિ કોઇ અજબ ચિત્તાકર્ષક હતી અને જોનારને તેમના દર્શનથી ઇશ્વરના દર્શન તુલ્ય સંતોષ થતો. નાગરજ્ઞાતિ બહુ જ બુદ્ધિશાળી અને ચિકિત્સક હોય છે. નાગરવાડામાંથી આવેલાં એક મુકતાત્મા પુર્વના યોગભ્રષ્ટ બાઇશ્રી 'બાઉબા' પણ સૌભાગ્ય દર્શને આવેલા તેને દર્શન કરતાં સંતોષ થયો; પરંતુ ઇશ્વરમાં અંતર્યામીશકિત હોય. એની પરીક્ષા કરવા પોતે મનમાં ગુપ્ત સંકલ્પ કર્યો કે, 'આવતી કાલે સવારે વગર નોતરે મારે ઘરે શ્રીજી મહારાજ જમવા પધારે અને મેં તેઓશ્રી તૈયાર કરેલ રસોઇ પોતે પ્રેમથી જમે, તો તે સાક્ષાત, ઇશ્વરાવતાર છે, તેવી મને ખાત્રી થાય." આમ મનમાં ધારી રાત્રી થતા ઘરે ગયા; અને વહેલાં ઉઠી સ્નાનાદિક કરી પોતે શ્રીજી મહારાજ માટે અનેક પ્રકારની સુંદર રસોઈ બનાવી રાખી અમે સ્નાન કરવા ગરમ પાણી પણ તૈયાર રાખીને શ્રીજી મહારાજની રાહ જોવા લાગ્યાં.

ઠાકોર શ્રી ઝીણાભાઇના દરબારમાં શ્રીજીને જમવાનો થાળ તૈયાર કરી. શ્રી મુકુંદબ્રહ્મચારી મહારાજને જમવા પધારવા વિનતિ કરવા આવ્યા એટલે શ્રીજી મહારાજ કહે કે, "અમારે આજે તમારો થાળ જમવો નથી,

શેખ સાહેબે નવાબ સરકાર પાસે જઈને કહ્યું કે, "નામદાર હજુરશ્રી! આપણને સંગીત સાહિત્ય શિખવનાર વિદ્યાગુરૂ મારવાડી કવિ 'રાજકવિ રત્ન' તાજમી સરદાર, શ્રી લાડુદાનજીએ ફકીરી લઈ લીધી છે અને તેઓ જુનાગઢમાં આવ્યા છે. વગેરે હકીકત જણાવીને સ્વામીશ્રીનો પત્ર વંચાવ્યે. તેથી નવાબ સાહેબ બહુજ ખુશી થયા, અને એ પુરાના કાવ્ય-ગુરૂનાં દર્શન કરવાની ઇચ્છા બતાવીને યોગ્ય બંદોબસ્ત કરાવી

તે સાંભળી ઠાકોર ઝીણા ભાઈ કહે કે "મહારાજ આજે કોઈના તરફથી જમવાનું આમંત્રણ નથી આવ્યું, માટે આપ કેમ ના પાડો છો?" એટલે શ્રીજી કહે, "અમારા માટે એક પ્રેમી હરિભકત બાઈ રસોઇ તૈયાર કરી અમારી રાહ જોતાં બેઠાં છે. માટે ચાલો મોડું થાય છે." એમ કહી મહારાજ ચાંખડીઓ પહેરી ચાલ્યા ને પાછળ મુકુંદબ્રહ્મચારી, ઠાકોર ઝીણાભાઈ, પાર્ષદ ભગુજી વગેરે ચાલ્યા. શ્રીજી મહારાજે તો સીધા નાગરવાડામાં જઈને જાહેર રસ્તા ઉપર આવેલી ઉગમણાદ્વારની કીકાણી શ્રી અંબાશંકરભાઈની ડેલીની સાંકળ ખખડાવી, એટલે બાઇ શ્રી બાઉબા કહે કે, કોણ છે? તે સાંભળી મહારાજ કહે કે, "અમો સ્વામિનારાયણ છીએ." બાઇએ તુરત જ આવી ડેલી ખોલી સહુને ઓસરીમાં લાવ્યાં મહારાજ કહે બાઉબા અમારે જમવું છે, તો જલદી નાવાનું પાણી આપી થાળ પીરસો" બાઇએ ગરમ જળ ત્રાંબાકુંડીમાં ભરી મહારાજને આપ્યું અને રંગોળી પુરી પાટલા નાખી મહારાજનો થાળ શ્રી બ્રહ્મચારીજીના કહેવા પ્રમાણે બધી સામગ્રી પીરસી મેલ્યો, શ્રીજી મહારાજ સ્નાન કરી પીળું પીતાંબર પહેરી, માથે કાશ્મીરી શાલ ઓઢી બાજોઠ પર જમવા બીરાજ્યા અને જે વસ્તુઓ પીરસી હતી તે તમામ ભાવથી જમી, ચળુ કરી, મુખવાસ લઈ, કપડાં પહેરી તૈયાર થયા ત્યારે બાઈએ શ્રીજી મહારાજની પૂજા કરવા પોતાના પતિ અંબાશંકર તથા ચાર પુત્રો (શ્રી રૂપશંકરભાઇ, શ્રી શિવશંકરભાઇ, શ્રી જટાશંકરભાઇ, શ્રી માધવરાયભાઇ)નેં કહ્યું. તેઓએ મહારાજને ચંદન ચર્ચી કુંકુમનો ચાંદલો કરી, પુષ્પનો હાર પેરાવી, કપુરથી આરતી ઉતારી, દંડવત પ્રણામ કર્યા. શ્રીજી મહારાજે પ્રસન્ન થઈ પાંચેના મસ્તક ઉપર પોતાના હાથ મેલી શુભાશીર્વાદ આપ્યો. (હરિલીલામૃત કળશ ૬ ૧૮) આ રૂપશંકરભાઈએ શ્રી બ્રહ્માનંદસ્વામીને પણ ખુબ પ્રસન્ન કરેલા હતા. તેના પુત્ર ગોવિંદરાય થયા, તેના પ્રભુદાસ થયા, ને તેના શ્રી તનસુખરાયભાઇ કીકાણી હાલ વિદ્યામાન છે અને જ્યારે જુનાગઢમાં શ્રી આચાર્ય મહારાજ પધારે ત્યારે ઘેર પધરામણી કરાવે છે.

પાંચ બજે મુલાકાત લેવાનું ફરમાવ્યું. સાંજના ચાર બજતાં રાજ્યની બગી (ચારોટ–ફેટીન ગાડી) અને ચાર ઘોડેસ્વારો સ્વામીને તેડવા આવતાં શ્રી દેવાનંદસ્વામી શ્રી પૂર્ણાનંદસ્વામી શ્રી ગુણાતીતાનંદસ્વામી તથા એક પાર્ષદ સાથે સ્વામીશ્રી દરબારમાં પધાર્યા.

જુનાગઢ નવાબના દરબારમાં સ્વામીશ્રી

બાવીસેક વર્ષ પહેલાં જે રાજમહેલમાં રાજ્યકવિ તરીકે સત્કાર થયો હતો એ પૂર્વાશ્રમના લાડુદાનજીએ આજે કામસાંબરી થઈ પોતાના શિષ્ય-મંડળ સાથે એ રાજ્યમહેલમાં બીજીવાર પ્રવેશ કર્યો, સ્વામીને આવતા ભાળી નવાબ સાહેબ ઊભા થયા, એટલે તમામ કચેરીમંડળ ઊભું થયું. તે જોઇ સ્વામીએ નવાબનો સ્પર્શ નહિ કરતાં દુરથી બન્ને ભુજાઓ ઉંચી કરી અભય વરદાનની સંજ્ઞાથી આબાદ રહેવાની આશિષ આપી બેઠક લીધી. નવાબ સરકાર, શેખ સાહેબ અને બીજા કચેરીના જુના અમીર ઉમરાવો, મહાકવિ શ્રી લાડુદાનજીને સાધૂ વેશે જોઇને આશ્ચર્ય પામ્યા; અને એ ખુદ નવાબ તો નાની ઉમરમાં જેની પાસેથી સંગીત સાહિત્ય શીખતો, એ પુરૂષને આજે કોઈ દેવતાઇ પેગાંબર ઓલિયાના વેશમાં જોઇને હર્ષઘેલો બની જઇને સ્વામીને પુછવા લાગ્યો.

"કવિરાજશ્રી સ્વામીશ્રી! તુમ યે દુનિયાદારીકા સબ મોજશોખ છોડકે ફકીર કયું બન ગયે? હમને બહોત દિન તુમેરી રાહ દેખી, લેકીન તુમ પીછે ઇધર નહિ આયે, હમેરા બડા ભાગ્ય કે આજ બહોત વરસે આપકા દિદાર હુવા." શેખ સાહેબ પણ પુછવા લાગ્યા કે "કયું અપને દુનિયાદારીકા ત્યાગ કર દિયા? કયા કુછ યે દુનિયાસે આપકું બુરા નાતિજા માલુમ હુવા? ઔર લાખો રૂપૈકા કીમતી જવાહર ઔર સોનેરી રેશમી કપડેકું પહેરને વાલે બડેમેં બડે રાજકવિજી આપને કયું ફકીરી લે લિયા? આપ કીપાકર ઇધર અબ ઠેર જાવ. નામદાર સોરઠ સરકાર આપકું વિદ્યાગુરૂ સમજકર ગામ, ગીરાસ, વાડી, વજીફા, હવેલી, ધરતી ઔર કુછ દામ દુમાલા આપકા અહેશાન કા બદલામેં દેકે, આપકી બડી કદર કરનેકું ઇન્તેજાર હે. આપ ફરમાવ, ચાહેસો ફરમાવો; હમેરી ઉમીદ પુરી કરો. ઔર ઇધર ઠેરકે હમકું સત્ય ઉપદેશ દેકે ખુદાકા રાહ બતલાવ."

બધું શાન્તિથી સાંભળી સ્વામીજી કહે છે કે, "નામદાર સોરઠ સરકાર! આપકા વાલીદ નવાબ સાહેબશ્રી હામીદખાનજી બેહસ્તનશીન હો ગયે. વોહી હમેરા ખાસ જીગર દોસ્ત થે, ઇસીકી ઔર આપ સરકારકી મહોબત

સેં હમેરી પાસ જો આપને કોલબોલ લીયા થા કે, એક દફે ઔર જુનાગઢ આકે ફીર મિલના" ઓહી સત્ય કરનેકે લિયે યે ફકીરી હાલતમેંબી આજ આપકા દરબારમે આયા હું, મે દેખતાહું કે આપકી ચાહ (પ્રેમ) આજ તકભી મેરી તરફ જો પુરાનીથી ઉસીસેંબી સવાઈ માલુમ હોતી હૈ. ઓહી લાખો કરોડો રૂપૈયે ગામ-ગીરાસ-સબ હૈ, મેં તો ફકીર આદમી હું, સત્યવક્તા હું, ધર્મકા રાહ બતાનેવાલા દરવેશ હું. આપ સરકાર ખુદ ધર્મકી ચાહ રખતે હો, ઔર ધર્મકી બાત સુનને ઇન્તેજાર હો તો સુનો, સચ્ચા સાધુ પુરુષોંકા ઉમદા ઉપદેશ, સભા સહુ શાન્ત થઇ ગઇ, ખુદ નવાબ પણ ઇન્તેજાર થયા કે આ ઓલિયા શું કહેશે ? ત્યાં તો સ્વામીશ્રીએ ઉપદેશ રત્નદીપક પ્રગટાવ્યો.

ઉપદેશ રત્નદિપક—દોહા

કુલ્યાનર નિશદિન ફિરે, શિરે ન સૂજત કાલ:
આઈ અચાનક પકરહી, જ્યું મુસેકું* વ્યાલ ॥ ૧ ॥
જોબન ધનકે જોરસે, ઉર ધરત અભિમાન;
સબે ચવીના કાલકા, કહા ખાન સુલ્લતાન? ॥ ૨ ॥

ભુજંગી છંદ

કહા ખાન સુલ્તાન ઉપમા કહાવે, સબે સંપત્તિ જુગત જુગમેં સુહાવે;
ઉદે અસ્ત લોં આપકી આણ ફેરી, દિનં એક હોસે સબી ખાખઢેરી, ૧
બને ઇન્દ્ર જ્યું હિ સભામેં બિરાજે, કરે ચમરંકે શિરે છત્ર છાજે;
છડીદાર ઉચ્ચારહી બેરબેરી, દિનં એક હોસી સબી ખાખઢેરી. ૨

દિલંરંજ આગે ખડે દાસદાસી, ખમાં જીહ બોલે કરંતા ખવાસી;
જયંકાર વારં હજારં જપેરી, દિનં એક હોસી સબી ખાખઢેરી, ૩
સુખંપાલ બૈઠે ચલે જુથ્થ સંગં, રથં સુંદરં બેલ જુતે તુરંગં;
તિખે સાદ આગે છડીદાર ટેરી, દિનં એક હોસી સબી ખાખઢેરી. ૪

હઠાળા પટાળા દંતાળા હજારં, સુંઢાળા બને મેઘમાળા સમારં:
ઝરંતા મદે ખંભઠાને ઝુલેરી, દિનં એક હોસે સબી ખાખઢેરી. ૫
તુરી વેગવંતા જરિસાજ ઠાણાં, દિયંતા ઉડાણાં જ્યું હી મૃગડાણાં;
સચે વાગ રાગાં નટાં જુ નચેરી, દિનં એક હોસી સબી ખાખઢેરી. ૬

*ઉંદરને સરપ પકડે તેમ.

બહૂ થાટભીડો હટાં હો બજારાં, કરે હાટ પાટ અતિ ચિત્રકારાં;
વેપારાં લખાં હોત સંજા સવેરી, દિનં એક હોસી સબી ખાખઢેરી. ૭
ઝુલે ફૂલ હિંડોરમેં આઠ જામં, બને હામ કામં અતિ રૂપવામં;
સદા ભૂષણું અંગ નંગ સજેરી, દિનં એક હોસી સબે ખાખઢેરી. ૮

તનંસાર વારાંગના તાન તોડે, જપે ક્રિત બંદિજનો હાથ જોડે;
ઘરે રાજભોમી રહે જુથ ઘેરી, દિનં એક હોસી સબે ખાખઢેરી. ૯
પ્રથીનાં રહે, નાં રહે આપ, પૌનાં; હુંત્તાસં અકાશં, સબે નાશ હોનાં;
સ્થિતિનાં રહે પિંડ બ્રહ્માંડ ઠેરી, દિનં એક હોસી સબે ખાખઢેરી. ૧૦

દિનં ચાર કા જીવના આ દુનિમેં, ભ્રમે મોહવંતા બુદ્ધિ આપનીમેં:
તુછં સુખમેં લુબ્ધ ભૌ વૃતિ તેરી, દિનં એક હોસી સબેં ખાખઢેરી. ૧૧
બ્રહ્માનંદ કહે કયું બંધે મોહ પ્રાની, બિના સુઝ ત્રોરી બુદ્ધિ કયા બિકાની;
લક્ષ્મી તણા નાથકી ઓટ લેરી, દિનં એક હોસી સબે ખાખઢેરી, ૧૨

છપય

ખલક મલક હોઈ ખાખ, એક દિન અંબર અવનકી,
બ્રહ્માકિટ પર્યંત, રહે નહિ દેહ કવનકી;
કહા રાવ કહા રંક, કહા સુર અસુર કહાવે,
વિતથ પિંડ બ્રહ્માંડ, કોઉજગ રહન ન પાવે;
કહા ઈન્દ્ર, ચંદ્ર, દુડીયંદહુ, ઊંચ નીચ અંતરાલકા;
કહે બ્રહ્મમુનિ ગુરૂ ચરનબિન, સબેં ચવિના કાલકા.

ઉપર મુજબ આવા ઉપદેશ રત્ન દિપકના ૪૦ છંદોમાંથી સ્થળ સંકોચને લીધે માત્ર ૧૨ જ આપ્યા છે. તેમાં માયાના ઉદરમાંથી થયેલ આકૃતિ, સર્વે નાશ (ખાખની ઢગલી) થવાની છે, એટલે કે "જગત મિથ્યા બ્રહ્મ સત્ય" એ વાકય પ્રમાણે તેમજ મુસ્લીમ ધર્મમાં પણ કયામતના દિવસે બધું નાશ થવાનું છે, વગેરેની યાદી આપી, સાધુવેશે સુકંઠે ચાલીસ રત્નોની દીપમાલા પ્રગટતાં રાજસભામાં એ ઉપદેશનો પ્રકાશ ઝળહળી રહ્યો! નવાબ સાહેબ અને શેખ સાહેબને પોતાના વિદ્યાગુરૂથી આવો ધર્મ ઉપદેશ મળતાં વધારે સમજાયું કે, "એક દિવસ બધું ખાખની ઢગલી થવાનું છે.

આ સંસાર નાશવંત છે. માટે નીતિ ધર્મમાં રહી ખુદાતાલાની બંદગી કરી, દરેક તરફ રહેમ રાખી, "ખેર ત્યાં મહેર" એ સત્ય જાણી, આવા ઓલીયા, મહાત્માઓને રાજી કરી તેની દુવા લેવી એજ મનુષ્ય દેહનું સાર્થક છે.

નવાબ સાહેબ બહુજ પવિત્ર હૃદયના ભોળા રાજવી હતા. વળી પોતે કાવ્યના જાણકાર અને રસજ્ઞ હોવાથી તેમજ સ્વામીશ્રી પ્રત્યે ગુરૂભાવ હોવાથી, એ કાવ્યની ખૂબ અસર થઇ, અને મનમાં થયું કે. આવા ઓલિયા પુરૂષને ઉપદેશ આપી કોણે ફકીરી આપી હશે? એ તેના ગુરૂ કેવા મહાન સમર્થ હશે? વગેરે વિચારો દિલમાં ઘોળાતાં સ્વામીને નમન કરીને પુછ્યું કે, "સ્વામીશ્રી! આપકું ફકીરી કીસને દીયા? ઔર આપકા યે ગુરુ મહારાજ કોન હે? અબ વો કહાં હે? ત્યારે સ્વામી શ્રી કહે કે, "હમેરા ગુરૂ મહારાજ શ્રી સ્વામિનારાયણ ભગવાન હે, ઉસીકા દિદાર કરનેસેં બહોત જન્મોંકા પાપ કટ જાતે હે, ઓહી પોતે સાક્ષાત નારાયણ પ્રભુકા અવતાર હે, અબ તો કાઠીઆવાડમેં 'ગઢડા' ગામમે બિરાજતેં હે, મેરે જેસે. ૫૦૦ પાંચસો આદમીઓંકો ફકીર બના દીયા હે. યે નારાયનસ્વામીકા બડેમેં બડા જો ફકીર સાહેબ હે, વોહી હમારી સાથમેં (ઇધર ઉતારે પર) હે. વહભી પવિત્ર આદમીકું ખુદાકા દરબાર કા દીદાર (સમાધિ) કર દેતે હે. એસે યે સમર્થ યોગી પુરુષ હે."

ઉપરની હકીકત જાણી નવાબ સાહેબ ખુશી થયા. અને મોટા ફકીર સાહેબ (ગોપાળાનંદ સ્વામી)નાં દર્શન કરવાની ઇચ્છા જણાવી પુછ્યું કે. "આપ ઇધર કિતની રોજ ઠેરોગે?" સ્વામી કહે કે, નામદાર ઇધર હમ, હમેરા ગુરૂ મહારાજ (સ્વામિનારાયણ ભગવાન) કા બડા મકાન (મંદિર) બનાનેકા ઇરાદા રખતે હે. પંચાલા ઠાકોર શ્રી ઝીણાભાઇ કા ઇધર ઉતારા હે વોહી જમીનમેં મંદિરકા ખોદકામ શરૂ કર દિયા હે, મહારાજશ્રીકી ગુરૂ આજ્ઞા (ફરમાન) હે કે, ગિરનારકે પહાડ પર જૈસા બડાબડા દેરા હે, વૈસા વહાં હી બડા શિખરબંધ પકકા મંદિર બનવાના વહાંહી હમેરે બડે બડે ફકીર મહાત્માઓ કાયમ રહકે ખુદાકી બંદગી કરેગે. ઔર વોહી બંદગીકા દસમાં હિસ્સા, શહેરકે રાજાકું મિલતા હે. એસા હમારા હિંદુધર્મ શાસ્ત્રકા ફરમાન હે. ઉસીસે આપકું બડેબડે સંતમહાત્મા ઓલિયાઓંકી બહોત દુવા મિલેગી, આપ બડે તકદીરકે સોરઠ સરકાર હો; કયું કે આપકી રાજધાની શહેરમેં એસા બડા ધર્મકા ધામ હોતા હે, એ સાંભળી નવાબ

બહુજ ખુશી થયા, અને કહે કે, "આપકા યે બડા ગુરૂ મહારાજકા દીદાર મેરેકું કબ હોગા?"

સ્વામી કહે, યે બન રહા હે વો મંદિરકા કામ સંપુર્ણ હોયગા, ઉસી મોકે પર ગુરૂ મહારાજ ઈધર પધારેંગે, ઔર ખુદકે પવિત્ર હાથસે બડા યાગ (યજ્ઞ) હોગા, હજારો લોકોકું ખાના ખીલાકે ધર્મકી ધજા ચઢાયગે.

નવાબ કહે. સ્વામીજી, હમેરા લાયક કુચ્છ કામકાજ હોવે; તો જરૂર ફરમાના, ઔર જહાંતક આપ ઈધર ઠેરો વહાંતક ખાનેકા બંદોબસ્ત હમેરી તરફસેં હોગા."

સ્વામી કહે, હમજો ભોજન પાતે હે વોહી આપ સરકારકાજ હે. હમ સાધુ (ફકીર) કોં હાથસેં રોટી પકાકે દિનમેં એક દફે ખાનેકા ગુરૂ મહારાજ કા ફરમાન હે. આપ હજૂરકી મહરબાની હે, સોઇ સબી હે. ઔર એક બાત કહનેકી હે કે, "જો મંદિર બન રહા હે ઉસીકે લિયે, કોઈ ચીજ બહારસેં આયાત હોતી હે ઉસકી ઉપકી ઉપર સરકારી જકાત લગતી હે, ઓ જકાત દેનેમેં હાકીમકી પાસ અદાલતમેં જાનેઆનેમેં હમેરે સાધુઓં કો બડી તકલીફ હોતી હે. તો વોહી તકલીફ કે લીયે સરકાર જો કુચ્છ બંદોબસ્ત કર દેવે તો બડી અચ્છી બાત હોવે."

નવાબ કહે, સ્વામીજી! મેં અબી ફરમાન ભેજતાહું કે, "સ્વામી કે મંદિરકી જકાતકું સરકારને માફી બક્ષી હે, તો અબસેં કુછબી લાગાટકા નહિં લીયા જાયગા. એમ કહી બક્ષીને બોલાવી સ્વામિનારાયણના મંદિરની જગાતનું માફીપત્ર લખાવી પ્રસિદ્ધ કરાવી દીધું. (જેનો અમલ રાજ્યોના એકમ થતાં સુધી નવાબી રાજ્ય રહ્યું ત્યાં સુધી ચાલુ રહ્યો હતો.)

સ્વામીશ્રીએ રજા માગતાં સંકેત મુજબ શેખ સાહેબે સ્વામીશ્રીના સત્કાર માટે (શીરપાવ નિમિત્ત) શાલ, દુશાલા, કડાં, વેઢ, વીંટી અને રૂપીયાના થાળો વગેરે મંગાવી સ્વામીશ્રીના સન્મુખ મેલાવી સ્વીકારવા વિનતી કરી.

સ્વામીશ્રી કહે "સરકાર! યે કપડે, ગહને, ઔર પૈસે મેં અબ નહિ લે શકતા; કયું કે 'ધન ઔર ઔરત' હમેરી જીંદગીકી આખીર તક ઉસકું હમેરા હાથ ભી નહિં લગાનેકા કસમ (પ્રતિજ્ઞા) હમેરા ગુરૂ મહારાજશ્રી (સ્વામિનારાયણ ભગવાન) ને હમકું દીયા હે. માફ કરો, સરકાર, મેં ફકીર બનાહું તો ફકીરી હાલતકા કાનુનસેં કુછબી ઉસીમેં સેં ચીજ મેં નહિ લે શકતા."

નવાબ સરકાર ઉપરની હકીકત સાંભળી બહુજ આશ્ચર્ય પામ્યા અને સભા સમક્ષ બોલ્યા કે "હમને કભી ઐસા આદમી નહિં દેખા કે રૂપૈયે ઔર ઔરત નહિં ચહિયે." તુમને યે બડી બાત કીયા ! બાવીસ વરસ પહિલે સા આપકા રાજાઓકી માફીક ગહને કપડેકા દીમાગ હમને દેખા થા. અબ તો આપ યે તીન ચાર ભગવે કપડેમેં શરીર લપેટ કર, હાથમેં બડી તસબી ઔંર તકદારમેં બડા કુમકુમકા ટીકા કીયા હૈ, લેકીન આપકા દીદારકા નૂર (તેજ) ઔર આંખોકી ચમક જ્યાદા બઢી હૈ. આપ બડી નેકી ટેકી રખનેવાલે સિદ્ધ મહાત્મા ઓલિયા હો. હમેરે પર કીપાકર ખૂબ દુવા દેના; ઔર આપકી સાથમેં જો બડા મહારાજ ગુરૂભાઇ હૈ ઉસીકું કલ સાથમેં લેકે જરૂર પધારના હમ ગાડી ભેજેંગે." એમ કહી ઉભા થઈ વંદન કરી બહુજ સત્કારભરી વિદાય આપી.

સ્વામીશ્રી ગાડીમાં બેસી ઝીણાભાઇના દીવાનખાને (ઉતારે) આવ્યા સદ્ગુરૂશ્રી ગોપાળાનંદસ્વામીને સઘળી વાત કહી. મંદિર માટેના આવતા હરકોઇ માલની જગાત માફી થયાનું સાંભળી ગોપાળાનંદસ્વામી બહુજ રાજી થયા, બીજે દિવસે સાંજે ચાર બજે નવાબ સરકારે ત્રણ ચાર ફેટીન ગાડીઓ મોકલતાં સદગુરૂ શ્રી ગોપાળાનંદસ્વામી સહિત ગવૈયા મંડળને અને શ્રી રૂપશંકરભાઇ વગેરેને સાથે લઈ સ્વામીશ્રી નવાબ સાહેબની કચેરીમાં પધાર્યા.

નવાબે ઉભા થઈ નમસ્કાર કર્યા અને સદગુરૂ ગોપાળાનંદસ્વામી ને મોટા ગાદી તકીયા ઉપર બેસારીને પોતાની ગાદીએ બેઠા. સદગુરૂ શ્રી ગોપાળાનંદસ્વામીની ચિત્તાકર્ષક યોગીરાજને શોભે તેવી મુખમુદ્રા યોગ કળાવાળાં તીક્ષણ નેત્ર કૃશપણ તેજસ્વી શરીર વગેરે સ્વામીની આકૃતિને શેખ સાહેબ એકી નજરે નીરખતાં જ તેમને સમાધી થઈ અને નવાબના ગાદી તકીઆ ઉપર ઢળી પડયા. કચેરીમાં કુતુહલ થઈ પડયું. નવાબ સાહેબ પણ શેખ સાહેબને શબ જેવા થઈ ગયેલા જોઈ વિસ્મય પામ્યા. હકીમે નાડી જોતાં કંઇ વ્યાધિ કળાઇ નહીં. સહુ ગભરાવા લાગ્યા એ પરિસ્થિતીને પારખી શ્રી બ્રહ્માનંદસ્વામીએ કહ્યું કે "સરકાર ! ગભરાનેકી કોઇ જરૂર નહિ હૈ. અબ થોડી દેરીસેં અચ્છે હોકર શેખ સાહેબ સબી બાત કરેંગે." સાંભળી સહુ શાન્ત થયા. ગોપાળાનંદસ્વામીએ સર્વ સાધુ મંડળ પાસે 'સ્વામિનારાયણ'ના નામની થોડી વાર ધુન કરાવી, ત્યાં તો તેઓ જાગૃત થયા. તેથી સહુનાં મન આનંદિત થયાં. તેણે શુદ્ધિમાં

આવી પ્રથમ પાણી માગ્યું. પાણી પીને પછી સદગુરુ શ્રી ગોપાળાનંદસ્વામીના ચરણમાં મસ્તક નમાવી, ગળગળા થઈ ગયા ને પછી શ્રી બ્રહ્માનંદસ્વામીના ચરણમાં મસ્તક નમાવી કહ્યું કે, "આપકી કીપાસે હમેશા અચ્છા હો ગયા. હમને સુણી પેગંબર, ઔર લાખોં ઔલિઆકી સાથ ખુદાકા દીદાર કીઆ, યે આપકી મહોબતકા નતીજા હૈ." આમ કહી પછી સર્વ સંતોને અને સર્વ સભાને નમન કરી શ્રી નવાબ સરકાર સાથે હાથ મીલાવી ચુંમી કરીને કહેવા લાગ્યા કે, "આપ સરકાર કા પુન્ય પ્રતાપસે યે મહાત્માઓકી નિઘાસે મૈને ખુદાતાલાકા દરબાર દેખા, એક લાખ અંસી હજાર ઔલિઅ ઔર ચોવીશ પેગંબર હાથ જોડ કે ખુદા કે આગે ખડે હૈ કરોડો ચાંદ સુરજકા તેજ જૈસા ખુદાકા જીનતકા (મુકામ–ધામ) નૂર (તેજ) હૈ; લેકીન યે તેજ આગ જેસા નહિં ઠંડા બહોત ઠંડા (શીતલ, શાન્ત) હૈ. વહાંભી યે બડે ગુરૂમહારાજશ્રી ઔર યે અપને રાજકવિ લાડુદાનજી (કવિ સ્વામીજી) ઔર એસે બહોત મહાત્માઓ બીરાજતે થે. ઉસીકી મેં કયા તારીફ કરૂં! 'સુભાન અલ્લાહ! સુભાન અલ્લાહ! કહી સદગુરૂ શ્રી ગોપાળાનંદ-સ્વામી તરફ જોઈને વારંવાર શેખ સાહેબ નમસ્કાર કરવા લાગ્યા. પછી નવાબને પુછીને સ્વામીશ્રીએ થોડુંક સંગીત સંભળાવવા, દેવાનંદ-સ્વામી, પૂર્ણાનંદસ્વામી વગેરે સંતોને આજ્ઞા કરતાં, દેવાનંદસ્વામીએ સીતાર, પૂર્ણાનંદસ્વામીએ સરોદો અને સ્વામીએ પોતે નરઘાં (દુકડ) લીધાં ને એક જંગલા રાગનું નીચેનું ફકીરી હાલતનું સુંદર પદ સંપૂર્ણ આલાપ સહિત બોલ્યા.

ફકીરી હાલત વિષે–રાગ જંગલો

હાંજી ભલા ફિરનાં ફકડ ફકીર
દેશ પ્રદેશમાં સોઇ ફીરનાં. ટેક.

નિષ્પ્રેહી, નિષ્કામી, નિરલોભી, નિરસ્વાદ;
નિરમાની નિત્ય રહે, જતન સહિત મરજાદ. હાંજી. ૧
રાજી રહીયે રામસે, દામ વામસે દૂર;
પીયા પીયાલા પ્રેમકા, મતવાલા મગરૂર. હાંજી. ૨
એક ગુરૂકા આશરા, એક ગુરૂકી આશ,
તિનસેં રાજી રહિયેં, ઓરન સેં ઉદાસ. હાંજી. ૩
સોઇ ફકડ ફકીર હે, સુને ગુરૂ આદેશ,
શ્રીરંગ સમજે સાંનસે, ઓ સચ્ચા દરવેશ. હાંજી. ૪

ઉપરનું સચ્ચી ફકીરી હાલતનું પદ ફકીરી મસ્તિમાં (બ્રહ્માનંદની મસ્તીમાં) આવી વાજીંત્રોના સુરો સાથે આલાપતાં ખડીભર રાજસભામાં પણ ફકીરીની છાંયા છવાઈ જતાં સહુનાં મસ્તકો ડોલવા લાગ્યાં. જેને રાજકવિ સ્વરૂપે શતાવધાન કરીને તથા ગૂઢાર્થવાળા કાવ્યો બોલાવી એ નવાબી સભાને શ્રીંગાર અને અદભુત રસમાં બાવીસ વર્ષ પહેલાં રંગી હતી, એજ રાજકવિ શ્રી લાડુદાનજી મટીને બ્રહ્માનંદજી નામના સાધુ ફકીર આજે એજ રાજસભાને ફરીને ભકિતરસ અને શાન્તરસમાં ઝબોળી દીધી.

સ્વામીશ્રીએ જવાની રજા માગી એટલે શ્રી નવાબ સરકારે સદ્‌ગુરૂ શ્રી ગોપાળાનંદસ્વામીને બે હાથ જોડી પ્રાર્થના કરી કે, "બડે સ્વામીજી! યે કવિ સ્વામીજી હમેંરા ઔર યે શેખ સાહેબકા સંગીત ઔર કાવ્ય સાહિત્યકા વિદ્યાગુરૂ હે, મેં ગુરુદક્ષીના મેં કલ જો કુછ દીયા ઓ ઉન્હીનેં નહીં લીયા. આપ ફરમાવો કે મેરી ઉમીદ યે પુરી કરે. કયું કે ખુદાતાલાને આજ બરાબર મોકા દીયા હે, એમ કહી પોતે સાયર (કવિ) હોવાથી નીચેનો એક ઉર્દુ શેર બોલ્યા કે-

નિગાહે મુંતજીર રહતીથી, જીસકી એક મુદત સેં,
દિખાયા ઓસમા અલ્લાહનેં, અપની ઇનાયતસેં.

ભાવાર્થ-જેની રાહ હું ઘણી મુદતથી જોતો હતો (રાજકવિ લાડુદાનજીને પુનઃ મળવાની) એ સમય ખુદાએ પોતાની મહેરબાની આજે મને બતાવી મારી ઉમીદ પુરી કરી છે.

નવાબનું કહેવું સાંભળી શ્રી ગોપાળાનંદસ્વામીએ બ્રહ્માનંદસ્વામી સામું જોયું. એટલે સ્વામીશ્રીએ એ યોગીરાજની યોગભાષા, ચક્ષુથી પિછાનીને નવાબ સન્મુખ જોઈ બોલ્યા કે, "સરકાર સાહીબ! આપ સરકારકી ગુરૂદક્ષીના હમેશ ગુરૂ મહારાજકા જો બડા તકીઆ (મંદિર) હમ ઇધર (જુનાગઢમાં) બનાતે હૈ, ઉસી ઉપર આપકી રહેમ (કૃપા) નજર કાયમ રહે ઓહી હે" તે સાંભળી નવાબ સાહેબ બહુજ રાજી થયા. પછી શેખ સાહેબને સુચના થતાં 'એક સીગરામગાડી ઉત્તમ બળદોના જુત સહિત તથા વીંછણુઘોડીની ઓલાદનો શણગારેલો એક વીંછીઓ ઘોડો, ગીરની ઉમદા ઓલાદની બે દુઝણી ગાયો, અને બે હજાર જુનાગઢી કોરીઓ તથા સહુ સંતો પાર્ષદોને ઓઢાડવાની ચદરો (તાકાઓ) વગેરે, સ્વામીમંદિર માટે અર્પણ કરૂં છું. અને કંઇ કામકાજ હોય તો મને કહેજો, એમ કહી હાથ જોડીને નવાબ પગે લાગ્યા. એટલે સહુને કુલહાર વગેરેથી રાજ સત્કાર થતાં સહુ રાજમહેલથી નીચે રાઆંગણમાં આવ્યા

અને નવાબ મહેલના ઝરોંખામાં ઉભા રહી નીચે રાઆંગણમાં હાજર રાખેલ ગાયો, *સીગરામ ગાડી, ઘોડો વગેરેનો સ્વીકાર કરવા અને ઘોડા ઉપર બ્રહ્માનંદસ્વામીને બીરાજવા વિનંતી કરવા લાગ્યા. તેથી શ્રી ગોપાળાનંદ-સ્વામીએ આજ્ઞા આપતાં સ્વામી ઘોડેસ્વાર થયા અને બીજા સંતો વગેરે સૌ સીગરામમાં તથા બગીમાં બેસી ઉતારે આવ્યા.

મંદિરનું કામ ધમધોકાર ચાલવા લાગ્યું. પરંતુ પાડોશમાં રહેતા વિઘ્નસંતોષી લોકોથી, એ નહિં સહન થતાં કોઈ કોઈ વખત નાની નાની ઉપાધિઓ કરી, ચણતર કામ અટકાવવાના પ્રયાસો પણ કરતા. એ વખતે સ્વામી વીંછીઆ ઘોડા ઉપર સ્વારી કરી બે બાજુ બે સાધુઓને સાથે રાખી નવાબ પાસે જઇ ઉપાધિ દૂર કરાવતા. આમ ઘણો વખત બનેલું હતું.

મંદિરના ત્રણે શિખરોના કોઠાઓનું ચણતર કામ લગભગ પુરૂં થવા આવ્યું. આ વખતે હાટકેશ્વરમાં સઘળા નાગરોએ મળી વડોદરા, રંગીલદાસ સુબા ઉપર એક લાંબો પત્ર લખી મુદામ ઉંટસ્વારને (વડોદરા) મોકલ્યો. એ વાંચી રંગીલદાસે જવાબ લખ્યો કે, "એસ્વામિનારાયણનું મંદિર મારા વતન જુનાગઢમાં મારે થવા દેવું નથી. હું ત્યાં આવીને તેના ચણેલા મંદિરનો કાંકરે કાંકરો ઉડાડી દઇશ.' એ પત્ર રાત્રે આવતાં સહુએ હાટકેશ્વરમાં મળી અને વાંચ્યો. વાંચીને સૌ રાજી થયાને દીવાન સાહેબના આગમનની રાહ જોવા લાગ્યા. રંગીલદાસના પત્રની સત્સંગી નાગર ગૃહસ્થ શ્રી રૂપશંકરભાઇને પણ જાણ થઈ. તેથી તેણે મોડી રાત્રે મંદિરમાં આવીને સ્વામીશ્રીને વાત કરી જે સ્વામી! વડોદરેથી સુબા દીવાનનો આવી રીતનો કાગળ આવેલ છે. માટે આપણો બધો દાખડોશું અલેખે જશે?" તે સાંભળી સ્વામી જરા ઉદાસ થયા ને રાતે પુરી ઉંઘ પણ નહિં આવતાં, શ્રીજી મહારાજની પ્રાર્થનાનાં ચાર પદો નવા રચી પ્રાતઃકાળ થતાં સ્નાન વિધિ કરી શ્રીજી મહારાજને સંભારી એ ચારે પદો ગાઇ પ્રભૂ પ્રાર્થના કરવા લાગ્યા.

શ્રી હરિ પ્રાર્થના પદ રાગ કનડો

દીનાનાથ દીન સુખદાઇ. (ટેક)
ધર્મદેશી અધર્મ કે કરતા, અબ તુમ મારો દુષ્ટ અન્યાઇ-દીનાનાથ (૧)

* એ ગાયોનો કેડવા હજી જુનાગઢ મંદિરમાં ચાલુ છે; અને વીંછીઓ ઘોડો સ્વામી સવારીમાં કાયમ રાખતા તે મૂળી મંદિરમાં હતો.

શરણાગત વચ્છલ તુમ સમરથ, બેદ પુરાન કવિજન ગાયે,
દુષ્ટ વિનાસન બિરદ તિહારો, એ તુમ કયું ઔઠે બિસરાયે? તુમ ૩
રાખ્યો તુમ પ્રલ્હાદ અગિતેં ગજકે કાજ ગરૂડ તજી ધાયે,
બ્રહ્માનંદ કહે બેર હમારી, કહો તુંમ કુણને અલસાયે? તુમ, ૪

ઉપરનાં ચારે પદો શ્રીજીની મુર્તિ પાસે પુજામાં ગાયાં અને પછી શ્રી ગોપાળાનંદસ્વામી પાસે ગયાં. ત્યાં શ્રી ગોપાળાનંદ સ્વામી શાલીગ્રામ ઉપર તુલસી પત્રો પુષ્પોની શિખર કરી રહ્યા હતા, તે જોઇને સ્વામી પગે લાગી કહેવા લાગ્યા કે, "હે સ્વામી! આપ તુલસી ફુલની શિખર શાલીગ્રામ ઉપર કરો છો, પણ વડોદરાથી દીવાન રંગીલદાસનો કાગળ આવ્યો છે કે, "સ્વામીના મંદિરનો કાંકરે કાંકરો હું ત્યાં આવીને કાઢી નાખીશ. ત્યાં શિખરવાળું મંદિર નહીં થવા દઉં." તે સાંભળી ગોપાળાનંદ સ્વામીએ કાખમાંથી એક મોવાળો તોડીને નાખી આંગળી ચીંધીને બોલ્યા કે, "આ બીચારો રંગીલદાસ તે શું કરવાનો હતો? આ ગામમાં જ તે નહિં આવે." તમે જરાપણ ફિકર કરશો નહીં." તે સાંભળી બ્રહ્માનંદસ્વામી એ નવાં રચેલાં પ્રાર્થનાનાં ચારે કીર્તનો શ્રી ગોપાળાનંદસ્વામીને સંભળાવ્યાં. તે સાંભળી ગોપાળાનંદસ્વામી કહે "બ્રહ્મમુનિ! તમારી કવિની અરજી શ્રી હરિજીએ સાંભળીને સ્વીકારી છે. માટે તમે નચિંત થઇને મંદિરનું કામ ચલાવો છો તેમજ ચલાવો. હવે કારખાને જાવ." એ સાંભળી સ્વામી કારખાને ગયા.

વડોદરાથી રંગીલદાસ આરબોની બેરખ અને કેટલાએક ઘોડેસ્વારો સાથે પોતે ઘોડેસ્વાર થઇ સ્વારી સહિત ચાલ્યો. રાજકોટ થી જુનાગઢ આવતાં રસ્તામાં ગામ વડાળ (હાલ સ્ટેશન) છે ત્યાં રાત રોકાયો અને બીજે દિ સવારે જુનાગઢ આવતાં માર્ગમાં જાળાંમાંથી સસલું નીકળતાં રંગીલદાસનો ઘોડો ભડકયો તેથી પોતે નીચે પડી ગયો અને પોતાના હાથમાં જે બરછી હતી તેની અણી પોતાનાજ પેટમાં જતાં પેટ ચીરાઈ ગયું અને તરત જ ત્યાંજ તે મરણ પામ્યો. એ હકીકત બે આરબ જમાદારે આવી નવાબ સરકારને જાહેર કરી, નવાબે તેના કુટુંબીઓને ખબર આપી. તેઓ સહુએ તેની લાશને ઘરે લાવવા રજા માગી. નવાબ કહે કે, 'મડાં ગામમાં ન આવે તેથી તેને મજેવડીના નાકાથી બારોબાર દામોકુંડ (સ્મશાને) લઈ ગયા. ઉપરની

વાત કીકાણી રૂપશંકરભાઈએ આવી સ્વામીને કહી. ત્યારે ગોપાળાનંદ સ્વામી કહે કે, 'અમે તો તેને મરેલોજ દેખતા હતા." મહારાજે સ્વામીનાં પ્રાર્થનાનાં પદો સાક્ષાત જેમ પ્રગટ સાંભળે તેમ ગઢપુર કે બીજે સ્થાને જ્યાં તે દિવસે બીરજતા હશે, ત્યાંથી સાંભળેલ અને સદગુરૂશ્રી ગોપાળાનંદ સ્વામી દ્વારા એ ધર્મ વિરોધી રંગીલદાસને ગામમાં પેસવા ન દીધો. શ્રી બ્રહ્મમુનિના આ પ્રાર્થના કીર્તનો વિષે ગુરૂપરંપરાથી સાધુઓ કહે છે કે, "જે કોઇ વિપતિ સમયે ગાય છે તેને શ્રીજી મહારાજ અવશ્ય મેવ સહાયતા કરે છે."

ઇતિ શ્રી કેસરભકત વિરચિતે શ્ર બ્રહ્મસંહિતા મધ્યે પંચમ પ્રકરણે ધ. ધુ. આચાર્ય શ્રી અયોધ્યાપ્રસાદજી મહારાજ સદગુરૂ દેવાનંદસ્વામી સંવાદે શ્રી જીર્ણદુર્ગમંદિર પ્રસંગ નામ ત્રીજો અધ્યાયઃ સમાપ્તઃ ॥૩॥

શ્રીજી

અધ્યાય ૪ ચોથો

શ્રી જુનાગઢ મંદિર મૂર્તિપ્રતિષ્ઠા મહોત્સવ

લગભગ દોઢેક વર્ષમાં મંદિર તૈયાર થતાં સ્વામીએ પત્ર લખી ગગાભાઇને મહારાજને તેડાવાને અને પ્રતિષ્ઠા મુહુર્ત નકકી કરવાને ગઢડે મોકલ્યા. પત્ર વાંચીને શ્રીજી મહારાજે મુહુર્ત જોવરાવતાં સાં. ૧૮૮૪ ના વૈશાખ વદ ૨ બીજનું આવ્યું તેથી ગગાભાઇ સાથે શ્રીજી મહારાજે કહેવરાવ્યું કે અમો મુહુર્ત પહેલા આવી પહોંચશું. બન્ને સદગુરૂઓ પ્રતિષ્ઠા મહોત્સવનો સામાન ભેગો કરાવી સઘળી તૈયારી કરાવી રાખે." શ્રીજી મહારાજની એ આજ્ઞા પ્રમાણે સ્વામીએ સઘળી તૈયારી કરવા માંડી.

શ્રીજી મહારાજ ગઢપુરથી પરમહંસો અને મુકતરાજ શ્રી દાદાખાચર ના કુટુંબ સહ સર્વે કાઠી દરબારો સાથે જુનાગઢ પધાર્યા. ત્યારે બ્રહ્માનંદ-સ્વામી તથા દરબાર ગગાભાઈ તથા શ્રી રૂપશંકરભાઇ કીકાણી તથા ધોળકીયા અને વસાવડા આદી નાગર ગ્રહસ્થો.

તથા રામજી મહેતા તથા ભીમજી મહેતા, નારણજી ઘડીયાળી, શેઠ મંગળજી અને લુહાર ભગાભાઇ આદિ સર્વ સત્સંગીઓ મળી શ્રી નવાબ સરકાર પાસે જઈ શ્રીજીના આગમનની હકીકત કહી અને રાજ્યની રિયાસત વગેરેથી સ્વારી શણગારી સામૈયું કરવા અરજ કરતાં, નવાબે તમામ રાજ્ય રિયાસત, હાથી, ઘોડા, પલટન, ડંકો નિશાન, છત્ર, ચામર, પાલખી, મ્યાના, રથવેલ, ગાડીઓ, આરબની બેરખ, શિરબંધી સીપાઈઓની પલટન, સરકારી નગારખાનું, વાજંત્રો, વગેરે શ્રીજી મહારાજના સામૈયામાં મોકલાવીશ અને હું, રાજમહેલના ઝરૂખામાંથી નારાયણ સ્વામીના દર્શન કરીશ એમ સ્વામીશ્રીને કહ્યું.

।। મેલી મુસદ્દીગીરી ।।

રાજ્યના મુખ્ય નાગર આમાત્યે તેજોદ્વેષથી એક યુક્તિ રચી. રિયાસત ઓફીસરને રૂબરૂ બોલાવી કહેલું કે "જે નવાબ સરકારનો મોટો અબલખ અબલખીયો વાળી ઘોડો છે, તેના માથે પલાણ માંડી શણગારી, સ્વામીની સવારીમાં મોકલજો. તેમ જ તે ઘોડા ઉપર 'કવિ સ્વામીજી બ્રહ્માનંદજીને સ્વારી કરવા ખુદ નવાબ સરકારે ફરમાન કરેલ છે તેમ ખાસદાર સાથે કહેજો." એવો હુકમ આપી તે દીવાન પણ તે સ્વારીને જોવા માટે નવાબશ્રીની પાછળ મહેલના ઝરૂખામાં બેઠો; અને કલ્પનાના ઘોડાઓ દોડાવવા માંડયો, કે હમણાં તે વાળી ઘોડો કવિ સ્વામીને બજાર વચ્ચે પછાડી લાતો મારી છુટ્ટો થઇને સ્વારીમાં ભંગાણ પાડશે. એ તમાશો જોવા લાંબી નજર નાખી વારમવાર ઉંચાનીચો થવા લાગ્યો.

સ્વારીમાં શ્રીજી મહારાજ હાથી ઉપર સોનાની અંબાડીમાં બીરાજ્યા. અને મુકુંદ બ્રહ્મચારી ચંમર કરવા પાછળ બેઠા. બંન્ને આચાર્ય મહારાજશ્રી અને સદગુરૂ શ્રી ગોપાળાનંદસ્વામી તથા સદગુરૂ શ્રી મુકતાનંદ સ્વામી સુવર્ણની પાલખી,ઓમાં, અને તાવદાનમાં બેઠા. બીજા સદ્ગુરૂઓ ફેટીન ગાડી અને રથવેલોમાં બેઠા. બાકીનું સંતમંડળ અને ઉત્સવીયા મંડળ કીર્તન ગાતું તાલ મૃદંગ સાથે આગળ ચાલ્યું. શ્રીજીના હાથીના મોઢા આગળ કાઠીઆવાડી ઘોડીઓ ઉપર શંખલાદી પલાણો નાખી, હાથમાં બરછી ભાલાં ખંભે ઢાલ તલવારો રાખી, કાઠી દરબારો અને અન્ય ક્ષત્રિયો પોતપોતાની ઘોડીઓને બાજી, લંગુરી, ઠેંક, ઝંપ આદિ ચાલમાં નચાવતા ખુંદાવતા, ધમાલ કરાવતાં ચાલતા હતા. તેની આગળ સંતો અને ઓછવ મંડળ હતું. તેની

આગળ અનેક વાજીંત્રો સહિત રાજ્યની પ્યાદલ પલટન ચાલતી હતી છેક પાછળ જેબનાપગી, ભગુજી, રતનજી અને ભીમભગત, ઉંટીઆઓ ઉપર ચડી તમામ સ્વારીની જાણે દેખરેખ રાખતા હોય, તેમ મોટી પાઘો ઉપર લાલ મધરાસીનાં બોકાનાંઓ બાંધી મોટા છોગાંઓ મેલી, હાથમાં હથીયારો ધરી જુનાગઢ શહેર વચે નરબંકા બની શ્રીજીની સ્વારીને શોભાવતા હતા.

મજેવડી દરવાજેથી સામૈયું ચડયું ત્યારે ખુદ નવાબે પસંદ કરી પોતે ખરીદેલો અધલખીઓ, અબલખ+ વાળી ઘોડાને શંખલાદી સામાનથી શણગારી કાંટાળાં જીભાળાં ડબલ ચોકડાં (લગામ) ચડાવી, આગમ દોરો, જેરબંધ, તંગ ડુમચી કસી, બન્ને બાજુએ બે ગલરીઆઓ (સાંચવનારા ખાસદાર માણસો) હીરની બેવડી સરકોથી ઝાલી બ્રહ્માનંદસ્વામી પાસે લાવ્યા. સ્વારીમાંની ઘોડીઓની ગંધથી અને તેને નજરથી જોતાં પોતે આખો ઘોડો (ખસી નહિ કરેલો) હોવાથી તે વાળી ઘોડો આગલા બન્ને પગે ઝાડ થઇને વારમવાર ઉલળતો હતો; તેમજ હાવળો ઉપર હાવળો નાખતો (હણહણતો) હતો. ચાર ગલરીઆઓ બન્ને બાજુની વાઘો અને સરકો જોરથી પકડી રાખતા હોવાથી જ્યારે તે ઘોડો ઝાડ થતો એટલે (આગલા બન્ને પગો ઉંચા કરી ઉભો થતો) ત્યારે તે ગલરીઆઓ ટીંગાઈ રહેતા. એટલો તે તાકાતવાળો હતો. પછી તે ગલરીઆઓ લગામો ખેંચી ખેંચી તેને નીચો નમાડતા ત્યારે તેના મોઢામાંથી (કાંટાળાં ચોકડા હોવાથી) લોહી નીકળતું અને ફીણ વળતાં. એવો તાકાતદાર વાળીઘોડો ઘોડીઓને જાઈને તો વધુ ઉન્મત થયો.

ગલરીયાઓએ સ્વામીશ્રી પાસે આવી નમન કરી અને થડકતે દીલે નવાબ સાહેબનું (ખોટું) ફરમાન સંભળાવીને તે ઘોડા ઉપર સ્વારી કરવા વિનંતિ કરી. સ્વામીશ્રીએ ઘોડાને જોતાં જ બધું પારખી લઈને સાથોસાથ મુત્સદ્દીઓનું મેલું કાવત્રું પણ પારખી લીધું. પછી સ્વામીએ ઘોડાને પ્રદક્ષિણા ફરી, તેના જમણા કાનમા શાલીહોત્ર શાસ્ત્રનો શાન્તિમંત્ર ભણી,

+અબલખ એટલે બેરંગવાળો કાળો ધોળો કે લાલ ધોળા રંગના શરીરમાં ગલ હોય તેનું નામ અબલખ કે બાવળો કહેવાય.

* વાળીઘોડો હોય તેને સ્વારીના કામમાં લેવાય નહી, પરંતુ તેને ખસી કરતા નથી અને તેનાથી ઉમદી ઓલાદના વછેરાંઓ ઉત્પન્ન કરાવાય.

સ્વામિનારાયણનું નામ લઇને તેના જમણા કાનમાં જોરથી ફુંક મારીને જમણી તરફની કાંધરોટી થાબડી. કેશવાળી અને માણેકલટ માથે હાથ ફેરવી તેના મોઢા સામા ઊભા રહી તેની દૃષ્ટિથી પોતાની દૃષ્ટિ સાંધી અને ડાબી બાજુ જઇને ડાબા હાથમાં લગામ ઝાલી. જમણે કાંડે માળા વીંટી, ગલરીઆઓને કહ્યું કે, "હવે તમો તેને છોડી દઇ આઘા ખસી જાવ". ત્યારે તેઓ કહે કે, સ્વામીજી! આ ઘોડાને છુટો મેલીએ તો તે સ્વારીમાં તોફાન કરી હાહાકાર મચાવે અને તેના ઉપર ભલે ગમે તેવો સ્વાર હોય તેને પાંચજ મીનીટમાં નીચે પછાડે તે પોતાની પીઠ ઉપર કોઇને સ્વારી કરવા ન આપે, માટે અમો ચારે જણાઓ બન્ને બાજુથી તેને પકડી સ્વારીમાં સાથે સાથ ચાલશું.

સ્વામી કહે, "હું બરાબર સમજું છું. તમે કહ્યું તે સાવ સાચે સાચું છે. પણ આ સ્વામિનારાયણ તો સાક્ષાત્ ભગવાનનો અવતાર છે. તેની સ્વારીમાં ઘાડો આવ્યો છે, તે હવે તોફાન નહિ કરે. જુવો, તમે આ આગળ ચાલતાં (ઘોડા ઉપર બેઠેલા) કાઠીઓ કે જે ઘાડાંપાડતા, ગામ ભાંગતા, બહારવટાં કરતા, પહેલો કાળાઉંટ ઉપર ચડેલો ચડોતરનો જોબન (વડતાલો) પગી જે ચોરનો રાજા કહેવાતો, તેવા ખુનીઓ પણ ભગવાન આગળ પોતાના સ્વભાવને મેલી, શાણા થઈ ચાલી રહ્યા છે, તો આ ઘોડો પણ ઉંચી ઓલાદનો દેવાંગી છે, તે હવે તોફાન નહિ કરે, તેથી તમો હવે મારી ચિંતા કરો નહિ. સામી બાજુનું પેગડું ઝાલો એટલે હું તેના ઉપર સ્વારી કરૂં" એ સાંભળી ગલરીઆઓ સામું પેગડું ઝાલતાં સ્વામી પેગડામાં ડાબો પગ મેલી કપડાં સંકોચી 'જય સ્વામિનારાયણ' બોલી તે ઘોડા ઉપર સ્વાર થયા. સ્વાર થતાંજ પગની એડી મારી ઘોડો દોડાવી શ્રીજીના હાથીની આગળ જઈ કાઠીદરબારોની ઘોડીઓના ઘેરા વચોવચ આવી, લગામ પલાણના હનામાં ભરાવી, કાંડે વીંટેલી માળા જમણા હાથમાં લઇને નાસીકાગ્ર દૃષ્ટિ રાખીને સ્વામી માળા ફેરવવા લાગ્યા. અને ઘોડો તો ઘોડીઓની ઘુંમરમાં બરાબર વચોવચ નીચું મોઢું કરી નીચી દૃષ્ટિ અને નીચા કાન ઢાળી, ગરીબ ગાય જેવો થઇને, ધીમે ધીમે ચાલવા લાગ્યો. કાઠીઓની ઘોડીઓ નાચતી ખુંદતી તેની સાથે ભટકવા લાગી, છતાં ઘોડે એક હાવળ પણ ન કરી (હણહણ્યો નહિ) તેમ તે ઘોડીઓ સામું જોયું પણ નહિ. તે જોઇને સઘળા સ્વારો તથા ગલરીઆઓ તેમજ જુનાગઢના સહુ શહેરીઓ તો આવું શ્રી બ્રહ્મમુનિનું ઐશ્વર્ય જોઇને વિસ્મય પામ્યા.

શહેર મધ્યેના માણેક ચોકમાં થઇ રાજમહેલના ઝરૂખા પાસેથી શ્રીજીનો હાથી નીકળ્યો તે વખતે ઝરૂખામાં બેઠેલા નવાબ સરકારને શેખ સાહેબ કહ્યું કે,

દેખો વહ કેસા મંદમંદ હંસતે હે, આપકી ઔર હમેરી તરફ કૈસી રહેમ નજર કર દેખતે હે, સૂર્ય ચાંદકી માફીક 'મુંકી' આસ પાસ કેસા તેજકા ચકર હે, દેખો, દેખો, અપની નજદીક આ ગયે! ખડે હોકર દીદાર કરો. ફીર એસાં મોકા નહિ મિલેગા. ત્યાં તો ખુદ નવાબ સાહેબને પણ દૈવી ખુદાઇ દર્શન થતાં ઝરૂખામાંથી ઊભા થઇ પુષ્પની વૃષ્ટિ કરી બન્ને હાથ જોડી મહારાજને નમસ્કાર કર્યા. સહુ ઘડીભર એ દૈવી તેજમાં અંઝાઈ ગયા અને સ્વારી ચાલી ગઈ. નાગર અમાત્યનો મનસુબો જે, વાળી ઘોડાની સ્વારી કરવાથી બ્રહ્માનંદસ્વામીને ઘોડો પછાડી લાતો મારી ખુંદી કચરી સ્વારીમાં તોફાન કરી સ્વારીમાં ભંગાણ પાડશે, તે ભાંગી પડયો. તેવામાં એજ માણેકચોકમાં એક અપંગ (લંગડો) લંઘો સીતાર બજાવતો હતો તેને પણ શ્રીજી મહારાજનાં દિવ્ય દર્શન થયાં. તેથી તેણે ખુદા જાણી અને સીતાર બજાવતાં ગાતાં ગાતાં બોલ્યો "યે ખુદાતાલા ! મૈં ગરીબ આદમી હું, મેરે પર નિંધા કરો, નિંધા કરો." એ વાકય સાંભળી શ્રીજીએ પોતે ઓઢેલ કાશ્મીરી દૂશાલો તેના ઉપર ફેંકયો. તેને ખંભે ઓઢી સીતાર બજાવીને ત્યાં મુજરો કર્યો. એવી રીતે શ્રીજી મહારાજે જુનાગઢમાં પોતાનું પુરુષોત્તમપણું બતાવી, લાખો લોકોને દિવ્ય દર્શન દઇ સ્વામિનારાયણ નામનો જયનાદ શહેરમાં ગજાવી શ્રીજીની સ્વારી મંદિરમાં આવી પહોંચી. એટલે સ્વામીશ્રીએ રાજયમાંથી સ્વારીમાં આવેલા સર્વે નોકરોનો યથા યોગ્ય સત્કાર કરી રાજયની સઘળી રિસાસત પાછી મોકલી આપી.

શ્રીજી મહારાજ, સદગુરૂશ્રી ગોપાળાનંદસ્વામી અને સદગુરૂશ્રી બ્રહ્માનંદ સ્વામીનાં કાંડાં ઝાલી મંદિર ઉપર ચઢયા અને મંદિરનાં બહુજ વખાણ કરી મુહૂર્ત આવતાં વેદ વિધિથી પ્રતિષ્ઠા યજ્ઞ કરી, મધ્યાલયમાં શ્રીરણછોડ-ત્રિકમરાય, પૂર્વ મંદિરમાં શ્રી રાધારમણ દેવ અને પશ્ચિમના મંદિરમાં શ્વેત આરસના સિધ્ધેશ્વર મહાદેવની મૂર્તિ તથા સતી પાર્વતીજી વિઘ્નેશ અને નંદીગણ સહિત પધરાવી, ત્રણે મંદિરોના દેવોની આરતી ઉતારી, લાખો જનોને અન્નદાન દઇ, અતિ ઉત્તમ મહોત્સવ કર્યો. એ સમયે શ્રી બ્રહ્માનંદસ્વામી રાધારમણદેવ અને સિધ્ધેશ્વર મહાદેવની સ્તુતિના છંદો બોલ્યા. તે છંદો સાંભળી શ્રીજી મહારાજ કહે કે "આ રાધા રમણ દેવના છંદમાં શ્રીમદ ભાગવતના દશમાં સ્કંદનો તમામ સાર આવી જાય છે, અને આ મહાદેવજીના છંદોમા શિવપુરાણ અને શ્રી મહાદેવજીનો મહિમા કહ્યો છે."

શ્રી રાધારમણદેવની સ્તુતિ

દોહા

રહો અંતર રાધા રમન, સુંદર વર ઘનશ્યામ,
ભવજલ પાર ઉતારહી, નિગમ સાર જેહી નામ.

હરિગીત છંદ

જેહિ નામ આધા ગયંદ સાધા જલ અગાધા અંતરે,
જબ જૂડ બાધા, કરિય હાધા, શરણ લાધા અનુસરે.
મિટ ગઇ ઉપાધા ચેનબાધા બંધદ્વાધા, ધાકરી,
જય રમનરાધા મિત્રમાધા હરનબાધા શ્રીહરી. ॥૧॥

વસુદેવ દ્વારે દેહધારે ભારટારે ભોમકે,
સુરકાજસારે સંતતારે દ્વેષીમારે હોમકે;
સુરપતિ હંકારે મેઘબારે બ્રજ ઉગારે ગિરિધરી,
જય રમનરાધા મિત્રમાધા હરનબાધા શ્રીહરી. ॥૨॥

બકલીનપ્રાના સકટભાના જગતજાના જોરહે,
બ્રજહો તુંફાના વ્યોમતાના કંઠઠાના દોર હે;
અતિ સે મુઝાના મૃત્યુમાના કરિબિછાના શિલપરી,
જય રમનરાધા મિત્રમાધા હરનબાધા શ્રીહરી. ॥૩॥

રાધાસુગોરી વયકિશોરી સાંજભોરી નિસરી,
તબ આતદોરી અંગખોરી દાનચોરી શિરધરી;
કરિદ્રગ કઠોરી જોરજોરી બાંહ મોરી બલકરી,
જય રમનરાધા મિત્રમાધા હરનબાધા શ્રીહરિ ॥૪॥

મુરલીબજૈયા ગોપરૈયા લારગૈયા બનફીરે,
બલદેવભૈયા સંગલૈયા બ્રજકનૈયા બીચરે;
બલિ જાતમૈયા નૃતકરૈયા કહત થૈયા ફરીફરી,
જયરમનરાધા મિત્રમાધા હરનબાધા શ્રીહરિ. ॥૫॥

નટવર તરંગી ચાલચંગી નવરંગી નાથજું,
લટકેકલંગી માનતંગી જીતજંગી હાથજું.
તનતે ત્રિભંગી ગોપસંગી ત્રિયઉમંગી ઇક્ષરી,
જય રમનરાધા મિત્રમાધા હરનબાધા શ્રીહરી. ॥૬॥

પુતનાં જષું મારી નથ્થોકારી ધેનુચારી પ્રીતસેં,
ત્રિયગોપત્તારી વ્રજવીહારી રમન ન્યારી રીતસે;
દ્વિજદેવનારી સમજસારી અચલયારી અનુસરી,
જય રમનરાધા મિત્રમાધા હરનબાધા શ્રીહરી. ॥૭॥

અહિ નથ્થોકાલા જહરબાલા સહિત તાલા નૃત કરે,
વિષ તોય ટાલા જીયતબાલા હરિ કૃપાલા નજરે.
ગલફૂલ માલા સંગગ્વાલા બાતલાલા બંસરી'
જય રમનરાધા મિત્ર માધા હરન બાધા શ્રી હરી ॥૮॥

વ્રજકે વિલાસી પ્રેમપ્યાસી વદન હાંસી મંદ જયું,
જુધ કે અધ્યાસી દુષ્ટનાસી જન પ્રકાસી ચંદ જયું,
રસ રૂપ રાસી નિત હુલાસી અરણ્યવાસી ત્રિયતરી,
જય રમનરાધા મિત્ર માધા હરન બાધા શ્રી હરી. ॥૯॥

પ્રેમી ખજીના રંગભીના તિલકદીના ભાલજું.
વસુ કોપકીના જાનદીના રાખીલીના ગ્વાલજું,
જા કે અધીના લોકતીના પ્રવીના સર્વોપરી,
જય રમનરાધા મિત્રમાધા હરન બાધા શ્રીહરી. ॥૧૦॥

વ્રજનારવાલી મુકતમાલી નયન લાલી રેખહે,
ફની દમ્યોકાલી કરિબેહાલી ત્રિય ઉતાલી દેખહે,
દ્રહકીન ખાલી પીર ટાલી ચરિત ભાલી શ્રીવરી,
જય રમનરાધા મિત્રમાધા હરનબાધા શ્રી હરી. ॥૧૧॥

બનમેં બિલાસા હોહુલાસા રમતરાસા રંગમેં,
કલ દૈતનાસા કરીતમાસા અતિઉજાસા અંગમેં,
મુનિ બ્રહ્મદાસા રખોપાસા દરશઆશા ઉરખરી,
જય રમનરાધા મિત્રમાધા હરનબાધા શ્રી હરી. ॥૧૨॥

" છપય "

બાધા હરન બ્રજેશ, વેશનર કુંજ બિહારી,
લે મુરલી નિજહાથ, નાથ તારે નરનારી,
દિનદિન ચરિત્ર ઉદાર, ભાર મહી હરન ભુજાકર,
મનહર નંદકુમાર નાર કર, પ્યાર નિરંતર,
રસરૂપ ભુપ રાધારમન અજબ છબી બની આજકી
કહે બ્રહ્મમુનિ મમ ઉર સદા, રહો મૂર્તિ બ્રજરાજકી.

શ્રી સિદ્ધેશ્વર મહાદેવની સ્તુતિ

દોહા

પારવતી પતિ અતિ પ્રબલ, વિમલ સદા નરવેશ;
નંદી સંગ ઉમંગ નિત્ત, સમરત જેહી ગુન શેશ;

ત્રિભંગી છંદ

સમરત જોહ શેશા દિંપત સુરેશા પુત્ર ગનેશા નિજ પ્યારા,
બ્રહ્માંડ પ્રવેશા પ્રસિધ પરેશા અજર ઉમેશા ઉદ્ધાર;
બેહદ નરવેશા કત શિર કેશા, ટલત અશેશા અઘરેશા,
જયદેવ સિધ્ધેશા હરન કલેશા મગન હમેશાં માહેશા. ॥૧॥

ભકત ન થટભારી હલક હજારી કનક અહારી સુખકારી,
શિર ગંગ સુધારી દ્રઢ બ્રહ્મચારી હરદુઃખહારી ત્રિપુરારી,
રહે ધ્યાન ખુમારી બ્રહ્મવિહારી ગિરીજા પ્યારી જોગેશા,
જયદેવ સિધ્ધેશા હરન કલેશા મગન હમેશાં માહેશા. ॥૨॥

કૈલાસ નિવાસી જોગ અધ્યાસી રિદ્ધિસિદ્ધિ દાસી પતિકાસી,
ચિદવ્યોમ વિલાસી હિતજુતહાસી રટત પ્રયાસી સુખરાસી,
મુનિ સહસ અઠયાસી કહિ અવિનાશી જેહિ દુઃખત્રાસી ઉપદેસા,
જયદેવ સિધ્ધેશા હરન કલેશા મગન હમેશાં માહેશા. ॥૩॥

ગૌરી નિત સંગા અતિ શુભઅંગા હારભુયંગા શિરગંગા,
રહવત નિજરંગા ઉઠત અથંગા જ્ઞાન તરંગા અતિ ચંગા,
ઉર હોત ઉમંગા જયકત જંગા અચલ અભંગા આવેશા,
જયદેવ સિધ્ધેશા હરન કલેશા મગન હમેશાં માહેશા. ॥૪॥

નાચત નિશંકા મૃગમદ પંકા ધમધમ ધમકા ધુઘરૂકા,
ઢોલૂંકા ઢંકા હોવત હંકા ડમડમ ડંકા ડમરૂકા,
રણતૂર રણુંકા ભેર ભણુંકા ગગન ઝણુંકા ગહરેશા,
જયદેવ સિધ્ધેશા હરન કલેશા મગન હંમેશાં માહેશા. ॥૫॥

મણિધર ગલમાલા ભૂપ ભુજાલા શિશજટાલા ચરીતાલા,
જગમૂલ પ્રજાલા શૂલ હથાલા જન પ્રતિપાલા જોરાલા,
દ્રગ તૃતિય કરાલા હારફણાલા રહત કપાલા રાકેશા,
જયદેવ સિધ્ધેશા હરન કલેશા મગન હમેશાં માહેશા. ॥૬॥

ખળકત શિરનીરા અદલઅમીરા પીરનપીરા હરપીરા,
વિહરત સંગવીરા ધ્યાવતધીરા ગૌર શરીરા ગંભીરા.
દાતાર રધીરા જહાજ બુદ્ધિરા કાંતસિદ્ધિરા શિરકેશા,
જયદેવ સિધ્ધેશા હરન કલેશા મગન હમેશાં માહેશા. ॥૭॥

નર રૂપ બનાયા અકળ અમાયા કાયમકાયા જગરાયા,
તનકામ જલાયા શાંબ સુહાયા મુનિઉર લાયા મનભાયા,
સિધ્ધેશ્વર છાયા જનસુખપાયા મુનિબ્રહ્મગાયા ગુણલેશા,
જયદેવ સિધ્ધેશા હરન કલેશા મગન હંમેશાં માંહેશા. ॥૮॥

છપય

જય જય દેવ સિધેશ, શેષ નિશદિન ગુનગાવે,
દરસ પરસ દુઃખ દૂર, સૂરજન અંતર લાવે,
અણુભય અકળ અપાર, સાર સુંદર જગ સ્વામી,
અગણિત કીન ઉદ્ધાર, નાર નર ચૈતન ધામી,
નરરૂપ ભૂપ મૂર્તિ નબલ, નહિં સંખ્યા જેહી નામકી,
કહે, બ્રહ્મમુનિ બલિહારીમેં, સિધ્ધેશ્વર જગ શ્યામકી.

ચારણી સાહિત્યનું ડીંગળી કાવ્ય–શિવસ્તુતિ

રાગ–સપાખરૂં ગીત

ધરા ઉપરા અગાધ ધરા હરાનરા રૂપ ધરા
અંમરા નંમરા કંધ ભ્રમરા અમીર,
કરા ખેમ ગેમ હરા, કામરા વિનાશ કરા,
ભરા ભરા કિતભરા, બુધ્ધિરા ગંભીર. ॥૧॥

સાગરા રાગરાલેત નાગરા શ્રંગરા સારા,
આગરા ત્યાગરા ચિન ભાગરા અથાહ,
જાગરા અધિશ રૂદ્ર, સદા ધ્યાન પ્રજાગરા,
વાઘરા અંબરા વેણુ બાગરા સુવાહ. ॥૨॥

ડંમરા ત્રમરા ફરા દેખ ભેખ આડંબરા,
થરથરા અથરા હો ડરા કાલ ઠીક,
જરાજીત જામજરા અજરા હલાહલ જરા,
જરાતરા અંગપરા નાં જરા નજીક. ॥૩॥

વરાદેણુ સતિવરા શેખરા સરીત વરા,
પરવરા જોગેશરા ઉચ્ચરા અપાર,
શિરાગંગ નીરઝરા મુનિબ્રહ્મ અનુસરા,
સિધ્ધેશરા! દેવ ખરા ઉધ્ધારા સંસાર ॥૪॥

ભાવાર્થ=પૃથ્વી ઉપર જેનાં ઘર અપાર છે. એવા હે હર એટલે મહાદેવ, નરનું રૂપ ધરવાવાળા અને દેવતાઓ જેના આગળ પોતાનાં કાંધ નમાવે છે; તથા મર્મના જાણનારા અમીરો પણ નમાવે છે. તમે ક્ષેમ કરનારા દુઃખના હરનારા અને કામદેવના નાશ કરનારા અને ભરી ભરીને જગતમાં કીર્તિ ભરનારા અને ગંભિર બુદ્ધિવાળા છો. (૧)

તમે રાગના સમુદ્ર છો, અને તમે ચતુરપણાથી સારો શણગાર ધરી રહ્યો છો, અને ત્યાગીઓમાં આગેવાન છો, તમારા નશીબનાં ચિન્હ અપારછે, અને હે રૂદ્ર, તમે યજ્ઞના અધિષ્ઠાતા છો. અને નિરંતર ધ્યાનના ધરનારા ઉત્તમ છો, અને વાઘનું ચર્મ ધરનારા તથા પોતાના વચનરૂપી બાગને સારી રીતે વહન કરો છો અર્થાત કહેલાં વચનને પાળો છો. (૨)

તમારા ડમરૂના શબ્દના મર્મથી ફરીને તમારા ભેખનો આડંબર દેખીને કાળ અસ્થિર થઇને થરથર ધ્રુજે છે. અને ડરે છે તે ઠીક છે. તમે જરા એટલે ઘુઢાઈ (વૃદ્ધપણાને) જીતનારા (અને જામ એટલે) રાજા છો, તથા ન જીરવાય એવા હળાહળ ઝેરને જીરવનારા છો, અને તમારા અંગ ઉપર જરાતરા એટલે લગાર પણ (જરા) ઘુઢાઈ (નજીક) પાસે આવી શકતી નથી. (૩)

હે વરદાનના આપનારા, પાર્વતીના સ્વામી તમારી જટાના તોરા રૂપે ગંગાજી છે અને અપાર જોગેશ્વરો તમને સર્વોપરી કહે છે. અને તમારા મસ્તક ઉપરથી ગંગાનું જળ ઝરે છે. અને બ્રહ્માનંદસ્વામી તમને અનુસરે છે, અર્થાત તમે જેનું ધ્યાન કરો છો તેનું તે ધ્યાન કરે છે. હે સિધ્ધેશ્વરદેવ તમે સંસાર સાગરમાંથી ઉધ્ધાર કરનારા છો. (૪)

(છંદ રત્નાવલી)

મૂર્તિ પ્રતિષ્ઠા પછી બીજે દિવસે નવાબ સરકારની વિનંતિ સ્વીકારીને શ્રીજી મહારાજ મોટા મોટા સર્વ સદ્ગુરૂઓ બ્રહ્મચારી, પાર્ષદો દાદાખાચર આદિ સર્વ કાઠી દરબારો સાથે નવાબના રાજમહેલે, પધાર્યા. નવાબે મહારાજનો સત્કાર કરી કચેરીમાં પધરાવી મહારાજની પૂજા કરાવી સંતોને ચંદન ચર્ચાવી ચદરો ઓઢાડી, શ્રીજી સન્મુખ સોનેરી પોષાક, શેલાં, શાલ, દુશાલા, પાઘ અને સુવર્ણના અલંકારો સાથે નવાબી કોરીઓના

અને રૂપીઆઓના થાળો ભરીને મેવા આદિ અનેક વસ્તુઓની ભેટ ધરી; અને મસ્તક નમાવીને ખૂબ પ્રાર્થના કરી કે, "મહારાજ! આપશ્રી તો સાક્ષાત ખુદા હો! આપકા દીયા મૈં રાજ કરતા હું. યે બડે સ્વામીજી (ગોપાળાનંદસ્વામી) ઔર કવિ સ્વામીજી (બ્રહ્માનંદસ્વામી) જેસે બડે બડે મહાત્માઓ આપકા કદમુકા શિષ્ય બન ગયે, આપકા દિદારસે મેરેકું બહુત શાન્તિ હુઇ હે."

શ્રીજી મહારાજ કહે કે, " મહા સમર્થ એવા જે આ બ્રહ્મમુનિ * તેના સાથે તમારે હેત થયું છે તેથી તમારો બેડો પાર છે. તેમ તમે ચોકસ માનજો. અને નીતિધર્મથી રાજ્ય ચલાવી, પ્રજાને પાળી પોષી જગતમાં જશ લેજો. જ્યાં સુધી હિન્દુ, મુસ્લિમ બન્ને ધર્મને તમો સમાન દ્રષ્ટિથી પોષશો ત્યાં સુધી તમારૂં રાજ્ય સલામત અને સર્વશ્રેષ્ઠ રહેશે.

પછી ગાવણું કરવા આજ્ઞા કરી. તેથી સદ્ગુરુ શ્રી પ્રેમાનંદસ્વામી નીચેનું ધ્રુવપદ આલાપ સાથે ગાવા લાગ્યા

કલ્યાણ ધ્રુવપદ

શ્રી રાધિકા રસિકલાલ, દેત તાલ તાન ગાવે,
મૃદંગ બજાવે –ગીડ, ગીડ, ગીડ, ગીડ, થેંગ, થેંગ,થેંગ. શ્રી૦

— અંતરા —

બાજત મૃદંગતાલ ગદિ ગનધા ગદિ ગનધા,
ધિત્રામ ધિત્રામ, તા ધિલાંગ તા ધિલાંગ;
ધિરી કીટતક ધિરી કીટતક ધાતીં ધાતીં ધા, શ્રી૦

સુઘર સુજાન શામ, સકલ બિધ પ્રશંસિત,
ભલેજુ ભલેજુ, બ્રકુભાન દુલારી,
દેત ઉર હાર લેત, ઉર લપટાયે લાલ,
પ્રેમાનંદ જુગલ રૂપકી, લેત બલિહારી, શ્રી૦

(પદ ૧)

ઉપરનું શાસ્ત્રીય ઢબે 'કલ્યાણ ધ્રુવપદ'નું સંગીત સાંભળી નવાબ સાહેબ સંગીતજ્ઞ હોવાથી ખૂબ ખુશી થયા અને ત્યારી

* કાકડી જમ્યાનો– અને નરસી પંડયાનો પ્રસંગ સદ્ગુરુ શ્રીબ્રહ્માનંદસ્વામીના જીવન પ્રસંગથી અસંગત હોઈ દ્વિતિયા વૃતિમાં રાખ્યો નથી. (સંપાદક)

તેઓશ્રીના મનમાં એમ દૃઢ થઇ ગયું કે, "સંગીત શાસ્ત્ર તો સ્વામિનારાયણના ફકીરોનું સુંવાગ છે!"

શ્રીજી મહારાજ ઉતારે પધારતાં કચેરીના દ્વાર સુધી નવાબ વળાવવા આવી ઘણાજ વિનયથી પગે લાગ્યા. અને સદ્‌ગુરૂ શ્રી બ્રહ્માનંદસ્વામીને કહે કે. "કવિ સ્વામીજી! આપકી મહોબતસેં મેરેકું યે બડા લાભ મીલ્યા આજ બડા અચ્છા સંગીત સુના," કહી ખૂબ ખુશી બતાવી.

શ્રીજી મહારાજે મંદિરનું અધુરૂં કામ પુરૂં કરવાને સદ્‌ગુરૂ શ્રી બ્રહ્માનંદ સ્વામીને અને સદ્‌ગુરૂ શ્રી ગોપાળાનંદસ્વામીને ત્યાં રાખ્યા અને સદ્‌ગુરૂ શ્રી ગુણાતીતાનંદ સ્વામીને મંદિરની * મહાંતતાઈ સોંપી. તેમજ બ્રહ્મચારી વાસુદેવાનંદજી અને આનંદાનંદજીને રાધારમણદેવની સેવામાં રાખ્યા, અને પોતે પછી ગઢપુર પધાર્યા.

નવાબનો અબલખ ઘોડો નિષ્કામી થયો

શ્રીજીની સ્વારી ચડયા પછી બીજેજ દિવસે સરકારી ઘોડીઓ તણાવા માટે ઘોડા પાસે લાવ્યાને ઘોડાને છોડયો. છતાં ઘોડો ઘોડી પાશે નહિં જતાં મોઢું પાછું ફેરવી ઉભો રહ્યો. એ જોઇ ગલરીઆઓ સહુ વિચારમાં પડયા અને તેથી તેના ઉપરી અધિકારીને તે વાત જાહેર કરી; એટલે તે ત્યાં આવી પરીક્ષા કરી; પરંતુ તે વાળીં (અબલખ) ઘોડો ઘોડી પાસે જઇને તેને સુંઘે પણ નહિં. તેથી તે ઉપરી ગભરાણો. કારણ કે નવાબનો મનપસંદ અધલખીઓ ઘોડો એકાએક તદન નકામો નીવડતાં પોતા ઉપર તેનું જોખમ નહિં રાખતાં ઘોડાના વૈદોને બોલાવી બતાવ્યો. વૈદોએ તપાસી જોતાં કોઈ પણ જાતની બીમારી જોવામાં આવી નહીં. તે પછી દીવાનને સઘળી વાત કરી કે, સ્વામિનારાયણની સ્વારી ભરી આવ્યા પછી અધલખીઓ (અબલખ) ઘોડો હવે રાજના ઉપયોગનો રહ્યો નથી. તેથી તે દીવાન પણ હકીમો સાથે લઈ તેને જોવા આવ્યો. ઘોડી છોડાવી પરીક્ષા કરી જોતાં તે પણ મુંઝાણો વૈદ્યો કહે કે ઘોડો જરૂર

* મહંતતાઇનો હાર શ્રીજીએ સદ્‌ગુરૂ શ્રી ગુણાતીતાનંદ સ્વામીને પહેરાવ્યો ત્યારે સદ્‌ગુરૂ શ્રી ગુણાતીતાનંદ સ્વામીએ માગ્યું કે દર વરસે સદ્‌ગુરૂ ગોપાળાનંદ સ્વામી આંહી આવી એક માસ રહે તો હું મહાંતતાઈ લઉં, તેથી શ્રીજીએ તેવી આજ્ઞા કરવાથી સદ્‌ગુરૂશ્રી ગોપાળાનંદ સ્વામી પોતાની હૈયાતી સુધી દર વરસ જુનાગઢ પધારતા.

(૨૯૪-૨૦૬ કિ.)

"ભુજાગાર ગયાબાદ બહાદુરખાનની"

(૨૯૪-૨૦૬ કિ.)

"સ્વાસીની સ્વાદીની નિકાલ થયેલો ઘોડો"

શ્રી ચક્રનો ફોટો (પૃષ્ઠ ૧૯૮-૧૯૯)

શ્રી મહાત્મ્યમ્ ધ્યાન, (પૃષ્ઠ-૪૦)

બીમાર હોવો જોઈએ પણ શું બીમાર છે? તેનું નિદાન થતું નથી. આથી દીવાને તે સઘળી હકીકત નવાબ સરકારને જાહેર કરી, વૈદો કહે કે હજુર કંઈક મુત્રાશયની ગુપ્ત બીમારી જેવું જણાય છે. પછી તેની લીદ અને પેશાબ તપાસી ખાત્રી કરતાં કંઈ દરદનું નિદાન ન થયું. ચંદી–રાતબ–ઘાસચારો જેટલું તે આગળ ખાતો તેટલું જ ખાય છે, પચાવે છે અને ઉંઘે છે એ બધી વિગત ગલરીયાઓથી જાણી.

આ પછી નવાબની ખાનગી કચેરીમાં આ વાતની ચર્ચા નવાબે કરી હકીકત પુછતાં 'સ્વામીની સ્વારીમાં દીવાન સાહેબના ફરમાનથી કવિ સ્વામીએ તેના ઉપર સ્વારી કરી હતી. તેમ બાતમી મળતાં, કચેરી મંડળ બોલી ઉઠયું કે, "હજુર યે વાલી ઘોડે ઉપર સ્વારી હોય? કબી ન હોય? નવાબ કહે, "સચ બાત હૈ, અબી ઉસકુ દરદ કયા હૈ? ઉસકી માહિતી મીલે, તો દવાઇ હોવે." એટલે પાસવાનો કહે કે હજુર યે અપને કવિ સ્વામીજી પરીક્ષા કરે તો કુછ રસ્તા મીલેગા" પછી સવારે નવાબ સરકારે ગાડી મોકલી સ્વામીશ્રીને તેડાવતાં સ્વામી સાધુ સાથે આવ્યા સ્વામી અને નવાબ હકીમો, વૈદો, દીવાન વગેરે કચેરી મંડળ સહુ ઘોડારમાં ઘોડાને જોવા ગયા. સ્વામીએ ત્યાં આવીને ઘોડાને તપાસ્યો. પોતે સ્વારી કરી હતી એજ આ ઘોડો છે તેમ પણ ઓળખ્યો અને બીમારી પણ ઓળખી કાઢી. પછી નવાબ સરકારને સ્વામી કહેવા લાગ્યા કે, "સરકાર! યે ઘોડેકું અબી કુચ્છબી બીમારી નહિં હૈ. ઘાસ ચંદી ખાતા પીતા હૈ, શરીરબી મજબૂત તંદુરસ્ત હૈ લીદ પીસાબ અચ્છા હૈ. ઇસસે માલુમ હોતા હૈ કી, કોઇબી તરહકી ઇસીકું બીમારી નહિ હૈ. લેકીન યે ફકીરોંકી સોબતસે ઉસીને બી અબ ફકીરી લે લીયા હૈ. યે ઉનીકી જીંદગીભર ઓરત (ઘોડી) કી પાસ નહિં જાવે, ઓહી સ્વારી અચ્છી તરહ સે દેગા, આપ હજુરને દીખા હોગા કે, 'ભગવાનકી સ્વારીમેં યે બડી બડી ઉમદા ઓલાદકી ઘોડીઓકી બીચમેં નીચા મું રખકે, કેસા ધીમા ધીમા ચલ રહા થા? હજુર! મહાત્માઓ કા તો ઐસાખુદાઈ મામલા હૈ દીવાનજીકા બદ ઈરાદા થા કે કવિ સ્વામીજી શહેરકી બજાર બીચમે ઘોડેસે ગીર પડે ઓહી મોતકા મામલેકા સૌદા પીલાનકે દેવાંગીકું નમસ્કાર કર શાલીહોત્ર શાસ્ત્રકા મંત્ર ઇષ્ટદેવકા નામકી સાથ ઓ મંત્ર હમોને ઇસકે કાનમે પઢ કુંકા, ફીર ઇસપર સ્વારી કર ખુદાકી સુરતમેં ધ્યાન લગા કર લગામ છોડકે તસબી ફીરાને સેં યે ઘોડાબી ખુદાઈ ફીરસ્તા બન ગયા. ઉસકી જીંદગી તક આપ સાહેબ ઉસીકુ ખુદાઈ જાનવર સમજ અચ્છી તરહસે ખાનેપીનેકા બંદોબસ્ત રખાકર ઘોડારમેં 'ઘી' કી અખંડ

દીવી જલાનેસે આપ સરકારકી ઘોડારમે બહોત ઘોડે બઢેગે; ઔર સબી જાનવરોકી તંદુરસ્તી અચ્છી રહેગી, યે ઘોડા તો અબ હજરત નબી પેગંબરકા (દેવાંગી) દુલદુલ બન ગયા હૈ. સરકાર! કોઇ બડી ઈદકે દિન ઔર બડી ખુશાલીકી સવારીમેં આપ હજૂર યે ઘોડેકી સ્વારી કરના. દુસરા કોઇ આદમીકું ઉસી પર નહિં બેઠને દેના. એમ કહી સ્વામીએ એ ઘોડાની જમણી કાંધરોટી સ્વહસ્થે થાબડી કાનસુરીની ટીસીઓ (બન્ને કાનના અગ્રભાગને) મસળી માણેક લટ કેશવાળી અને પીઠ ઉપર પોતાનો હાથ ફેરવી વાંસો થાબડતાં ઘોડો સ્વામીશ્રીનાં કપડાં સુંઘવા લાગ્યો. સ્વામીએ ચોખું પાણી મંગાવીને તેના મોઢા ઉપર છાંટયું ને થોડું પાયું. એમ વર્તમાન ધરાવીએ જીવનું કલ્યાણ કર્યું.

નવાબ સરકારે સ્વામીશ્રીના કહેવા મૂજબ એ ઘોડા પાસે અખંડ ઘીનો દીવો પ્રગટાવ્યો અને તેને દૈવી ઘોડો (દુલદુલ ઘોડો) માની તેની ઘણીજ માવજત રખાવી સંભળવા લાગ્યા, પોતે કોઇ વખત માંગલિક સ્વારીમાં કે મોટી ઈદ દરગાએ જતાં તેના ઉપર સ્વારી કરતા. એ નવાબ બહાદુરખાનજીના રાજમહેલની દીવાલ ઉપરનાં ચીત્રો એ અબલખ (બાવળા) ઘોડા ઉપર પોતે રજવાડી પોશાકમાં બેઠેલા જોવામાં આવે છે. જુનાગઢના ઐતિહાસિક આલબમમાં તમામ નવાબોના ફોટા છાપેલા છે, તેમાં પણ આ અબલખ (બાવળા) ઘોડા ઉપર નવાબ બહાદુરખાનજીનો ફોટો છે. તેઓ દાઢી પણ ન રખાવાતા એટલું જ નહિં, પરંતુ પોષાક પણ હિંન્દુ રાજા (કાઠી દરબાર) જેવો પહેરતા, તે તેના આલબમના ફોટા ઉપરથી ચોખુ જણાય આવે છે.

સદ્ગુરૂ બ્રહ્માનંદસ્વામીએ એ અબલખ (બાવળા) ઘોડા ઉપર સ્વારી કર્યા પછીથી એ ઘોડો જીંદગી પર્યંત નિષ્કામી રહ્યો હતો, એ ઇતિહાસ પ્રસિદ્ધ વાત છે. જેની સ્વારીથી ઘોડા જેવું પ્રાણી નિષ્કામી થયું એવા મહાન નૈષ્ઠિકવૃત ધારણ કરનાર સદ્ગુરૂ શ્રી બ્રહ્માનંદ સ્વામીને સંબોધી શ્રીજી મહારાજે "નિષ્કામ શુદ્ધિ" લખેલી છે. જે હાલ સત્સંગમાં ખુબ પ્રસિદ્ધ છે. એવા અખંડ બાળ બ્રહ્મચારી અષ્ટ પ્રકારે બ્રહ્મચર્યવૃત ધારણ કરનાર સદ્ગુરૂ શ્રી બ્રહ્માનંદસ્વામીને જેટલી ઉપમાઓ આપીએ તેટલી ઓછી છે. બ્રહ્મચર્યવૃત ધારણ કર્યા પછી અખંડ નિભાવવું એ અસાધારણ વાત છે, તેવો પુરૂષ તો બે ભુજાવાળો પરમેશ્વર છે. એ વિષેનું અમારી ચારણી (ડીંગળી) ભાષાનું એક પ્રાચીન કાવ્ય (ગીત) છે.

કામને જીતવા વિષેનું ગીત–જાતી સપાખરૂં

પંથા ધાહેબો ખગેશ જોડે, ઉઠાહેબો પબે પાણ,
ખીજીબો પીનાકી નબે, વાહેબો ખતંગ;
ઘોમઝાળ નાહેબો કે, જગાહેબો વ્યાલ ધિશ,
ઐસો એક હરાયેબો, મરદાં "અનંગ" ૧

બેસવોસુ ધારા ખંડા, ગ્રહેબો બ્રહ્મંડાં બાથ
મહા સુર ધીરસેં, લરેબો રન મોજ;
કહેબો કણીકા રેણ, સહેબો સુ વજ્જબાણ,
ગ્રહેબો કેસરી કંઠ, દાહેબો "મનોજ" ૨

ચાખવો હળાહળ દંત, નાખવો રેવંત ચમું
નીરા જંત્ર ધાખવો, બીરાણમંત્ર નામ;
ક્રોધવંત અહીતન, ધાખવો મણિકે કાજ,
કામીની પેખીઆં જકો, રાખવો સ 'કામ' ૩

અઠાસી હજાર રૂષી, ગ્રહાચાર આગે કીન,
ધરે અવતાર જકે કરે નારી ધરમ;
રહે સાર ધાર તાકું સલામું હજાર વાર,
પારાવાર જીતે ઓતો દુસરો પરમ ૪

ભાવાર્થ:—ગરૂડપક્ષી સાથે દોડવું. મોટા પર્વતને હાથમાં ઝાલી ઉઠાવવો, અગ્નિ જવાલામાં નાવું, શેષનાગને જગાડવો, વગેરે જેવું મુશ્કેલી ભરેલું છે. તેવું જ મર્દને અનંગ જે કામદેવ તેને હરાવવો તે સરખું છે. (૧)

ખાંડા (તલવાર)ની ધાર ઉપર બેસવું, બ્રહ્માંડને બાથ ભરવી, મહા શૂરવીર અને ધીર પુરૂષ સાથે રણ ક્ષેત્રમાં લડવું, તથા ધરતીના રજકણો ગણીને કહેવા વજ્જબાણને સહન કરવું. અને કેશરી સિંહનું ગળું પકડવું વગેરેના જેવુંજ મનોજ (કામદેવ)ને જીતવો તે તો મુશ્કેલી ભરેલું છે. (૨)

હળાહળ ઝહેરને દાંતેથી ચાખવું, રણ સંગ્રામ વચ્ચે ઘોડો નાખવો, 'નીરા જંત્ર' (તાંત્રિક યંત્ર) ને બીરાણ મંત્રનો ઉચ્ચાર કરવો. ક્રોધ પામેલા સર્પના શરીર ઉપરથી મણિ લેવાની ઈચ્છા કરવી વગેરે

જેવું મુશ્કેલી ભરેલું છે, તેવું જ સ્ત્રીઓના સાથે રહીને કામદેવને સાંચવવો તે પણ મુશ્કેલી ભરેલું છે. (૩)

આગળ યુગમાં આઠયાસી હજાર રૂષી મુનિઓએ ગૃહસ્થાશ્રમ ભોગવેલો હતો, કેમકે જે આ પૃથ્વી ઉપર અવતાર ધરે તેણે જરૂર ગૃહસ્થાશ્રમ કરવાનો ધર્મ છે, પરંતુ જે પુરૂષ, જીંદગી પર્યંત અખંડ બ્રહ્મચર્ય પાળી જે સારધાર (અખંડિત) રહી કામદેવને જીતે તે નરને હજારોવાર (સલામ) પ્રણામ કરવા જોઈએ. કેમકે તે તો એ ભુજાવાળો. બીજો પરમેશ્વર કહેવાય. એટલે નિષ્કામીવૃત્ત ધારવાને ઈશ્વર કે ઈશ્વરના ભકત સિવાય કોઈ સમર્થ નથી. (૪)

ઉપર પ્રમાણે સદ્ગુરૂશ્રી બ્રહ્માનંદસ્વામી યાવત જીવન અખંડ બ્રહ્મચર્ય પાળતાં ઉપરના કાવ્ય મુજબ તેઓને બીજા પરમેશ્વર તુલ્ય કહી શકાય

જુનાગઢ અને વડતાલ મંદિર ચણાવવાની કામગીરીમાં પણ સ્વામીશ્રીનો કાવ્ય ફાળો ચાલુ જ હતો. જુનાગઢમાં લોટ દળવાનો ઘંટ સ્વામીએ પ્રથમજ બનાવેલો હતો. તેમાં બળદને જોડીને ઘાણીની માફક બળદ ચલાવતી વખતે ઘંટની ખુરશી જેવી બેઠક ઉપર સ્વામી બીરાજી, એક હાથમાં બળદની રસી અને પરોણો અને બીજા (જમણા) હાથમાં કાવ્યોના કાગળો, લઇ વાંચતા અને લખતા. ચુનાની ચકીઓ પણ પોતે જાતે કોઈ કોઈ વખત ચલાવતાં ચલાવતાં કીર્તનો લખતા વાંચતા, એવા દર્શન ઘણાએક હરિભકતોએ કરેલા હતાં તેમ કર્ણોપકર્ણ સાંભળેલ છે.

જુનાગઢ મંદિર ચણાતી વખતે સ્વામીએ ત્યાં નાગરોને, બ્રાહ્મણોને, ભાટીઆઓ, વગેરે ઘણા મુમુક્ષુઓને વર્તમાન ધરાવી સત્સંગ કરાવેલો હતો, તેમ જ નવાબ સરકાર પાસેથી એક ચારણકવિને અને એક બ્રહ્મભટને બે ગામો ખેરાતમાં અપાવેલાં હતાં. અને એ બંન્ને રાજકવિઓને આફતના સમયમાં આત્મઘાત કરતા અટકાવી તેની આજીવિકાના ગામો કાયમ રખાવી જીવતદાનો આપેલાં હતાં. આ પ્રસંગો ઐતિહાસિક હોઈ આ પછીના અધ્યાયમાં આપેલ છે. તે પ્રસંગનાં કાવ્યો પણ અમોને તે કવિરાજના વારસદારો તરફથી મળેલ, તે પણ આ હકીકત સાથે રાખેલ છે.

ઇતિ શ્રી કેસરભકત વિરચિતે શ્રી બ્રહ્મસંહિતા મધ્યે પંચમ પ્રકરણે ધ. ધુ. આચાર્ય શ્રી અયોધ્યાપ્રસાદજી મહારાજ સદ્ગુરૂ દેવાનંદ સ્વામી સંવાદે જુનાગઢ મંદિર મૂર્તિ પ્રતિષ્ઠા નામ ચોથો અધ્યાયઃ સમાપ્તઃ ॥૪॥

શ્રીજી

અધ્યાય પાંચમો

જુનાગઢ મંદિર પ્રસંગ (ચાલુ)

સ્વામીએ નવાબ પાસે બે ગામોની ખેરાત કરાવી

હાલાર પ્રદેશમાંથી ગઢવી જીવાભાઇ મિસણ શાખાના ચારણ જુનાગઢમાં નવાબ પાસે આવ્યા. તેઓ ચંદકવિનો બનાવેલો "પૃથ્વીરાજ રાસો" બહુજ સુકંઠે બોલવાથી તથા મધુર વચની અને પ્રાચીન ઇતિહાસના જાણકાર હોવાથી નવાબ સાહેબની કૃપા દિવસે દિવસે તેના ઉપર વધવા લાગી. જુનાગઢમાં રહેતા કવિ છગનભાઈ બ્રહ્મભટને આથી ઇર્ષા વધી કે, 'મારે જુનાગઢનું રાજકવિ પદ મેળવવું હતું તેમાં આ ગઢવી આડખીલી રૂપે નડયા.' એક દિવસે નવાબે કચેરીમાં જીવા ગઢવીનાં બહુ વખાણ કર્યાં. તે સાંભળી બ્રહ્મભટ કવિ છગનભાઇ કહે કે, 'નામદાર સરકાર એ જીવો ગઢવી તો જુની ઐતિહાસિક વાતો કરી જાણે છે; પણ તેને નવું કાવ્ય રચતાં આવડતું નથી; તેથી તે કવિ ન કહેવાય? ખાત્રી કરવી હોય તો સરકારનું એક કવિત તેઓ બનાવી લાવે.

બીજે દિવસે કચેરીમાં જીવા ગઢવીને નવાબ સરકારે પોતાનું એક નવું કવિત બનાવવા હુકમ કર્યો, જીવા ગઢવીએ એક દિવસની મુદત માગી અને તેજ રાત્રે મંદિરમાં આવી સદ્‌ગુરૂશ્રી બ્રહ્માનંદસ્વામીને સઘળી હકીકત કહી વિનતી કરી કે, 'એક ઉત્તમ કવિત તમો મને નવાબ સરકારનું બનાવી આપો.' સ્વામી કહે હવે હું ત્યાગી થયા પછીથી ભગવાન કે ભગવાનના ભકતો સિવાયનુ કોઈ મનુષ્યનું કાવ્ય બનાવતો નથી. તે સાંભળી જીવોભાઈ કહે કે, હું પિંગળ ભણ્યો નથી તેથી નવાં કાવ્યો રચી શકતો નથી. માત્ર પૃથ્વીરાજ રાસાના અભ્યાસથી જુનાં કાવ્યો બોલી રાજાઓને રીઝવું છું. જો હવે હું કાલે કચેરીમાં નવું કાવ્ય નવાબને ન સંભળાવું તો મારી બેઈજ્જત થાય.' "મારી ઇજ્જત આપ જાળવો.' એટલું કહી ગળગળા થઇ સ્વામીના પગ પકડયા. તેથી સ્વામીશ્રી કહે કે, "તમો પૂર્વાશ્રમની મારી જ્ઞાતિના છો, તેમજ તમારી ઇજ્જત જાળવવા હું તમોને દિશા સૂચન કરૂં, એ પ્રમાણે તે વાકયો તમે એક કવિત'માં ગોઠવો.

આ સાંભળી જીવાભાઇને ધીરજ આવી તેને સેંકડો કાવ્યોનું વિપૂલ વાચન હોવાથી કંઠે હતાં. વળી પોતે ચારણ હતા કાવ્યોનો અનુભવ હતો, માત્ર કોઈ વખત કાવ્યની રચના કરેલ નહીં, તેથી મુંઝવણ હતી. પણ સ્વામીશ્રીના આશ્વાસનથી તેને હિમત આવી;અને કહ્યું કોઇ આપ મને સુંદર કોઈ ઉપમાઓ બતાવો ને આશીર્વાદ આપો એટલે હું તે રચનાકરી શકીશ. પછી સ્વામીશ્રીએ તે નવાબને ઉત્તમ ઉપમાઓવાળું એક કવિત પોતા પાસે બેસારી રચનાની દિશા બતાવી; એટલે તેને રચી લખ્યું. સ્વામીએ તેનું સંશોધન કરી શુદ્ધ રીતે એક કાગળ ઉપર કંડાગ્ર કરાવ્યું. પછી તેઓ સ્વામીને દંડવત કરી ચાલ્યા. ત્યારે સ્વામી કહે કે 'કદી નવાબ મને કચેરીમાં બોલાવી આ કાવ્ય વિષે પુછશે, તો મેં તમોને કાવ્ય બનાવતાં શીખવી આ કવિત રચાવ્યું છે તેમ કહીશ, પણ હું જુઠું નહિ બોલું. પ્રભુ બધાં સારાવાનાં કરશે.

બીજે દિવસે નવાબની કચેરીમાં બંને કવિઓએ નવાં કાવ્યો સંભળાવ્યાં. પછી જીવા ગઢવીનું કાવ્ય સાંભળી બ્રહ્મભટ છગનલાલ કહે કે, 'આ કાવ્યની ઝડઝમક અને ઉપમા વગેરે શબ્દની કૃતિ જોતાં જીવાગઢવીનુ 'આ કવિત બનાવેલું નથી. આવી અલૌકિક ઉપમાઓ અને નવીન તર્ક લાવી શબ્દ રચના જોતાં કવિ બ્રહ્માનંદજી સ્વામીવીના આવું કાવ્ય બીજાથી ન લખાય? ખાત્રી કરવી હોય તો સરકાર અત્યારે જ કવિ સ્વામીજીને દરબારમાં બોલાવો. તેથી નવાબે સ્વામીશ્રીને તેડવા તુરત જ ગાડી મોકલી અને તેમાં સ્વામી કચેરીમાં પધારતાં નવાબે એ કવિત વિષે પૂછ્યું. ત્યારે સ્વામીએ જે હકીકત બનેલ હતી તે સર્વ કહી બતાવી. એ સાંભળી નવાબ બહુ જ ખુશ થઇને કહેવા લાગ્યા કે, "સ્વામીજી તુમ બડા સત્યવકતા મહાત્મા પુરૂષ હો. આપકી ઉપર મેં બહોત ખુશ હુવાહું દિલ ચાય સો માગો જલ્દી માગો; જો ચાહીયે સો ફરમાવો.' આ સાંભળીને સ્વામી કહે કે "મેં ફકીર આદમી કયા માગુ? મેરેકું કુછબી નહિ ચાહિયે. લેકીન આપકા દિલકી મોજખાલી ન જાવે. ઇસ લીયે મેં મંગતા હુંકે સોરઠ સરકાર એક ગામ બ્રહ્મભટ છગનલાલ કવિકું ઔર એક ગામ જીવાગઢવીકું ખેરાતમેં દેવે. તો ઉસીકે બાલબચ્ચે આપકું દુવા ખેર કરેગે. એ સાંભળી નવાબ બહાદુરખાનજીએં બક્ષીને બોલાવી બન્ને ગામોના લેખ લખાવી બન્ને કવિઓનેં બક્ષીસ કર્યા અને બન્નેને પોતાના (જુનાગઢ રાજ્યના) રાજ્યકવિ સ્થાપ્યા. હાલ અત્યારે પણ તે, બન્ને કવિઓના વંશજો એટલે ગઢવી જીવાભાઈના વારસદારો શાપર નામનું ગામ ખાય છે. અને બ્રહ્મભટ છગનભાઇના વંશજો આદપર નામનું ગામ ખાય છે. હવે આપણે એ સ્વામીશ્રીએ રચાવી આપેલું (પ્રસાદી) નું કવિત વાંચીએ

સોરઠ સરકાર નવાબ શ્રી બહાદુરખાનજી સંબંધી

કવિત

હંસ ગજ બાહનમેં, દિલ્લી પત્તશાહનમેં,
ઉતર જયું રાહનમેં, પારસ જયું પાન હૈ,
ગાન સુર તાલનમેં, મેરૂ દિગ પાલનમેં,
શેષ મુખ્ય વ્યાલન મેં, ગ્વાલન મેં કાન હૈ,
ગંગ નદિ નીરનમેં, ધરમ જયું ધીરનમેં,
લક્ષમન જયું બીરનમેં, બીર હનુમાન હૈ,
સામ વેદ ગાનનમેં. ગનપત ગુનવાનનમેં,
ઐસે મહા ખાનનમેં, બહાદૂરખાન હૈ.

ભાવાર્થ–વાહનોમાં હંસ અને હાથી શ્રેષ્ઠ છે, પાતશાહોમાં દિલ્હીપતિ શ્રેષ્ઠ છે, રાહ નામ રસ્તામાં ઉતર દિશાનો પંથ (અખૂટ) શ્રેષ્ઠ છે પારસમણી પથ્થરની જાતિમાં શ્રેષ્ઠ છે, ગાનકળાના સુરતાલમાં તાનસેનજી શ્રેષ્ઠ છે. મેરૂ પર્વત પર્વતોમાં શ્રેષ્ઠ છે; દરેક સર્પોમાં શેષનાગ શ્રેષ્ઠ છે. ગ્વાલ મંડલીમાં કાનજી (કૃષ્ણજી) શ્રેષ્ઠ છે, નદિઓના જળમાં ગંગાજળ શ્રેષ્ઠ છે, ધીરજતામાં ધર્મ (યુધિષ્ઠીર) શ્રેષ્ઠ છે, વિસ્તારમાં લક્ષ્મણજી શ્રેષ્ઠ છે, બાવન વીરોમાં હનુમાનજી શ્રેષ્ઠ છે; ગાનકળામાં સામવેદનું ગાન શ્રેષ્ઠ છે, ગુણોના ગુણવાનપણામાં (અથવા મહાદેવના ગણોમાં) જેમ ગણપતિ શ્રેષ્ઠ છે; તેમજ સઘળા ગુણોની ખાણોમાં નવાબ સરકાર બહાદુરખાનજી સર્વથી શ્રેષ્ઠ છે.

રાજકવિઓને જીવતદાન આપ્યાનો પ્રસંગ

નવાબની કચેરીમાં રાજપુતાના તરફથી એક ભાટ કવિ આવ્યો. તેણે પોતાના સામે પિંગળ વિદ્યા કાવ્ય સાહિત્યનો શાસ્ત્રાર્થ કરવા ત્યાંના રાજકવિની માગણી કરતાં નવાબે પોતાના બંને આશ્રિત રાજકવિઓને પરદેશી ભાટકવિ સાથે સંવાદ કરવાનો હુકમ કરીને ત્રીજે દીવસે જાહેર કચેરીમાં કાવ્ય સાહિત્યના શાસ્ત્રાર્થનું કવિ સંમેલન ભરવાનું નક્કી કર્યું. સાથોસાથ એમ પણ કહેવામાં આવેલ કે, "જો તમો તેનાથી ચર્ચા કરવામાં હારી જશો તો તમોને આપેલાં ગામો હું પાછાં લઇ તે નવા કવિને આપી રાજ્યકવિ બનાવીશ એ સાંભળી બન્ને

રાજ્ય કવિઓની આજીવિકા ઉપર હારજીતની સરત થતાં અને આવેલ કવિ બહુ વિદ્વાન હોવાનું જાણી "આપણે તેઓને નહિં જીતી શકીએ," એમ વિચારી બન્નેએ મહાદેવ ઉપર કમળ પુજા ખાઇ આત્મઘાત કરવાનું ધાર્યું. પણ જીવાગઢવી સદ્ગુરૂ શ્રી બ્રહ્માનંદસ્વામીના શિષ્ય થયા હોવાથી ગુરુશ્રીનાં છેલ્લાં દર્શન કરી લેવાને મન ખેંચાતાં બન્ને જણા મંદિરમાં રાત્રે સ્વામી પાસે આવ્યા; અને એકાંતમાં સ્વામીને સઘળી હકીકત સંભળાવી, પોતાનો નિશ્ચય પણ સંભળાવ્યો સ્વામીશ્રી બહુજ દયાળુ સ્વભાવના હોવાથી તેઓને ખૂબ ધીરજ આપી શ્રીજીમહારાજને સંભારી એક યુકિત અજમાવવા કહ્યું કે "તમો બન્ને નવાબ સાહેબને રૂબરૂ મળીને કહો કે, અમારા પિંગળ કાવ્યની પરીક્ષા તેમજ તેનો શાસ્ત્રાર્થ થતી વખતે અધ્યક્ષપણે ન્યાય આપવા મંદિરમાંથી કવિસ્વામીજીને આપ સરકાર બોલાવો, તેથી તેઓ મને બોલાવશે. એટલે હું ત્યાં આવીને બધું યોગ્ય કરીશ પણ તમો બંનેમાંથી એક જણ એક દુહો બે હોઠ વચ્ચે સોયને ઉભી રાખી બોલવાની તાલીમ લીઓ; જેથી સોઇ લાગવાથી લોહિ ન નીકળે અને સોય બોલતાં સુધી નીચે પડે નહિ તથા તે દોહાના શબ્દો સ્પષ્ટ સમજાય તેવા ઉચ્ચારથી બોલવા તમારા બન્નેમાંથી જે કુશળ, સુકંઠી અને હિમતવાન હો તે આ કાર્ય કરો. એમ કહીને સ્વામીએ "અધરોષ્ટ પ્રબંધ"નો એક દોહો ઇષ્ટદેવ ભગવાનના મહિમાનો રચી આપ્યો; ને તે વખતે જ સોય હોઠ વચે ઉભી રાખી પોતે તે દુહો બોલ્યા. તે સ્પષ્ટ ઉચ્ચારથી સહુ કોઇએ સાંભળ્યો. પછી ગઢવી જીવાભાઇએ તે દોહો કચેરીમાં બોલવો તેમ નકકી થયું. તેથી તે વખતે જ તેની તાલીમ સ્વામીએ પ્રથમ ઝીણી શળી હોઠમાં રખાવી નવો દોહો બોલાવ્યો:–

અધરોષ્ટ પ્રબંધ–દોહો

શ્રષ્ટા કારન સકલકે, દ્રષ્ટા નષ્ટા દેખ,
કષ્ટા હર નિજ દાસકે, ઈષ્ટા દ્રગકી રેખ.

ભાવાર્થ:–જે કંઈ દ્રષ્ટિથી દેખાય છે તે સઘળું નષ્ટ (નાશ) થવાનું છે. તેમાં પણ સકળ કારણના સૃષ્ટા એવા જે આપણા ઇષ્ટદેવ તેના નેત્રની રેખાથી (કૃપા નજરથી) પોતાના દાસના કષ્ટો હરિ લે છે.

બીજે દિવસે સંકેત પ્રમાણે નવાબ સાહેબને કવિઓએ અરજ કરવાથી સ્વામીશ્રીને બોલાવા સરકારી ગાડી મંદિરમાં મોકલી તેથી સ્વામીશ્રી નવાબની કચેરીમાં પધાર્યા નવાબના અમીર ઉમરાવ શાસ્ત્રી પુરાણી પંડિતો

સહુ આવી બેઠા. તેમજ રાજપૂતાનાનો આવેલો નવો કવિ પણ સામે આવી બેઠો. એ વખતે વજીરે કહ્યું કે, 'અમારા કવિરાજો તમારા સામા કાવ્યો બોલે અને તમે પણ જે કાવ્યો બોલશો, તેમાં કોનું કાવ્ય સારૂં છે, તેનો ન્યાય આ મહા કવિરાજ શ્રી બ્રહ્માનંદ સ્વામીજી આપશે. માટે સંવાદ શરૂ કરો.' પરદેશી કવિએ જાણ્યું કે આવાં ભગવા વસ્ત્ર ધારણ કરનાર સ્વામીજી કાવ્યમાં શું સમજીને ન્યાય આપશે? માટે પ્રથમ નવાબના કવિઓના કાવ્ય સાંભળી, પછી હું બોલું એવો મનમાં વિચાર કરીને તે વજીર સાહેબને કહે કે, પ્રથમ આપના કવિરાજો ભલે કાવ્યો બોલે.' એ સાંભળી સ્વામીએ જીવા ગઢવીના સામું જોઇ બોલવા કહ્યું તેથી જીવા ગઢવીએ તે કવિને સંબોધી કહ્યું કે, 'કવિરાજ! કાવ્યનો એક મહા અગમ્ય દોહો છે. તે દોહાનું કાવ્ય બોલતી વખતે બન્ને હોઠ વચ્ચે 'સોય' ઉભી રાખી બોલવાનું છે. તેમાં કાવ્યના શબ્દ સ્પષ્ટ સમજાય તેવા ઉચ્ચાર કરવા, તેમજ સોય હોઠ વચ્ચે હોવાથી લોહી ન નિકળે અને બોલતાં બોલતાં સોય નીચે પણ ન પડી જાય, એવી રીતે બોલવાનું છે. આપને તે સુગમ હોય તો બોલી બતાવો નહિં તો હું બોલી બતાવું. એ સાંભળી તુરત જ અધ્યક્ષપદે બીરાજી રહેલા સદ્ગુરૂ બ્રહ્માનંદસ્વામી બોલ્યા કે, કવિરાજ! એ અગમ્ય કાવ્ય ઉચ્ચારો, દોહો, સવૈયો, કવિત, છંદ, છપય જે બોલો તેમાં સોય નીચે ન પડે, લોહી પણ હોઠમાંથી ન નીકળે અને કાવ્યના શબ્દોના શુદ્ધ ઉચ્ચાર થવા જોઇએ; હો!

વિદેશી કવિ તો વિચાર સાગરમાં ડુબી ગયો. સહુ સભાસદો પણ વિચારમાં પડી ગયા. કેમકે શબ્દો બોલાય તેમાં હોઠ તો ભેળા થાય જ; ને તે ભેળા થતામાંજ હોઠ સોઇથી વિંધાય જાય ને લોહી નીકળે તેથી કાવ્ય પુરૂં બોલાય નહિ. એ ઘડીભરની શાન્તિ પછી વજીરે કહ્યું કે, 'કવિરાજ એવું કાવ્ય બોલો. નહિ તો અમારા કવિ બોલશે.' એટલે તે વિદેશી કવિ કહે કે, એવું કાવ્ય કદિ બને નહિં; તેમ બોલાય પણ નહિ, અમે પિંગળના એકેય ગ્રંથમાં એવું કાવ્ય વાંચેલ નથી. કોઈ રસ, અલંકાર, નાયકા ભેદ, પ્રસ્તાર, ખંડન મંડન, વગેરેની ચર્ચાઓ કરીએ પણ આવું કાવ્ય હોય જ નહિ,!' એ મુજબની થોડો સમય તેની વાતો સાંભળતાં સ્વામીશ્રીના મનમાં એમ થયું કે, આ વ્યકિતનો મને કોઈ જગ્યાએ પરિચય થયો છે. તેનો અવાજ પરિચત છે, એમ જાણી સ્મરણ કરતાં યાદ આવ્યું કે, આજથી વીશ બાવીશ વર્ષ પહેલાં પૂર્વાશ્રમમાં જામનગરના જામસાહેબની કચેરીમાં મેં એને હરાવેલો હતો, તેજ આ જરૂર છે. વીસ વરસ

પહેલાં જ્યારે જોયેલો ત્યારે તો યુવાન, ખોટો આડંબરી અને અધૂરા ઘડા જેવો હતો વગેરે હકીકત યાદ આવી પોતાના હૃદયને ખાત્રી થયા પછી સ્વામીશ્રી ધીરે રહીને બોલ્યા. 'કવિરાજ ! તમો રસ, અલંકાર, નાયકાભેદ, ખંડન મંડન યુકિત વગેરે પિંગલ શાસ્ત્ર જે કંઇ જાણો છો તે મારાથી અજાણ નથી. પરંતુ આંહિના રાજ્યકવિએ જે કાવ્ય બોલવાનું સુચન કરેલ છે, તે તો "કોઇ અજબ તમાસા દેખા, જહાં રૂપરંગઠી રેખા" એ કાવ્યના જેવો જ, આ પણ એક અજબ તમાસો છે. તેનું કંઈ રૂપ, રંગ, રેખા, કોઇ પિંગળ શાસ્ત્રમાં તમે તો જોયેલ નથી ને ? લગભગ એક વીશી વીતી ગઈ, તો તોય પણ તમારો અજબ તમાસો જેવોને તેવો જ હજુ મોજુદ છે. હવે તો તમો પણ વૃદ્ધ થવા આવ્યા છો. બહુ થયું જામનગરમાં વીશ વરસ પહેલાં જામકચેરીની વાત તમોને અત્યારે કંઇ યાદ આવે છે ?

આવેલો નવો કવિ ચમકયો; શું આ મહાત્માજી સિદ્ધ પુરૂષ ભુતકાળની વાત અંતર્યામીપણાથી જાણી ગયા ? કે મહાકવિ શ્રી લાડુદાનજીએ મને જામનગરમાં હરાવ્યો હતો તેને સંન્યસ્ત લઈ લીધો છે, તે શું આ પોતે જ હશે ? બસ એ વાતની યાદી આવતાં તો તેનું મોઢું સીવાઇ ગયું. સ્વામીશ્રીના ચ્હેરા સામું ખૂબ એકી નજરે જોઇ પોતાના મનમાં ખાત્રી થતાં સ્વામીના ચરણ પાસે આવી પાઘડી ઉતારીને નમન કર્યું. એ જોઇને સભા વિસ્મય પામી પછી સ્વામીશ્રીએ કવિ જીવાગઢવીને એક 'સોઇ' આપી, તે કાવ્ય બોલવાની આજ્ઞા આપી. તેથી તેને સ્વામીશ્રીને પગે લાગી ઉભા થઇ, નવાબ સરકારની સલામ લઈ, બન્ને હોઠ વચ્ચે એ લોઢાની અણીદાર નાજુક 'સોઈ' ઉભી રાખી, નવાબ સન્મુખ મોઢું રાખી, નીચેનો દોહો બોલ્યા કે.

દોહા

શ્રષ્ટા કારણ સકલકે દ્રષ્ટા નષ્ટા દેખ,
કષ્ટાહર નિજદાસકે, ઇષ્ટા દ્રગકી રેખ.

કાવ્યના સ્પષ્ટ શબ્દોના ઉચ્ચારો થયા છતાં લોહી નીકળ્યું નહિ, તેમ સોઈ નિચે પડી નહિ. એ જોઈ સભાજનો સહુ તારીફ કરવા લાગ્યા. એ વખતે સ્વામીશ્રી બોલ્યા કે, "વાહ જીવો વાહ, વાહ જીવો વાહ, જીવો તો જીવો, એ છે નવાબની કચેરીનો દીવો.' એમ કહીને કહેવા લાગ્યા. કે.

દોહા

કેસર, ચંદન, નિજકુરંગ, સિંધુર ચારણ સિધ્ધ ॥
એતાં નગર ન નીપજે. એ પહાડુંમેં પ્રસિધ્ધ ॥ ૧

એ છ વસ્તુઓતો દૈવી છે ને પહાડોમાં જ નીપજ છે શહેરમાં નહિં. એ સાંભળી સહુ સભા સદોએ પણ એકી અવાજે જીવા ગઢવીને ધન્યવાદ ઉચ્ચાર્યા. પછી નવા કવિની હકીકત વિષે વજીરે સ્વામીશ્રીને પુછતાં સ્વામીએ વીસ વરસો પહેલાંના જામનગરમાં જામસાહેબની કચેરીમાં બનેલા બનાવની સઘળી હકીકત કહી સંભળાવી (પ્રકરણ ૨ અ. ૨) આવેલા કવિએ તે કબુલ કરી માફી માગી, સ્વામીશ્રીએ પછી નવાબ સરકાર પાસે એ વિદેશી કવિને બહુજ કીંમતી શિરપાવ તેમજ બન્ને રાજકવિઓને પણ કીંમતી ઇનામો અપાવ્યા.

ઉપર મુજબ સદગુરૂ શ્રી બ્રહ્માનંદસ્વામીએ બંન્ને રાજકવિઓની આજીવિકાઓ ચાલુ રખાવી તેમની જીંદગીઓ (આત્માઘાતથી) બચાવી જીવતદાન આપેલાં હતાં, એવું સ્વામીશ્રીનું દયાળુ અને ઉદાર દિલ હતું.

મંદિરમાં દાણા ભરવાનાં કોઠારીઆં

સ્વામીએ જુનાગઢમાં રહીને મંદિરના દાણા ભરવાને માટે મંદિરના શિખરોની પાછળે ઉતરાદાબાર જાળી વાળાં વિશાળ અને ઉંડા કોઠારીઆંઓ બનાવ્યાં અને તે કોઠારીઆંઓમાં પ્રથમ નવાબ તરફથી ઘઉં, બાજરો, કમોદ વગેરેનાં ગાડાંઓ ધર્માદાનાં મેળવી અંદર નખાવ્યાં હતાં. પ્રતિષ્ઠા થયા પછી ફરીને શ્રીજીમહારાજ જ્યારે પધાર્યા ત્યારે શ્રીજી મહારાજને એ કોઠારીઆમાં પધરાવી પ્રસાદીનાં કરાવીને તેમાં દાણા અખુટ રહે તેવો વર મેળવેલો હતો.

સદગુરૂશ્રી ગુણાતીતાનંદસ્વામી જુનાગઢ મંદિરના મહંત થયા ત્યારથી સદગુરૂ શ્રી ગોપાળાનંદસ્વામી દર સાલ ત્યાં પધારતા હતા. એક વખત બન્ને સદગુરુઓશ્રી મંદિર ઉપર દેવનાં દર્શન કરી વળતાં, તેઓએ સહુ સંતોને એ દાણાના કોઠારીઆમાં બેસારી સહુને કહેલું હતું કે,

"આ કોઠારીઆં બ્રહ્માનંદસ્વામીએ ખાસ ચણાવી શ્રીજી મહારાજને અંદર પધરાવી પ્રસાદીનાં કરાવેલ છે." તેમજ બ્રહ્મમુનિએ શ્રીજી પાસેથી આ કોઠારીઆમાં નાખેલા દાણા અખુટ રહેવાનો વર માગેલ છે. આ વાત અમો બન્ને

(સદ્‌ગુરૂશ્રી ગોપાળાનંદ સ્વામી સદ્‌ગુરૂશ્રી ગુણાતીતાનંદ સ્વામી) જાણીએ છીએ. માટે તમો સહુ આ પ્રસાદીનાં વરદાઇ સ્થાનને સાંચવજો. આજે પણ એ જુનાગઢ મંદિરના કોઠારીઆં લગભગ સવાસો વર્ષ ઉપરાંત થયું છતાં તેને તે સ્થિતિમાં રાખી તેમાં મહંતસ્વામી દાણાઓ ભરે છે. અને એ વરદાઇ પ્રસાદીના સ્થાનકને કાળજીથી સાંચવી સંભાળી રાખે છે.

મૂર્તિ પ્રતિષ્ઠા વિ. સં—૧૮૮૪ના વૈશાખ વદ ૨ બીજની શ્રીજી મહારાજે કરી તે પછી પણ સદ્‌ગુરૂ બ્રહ્માનંદસ્વામી સાથે સદ્‌ગુરૂ શ્રી ગોપાળાનંદ સ્વામી પણ જુનાગઢના મંદિરના કામમાં રોકાયા હતા તેવો પુરાવો નીચેના પત્ર આપે છે.

સદ્‌ગુરૂ ગોપાળાનંદસ્વામીએ તથા સદ્‌ગુરૂ બ્રહ્માનંદસ્વામીએ શ્રીજી મહારાજ ઉપર લખેલો પત્ર

'શ્રી'

સ્વસ્તીશ્રી દુર્ગપુર મહા શુભસ્થાને તત્રવિરાજમાન પતિત પાવન અધમ ઓધારણ એવં અનેક ઉપમા અંગિકૃત સ્વામીશ્રી સહજાનંદજી મહારાજ ચરંજીવી હોજ્યો. એતાન શ્રી જીર્ણગઢથી લીખાવીત ચરણ રજ ઉપાશીક ગોપાલાનંદ ત--બ્રહ્માનંદના કોટાન કોટ દંડવત સેવામાં અંગિકાર કરવા બીજું લખવા કારણ એમ છે જે ગામમાં અવિદ્યા જેવું તો કાંઇ લાગતું નથી. હસે તો કોઇકને મનમાં હસે, પણ ઉપર તો સંભળાતું નથી. બીજું મંદિર બેના ઘોમ: દન દસ તથા બારમાં તિયાર થાસે. મોટા મંદિરને સાખું તથા માઢ ચડાવિને તિયાર કિધું છે, અને શિવજીના મંદિરને સાખું બે તથા ત્રણ દિવસમાં તિયાર થાસે. સુતાર વસતો દર્શને આવ્યો છે. તેને દર્શન દેઇને તથા વાતચિત કરીને પ્રસન કરિને પાછો ઇયાં મુકજો. શા માટે જે, જુના ગાડલાં ને પથરામાં ચાલવું તેણે કરિને દાડામાં બેવાર ખોટકો થાય તે કારખાનામાં સુતાર હોય તો કારખાનું ચાલે માટે દીવાળી મોર રાજી કરિને મેલજો જવાબ તરત લખજો હમણાં ઘીનું આકરૂ છે. મણ પ્રત્યે કોરી ૨૧ વીસને આસરે ઉપજે છે પછે સુંઘું થાય તથા મુંઘું થાય તે તો ઇશ્વર ઇચ્છા, બીજું ઠાકોર ગંગાભાઈ તથા

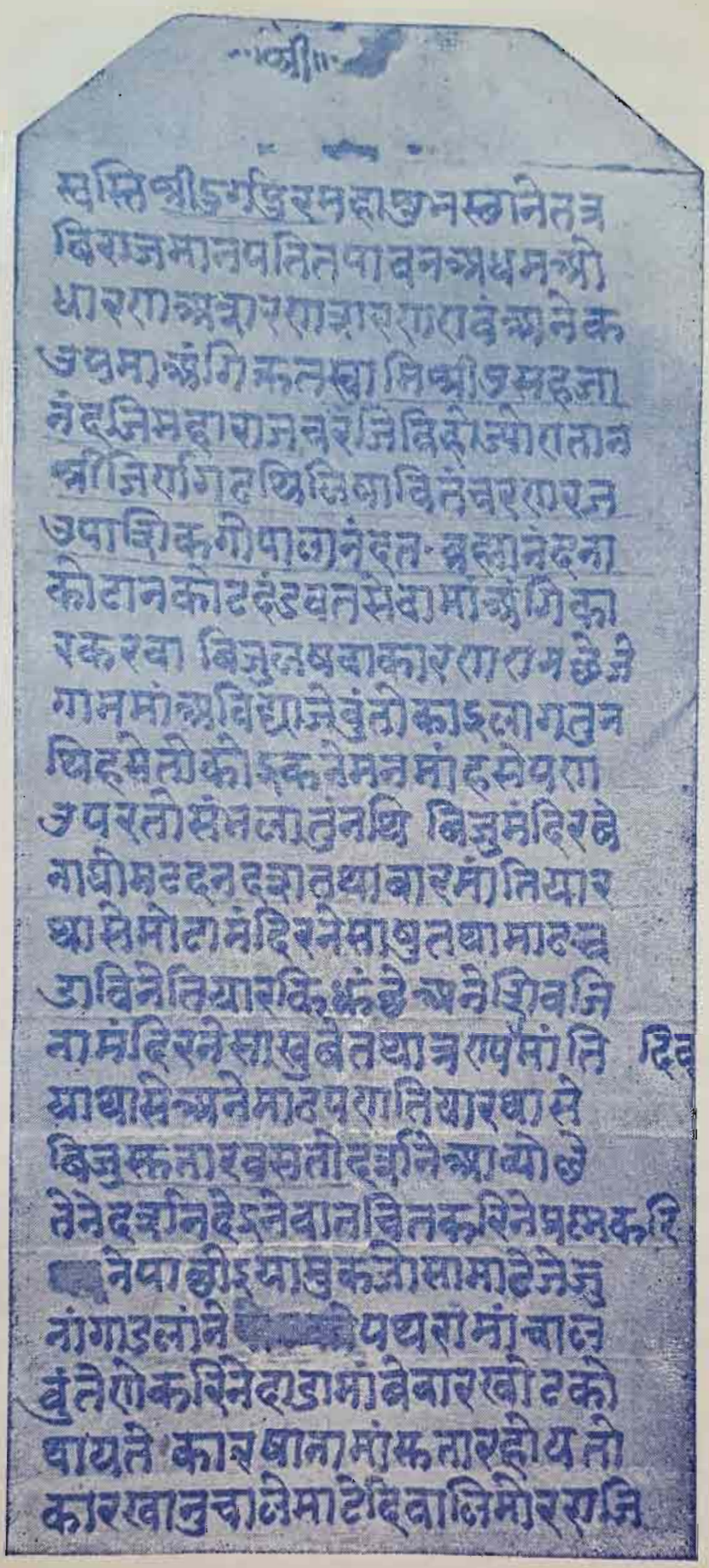

સ્વામી શ્રીજીપ્રસાદીનો પત્ર (પૃષ્ટ-૪૪૦)

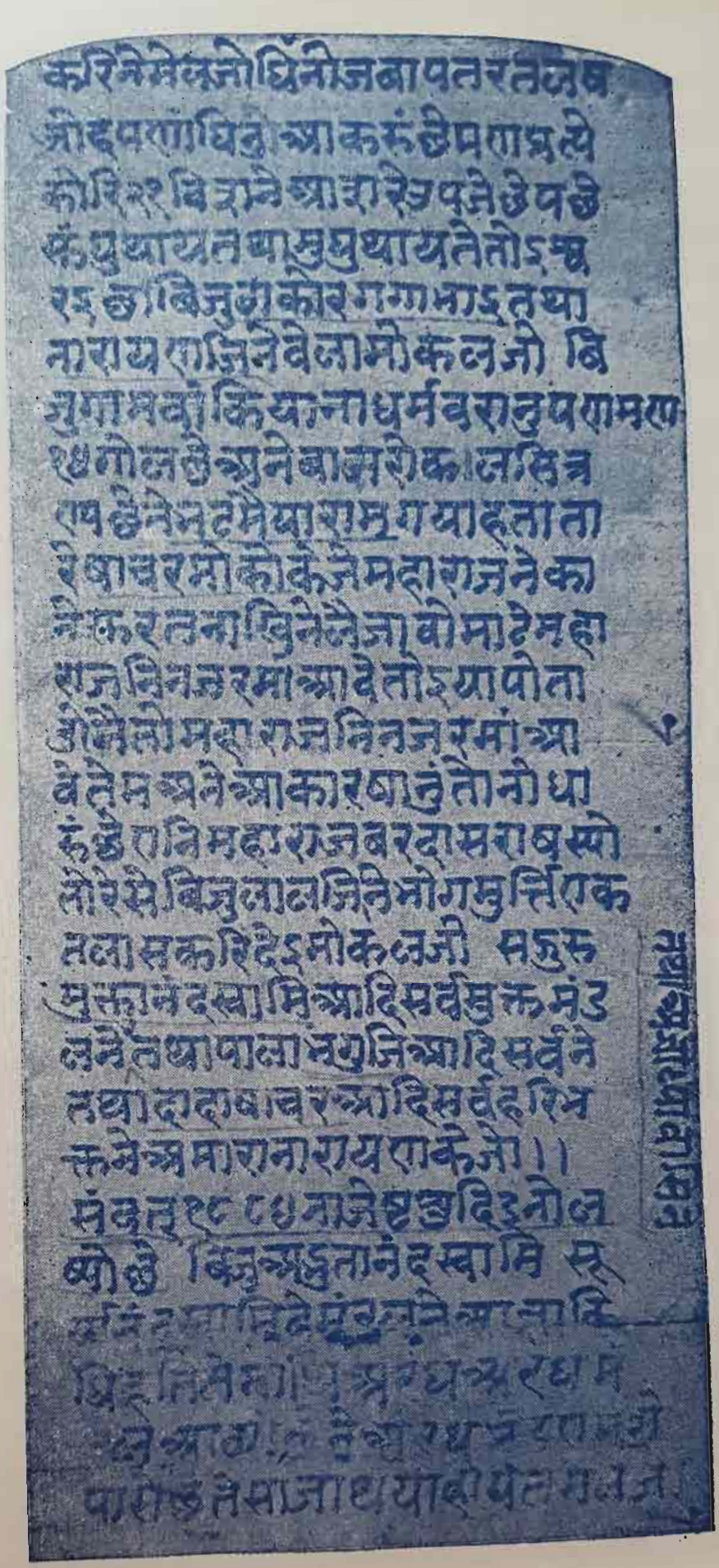

સ્વામી શ્રીજીપ્રસાદીનો પત્ર (પૃષ્ઠ ૪૪૦)

નારણજીને વેલા મોકલજો, બીજુ ગામ વાંકિયાના ધર્મવરાનું પણ મણ ૧૪ ગોળ છે અને બાજરો કલશી ત્રણ છે તે ભટ મયારામ ગયા હતા તારે ખાચર મોકો કે જે મહારાજને કાને સુરત નાખી નેં લઇ જાવો માટે મહારાજની નજરમાં આવે તો ઈયાં પોતાડો, નેં તો મહારાજની નજરમાં આવે તેમ અને આ કારખાનું તો નોધારૂં છે. એનિ મહારાજ બરદાસ રાખસ્યો તો રેસે, બીજુ લાલજીનિ ભોગ મૂર્તિ તલાસ કરી દઇ મોકલજો સદ્‌ગુરૂ મુકતાનંદસ્વામી આદિ સર્વ મુકતમંડલને તથા અજોધ્યા-વાસિ ને તથા પાલા ભગુજી આદિ સર્વને તથા દાદાખાચર આદિ સર્વ હરિભકતને અમારા નારાયણ કેજો.

સંવત ૧૮૮૪ના જેષ્ઠ સુદિ ૩ નો લખ્યો છે. બીજું અદ્‌ભુતાનંદ-સ્વામી સૂર્યાનંદસ્વામી બેં મંડલને આજ્ઞા કિધિ હતિ, તેમાંથી અરધ અરધ મંડલ આવ્યાં છે ને અરધ મંડલ...પાસે છે તે સાજા થયા હોય તો મેલજો. (પ્રતિ પત્ર * સમાપ્ત)

ગ્વાલિયરના ગાયકો વિષે

જુનાગઢ મંદિરમાં કોઠારીઓં ચણાવી શ્રીજી પ્રસાદિના કરાવ્યા પછી સ્વામિશ્રી એક સમય ગઢડે પધાર્યા હતા. એ અરસામાં ગ્વાલીયર રાજ્યના સંગીત કળાકારો (ગવૈયાઓ) જુનાગઢ નવાબ સરકાર પાસે આવેલા, મંદિરમાં સ્વામીશ્રીની તપાસ કરાવતાં સ્વામી ગઢડે ગયાનું જાણ-વામાં આવવાથી, નવાબે આવેલા ગાયકોને કહેવરાવ્યું કે, "પ્રથમ તમો ગઢડા જઈ સ્વામિનારાયણ પાસે તમારૂં સંગીત સંભળાવી આવી ત્યાંના મહાન કવિ અને સંગીત શાસ્ત્રી સ્વામીજી બ્રહ્માનંદજી છે. તેમને મળી આવી પછી આહી આવો, એટલે હું તમારી યોગ્ય કદર કરીશ.

---

* આ પ્રસાદીનો પત્ર મૂર્તિપ્રતિષ્ઠા પછી બરાબર પંનર દિવસ પછી લખાયો છે એ પત્ર અમદાવાદથી મહારાજશ્રીના હજુરીપાર્ષદ મહોબતસિંહજી માર્ફત મળેલ છે તે જ શબ્દોમાં તેનો ફોટો બ્લોક આંહી છાપેલ છે.

ઉપરના ફરમાનથી એ રાજગાયકોની મંડળી જુનાગઢ રાજ્યના ખરચે ગઢપુર આવી પહોંચી.

શ્રીજી મહારાજ સંધ્યાકાળ સમયે દાદા ખાચરના વિશાળ ચોગાનમાં નિમ્બ વૃક્ષ નીચે સભા કરીને બીરાજેલા હતા ત્યાં ગ્વાલિયર રાજ્યના ગાયકો સાથે જુનાગઢના મુત્સદ્દીએ આવી સદ્‌ગુરૂશ્રી બ્રહ્માનંદસ્વામીને મળી નવાબ સરકારનો સંદેશો શ્રીજી મહારાજને સંભળાવ્યો. શ્રીજીએ એ રાજ્ય ગાયકોનુ સન્માન કરી પોતાના સન્મુખ બેસાર્યા ગાયકોએ ગાવાની રાજા માગતાં શ્રીજી મહારાજે કહ્યું કે, "તમો તો વયોવૃદ્ધ અને જ્ઞાનવૃદ્ધ વિદેશી રાજ્યના રાજગાયકો (સંગીતકારો) છો. તમોને પ્રવાસનો થાક પણ લાગેલ હશે. માટે અમારા સંતો પ્રથમ તમોને સંગીત સંભળાવશે." એમ કહી પ્રેમાનંદસ્વામી અને સદ્‌ગુરૂ શ્રી બ્રહ્માનંદસ્વામી તરફ કૃપા દ્રષ્ટિ કરતાં, તેઓએ પોત પોતાના સાજ તૈયાર કરી કયો રાગ ગાઇએ? એમ શ્રીજી આજ્ઞા માગી શ્રીજીએ 'ભૈરવરાગ' ગાવાનું કહ્યું, તેથી ગ્વાલિયરના ગાયકો અંદરો અંદર કહેવા લાગ્યા કે ગુજરાત ગાંડી કહેવાય છે, તે આનું નામ કે, જ્યાં ભૈરવ રાગ પ્રભાતને બદલે સંધ્યાકાળે ગવાય છે! પછી સદ્‌ગુરૂ પ્રેમાનંદસ્વામીએ સીતાર લઈ નીચેનો ધ્રુવપદ ભૈરવમાં ગાયો સદ્‌ગુરૂ બ્રહ્માનંદસ્વામીએ નરઘાં લીધાં. સદ્‌ગુરૂ મુકતાનંદસ્વામીએ સારંગી લીધી, આલાપ કરી સૌ ગાવા લાગ્યા.

ધ્રુવપદ ભૈરવ

ચંદન અર્ચિત નીલ કલેવર, સુંદર કટિતટ કસ્યો પટ પીત, ॥
ચંચલ લોચન, ભવ દુઃખમોચન, રોચન એ મનમોહન મીત, ॥
ચિતવતી ચિતવત દેખી સુખ ઉપજત હસત મન ખોરત બરજોરી પ્રીત ॥
પ્રેમાનંદ પ્રીતમ પ્યારે કી, છબીપર તન મન બલિ જાઉં નિતનિત ॥

ઉપરનો ધ્રુવપદ ભૈરવમાં ગવાતાં સભામાં બેઠેલા સર્વને તેમ જણાયું જે, પ્રભાત થવા માંડયું છે.' પશ્ચિમ તરફ સૂર્યઅસ્ત થવાથી સંધ્યાની લાલીમાં અરૂણની ભ્રાંતિ થઈ; તે ત્યાં સુધી કે બહાર તો કુકડાઓ પણ બોલવા લાગ્યા. એવી પરિસ્થિતી પામીને આવેલા ગાયકો એકા એક પ્રભુ ચરણમાં ઢળી પડયા અને સજળનેત્રે બોલ્યા કે, 'હે પ્રભુ! હવે અમને

સમજ પડી કે આપે અમને ભૈરવ × રાગ શા માટે સંધ્યાકાળે સંભળાવ્યો ?

તે રાજગાયકો ગઢડામાં બેચાર દિવસ રહ્યા અને દરરોજ શ્રીજી મહારાજને પોતાની કાવ્યકળા સંગીતકળા સંભળાવી શ્રીજીને પ્રસન્ન કરી શિરપાવ સાથે સદગુરુ શ્રી બ્રહ્માનંદ સ્વામીનો પત્ર લઈ તેઓ પાછા જુનાગઢમાં ગયા અને નવાબ સરકારને સઘળી હકીકત જાહેર કરતાં નવાબ બોલ્યા કે, 'સ્વામિનારાયણ તો સાક્ષાત ખુદાછે. ને તેના ફકીરો પણ પેગંબરને ઓલીઆ જેવા છે,' એમ કહીને આવેલા ગાયકોનું સંગીત સાંભળી ખૂબ બક્ષીસ આપી વિદાય કર્યા હતા.

શ્રી બ્રહ્મમુનિને શ્રીજી મહારાજનાં છેલ્લાં દર્શન

શ્રીજીના દેહોત્સર્ગના સમયે (સં. ૧૮૮૬માં) શ્રીજીએ જાણેલ કે, જો બ્રહ્મમુનિ આંહી હશે તો મને તેઓ ધામમાં જાવા નહીં દે. તેથી પોતાની પ્રેરણાથી તે વખતે જુનાગઢથી અક્ષરમૂર્તિ સદગુરૂ શ્રી ગુણાતીતાનંદ સ્વામીનો પત્ર આવ્યો કે, 'સદગુરૂશ્રી બ્રહ્માનંદસ્વામીને' આંહી તુરત જ મોકલો. તેઓશ્રી વિના અત્રેના મંદિરની ઉપાધિ નહિં ટળે, એ પત્રથી શ્રીજીએ સ્વામીને જુનાગઢ તુરત જ જવાની આજ્ઞા કરી, સ્વામીશ્રી શ્રીજીનો મંદવાડ જાણી ગયા હતા; પણ આજ્ઞા કેમ લોપાય ? એ વિચારમાં પોતાને આસને આવી ખૂબ જ મનમાં વિચાર કરતાં એક દવા યાદ આવી. પોતે જ્યારે જુનાગઢ મંદિર ચણાવતા હતા ત્યારે એક વખત સાધુઓ સાથે દામોદર કુંડ તરફ નહાવા ગયેલા, ત્યાં સાધુઓને બેસાડી પોતે ગીરનાર પર્વતની એક ઉંડી ખીણમાં ગયા હતા ને ત્યાંથી વનસ્પતિઓ જોતાં જોતાં (પોતે જેને ગોતતા હતા તે) સંજીવની ઔષધિ જડી ગઈ, તેને લાવેલા હતા. તે પોતે તેને શોધી દુધમાં કાંજી (રાબ જેવી) બનાવી એક નાની કટોરી ભરી શ્રીજી મહારાજ પાસે અક્ષર ઓરડીમાં જઈ સદગુરૂ શ્રી મુકતાનંદસ્વામી અને મુળજી બ્રહ્મચારીને વાત કરી કે,

---

× આ હકીકત જુનાગઢ મંદિર પાસેના નાગરવાડામાં રહેતા એક નાગર સત્સંગી જયશંકર ઉર્ફે ચકુભાઇ ધોળકીયા નામના ગૃહસ્થ કે જેઓ સદગુરૂ પ્રેમાનંદસ્વામીના પાસે સંગીત શીખેલા હતા ને તે નાગર મંડળ રાધારમણદેવની પાસે કીર્તન ગતા હતા. તેઓએ આ વાત કવિશ્વર દલપતરામભાઈને કહેલી હતી તેથી હરિ લીલામૃતના આઠમાં કળશમાં આ વાતનો નિર્દેશ કરેલ છે.

આ કાંજીમાં એવું અમૂલ્ય ઔષધ છે કે ગમે તેવી બીમારી હોય તો પણ આ કાંજી પીવાથી મટી જાય જ. માટે તે ઔષધ મહારાજને પીવરાવીએ તો હવે જલદી સાજા થાય. પછી ત્રણે સદ્‌ગુરૂઓએ શ્રીજી મહારાજને પ્રાર્થના કરી કાંજી પીવાને આપી; પણ મહારાજ સમજી ગયા કે "બ્રહ્મમુનિ સંજીવની * ઔષધિને ઓળખે છે, તેથી તેની કાંજી બનાવીને લાવ્યા છે. પણ મારે તો હવે જરૂર ધામમાં જાવું છે." તેથી પોતે પોતાના હોઠને કટારો અડાડીને ઢોલણી નીચે પોતાને હાથે મેલી દીધો. અને હોઠને તુરત જ રૂમાલથી લુઈ નાખ્યા. તેથી સદ્‌ગુરૂ બ્રહ્માનંદસ્વામી સમજી ગયા કે મહારાજ હવે આ પૃથ્વી ઉપર ઝાઝો વખત નહિં રહે તેથી બહુ દિલગીર થઈ ગયા, પણ જુનાગઢ જવાની આજ્ઞા કેમ લોપાય? પછી શ્રીજીને દંડવત કરી મળીને ચાલ્યા. સ્વામીશ્રી ગઢડાને સીમાડે ગયા ત્યાં હરણ ડાબાં ઉતર્યા. તેને જોઇ સ્વામી કહે "શુકન સારાં નથી થતાં" એમ કહી દોહરો બોલ્યા કે-

હરણ એજ સુખનાં હરણ, હરણ બુદ્ધિબળ હરણ ॥
હરણ તેજ હિંમત હરણ, હરણ પ્રાણ તન હરણ ॥

એ દોહરો બોલી પાછા વળ્યા અને ગઢપુર આવીને અક્ષર ઓરડીમાં જઇ શ્રીજી ને દંડવત કરવા લાગ્યા. એટલે શ્રીજી મહારાજને કસર હતી છતાં એકદમ ઉભા થઈ સ્વામીને બાથમાં (ભુજામાં ભીડી, લઇ) ખુબ પોતાના હૃદય સાથે ચાંપી, ધીરજ આપી શંકા નિવારણ કરી, છાતીમાં ચરણારવિન્દ આપી, પ્રસાદીનો ગૂઢો રેંટો આપી, ગુલાબના પુષ્પનો હાર સ્વામીના ગળામાં પહેરાવી, આશ્વાસન આપતાં કહ્યું કે, બ્રહ્મમુનિ! દિલગીર થાવ માં હું સદાય તમારા ભેળો જ છું. તમો જુનાગઢ જલદી જાવ એમ વરદાન આપી માથે બન્ને હાથ મેલી, વાંસોથાબડયો, આથી સ્વામીને જરા હિંમત આવી અને દંડવત કરી પછી શ્રીજીની મુર્તિને નિરખતા નીરખતા પાછે પગલે ચાલી અક્ષર ઓરડીની ઓસરીની કોરથી નીચે ઉતરીને તેના આંગણામાં (ફળીમાં) આવી ત્યાં પાછા ફરીથી દંડવત કરી બે હાથ જોડી પ્રણામ કરી રજા લઇ શ્રીજીની મુર્તિને અંતરમાં ધારીને ચાલ્યા,

* આ વાત જુનાગઢના સદગુરૂ શ્રી બાળમુકુન્દદાસજીસ્વામી કરતા કે, "સદ્‌ગુરૂ શ્રી બ્રહ્માનંદ સ્વામી કવિ તો હતા જ, પણ તે સાથે વૈદ પણ હતા." એમ સદગુરૂ પુરાણી શ્રી હરિસ્વરૂપદાસજી જુનાગઢ વાળાએ મને (સંપાદકને) કહ્યું હતું.

સદગુરૂશ્રી બ્રહ્માનંદ સ્વામીને પ્રત્યક્ષ શ્રીજી મહારાજનાં એ છેલ્લામાં છેલ્લાં દર્શન હતાં અને પ્રગટ ભગવાનના હાથની ગૂંથા રેટાની અને ગુલાબના પુષ્પને હારની પણ છેલ્લામાં છેલ્લી શ્રીજીની મોજ સ્વામીને મળેલ હતી. મહા મુકતરાજ દાદાખાચરના દરબારમાં સ્વામીશ્રીનેં શ્રીજીના પ્રથમના મિલાપ વખતે શ્રીજીએ પ્રથમનો ગુલાબનો હાર આપ્યો હતો, તેવી જ રીતે આજે સ્વામીશ્રી જુનાગઢ જતી વખતની વિદાય લેતાં, શ્રીજી મહારાજે એજ દાદાખાચરના દરબારમાં સ્વામીશ્રીને ગુલાબના પુષ્પનો છેલ્લો હાર પહેરાવી "બ્રહ્મમુનિ, હું તમારી સાથે સદાય છું." એવો વર આપ્યો હતો.

સ્વામીએ જુનાગઢ મંદિર માટે મંદિરથી ઉતરાદી જે નવી જમીન લીધેલી તેની દીવાલ (રંડી) ચણવામાં સ્વામીશ્રીની ગેરહાજરીનો લાભ લઇને કેટલાએક દ્વેષીઓ વિઘ્ન કરતા હતા. તે સ્વામીએ જુનાગઢ પહોંચી એક જ રાત્રીમાં એ લાંબી અને ઉંચી દિવાલ ચણાવી પૂર્ણ કરી હતી. સવારે ઉપાધિ કરનારાઓએ જાણ્યું કે, કવિ સ્વામીજી આવી ગયા લાગે છે. હવે આપણું કાંઇ નહીં ચાલે. જો કંઇકે અડચણ કરશું તો સ્વામીજી નવાબ સાહેબને કહીને આપણને જુનાગઢ રાજ્યની હદબહાર કઢાવશે, એમ મનમાં સમજી અને તેઓ શાંત થઇ અને એ પછીથી સર્વ ઉપાધિઓ શમી ગઈ હતી,

સ્વામીશ્રીની જુનાગઢમાંથી છેલ્લી વિદાય

સ્વામીશ્રી જુનાગઢ ગયા પછી ગઢપુરમાં શ્રીજી મહારાજે સંવત ૧૮૮૭ના જેઠ સુદિ ૧૦ના રોજ દેહોત્સર્ગ કરતાં સદ્‌ગુરૂ શ્રી ગોપાળાનંદસ્વામીએ અને દાદાખાચરે ભગુજી પાર્ષદને ઉંટ ઉપર સ્વામીને જલદી તેડી લાવવા જુનાગઢ મોકલ્યા. જુનાગઢમાં સ્વામી મંદિરના શિખરોનું કામ કરાવતા હતા, તેથી સ્વામી ઘુંમટના ઘાબાઓ પર ઉપર ઉભા હતા ને કડીઆઓ કામ કરતા હતા ને પોતે જોતા હતા. એ વખતે ગઢડાના માર્ગેથી ઉંટ ઉપર ભગુજીને ઉતાવળા આવતા જોઈ સ્વામી વિચારમાં પડી ગયા અને મંદિર નીચે ઉતરી ચોકમાં આવ્યા ભગુજી પણ ત્યાં આવી પહોંચતાં ઉટીઆને ઝુકાડી સ્વામીશ્રીના પગમાં માથું નમાવી શ્રીમહારાજના સ્વધામ ગમનના અતિ દિલગીરી ભર્યા સમાચાર કહ્યા. તે સાંભળી સ્વામી

કડીઆને કહેવા લાગ્યા કે, "રતના ! એ પાંણો હવે ચોડજે માં નીચે નાખી દે. કપટીએ કપટ કર્યું !" એમ કહી સહુએ સ્નાન કર્યાં અને ઉપવાસ કર્યો. પછી સહુ સંતો વગેરેને ધીરજ આપી દેવાનંદસ્વામીને સાથે * લઇને આવેલા ઉંટ ઉપર ભગુજી સાથે સ્વામી ગઢપુર જવાને રવાના થયા એ સ્વામીની જુનાગઢથી છેલ્લી વિદાય હતી.

સ્વામીએ ગઢડે આવી દાદા ખાચરના દરબારમાં ઊંટ ઝુકાવ્યો, ત્યાં સહુ સદગુરૂઓ આવી મળ્યા. મુકતાનંદસ્વામી ગોપાળાનંદસ્વામી નિત્યાનંદ સ્વામી, અને નિષ્કુળાનંદ સ્વામી વગેરેને મળતા જ સ્વામીની ધીરજ નહિ રહેતાં રૂદન કરવા લાગ્યા અને કહેવા લાગ્યા કે, "સ્વામી ! તમો સહુએ શ્રીજી મહારાજના દેહની દહન ક્રિયા શા માટે કરી ? હું અક્ષર ધામમાંથી બોલાવીને પાછા બેઠા કરત. પણ શરીર ગયા પછી હવે શ્યો ઉપાય ?" એ સાંભળી સદગુરૂશ્રી ગોપાળાનંદ સ્વામી કહે કે, "બ્રહ્મમૂનિ ! શ્રીજી મહારાજ તો આ સત્સંગમાં હજુ પ્રગટ જ બીરાજે છે. ચાલો ગોપીનાથજી મહારાજના દર્શન કરીએ." સહુ સાથે સ્વામી મંદિર ઉપર ગયા. શ્રી ગોપીનાથજી મહારાજની મૂર્તિ સામે ઉભા રહી. "પ્રાણ સનેહી ઘરૂં આવો પિયરા હિયરા ધીર ધરત નહિ મેરા" એ કીર્તન સજળ નેત્રે સ્વામીએ ગાયું; ત્યાં સૌના દેખતાં શ્રીજી મહારાજ ગોપીનાથજીની મુર્તિમાંથી નિસરીને બ્રહ્માનંદસ્વામીને બાથમાં લઇ મળ્યા ને મોગરાના પુષ્પનો મોટો હાર પોતાની ડોકમાંથી કાઢીને સ્વામીને પહેરાવ્યો તેથી સ્વામીનું મુખ પ્રફુલિત થયું અને સત્સંગમાં શ્રીજી મહારાજ પ્રગટ બિરાજે છે. તેમ જાણ્યું. એમ સહુને પ્રત્યક્ષ દર્શન દઇને મહારાજ શ્રી ગોપીનાથજી મહારાજની મુર્તિમાં પુનઃ અદ્રશ્ય થઇ ગયા.

ઇતિશ્રી કેસરભકત વિરચિતે શ્રી બ્રહ્મસંહિતા મધ્યે પંચમ પ્રકરણે જુનાગઢ મંદિર પ્રસંગે સ્વામી શ્રીજીનાં છેલ્લાં મિલન અને જુનાગઢમાંથી છેલ્લી વિદાય એ નામે પાંચમો અધ્યાયઃ સમાપ્તઃ ॥૫॥

---

* કવિશ્વર દલપતરામભાઇ લખે છે કે ઉંટ ઉપર સદ્‌ગુરૂ દેવાનંદ સ્વામી સાથે ગયા હતા.

શ્રીજી

શ્રી અધ્યાય ૬ છઠો

શ્રી મુળી મંદિર નિર્માણ

શ્રી મુળી મંદિર વિષેનું કાવ્ય ભાષા

દોહા

કોઉ સમય કરૂના નિધી. બિચરત ઝાલાવાર.
મૂલિ આયે મહા પ્રભુ, કોમલ ધર્મકુમાર. ૧
શોભા મૂળી શહરકી, કહતે બનતન આત;
વિપ્ર રહત નિધિ વેદકી, 'ચારન' રહત સુપાત ૨
રહત સુખી અનધન સબે. પુત્ર પૌત્ર પરિવાર,
નૌત્તમ છબિ તેહિનઝકી, પતિ જ્ઞાતી પરમાર ૩
ખાગ ત્યાગ ક્ષત્રિય ખરા અરિદલ સમર અજીત,
ગૌ, બ્રહ્મન, પાલક સુગુન, રાજનીત શુભ રીત. ૪
પશ્ચિમ દિશ ગંગા વહે, નૌતમ ઉજવલ નીર,
સ્નાન કરત નર તિય સબે. તરૂ શોભિત દોઉ તીર. ૫
હરિપદ કરિ ગંગાભઈ, નદી ભોગવતિ નામ;
તેહિ તટ સાધુ જપકરત, નીર ભરત સબ ગામ. ૬
આસ પાસ તરૂ વર ઘટા, સુંદર શીતલ છાંહી,
ઉત્તરે મહાપ્રભુ આય કે, તોહ બાગકે માંહી. ૭
ભાત ભાતકે વૃક્ષ તહાં, ભાત ભાતકી બેલ;
લળે સઘન લપટાયકે, ચંપા જાય ચંમેલ. ૮

બાગ વર્ણન—છંદ પદ્ધરી

ચંપા સુ જાય સુંદર ચંમેલ, કોવિદાર દ્રાખ બહુ પાનકેલ;
પિપ્પલા સવન પાલાસ પ્લક્ષ, વૈકલા શાગગિર માલ વૃક્ષ. ૧
કેતકી થાટ સુંદર કનેર. ઘન જુથ ગુલાબ સુ રહે ઘેર;
દાવદી અરૂ ડોલર દિસંત, અતિ નવલ ઝાર ફૂલન અનંત. ૨
બહુગુચ્છ બને છબી ગુલહબાસ, સેવતી શ્વેત સુંદર હિબાસ;
બીજોર નિંબુ ફલજંબુ બેસ, ફલ રામ સિતા આદિક હમેશ. ૩
આલરક વાવ કે ચહૂ ઓર, વંતાક શાક સુંદર વાલોર,

તરકારી ભારી ટંકા તંદુલ, મહાસ્વાદ વંક અતિકંદ મૂલ, ૪
ચોલેરી ગ્વાલદલ સાર ચીલ, નોલી રૂ પણજ પાનલી નીલ;
મોગરી અદિ બહુ શાક માંહી, નિત નવલ ભાંતિ તેહિ અંત નાંહી. ૫

વેપાર વર્ણન

તેહિ નગ્ર શાહ ધનવટ નિરાટ. બાજાર છબી સુંદર સુઘાટ,
હોવંત વણિજનિત ચીરહીર, પુન્યવંત લોક પર હરન પીર. ૬

અશ્વવર્ણન

તેહિ શહર + અશ્વ નિપજત અનૂપ, ભરપૂર જોર લખિ રીઝ ભુપ;
અરિસ સદ્રસઅંગ મૃગઉડાન, પ્રતિબીંબ હુંસે નિજડરત પ્રાન. ૭
લેખનિયકાન દીરઘલટીર. નાજૂક વદન કર પીત નીર,
અતિ થૂલઘાટ સુજેનસંધ. કોડંડગ્રીવ ભરબાથ કંધ. ૮
પ્રાસાદ થંભ સમ પાવપેખ, હુબી સુ ડમર સમગોલ દેખ,
ચોડેસુઉર છતિઢાલ સાચ, નટરીત કરત પગ દોય નાચ. ૯
પુનિ રાગમીઠ પીઠન પ્રથૂલ, મુદઝરા સદ્રસ પાવંત મૂલ,
દેવંતઠેક જા પડત દૂર, પખવંત બરાબર વેગ પૂર. ૧૦
એસે જુ અશ્વ નૃપકે અનંત, વહે પવનવાદ અતિ રૂપવંત,

ક્ષત્રિય વર્ણન

નૃપભ્રાત ભ્રાતતહાં સૂરધીર, વર વિકટ થટાં વિરાધી વીર. ૧૧
અતિ શીલવંત સમહર ઉછાવ, પરસૌન દેખ નહિં ડગતપાવ,
ભારાથ ચરન સનમુખભરંત, નિજ શીશ હુંસે રૂઠા ફિરંત. ૧૨
ગઢપતી સબેં મન શંકખાત, જુધ બેર કબહુ જીતેન જાત,
એહિભાંતિ શહર મૂલીઅનૂપ, રનજીતકોટ ચહુતરફ કૂપ. ૧૩

શ્રી મંદિર રચના દોહા

એસા નગ્ર અનૂપ લખિ મન રીઝે ઘનશ્યામ,
કરૂના નિધિ ઇચ્છા કરી, કરન હરિકો ધામ. ૧

ગંગાબિચ અરૂગ્રામબિચ, ઉત્તમ ભોમીજાન;
તેહિસ્થલ મંદિર કરનકું, ધાર્યો કૃપા નિધાન. ૨

× મુળીની ભુમીમાં ઉત્તમ જાતિના ઘોડાઓ નિપજતા

અગ્યા અનુસારે ભયો, મંદિર મહા વિશાલ,
ભાગ્ય બડો તેહિ ભોમકો, નરત્રિય ભયેનિહાલ. ૩
મૂર્તિ રાધાકૃષ્ણકી, પુનિ નીજ મૂરતિ સહીત,
ધર્મજુકત સબસંત મિલી, પધરાઇ કરિ પ્રીત. ૪
ભુખેકું અન્ન દેત હે, પ્યાસેકું જલપાન,
તેહિ કરિ મંદિરકો બઢયો મહિમા મેરૂ સમાન. ૫
મૂલીમેં મંદરિભયો, મંદિર સબકો + મોર
દૂજી માનું દ્વારિકાં. કીની ધર્મ કીશોર. ૬

શ્રીમૂળી મંદિર પ્રારંભ પ્રસંગ

સદગુરૂ બ્રહ્માનંદસ્વામી ગોપીનાથજીનાં દર્શન કરીને અક્ષર ઓરડીના દર્શન કરવા જતાં શ્રીજી વિનાનું તે સ્થાન સુનું જોઇને પોતાનું હૈયું ભરાઈ આવતાં તે અક્ષર ઓરડીને ઉંબરે બેસી ઉંચે સાદે પોકે પોકે રોઇને હૈયું ખાલી કર્યું. દરબારમાં પણ મહા મુકતરાજ બાશ્રી જીવુબા અને બાશ્રી લાડુબા આદિ બાઇઓ અને દાદાખાચર આદિ દરબારમાંના તમામ માણસો સ્વામીશ્રીનો વિલાપ સાંભળી આક્રંદ કરવા લાગ્યાં. એ સાંભળી સ્વામીશ્રીએ મનમાં વિચાર્યું કે, "જો હું હિંમત ખોઇ બેસીશ, તો આ બધાં બાઈ ભાઇ શ્રીજીને સંભારી પ્રાણ ખોઈ બેસસે' એમ સમજી પોતે છાના રહી, સહુને ધીરજ આપી, છાના રાખ્યાં તે પછી દાદાખાચરે અને મુળજી શેઠે આવી મુળી મંદિરનો લેખ (ત્રાંબાને પત્રે યાવત, ચંદ્રદીવાકરો) હતો તે લાવી અને શ્રી બ્રહ્માનંદસ્વામીને કહ્યું કે, "સ્વામી ! શ્રીજી મહારાજ છેલ્લે છેલ્લે ભલામણ કરી ગયા છે, કે, બ્રહ્મમુનિને કહેજો કે, મુળી મંદિર જલ્દી પુરૂં કરે અને આ લેખ તેમને સોંપજો" એમ કહેતાં શ્રી ગોપાળાનંદ સ્વામીએ પણ એવાંજ વચનો કહીને સ્વામીના હાથમાં મુળી મંદિરનો લેખ સોંપ્યો. સ્વામીએ શ્રીજી મહારાજની ઉત્તર ક્રિયા પછી એ લેખ સંભાળવાનું કહી દાદાખાચરના પટારામાં એ લેખ મેલાવ્યો અને પછી અયોધ્યાપ્રસાદજી મહારાજ જ્યારે અમદાવાદ પધાર્યા ત્યારે તેમને દાદાખાચરે સોંપ્યો હતો.

શ્રીજી મહારાજની ઉત્તર ક્રિયા

સદગુરુ શ્રી બ્રહ્માનંદ સ્વામી અને સદ્‌ગુરૂ શ્રી નિત્યાનંદસ્વામી

+ સર્વ મંદિરોના મોડરૂપે મુગટરૂપે

એ બન્નેને તથા ધ. ધુ. અયોધ્યાપ્રસાદજી મહારાજશ્રી અને ધ. ધુ. રઘુવીરજી મહારાજશ્રી વગેરેને બોલાવી સદગુરૂ શ્રી ગોપાળાનંદ સ્વામીએ શ્રીજી મહારાજની ઉત્તરક્રિયા વિષેનો યોગ્ય વિચાર કરવા કહ્યું. કેમકે જ્યારે દેશ વિભાગનો લેખ તૈયાર કરી અશલાલી ગામે શ્રીજી મહારાજે સભા કરી એક પાટ ઉપર શ્રી અયોધ્યાપ્રસાદજી મહારાજને બેસારી તેમના પાસે સદગુરૂશ્રી બ્રહ્માનંદ સ્વામીને બેસાર્યા અને બીજી પાટ ઉપર શ્રી રઘુવીરજી મહારાજને બેસારીને તેમના પાસે સદગુરૂ શ્રી નિત્યાનંદસ્વામીને બેસાર્યા અને પછી તે બન્ને સદગુરૂઓને આજ્ઞા કરી કે, "અયોધ્યાપ્રસાદજીની ભલામણ અને તેના વહેવારની ખબર બ્રહ્માનંદ સ્વામીએ રાખવી, અને રઘુવીરજી મહારાજની ભલામણ અને તેમના વહેવારની ખબર નિત્યાનંદ સ્વામીએ રાખવી. બન્ને અમારા દતપુત્રોએ વહેવાર તે બન્ને સદગુરૂઓને પુછીને કરવો પણ મન ધાર્યું કોઇએ ન કરવું. પોતાના દેશના સાધુઓ પ્રથમ અને દરેક મંદિરની ભલામણ એ બન્ને સદગુરૂઓને છે, એમ કહીને એક ચાદર શ્રીજીએ બ્રહ્માનંદ સ્વામીનેં ઓઢાડી અને બીજી એક ચાદર નિત્યાનંદ સ્વામીનેં ઓઢાડી તથા કાશ્મીરી શાલ અયોધ્યાપ્રસાદજી મહારાજનેં ઓઢાડી અને એક કાશ્મીરી શાલ રઘુવીરજી મહારાજને ઓઢાડી, અને બન્ને આચાર્યશ્રીને અને બન્ને સદગુરૂઓને ભીડીને બાથમાં પ્રેમથી મળ્યા, ફુલના હારો પહેરાવ્યા અને વળી કહ્યું કે, "અમે મંદિર, શાસ્ત્ર, આચાર્ય, ને સાધુ, એ ચાર પાયા રોપ્યા છે, તેને ઉખેડવાને કોઇ સમર્થ નથી. બીજું તમે સહુ મારી શિક્ષાપત્રી પ્રમાણે વર્તજો ને બન્ને દેશમાં મારે સ્થાને આ ગોપાળાનંદસ્વામીને માની તેની આજ્ઞામાં સહુ રહેજો, અમે તો અનેક જીવોના મોક્ષ માટે આવો એકાંતિક ધર્મ સ્થાપી બન્ને દેશના વિભાગ પાડી બન્ને ભાઇઓને વહેંચી આપેલ છે. બીજા જે સાધુ, બ્રહ્મચારી અને પાળાઓ, જેને જે દેશમાં ને જે ગુરૂ પાસે રહેવું હોય તે ત્યાં જઈને સુખેથી રહે. તેની વહેચણી નથી. કરી." ઉપરની આજ્ઞાનું પાલન કરવા માટે અક્ષરમૂર્તિ ગોપાળાનંદ સ્વામીએ બંને આચાર્યશ્રીને અને એ બંને સદગુરૂઓને શ્રીજી મહારાજની ઉત્તરક્રિયા વિષેનો મત લેવાને બોલાવ્યા એટલે તે સહુ આવ્યા અને શ્રી ગોપાળાનંદ સ્વામીની આજ્ઞા સાંભળી. સદગુરૂ શ્રી નિત્યાનંદ સ્વામી બોલ્યા કે, "મહારાજની ઉત્તર ક્રિયાનું જે ખર્ચ આવે તે બન્ને આચાર્યે સરખું ભરવું અને બંનેના દેશના હરિભકતો તરફથી જે જે ઉપજ, ભેટ, સામગ્રી, રોકડ, વગેરે જે કંઇ આવે તે તેણે સહુ સહુએ રાખવી." તે સાંભળી સદ્‌ગુરૂશ્રી બ્રહ્માનંદ સ્વામી કહે કે, "સ્વામી ! એ ઠીક ન કહેવાય ? એમ નથી કરવું ? ઉપજ પણ સૈયારી અને ખર્ચ

કરવું." તે સાંભળી નિત્યાનંદસ્વામી કહે કે, અમારે તેમ નથી કરવું. અમારા દેશનાને અમે જમાડશું અને તમારા દેશનાને તમે જમાડજો. આમ બે પન્ઠા કરવા અને ઉપજ પણ સહુ સહુની સહુએ લેવી. પછી એ ઠરાવ શ્રી ગોપાળાનંદ સ્વામીએ માન્ય રાખ્યો. સદ્‌ગુરૂ બ્રહ્માનંદ સ્વામીએ પોતાના દેશનો પન્ઠો રામપ્રતાપભાઇના વંડામાં કર્યો. અને નિત્યાનંદ સ્વામીએ દાદાખાચરના દરબારમાં કર્યો હતો.

ઉત્તરક્રિયા બાદ બંન્ને આચાર્યશ્રીને સહુ સહુના દેશમાં જઇને રહેવાની આજ્ઞા ગોપાળાનંદસ્વામીએ કરી અને ગઢડાની શ્રીજી પ્રસાદીની વસ્તુઓ, પુસ્તકો, વગેરે પદાર્થોના બે સરખા હિસ્સા (ભાગ) પાડી ચીઠીઓ નાખી સહુ સહુને કબજે સોંપ્યા.

માણકી ઘોડી શ્રીજી મહારાજ ધામમાં સિધાવ્યા પછીથી ખડ, પાણી કે જોગાણ કશું એ નહિં લેતાં (ખાવું પીવું છોડી દેતાં) શ્રીજીના એકાદશશ્રાદ્ધને દિવસે દેહ મેલીને ધામમાં ગઇ. તેની વછેરી, તથા અક્ષર ઓરડીમાં શ્રીજીને સ્નાન કરવાનો પાકા પથ્થરનો ઘણોજ પ્રસાદીનો બાજોઠ હતો તે એમ બે વસ્તુઓ મોટપમાં (મોટાભાઇ તરીકે) શ્રી અયોધ્યા પ્રસાદજી મહારાજને અપાવી હતી, હાલ પણ અમદાવાદ અને મુળીમાં એ માણકી ઘોડીનો કેડવા (વંશ) મોજુદ છે, અને શ્રીજી જેટલા વર્ષ ગઢપુરમાં બીરાજ્યા તેટલા વર્ષ સુધી જે બાજોઠ ઉપર બીરાજી સ્નાન (અક્ષર ઓરડીમાં) કરતા તે પાકા પથ્થરનો બાજોઠ પણ હાલ મુળી મંદિરમાં શ્રી ઘનશ્યામ મહારાજની જાળી પાસે દર્શન માટે રાખેલ છે.

ઉપર પ્રમાણે શ્રીજી મહારાજની ઉત્તરક્રિયા પછી બન્ને આચાર્ય મહારાજો અને બંન્ને સદ્‌ગુરૂઓ, પોતપોતાના મંડળના સાધુઓ, બ્રહ્મચારીઓ, પાર્ષદો સાથે અમદાવાદ તથાવડતાલ મંદિરમાં જઇ રહ્યા અને અન્ય સાધુ બ્રહ્મચારી પાર્ષદો પણ જેમ જેને અનુકૂળ અને ભળતુ હતું તેમ તે તે દેશમાં જઇ વસ્યા.

શ્રીજી મહારાજની હૈયાતિ વખતે મુળી મંદિરનો કરાવેલો પ્રારંભ

(સદ્‌ગુરૂ શ્રી પ્રસાદાનંદસ્વામીની વાતો વિશ્રામ ૧)

એક વખત સ. ગુ. શ્રી બ્રહ્માનંદસ્વામી જુનાગઢથી જ્યારે ગઢડે આવ્યા, ત્યારે **શ્રીજી** મહારાજે કહ્યું કે "સ્વામી! અમે તો ડુંગરપુર સંત અને પાળાને મૂર્તિઓ લેવાને મોકલ્યા છે. અને ગઢડામાં પણ શિખરબંધ મંદિરના પાયા નાખી કામ ચાલતું કરીએ છીએ, તમે હવે મૂળીમાં જઇને ત્યાં શિખરબંધ મંદિર કરો." ત્યારે સ્વામી બોલ્યા કે, એક માસ પછી જઇશ.' એટલે મહારાજ કહે કે સારૂં. પછી એક માસ થવા આવ્યો ત્યારે શ્રીજી કહે "બ્રહ્મમુની! તમે મૂળીએ જઈ જગ્યા નકકી કરી મંદિરનો લેખ કરાવી આવો." પછી **આત્માનંદસ્વામીને** તથા **પ્રેમાનંદ સ્વામીને** અને બીજા કેટલાક એક સાધુઓને સાથે લઇ **સ્વામી** મૂળીએ ગયા અને દરબારગઢમાં ઉતર્યા. રાત્રે ગવૈયા સંતો ગાવણાં કરે અને સ્વામી સભામાં **શ્રીજી** મહારાજના મહિમાની કથા વાર્તા કરી ઉપદેશ આપે. કેટલાએક દિવસો પછી મૂળીના દરબારશ્રીએ સ્વામીને કહ્યું કે, સ્વામી! "**શ્રીજી** મહારાજે અમોને વચન દીધુ છે કે, "તમારા ગામમાં મંદિર કરાવીને રાધાકૃષ્ણ અને અમારી મુર્તિઓ પધરાવશું તો કૃપા કરીને એ વચન પુરૂં કરાવો.' તે સાંભળી **સ્વામી** કહે કે, દરબાર! તમે મંદિર કરવાની જગ્યા બતાવો, અને તેનો પાકો લેખ કરી આપો. તેથી **દરબારોનો** ડાયરો તરત ઉઠીને સ્વામી સાથે ગામ બહાર ઉત્તર બાજુ **ભોગવતી** નદીના ઉગમણે કીનારે ગયા. તેમાં દરબાર શ્રી **રામાભાઇ**, દરબાર **રઘાભાઇ**, દરબાર **કેસાભાઈ**, ગઢવી **જીવાભઇ**, **બનાભાઈ** રત્નું પ્રભુ મહેતો, અને બીજા **મહાજન** વગેરે ઘણાંકને દરબારોએ સાથે રાખેલા પછી ગામથી ઉતર બાજુ એક વિશાળ લીંમડાનું વૃક્ષ હતું, અને **શ્રીજી** મહારાજ મૂળીએ પધારતા ત્યારે તે લીંબવૃક્ષ નીચે જ સભા કરતા, એ લીંબડાની આસપાસ (ચારે બાજુ) જેટલી જગ્યા **સ્વામીએ** બતાવી તેટલી જમીનનો **લેખ ત્રાંબાને** પતરે યાવત **ચંદ્રદીવાકરો**"નો કોત્તરાવી આપ્યો, તેમજ નજીકમાં **એક** વાડી બતાવી **અને** તે વાડીનો પણ પાકો લેખ કરાવી **આપ્યો** અને ખુશાલીમાં દરબારમાં સહુને મીઠાઇઉં વહેચી લેખ સ્વામીના હાથમાં **આપ્યા સ્વામીએ** ગઢપુર આવીને **શ્રીજી** મહારાજને **સઘળી** વાત કહી તે લેખો આપ્યા તેથી **શ્રીજી** મહારાજ બહુજ રાજી થયા, અને

સ્વામીને પુછયું કે, "અમે પગકેડીએ થઇને જે લીંબડાની ડાળ ઝાલીને ઉભા હતા ને તેની ચારે કોરે કુવાઓ હતા તે જમીનને?" એટલે સ્વામી કહે કે "હા,મહારાજ એજ પ્રસાદીની જગ્યા" પછી મહારાજે એ લેખ મુળજી બ્રહ્મચારીને મેલવાઆપી ભલામણ કરી કે "અમો જયારે તે માગીએ ત્યારે આપજો." (વાત-૧)

કેટલા એક માસ પછી મુળીથી દરબાર કેશાભાઈ તથા રામાભાઇ નો પત્ર લઇ જશાપરના વાણીઆમાનસંગે રામનવમી ઉપર ગઢડે આવી શ્રીજી મહારાજને તે પત્ર આપ્યો. તે મહારાજે વંચાવી સદ્‌ગુરૂ બ્રહ્માનંદ સ્વામીને કહ્યું કે, " તમો હવે મુળીનું મંદિર કરવા જાવ." ત્યારે સ્વામી કહે કે, "મહારાજ? જુનાગઢમાં બહુ ઉપાધિ, હોવાથી ત્યાંનું અધુરૂ મંદિર મારા વિનાપુરૂ નહિ થાય! માટે પ્રથમ ત્યાં જઇ પછી મુળીનું મંદિર કરવા જઇશ, " શ્રીજી કહે કે ઠીક. એમ કહીને લાધા ઠક્કર પાસે પત્રનો ઉત્તર લખાવી આપ્યો. (વાત-૨)

સ્વામી શ્રી જુનાગઢ જઇ આવીને ગઢડા આવ્યા પછી બીજે દિવસે સ્વામીને તેઓના સાધુ પાળા વગેરે મંડળ સાથે સભામાં તેડાવ્યા, તે સહુ આવી મહારાજને દંડવત કરીને બેઠા પછી મહારાજ કહે કે "બ્રહ્મમુનિ! હવે વરસાદ પણ રહી ગયો છે, (મહા માસનું માવઠું બહુ જ થયું હતું) માટે તમો મંડળ સાથે મૂળીએ જાવ ને ત્યાંના મંદિરનું કારખાનું ચાલુ કરાવો અને અમદાવાદ કાગળ લખજો કે "મૂર્તિઓના ગાડાં આવે તો" રાધાકૃષ્ણની * મૂર્તિઓ મુળી માટે મોકલજો અને ગોપીનાથજીની મૂર્તિઓના ગાડાં ગઢડા મોકલજો. આવો મળીએ. પછે સર્વેને મળ્યા. પછી સ્વામીને મહારાજ કહે કે, "તમે ઝાલાવાડમાં જાવ અને રજવાડાઓમાં ચાર ચાર દિવસ રોકાઈ મુળી આવીને રહેજો. પછી ત્યાં કામ ચાલુ થયે મંદિરમાં પાળા, સાધુ વગેરેને રોકી, તમે અમારી પાસે આંહિ આવજો." એમ કહીને સ્વામીને બાથમાં લઇ ફરીને મળ્યા, ત્યાં વાડી વાળે ફુલના હાર પહેરાવ્યા, તે સ્વામીને આપી અયોધ્યાપ્રસાદજી મહારાજને મુળી મંદિરની ભલામણ કરી. સંવત (૧૮૮૬ની વસંત પંચમી વિશ્રામ ૧૧૫)

શ્રીજી આજ્ઞા પ્રમાણે સ્વામી સંતો સાથે ઝાલાવાડના રજવાડાઓમાં જઇ ફરતા ફરતા મુળી આવ્યા અને ત્યાં મંદિરની જગ્યાના પાયા ખોદાવા

* મૂર્તિઓના ગાડાં લોયામાં આવ્યાં હતાં.

તથા ખાડાઓમાં ભરતી વગેરેનું પરચુરણ કામ શરૂ કરાવી શ્રીજી મહારાજની આજ્ઞા પ્રમાણે સ્વામી ગઢડા આવ્યા, ત્યાં મહારાજને દંડવત કરતાં, મહારાજે મુળીમંદિરની વાત પુછી. તે સ્વામીએ રૂડી રીતે કહીને મહારાજ બહુ રાજી થયા, ને સ્વામીને થાળ આપ્યો. બીજે દિવસે શ્રીજી ઇચ્છાથી જુનાગઢથી સદગુરૂ ગુણાતીતાનંદ સ્વામીનો પત્ર આવ્યો કે સદગુરૂશ્રી બ્રહ્માનંદ સ્વામીને આંહી તુરત જ મોકલો કારખાનું સ્વામી આવ્યા વિના ચાલશે નહિ. બંધ રાખવું પડેલ છે. તેથી મહારાજે સ્વામીને જુનાગઢ જવાની આજ્ઞા કરી. સ્વામી કહે કે "મહારાજ ! મૂળી મદિરનું કામ ચાલુ કરેલ છે. તે મારા ગયા વિના ત્યાં પણ અધુરૂં રહેશે. "મહારાજ કહે કે, જુનેગઢથી આવીને પુરૂં કરજો." હાલ તો જુનાગઢ તુરત જાવ. કાંઇક ઉપાધિ થવાથી જોગી મુંઝાણા છે. તેથી બીજે દિવસે સ્વામીશ્રી જુનાગઢ ગયા અને પાછળથી શ્રીજી મહારાજે દેહોત્સર્ગ કર્યો હતો. દેહોત્સર્ગ કરતી વખતે શ્રીજી મહારાજે દાદાખાચરને અને દિનાનાથ ભટને સદગુરૂ શ્રી ગોપાળાનંદ સ્વામી રૂબરૂ કહ્યું કે તમો સહુ બ્રહ્માનંદ સ્વામીને કહેજો કે, તમે મુળીનું મંદિર જલ્દી પુરૂ કરજો અને મંદિર પુરૂં નહિ થાય ત્યાં સુધી તમને હું ધામમાં તેડી નહિ જાઉં એમ કહીને મુળજી બ્રહ્મચારી પાસેથી મુળી મંદિરનો ત્રાંબા પતરાનો લેખ મંગાવી. દાદાખાચરને તથામુળજી શેઠને સોંપી. સદ્‌ગુરૂ બ્રહ્માનંદ સ્વામી આવે ત્યારે તેઓને એ લેખ આપવાનું કહ્યું હતું. (વાત-૪).

સ્વામીશ્રીનો મુળીમાં મુકામ

ધ. ધુ. આદિ આચાર્ય શ્રી અયોધ્યાપ્રસાદજી મહારજ સાથે સ્વામી અમદાવાદમાં આવી વસ્યા. એક દહાડે આચાર્ય મહારાજે સ્વામીને શ્રીજી વચનની યાદી આપી મુળીનું મંદિર પૂર્ણ કરવા કહ્યું. સ્વામીએ તે આજ્ઞા શિર ચડાવી, બીજે જ દિવસે મુળી જવાનું પ્રયાણ કરતાં આચાર્ય મહારાજશ્રીએ પોતાના થાળની પ્રસાદી સ્વામીને આપી અને સ્વામી સાથે જનારા સહુ સંતો પાર્ષદોને મળ્યા. અને શ્રી બ્રહ્માનંદ સ્વામીને મળીને ફુલનો મોટો હાર પહેરાવ્યો, પછી સ્વામીએ મહારાજશ્રીને દંડવત કરી, નરનારાયણદેવનાં દર્શન કરવામંદિર ઉપર ગયા, એ વાતની જાણ (અયોધ્યાપ્રસાદજી મહારાજનાં) વહુજી મહારાજને થતાં તેણે સ્વામીશ્રીને પાર્ષદ મારફત કહેવરાવ્યું કે, "શ્રીજી મહારાજની આજ્ઞા પ્રમાણે મુળીનું મંદિર સર્વ શ્રેષ્ઠ બનાવજો. અને આ સાથે મોકલેલ ઘરેણાની

નાની પેટી છે. તેમાંથી ઘરેણાં વટાવી મંદિરના ઉપયોગમાં લેજો."

શ્રી વહુજી મહારાજ શ્રીનો મંદિર પ્રત્યેનો આગ્રહ અને પોતાના સ્ત્રી ધનનાં ઘરેણાં વેચી શ્રીજી મહારાજની આજ્ઞાનું પાલન કરવું, વગેરે હકીકત જાણીને સ્વામી બહુ જ રાજી થયા અને ઘરેણાં પાછા મોકલાવ્યાં પરંતુ શ્રી વહુજી મહારાજે તે નહિ રાખતાં સ્વામીશ્રીને ન છૂટકે તે સાથે લઈ જવા ફરજ પાડી

મંદિરનો ત્રાંબાપતરાનો લેખ અને તેની હદદિશાના વર્ણન તથા દરબારની સહીવાળો કાગળનો (વાડીનો) લેખ જે એક કપડામાં વીંટી શ્રીજીએ દાદા ખાચરને આપેલ, તે તેજ સ્થિતિમાં આચાર્ય મહારાજેસ્વામીને સોંપ્યો.

સ્વામીશ્રી દેવનાં દર્શન કરીને સહુને હળીમળી પોતાના મંડળના સંતો સાથે મૂળી જવા અમદાવાદથી નીકળ્યા અને રસ્તામાં આવતાં સત્સંગીઓના ગામોગામે મુકામ કરતા કરતા મુળીમાં આવ્યા. ત્યાં લેખવાળી પોટલી છોડતા શ્રીજી મહારાજે તે લેખની સાથે એક રૂપીઓ કંકુવાળો કરી એક ચીથરીમાં વીંટી રાખેલ તે સ્વામીએ જોયો. આતો પ્રસાદીની લક્ષ્મી છે, એમ મહીમા સમજી, એ ચીંથરીને ભગવી ચીંથરીમાં બાંધી પોતાની પૂજામાં રાખી, તે ઝોળી શ્રીજી પ્રસાદીના લીંબડાની ડાળે ટીંગાડી,, અને ત્યાંજ એક નાની છાપરી બનાવી તેમાં પોતાનું આસન જમાવ્યું. સાધુ પાર્ષદો સહુ મંદિરના કારખાનામાં જોડાયા, અને વઢવાણથી મોના સલાટને બોલાવી 'ખાત મુહૂર્ત 'પોતાના હાથથી કરી પાયો ભરાવી કામ ધમધોકાર ચાલુ કર્યું.

શ્રીજીએ પાયો ફેરવાવ્યો

એક રાત્રીએ શ્રીજી મહારાજે સ્વામીને દર્શન દઇને કહ્યું કે "સ્વામી! દક્ષિણ તરફનો પાયો ખસેડો; કેમકે ત્યાં સંકડાશ છે; માટે ખસેડો", એમ કહી સ્વામીને સાથે લઇ પાયા પાસે આવી, એ દિવ્ય સ્વરૂપે શ્રીજીમહારાજે પોતાના હસ્ત કમળમાં જે સોટી હતી તે વડે, જ્યાં પાયો નાખવાનો હતો, ત્યાં એક લાંબો લીટો તાણીને કહ્યુ કે " સ્વામી! આ લીટા પ્રમાણે (આ જગ્યાએ) પાયો ફેરવી નાંખો," એમ કહેતાં જ એ દિવ્ય મૂર્તિ અદ્રશ્ય થઇ ગઇ. સ્વામી પોતાના આસને આવ્યા. પ્રાતઃકાળે મોના સલાટને બોલાવીને કહ્યું કે, "આપણે દક્ષણાદી કોરનો

પાયો ફેરવવો પડશે." ત્યારે મોનો સલાટ કહે કે, "સ્વામી! પાયો તો શાસ્ત્રાધારે વિધિપૂર્વક નાખ્યો છે, તે ફરે નહીં." એ સાંભળી સ્વામી કહે કે, "મોના! પહેલી લીટી જો. એમ કહી શ્રીજી મહારાજે કાઢેલો લીંટો બતાવીને કહે કે ધણીનો કોઇ ધણી નથી, માટે પાયો તો ફેરવવોજ પડશે." પછી ત્યાં મહારાજે કરેલા લીટા પ્રમાણે પાયો ફેરવી કામ ધમધોકાર ચાલતું કર્યું. હવે મોટામાં મોટી મુંઝવણ 'પાણા'ની આવી મુળી પ્રદેશમાં ક્યાંયે પાકા પાણાઓ મળતા નહીં. તેથી સ્વામી ધ્રાંગધ્રા પધાર્યા ને ત્યાંના રાજા પાસે મંદિર ચણાવવા માટે પથ્થરની માગણી કરી. રાજાએ પ્રથમ તો હા પાડી, પણ કારભારી લોકોએ (રાજા હજી નાની સગીર ઉમરના હોઇ) પાણાની જગાત ભરી લઈ જવાનું કહેતાં, સ્વામીશ્રીએ શાસ્ત્રોના આધારે ટાંકી ધર્માદાના કામમાં પાણા વપરાય તેની જગાત માફ કરવાનું કહી, જુનાગઢ રાજ્ય (મુસ્લીમ રાજ્યનો) દાખલો આપી જગાત ન લેવાનું કહેતાં, કારભારીઓ દ્વેષી હોવાથી રાજાના વતી કહેવરાવ્યું કે, "એનો અમે વિચારીને જવાબ આપશું," એમ બે દહાડા વીત્યા છતાં તેનો જવાબ નહીં મળવાથી સ્વામી ત્યાંથી તુરત જ ચાલી નીકળી પાછા મુળીએ આવ્યા.

થોડા દિવસો કામ ચાલતાં પથરો ખુટી પડયાં અને કામ બંધ થયું. તેથી સ્વામી ચિંતાતુર થયા, સ્વામીશ્રીએ ત્યાંના દરબારો, મહાજનો અને અન્ય બીજી વસ્તી મારફત આજુબાજુના ગામડાંઓની સીમમાં વસતા માણસો પાસે ખૂબ તપાસ કરાવ્યો, પરંતુ ચણતરના ઉપયોગમાં આવે તેવો પાકો પથ્થર મુળીની આજુબાજુ દશ દશ ગાઉમાં ક્યાંયે મળ્યો નહી. (મુળીની હદમાં પથ્થરો નિકળતા પણ તે કાચા પથ્થરો હતા, તેને લુણો ખાય જાય તે મંદિરના ઉપયોગી નહોતા) એથી સ્વામીની ઘણી જ મુંઝવણ વધી ગઈ. એક દિવસ શયન આરંતી કરી સ્વામી પર્ણકુટીમાં બેઠા વિચાર કરવા લાગ્યા કે,

"હે મહારાજ! તમારી આજ્ઞાથી મેં અમદાવાદ, વડતાલ, અને જુનાગઢમાં મહાન વિશાળ મંદિરો ચણાવ્યાં. તેમાં કોઇ વખત મને આંહી આવી તેવી મુંઝવણ પડી નથી. પથ્થર વિના કામ કેમ ચાલશે? આપશ્રીની આજ્ઞાથી જ આંહીનું મંદિર ચણાવવું શરૂ કર્યું છે. પાયા મોટા પ્હોળા અને ઉંડા નખાવ્યા, પણ હવે પથ્થરા નહિ મળવાથી તે પડતું મુકવું પડશે! તેથી લોકમાં મારી હાંસી થશે, આપણા સત્સંગનું ખોટું દેખાશે. આપ સાક્ષાત પૂર્ણ પુરૂષોત્તમ નારાયણ છો. અને અંતર્ધાન થયા; છતાં હજી પણ પૃથ્વી ઉપર પ્રગટ બીરાજો છો. મને તમારો સંપૂર્ણ ભરૂંસો અને દૃઢ નિશ્ચય છે; કારણ કે આપ કર્તુમકર્તુ અને અન્યથાકર્તુ છો. ધારો તો એક પળમાં મારી વિપતિ મટાડવા સમર્થ છો. માટે હે કૃપાનાથ! મને પાકા પથ્થરાઓ મળે તેવી કૃપા કરો. હે મહારાજ! આપ સર્વના અંતર્યામી છો; તો હજી મારા અંતરનો પરિતાપ કેમ શમાવતા નથી? મારી અરજી સ્વિકારો, સ્વિકારો! એમ પ્રાર્થના કરીને નીચેનું પદ રચી સંભળાવ્યું.

પ્રાર્થના પદ રાગ ગરબી *

રંગીલાકાન અરજી અમારી એક ઝીલીએ;
રંગીલાકાન મનની આંટી તે હવે મેલીએ. ૧
રંગીલાકાન, રહોને આવીને આંહી રાતડી,
રંગીલાકાન, વાલપની કરીએ જો વાતડી. ૨
રંગીલાકાન, ઝાઝું તમને શું કહિ દાખીએ;
રંગીલાકાન, રાંકુથી રીશ નવ રાખીએ. ૩
રંગીલાકાન, છેટે રહેવું તે વારી નવઘટે;
રંગીલાકાન, મળ્યા વિના તે પીડા નવ મટે. ૪
રંગીલાકાન, પ્રીત કરીને અમને પરહર્યા;
રંગીલાકાન, કુબજાના ઘર તે પોતાના કર્યા. ૫
રંગીલાકાન, બ્રહ્માનંદની અરજી તે સાંભળો;
રંગીલાકાન, આવી એકાંતે મુજને મળો. ૬

* આવા ચાર પદો છે. આ પદની રચના પહેલી થઇ છે પછી બીજા ત્રણ પદો "આવોને ઓરા છેલછબીલા મારી શેરીએ," એ પદો બ્રહ્માનંદ કાવ્યમાં છે. તેમાં ઉપરની અરજીનું પદ છેલ્લું લીધેલ છે.

કવીશ્વર દલપતરામભાઇએ પોતાની નોંધ બુકમાં મુળી મંદિર વિષેની જે હકીકત લખેલ છે તેમાં ઉપરનું કીર્તન લખ્યા પછી પોતાના સ્વરચિત "પથ્થર મેળવવા વિષે પ્રભુ પ્રાર્થના"નાં પદો ૧૪ ચૌદ લખેલા છે. "હરિલિલામૃત ગ્રંથ જ્યારે પોતે રચ્યો તે વખતે તે ગ્રંથમાં મુળી મંદિર ચણાવ્યાની હકીકત વિષે કળશ ૧૦ માં વિશ્રામ ૧૨ ૧૩–૧૪ માં પોતાનાં સ્વરચિત પદો ૧૦ લખેલાં છે. જેમાંના કેટલાંએક પદો અત્રે લખવા યોગ્ય જણાતાં આ નીચે આપેલાં છે.

પથ્થર મેળવવા વિષે પ્રભુ પ્રાર્થના પદો.

(રાગ બિહાગ)

(૧)

સહાયતા ઘનશ્યામ, સદા કરો, સહાયતા ઘનશ્યામ;
કૃપાનિધી તમે કરવા કહ્યું છે, મુળી વિષે મોટુ ધામ. ૧

એકે ઉપાય સુજે નહિ અમને, કેમ થશે એહ કામ,
પાકા પથ્થર પ્રભુ આ સ્થળે ન મળે, ગોતિ વળ્યો બધાં ગામ સદા ૨.

ભકત વત્સલ કૃપા સાગર કહિયે, નાથ તમારૂં નામ,
કૃપા તજી અતિ કઠોર થાવું, આપને ન ઘટે આમ. સદા, ૩

હૃદય તો બળી રાખ થયું છે, ચર ચર દાઝે ચામ,
દિવસ તો જેમ દુઃખથી વિત્યો (તેમ) જામીનના જશે જામ. સદા. ૪

અમારે તો પ્રભુ એક જ છો તમે, મન ઠરવાનું ઠામ,
તે તો તમે તિરોધાન થયા વળી, દાઝયા ઉપર ઘોદયો છો ડામ સદા. ૫

તમે અરથે અમે સંસાર તજીઓ, તજયાં છે સુખ તો તમામ,
તે તમે અમને તજી ગયા છો, હે પ્રભુ પૂરણ કામ. સદા. ૬

વચન થકી અમે વનમાં વસીને, સહન કર્યાં શિત ઘામ,
તે તપનું ફળ તો ત્રીકમા અમો, પામીયા આ પરિણામ. સદા. ૭

આ અવસર હવે આપ પધારો, કહિયે કરિને પ્રણામ,
વિશ્વવિહારી છો વિશ્વભર, વાલમ જન વિશ્રામ સદા. ૮

(૨)

પ્રગટ પ્રાણ આધાર, આવો પ્રભુ, પ્રગટ પ્રાણ આધાર,
હે ઘનશ્યામ હવે તો ઘણી થઇ, વાલાજી કરોને વિચાર આવો. ૧

પ્રથમ સુખ સંપૂર્ણ આપ્યાં, ગણતાં ન પામીયે પાર,
હવે હળાહળ આપો છો પ્રીતમ, અમૃત દઇને અહાર! આવો. ૨

સંકટમાં તમે સહાયતા પણ, કીધી અનેક પ્રકાર,
આ અવસરે કેમ અળગા રહ્યા છો, ભૂધર ગુણભંડાર. આવો. ૩

જો નહિં આવે તો હવે નહિં રહે, લોકમાં લાજ લગાર,
પ્રભુ નહિં, પણ પુરા પાખંડી, કુસંગી જન કહેનાર. આવો. ૪

મંદિર જો નહિં થાય મુળીમાં, હસસે લોક હજાર,
માણસમાં પછી ઊંચે મુખે અમે, એકે ન થાય ઉચ્ચાર! આવો. ૫

કૃપાનિધી નથી સહાય કરતા, મહા સંકટ મોઝાર,
કૃષ્ણ હરિ તમે કેમ ઉતારશો, પાપીને ભવજળ પાર, આવો. ૬

આપ વિના ત્રીભુવનમાં અમારે, અન્યનો નથી આધાર,
ભાર બીજાં કોઈ દેવદેવીનો, ભાસે નહિં તલ ભાર. આવો. ૭

ભાવ સહિત તમને જ ભજે નહિં, જે ગુણહીણ ગમાર,
વિશ્વવિહારીલાલ વિસારીને, કરે પામર પર પ્યાર, આવો ૮

પુષ્પિતાગ્રા વૃત

વિનતિ ઉચરતાંજ વાતિ રાતે, દર્શન તોય દીધાં ન ભક્તિ જાતે;
મુનિવર મુનિબ્રહ્મ પ્રેમ આણી, વળિ વિનતી કરી ખૂબ રાગ તાણી.

(હરિલિલામૃત ક.—૧૦ વિશ્રામ–૧૨)

આગળ જતાં ચોથા પદમાં કહે છે કે,

મંદિર લાયક પથ્થર ન મળે, એકે સ્થળે આ ઠામ,
દુરથી લાવતાં દુઃખ ઘણું પડે, દેવાને ન મળે દામ. ૩
નહિં હોય તોય નવા નિપજાવો, પાષાણ, હે પરમેશ!
કોટી બ્રહ્માંડ કરો એક પળમાં, એવા છો આપ અજેશ. ૪

પાંચમા પદમાં કહે છે કે,

હશી હશી મુખમાં લાડુ મુકયા, શિર પર સિંચ્યાં દુધ,
લાડ લડાવિયાં લાખ પ્રકારે, સ્વામિ ભુલ્યા હવે શુદ્ધ! ૪.
ખળખળીયામાં ખેંચિને લેતા, અમને તમે અલબેલ,
ઉન્મત્તગંગ વિષે અમ સંગે, ખાંતથી કરતા ખેલ. ૫

સંતની સાથે વસંત રૂતુમાં, રંગ ઉડાડતા રાજ,
લક્ષધા લહાવ અલૌકિક લેતા, સૌ મળી સંત સમાજ. ૬
(વિશ્રામ—૧૩)

પદ ૭ સાતમું—રાગ કેદારો *

(ધ્યાન ધર ધ્યાન ધર ધર્મના કુંવરનું–રાગ)

ધર્મના નંદન ધીરજ ધરૂં કયાં લગી, શામળા કેમ નથી સાર લેતા ?
કરગરી કરગરી કોટી વિનતી કરી, તો ય દર્શન નથી કેમ દેતા ? ધર્મ.
કૈંકને સ્મરણ કરતાં જ દર્શન દીઓ, કેંકના ઉર તણી આશા પૂરો,
કેકને પ્રગટ પરચા પુરો આપ તો, કેમ સંકલ્પ મુજ રે અધુરો ? ધર્મ, ૧
ખારૂં + જળ મિષ્ટ કરનાર હરિ છો તમેં, છો તમે રંકને રાય કર્તા:
છો તમે સર્વ સકષ્ટ હરનાર તો, કેમ નથી કષ્ટ મુજ કાન ધરતા ? ધર્મ. ૨
મહિ નદિ માંહિ રઘુવીરજીને તમેં, બૂડતાં બાંય ગ્રહિ બાંર લીધા,
તુરત જઇ તારીયા શોક નીવારીયા, દાસને એમ આનંદ દીધા ! ધર્મ. ૩
ભકત નાજા શિરે કષ્ટ ભારે થયું, તે તમે ત્યાં જઇ તુર્ત ટાળ્યું,
નિરખીને નાજો નિજનાથ નિધડક થયો, એમ બહુ નામિ નિજ બિરદ પાળ્યું. ૪
જેમ જોબન પગીને જણાયા તમેં, જે ઘનસ્યામ ઝટ ઘોડે ઘોડે,
તેમ અહિઆં તમે કેમ નથી આવતા ? ભાવ અભાવ શો મારી જોડે ? ધર્મ. ૫
આવિયું કષ્ટ જીવરામને જે સમે, નાવથી નાખીયો સિંધુ નીરે,
ત્યાં નહિં નાથ વિલંબ મુદલ કર્યો, એ સમે આપ આવ્યા અચીરે. ધર્મ. ૬
આજ અગણીત જનનેજ ઉદ્ધારીયા, આજ બહુ કાજ કરીયાં અલોકા:
આજ મહારાજ મુજ કાજ કરતા નથી. આજ રહ્યું આપને કોણ રોકી ? ધર્મ. ૭
શામ ધીરજ હવે ચિત્તમાં નૈં રહે, જો નહિં આ સમે આવો હાલ;
દાસ વિશ્વાસ પછી કોણ કરશે પ્રભુ, વિશ્વમાં વિશ્વવિહારીલાલ ધર્મ. ૮

+ આ કેદારો રાગ નરશી મહેતાએ જ્યારે જુનાગઢના રા' માંડલીક કેદમાં પુરી પુષ્પનો હાર માગેલ ત્યારે ગાયો હતો; અને ભગવાને હાર આપેલો હતો. તે ઇતિહાસ પ્રસિદ્ધ વાત છે. એજ રાગ **સ્વામીશ્રી** હવે ગાય છે.

+ કચ્છના રણમાં ખારૂં જળ મીઠું કરી **લાલજીભકત** (નિષ્કુળાનંદસ્વામી)ને પાયું હતું; તથા માંડવી બંદરના સમુદ્ર કીનારે ખોયાખત્રીને મીઠીવીરડીમાંથી જળ મીઠું કરી પાયું હતું. તે હજી 'મીઠીવીરડી'ના નામે પ્રસિદ્ધ છે.

પદ ૮

દેવના દેવ દર્શન તમે નહિં દીયો, તો પ્રભુ કેમ ચિત્ત શાંન્તિ થાશે,
આજ અકળાઇ અલબેલ અંતર થકી હિમત હૈયા તણી સર્વ જાશે. (ટેક)
જે મુનિબ્રહ્મ હું, ભકત ખાચર સુરો, બે સખા આપના નિત્ય પાસે,
મુખ્ય માન્યા તમેં દાસ પોતા તણા, મુખ્ય તે માનિયા સર્વ દાસે. દેવ. ૧
હારયરસથી તમેં ખુબ ખુશી કરી, દાસને ખાસ આનંદ આપ્યો:
એ સમો આજ કહો કયાં ગયો શ્રી હરિ, જે મને શોક સંપૂર્ણ વ્યાપ્યો: દેવ. ૨
દુર્ગપુરમાં મને રાજ રાજી થઇ, શિઘ્ર પદ શામ કરવા કહેતા;
આ સમે આવિને કેમ શ્રીજી તમે, શિઘ્ર નથિ કેમ સંભાળ લેતા. દેવ. ૩
હેતને હરખમાં ખુબ આનંદ દઇ, આજ મુંઝવણ અતિ આપી પાકી;
શોક સાગર વિષે માવ નાખ્યો મુને, બોલવાનું નથી કાંઈ બાકી. દેવ. ૪
દૂરથી દેખતા દેવ મુજને તમે, ત્યાં અતિ ઉર આનંદ થાતો.
સ્નેહએ આજ કહોને પ્રભુ કયાં ગયો, કયાં ગયો સ્નેહનો સર્વ નાતો. દેવ ૫
દાસને પાસ રહી રાસ લેતા તમે, તે સમે મુખ્ય મુજને જ કીધો;
શ્રીહરિ તે તમે છેક ભુલી ગયા, આ સમે કેમ વિસારી દીધો. દેવ. ૬
આમ ઉદાસમાં હો અતિ જે સમે, તે સમે આપને હું હસાવું,
આજ ઉદાસ અતિશે થયો હું હરિ, કષ્ટ તે દુર શાથી ખસાવું. દેવ. ૭
જો કૃપાળુ કૃપા આપને આવશે, તો જ આ કષ્ટ તે દુર થાશે,
વિશ્વવિહારી આ વિશ્વમાં આપના શ્રેષ્ટ નિર્મળ ગુણો સર્વ ગાશે. દેવ. ૮

પદ ૯

આજ અક્ષરપતિ આવશો આપ તો, રહી જશે વિશ્વ વિખ્યાત વાતું,
અન્ય ઉપાયથી એહ અલબેલડા, તમ વિના કષ્ટ નથી દુર થાતું. (ટેક)
કલેશ કોઈ સમે આવતો અંતરે, આપના સ્મરણથી તે તજાતો,
આ સમે આપના સ્મરણથી શ્રીહરિ, કલેશ આ કેમ નથી દુર જાતો ? આજ. ૧
વૃત્તપુરમાંહિ શુભ મેંજ મંદિર કર્યું. મેંજ મંદિર કર્યું જે જુનાણે;
શ્રીહરિ એહ સહાયતા આપની, જગતનાં લોક એ સર્વ જાણે. આજ. ૨
વૃત્તપુરમાંહિ પ્રભુ આપ આગળ હતા, આગળે આપ જીર્ણદુર્ગમાંહી,
એમ આ સમયમાં દેવ દર્શન દીયો, આગળે આવીને સદ્ય આંહિ. આજ ૩
આપને કાજ મેં લેખ લીધો ભલો, રમુજ કરી ખુબ તમને રીઝવા,
રાજીપો તો પ્રભુ કયાં રમવા ગયો, થૈ ગયા કેમ અતિ કઠણ આવા ? આજ. ૪

છે દયાસિંધુ જે નામ શુભ આપનું. તે દયા આ સમે ક્યાં વળાવી, ?
નાથ નિધડક થયા, છેક નિર્દય તમે તે દયા આજ કેને ભળાવી ? આજ. ૫

પ્રાણજીવન તમે પૂર્ણ પ્રસન્ન થઇ, આજ અરજી સુણો ચિત્તધારી,
દાસને ઘોર સંકટ થકી આ સમે, વાર કરિ વીઠલા લ્યો ઉગારી. આજ ૬

અરજી ઇશ્વરજી આ વરજી નહિં મૂકશો, ગર્જી હું શામસુંદરજી કહું છું.
મરજી ભુદરજી અણ સરજી કરી દર્શન દ્યો, એજ સુખકરજી મુખમાગી લઉં. આજ ૭

જો કહો તો હું જળ અન્ન ત્યાગું હરિ, જો કહો તો હું બધી રાત જાગુ.
એક ઘરિ ટેક દર્શન દ્રગે આપનાં. વિશ્વવિહારી હું સદ્ય માંગુ. આજ ૮

ઉપરનાં નવ પદોમાં સ્વામિશ્રીએ ખુબ પ્રાર્થના કરી છતાં શ્રીજી મહારાજે દર્શન નહિં આપતાં. જેમ નરસી મહેતાએ હાર મેળવવા ભગવાનને કઠણ વચનો કહીને મેણાં * મારેલ હતાં તેમ સ્વામિ પણ શ્રીજી સાથે સખાભાવ હોવાથી શ્રીજીને કઠીન શબ્દોમાં વિનતી કરીને પોતાનુ કાર્ય સિદ્ધ કરવા નિચેનું ઉપાલંભકાવ્ય રચી કઠીન શબ્દોમાં મ્હેણાં દેવા લાગ્યા.

* નરસી મહેતો શ્રી કૃષ્ણને કહે છે કે "બે માના બે બાપના, નફટ ન ગણા નાથ" વગેરે–"હારને કારણે હઠ કરી. શું બેઠો શામળા" વગેરે.

ઉપાલંભ કાવ્ય—રાગ કેદારો

(પદ ૧)

ધર્મના નંદ ધીરજ ધરૂં ક્યાં લગી, શામળો કેમ નથી સાર લેતા
કરગરી કરગરી કોટી વીનતી કરૂં, તોય દર્શન નથી કેમ દેતા ? (ટેક)

કહું સખા ભાવથી, દીલધરી દાવથી, દેવના દેવ નહિં દુઃખ ધરશો
સાચે સાચું કહું જુઠ તો નહિ લહું, કથન સુણી કૃષ્ણ નહિ ક્રોધ કરશો ધર્મ ૧

સ્વાર્થી છો પ્રભુ નહિંજ પરમારથી, સાધીને સ્વાર્થ અગળા રહો છો
ઠગ થઇ દાસને અધિક ઠગવાતજો, કપટનાં વેણ મુખથી કહો છો ધર્મ ૨

નાણું ઠગવા તમે બાપુ નાગર ભલો, શ્રીપુર વાસી સંન્યાસી કીધો
આશ ધરિ આવીયો તે નિરાશી કર્યો, લેશ નહિં સાર વીચારી લીધો. ધર્મ ૩
વસ્ત્ર ભૂષણ ભલાં આપ અંગે ધર્યાં, ટાટ પહેરાવીયાં સાધુ જનને,
સ્વાર્થી એવા છો તમેં શામળા, રાજી રાખો છો, પોતાના મનનો. ધર્મ ૪
ભાવતાં ભોજનો નિત્ય પોતે જમ્યા, માધુ કરી સંત જનનેં મગાવી,
છાંદી જળ છેક ગોળા કરીનેં જમ્યા, તોય તમનેં દયા ઉર ન આવી. ધર્મ ૫
મેડી મહોલાતમાં આપ વાસોવશ્યા, સંતનેં વાસ વન માંહિ દીધો.
ટાઢ તડકો સહ્યા મેનીઝડીઓ સહી, શું તમેં તેનો ઉપકાર દીધો. ધર્મ ૬
આપીયાં સંતનેં નિયમ રસ કસતણાં, આપ પંચામૃતેં દેહ પોશો,
ઉદર ભરવાની ઇચ્છા રહે અંતરેં, શું તમેં દાસનાં દુઃખ જોશો, ધર્મ ૭
શાસ્ત્રકારેં દયા સિંધુ તમનેં કહ્યા તે બધી જુકિતનો જુઠો તાલ,
જાણ્યું મેં તમતણું નાથ નિર્દય પણું, છે ઘણું વિશ્વ વિહારીલાલ, ધર્મ ૮

પદ બીજું

આજ અકળાઇ નેં આધિક ઉભરાઇનેં, વ્હાલનાં વેંણ વાકાં ઉચારૂં,
સર્વદાનો સખા ભાવ છે શામળા, શાંખી રહેશો બધું તેહ સારૂ. ટેક
બ્રહ્મચારી તમે નાથ નૈષ્ટિક ભલા, પુરી રીતેં જ બ્રહ્મચર્યે પાળ્યું,
કર્તુ, મકર્તુ, નેં અન્યથાકર્તુ તે, આપ સમર્થ થઇનેં ઉજાળ્યું. આજ ૧
નારીઓ સાથે હરિ આપ હોળી રમ્યા, મારી પીચકારીઓ તાકી તાકી,
એમ નૈષ્ટિક પણું અષ્ટ અંગે ધર્યું, બોલવાનું નહિં કાંઈ બાકી, આજ ૨
નારી સામા રહી નેતરૂં તાણીઓ, વીઠલા એ રીતેં મહી વલોવ્યું.
ખાઇ માખણ તમેં ખુબ ખુશી થયા, મિષ્ટ ભોજન વિષે મન પરોવ્યું. આજ ૩
વેશ વામા તણો ધરી નેં ભુધરા, નારીની મંડળી માંહિ ફરીયા,
ગરબીઓ ગાઇનેં નારીઓ રીઝવી, બ્રહ્મચારી તણા ધર્મ ધારીયા. આજ ૪
નામ નારાયણ મુનિ ધાર્યું તમેં, મુનિ પણું સાચવ્યું ખુબ મીઠું.
રાજ રિદ્ધિ સમાવૈભવો ભોગવ્યા, ખાંતીલા નામ શિદ ધર્યું ખોટું. આજ ૫
બ્રહ્મચારી ભલા તોગણું તેહનેં, અષ્ટ અંગે તજે જેહનારી,
સર્વનારી તણા જીવમાં જે રહે, કે, કહેવાય તે બ્રહ્મચારી, ? આજ ૬
ભૂપ ઉત્તમ તણી જાનમાં જે ગયા. શાંભળ્યાં સર્વ વીવાના ગાંણાં.
તો પછી વર્ણીની કર્ણી શી વર્ણવું, લીધા સંસારના સર્વ લાંણાં આજ ૭
આટલું સાંભળી નાથ ઉતાવળા, હરિવર આવજો હાલહાલ,
જો પછી મારી હું જાતિ પર જાઈ શતો, લાજ નહિં રાખું વીહારીલાલ, આજ ૮

પદ ત્રીજું

ઢોંગી છો ધૂર્ત છો કપટી છો કુટીલ છો, કોણ થઇ દાસ વિશ્વાસ કરશે ॥
છળ કરી લોકનેં છેતરો છો તમે, મસ્તક સોંપશે તેજ મરશે. ॥ટેક॥
ઢુંઢીયાનું હતું જોર જે ગામમાં. ત્યાં જઇનેં તમેં કપટ કીધું. ॥
મુમતિઓ બંધાવી મુનિજન નેં મુખેં, વશ કરી વસ્તીનેં નીમ દીધું, ઢોંગી ૧
જઈ ચડયા જ્યાંહી શિવપંથી ના શહેરમાં, કોઇએં અલ્પ નહિં અન્ન આપ્યું,
સર્વ સાધુંનેં રૂદ્રાક્ષ બંધાવીયા, સ્થિર ત્યાં આપનું થાણું થાપ્યું, ઢોંગી ૨
ખત્રી ખૌયો હતો કચ્છમાં જ્યાં કણે, જે ચડયા નાથજી જેહ ટાંણે.
ગુરૂ કરી ગાદીએં મનેં બેસાડીઓ, કપટ કળી લીધું ખૌયે સુજાણેં. ઢોંગી ૩
વસ્તિ વેદાંતિની જોઇ જ્યાં જે સમે, વેશ વેદાંતિનો ત્યાંજ ધાર્યો.
ધીરવી ધીરવી ધર્મ ઉપદેશ દઇ, પ્રગટ મત આપનો ત્યાં પ્રસાર્યો. ઢોંગી ૪
કામ હીંસા તણું કોઇ કરશો નહિં, કપટથી એમ ઉપદેશ કીધો,
સાધુ લોલંગરાનો તમે તે સમે, દાસને હાથ સંહાર કીધો, ઢોંગી ૫
ક્યાંય સંતાય બેઠા તમે શામળા, ક્યાંઈ નિર્બળ પણું ધારી નાઠા,
ક્યાંય કહ્યું કોઇનેં મારૂં રક્ષણ કરો, નહિ કરો તો થશે હાલ માઠા. ઢોંગી ૬
ક્યાંય ઐશ્વર્ય અતિશેંજ દેખાડીઉં, ક્યાંય તો જોયાજ જીવ જેવા,
જેમ બહુરૂપી બહુરૂપ ધારી ઠગે, આવડે ઢોંગ એવાનેં એવા. ઢોંગી ૭
ઠગ તણા ઠગ થકી હું જ ઠગાઉં નહીં, જાદુગર તણી હું તોડું જાલ,
વાતની વાતમાં માવમુજનેં તમેં, વશ કર્યો વિશ્વ વિહારીલાલ. ઢોંગી ૮

પદ ચોથું

લાજનું કાજ તો કાંઇ કીધું નથી, હોય નિર્લજ નેં લાજ શેની,
ચોરીનુ કામ તો નાનપણમાં શિખ્યો, ચીજ તું ચોરતો જેની તેની. ટેક
લાગ ફાવ્યા થકી નિત્ય લંઘન કરી, ભાભીની એક અંગુડી ચોરી.
માનનનીયો તણાં ચિત્ત ચોરી લીધાં, લલચાણી બાળ, વૃદ્ધ કીશોરી. લાજ. ૧
નાત કે જાતમાં નવ રહી આબરૂ, કોઇએ એક કન્યા ન દીધી,
તેથી મા બાપનું ઘર તજી નીશર્યો, થઈ વેરાગી વનવાટ લીધી. લાજ. ૨
ગરીબ મુજનેં ગણી આવી નથી બોલતો, વૈભવો પામી વિષેષ ફૂલ્યો,
ભુખના દુઃખથી ઘરો ઘર ભટકતે, માંગતો ભીખ તે કેમ ભૂલ્યો. ? લાજ. ૩

સ્વામી રામાનંદે સાધુ ગણી રાખીયો, છાંણુના થાપતલ ને પીછાણું,
તે સમે લોકમાં કોણ ગણતું તનેં, નહિં હતું જે સમે હાથ નાણું, લાજ ૪
સ્વામીની ગાદીના અન્ય વારસ હતા, ન્યાય તજીનેં તે અનિતી કીધી,
આવી શ્રીપુરમાં કપટ દગા રચી. ત્યાં રૂગનાથદાસને શીખ દીધી. લાજ ૫
સંતજનથી જ સત્સંગ છે વિસ્તર્યો, જો અનાદર કરો આવી રીતેં,
તો પછી તમતણા વારસો જે થશે, પૂજશે સંતને કેમ પ્રીતેં. લાજ ૬
એહવું સુણીનેં હરિ હસી બોલીયા, સંત તુજ ભકિત મેં સાચી જાણી,
ક્યારનો આવી અદર્સ સુણ વારણો, આપના મુખની મિષ્ટ વાણી. લાજ ૭
પાણી બે જોડીનેં પાય મુનિ લાગીયા દંડવત પણ કર્યો તેહ કાલ,
સ્તુતિ કરી છંદ પ્રબંધ સારા તણી, વંદુ હું વિશ્વવિહારીલાલ. લાજ ૮

* (ઉપાલંભકાવ્ય સમાપ્ત)

(હરિલિલામૃત્તપદ ૧૦ મુ.)

પૂર્ણ પ્રોતી કરી તે પછી પર હરિ, શામળા કેમ છેટે રહો છો,
આજ દર્શન મને કેમ નથી આપતા, દૂર રહી કેમ દિલને દહો છો. (ટેક)
આજ્ઞા શ્રીહરિ જે તમે છે કરી, તે ધરી મસ્ત કે મેંજ લીધી,
મૂળીમાં શ્રેષ્ટ મંદિર કરવા તણી. તુરત મેં નાથ તૈયારી કીધી ૧
આદર્યું' મંદિર આંહિ મોડું અમેં, કયોંઇ પથ્થર મળે નહિં જ પાકા,
ગોતવા નીસર્યા સીમ સઘળી ફર્યા, ગોતિ ગોતિ અમે ખુબ થાકયા. ૨
કયાંઇ નિપજાવો હરિ ખાણ હીરા તણી, કયાંઇ નિપજાવો મણિ રત્ન ભારે,
કયાંઇ નિપજાવો આરસ અતિ ઉજળા, તો ન નિપજે શું પથ્થર અતારે ૩
હિમત હૈયે ધરી શિખર સરવોપરી, સરસ કારીગરીથી કરાવું.
દેવ પધરાવિ ડંકા દઉં દેશમાં, સરસ હું ધામ સૌથી ઠરાવું. ૪
જો કદી આજ આ અરથ સરસે નહિં, તો પછી કોણ વિશ્વાસ કરશે,
દીન જે દાસ થઇ આપના ચરણમાં, મસ્તક સોંપશે તે જ મરશે ૫
બ્રહ્મમુનિ વેગમાં વાકય જે ઉચ્ચેરે. તે સુણી શ્રીજીને મિષ્ટ લાગે,
પ્રગટ પુરૂષોત્તમ પ્રગટ થઇ તે સમે, આવી ઉભા રહ્યા નેત્ર આગે. ૬
વાહરે વાહ મુનિ વાકય જે તમતણાં, છે અતિશેજ આનંદકારી,
સ્નેહમાં ચિત્ત આકર્ષ મારૂં થયું, એમ ઉમગી ઉચર્યા અધારી. ૭
ભાળી ભગવાનને તુરત પગમાં પડ્યા, ભાવથી બ્રહ્મમુનિ એજ ટાણે,
વિશ્વવિહારીને વિનય વળતી કર્યો, છંદપ્રબંધથી મિષ્ટ વાણે. ૮

* ઉપરનાં ચારે પદો અપ્રસિદ્ધ છે, હરિ લિલામૃતમાં પણ નથી. કવીશ્વરની નોંધ પોથીમાં આ પદો છે. કોઇક નેં આ પદોનાં વાકયો કદાચ પથ્ય ન પડે તેમ ધારીનેં હરિલિલામૃતમાંથી એ ચારે પદો પાછળથી કાઢી નાખવામાં આવ્યાં હશે. (સંપાદક)

।। પુષ્પિતાગ્રાવૃત ।।

કુ વચન શિશુનાં સુણી સુમાતા, નિજ મન ક્રોધ કદી નથી ભરાતા,
મતિ હિણ મુજને કુપુત્ર જાણી, સહન કરો મુજ ઇષ્ટ મારી વાણી,

પુર્વછાયો

બ્રહ્મમુનિના ભાવના, શબ્દ સાંભળીને ઘનશ્યામ;
હૃદયમાં રાજી થયા, પછી બોલિયા પૂરણ કામ.

ચોપાઇ

બોલ્યા શ્રી હરિ હે મુનિરાજ, તમે જે જે કથન કહ્યાં આજ;
તેમાં જુઠું નથી તલ ભાર, સાચે સાચા છે સર્વ ઉચ્ચાર. ૧
તમે શંભારીઓ મને જ્યારે, આવ્યો છુ, હું તો તર્તજ ત્યારે;
લાગ્યાં મુખથી વચન જે નિકળવા, હું તો ઉભો અદર્શ સાંભળવાં. ૨
મીઠાં લાગ્યાં તમારાં વચન. સુણી મગન થયું મારૂં મન;
કહ્યું આટલું. હવે શું કહેશે, ઈચ્છું શાંભળવાં હું વિષેશે. ૩
સુતને ગાળ દે સગી માય, પણ ચિત્તમાં હિત ચહાય;
જોયું મે તમારૂં મન તેમ, પુરો અંતરમાં દીઠો પ્રેમ. ૪
માગો માગો જે મુખથી તે આપું, કષ્ટ હોય તે સર્વથા કાપું;
મુનિબ્રહ્મ કહે મહારાજ, કાંઇ બીજું નથી મારે કાજ. ૫
દયા દિલમાં જો મુજ પર લાવો, પાકા પથ્થર આંહી બતાવો;
કહે શ્રીજી ચાલો સજ્જ થૈને, સાથે ઝાઝા સલાટોને લૈને. ૬

(હરિ લીલામૃત, કળશ ૧૦ વિ ૧૪) (પદ ૧૦મું)

હવે આપણે સદ્ગુરૂ બ્રહ્માનંદ સ્વામી કૃત આગળ આપેલું પદ "રંગીલકાન અરજી અમારી એક ઝીલીએ." ત્યાંથી આગળ ચાલીએ."

।। શ્રીજી પ્રસન્નતા અને પથ્થરની ખાણ પ્રાગટય ।।

"રંગીલાકાન અરજી અમારી એક ઝીલીએ," એ પદ સ્વામી સીતારોના સુરોથી મીલાવી, એક ચિત્તે ધ્યાનસ્થ સ્થિતિમાં, પૂર્ણ આલાપથી પ્રભાતી રાગમાં ગાઇ રહ્યા હતા. પદ પુરૂં થતાંજ શ્રીજી મહારાજ મંદમંદ હસ્તા હસ્તા બોલ્યા કે, સ્વામી ! બહુ કહ્યું ! રાખો !આવાં અમારાં અનુપ્ય ચરિત્ર તમારા

સિવાય કોઇએ ગાયાં નથી. માટે હવે ઉઠો પ્રભાત થયુ છે. તો જલ્દી નિત્ય વિધિ પૂર્ણ કરી ભોગવતી નદીની સામે કિનારે તમે ઘોડે ચડી સલાટ મજુરો સાથે આવજો. તમોને હું મંદિર લાયક તૈયાર પાકા પથ્થરની ખાણ બતાવીશ." એ શબ્દો સાંભળી સ્વામી શ્રી હાથમાંનો સીતાર નીચે મેલી મસ્તક નમાવી હર્ષાશ્રુ પ્રવાહથી શ્રીજીના ચરણારવિન્દને ભીંજવી રહ્યા; અને પોતે શ્રીજીને કઠણ વચનો કહ્યા તેની માફી માગીને દંડવત પ્રણામ કરવા લાગ્યા, તે વખતે શ્રીજીએ સ્વામીનો હાથ પકડી ઉભા કરી બાથમાં લઇ મળ્યા, અને કહે કે, "સ્વામી! તમો નહિં કહો તો બીજો કોયો કવિ મને આવાં વચનો કહી શકશે? હું તમારા ઉપર બહુજ રાજી છું. ને સદાયે તમારી સાથેજ છું આટલું કહેતાં કહેતાં શ્રીજી અંતર્ધાને થઇ ગયા. સ્વામી જલદી જલદી નાહીને નિત્ય કર્મ પૂર્ણ કરી, મોના સલાટ અને મજુરો સાથે તૈયાર થઇ પોતે વીંછીયા ઘોડા ઉપર સવાર થઇ, સાધુ પાર્ષદો સાથે ભોગવતીના કીનારે પહોચ્યા, ત્યાં સામે કીનારે શ્રીજી મહારાજને માણકી ઘોડી ઉપર બીરાજેલા સ્વામીએ જોયા. તેથી સાથેના માણસોને પાછળ પાછળ દોડી આવવાની આજ્ઞા કરી પોતે ઘોડો દોડાવી. સામે કીનારે ચડયા. ત્યાં તો શ્રીજી મહારાજે માણકી ઘોડી દોડાવી. તે લગભગ બે ગાઉ ઉપર માલાકાને માર્ગે જોગાસર તળાવથી ઉત્તર દિશામાં ખાંટડી ગામના સીમાડા પાસે એક નાની ઘારડીના વિશાળ પથ્થર ઉપર શ્રીજીએ માણકી ઉભી રાખી, ત્યાં સ્વામીશ્રી પણ માણકી પાછળ પાછળ પોતાનો વીંછીઓ ઘોડો દોડાવતા પહોચ્યાં. ત્યાં શ્રીજી મહારાજે ઘોડી ઉપર બેઠાં બેઠાં હાથ લાંબો કરી તે શીલા ઉપર સોટીના ત્રણ વખત ટકોરા કરી એ શીલાને બતાવી ત્યાંજ અદૃશ્ય થઇ ગયા.

સ્વામીએ ઘોડેથી નીચે ઉતરી ઘોડાને એક ઝાડના મુળીએ બાંધી તે શીલાનુ દંડવત કરી પ્રદક્ષિણા કરી શીલારજ માથે ચડાવી, આંખે અડાડી, શ્રીજી મૂર્તિનું ધ્યાન કરતા બેઠા. તેટલામાં સાધુ, પાર્ષદો, સલાટો મજુરો, વગેરે તમામ માણસો ત્યાં આવી પહોંચતાં, સ્વામીશ્રીએ સઘળી વાત શ્રી દેવાનંદ સ્વામીને કહી અને એ શીલા નીચે ખાંણ બેસારવાની આજ્ઞા આપી. ખોદકામ શરૂ થતાં ઉપરનો કાચા પથ્થરનો થર નીકળી જતાં તેની નીચે એક મોટો સફેદ આરસના જેવો પાકો પથ્થર દેખાતાં તેના ઉપર કંકુ ચોખાનો સાથીઓ કરી શ્રીફળ વધેરી શુકન કરી સહુ મુળી આવ્યા. બીજે દિવસે સ્વામીએ દરબારમાંથી તંબુ, ડેરા, રાવડીઓ વગેરે મેળવી

ખાણની બાજુમાંજ ૬૦ માણસો સાથે ત્યાં મુકામ નાખી ખોદકામ ચાલુ કર્યું.

ઇતિ શ્રી કેસરભકત વિરચિત્તો શ્રી બ્રહ્મસંહિતા મધ્યે પંચમ પ્રકરણે ધ. ધુ. અયોધ્યાપ્રસાદજી મહારાજ–સદ્ગુરુ દેવાનંદ સ્વામી સંવાદે મૂળી મંદિર પ્રસંગે પથ્થર ખાણ પ્રાગટય નામ છઠો અધ્યાયઃ સમાપ્તઃ ॥૬॥

શ્રીજી

અધ્યાય ૭ સાતમો

શ્રી મૂળી મંદિર પ્રસંગ

શ્રી બ્રહ્મકમંડળ કુંડ (પાણીની વીરડી)

ખાણમાંથી સારા ઉંચી જાતિના પાકા પથ્થરોના તૈયાર સ્થંભો, ભારવટીયાઓ. નવ નવ ફૂટના લાંબા જાડા પાટડાંઓ કુંભીઓ, સરાંભરણાંઓ, તેમજ બીજા નાનામોટા ચાલુ ચણતર કામમાં જે વખતે જેવા જોઇએ તેવા જ લાંબા પહોળા અને જાડા, પથ્થરાઓના ઉપરા ઉપર થરો નીકળવા લાગ્યા. આવા સાફ તૈયાર ઘડતર વાળા પથ્થરો એકજ સ્થાનેથી મળતાં સ્વામીશ્રીને ઘણીજ હિંમત આવી અને શ્રીજી મહારાજે સંપૂર્ણ અરજી સ્વિકારી સહાયતા કરી એવું સહુ કોઇના મનમાં નક્કી થયું. વિશેષ પરચો તો એ થયો હતો કે, "જ્યારે ત્રણે શીખરો અને તેના ઘુંમટો વગેરેનું ચણતર કામ પૂર્ણ થયું, ત્યાં તે ખાણમાંથી પણ પથ્થરા નીકળતા બંધ થયા. એ જોઇ શ્રીજી મહારાજે જાણે મંદિર માટે સ્પેશીયલ પથ્થરોની ખાંણ સૃજી આપી હોયને, તેમ સહુ કોઇને સમજાયું. વળી તે ખાણની આજુબાજુમાં તે ધારમાંજ પાકકા પથ્થરાઓ પણ નીકળવા લાગ્યા. (પણ મંદિરના ઉપયોગમાં લીધા તેવા ઘડાવને લાંબા નહિ) હાલ પણ એ ખાણની આજુબાજુ બએ માઇલોમાં પાકા પથ્થરો હજી પણ નીકળે છે અને "રામપરડા" સ્ટેશનેથી દેશાવરમાં

પણ ચડે છે. એમ શ્રીજીની કૃપાથી સદ્‌ગુરૂ શ્રી બ્રહ્માનંદ સ્વામીએ પણ સર્વજીવ હિતાવહ' થઇ ત્યાંના પથ્થરાની ખાણ જગપ્રસિદ્ધ કરી આપી.

પાણીની વીરડી યાને બ્રહ્મકમંડળ કુંડ

ચાલુ કામમાં પાછી એક બીજી મુંઝવણ સ્વામીશ્રીને આવી પડી. હતી. તે એ કે પથ્થરની ખાણ મુળી ગામથી લગભગ ત્રણેક ગાઉ વાયવ્ય દિશામાં દૂર હતી.તેથી મુલી-મજુરોને તથાસંતોને પણ ત્યાં જ રાત્રી દિવસ પડાવ નાખી રહેવું પડતું. તેઓ તમામના માટે તથા સાધુઓ વગેરેને નાવા ધોવા માટે 'પાણી' ઘણે દૂરથી લાવવું પડતું બાજુના જોગાસર તળાવમાં પાણી જુજ હતું અને તે પણ ઝીણી જીવાતવાળું ખગડેલું હતું. તેથી ઘણે જ દૂરથી પાણીની માંણો ભરાવી લાવવી પડતી, કોઇ વખત પાણી થઈ રહેતાં અને લેવા જનારાઓ દૂર દૂરથી પાણી લાવવાંમાં આવે ત્યાં સુધી માણસો પાણી વિના તરશે બેઠા રહેતાં. ખોદકામ કરનાર વગેરે મજુરોને વખતો વખત પાણીની તરસ લાગે, અને દૂરથી આવતું પાણી 'ઘી'ની માફક સંકોચથી વાપરવું પડતું એથી પાણીની મુશ્કેલી વધવાથી સ્વામીને તેની (બીજી) ચિંતા દરરોજ થવા લાગી.

એક દિવસ બપોર પછી સ્વામીશ્રી ખાણના ખોદકામના પથ્થરના ઢગલા ઉપર ખાખરાને વળતે છાંયડે ધાબળી પાથરી, હાથમાં પુસ્તકનું પાનુ વાંચતા વિચારતા ખોદકામ જોતા હતા, તેવામાં ખાણની અંદરના એક માણસે 'બહુ તરસ લાગી છે. હવે તો પાણી પીવરાવો." તેવી બુમ ખાણમાંથી પાડી, પાણી તદ્દન થઈ રહેલું હતું. છેટેથી પાણીના મોટીમોટી માંણો ભરી માથે ઉપાડી ચાલતા આવતા માણસોને જોઇ કોઇએ જવાબ આપ્યો કે,"પાણીની માંણો લઇને માણસો ચાલ્યા આવે છે; આવશે કે તમને તુરત જ પીવરાવીશું" તે સાંભળી ખાણમાંનો માણસ કહે છે કે જલદી લાવો; મારો તરશે જીવ જાયછે.પછે મારે શું કામનું." એ વાતચીત સાંભળતાં સ્વામીશ્રી બહુ જ દયાળુ સ્વભાવના હોવાથી અકળાઈ ગયા, અને પાણી ભરી લાવનાર માણસો સામા પોતે જાતે એક લોટો લઇ દોડતા, ગયા. પાછળથી ભગુજી આદિ પાર્ષદો પણ પાણીના વાસણો લઈ દોડયા. અને સ્વામીને છાંયે ઉભા રાખી પાણી લાવનારાની માંણમાંથી પાણી લોટામાં ભરી ખાણમાં ઉતરી તે બેભાન થયેલા માણસના મોઢા ઉપર

છાંટીને પાયું. તેમ જ અંદરના બીજા તમામ માણસોને પણ ખૂબ પાણી પાઇ શાંત કર્યા. સ્વામીશ્રી પાણી ભરીને આવતા માણસો સાથે ધીમે, ધીમે, પાણીના વિચારમાં શ્રીજી મહારાજને સંભારતા સંભારતા ખાણ તરફ ચાલ્યા આવતા હતા. તેવામાં એક અતિ વૃદ્ધ ભરવાડ જર્જરિત અંગવાળો, એક હાથમાં મોટી લાંબી-જાડી ડાંગ (લાકડી) અને ખંભે કાળો કામળો, શરીર કંપવાથી ધ્રુજતું હોય તેમ ધીમો ચાલતો. સ્વામિની સન્મુખે "રામરામ" કહી આવી ઉભો, અને પૂછવા લાગ્યો.

"ભરવાડ કહે- એ તમે આટલાં બધા માણસ આંઇ શું કરો છો?

સ્વામી કહે- ભગવાનના મંદિર માટે પથ્થરા કાઢીએ છીએ,

ભરવાડ કહે- ઈતો ઠીક પણ પાણી પીવાનું આટલા બધા માણસે સારૂ ક્યાંથી લાવો છો?

સ્વામી કહે- ઘણા જ દૂરથી પહેલા 'ભેડાસર' તળાવમાંથી માણું ભરી લાવીએ છીએ.

ભરવાડ કહે- અરે એટલે બધે છેટેથી લાવો છો? આંઈથી ઉમગણી કોરે ઇશાન ખુણામાં એકજ ખેતરવા છેટે મીઠા પાણીનો જુનવાણી એક વીરડો છે તેમાં ઘણુ પાણી છે. અમે નાના હતા તેદિ વાઘ ચારવા આંઇ ખાંટડીથી આવત તેદિ તે વીરડાને ત્રણચાર પગાં (પગથીઆં) હતાં, તે ઉતરીને ઇ મીંઠુ પાણી પીતા ને ઘેટા બકરાંને અને ગાયુંને પણ કાંઠે કુંડી જેવુ કરીને પાતા ઇ નાની વાવડીની મીઠી વીરડી તો અસલી છે? અસલી પણ હવે તો તે સાવ બુરાઇ ગઇ હશે. હાલો હું તમને ઇ જગા બતાવું.

સ્વામીશ્રી તો એ ભરવાડને ભરોંસે સાધુ પાર્ષદો સાથે ચાલ્યા. તે ભરવાડ સાવ ધીમો ધીમો આસપાસ જોતો જોતો લાકડીના ટેકે ચાલતો હતો. એક ખેતરવા ગયા પછી થોર (કંટાળા)નું એક મોટું થુંબડુ આવ્યું અને ખાખરાનો ઘેરો, એ થુંબડા વચેની ખાડમાં નાના નાના રોપડાઓનો હતો, ત્યાં આવીને તે ઉભો રહી, તે ખાડો બતાવવા ત્યાં જઇ લાકડીનું ઠેબું પછાડીને બોલ્યો કે, "આંહી અસલી જુનવાણી મીઠી વીરડી છે. તે ખોદાવજો પાણી બહુ જ મીઠું અને ઘણું નીકળશે. બઉ ઉંડી નથી મરેલ ગાળ કાઢી નાખશો, ત્યાં પાણી દેખાડો દેશે. લ્યો હવે સરવે ડાયરાને રામરામ છે! એમ કહી ઉત્તર દિશામાં ચાલતો થયો. ત્યારે સ્વામી કહે કે, - "ગોકળી

તમે કીયે ગામ રહે છો ? તે સાંભળી ભરવાડ કહે કે– આ હામુ ગામ ખાંટડી દેખાય છે તેમાં રઉં છું. પણ અમે માલધારી ફરતા ફરીએ આજ આંઈ તો કાલ બીજે, વગડાના વનવાસી છઇ.' સ્વામી કહે– 'તમારૂં નામ શું ?' ભરવાડ કહે– ' મારૂં નામ ? મારૂં નામ તો કાનો છે.' સ્વામી કહે કે, ખાટડીમાં તમારાં ઘર કીયે ઠેકાણે છે?' ભરવાડ કહે કે 'ઠાકર મંદર વાંહે.' એમ કહી રામરામ બોલી ખાંટડી તરફ ચાલતે થયો. સ્વામીએ પછી આસને આવી તે ભરવાડનું નામ કામ– ઠેકાણું લખી લીધું અને બીજે દિવસ સવારે એ થોરના થુંબડાં અને નાના નાના ખાખરાઓ કઢાવી એ ખાડામાં ખોદાણ શરૂ કરતાં, ઘણા જુના વખતનો ગાળ કાઢયા પછી એકજ ગોળાકાર પથ્થરમાં સલાટે કોતરેલી (ખોદેલી) એક નાની વાવ પાણીની ભરેલી જોવામાં આવી. તે સાફ કરાવી પાણી ઉલેચાવી, ઉટકેલા વાસણમાં ભરી કપડેથી ગાળી ઠાકોરજી (લાલજીની) મૂર્તિને નવરાવીને જળ તે વાવમાં પ્રસાદીનું રેડાવી, પછી પાછું બીજું જળ વાવમાંથી ભરાવી, ગરણે ગળાવી ઠાકોરજીને ધરી સ્વામી વગેરે સહુએ પીધું. પી જોતાં મીઠું સાકર જેવું અને શીતળ સ્વાદિષ્ટ લાગતાં સહુ આનંદને પામ્યાં. પછી એ નાની વાવડીનાં ત્રણ ચાર પગથીયાનો જીર્ણોદ્ધાર કરાવી સ્વામીએ ત્યાં વાવને કાંઠે ઓટો ચણાવા, તેના ઉપર વગર ઘડેલા કાળા પથ્થરના એક હનુમાનજી પધરાવી, તેને તેલ સીંદોર પોતાના હાથે ચડાવી, ત્યાં એક મોડી ધજા ચડાવી સામી બાજુએ પોતે પર્ણકુટી બંધાવી. ત્યાંજ રહેવા લાગ્યા. આજુ-બાજુમાં સંતો અને પાર્ષદો પણ ખાખરાના ઝુંપડા કરીને ત્યાં રહેવા લાગ્યા, એવી રીતે મજુરો વગેરે સલાટો તે ખાંણ પાસે રહેતા, અને સ્વામી વગેરેએ મીઠી વીરડીની બાજુમાં હનુમાનજીની સામે રહેવા લાગ્યા. +

+ સ્વામીશ્રીના પધરાવેલા એ પ્રસાદીના હનુમાનજીને ફરતો હાલમાં એક વિશાળ ઓટો મંદિર તરફથી ચણાવેલ છે અને દર વરસે સદગુરૂ શ્રી બ્રહ્માનંદ સ્વામી દેહોત્સર્ગની તિથી (જેઠ સુદી ૧૦મી)એ ત્યાં મુળી મંદિરના તમામ સાધુ બ્રહ્મચારી પાર્ષદો, હરિભકતો વગેરે ત્યાં રસોઇ કરી જમે છે, તેમજ પ્રસાદીનો ખાંણ પાસે પણ સદ્ગુરૂ શ્રી દેવાનંદ સ્વામીએ હનુમાનજી પધરાવેલા, ત્યાં હાલ દેરી ચણી અને ત્યાં એક કુવો પણ મંદિર તરફથી ગળાવી પગથીઆં બંધાવેલ છે. તે બંન્ને પ્રસાદીનાં સ્થળો હાલ મુળી મંદિરના કબજે છે. અને જાત્રાળુઓ તેનાં દર્શને જાય છે. રામપરડા સ્ટેશનથી સુરેન્દ્રનગર જતાં ઉત્તર દીશામાં રેલ્વેમાં બેઠાં તે દેરીનાં દર્શન થાય છે.

સ્વામીશ્રીની ઇચ્છા તે કાના ભરવાડને પાઘડી બંધાવવાની થતાં એક લાલ છેડાવાળું વાંકાનેરી ધોતીઉં મંગાવી એક દિવસે સાધુ પાર્ષદો સાથે સ્વામીશ્રી ખાંટડી પધાર્યા, ખાંટડી ગામના ચોરે બેઠેલા દરબારોના ડાયરાને સ્વામીશ્રીએ પુછ્યું કે "દરબારો! કાંનો ગોકળી કયાં રહે છે?" એ સાંભળી તમામ દરબારો ઉભા થઇ નીચે આવી સ્વામીશ્રીને પગે લાગી ચોરામાં આસન બીછાવી પધરાવ્યા. ત્યારે સ્વામીશ્રી કહે કે "તમારા ગામને સીમાડે અમે મંદિર સારૂ પથ્થરની ખાંણ બેસારી છે. તે ખાંણની નજદીક જ અમને અહીંના કાના ભરવાડે ત્યાં આવી પુરાતની પાણીની વાવ બતાવેલી. તે ખોદતાં પુષ્કળ અને મીઠા પાણીની બ્રહ્મકમંડળ વાવ + તેના કહેવા પ્રમાણેજ મળી છે, તેથી તે બદલા રૂપે તેને આ પાઘડી બંધાવવા અમો આંહી આવ્યા છીએ, તે ભરવાડ ઠાકર મંદિર પાસે રહે છે. તેને બોલાવો. એમ કહિને તે લાલ છેડાનું વાંકાનેરી ધોતીઉં સહુ દરબાર ડાયરાને બતાવ્યું, તે સાંભળી સૌ દરબાર ડાયરો કહેવા લાગ્યો કે "સ્વામી! આ ગામમાં કોઇ કાના નામનો ભરવાડ રહેતો નથી તેમજ આ ચોરા (ઠાકર મંદિર) પાછળ કોઇ બીજા ભરવાડનું પણ ઘર નથી. એટલે અમારા ગામમાં કોઇ ભરવાડ કે રાયકો(રબારી) પણ રહેતો નથી." એ હકીકત જાણી સૌ ખૂબ આશ્ચર્ય પામ્યા. સ્વામીશ્રી એ કહ્યું કે, તો પછી "આ તમારા ગામના ચોરામાં ઠાકોરજી છે, તે કાનજીમહારાજ કાનાભરવાડ રૂપે આવી અમને પાણી બતાવી ગયા લાગે છે, તેણે ઠાકર મંદિર પાછળ રહેવાનું એંધાણ આપેલ તે સત્ય છે. માટે આ ઠાકર મહારાજની તમો સહુ ભાવથી સેવાપૂજા કરજો અને ભગવાન ભજજો" એમ કેટલોક ઉપદેશ આપી સ્વામી વગેરે સંતો પાર્ષદો દરબાર ડાયરાને જયસ્વામીનારાયણ કહીનેં ઉઠયા.

સ્વામીશ્રીને નક્કી ખાત્રી થઇ કે શ્રીજી મહારાજ પોતેજ ભરવાડના વેશે પધારી અમારી પાણીની મુંઝવણ મટાડીછે. શ્રીજી મહારાજ જરૂર અમારી સાથે જ છે.

+ નોંધ માટે પેઇજ નં. ૪૭૩ વાંચો.

* શ્રી બ્રહ્મકમંડળ (વાવ) અને દૈવી ખીણ વિષે દિવ્ય દોહા

ભકતોની ભીટ ભાંગવા. નૌતમ નકાનો નામ,
ભલો વેશ ભરવાડનો, [તમે] ભજ્યો સુંદર શ્યામ. ૧

શ્રી સહજાનંદ સ્હાયથી, સ્વામી બ્રહ્માનંદ,
પાણી રાખ્યું પ્રેમથી, સત્સંગનું સુખકંદ. ૨

પાણી વિણ મોતી અને, પાણી વિણ તરવાર,
પાણી વિણ ઘોડો અને પાણી વિણ નરનાર. ૩

પાણી વિણ એ વસ્તુની, કિંમત નહિં તલભાર,
(માટે) જતન કરી પાણી જરૂર, રાખો સહુ નરનાર. ૪

બ્રહ્મ કમંડળ વીરડો, જળ ગંગાજળ જાણ,
અંજનિ સુત ચોકી કરે, અખૂટ જળ એંધાણ. ૫

દૈવી ખાણ દોહા

જન્મ ભૂમિ નિજ ખાણ છે, મૂળી દર્શન ખાંણ,
ચૌદ રત્નની ખાણ તે, બ્રહ્મમુની ઓળખાણ. ૧

બ્રહ્માનંદ મુની તણાં, વસુધા માંહિ વખાણ,
સખા ભલા શ્રીજી તણા, ચૌદ રત્નની ખાણ. ૨

મહિમા સમજો મુકતનો, એજ ખરી ઓળખાણ.
જંગમ તીરથ જાણતાં, છૂટે ચારે ખાણ. ૩

* નોંધ માટે જુઓ પાનું ૪૭૪ ચારસો ચીમોતેર

મૂળી મંદિરમાં જઇ, સ્નેહ થકી સુજાણ,
દર્શન કરીને દેવનાં, ખાંતે નિરખો ખાંણ. ૪

સજ્જન સંત જમાડજો, સ્વામી ખાણ,
(તો) ચારખાંણ ફેરા ટળે, એ મોટું એંધાંણ. ૫

સ્વામી બ્રહ્માનંદનો, મહિમા અપરમપાર,
કવિ માવ કહે કેટલો, એક જીભ ઉચ્ચાર. ૬

ખાંણમાંથી પથ્થરાઓનો મોટો ડુંગર જેટલો ઢગલો થતાં રાજ્યના પરગણાંનાં અને હરિભકતોનાં ગાડાંઓની હેડો ચાલતાં તે પથ્થરાઓ મુળી મંદિરમાં પહોંચતા થવા લાગ્યા સ્વામીશ્રી મુળી મંદિરમાં પધાર્યા અને મંદિરનું ચણતર કામ પહોળા નાખેલા પાયા ઉપરથી શરૂ કરી નીચેનો ભુગર્ભનો એક ભાગ તો મંદિરના કોઠાર વગેરેનો બનાવી તેના ઉપર બીજો મજલો વિશાળ અને ઉંચો ઘુંમર એકસો ચોસઠ સ્થંભોવાળો.

---

* ચૌદ રત્નોનાં નામો દોહા

કમળા, શંખ, મયંક મણિ, રંભા સુરતરૂ, બાજ;
ધેનું. ધનંતર, ધનુષ, વીષ, સુરા, સુધા ગજરાજ.

(પ્રાચીન)

સદગુરૂ શ્રી બ્રહ્માનંદસ્વામી વિષે ચૌદે રત્નો સાથે સરખામણી

(૧) લક્ષ્મી જેવા ચંચળ અને ચતુર, (૨) શંખ જેવો ધ્વનિ, (૩) ચંદ્ર જેવો શિતળ શાન્ત સ્વરૂપ (૪) મણિ જેવી કાન્તિ અને કિર્તી (૫) રંભા જેવી ચિત્રઆકર્ષણ કરનારી ગાન વિધ્યા. (૬) સુરતરૂ જેવા પરમાથી (૭) ઉચૈશ્રવા જેવી તાકાત (હોર્સ પાવર--વિલ પાવર ટકોર નહિં સહન કરનાર, વગેરે મર્દાનગીવાળા) (૮) કામધેનુ સમાન દયાળુ, ઈચ્છિત આપનાર (૯) ધનવંતરી સમાન, રોગમટાડનાર (જન્મ મરણનો મહારોગ મટાડનાર) (૧૦ ધનુષબાણ જેવાં કરડાં સત્ય વચનો કહેનાર, (૧૧) ઝેર જેવા વચનો દુષ્ટજનો સમજનાર, (૧૨) મદીરાના મદ જેવો શ્રીજી મહિમાનો અને વિધ્યાનો મદ રાખનાર (૧૩) અમૃત જેવી દ્રષ્ટી અને વચનો. (૧૪) રાવત હાથી જેવી તંદુરસ્તી અને ચાલ (સંપાદક)

ઉત્તમ કમાનોની કારીગરીથી ભરપૂર ખુલ્લો સભામંડપ, ગગન ચુંબી ત્રણ મોટાં શિખરો, કળા કોતરણીથી ભરપુર ફરતી વિશાળ પ્રદક્ષિણા, બેઠક, હવારખી અને સુંદર ત્રણ 'રૂપચોકીઓ' વાળા ત્રણ દેવ દરવાજા મેલી 'રાજવલ્લભ' વગેરે શિલ્પશાસ્ત્રના આધારે બનાવી પશ્ચિમ દ્વારના મુખ્ય દ્વારમાં શ્રી હનુમાનજી અને ગણપતિજીનાં સુંદર સ્થાનો બનાવ્યાં. એ બધા ચણતર કામમાં સ્વામીએ ખૂબ કાળજીપૂર્વક ધ્યાન દઇ ઉત્તમ કળાકૃતિની દૃષ્ટિએ ભોગવતીના કીનારે સુંદર મુળી મંદિર ચણાવ્યું. રાત્રી દિવસ અખંડ કામ ચાલુ રાખી હજારો માણસોને કામે લગાડી સહુને ભકિત સાથે મુકિતનો રાહ બતાવી શ્રી સ્વામિનારાયણનો વિજય ધ્વજ ઝાલાવાડ પ્રદેશમાં ફરકાવી સૌરાષ્ટ્ર ધરતીની અનેરી શોભા વધારી દીધી.

મુળીમાં કાવ્ય ચતુરાઇ પ્રશ્નોત્તર

એક દિવસ મુળી મધ્યે રહેતા ચારણ કવિઓને ત્યાં લગ્ન પ્રસંગે દેશ દેશાવરના કવિરાજો આવેલા હતા. તે સહુ દેવડાયરો મંદિર જોવા અને ચારણકુળ મુગટ મણી પ્રખ્યાત કવીશ્વર શ્રી બ્રહ્માનંદ સ્વામીશ્રીનાં દર્શન કરવા આવ્યો. તેમાં કચ્છ, ગુજરાત, હાલાર, ગોહીલવાડ, સોરઠ. ઝાલાવાડ, એ પ્રદેશના છ કવિરાજોએ સ્વામીશ્રીને નીચેના છ પ્રશ્નો પુછ્યા: (૧) સાગરની પુત્રીનું નામ શું ?; (૨) જીવનો વાસ કયાં છે ?; (૩) તીર્થ કરવા જાઉં ? કે ન જાઉં ?; (૪) ગોપ (ગોકુળનો) પતિ કોણ ?; (૫) સતી સ્ત્રીને વ્હાલુ કોણ ? અને (૬) કળીકાળમાં જનોને નિષ્કામી કોણ કરે છે ? એ છએ પશ્નોનો ઉત્તર સ્વામીશ્રીએ એક જ સવૈયા છંદની છેલ્લી પંકિતમાં આપ્યો. એમાંથી લઇને સ્વામી છેલ્લી લીટીમાં ઉત્તર કહે છે. આને અંતલોપિકા મુકિત કહે છે.

પ્રશ્નો	પ્રશ્નોત્તર સવૈયા છંદ	ઉત્તર
૧	કોણ સુતા શુભ સાગરની,	શ્રી
૨	કહિ વાસ વસે જીવ અંતરજામી;	સહ (સાથે)
૩	તીરથ કારણ જાઉં ન જાઉંજ,	જા,
૪	ગોપ પતી કોમ ગોકળ ગામી;	નંદ
૫	કોણ કહો સતિને અતિ વલ્લભ,	સ્વામી,
૬	કોણ કરે જનનેં નિષકામી;	સહજાનંદ
ઉત્તર	પ્રશ્ન સુણી મુનિ બ્રહ્મ કહે સુણો.	
	શ્રી, સહ, જા, નંદ, સ્વામી,	સ્વામી

ઉપર મુજબ છ એ પ્રશ્નોના ઉત્તર માત્ર અંતર્લાપિકા સવૈયા છંદ ની એકજ છેલ્લી પંક્તિમાં સાંભળી સૌ કવિરાજો ચરણારવિંન્દમાં મસ્તક નમાવી સ્વામીશ્રીના બુદ્ધિબળની અને શિઘ્ર કાવ્ય રચનાની તારીફ કરતા કરતા સ્થાને ગયા.

શ્રી મૂળીમાં સ્વામીશ્રીના ઐશ્વર્યો.

૧

મુળી મંદિરનું કામ ચાલતું હતું તે વખતે મૂળીમાં કોગળીયું (કોલેરા) આવ્યું, ત્યારે કડીઆઓ કહે કે, 'સ્વામી! અમે સહુ હવે અમારે ગામ જાશું. આંહી રહીએ તો કોગળીઆમાં મરી જઇએ.' એ સાંભળી સ્વામી કહે કે, તમે મંદિર છોડી ગામમાં ન જાશો; મંદિરમાં જ રહેજો. મંદિરમાં તમારા પાસે તે નહિં આવે અને ગામમાંથી પણ ત્રણ દિવસમાં ચાલ્યું જશે.' તેથી તે ત્રીજે દિવસે ચાલી જતાં સહુ નિર્ભય થયા.

૨

એક દિવસ મુળીના સહુ ગીરાસદારો મળીને સ્વામીશ્રીને કહેવા લાગ્યા કે "સ્વામી ! વરસાદ થાતો નથી ને મોલ સુકાય છે." ત્યારે સ્વામી કહે કે, "મંદિરમાં સહુ સંતોને પાકો રસોઇ જમાડો તો વરસાદ ઘણો થશે." તેથી સહુએ રસોઇ આપવાની હા કહી. એટલે સ્વામી સીતારના તારો ચડાવીને 'મલ્હાર રાગ' ગાવા બેઠા. બે પદો ગાયા ત્યાં વરસાદ ઘણો જ થયો અને તેથી ભોગાવામાં મોટું પુર આવ્યું. પછી સહુએ મળી સાધુઓને પાકી રસોઇ આપી ખૂબ જમાડયા.

૩

એક દિવસ મોના સલાટનો દિકરો 'ફુલો' માંદો પડયો; તે દેહ પડી જાય તેવો મંદવાડ વધી ગયો. તેથી સર્વે સલાટો કામ બંધ કરી લુગડાં બદલાવી તેની પાસે જઇ બેઠા. તેટલામાં સ્વામી બહાર ગામડે ગયા હતા ત્યાંથી આવ્યા, અને કહેવા લાગ્યા કે 'આજ કામ કેમ બંધ રાખેલ છે ? ત્યારે સ્વામીનિરમાનાનંદજી કહે કે " સ્વામી ! મોના સલાટનો દિકરો ફુલો બહુ માંદો છે અને દેહ પડી જાય તેમ થઇ ગયું છે. તેથી બધા સલાટો હમણાં

જ ત્યાં ગયા છે." એટલે સ્વામીએ મોના સલાટને તેડાવીને કહ્યું કે, "તારો દીકરો જીવતો રહે તો તારે શું નિમ રાખવું?" ત્યારે મોનો સલાટ કહે કે "સ્વામી! તમો કહો તેમ કરૂં." ત્યારે સ્વામી કહે કે, "તારે પાંચ દીકરા છે અને તે પાંચે દીકરા પગાર લાવે છે, તો તારે હવેથી ઠાકોરજીની ભકિત કરવી અને મંદિરની સેવા કરવી કબુલ છે?" ત્યારે મોનો કહે કે, હા સ્વામી કબુલ છે. પછી સ્વામીની પ્રાર્થનાથી શ્રીજી મહારાજ ફુલાનો દેહ રાખી ગયા. ને ફુલો સાજો થયો. તેથી મોનો સલાટ જીવ્યો ત્યાં સુધી મંદિરની સેવા કરીને ભકિત કરતો હતો.

૪

એક વખત પાણાની ખાંણમાંથી ૧૦ દશ ગજ લાંબા અને ૪ ચાર ગજ પહોળા એવા બે પથ્થરાઓ હનુમાન અને ગણપતિ માટે કાઢયા હતા. તે આઠ પૈડાં વાળા મોટા રેંકડા ઉપર ચડાવવા લાગ્યા; પણ તે પથ્થર રેંકડે ચડયા નહિં. તેથી મોના સલાટે આવી સ્વામીશ્રીને કહ્યું કે "સ્વામી હનમાન ગણપતિવાળા પાણાઓ ઘણા માણસો થઇને ચડાવે છે; પણ રેંકડે ચડતા નથી" તેવું સાંભળી સ્વામિ તે પથરા પાસે જઇ બન્ને પથ્થરોને હાથ અડાડીને કહ્યું કે, "પૂજાવું હોય તો હાલો; નહિં તો હમણાં કરવતથી વેરીને ચણવાના કામમાં આવે તેવડા ટુકડા કરશે." એટલું કહી સ્વામીએ સહુને તેડાવી રેંકડા ઉપર ચડાવવા કહ્યું. પોતે પણ સહુ સાથે તેને હાથ અડાડતાં પથરાઓ રેંકડે ચડી ગયા. તેના હનુમાન ગણપતિ ઘડાવી સ્વામીએ પધરાવ્યા હતા, જે હાલ પુજાય છે.

૫

ભોગાવા નદીમાં વેળુનો વેકરો બહુ જ ચડી જતાં ખાંણેથી આવતાં પથ્થર ભરેલાં ગાડાંઓ નદીમાં ચાલે નહી. તેથી ખેડૂતો કહે કે, "સ્વામી, નદીમાં મારગનો ચીલો બાંધ્યા વિના ગાડાં ચાલશે નહીં.' તે સાંભળી સ્વામી કહે કે, "કુચો હોય તો નદી બંધાય પણ આવા માઠા વરસમાં કુચો કોણ આપે? તે સાંભળી બ્રાહ્મણ પ્રભુ મહેતો કહે કે 'સ્વામિ, મારે ગંજી છે, તેમાંથી જોઇએ તેટલું ઘાસ લઇ જઇ ને નદીનો ચીલો બંધાવો. ત્યાં તો પ્રભુ મહેતાને દિકરા પાંચ હતા, તેમણે પિતાની આજ્ઞા પ્રમાણે ગંજીમાંથી ઘાંસ લાવી નદીનો ચીલો બાંધી આપ્યો. તે જોઇને સ્વામી બહુ જ રાજી થયા, અને પ્રભુ મહેતોને વર આપ્યો કે, "તમારા કુળમાં જે દેહ મેલસે તેને અમો તેડવાને આવશું." તે હજી સુધી અંતકાળે સ્વામીના

વચન પ્રમાણે તેના વંશમાં જ્યારે કોઇ દેહ મેલે છે ત્યારે સ્વામી તેડવા આવે છે. ૮

મંદિરના ચણતર કામમાં શીશમના પાટિયાં જોઇએ. ફડીઆ સુતાર કહે કે, શીશમના લાકડાં વિના બીજું લાકડું કામમાં કામ ન આવે,' સ્વામી કહે કે, 'અત્યારે હાલને હાલ શીશમ ક્યાંથી લાવવો ? તે સાંભળી પ્રભુ મહેતે પોતાનોનવો દંતાર, જે શીશમનો હતો તે, લાવીને આપ્યો. ત્યારે સ્વામી કહે કે, 'દંતાળ ન બગાડાય', તેથી પ્રભુ મહેતો કહે કે, 'સ્વામી! તમારાથી શું અધિક છે? મંદિરના કામમાં ન આવે તે શ્યા કામનું?' એમ કહી સુતારને બોલાવી દંતાળનો (શીશમનો) લોઢીઓ વેરાવી પાઉં ઘડાવ્યા. તે જોઇ સ્વામીએ પહેરેલો મોગરાનો હાર પ્રભુ મહેતાને પહેરાવી વાંસો થાબડી કહ્યું કે, "જા, જ્યાં હું ત્યાં તું", એમ વર આપ્યો. ૪

એક વખત વઢવાણમાં કોલેરા આવ્યું; અને મોના સલાટની સ્ત્રી હીરબાઇને અને તેના વચેત દીકરા શંકરને થયું; તેથી મોનાસલાટને તેડવા માણસ મુળી આવ્યું અને કહ્યું કે, "બેય જણાંના દેહ રહે તેમ નથી, માટે તમે જલદી વઢવાણ ચાલો." તે સાંભળી મોનો સલાટ કહે કે, "તે ભલે મરી જતાં હોય હોય મારે વઢવાણ જાવું નથી." એ સાંભળીને સ્વામી કહે કે, " મોના,આવા ટાણે તો જાવું પડે." ત્યારે મોનો કહે કે; "સ્વામી! જીવાડવું અને મારવું તે તો એક ભગવાન સ્વામીનારાયણના હાથમાં છે, અને કાં તમારા હાથમાં છે,હું ઠાલો ભુલો ત્યાં જઇને શું કરૂં?" સ્વામીએ શ્રીજી મહારાજને સંભારીને પ્રાર્થના કરી અને તે બન્નેને જીવતાં રાખવા શ્રીજી પ્રસાદીનુ પાણી આપ્યું. તે લઇ મોનો વઢવાણ ગયો ને ત્યાં જઇ તે બંન્નેને તે પાણી પાયું તેથી તેમનું દરદ તુરત જ મટી ગયું. એ વાત વઢવાણના હરિભકતોએ તથા ત્યાંના મહાજનોએ જાણી એટલે હરિભકતના અને મહાજનના ચાર પાંચ જણાઓ મળીને સ્વામીને તેડવા મૂળીએ આવ્યા. તેથી સ્વામી વઢવાણ પધાર્યા અને ઠાકોરજીની પ્રસાદીનું જળ ગામને દરવાજે છાંટયું. આથી કોગળીઓ બંધ થઇ ગયું અને સ્વામી પાછા મુળીએ આવ્યા.

બ્રહ્માનંદ સ્વામી મુળીમાં મંદિર કરાવતા હતા. સ્વામીનો પ્રભાવ સાંભળી ગામના ઘણા લોકો દર્શને આવતા. એક વખત થોડા ગરાસિયા સ્વામી પાસે આવ્યા. તેઓ ભારે અફીણીયા હતા. અફીણનું બંધાણ છોડી શકતા. નહિ તેઓ આવીને સ્વામીને પગે લાગ્યા ને વાતો સાંભળવા બેઠા. સ્વામીએ ઘણી જ્ઞાનની વાતો કરી. ઉઠતી વખતે ગરાસીયાઓએ કહ્યું 'અમારૂં કલ્યાણ કરજો." સ્વામીએ કહ્યું "જેવું તમારે સ્ત્રી અને પરિવાર વિષે

હેત છે તેવું ભગવાનને ભગવાનના ભકતમાં કરશો તો, જાવ તમારું કલ્યાણ છે." ગરાસીયા ગયા પછી બીજા ત્યાં બેઠેલા સંતે પુછ્યું, સ્વામી આ અફીણીયા માટે કલ્યાણ આવું સહેલું કર્યું ?' સ્વામી કહે, સહેલું નથી. જગતના સંબંધીમાં ગાઢ હેત છે એવું ભગવાનમાં થવું અતિ મુશ્કેલ છે ને એવું હેત જેને ભગવાનમાં થઇ જાય તેને પછી જગતના પદર્થોમાં મોહ રહે જ નહિ તેનું કલ્યાણ થઇ જ જાય

૯

એક વખત મુળીના ગીરાશીયાઓ અને ચારણો વગેરે સભામાં બેઠા હતા, તેને સ્વામીશ્રીને અરજ કરી કે, "અમારા દરબાર રામાભાઈને તથા રઘાભાઈને દિકરા નથી; તો કૃપા કરો તો થાય, "તે સાંભળી સ્વામી કહે કે. બંન્નેને શ્રીજીમહારાજ દિકરાઓ આપશે. એ વરદાન પછી બંન્ને દરબારોના દિકરાઓ – એક વખતસિંહજી અને બીજા સરતાનસિંહજી એ બંન્ને મહા પરાક્રમી થયા હતા.

૧૦

એક સમય મંદિરના ચાલુ કામમાં પથ્થરાઓ ખુટયા; તેથી નિર્દોષાનંદ સ્વામીએ આવીને સ્વામીશ્રીને વાત કરી કે, " સ્વામી! આંહીં પથ્થરાઓ ખુટવા આવ્યા છે. તે ખાંણેથી મગાવવા જોશે. પણ મુળી ગામના ગાડાવાળાઓએ ઘણા ફેરાઓ નાખ્યા છે; તેથી ગામડેથી ગાડાં લાવો તો ઠીક." પછી સ્વામી પોતે રામપરા અને ખોલડીયાદ ગામે ગયા ને રામપરના ભગવાન પટેલ, દલો સીંધવ, વસ્તોભગત, રાજસીભગત, ભાણોભગત, વ્યાસ ગણેશજી વગેરેએ પનર ગાડાંઓના પૈસા આપ્યા ને આખા ગામના ગાડા પણ જોડાવી આપ્યાં. વ્યાસ ગણેશજીને ઘરે રસોઇ કરાવી સ્વામીશ્રીને જમાડયા. સ્વામી ત્યાં રાત્રી રહ્યા. ત્યાં બીજે દિવસે તો ગામના ગાડાં ખાણેથી પથરા ભરી મુળી મંદિરમાં નાખી આવીને પાછા રામપર આવ્યા. તે જોઇને સ્વામીશ્રી બહુ જ રાજી થયા અને બોલ્યા કે, "આ સર્વે ગાડાવાળાઓને હું તેડવા આવીશ." એમ કહીને સ્વામી ખોલડીયાદ ગયા. ત્યાં ખેંગારભગત, દલોસીંધવ ગણેશ સીંધવ, મુળો સીંધવ, લાધો સીંધવ, ભગુ પટેલ, વગેરે આવતાં સ્વામિએ કહ્યું કે "રામપરના હરિભકતોનાં ગાડાઓ ખાંણેથી પથરાભરી મુળીએ નાખી આવ્યા છે, તેમ જ તમારે સર્વેને પણ પથ્થરાનાં ગાડાંઓ ખાણેથી ભરી મુળીએ નાખી આવવા પડશે." તે સાંભળી સહુ કહે કે, સ્વામી તમો કહો તેટલાં ગાડાં જોડાવીએ. અને રોકડા રૂપીઆની પણ સેવા કરીએ, એમ કહીને ભગુ પટેલે રૂ ૩૦૦) ત્રણસો નથુ શેઠને ઘરેથી લાવીને સ્વામીશ્રીના પગ આગળ મેલ્યા, અને બીજાઓએ પણ રોકડા રૂપીઆ લાવીને ધર્યા; તથા ગામમાંથી ગાડાંના જોડાવી ખાંણેથી પથ્થરા ભરી મુળાએ પહોંચાડયા. તેથી સ્વામીશ્રીએ રાજી થઈ વર આપ્યો કે "આ રૂપીઆ તથા ગાડાં આપનારને હું તેડવા આવીશ;

એટલું જ નહિં પણ તમારા ગામના સીમાડામાં જે મરશે. તેને પણ હું તેડવા આવીશ અને ધામમાં તેડી જઇશ. એવો 'વર' મળતાં ગામના લોકો સહુ બહુ રાજી થયા.

૧૧

એક વખત જોધપુર (મારવાડ) નોદેવદાસ નામનો બ્રહ્મભટ મુળીએ આવ્યો અને ગઢવાડામાં ચારણોના ચોરામાં આવી કહેવા લાગ્યો કે, "હું અષ્ટાવધાની કવી છું. તમામ રજવાડાઓમાં ફરતો ફરતો આંહી આવ્યો છું આ મુળીમાં વસ્તા ચારણ કવિઓ પ્રસિદ્ધ છે. તો કોઇ બમારામાં અષ્ટાવધાની કવિ હોય તો બતાવો "મુળી તો ચારણોની છોટી કાશી છે." એ સાંભળી પિંગળશી નામના ચારણ કવિ કહે કે, "અમારા મોટા કવિઓ તો રજવાડામાં ફરવા ગયા છે: પણ મુળીના મંદિરમાં એક બ્રહ્માનંદસ્વામી નામના કવિ છે. તે અમારા સહુ કવિઓના ગુરૂ છે." તે સાંભળી તે દેવદાસ બ્રહ્મભટ પિંગળશી કવિને સાથે તેડીને મંદિરમાં સ્વામી પાસે આવ્યો ત્યારે સ્વામીએ તેનો આદર સત્કાર કરીને આસન ઉપર બેસાર્યો. પછી પિંગળશી કવિ કહે કે, "આ સ્વામીજી અમારા સહુ ચારણ કવિઓના ગુરૂ છે. તેની આગળ તમારી કવિતા બોલો, તો પરીક્ષા પડે" તે સાંભળી તે કવિ કહે કે, "સ્વામી! તમે અષ્ટાવધાન કરો છો?" ત્યારે સ્વામી કહે કે " અષ્ટાવધાન તો આ અમારો નાનકડો સાધુ વૈષ્ણવાનંદ પણ કરે છે. અમો તો શતાવધાના કે સહસ્રાવધાનો કરીએ છીએ." "એમ કહી વૈષ્ણવાનંદને પોતા પાસે બેસારી અષ્ટાવધાન કરાવતાં આવેલ કવિ આશ્ચર્ય પામતાં તેનો ગર્વ ગળી ગયો પછી સ્વામીશ્રી કહે કે, "અષ્ટોત્તર શતાવધાન સાંભળવું, સમઝવું, હોય, તો બેસો સામા બેઠેલે તે દેવદાસ કવિ સ્વામીના ચરણમાં માંથું નમાવી બે હાથ જોડી કહેવા લાગ્યા કે, 'સ્વામિનારાયણને સહુ ભગવાન માનોછે; પણ હું તો આ બ્રહ્માનંદ સ્વામીને ભગવાન તૂલ્ય માનુ છું." તો પણ સ્વામીએ તેના ઉપર કૃપા કરી તેને કંઇક ચમત્કાર બતાવવા માટે પીંગળ શાસ્ત્રના કઠીન છંદો પાંચ પાંચ મીનીટમાં રચીને પાંચે જણાઓને પોતા સામે બેસારી લખાવવા મંડયા, મે પાંચ જણાઓને જુદા જુદા પાંચ છંદોની પાંચ કડીઓ નવી રચી પાંચ મીનીટ થતાં લખાવી આપી. તે જોઇ તે દેવદાસ કવિ સ્વામીશ્રીનો આશ્રિત થયો અને ત્યાં બેઠેલા ગામના કેટલાક વિદ્વાન બ્રાહ્મણો અને ચારણો પણ સ્વામીશ્રીના આશ્રિત થયા.

૧૨

એક વખત મુળી મંદિરમાં લોટ દળવાનો ઘંટ કરવા માટે પાકલ અને જાડો બાવળ જોઇએ પણ મુળીની સીમમાં ક્યાયે ઘંટ થાય તેવો પાકલ બાવળ મળ્યો નંહિ; એથી સ્વામી બાવળ ગોતવા નીકળ્યા. ઘણા ગામો ફર્યા. બાવળો જોયા; પણ ઘંટના ઉપયોમાં આવે તેવો લાંબો જાડો અને પાકલ બાવળ ન મળ્યો. છેવટે રામપરે સ્વામી આવ્યા ને સહૂનેં પુછ્યું કે ઘંટ થાય તેવો પાકલ બાવળ આંહી મળશે?" ત્યાં રે હરિભકતો કહે કે, "સ્વામી? આ ગામમાં આંબો ચાવડો પટેલ છે. તેના ખેતરમાં એક બહુજ જુનો, મોટો ને જાડો પાકલ બાવળ ઉભો છે. પણ તે સત્સંગી નથી ને તેને ત્યાં દીકરો પણ નથી. તેથી જો તેના મનની ઇચ્છા પુરી થાય તો તે બાવળ આપે તેવો છે." તે સાંભળી સ્વમી કહે કે, "તે પટેલને આંહી તેડાવો" તેથી પટેલને બોલાવતાં સ્વામીને પગે લાગી તે બેઠો, એટલે સ્વામિએ તે આંબાચાવટાને કહ્યું કે, "અમારે મુળી મંદિરમાં ઘંટ કરવા માટે મોટો પાકલ બાવળ જોઈએ છીએ. તે તમારા ખેતરમાં છે તેમ સાંભળેલ છે, તો તે બાવળ તમે અમને ઓપશો?' એટલે તે પટેલ કહે કે' "સ્વામી તમે બહુજ મોટા મહાત્મા પુરૂષ છો એમ હું જાણું છું; તો મને દીકરો નથીં તે જો આપો તો હું આપું." ત્યારે સ્વામીશ્રી કહે કે, "તેમાં શું મોડી વાત છે? કોઇ નવો જીવ નથીં ઉત્પન કરવો? ચાલોં ખેતર" એમ કહી સૌ ખેતર ગયા. ત્યાં સ્વામીએ પોતાના તુંબડામાંથી પાંણી છાંટી તે બાવળનેં વર્તમાન ધરાવ્યાં, અને સહું સાંભળતાં કહ્યું કે, "આ બાવળનો જીવ તમારે ત્યાં જન્મ ધરશે." એમ કહી વર આપી, બાવળ કપાવી મુળી લઇ જઇ તેનો ઘંટ બનાવ્યો બાર માસે શ્રીજી પ્રતાપેં તે પટેલને ત્યાં દીકરાનો જન્મ થયો હતો,

૧૩

એક વખત મંદિરના ચાલતે કામે સ્વામીશ્રી હળવદ ગયા. ત્યારે મહાદેવ ભકતે સ્વામીશ્રીને પ્રાર્થના કરી કે. "સ્વામી! મારે ઘેર જમવા પધારો,"સ્વામી તેને ઘેર મંડળ સહિત જમવા ગયા. ત્યાં ઠાકોરજીનેં થાળ ધરાવીને સહું સંતો જમ્યા. પછી મહાદેવ ભકતે પુજા કરી સંતોને ધોતીઆં ઓઢાડ્યાં.મહાદેવ ભકત વહેવારે ઘણાજ સુખી હતા; પણ પુત્ર નહોતો તેથી દેવાનંદ સ્વામીએ સ્વામીશ્રીને પ્રાથના કરી કે, મહાદેવ ભકત મુળી મંદિરની ઘણીજ સેવા કરેછે પણ તેને પુત્ર નથી તો તેના ઉપર કૃપા કરો," તે સાભળી સ્વામી કહે મહાદેવ ? તારે

કેટલા દીકરા જોઇએ છીએ? ત્યારે મહાદેવભાઇ કહે કે તમો દીયો તેટલા પછી સ્વામી કહે કે, "મુળી મંદિરનાં ત્રણ શિખરો કરાવો તો ત્રણ દીકરા થાય" પછી મહાદેવ ભકતે એ ત્રણ શિખરો કરાવવાના ખર્ચના રૂપીઆ આપ્યાં. તેમને ત્રણ પુત્રો થયા હતા.

૧૪

એક વ્હેલી પ્રભાતે સ્વામી પોતાનો શ્રીજી પ્રસાદીનો સીતાર લઇને કીર્તન ગાવા લાગ્યા. તેમાં મથુરાંના વાસી માવારે પ્રીતમ આવો પાતળીઆ," એ પદ પુરૂં ગાયું, ત્યાં શ્રીજી મહારાજે સ્વામીશ્રીને પ્રત્યક્ષ દર્શન દીધા ને પુછ્યું કે, "હવે તમારે શું જોઇએ છીએ?" ત્યારે સ્વામી કહે કે, "આપની આજ્ઞાથી મેં આ મૂળીનું મંદિર કર્યું, પણ આ દેશ તદન સુકો અને નિર્ધન છે; તો તે મંદિરનો નિભાવ કાયમના માટે કેમ થશે? તેની ચિંતા મને રહે છે," તે સાંભળી શ્રીજી મહારાજે વચન આપ્યું જે "સ્વામી? અમારા પ્રતાપે અને આ સ્થાપન કરેલી મુર્તિઓના પ્રતાપે કોઇ વાતની ખામી નહિં રહે, આ દેશમાં તો લાખો પતી ધનાઢય થશે, તે મંદિરની અને અમારા સ્થાપેલ આચાર્યોની અને સંતોની કાયમના માટે ખૂબ સેવાઓ કરશે, અને તે સેવા કરનારાઓને ધનની ખામી નહિ આવે." * આવું વચન આપી મહારાજ અંતર્ધાન થઇ ગયા.

૧૫

જીવાગઢવીને અને બનાગઢવીને આપેલું વરદાન તથા સ્વામીની ચારણપામાં પધરામણી

સ્વામીશ્રીનો ચારણ પ્રત્યેનો અંતરનો સદ્‌ભાવ જોઇને મુળીમાં રહેતા તમામ ચારણ દેવોએ મળીને એક દિવસ સ્વામીશ્રીની પધરામણી ચારણપામાં આવેલા 'ચોરામાં' કરાવી. ત્યાં સહુએ પુષ્પના હાર પહેરાવી ચદરો ઓઢાડી સમસ્ત ગઢવાડા (ગઢવીઓનાં ઘરો) તરફથી રોકડા રૂપીઆનો એક મોટો થાળ ભરીને સ્વામીશ્રીના પગ આગળ મેલી, મંદિરના કામમાં વાપરવાને શ્રી કૃષ્ણાર્પણ કર્યા, તથા ઘરદીઠ અકેક ગાડું જોડી મંદિરની સેવા કરવા આવવાનું પણ

* આજે સવાસો વર્ષ વિત્યે પણ એ શ્રીજી વચનો હજી સત્ય થાય છે, આજથી થોડા વર્ષો પહેલાં લીંબડીના કામદાર કુટુંબે મુળી મંદિરમાં ઉતારાઓ, બ્રહ્મચારી સ્થાન, નળ, લાઇટ, રંગરોગાન વગેરેની સેવામાં એક લાખ ઉપરની સેવા કરી છે.

કહ્યું પછી સ્વામીશ્રીએ ત્યાં ઉપદેશની વાતો કરી કે, "સિદ્ધ ચારણ, વિદ્યાધર (ગાંધર્વ નો એક વર્ગ છે) અને તમો દેવકોટીના છો, એમ આદિ કવિ વાલ્મીક ઋષિ શ્રી વાલ્મીકી રામાયણમાં લખી ગયા છે. તેમજ શ્રીવ્યાસજીએ પણ શ્રી મહાભારતમાં અને શ્રીમદ્ ભાગવત આદિ પુરાણોમાં ચારણોને ઉંચ્ચકોટીના દેવ તરીખે વર્ણવ્યા છે. વળી શ્રી સ્વામિનારાયણ ભગવાને પણ નિજ વચનામૃતમાં ચારણોને દેવ તરીખે ઓળખાવ્યા છે. તમારામાં જે કંઇ વિભૂતિ અને વિદ્યાની શકિત છે, તેવી બીજી કોઇ જ્ઞાતિમાં નથી. માટે તમે તમારો ચારણધર્મ દેવકોટીનો સમજી વિચારી વ્યસનો વગેરે દુરાચાર છોડી, શાસ્ત્રે લખેલા સદાચાર પાળો, અને બીજાને ઉપદેશ દઇ પળાવો. તમો વિદ્યા ભણી બીજાને ભણાવો: તમારી જ્ઞાતિમાં ઘણાં શકિત ઉપાસકો છે. તો એ શકિતને ઓળખી જીવ, માયા, ઈશ્વર બ્રહ્મ, પરબ્રહ્મને પીછાનો જગતની ઉત્પત્તિ ને ચાર પ્રલયની વાત વિચારો ભગવાન સ્વામિનારાયણે પંચદેવને મુખ્ય માન્યા છે. જુવો શિક્ષાપત્રીનો દોહો.

સોરઠો

પારવતી રૂ દિનેશ, વિશ્નૂ શિવ અરૂ ગણપતી
પૂજન જોગ હમેશ, પંચદેવ મમ દાસકું. ॥૧॥

એ મહાદેવી પાર્વતીજીમાં સર્વ દેવીઓનો સમાસ થાય છે. તમે તેના પુત્રો (દેવી પુત્રો) છો, માતા–પીતાને ઓળખો. સત્પુરૂષનો સત્સંગ કરો. આંહી તમારા આંગણામાં (પાસેજ) મહા અલૌકિક ભગવાનનું ધામ થાય છે, સર્વોપરી દેવ પધારાવવાથી હજારો લાખો યાત્રાળુઓ આંહી આવશે. આવા ધનસ્રીના ત્યાગી મહાત્માઓ આંહી રહી અખંડ ભજન કરશે. તેનો સંતસમાગમ કરી, તેવા સંતનો સંગ અને સતશાસ્ત્રનો અભ્યાસ કરી સહુ સત્સંગી થઇ, કુસંગનો ત્યાગ કરી, દારૂ, માંસ, ચોરી, ચબેરી, (વ્યભિચાર) અને દુરવ્યસનોનો ત્યાગ કરો અને કરાવો સ્વામી એટલે ધણી જેમકે 'નરસીમહેતાનો સ્વામી' 'મીરાંનો સ્વામી' વગેરે સહુ કોઈના ધણી 'નારાયણ.' એ બે શબ્દ મળીને 'સ્વામિ નારાયણ' નામ થયું છે. આ બ્રહ્માંડના ધણી કોણ છે? કે 'નારાયણ' એમ સમજો, આ નવો પંથ નથી કે પાખંડ નથી. આ તો સનાતન ધર્મને માથે ઘણા કાળની રજોટી ચડી હતી, તેને સાફ કરી, ઉજવળ કર્યો છે. માટે વધુ નહિ

તો એક કે બે માળા 'સ્વામિનારાયણનું' નામ પારે પારે લઇ ફેરવજો તો તમારૂં જરૂર કલ્યાણ થાશે. આ તો આદિ અનાદિ જે પૂર્ણ પુરૂષોત્તમ નારાયણ છે, તે આજ મનુષ્યરૂપે આ પૃથ્વી ઉપર પધાર્યા છે. તેને અને તેના સંતોને ઓળખી તેને શરણે થઇ, તેનું ભજન કરી, મોંઘા મનુષ્ય દેહનો લાભ લીઓ; ઘનશ્યામ સ્વરૂપને ઓળખો અને પંચ વર્તમાન પાળી બ્રહ્મધામમાં જવા માટે સંતના વચનમાં વિશ્વાસ રાખી ઘનશ્યામને શરણે થાવ. જ્યાં સુધી એ નરાકૃતિ ધરનાર ઘનશ્યામ સ્વરૂપ નથી ઓળખાયું, ત્યાં સુધીનું બધુ કરેલું વ્યર્થ છે. માટે સહુએ ચિત્ત દઇ એ મહ પ્રભુજીનું ઘનશ્યામાષ્ટક સાંભળો ને સમજો.' એમ કહી નીચેનું ઘનશ્યામાષ્ટક સ્વામી ચોરા મધ્યે બોલ્યા:

ઘનશ્યામાષ્ટક-સવૈયા

શાહભયો ઉમરાહભયો પતશાહભયો જગ શીશ નયોહૈ,
રાગિભયો બડભાગિ ભયો, વિતરાગિ ભયો બન જાય રહ્યોહૈ;
માનિ ભયો નિરમાની ભયો પરમાનિ ભયો જશ બાસ લયોહૈ,
બ્રહ્મમુની ઘનશ્યામકો આશ્રય, જો ન ભયો તો કછૂ ન ભયોહૈ. ૧

નારિ મિલી ફુલવારી મિલિ જચુ, અટારી મિલી મહિં કાચ ઢલ્યોહૈ,
પૂત મિલે ઘર સૂત મિલે, બહુ દૂત મિલે નિજ બેન પલ્યોહૈ;
ખાન મિલે અરૂ પાન મિલે; સનમાન મિલે કહું ભાગ્ય ખુલ્યોહૈ,
બ્રહ્મમુનીઘનશ્યામકો આશ્રય, જો ન મિલ્યો તો કછુ ન મિલ્યોહૈ, ૨

ભોગ લિયો રૂ ઉદ્યોગ લિયો, તન જોગ લિયો બિન રોગ જીયોહૈ
જાન લિયો કહું તાન લિયો, બહુ દાન લિયો, જગરાજ કિયોહૈ;
બાજ લિયો ગજરાજ લિયો, સબ સાજ લિયો જશ ગાજ રિયોહૈ:
બ્રહ્મમુની ઘનશ્યામકો આશ્રય, જો ન લિયો: તો કુછ ન લિયોહૈ. ૩

ત્યાગિ બન્યો અનુરાગિ બન્યો બડભાગી બન્યો અરીસેન હન્યોહૈ,
સૂર બન્યો મગરૂર બન્યો ઘનપૂર બન્યો ચકચૂર સુન્યોહૈ;
તાલી બન્યો અરૂ ખ્યાલી બન્યો, સુખપાલી બન્યો બડભાલી ગન્યોહૈ,
બ્રહ્મમુની ઘનશ્યામકો સેવક, જો ન બન્યો તો કછૂન બન્યોહૈ. ૪

ધામ કિયો કહું કામ કિયો, જગ નામ કિયો જશ વ્યાપ રહ્યોહૈ,
દાન કિયો સનમાન કિયો, અભિમાન કિયો કરકે ઝુકિયોહૈ;

દાવ કિયો કુહું ભાવ કિયો ઠહરાવ કિયો કહું રાજ લિયોહૈ
બ્રહ્મમુની ઘનશ્યામ કો આશ્રય. જો ન કિયો તો કછુ ન કિયોહૈ. ૫

ગીતપઢયો, જગ રીત પઢયો, નૃપનિત પઢયો તન રંગ ચઢયોહૈ,
ભાસ પઢયો અનુપ્રાસ પઢયો, રસ, રાસ રૂ ન્યાસ પ્રકાસ દ્રઢયોહૈ;
કેદ પઢયો બહુ ભેદ પઢયો, સબ વેદ પઢયો પઢિ માન બઢયોહૈ,
બ્રહ્મમુની ઘનશ્યામ કે નામકું, જો ન પઢયો તો કછુન પઢયોહૈ. ૬

દેશ ગયો પરદેશ ગયો ઘરભેષ ગયો ચહું ધામ રહ્યોંહૈ,
કાશિ ગયો અરૂ નાશિ ગયો તન ઘાસિ ગયો અતિ પંથ ભયોહૈ;
સોક ગયો સુર લોક ગયો, વિધિલોક ગયો મન રોક ઠયોહૈ,
બ્રહ્મમુની ઘનશ્યામ કે આશ્રય, જો ન ગયો તો કહું ન ગયોહૈ. ૭

જાગ કર્યો પુન્ય ભાગ કર્યો, સબ ત્યાગ કર્યો કહું રાગ ધર્યોહૈ,
ન્યાસ કર્યો ઉપવાસ કર્યો, વનવાસ કર્યો તહાં ધ્યાસ મર્યોહૈ;
જાપ કર્યો સુરથાપ કર્યો, સુવિલાપ કર્યો તન તાપ પર્યોહૈ,
બ્રહ્મમુની ઘનશ્યામ કો આશ્રય, જો ન કર્યો તો કછૂ ન કર્યોહૈ. ૮

ઉપરનું ઘનશ્યામાષ્ટક સ્વામીશ્રી છેક વૃધ્ધાવસ્થાએ પણ બોલતાં પોતાના મેઘ ગર્જના સમાન ગંભિર સ્વરથી ચોરો ગાજી ઉઠયો. ગઢવાડામાં સહુ બાઇ ભાઇને ગર્વ થયો કે, ધન્ય છે, આવા ચારણ મહાત્માઓને કે આપણને આજે ઉજળા રાખ્યા છે, ઉજળો ધરમ છે, ઉજળાં વર્તન છે, ઉજળાં મુખ છે, આશિયાકુળ ઉજવળ કર્યું છે. બાપ ! ધન્ય છે, તમને' !" એમ સૌ કોઇ બોલી ઉઠયા. એ અષ્ટક સંભળાવી સ્વામી શ્રી કહે, કવિરાજો ! મૂળી તો આપણી છોટી કાશી છે; વિદ્વાન કવિઓ છે, વિદ્વાન વિપ્રો સુપાત્ર છે. શૂરવીર અને દાનેશ્વરી શુદ્ધ પૃથ્વીપતિ પરમાર છે, (પૃથ્વી પતિ પરમાર, પૃથ્વી પરમારા તણી), વૈશ્ય વૈશ્નવો છે, સેવાભાવી શુદ્રો છે, દેવાંગી ઘોડાઓની જન્મ ભુમી છે, પૃથ્વીના અંધારા ઉલેચી ઉજવળ કરનાર સાક્ષાત માર્તન્ડરાય (માંડવરાય) દેવ ગામના અધિષ્ઠાતાદેવ છે. એવી રીતેમૂળી છોટી કાશી છે. આંહીં મંદિર થતાં દ્વારકાપુરી,

જગન્નાથપુરી, ગોકુળ, મથુરા, વગેરે બધાં તીર્થોનું તીર્થરાજ થશે માટે આવો ઘનશ્યામનો આશ્રય કરો. તમારાં અનેક જન્મનાં પાપો સ્વામિનારાયણને શરણે થતાં બળી ભસ્મ થાશે. એનો હું જામીન છું સમય ગયો ફરીને નહિં આવે. પછી પસ્તાશો. એમ કહી સૌને વર્તમાન નિયમ ધરાવવાનું કહેતાં પાણીથી ભરેલી તુંબડી હાથમાં લેતાં કેટલાએક મુમુક્ષુઓએ સ્વામિશ્રીના શુભ હસ્તે વર્તમાન ધરાવી કંઠીઓ બાંધાવીને સ્વામીશ્રીને સહુએ ગુરૂપદે સ્વીકાર્યા. એ સમયે ચોરામાં ઘણાક ચારણદેવો હતા. તેમાંથી મુખ્યના નામો શ્રી દેવાનંદ સ્વામી નોંધબુકમાં નીચેની વિગતે લખે છે:– "એ વખતે ચારણપાના ચોરામાં સ્વામીશ્રીએ ઘનશ્યામાષ્ટક બોલી વર્તમાન ધરાવ્યાં. ત્યારે દેવ જાતી ગઢવી જીવા, ગઢવી પીંગળશી, ગઢવી બના, ગઢવી દલા, ગઢવી કેશર, ગઢવી દાજી, ગઢવી ભાઇજી, ગઢવી શામળ, ગઢવી રાયજી, ગઢવી દેવીદાન, વગેરે ઘણા દેવ જેવા દીદાર ચારણો હતા."

આ વખતે શ્રી બ્રહ્મમુનિને દશેક વર્ષો પહેલાંની જુની વાતનું સ્મરણ થતાં બોલ્યા કે, 'આજથી આઠ દશ વર્ષ પહેલાં તમારા ગામ (મુળી)ના એક દશેક વર્ષની ઉમરના (ગઢવીના) દીકરા ગઢડા આવ્યા હતા. તેમના માતુશ્રી પણ સાથે હતા. એ દીકરા સભામાં આવ્યા ત્યારે શ્રીજી મહારાજે તેને પુછ્યું કે, 'ક્યાં રહેવું ?' તે કહે કે 'મુળીએ' મહારાજ કહે કે, તમે જાતે કેવા છો ? એટલે તે કહે કે 'ગઢવી' તે સાંભળી શ્રીજી મહારાજે મને કહેલ કે 'બ્રહ્મમુનિ ! આતો તમારા આવ્યા ?' એમ કહીને પોતે એક પાકેલ કેરી ચૂસતા હતા, તે ચુસેલી કેરી એ દીકરાને આપી એટલે તે ગઢવીનો દીકરો ત્યાં સભા વચ્ચે ઉભો ઉભો તે પ્રસાદીની કેરી ચુસી ગયો. તે જોઇ સહુ સભાએ તેને ધન્યવાદ આપ્યો. પછી મેં તેને મુમુક્ષુજીવ જાણીને પૂછ્યું કે 'ગઢવી' ! તમે શ્રીજીના વર્તમાન ધરાવશો ? તે કહે કે મારા માતુશ્રીને પુછી આવું. તેમ કહી બાઇઓની સભા નજીક જઇને તેની માને પુછતાં તેણે રજા આપી. એટલે તેણે મારી પાસે આવી વર્તમાન ધરાવી. કંઠી બાંધીને સત્સંગી થયા હતા. એ જોઇને બાશ્રી જીવુબા તથા લાડુબાના આગ્રહથી તેના માતુશ્રીએ પણ જીવુબાના હાથથી ત્યાં વર્તમાન ધરાવ્યાં હતાં. એ દીકરાનું હું નામ ભુલી ગયો છું; પણ દેખવાથી ઓળખું. એ અત્યારે હવે ક્યાં છે?' એ સાંભળી ગઢવી જીવાભાઈ રત્નુએ કહ્યું કે, સ્વામી ! એ મારા મોટાભાઇ બાવાભાઈ ઉર્ફે ભાવભાઇના પુત્ર છે. તેનું નામ બનેસંગ છે. મારા મોટાભાઈ ગુજરી જતાં તે મારા

ભેગા રહે છે.' એટલે સ્વામી કહે કે, 'તેને બોલવો.' પછી ચોરા નીચે ઘણાં માણસો હતાં તેમાંથી નામ લઇ સાદ કરતાં તેઓ ચોરા ઉપર આવ્યા, અને સ્વામીને પગે લાગી બેઠા. એ વખતે તેઓ સગીર મટી જુવાન થતાં મૂછો આવવા મંડી હતી. છતાં પણ સ્વામીશ્રી તેનો ચહેરો જોઇને ઓળખી ગયા અને કહેવા લાગ્યા કે, "ગઢવી ! મને ઓળખો છો ? કંઇ યાદ આવે છે ? ગઢડાના દાદા ખાચરના દરબારમાં લીંબડા તળે શ્રીજી મહારાજે તમને એક પાકેલ મોટી કેરી જમતાં જમતાં આપી હતી. તે તમે ત્યાંજ ઉભા ઉભા ચૂસી ગયા હતા. ને મેં તમને વર્તમાન ધરાવ્યાં હતા. તે કાંઇ સાંભરે છે ? એમ કહીને વળી પુછ્યું કે "હવે તમો મેં આપેલાં નિયમો પાળો છો કે નહીં ?" તે સાંભળી બનેસંગ કહે કે, "હા સ્વામી ! હું નિયમો બરાબર પાળું છું, જુવો, આ રહી કંઠી." તે કંઠી જોતાં સ્વામી કહે, ચારણ લીધેલી પ્રતિજ્ઞાનો કોઇ દીવસ ભંગ કરતો નથી" એથ કહીને સહુ સાંભળતાં પાછા બોલ્યા કે, જીવારત્નુ ! આ દીકરો તો બહુજ મોટા ભાગ્યવાળો છે. કારણ કે અક્ષાત શ્રી પ્રગટ પુરૂષોત્તમ નારાયણ, જે શ્રીજી મહારાજે, પોતે ચુસેલી કેરી આ મુમુક્ષુ જીવને રાજી થઇને પ્રસાદીમાં આપી; તેથી તેને સૌ ભાગ્યશાળી કહેવા લાગ્યાં. એ શ્રીજી પ્રસાદીના આમ્રફળ (કેરી)ના રસનો પવિત્ર પ્રવાહ ભવિષ્યમાં એના વંશજોમાં ખૂબ પ્રસરશે અને એ સહુ ભગવાનના ભકતો થશે અને તમારા રત્નુંકુળમાં રત્ન જેવાથશે." એમ કહી સ્વામી કહે કે, જીવા ગઢવી, આંહી ઓરા આવો તમને પણ અમે વર્તમાન ધરાવીએ. નિયમ પાળશોને ?" જીવા રત્નુંએ હા કહી. સ્વામીના ચરણમાં પાઘડી ઉતારી બેઠા. એટલે સ્વામીએ સત્સંગના નિયમો આપી વર્તમાન ધરાવી કંઠી બાંધી, સ્વામિનારાયણ ભગવાનના આશ્રિત કર્યા. પછી સ્વામીશ્રી મંદિરે પધાર્યા અને સહુ ડાયરો ચારણપાના નાકા સુધી વળાવવા ગયો. બીજે દીવસે ગઢવીઓનાં ગાડાંઓ મંદિરની સેવામાં લાગી ગયાં *

એક દિવસ જીવા રત્નું અને બનેસંગના અતિ આગ્રહથી સ્વામીશ્રી જીવારત્નુંના ઘરે મંડળ સહિત જમવા પધાર્યા. બ્રાહ્મણો પાસે દુધપાક, કેરી,

* આ હકીકત શ્રી દેવાનંદસ્વામીની નોંધ ઉપરથી કવિશ્વર દલપતરામભાઇની ટીપણી બુકમાંથી લેવામાં આવી છે.

ભજીઆં, દાળભાત શાક વગેરે બનાવી ઠાકોરજીને થાળ જમાડી, સંતોને ખૂબ અગ્રહ કરી પીરસાવી જમાડીને તૃપ્ત કર્યા. સ્વામીશ્રીએ પણ તે બન્ને કાકાભત્રીજાઓને પોતાના પત્તરની પ્રસાદી જમાડી કૃપાદૃષ્ટિ કરી કૃતાર્થ કર્યા. પછી સંતોની પૂજા કરી ચાદરો ઓઢાડી. આ સેવાથી સદ્‌ગુરૂશ્રી દેવાનંદસ્વામીએ પ્રસન્ન થઇને સ્વામીશ્રીને કહ્યું કે 'સ્વામી! આ બન્ને કાકાં ભત્રીજા રત્નું કુળના છે, એટલે મારા છે.' (દેવાનંદસ્વામી રત્નું કુળના હતા). વળી વર્તમાન ધર્મ પાળી સારા સત્સંગી થતાં રોજ મંદિર દર્શને આવે છે. તો આપશ્રી તેના ઉપર રાજી થઇ દયા દૃષ્ટિ રાખજો, એમ કહીને કાકા ભત્રીજાને કહ્યું કે "જીવાગઢવી! તમે બન્ને સ્વામીશ્રીને દંડવત્ કરો?" તેથી જીવાગઢવીએ બે દંડવત્ કર્યા અને બનાભાઇએ છ દંડવત કર્યા અને સ્વામીના ચરણ સ્પર્શ કરી, હાથ જોડીને સામાબેઠા. એ વખતે સ્વામી રાજી થઇને કહે કે, જીવાગઢવી તમારે શું સંતાન છે? એટલે જીવોભાઇ કહે કે "સ્વામી! હું તો, ઘરભંગ થયો છું. કંઇ સંતાન નથી અને આ મારા મોટાભાઇનો દિકરો છે તે મારો જ છે ને? મારા મોટાભાઇ અને આ બનાથી મોટા બે દિકરાઓ ગુજરી જતાં હવે અમે કાકોભત્રીજો બેજ જણા છીએ." તે સાંભળી સ્વામી કહે કે "આ બનાએ છ દંડવત કર્યા તેથી તેને છપુત્રો શ્રીજી મહારાજ આપશે અને તમે મારે વચને ફરીને લગ્ન કરજો એટલે તમને પણ બે પુત્રો થશે ને તમારા કૂળમાં સંપ અને ભકિત રહેશે. માટે નિયમ પાળીને સ્વામિનારાયણની માળા ફેરવજો, એમ વરદાન આપી સ્વામી મંદિરમાં પધાર્યા. એ બધા રત્નું સ્વામીના પાસે પિંગળ ભણ્યા હતા.

સ્વામીશ્રીના વચનથી જીવાભાઇએ ફરીને લગ્ન કરતાં તેને પુંજલભાઇ અને અભેરાજ એ નામના બે પુત્રો થયા; તેમજ બનારત્નુને પણ ભીમજીભાઇ, દેવીદાનભાઇ, આયદાનભાઇ, ભાઇજીભાઇ કનુભાઇ, અને વજુભાઇ, એ નામના છ પુત્રો થયા. તેમાંના ભીમજીભાઇએ સ્વામીશ્રીના શિષ્ય શ્રીવૈષ્ણવાનંદ (અસ્ટ વિધાની) પાસે પિંગળનો અભ્યાસ કરતાં સોરાષ્ટ્રમાં ઉતમ કવિ તરીકે પ્રસિધ્ધિ પામ્યા હતા; તેમ જ સદ્‌ગુરૂઓના આશીર્વાદથી ભીમજીભાઇના ઉપર જામનગરના જામસાહેબ વિભાજીની કૃપાથી જામ સાહેબે તેમને પોતાના રાજયકવિ સ્થાપી કાલાવડ તાલુકા તાબે 'રાજવડ' નામનું ગામ આપેલ હતું. તેથી તેઓ વિ.સં.૧૯૨૫ ની સાલમાં મુળી છોડી જામનગર રાજયના કાલાવડ ગામે રહેવા ગયા હતા. મૂળીમાં સદ્‌ગુરૂશ્રી બ્રહ્માનંદસ્વામી જમવા પધારેલ તે પ્રસાદીનાં જુનાં ઘરો હજી તેમના વંશજો પાસે છે. *

* જુઓ શ્રીરત્નું વંશવૃક્ષ પરિશિષ્ટ ૨.

ઈતિશ્રીપાર્ષદ કેશરભક્ત વિરચિત્તે શ્રી બ્રહ્મસંહિતા મધ્યે પંચમ પ્રકરણે ધ. ધુ.અયોધ્યાપ્રસાદજી મહારાજ-સદગુરુ દેવાનંદ સ્વામી સંવાદે મુળી મંદિર પ્રેસંગે સ્વામી ઐશ્વર્યકથન નામ સાતમો અધ્યાયઃસમાપ્તઃ ॥૭॥

શ્રીજી

અધ્યાય ૮ આઠમો

[શ્રી મૂળી મંદિર પ્રસંગ]

શ્રી મૂર્તિપ્રતિષ્ઠા મહોત્સવ

ધ. ધુ. અદિ આચાર્ય શ્રી અયોધ્યાપ્રસાદજી મહારજે મુળીમાં પધરાવવા શ્રી હરિકૃષ્ણમહારાજની ધાતુની મૂર્તિ, અને અમદાવાદમાં પધરાવવા શ્રી ધર્મભકિત, હરિકૃષ્ણમહારાજની ધાતુની મૂર્તિઓ બનાવવા સદગુરૂ શ્રી ગોપાળાનંદ સ્વામીને આજ્ઞા કરતાં, શ્રી ગોપાળાનંદ સ્વામીએ નારાયણજી સુતારને અને પાર્ષદ ભગુજીને પોતા પાસે તેડાવીને રાખી એ ચારે મૂર્તિઓ તૈયાર કરાવી, આચાર્ય મહારાજશ્રીને સોંપી પોતે ગઢપુર પધાર્યા.

મુળી મંદિર તૈયાર થતાં સદ્ગુરૂ શ્રી બ્રહ્માનંદસ્વામીએ અમદાવાદ ધ. ધુ. આચાર્ય મહારાજશ્રીને પત્ર લખી જણાવેલ કે, મૂર્તિઓ પધરાવવા યોગ્ય મંદિર તૈયાર થયું છે; માટે શુભ મુહૂર્ત નકકી કરી દેશાવરમાં કંકોત્રીઓલખાવી મોકલી, આપ ધર્મકુળ સહિત મુળી પધારો."

ઉપર પ્રમાણે સ્વામીશ્રીનો પત્ર આવતાં મહારાજશ્રીએ સાં. ૧૮૮૮ના મહા સુદિ ૫ વસંત પંચમીના શુભ દિવસે મૂર્તિઓ પધરાવવાનું મુહૂર્ત નકકી કરી દેશદેશાવરોમાં કુમકુમ પત્રિકાઓ લખી મોકલાવી અને પોતે સહપરિવાર મુંળીએ પધાર્યા.

ધ. ધુ. આચાર્યશ્રીએ અને સદ્‌ગુરૂ શ્રી બ્રહ્માનંદસ્વામીએ દીર્ઘદૃષ્ટિ રાખી મૂર્તિ પ્રતિષ્ટા વિધિનું કામ ધમ ધોકાર ચાલુ કર્યું. યજ્ઞશાળા, પાકશાળા, ઉતારા, પાગરણ, પાણી વગેરેની તૈયારીઓ કરવા લાગ્યા. શ્રીજી મહારાજ સ્વધામ પધાર્યા પછીનો આ મૂર્તિ પ્રતિષ્ઠા મહોત્સવ પહેલ વહેલો જ થવાનો હતો, તેથી બન્ને દેશના ત્યાગી વર્ગ અને સત્સંગીઓને આ મોંઘેરો અવસર પ્રાપ્ત થતો હોવાથી સંતોના અસંખ્ય મંડળો, અને હરિભકતોના અસંખ્ય સંઘો આવવા લાગ્યા. ઝાલાવાડ પ્રદેશમાં લગભગ ૪૦ ચાલીસ ગાઉની અંદર એક શિખરબંધ મંદિર નહિં હોવાથી આવું ત્રણ શિખરોનું અલૌકીક મંદિર પ્રથમ જ નવું બનતાં તે જોવા અને યજ્ઞનારાયણનાં દર્શન કરવા સત્સંગી અને બીન સત્સંગી લક્ષવધી મનુષ્યો વાહનો સાથે આવવા લાગ્યા. ભોગવતી નદીના કીનારે અને મંદિરની ચારે બાજુએ માનવકોટ રચાઈ ગયો મંદિરના વિશાળ ચોકમાં એક મોટી ચંદની ઉભી કરવામાં આવેલ હતી, તથા મંદિરના પશ્ચિમ દ્વારના મુખ્ય દરવાજે શ્રી હનુમાનજી ગણપતિ, અને શ્રીજી પ્રસાદીના નિમ્બવૃક્ષની છાયામાં યજ્ઞશાળા રચી હતી ત્યાં વેદપાઠી વિપ્રોના વેદધ્વનિથી અને ચંદની નીચેના સંત હરિભકતોના કથા, વાર્તા કીર્તનોના બ્રહ્મકીલોલથી શ્રી મુળી ધામ દ્વારીકાથી દશગણું શોભવા લાગ્યું.

શ્રીજી મહારાજે બન્ને દેશના અધ્યક્ષ પદે અક્ષર મૂર્તિ સદ્‌ગુરૂ શ્રી ગોપાળાનંદસ્વામીને સ્થાપેલ હોવાથી, હવે તેમના પધારવાની જ રાહ જોવાતી હતી, તેટલામાં સદ્‌ગુરૂ શ્રી મહાનુભાવાનંદસ્વામી કે જેમને શ્રી ગોપાળાનંદ સ્વામીને તેડવા ગઢપુર મોકલ્યા હતા, તેણે આવી સ્વામીશ્રીનો સંદેશો સંભળાવ્યો કે સ્વામીશ્રીએ કહેવરાવ્યું છે કે, અમારે શરીરે બરાબર સારૂ નથી. વળી ધોળેરા મંદિરની મૂર્તિ પ્રતિષ્ઠાનું મુહૂર્ત પણ એક જ દિવસ પછી હોવાથી હું મુળી નહિં આવી શકું. ધ. ધુ. આચાર્ય મહારાજ શ્રીઅયોધ્યાપ્રસાદજી મહારાજ અને સદ્‌ગુરૂ શ્રી બ્રહ્માનંદસ્વામી મળી પ્રતિષ્ઠા વિધિ, કરી મુર્તિઓની આરતી ઉતારી લેજો.”

સદ્‌ગુરૂ બ્રહ્માનંદસ્વામી ઉપરનો સંદેશો સાંભળી શ્રી આચાર્ય મહારાજશ્રી ને કહેવા લાગ્યા કે, સદ્‌ગુરૂ શ્રી ગોપાળાનદંસ્વામીનેં શ્રીજી મહારાજે બન્ને દેશની ભલામણ કરી મધ્યસ્થ સ્થાપ્યા છે, માટે તેને તો જરૂર આંહી પધારવું જોઇએ જ. જો આપશ્રી આજ્ઞા આપો તો હું પોતે ગઢપુર જઇ સ્વામીશ્રીને તેડી લાવું,” તે સાંભળીને મહારાજશ્રીએ આજ્ઞા આપી એટલે તુરતજ સ્વામીશ્રી પોતાના વીંછીઆ ઘોડા ઉપર સ્વાર થઇ પાર્ષદ ભગુજીના ઉંટીયા ઉપર એક સાધુને સાથે લઇ ગઢપુર પધાર્યા.

સ્વામીશ્રીને ગઢપુરનાં છેલ્લાં દર્શન

શ્રીજી મહારાજે ગ–છે–પ્ર–૨૪ના વચનામૃતમાં કહ્યું છે કે, "સદ્ગુરુ શ્રી બ્રહ્માનંદસ્વામીને સત્સંગની મર્યાદાનો કોઇ રીતેભંગ ન થાય એ અંગ", તે યથાર્થ છે, એમ આ પ્રસંગે જણાયા વિના રહેતું નથી. નહિં તો પોતે ગોપાળાનંદસ્વામી થી વયોવૃદ્ધ હતા, તેમજ દિક્ષાવૃદ્ધ પણ હતા* અને શ્રીજીના સખાભાવના અગ્રગણ્ય શિષ્ય હતા એટલે પહેલા નંબરના શિષ્ય વર્ગના હતા. તેમજ અમદાવાદ નરનારાયણ દેવના દેશના આચાર્યશ્રીની અને તે દેશની ભલભળામણ પણ શ્રીજી મહારાજે શ્રી બ્રહ્માનંદસ્વામીને કરેલી હતી ને ત્યાંના મુખ્ય સદ્ગુરૂ તરીકે સ્થાપ્યા હતા... વગેરે જોતાં શ્રી ગોપાળાનંદસ્વામીશ્રીની સમાન કક્ષાના હોવાથી પોતે અને આચાર્ય મહારાજશ્રી મળી મૂર્તિપ્રતિષ્ઠા કરી શકત. છતાં તેમ નહીં કરતાં, શ્રીજી વચન શીરોમાન્ય ગણી બધુ કાળજીપૂર્વક સત્સંગ મર્યાદા સાચવવાનો આગ્રહ રાખી બીજાઓને અનુકરણીય થાય તે માટે પોતાની વૃદ્ધાવસ્થાએ લગભગ ૫૦થી ૬૦ ગાઉની વાટે ઘોડે સ્વારીથી અને તે પણ મુહૂર્ત નજીક હોવાથી જાત વળતની મુસાફરીના થાકની દરકાર કર્યા વિના, સ્વામીને તેડી લાવી મૂળી મૂર્તિ પ્રતિષ્ઠા મહોત્સવ પૂર્ણ કરવાની ઇચ્છાથી પોતે ગઢપુર પધાર્યા.

સ્વામીશ્રીએ ગઢડા જઇ શ્રી ગોપીનાથજી દેવનાં દર્શના કરી દરબાર-ગઢ, અક્ષર ઓરડી, લક્ષ્મી બાગ, વગેરે પ્રસાદીના સ્થળોનાં દર્શન કરી, શ્રીજી મહારાજને ખૂબ ખૂબ સંભારી, ભૂતકાળ વાંચ્યો. ત્યાં સદ્ગુરૂ શ્રી ગોપાળાનંદસ્વામી આજુબાજુના ગામડામાં ગયેલ હતા, ત્યાંથી પધાર્યા. એટલે તેઓ બન્ને સદ્ગુરૂઓ અરસપરસ પૂર્ણ સ્નેહથી ભેટતાં પ્રેમનાં આંસુઓ બન્નેની આંખોમાં આવ્યાં સદ્ગુરૂ ગોપાળાનંદસ્વામી કહે કે "અરે

*સદ્ગુરૂ શ્રી મુકતાનંદસ્વામીને તો શ્રી રામાનંદસ્વામીશ્રીએ દિક્ષા આપી હતી અને સદ્ગુરૂ શ્રી ગોપાળાનંદસ્વામી, સદ્ગુરૂ શ્રી નિત્યાનંદસ્વામી વગેરે પાંચસો પરમહંસોએ સદ્ગુરૂ શ્રી બ્રહ્માનંદસ્વામી પછી દીક્ષાઓ લીધી હતી. તેથી તે સર્વ સદ્ગુરૂઓ અને સર્વ સંતોથી પોતે દિક્ષાવૃદ્ધ શ્રીજીના પહેલા નંબરના શિષ્ય હતા. (સંપાદક.)

સાલવારી

નંબર	નામ	દીક્ષા સં.	જન્મ સં.	અક્ષરવાસ સં.
૧	સ. ગુ. શ્રી મુક્તાનંદસ્વામી	૧૮૨૮	૧૮૧૪	૧૮૮૬
૨	સ. ગુ. શ્રી બ્રહ્માનંદસ્વામી	૧૮૬૧	૧૮૨૮	૧૮૮૮
૩	સ. ગુ. શ્રી નીષ્કુળાનંદસ્વામી	૧૮૬૩	૧૮૨૨	૧૯૦૪
૪	સ. ગુ. શ્રી નિત્યાનંદસ્વામી	૧૮૬૩	૧૮૪૯	૧૯૦૮
૫	સ. ગુ. શ્રી ગોપાળાનંદસ્વામી	૧૮૬૪	૧૮૩૭	૧૯૦૮
૬	સ. ગુ. શ્રી દેવાનંદસ્વામી	૧૮૬૫	૧૮૫૯	૧૯૧૦
૭	સ. ગુ. શ્રી ગુણાતીતાનંદસ્વામી	૧૮૬૬	૧૮૪૧	૧૯૨૩
૮	સ. ગુ. શ્રી શુકાનંદજી (શુકમુનિ)	૧૮૭૨	૧૮૫૫	૧૯૨૫

બ્રહ્મમુનિ ! આ વૃદ્ધાવસ્થાયે અને પચાસ ગાઉની લાંબી વાટે તમે આટલો બધો શ્રમ શા માટે લીધો ? " તે શાંભળી શ્રી બ્રહ્માનંદ સ્વામી કહે કે " સ્વામી ! શ્રીજી મહારાજે બન્ને દેશની ભલામણ તમને કરી છે. તમે હવે અત્યારે શ્રીજીને સ્થાને છો, (મધ્યસ્થછો) તેમજ આપને બન્ને દેશમાં સહુથી મોટા માનેલ છે. અને આપશ્રી મૂળી ન પધારો અને હું મૂર્તિ પ્રતિષ્ઠા કરૂં તો શ્રીજી નીઆજ્ઞાઉલંઘી કહેવાય, માટે તમે પધારો પ્રતિષ્ઠા પૂરી થતાંજ આપશ્રીને ઘોળેરા પધારવું હોય તો હું એવો પ્રબંધ કરી આપીશ કે આપશ્રી તેજ રાત્રેઘોળેરા પહોંચી શકશો. આપના શરીરને જરા પણ તકલીફ નહિ પડે તેવી હું વ્યવસ્થા પણ કરી આપીશ.

શ્રી બ્રહ્માનંદસ્વામીનાં આવાં મહિમાવાળાં અને વિનયપૂર્વક પ્રાર્થના વચનો સાંભળતાં સદ્‌ગુરૂ શ્રી ગોપળાનંદસ્વામી મૂળી પધારવા તૈયાર થયા. સ્વામીએ દરબારમાં જઇ, મહામુક્તરાજશ્રી દાદાખાચર અને બાશ્રી જીવુબાબા તથા બાશ્રી લાડુબાબા આદિ સહકુટુંબને મૂળી પધારવાનું આગ્રહ પુર્વક આમંત્રણ આપતાં તેઓ સહુ પણ સહકુટુંબ આવવા તૈયાર થયાં.

સદ્‌ગુરૂ શ્રી બ્રહ્માનંદસ્વામી લક્ષ્મીબાગે, અક્ષર આરડીએ, નિમ્બવૃક્ષ અને ઓરડાને તથા શ્રી ગોપીનાથજી મહારાજશ્રીને દંડવત પ્રમાણ કરી ત્યાંના સહુ સંતો હરિભકતોને હળીમળી સંપીને રહી, સત્સંગ વધારવાની ભલાણણ કરી, સદ્‌ગુરૂ શ્રી ગોપાળાનંદ સ્વામીની સાથે મૂળીએ પધાર્યા. સ્વામીશ્રી બ્રહ્માનંદસ્વામીને શ્રી ગઢપુરનાં તે છેલ્લાં દર્શનહતાં.

સદ્‌ગુરૂશ્રી ગોપાળાનંદસ્વામીએ મૂળીમાં પધારી ધં. ધુ. આચાર્ય મહારાજ શ્રી અયોધ્યા પ્રસાદજી મહારાજશ્રીને દંડવત પ્રમાણ કરી અરસ-પરસ કુશળ ક્ષેમ પુછી શ્રી બ્રહ્માનંદ સ્વામી સાથે મંદિર જોવા પધાર્યા.

મંદિરને ફરતો વિશાળ ચોક એ ચોક વચ્ચોવચ ઉંચા પડથારે શોભતો ૬૪ સ્થંભોવાળો ખુલ્લો વિશાળ ઘુંમટ, વિશાળ પ્રદક્ષિણા મધ્યે ગગનચુંબીત ત્રણ શિખરો નીરખી સદ્‌ગુરૂ શ્રી ગોપાળાનંદ સ્વામી બોલ્યા કે, "બ્રહ્મમુનિ ! તમે તો આકાશમાં મંદિર ચણાવ્યું, તમારાં ચણાવેલાં બધાં મંદિરોથી આ શ્રેષ્ઠ કર્યું" સ્વામીશ્રી કહે કે "સ્વામી ! એ તો તમારા વચને કરીને થયું છે.'

પછી શ્રી ગોપાળાનંદ સ્વામી કહે કે 'તમોને શ્રીજી મહારાજ સદાય સહાયમાં છે આ મંદિર જોઇને હું બહુજ રાજી થયો છું." એમ કહી શ્રી ગોપાળાનંદસ્વામીએ મધ્ય મંડપમાં શ્રી બ્રહ્માનંદસ્વામીને બાથ ભીડીને મળ્યાનું ફૂલનો હાર પહેરાવ્યો. પછી મંદિરની પ્રદીક્ષિણામાં ફરતાં ચારે બાજુ નજર કરતાં મંદિર અને બહાર લક્ષાવધિ મનુષ્યોને જોયાં, તેમજ ચારે દિશાઓમાંથી જેમ ટીડના ઘેરા આવે તેમ મનુષ્યોનાં ટોળે ટોળાં આવતાં જોયાં તે જોઇને સદ્‌ગુરૂ શ્રી ગોપાળાનંદ સ્વામી કહે "બ્રહ્મમુનિ ! આ યજ્ઞ પ્રસંગે જમાડવાનો માલ કેટલોક તૈયાર કરાવેલ છે ? માણસો જોતાં માલ પુરો થશે કે કેમ ?" એથી શ્રી ગોપાળાનંદસ્વામીનું પાકશાળા જોવા તેડી ગયા, અને પાકશાળામાં જઈ ઓરડો ખોલતાં આળીઆમાં શ્રીજી મહારાજની મૂર્તિ સન્મુખ અખંડ ઘીનો દીવો બળે છે અને બાજુમાં પકવાનના મોટા ઢગલા ઉપર શ્રીજી મહારાજ સાક્ષાત બીરાજમાન થઇ પકવાન જમે છે, એવાં દર્શન બન્ને સદ્‌ગુરૂઓને થયાં. એથી શ્રી ગોપાળાનંદસ્વામી કહે કે "હવે માલ નહિં ખુટે કેમકે ધણી પોતે આવીને બેઠા છે. માટે ખૂબખૂબ સૌને જમાડજો." એમ કહી શ્રીજીનાં દિવ્ય દર્શન કરી બંન્ને સદ્‌ગુરૂઓ શ્રી યજ્ઞશાળામાં પધાર્યા. ત્યાં ઘેલોગોર રામકૃષ્ણમહેતા પ્રભુમહેતા દયારામ, હળવદના મહાદેવ ભકત, શિવા જાની, તેમ જ શિયાણી આદિ ગામોના પ્રસિધ્ધ વિપ્રો વરણીમાં વરેલ હતા, તે સહુએ સ્વામી પધારતાં ઉભા થઇને સ્વામીશ્રીનો સત્કાર કરી દર્શન કર્યા.

બીજે દિવસે મૂળીના દરબાર શ્રી રામાભાઇ તથા દેવજ્ઞાતિ જીવાભાઈ તથા બનાભાઇ તથા દાજીભાઈ આદિ ગઢવીઓ, શેઠ સાહુકારો અને દેશદેશાવરથી આવેવાં લક્ષાવધિ મનુષ્યો વગેરે સહુ મૂર્તિ પ્રતિષ્ઠાના સમયે યજ્ઞશાળામાં આવ્યા. ધ. ધુ. આદિ આચાર્યશ્રી અયોધ્યાપ્રસાદજી મહારાજશ્રી તેમજ અક્ષરમૂર્તિ શ્રી ગોપાળાનંદસ્વામી સદ્‌ગુરૂ શ્રી બ્રહ્માનંદસ્વામી તથા અનાદિ મહા મુકતરાજ શ્રી દાદાખાચર વગેરેએ મંડપમાં મૂર્તિપ્રતિષ્ઠાની વેદ વિધિ કરી અને પછી બરાબર બપોરના ક. ૧૨-૨૫ સં. ૧૮૮૮ના મહાસુદિ ૫ વસંતપંચમીના મધ્યાને વેદમંત્રોના ઉચ્ચાર સાથે મંદિરમાં મૂર્તિપ્રતિષ્ઠા સ્થાપન કર્યું.

મધ્ય મંડપમાં શ્રી હરિકૃષ્ણ મહારાજની સાથે 'શ્રી રાધાકૃષ્ણ દેવ

* (જાણે બીજું ગોપીનાથજી મહારાજનું સ્વરૂપ કેમ ન હોય? તેવા) પધરાવ્યા પછી દક્ષિણ ખંડમાં શ્રી રણછોડ ત્રીકમરાયદેવ પધરાવ્યા, અને ઉત્તરખંડમા શ્રી ધર્મભકિત (માતા પીતા) પધરાવ્યા, ને તેની બાજુના ખંડમાં મહાદેવજી પધરાવ્યા, તેવી જ રીતે શ્રી રણછોડ ત્રીકમરાયની બાજુના ખંડમાં શ્રીજીની સુખ સજ્યા બીછાવી, ચિત્ર પ્રતિમાઓ ચરણારવિન્દો, પાદુકાઓ પધરાવી. પછી ધ. ધુ. આચાર્ય શ્રી અયોધ્યાપ્રસાદજી મહારાજશ્રી સદ્‌ગુરૂ શ્રી ગોપાળાનંદસ્વામી અને સદ્‌ગુરૂ શ્રી બ્રહ્માનંદસ્વામીએ એ મૂર્તિઓની ષોડશોપચારથી પૂજન વિધિ કરી, મહાનૈવેદ ધરાવી આરતી ઉતારી: એ સમયે આકાશમાં દેવનાં દુંદભી નગારાંઓ અને ઝાલર વાગી, તથા શ્રી સ્વામિનારાયણની જય શ્રી સ્વામિનારાયણની જય! એવા વિજય નાદો ચો તરફ થવા લાગ્યા, તેમજ અંતરિક્ષમાંથી ચંદન પુષ્પ વૃષ્ટિઓ થઇ, યજ્ઞનાહૂત દ્રવ્યથી ચારે દિશામાં ધુમ્ર છાઈ રહ્યો. પછી વિપ્રોને જમાડી, પુષ્કળ દક્ષિણાઓ આપી, લક્ષાવધિ મનુષ્યોને જમાડી તૃપ્ત કર્યા, એ વખતે મુળીના દરબાર શ્રી રામાભાઇએ શ્રી ઠાકોરજીને

* જ્યારે ડુંગરપુરથી મૂર્તિઓના ગાડાં આવ્યાં ત્યારે શ્રીજી મહારાજ લોયાગામે બીરાજતા હોવાથી ગાડાઓમાંની તમામ મૂર્તિઓ પોતે જોઇને તેમાંથી "રાધાકૃષ્ણ"ની મૂર્તિઓને લોયામાં ઉતરાવી લીધી, પોતે લોયામાં બીરાજી શાકોત્વ કર્યો, તે વખતે દરરોજ એ રાધાકૃષ્ણની મૂર્તિઓને એક ઓરડામાં પધરાવી શ્રીજી મહારાજ પોતે થાળ ધરાવતા અને રાગે આરતી ઉતારતા. જ્યારે શાકોત્વ પૂર્ણ થયો ત્યારે મુળીથી આવેલ પ્રભુ મહેતો ગાડું લઈ જ્યારે મુળી જવા તૈયાર થયા ત્યારે શ્રીજી મહારાજે તેના ગાડાંમાં શ્રી રાધાકૃષ્ણની મૂર્તિઓ મુળી મોકલાવી અને કહેલ કે "અમો મંદિર મુળીમાં કરીએ ત્યાં સુધી તમો એ મૂર્તિઓને એક ઓરડામાં પધરાવી આરતી ઉતારજો અને નૈવેદ ધરાવજો" જેથી એ મૂર્તિઓ શ્રીજીની સેવેલ પ્રસાદીની છે. એમ કર્ણોપકર્ણ સંતો હરિભક્તો દ્વારા સાંભળવામાં આવેલ છે,

મુળીમાં શ્રીજી મહારાજ પ્રથમ સાં. ૧૮૫૯માં પધાર્યા હતા. અને સાં. ૧૮૭૮માં લોયાથી મુળીએ પધારી રાધાકૃષ્ણ દેવની આરતી ઉતારી પાછા લોયે પધાર્યા હતા. મુળીમાં લિમ્બતરૂ, અલંકવાવ, પુરૂષોત્તમબાગ દરબારગઢ, ભોગવતી નદી, હાલ મંદિરની વાડી જે (ભલમ્હોલ છે. ત્યાં) ઘોળે ખડકે, ગઢવાડાનો ચોરો, જીવારતુંનું ઘર એમ એકવીસ સ્થળો શ્રીજી પ્રસાદીનાં છે.

ઉંબરે પૂષ્કળ ભેટ સામગ્રી ધરી દેવના નૈવેદ માટે યાવદ્ચંદ્ર દિવા કરૌનું ભૂમિદાન આપ્યું. કચ્છ ધમડકાવાળા દરબાર શ્રી રાયધણજીનાં કુંવરીને મુળી દરબારશ્રીના ભાઇ શ્રી રઘાભાઇ વેરે પરણાવેલા હતાં, તેમણે લગભગ એક હજાર રૂપીયાની કીંમતનું સોનાનું ઝુમણુ રાધીકાજીને પહેરાવી રૂા. ૫૦૧ પાંચસો એક શ્રીહરિકૃષ્ણ મહારાજને ભેટ ધર્યા. શ્રી માળીઆ ઠાકોર સાહેબ અને બીજા અન્ય ઘણા એક હરિભક્તોએ વિધ વિધ ભેટો ધરીને આચાર્ય મહારાજશ્રી અને સંતોની પૂજા કરી.

શ્રીજી મહારાજ જ્યારે પ્રત્યક્ષ બીરાજતા હતા અને જેવો સમૈયા મહોત્સવનો લ્હાવો સહુને આવતો તેવોજ આ સમૈયાનો લ્હવો સહુને આવ્યો, મહા પ્રગલ્ભ અને ઉદારતાના ઉદધિ સમાન સાદા અને સ્નેહાળ આચાર્ય શ્રી × અયોધ્યા પ્રસાદજી મહારાજ સાક્ષાત શ્રીજી મહારાજ સમાન એ વખતે સભામાં શોભતા હતા.

× વિ, સં. ૧૯૦૧માં જ્યારે ધ. ધુ. અયોધ્યાપ્રસાદજી મહારાજ શ્રી જન્માષ્ટમીને સમૈયે મુળીએ પધાર્યા ત્યારે ત્યાં કવિશ્વર દલપતરામ સદગુરૂશ્રી દેવાનંદસ્વામી પાસે પિંગળનો અભ્યાસ કરતા હતા, એ વખતે મુળીના ગઢવી કુલજી (ઉપનામ કુસુમ કવિ) એ સભામાં આવી આચાર્ય મહારાજનું એક કાવ્ય રચી સંભળાવ્યું. જેમા અયોધ્યાપ્રસાદજી મહારાજને સમુદ્રની ઉપમા આપી હતી. તે કવિને પોતાના કાવ્યવિદ્યાનો ગર્વ હતો. તેથી મંદિરના લાલા કોઠારીએ સદગુરૂ દેવાનંદસ્વામીની આજ્ઞા મેળવી કવિશ્વર દલપતરામને કહ્યું કે તમારે કુસુમ કવિ સાથે કાવ્ય ચર્ચા કરવી. તેથી દલપતરામે ગઢવીને કહેલ કે ગઢવી! તમારા કાવ્યમાં મહારાજશ્રીને હીનોપમા છે. એમ કહી તે કાવ્યનો પ્રત્યુત્તર પોતે એક નવા કાવ્યમાં રચીને આપ્યો. જે બંને કાવ્યો સાહિત્ય રસિકને પ્રિય થાય તેવાં હોઇ એ બને નીચે આપેલ છે.

શ્રી કુસુમકવિકૃત છપય છંદ

ઉદ્દધિ ઉદક ભર અમિત, અમિત મતિ અવધ ઉદધમે,
તિહિનિધિ મધિ જલતરંગ. તરંગ મતિ તરંગ અવધમે;
સિન્ધુમહિં શશિ મોતી, મોતિ મનું અવધ બચન મુખ;
નદિ સંગમ નિધિ મિલત, મિલત મુનિ મતિ અતિ કર સુખ;
તવ પ્રણુત બનત નવરત્ન સમ, રત્ત રહત જલધી જયું હી;
કરજોર કુસુમ કવિ યું કહે, અષ્ટમ ઉદ્દધિ અવધ તું હીં,

પ્રતિષ્ઠા મહોત્સવમાં શ્રીજીનાં દિવ્ય દર્શન

(૧) પાક શાળામાં પકવાનના ઓરડામાં પકવાનના ઢગલા ઉપર બીરાજી શ્રીજી મહારાજ પકવાન જમે છે અને મંદ મંદ હાસ્ય કરી રહ્યા છે.

(૨) સભામંડપમાં આદિ આચાર્ય મહારાજશ્રીની જોડ જોડા મહા તેજોમય સ્વરૂપે સોનેરી શ્રીંગાર ધારણ કરી; ફૂલદડો ઉછાળતા બીરાજી સહુ સામું કરૂણા દ્રષ્ટિથી જુવે છે.

(૩) મંદિરના ત્રણે ખંડમાં મૂર્તિઓમાંથી નિકળી પૂજાસેવા અંગીકાર કરે છે.

(૪) હરિભકતો (સંઘ)ના ઉતારે સોનેરી જરીયાની વસ્ત્રો ધારણ કરી માણકી ઘોડી ઉપર બીરાજીને ડાબા કરમાં ઘોડીની લગામ અને જમણા, કરમાં સોટી ધારણ કરીને સંઘમાં વિચરે છે અને પાર્ષદ ભગુજીએ શ્રીજી માથે સોનેરી છત્ર ધારણ કરેલ છે.

---

* કવીશ્વર દલપતરામ કૃત છપયછંદ પ્રતિઉત્તર

ઉદધિ ઉદક અતિ ક્ષાર. સાર મતિ મધુરી અવધમેં,
અવધ સુધામય અમલ સમલ, વિષ વસત ઉદધમેં,
જડ જલધી જલ ગવન, પવનવશ પ્રતિત ન લાયક,
અવધ પ્રતિત મતિ ધરત, સકલ વિધિ જનસુ ખદાયક,
લહિ અંજલિ ઉદધિ અગસ્ત મુનિ, પાન કરી પીંડમે લહે,
મતિ અકળ અવધ દલપતિ ત્યુંહિ, કો કવિ નધિ કે સમ કહે ? (૨)

ઉપરનું કાવ્ય બોલીને કવિ દલપતરામ કહે કે ગઢવી ? સાગર તમારે મનમોટો મુનિઓને મન નહિ ? અગસ્તમુનિ અંજલિ ભરી સાગરનું આચમન કરી ગયા હતા, આ સંતો પણ અગસ્તમુનિ સમા સમર્થ છે, પણ તે કોઈની કલ્પનાએ આચાર્ય શ્રીની બુદ્ધિનો 'તાગ' લઈ શકે એમ નથી તેથી હે અયોધ્યાપ્રસાદજી મહારાજ ! એવો કીયો કવિ હોય જે આપશ્રીને ખારા ખાબોચીયા જેવા કહે ? વગેરે –" પછી આચાર્ય મહારાજ શ્રી એ તે બંન્ને કવિઓનો સત્કાર પાઘ શેલાં અને રૂપીઆઓ નો શીરપાવ આપી કર્યો હતો, એથી કુલકવિને ખાત્રી થઇ હતી કે, બ્રહ્માનંદ સ્વામિ નો કાવ્ય વારસો મુળી મંદિરમાં હજુ છે.

(કવિશ્વર દલપતરામ ભા. ૧ માં શ્રી) (સંપાદક)

ઉપર કહેલાં ચારે સ્થાનમાં શ્રીજીનાં દર્શન ધ, ધુ. આચાર્ય શ્રી અયોધ્યાપ્રસાદજી મહારાજને તથાસદગુરૂ અક્ષરમૂર્તિ શ્રી ગોપાળાનંદ સ્વામીને તથા સદગુરૂ બ્રહ્માનંદસ્વામીને તથા સદગુરૂશ્રી વાસુદેવાનંદ બ્રહ્મચારીશ્રીને એમ ચારેને શ્રીજીનાં દિવ્ય દર્શન થતાં હતા. તે વખતે ભગુજી પાર્ષદ આચાર્ય મહારાજશ્રીના પાછળ છત્રગ્રહી ઉભા છે. તેઓને બે સ્વરૂપે જોતાં એ ત્રણે સદગુરૂશ્રી અને આચાર્ય મહારાજશ્રી એકબીજા સામું જોઇને મંદમંદ હસતા હતા. એવાં દિવ્ય સ્વરૂપનાં અલૌકિક દર્શન અનંત દેવો અને અનંત મૂકતો પણ અંતરિક્ષમાં રહીને કરતા હતા.

સર્વ સંતો જમી રહ્યા પછી તેજ દિવસે સદગુરૂશ્રી ગોપાળાનંદ સ્વામીને ધોળેરે જવા માટે પ્રબંધ કરવા સ્વામીશ્રીએ પાર્ષદ ભગુજીને ઊંટ ઉપર મોકલીને ચાર ચાર ગાઉના ટપે સ્વામીશ્રીની સિગરામ ગાડીમાં જોડવાને સારા બળદોની જોડી ગામ ઝાંપે તૈયારે રાખવા રસ્તામાં આવતા દરેક ગામે હરિભકતો ઉપર ભલામણનો આજ્ઞાપત્ર લખાવી આપ્યો, જે પત્ર લઈ ભગુજી જમી અને અગાઉથી રવાના થયા અને રસ્તામાં આવતા ગામડે ગામડે ઝાંપામાં સારી બળદની જોડી તૈયાર રાખી હરિભકતો સદગુરૂશ્રી ગોપાળાનંદસ્વામીની આવી અમુલ્ય સેવામાં ભાગ લેવા હર્ષથી વાટ જોઇ ઉભા રહ્યા એમ લગભગ ૪૦ ચાળીશ ગાઉ સુધીનો પ્રબંધ ભગુજીએ કર્યો હતો.

મૂળી મંદિરમાં સિગરામ ગાડી જોડી અંદર બેસવાને ગાદીતકીઓ વગેરે ગોઠવી સ્વામી પાસે લાવ્યા; એટલે શ્રી ગોપાળાનંદસ્વામી ધ. ધું, શ્રી આચાર્ય મહારાજશ્રીને મળીને પોતા સાથે આવેલા સદગુરૂ ભગવદાનંદ સ્વામી સાથે મંદિર ઉપર જઇ શ્રી હરિકૃષ્ણ મહારાજ વગેરે દેવનાં દર્શન કરી નીચે પધાર્યા, ત્યાં સહુ સંતો હરિભકતો મહામુકતરાજ શ્રી દાદાખાચર આદિ સ્વામીને વળાવવા આવ્યા. સહુને હળીમળી સ્વામીશ્રી સિગરામ ગાડીમાં બેસતા પહેલાં સદગુરૂશ્રી બ્રહ્માનંદસ્વામીને હૃદયમાં ભીડીને × મળ્યા અને પોતે પહેરેલો જુઇના પુષ્પોનો મ્હોટો હાર શ્રી બ્રહ્માનંદસ્વામીને પહેરાવી "હું ઘણોજ રાજી થયો છું અને તમારા ઉપર પ્રસન્ન છું" એમ કહી સર્વને જય સ્વામિનારાયણ કહી સિગરામ ગાડીમાં બીરાજી ધોળેરે જવા વિદાય થયા, પાર્ષદ ભગૂજીની વ્યવસ્થા પ્રમાણે ચાર ચાર ગાઉના અંતરે લગભગ દશેક જગ્યાએ બળદોની ઉત્તમ જોડીઓ હાજર રહેલી હતી તેથી ત્યાં પહોંચી સિગરામમાં જોડેલાં જોડીને તુરત બદલાવી નવી જોડી જોડી. ગામ ઝાંપે આવેલ હરિભકતોને દર્શનથી

× એ બંને સદગુરૂઓનું છેલ્લુ મિલન હતું,

સુખીયા કરી દોડતે સીગરામે બીજે ટપે (ગામે) જતા હતા. આવી રીતે સુખરૂપે તે જ દિવસની રાત્રે ધોળેરે પહોંચ્યા હતા.

મૂળીથી પછી ગોપાળાનંદ, ધોળેરે ગયા લૈ નિજ વૃંદ
તહાં દેવનાં દર્શન કરીયાં, પછી ગઢપુર જે સ્થિર ઠરીયા.
(હરિલીલા મૃત)

સદગુરૂ શ્રી ગોપાળાનંદસ્વામિ જ્યારે ધોળેરા જવા તૈયાર થતા હતા. ત્યારે અનાદી મુકતરાજ શ્રી દાદાખાચર તથા અમરાખાચર અને બા શ્રી જીવુબાબા અને બાશ્રી લાડુબાબા વગેરે (ગઢપુરથી પચાશેક કાઠી કુટુંબ આવેલાં તે) સહુએ સ્વામીશ્રીને વિનતિ કરી કે, અમારે આંહી મંદિરમાં રસોઈ દઈ ધ. ધુ. આચાર્ય મહારાજશ્રી અને શ્રી વહુજી મહારાજશ્રીની પૂજા કરી ભેટ ધરવા ઈચ્છા છે. પણ અમો સહુ લક્ષ્મીનારાયણ દેવના દેશના છીએ તો અમારે હવે શું કરવું ? તે સાંભળી સ્વામીશ્રી કહે કે "તમારે બેય દેશમાં સેવા કરવાની છુટ છે. તમે તો ધર્મકુળના જેવાંજ છો, ધર્મકુળમાં શ્રીજી મહારાજ ૧૧ અગ્યાર વર્ષ રહ્યા; અને તમારા દરબારમાં (કાઠીકુળમાં) તો શ્રીજી મહારાજ ૨૫ પચીસ વર્ષ રહ્યા છે માટે તમો ખુશીથી રસોઇ આપી સંતોની, આચાર્યશ્રીની, ધર્મકુળની સેવા કરી અલભ્ય લાભ લીધો છે અને હજી પણ ખુશીથી લેજો અને તેમાં જેમ બ્રહ્મમુનિ કહે તેમ કરજો." પછી તે સહુએ રાજી થઈ પ્રથમજ (સ્વામીશ્રી ધોળેરે જતા હોઇ) શ્રી ગોપાળાનંદસ્વામીની તથા શ્રી ભગવદાનંદ સ્વામીની પૂજા કરી ચંદન ચર્ચી ફુલહારો પહેરાવી, ચાદરો ઓઢાડી, દંડવત કરી, સ્વામીશ્રીની પ્રસન્નતા મેળવી સહુ રાજી થયા.

સમૈયો વીતી ગયા પછી એ ગઢપુરવાસી સહુ આઠ દિવસ મુળીમાં રોકાણાં હતાં અને પાંચ જાતના પકવાનોની સારી રસોઇઓ આપી દેવના થાળ ધરાવી. સંતોની પંકિત કરાવીને તેમાં ધ. ધુ. અયોધ્યાપ્રસાદજી મહારાજ પોતે પીરસવા પધાર્યા. તે સાથે શ્રીજી મહારાજ પણ પીરસતા જાય અને દાદાખાચર તથા જીવુબાબા અને લાડુબાબા સામું મંદમંદ હસ્તા હસ્તા જોતા જાય, એવાં દર્શન થતાં, બાશ્રી જીવુબા કહેવા લાગ્યા કે દાદા ! જેવા મહારાજ ગઢપુરમાં હજી જેમ પ્રગટ દિવ્ય સ્વરૂપે બીરાજે છે, તેવાજ આંહી મુળીમાં પણ પ્રગટ દિવ્યરૂપે બિરાજે છે. ત્યારે દાદાખાચર કહે કે "હા બા, બીજાઓને એમ છે કે, મહારાજ અક્ષર ધામમાં પધાર્યા; પણ શ્રીજી મહારાજ તો આ સત્સંગમાં હજી પ્રગટ બીરાજી ભકતોને સુખ આપે છે." આવી રીતે એ ત્રણે મુક્તરાજ શ્રી ગઢપુરમાં શ્રીજી

મહારાજ પ્રગટ બીરાજતા અને જેવું સુખ આપતા તેવું સુખ તેઓ મુળીમાં પામ્યાં. પછી સભા થતાં દાદાખાચરે પોતા તરફથી અને બાશ્રી જીવુબા અને બાશ્રી લાડુબા તરફથી આચાર્ય મહારાજ શ્રીની પૂજા કરી ભારે ભારે પોષાકો સાથે રૂપીયાના થાળો તથા મેવા, સાકર શ્રીફળના થાળ ધરી, આરતી ઉતારી, સંતોને ચંદન ચર્ચી, ચાદરો ઓઢાડી ખૂબ રાજી કર્યા. તે જ પ્રમાણે, શ્રીવહુજી મહારાજની સભામાં પણ બાશ્રી જીવુબા અને બાશ્રી લાડુબાએ પોતા તરફથી અને શ્રી દાદાખાચર તરફથી પૂજા કરી ભેટ સામગ્રી ધરી, સર્વ ધર્મકુળનાં આવેલાંની પૂજા સેવા કરી બહુજ રાજી કર્યા. અને સદ્‌ગુરૂશ્રી બ્રહ્માનંદસ્વામીની શ્રી દાદાખાચરે પૂજા કરી એક સફેત બનાત ઓઢાડી દંડવત્ કરી બહુજ વિનયથી મળી સહુ કાઠી કુટુંબો ગઢડા ગયા. શ્રી દાદાખાચર વગેરે સહકુટુંબને સ્વામીશ્રીનાં એ છેલ્લાં દર્શન હતાં અને સ્વામીશ્રીને પણ એ ધર્મકુળ જેવા એ એભલકુળનાં છેલ્લાં દર્શન હતાં.

૫. ધુ. આચાર્ય મહારાજ શ્રી જ્યારે અમદાવાદ પધાર્યા ત્યારે શ્રી બ્રહ્માનંદસ્વામીએ જે ઘરેણાં વહુજી મહારાજે મુળી મંદિર ચણાવવા માટે આપેલ હતાં. તે ઘરેણાંની અકબંધ પેટી પાર્ષદ ભગુજીની સાથે પાછી મોકલીને વિનંતિ કરી કહેવરાવેલ કે, "તમારા ધર્મકુળની કૃપા દૃષ્ટિથી મુળી મંદિરમાં હવે કોઇ વાતની ખામી નથી; સમૈયાની આવકથી તમામ ખર્ચ પુરું થયું છે; અને હવે દેવ બીરાજ્યા છે તેથી મંદિરની ચિંતા હવે દેવને છે", એમ કહેવરાવી તમામ ઘરેણાં હતાં તે પાછાં આપ્યાં. આચાર્ય મહારાજશ્રી બ્રહ્મચારી શ્રી વાસુદેવાનંદજીને તથા તેના મંડળને મંદિરની સેવા વિધિ સોંપી, સાધુ બ્રહ્મચારી પાર્ષદો વગેરેને મંદિરની ભલામણ કરી, સદ્‌ગુરૂ શ્રી બ્રહ્માનંદસ્વામીની આજ્ઞામાં સહુને વર્તવાનું કહીને સહ પરિવાર અમદાવાદ પધાર્યા.

સ્વામીશ્રીની ચિત્રપ્રતિમા

શ્રીજી પ્રસાદીના નિમ્બવૃક્ષ નીચે ઓટા ઉપર કામળી પાથરી મંદિરના ચાલતા કામની દેખરેખ રાખતા કરકમળમાં પુસ્તક અને માળા રાખી સ્વામીશ્રી ઉગમણે મુખારવિંદે મંદિર સામા બીરાજમાન હતા; તેવા સમયમાં હિંદુસ્તાનનો (લખનૌ તરફનો) કોઇ એક ચિત્રકાર મુળીએ આવ્યો તેણે મંદિરનું કામ નિરખીને જોયું. તેમજ મંદિર ચણાવનાર સદ્‌ગુરૂ બ્રહ્માનંદસ્વામી મહાન કવીશ્વર છે ને તે લીંબડા નીચે બેઠા છે તેજ છે,

તેમ કામ કરનારા સલાટોથી જાણી ચિત્રકારે સ્વામીશ્રીના છેટેથી દર્શન કરતાં તે ગૌર મૂર્તિપ્રતિ ચિત્ત આકર્ષાતાં સ્વામીશ્રીનું ચિત્ર દોરવા મન થયું; પણ સાથે કંઈ સાધન નહિ હોવાથી વિચાર કરતાં નજીકમાં એક કોલસો જોવામાં આવ્યો તે હાથમાં લઇને મંદિરની આરસ જેવી શ્વેત દિવાલમાં સ્વામીશ્રીની એક જમણા ચક્ષુની મૂર્તિ આળેખી. સ્વામીશ્રી તો જમણા હાથમાં માળા ફેરવતાં, પુસ્તક વાંચવામાં તલ્લીન હતા. તેથી ચિતારે સ્વામીશ્રીને નિરખી નિરખી શાંન્તિથી તે મંદિરની દિવાલના પથ્થર ઉપર સ્વામીશ્રીનું સ્વરૂપ ચીતરી કોઈને કંઇ કહ્યા વગર વિદાય લીધી. સાંજ વખતે શ્રીદેવાનંદસ્વામી મંદિરની આસપાસ ફરતાં એ ચિત્ર જોઇને જ વિચારમાં પડયા. બાજુમાં એક કડીઓ કામ કરતો હતો, તેને પુછતાં, તે કહે કે એક હિંદુસ્તાની માણસ આંહી બેઠો બેઠો હાથમાં કોલસો લઈ કંઇ આળેખતો હતો. એ સાંભળી શ્રી દેવાનંદસ્વામીએ એ મૂર્તિ નિરખી જોતાં સ્વામીશ્રીનો આવો આબેહુબ મહા મનોહર મુખાકૃતિનો ભાવ જોઈ પોતે એક ઝીણો (બારીક) કાગળ લાવી તેના ઉપર રાખી તે ચિત્ર આળેખી લીધું અને એ આળેખેલો કાગળ પોતે પોતાની પૂજાની ઝોળીમાં સાંચવી રાખ્યો. બીજે દિવસે શ્રી બ્રહ્માનંદસ્વામી ત્યાં આવતાં મૂર્તિ જોઇ પૂછપરછ કરતાં કોઇ અજાણ્યા માણસે આળેખી છે તેમ જાણ્યું. સ્વામી કહે કારીગર ઘણોજ ઉત્તમ છે, એમ કહી પાણી મગાવી કપડાના પોતાથી તે *ચિત્ર ધોવરાવી કાઢી નંખાવ્યું.

સ્વામીશ્રીની પછી સદ્‌ગુરૂ શ્રી દેવાનંદસ્વામી મુળી મંદિરના મહંત થઇ બાવીસ વર્ષ રહ્યા. તે પછી સદ્‌ગુરૂ તદ્રુપાનંદસ્વામી મુળી મંદિરના મહંત થયા. તેમની પાસે શ્રી દેવાનંદસ્વામીએ સોંપેલો સ્વામીશ્રીની મૂર્તિનો કાગળ હતો. તે તેણે જામનગરમાં સારા ચિતારાઓ પાસે એ જુના કાગળના ખહરા ઉપરથી મૂર્તિ ચિત્રાવવાની ઇચ્છા થતાં, મૂળીના રહીશ ગઢવી બનાભાઇ રત્નુંના (જેઓ શ્રીબ્રહ્માનંદસ્વામીના શિષ્ય હતા તેમના) પુત્ર ગઢવી ભીમજીભાઇ રત્નુ (જામનગરના જામવિભાજીએ રાજકવિ તરીકે નીમી તેમને એક ગામ બક્ષીસ કરતાં તેઓ)જામનગર જતાં

*શ્રીજી મહારાજની હૈયાતી સુધીમાં માત્ર શ્રીજી મહારાજની ચિત્ર પ્રતિમા સાથે સદ્‌ગુરૂ શ્રી મુકતાનંદસ્વામીની તેમજ બન્ને આદિ આચાર્ય મહારાજશ્રીનીજ ચિત્ર પ્રતિમાઓ ચિતરાયેલ હતી. બીજા કોઈ નંદપંકિતના સાધુઓની ચિત્ર પ્રતિમાઓ નહોતી. તેથી સ્વામીશ્રીએ પોતાની મૂર્તિ ત્યાંથી ધોવરાવી કઢાવી નંખાવી.

હોવાથી તદ્રૂપાનંદસ્વામીએ એ જુનો કાગળ (મૂર્તિનો) તેમને આપી એના ઉપરથી નાની મૂર્તિ પુજામાં રાખવા ચિત્રાવી લાવવાની ભલામણ કરી. તેથી તેઓએ જામનગરના પ્રખ્યાત ચિતારા રૂપા કચરા પાસે બે મૂર્તિઓ પૂજામાં રાખવા (નાની) ચિત્રાવી લાવેલા. તેમાંથી એક મૂર્તિ મુળીએ શ્રી તદ્રૂપાનંદસ્વામીને આપેલી હતી. અને એક મૂર્તિ પોતે પોતા પાસે રાખેલ હતી, જે આજે પણ અમારા પાસે જેમની તેમ છે. અને એના દર્શનનો લાભ દરેક હરિભકત લઇ શકે, તેથી તેનો બ્લોક બનાવી, આ પુસ્તકમાં છાપવામાં આવેલ છે. હિંદુસ્તાની ચિતારે મૂર્તિ ચિતરેલ તેમાં આસન ન હોતુ, તેથી જામનગર-ચિતારા રૂપા કચરાએ મૂર્તિમાં ગાદી તકીયો ચિતરી તેના ઉપર સ્વામી બીરાજ્યા છે, તેટલો ફેરફાર કરેલ છે. એ મૂર્તિ ચિતરી ત્યારે સ્વામીની છેક વૃદ્ધાવસ્થા હતી. સ્વામી સંવત ૧૮૮૮ના જેઠ માસમાં ધામમાં પધારેલા એટલે છેલ્લામાં છેલ્લી અવસ્થાનો ભાવ એ મૂર્તિમાં છે.

વડતાલ અને જુનાગઢના મંદિરમાં મૂર્તિઓ પધરાવતી વખતે સ્વામીશ્રીએ જેમ દેવનાં સ્તુતિ-કાવ્યો રચેલાં છે. તેમ જ મુળી મંદિરમાં પ્રતિષ્ઠા વખતે પણ શ્રી હરિકૃષ્ણમહારાજ શ્રીનું સ્તુતિ-કાવ્ય નીચે મુજબનું રચેલ છે.

શ્રી હરિકૃષ્ણાષ્ટક કાવ્ય
(ચર્ચરી છંદ)

ધર્મ વર્મ મર્મ ધાર, ફરન મરન હરન હાર, ચરન શરન કરન પાર અતિ ઉદાર સોહે, ॥ હિત કૃત ચિત્ત નિત હુલાસ, રટત મિટત વિકટ પાસ, પ્રેમ નેમ અતિ પ્રકાશ, દાસ હાસ મોહે:॥ છબિ અનૂપ રૂપ બનિત, હરષ ઓઘ શોક હનિત, ધન ધન જુબાનિ ભનિત, અગનિત નરનારી ॥ જય જય હરિકૃષ્ણરાજ, જગ કર વર ગુણ જહાજ, પ્રગટતસંગ લે સમાજ, કાજ ભકતકારી.

અર્થ:- હે ધર્મના બખતર રૂપ, મર્મના ધરનારા અને જન્મ મરણનું દુઃખ હરનારા, પોતાના ચરણને શરણ આવનારને પાર ઉતારનારા, તમે અતિશે ઉદાર અને શોભાયમાન છો. તમારા મનમાં જનનું હિત કરવાનો નિત્ય (હુલાસ) આનંદ છે; તમારા નામનું રટન કરતાં ભયંકર જમનો પાસ મટી જાય તે માટે પ્રેમ અને નિયમનો અતિશે પ્રકાશ કર્યો છે. તમારૂં હસવું દાસને મોહ પમાડે છે; ઉપમા અપાય નહિં તેવી તમારી છબી બની છે; તે હરખના સમુદાય કરે છે અને શોકને હણે છે; અને અગણિત પુરૂષો અને સ્ત્રીયો ધન્ય છે! ધન્ય છે! એમ વાણી બોલે છે, એવા હે હરિકૃષ્ણ મહારાજ તમારી

જય થાઓ ! જય થાઓ ! હે જગતની ઉત્પત્તિ કરનારા તમે શ્રેષ્ઠ ગુણના જહાજ (વહાણ) રૂપ છો. અને મુનિમંડળનો સમાજ સાથે લઇને પ્રગટ થયા છો. અને ભક્તજનનાં કારજ કરનારા છો. (૧)

છંદ ૨

પ્રેમકંદ ચંદજોર, નિરખ હરખ જન ચકોર, ભુજંગ ગાત રાતભોર, અઘ કઠોર તોરે, ॥ પ્રનિપત કત હરત પાપ, દરસ પરસ અતિ દુરાપ, ટલત ત્રિવિધ વિવિધ તાપ, વ્યાપ સબહી ઠોરે; ॥ અગ જગ અજ ગજ આરૂઢ, પ્રસરન જગ કિરન પૌઢ, મતકૃત નહિ મનત મૂઢ ગૂઢ ચરીત ભારી, ॥ જય જય હરિકૃષ્ણરાજ, જગ કરવર ગુણજહાજ, પ્રગટત સંગલે સમાજ કાજ ભક્ત કારી. ॥ ૨ ॥

અર્થ:- તમે પ્રેમના મુળરૂપ છો. તથા ચંદ્રમાની (જોડ) સમાન તમારૂં મુખ છે; તેને નિરખીને હરિભક્તરૂપી ચકોર હરખે છે; અને શેષનાગ રાતને દહાડો તમારા ગુણ ગાય છે; અને મહા કઠોર પાપને તોડી નાખે છે: તમારી પ્રાર્થના કરવાથી પાપ હરો છો, તમારૂં દર્શન અને તમારો સ્પર્શ અતિ દુઃખે પ્રાપ્ત થાય તેવો છે, કે જેથી નાના પ્રકારના ત્રિવિધિ તાપ ટળી જાય છે, અને તમે સર્વ ઠેકાણે અંતરજામીપણે વ્યાપક છો. તમે (અગ) સ્થાવર (જગ) જંગમરૂપી સૃષ્ટિમાં જન્મ ધરતા થકા અજન્મા છો; અને તમે હાથીની સ્વારી કરી છે. અને તમારા જશની મોટી કીરણો જગતમાં પ્રસરી છે, અને મતવાદી મૂરખ લોકો તમને માનતા નથી: તમારા ચરિત્ર ભારે ગુપ્ત છે, એવા હે હરિકૃષ્ણ મહારાજ તમારો જય થાઓ !

છંદ ૩

મંગલ બલ પ્રબલ મૂર, દરશન જન વિઘન દૂર, સમજત શુધ વિબુધ સૂર પૂર સુકત પાવે, ॥ નિરખત ચિત્તકો નિરોધ, બુદ્ધિકર સુખભર પ્રબોધ, સરસ હરસ લેત શોધ જોધ ક્રોધ જાવે; ॥ ગેમ ગહન દહન ગ્યાન, દુઃખહર સુખ દેતદાન, ત્રણવત જર કરન તાન, માન જગ ઉખારી, ॥ જય જય હરિકૃષ્ણરાજ જગ કરવર ગુણરાજ પ્રગટત સંગલે સમાજ, કાજ ભક્ત કારી. ॥૩॥

અર્થ:- તમારૂં બળ કલ્યાણનું જોરાવર મુળ છે, અને તમારા દર્શનથી હરિ ભક્તના વિઘ્ન દૂર થાય છે. એમ નાના પ્રકારના પંડિતો અને દેવતાઓ શુદ્ધ રીતે સમજે છે, તેથી તેઓ પુરા પુન્ય પામે છે; તમારી છબીને નિરખતાં મન તેમાં અટકે છે, અને તમારો ઉપદેશ બુદ્ધિ કરે એવો તથા સુખ ભરે

એવો છે: તે સારમાં સાર જાણીને શોધી લે તેના મનમાંથી ક્રોધાદિક જોદ્ધા જાતા રહે છે, તમારૂં જ્ઞાન મોટા અજ્ઞાનને બાળી નાખે એવું છે, અને તે દુઃખને હરે છે, અને સુખનું દાન આપે છે, અને દેહાભિમાનની જડ ઉખાડી નાખીને આ જગતને તરખલા બરાબર કરવાનું તાન રાખે છે, એવા હે હરિકૃષ્ણ મહારાજ તમારો જય થાઓ. (૩)

છંદ ૪

તનું બન ધન ત્રિગુન તીત, નૌતમ ભ્રમ અજબ નીત, પ્રનિપત, રત નવલ પ્રીત વિશ્રમીત બાની, ।। વરદ મરદ અતિ પ્રવીન, અરદ દરદ જન અધીન, કલબલ ખલ નિબલકીન, દીનન સુખદાની, ।। સુંદર વર કાંતિ સરસ, બેનનેન પિયુષ વરસ, પાપ તાપ મીટત પરસ, તરસ નરસ ટારી, ।। જય જય હરિકૃષ્ણરાજ જગકર વર ગુણ જહાજ, પ્રગટત સંગલે સમાજ, કાજ ભકતકારી. ।।૪।।

અર્થ :–તમારૂં શરીર વરસાદના જેવું અને માયિક ત્રણ ગુણથી જુદું બનેલું છે, અને તમારો મર્મ અજાયબ જેવો સદા ઉત્તમ છે, અને નવીન પ્રીતિથી સ્તુતિ કરવામાં વાણી દેવી પણ થાકી જાય છે. (એટલે પાર પામતી નથી). હે વરદાનના આપનારા વરરૂપ, તમે અતિશે પ્રવિણ છો, તમારે આધીન જે જન થાય તેનાં દરદ નાશ કરો છો. અને કળાથી તથા બળથી દુષ્ટોને તમે નિર્બળ કર્યા છે, અને તમે ગરિબોને સુખ દેનારા છો. તમારી કાંતિ સુંદર શ્રેષ્ઠ અને રસિક છે. તમારા નેત્રોમાં અને વચનમાં અમ્રત વરસે છે. અને તમારો સ્પર્શ કરવાથી પાપ તથા તાપ મટી જાય છે, અને નરસી તૃષ્ણાને ટાળી નાખે છે, એવા એ હરિકૃષ્ણ મહારાજ તમારો જય થાઓ ! જય થાઓ ! (૪)

છંદ ૫

નવલ પ્રબલ કમલ નૈન, વીર ધીર અમલબેન, દનુજ દુષ્ટ કષ્ટ દેન મેન સેન મારે, ।। જય ધુનિ મુનિવૃંદ સાથ દુઃખહર વરદાન હાથ, જન અધીન દીન નાથ કે અનાથ તારે; ।। નિજજન ધન સુખ નિકેત વિમુખન દુઃખ શોક દેત હરતવિપત અમિત હેત, લેત જગ ઉગારી, ।। જય જય હરિકૃષ્ણરાજ, જગ કર વર ગુણ જહાજ, પ્રગટત સંગલે સમાજ, કાજ ભકત કારી. ।।૫।।

અર્થ–નવીન કમળ જેવાં અને જોરાવર તમારાં નેત્ર છે; વીરરસ અને ધીરજ ભરેલાં તમારાં નિર્મલ વચન છે; તે દુષ્ટજનને અને દૈત્યોને દુઃખદેનારાં

છે, અને કામદેવની સેનાને મારી નાખે છે. તમે સંત મંડલની સાથે જયકારની ધુનિ કરો છો, અને તમે કર કમલથી દુઃખ હરવાનું વરદાન આપો છો. હે ગરીબના નાથ, તમારે આધીન જે જન થાય છે, એવા કેટલાએક અનાથને તમે તાર્યા છે. તમે પોતાના જનના ધનરૂપ તથા સુખના ઘરરૂપ છો, અને વિમુખ જનોને દુઃખ તથા શોક આપો છો; વળી તમે જગત ઉપર અપાર હેત રાખીને વિપત્તિ ટાણે વિપત્તિને હારને બચાવી લ્યો છો, એવા હે હરિકૃષ્ણ મહારાજ તમારો જય થાઓ ! જય થાઓ ? (૫)

છંદ ૬

દ્રગ વિશાળ લાલકંજ, રસપ્રકાર દાસ રંજ, રતિ પતિ દ્યુત ગરવ ગંજ, તેજ પુંજ રાજે, ॥ હોત જોત દુકૃત હાન, પુરૂષ સરસ જગ પુરાન, ધરત સનક જનક ધ્યાન, લખી અગ્યાન ભાજે: ॥ કોમલ દિલ અતિ કૃપાળ, પ્રફુલિત ચિત પ્રણતપાલ, સરવસ વસ જસ વિસાલ, જાલ જગત જારી, ॥ જય જય હરિકૃષ્ણરાજ, જગકર વર ગુણ જહાજ, પ્રગટત સંગલે સમાજ કાજ ભકતકારીપ

અર્થ–રાતાં કમળ જેવાં અને મોટાં તમારાં નેત્ર છે, અને નવ પ્રકારના રસથી દાસને તમે રંજન કરો છો, અને કામદેવની કાન્તિને તથા અભિમાનને તોડી નાખે એવો તમારા તેજનો સમુદાય બીરાજે છે, તમે જગતકર્તા, પુરાણ એટલે જુના પુરૂષ સારા છો, ને તમને જોતાં પાપનો નાશ થાય છે. સનકાદિક તથા જનક વિદેહી તમારૂં ધ્યાન ધરે છે; તમારૂં મન અતિશે કોમળ અને દયાળુ છે, અને તમારૂં ચિત્ત સદા પ્રફુલ્લિત રહે છે, અને તમે આશ્રિત જનના પાળનારા છો. અને સર્વ તમારે વશ છે; તથા તમારો જશ મોટો છે, અને જગતની જંજાળને બાળનારા છો, એવા હે હરિકૃષ્ણ મહારાજ તમારો જય થાઓ ! જય થાઓ ! (૬)

છંદ ૭

નિત નિત ધ્રત રૂપ નેક, અકલ સકલ, વ્યાપ એક, તપત વિપત કપત ટેક, શુધ વિવેક દાતા, ॥ ધેય અગમ નિગમ ધ્યાત, ગોર રૂદય ચોર ગાત, ચિત્ત ધ્રત શુભ કૃત સુચાત, તાત ધર્મ ત્રાતા; ॥ જુગ જુગ પ્રતિ સુભગ દેહ, નટવર ઘટ નવલ નેહ, ગુન નિધિ સિધિ સુબુધિ ગેહ, અતિ અછેહ યારી, ॥ જય જય હરિકૃષ્ણરાજ, જગ કરવર ગુણ જહાજ, પ્રગટત સંગલે સમાજ, કાજ ભકતકારી. ॥ ૭ ॥

અર્થ–રોજ રોજ તમે સારૂં રૂપ ધરો છો; તમે અકળીત છો, અને અંતર્યામિપણે સર્વત્ર વ્યાપક છો, અને તમે એક જ પરમેશ્વર છો. તમારા જેવો બીજો કોઇ નથી. માણસના મનને તપાવે એવી વિપત્તિને કાપવાની ટેક તમે ધરો છો; અને તમે શુદ્ધ વિવેકના દેનારા છો. તમે ધ્યાન કરવા યોગ્ય છો; શાસ્ત્ર તથા વેદમાં તમારૂં જ ધ્યાન કહ્યું છે. તમારાં ગાત્ર ગોરા રંગના અને હૃદયને ચોરી લે એવાં છે. તે ચિત્તમાં ધરવાથી શુભ શુચિ એટલે પવિત્ર કરે છે, અને ધર્મપિતાનું રક્ષણ કરનારા તમે છો, તમેં જુગ જુગ પ્રત્યે સારો દેહ ધારણ કરો છો, અને નટમાં શ્રેષ્ઠ એવી કાયા નવીન સ્નેહથી ધારો છો. તમેં ગુણના ભંડાર છો, તથા સિદ્ધિના અને સારી બુદ્ધિના ઘરરૂપ છો, અને અતિશે અપાર મિત્રતાવાળા છો. એવા હે હરિકૃષ્ણ મહારાજ તમારો જય થાઓ! જય થાઓ! (૭)

છંદ ૮

ઉત્પતિ સ્થિતિ પ્રલયપલક, ઝગમગ તન કાન્તિ, ઝલક અતુલિત વ્રત શીશ અલક તિલક ભાલ દીને, ॥ વામ કામ કરન બાંધ, ગાવત શ્રુતિ કહિ અગાધ, ચિંતત ત્રત હો સમાધ, સાધ અભય કીને.॥ પ્રાન ભકત જગતપેર, જગ કવી ન કીનજેર, બ્રહ્માનંદ બેર બેર હેરત છબિ પ્યારી, ॥ જય જય હરિકૃષ્ણરાજ જગકર વર ગુણજહાજ, પ્રગટત સંગલે સમાજ, કાજ ભકતકારી. ॥૮॥

અર્થ–તમે એક પળમાં જગતની ઉત્પત્તિ સ્થિતિ અને પ્રલય કરો છો. તમારા શરીરની કાન્તિ ઝગમગ ઝગમગ એમ ઝળકે છે. જેની તુલ્ય કોઈ ન આવે એવા તમારા મસ્તકના કેશ વાળેલા છે. અને લલાટમાં તિલક કરી દીધું છે, વામ એટલે વાંકો એવો જે કામદેવ તેને તમે બંધન કરનારા છો, અને વેદ તમને અપાર કહીને ગાય છે. તમારૂં ચિંતવન કરતાં તરત સમાધી થાય છે, અને તમે ઘણા સાધુઓને નિર્ભય કર્યા છે. તમે ભકતના તથા જગતના અર્થાત્ અંતર્યામી છો, અને જગતના કવિઓને અર્થાત્ પંડિતોને તમે જેર કર્યો છે, અર્થાત જીતી લીધા છે. બ્રહ્માનંદસ્વામી વારે વારે તે તમારી પ્યારી છબીને નિરખે છે, એવા હે હરિકૃષ્ણ મહારાજ તમારો જય થાઓ! જય થાઓ! (૮) સમાપ્ત ॥

શ્રી ભુજ મંદિરની દેખભાળ

સદ્‌ગુરુ શ્રીબ્રહ્માનંદસ્વામી મુળી મંદિરમાં રહીને કચ્છ ભુજના મંદિરનો વ્હેવાર સાંચવતા અને તેમની આજ્ઞા પ્રમાણે ત્યાંના સંતો મંદિરનો કારભાર ચલાવતા હતા, તેવા પુરાવાના બે પત્રો હાલારી સંવત ૧૮૮૮ની સાલના (૧) અશાડ માસનો અને (૨) બીજો ફાગણ માસનો મળેલ છે, તે બીજો પત્ર લખાયા પછી સ્વામીશ્રી ત્રણ માસે ધામમાં પધાર્યા હતા.

આ બન્ને પત્રો અમોને કચ્છ ભુજના અંજાર મંદિરના મહંત સ્વામી પુરાણી શ્રીનંદકીશોરદાસજી સ્વામીની નોંધપોથીમાંથી મળેલ છે તે તે જ લીપીમાં છાપેલ છે.

(સંપાદક)

(પત્ર નં. ૧)

સ્વસ્તીશ્રી મુળી મહા શુભ સ્થાને પુજારાધે ઉત્તમોત્તમ પરમ પુજ્ય અરચનિય ભકતરાજ શિરોમણી પ્રત્યક્ષ પુરૂષોતમના ઉપાસી વચન નિવાસી જગતથી ઉદાસી દરશન અભિલાસી સતઅસત વિવેકંવત પરમ ભગવદિ મહા અનન્ય ભકિત સદા સહુના સુખદાઇ પરમારથ રૂપ ધર્યો છે દેહ એવા પંચવૃતદ્રઢ પાલક અખંડ સમૃતિવાન ભકિત રહસ્યના જાણનારા મહા વૈરાગ્યવાન ચૌદ લોક છે. કાગ વિષ્ટાતુલ્ય જે ને એવા ને પુરૂષોત્તમના વચનને અધર ઝીલનારાને બ્રહ્મસ્થિતિ એં કરીનેં વરતનારા નેં દિવ્યદેહ જેની દશા એવં અનેક શુભ ઉપમા યોગ્ય વિરાજમાન સંત શિરોમણી સદ્‌ગુરૂ શ્રી ૬ બ્રહ્માનંદસ્વામી તઃ દેવાનંદસ્વામી તઃ તદ્રુપાનંદ સ્વામી તઃ સંત મંડળ સમસ્ત ત. પાલા ભગુજી આદી સમસ્તની ચરણજીવી ઘણી હોજો. ચરણાં ન શ્રી ભુજ નગરથી લખાવિત્તં દાસા નું દાસ વૈશ્નવાનંદસ્વામી ત. નિર્લોભાનંદસ્વામી ત. બ્રહ્મચારી ગોવિંદાનંદ

ત. રૂપચંદ ત. જેઠી ગંગારામ ત. સુતાર હીરજી ત. મેતા હરજીવન ત. કોઠારી વલ્લભજી ત. સત્સંગી સમસ્તના જયશ્રી સ્વામિનારાયણ વાંચજો. અત્ર લખવાનું કારણ એમ છે જે- આટલા દિવસ તો શ્રીજી મહારાજની વાટ જોતા ને હવે તો સહુ તમારી વાટ જુવે છે કે બ્રહ્માનંદસ્વામી પધારે તો ઘણું સારૂં થાય- એમ સત્સંગી સરવે કહે છે. તે તમો કૃપાળુ છો તો કૃપા કરીનેં પધારશો તારેં સત્સંગી ભુજના ત. દેશના ત. સંત સર્વેને આનંદ થાશે.

પંડયા કેશવજી ત. વ્યાસ હરિભાઇ નેં એ નેં માબાપે કાગળ લખીનેં મોકલ્યો છે. એટલેં એ કીએ છે જે- અમેં તો હવે જાશું. ત્યારેં અમેં કહ્યું જે- સ્વામી પાસે થઇનેં જાજો શા વાસ્તે જે- આંઈ બ્રહ્મચારી એકલા છે તે સારૂં. પછેં સ્વામીને નજરમાં આવશે તેમ કરશે- કામકાજ લખજો હેત રાખો છો તેથી વિષેશ રાખજો- બીજું વરસાત ભુજથી ગાઉ ૧૫ થી ૨૦ ફરતો થયો છે. તળ ભુજમાં તો ઇશ્વર કરશે ત્યારે થાશે. એજ વિનંતી- સંવત હાલારી ૧૮૮૮ ના અશાડ સુદ ૧૨ બારસેં લખ્યો છે—

ને બ્રાહ્મણનેં કહ્યું જે- એક રહો ને એક જાવ, ત્યારેં તે કહે જે અમેં બે જણ જાશું- ત્યારેં સંત સરવે કહે જે જાવા દીઓ સ્વામી કોઇકનેં રસોઇ કરવા મોકલશે ત્યારેં અમેં કહ્યું જે જાવો ત્યારેં સંઘાત્ત સારો જોઇ નેં મોકલ્યા છે.

[સમાપ્ત]

(પત્ર નં. ૨)

સ્વસ્તિ શ્રી મુળી મહા શુભ સ્થાને વિરાજમાન ઉત્તમો ઉત્તમ પરમ પુજ્યાર્ચનીયાન સકળ જ્ઞાનવૈરાગાદિક ગુણ મહોદધી શ્રી પ્રત્યક્ષ પુરૂષોત્તમપદ ની રજ પરણા ભિલાષિ ભક્તિ રહસ્ય પરમ દયાળુ દિનબંધુ પતિત પાવન એવં અનંતોપમોપમેય સદ્ગુરૂ શ્રી ૬ શ્રી બ્રહ્માનંદસ્વામી મહારાજ તથા સંત મંડળ સમસ્ત ચર્ણન દાસાનંદાસ શ્રી ભુજ નગર થી લી. સાધુ વૈશ્નવાનંદ તથા નિર્લોભાનંદ સ્વામી તથા કોઠારી રૂપચંદ તથા બ્રહ્મચારી બદ્રીનાથા તથા સાધુ સમસ્ત ના તથા જેઠી ગંગારામ તથા સત્સંગી સમસ્તના દંડવત અંગીકાર કરશો બીજું અહિં શ્રીજી મહારાજની કૃપાથી સત્સંગી સરવે આનંદમાં ભગવાન ભજે છે. બીજું લખવાનું કારણ એમ છે જે- શ્રી નરનારાયણનો સમૈયો રામનૌમી નો કરીને બ્રહ્મચારી ગોવિંદાનંદ તથા સાધુ ચૈતન્યદાસજી તથા ધર્મપાળાનંદ સ્વામી એ મુરત ૩ તો મંદિરમાં રાખીએં તો પણ રાજી રહે નેં ફરવા મુકીએં તો પણ રાજી રહે એવા છે માટે એ ત્રણ મુરત તો એના એ મોકલશો અને બીજા સાધુ અમરેસરાનંદ સ્વામી તથા શાંત્તવત્તાનંદ સ્વામી એ બે જણા તથા એ ભેળા સાધુ રહે એવા જણ ૪ તથા ૫ મોકલશો અને એ બે જણામાંથી કોઈ રાજી થઈનેં ન આવે તો તમારે ગમે તે મંડળી મોકલજો- અનેં દરશનેં આવે તે તો અન્નકોટ ઉપર આવે તે તો સમૈયો કરી પાછા આવે- ત્યારે બીજા રહ્યા હોય તે રામનૌમીના સમૈયાના દરશન કરવા આવે એમ રાજીથી રહે નેં અમેં તો એ નરનારાયણ ના મંદિરનાજ સાધુ છૈયેં એમ રાજી થઈ નેં રહે નેં દેશમાં ફરે તો સમાસ પણ થાય- નેં ધરમ વરો તથા નામની જે કાંઈ બે કોરી આવે તે તો સાધુ ફર્યા વિના છુટો એક પણ આવે નહિં. માટે જો સાધુ નહિં મેલો તો અમેં જે સાધુ આંહી મુરત ૪ તથા ૫ છે તે તો જો બારેં ફરવા જાય તો મંદિરમાં જે બીજાં માણસ તથા બ્રહ્મચારી તથા કોઈ

બારાતુ આવે તે થઈને માણસ ૧૦ થાય તથા સાધુ ૫-૬ મળે માણસ ૧૫-૧૬નું ખરચ છે- તે જો સાધુ બારે ફરવા જાયે તો જણ ૧૦ નું ખરચ મંદિરમાંથી રોજ વાવરવું પડે તે એવડી ખરાજાત મંદિરમાંથી ઉપડે એવી તો કંઇ ઉપજ છે નહિં, માટે સાધુ ૫ તથા ૬ તો મંદિરમાં દાખડા ના કરનારા જોઇએં - ને મુરત ૫ તો બારે ફરવાના જોઇએ માટે સાધુ ૧૨-૧૩ વિના તો આ મંદિરનું કામ નહિં ચાલે માટે સાધુ જરૂર મોકલજો. અને જો સાધુ ન મોકલો તો અમને તેડાવી લેજો આ મંદિરનું કામ તમારે ગમે તેને સોંપજો કેમ જે આંહિ રહ્યામાં અમને જશ આવે એવું જણાતું નથી માટે મંદિરની ભલામણ કોઇ બીજાને હોય અને અમેં તો તમારી આજ્ઞાએં જે દેશમાં મોકલશો તે દેશમાં ભગવાનની વાર્તા કરીએં તેમાં અમારો રાજીપો છે- અને પછેં તો જેમ તમોને ગમે તેમ ખરૂં. પણ એટલો નિરધાર છે જે આ દેહ રેસે ત્યાં સુધી તો જેમ તમારી આજ્ઞા હશે તેમ કરવું છે એજ

સંવત ૧૮૮૮ના ફાગણ સુદ ૨ સુતાર હીરજીભાઇના સાસ્ટાંગ દંડવત પ્રમાણ અંગીકાર કરશોજી.

" * સદ્‌ગુરૂ બ્રહ્માનંદસ્વામીને પહોંચે "

મુ — મુળી.

ઇતિશ્રી પાર્ષદ કેશરભકત વિરચિતે શ્રી બ્રહ્મસંહિતા મધ્યે પંચમ પ્રકરણે ધ૰ ધુ. અધ્યોધ્યાપ્રસાદજી મહારાજ-સદ્‌ગુરૂ દેવાનંદસ્વામી સંવાદે શ્રીમૂળી મંદિરે મૂર્તિ પ્રતિષ્ઠા મહોત્સવ નામ અષ્ટમો અધ્યાય સમાપ્તઃ ॥૮॥

---

* આ પત્ર લખાયા પછી સ્વામી શ્રી ત્રણ માસ ને ૧૦ દીવશે અક્ષરવાસી થયા હતા (સંવત ૧૮૮૮ જેઠ સુદ ૧૦) ત્યાં સુધી ભુજ મંદિરની સંભાળ પોતે રાખેલી હતી.

" શ્રીજી "

શ્રી ચરાડવા મંદિર નિર્માણ પ્રસંગ

સ. ગુ. બ્રહ્માનંદસ્વામી, સ. ગુ, દેવાનંદ સ્વામી, સ ગુ. નિર્દોષાનંદ સ્વામી, સ.ગુ. તદુપાનંદ સ્વામી. સ. ગુ. હરિનારાયણદાસજી સ્વામી શ્રી. મૂળી મહંત તરીકે નિમાયા હતા. તદુપાનંદ સ્વામીના શિષ્ય ત્રણ મોટેરા હતા. "સદ્‌ગુરૂ જગજીવનદાસજી સ્વામી" "સદ્‌ગુરૂ મહાપુરૂષદાસજી સ્વામી" સદ્‌ગુરૂ મોરારીચરણદાસજી સ્વામી હતા. મોરારીચરણદાસજીના બે શિષ્યો "નિર્દોષદાસજી સ્વામી" તથા પુરાણી ઘનશ્યામ જીવનદાસજી સ્વામી તે પુરાણી ઘનશ્યામદાસજી સ્વામીના ચાર શિષ્યો.

(૧) સાધુજીવનદાસજીસ્વામી (૨) સ. ગુ. કુંજવિહારીદાસજીસ્વામી (૩) ધર્મવિદ્યા ભાસ્કર સંતભૂષણ સ ગુ. શ્રી શાસ્ત્રી ગોપાલચરણદાસજી સ્વામી (૪) બ્રહ્મનિષ્ઠ ધ્યાની જેઓ સ. ગુ. શ્રી કૃષ્ણપ્રસાદદાસજીસ્વામી નામે સતસંગમાં પ્રસિધ્ધ થયા, સમર્થ ગુરૂના શિષ્યો પણ સમર્થ હોય એ ન્યાયે સદ્‌ગુરૂ શ્રી બ્રહ્માનંદસ્વામીની પરંપરામાં અત્યારે પણ ઉત્તમ ચારિત્રવાન વ્યવ્હાર કુશળ અને સેવાભાવી સંતોના વૃંદો આ બ્રહ્મક્ષેત્રમાં વિધ્યમાન છે. તે સતસંગના ગૌરવની વાત છે.

વડતાલ, અમદાવાદ બન્ને દેશમાં વર્તમાનકાળે કોઈ પણ શિખરબંધ મંદિરના મહંતપદે ૨૬ વર્ષ એકધારી મહંતતાઇ પદવી ભોગવતા હોય તો માત્ર એકજ શ્રી ચરાડવા મંદિરના મહંત શ્રી સદ્‌ગુરૂ શાસ્ત્રી ગોપાલ-ચરણદાસજી સ્વામી ભોગવે છે. એટલું જ નહીં પરંતુ ચરાડવા મંદિરની ખ્યાતિ વધારી ખૂબ વિકાસ કરી સંત દેવ આચાર્ય અને સતસંગની અપૂર્વ સેવા કરી રાજા મહારાજા ઓથી આરંભી એક સાધારણ કોટીના મનુષ્યને સદ્‌ઉપદેશ આપી સત્સંગમાં ખૂબ વધારો કર્યો છે.

સંપ્રદાયની પુષ્ટિ સંપ્રદાયના સાહિત્ય દ્વારા થાય છે. એ શ્રીજી મહારાજના વચનાનુસરી શાસ્ત્રીજીએ એ દિશામાં પ્રવૃત્તિ કરતાં આ બ્રહ્મ સંહિતાની પ્રથમ આવૃત્તિમાં આણંદના પ. ભ. શ્રીમાન રા. રા. ગોરધન-ભાઇ હરમાનભાઈ કોન્ટ્રાકટર પાસે રૂંપિયા ૩૦૦૦ ત્રણ હજારનું દાન અપાવેલું હતું હતું. અને આ વખતે બ્રહ્મસંહિતાની બીજી આવૃતિમાં પણ રૂા. ૫૦૦૦)ના અગાઉથી ગ્રાહકો નોંધાવી મદદ કરી અને તદ્ ઉપરાંત રૂા. ૧૦૦૦)નું ગુપ્ત દાન અપાવ્યું. આમ સાહિત્ય ક્ષેત્રે પણ પોતે તન, મન, અને ધનથી સેવા કરાવી સતસંગને શોભાવ્યો છે. તેમજ શ્રી ચરાડવા

ધ. ધુ. આચાર્ય મહારાજશ્રી તથા ધ્રાંગધ્રા નરેશ અને શાસ્ત્રીજી (ચરાડવા મંદિર)

શ્રી કચ્છ-ભૂજ નરેશ શાસ્ત્રીજીને ચરાડવા મંદિરના
દાગીના સુપ્રત કરે છે.

— સદ્ગુરૂ શ્રી કુંજવિહારીદાસજી સ્વામી —

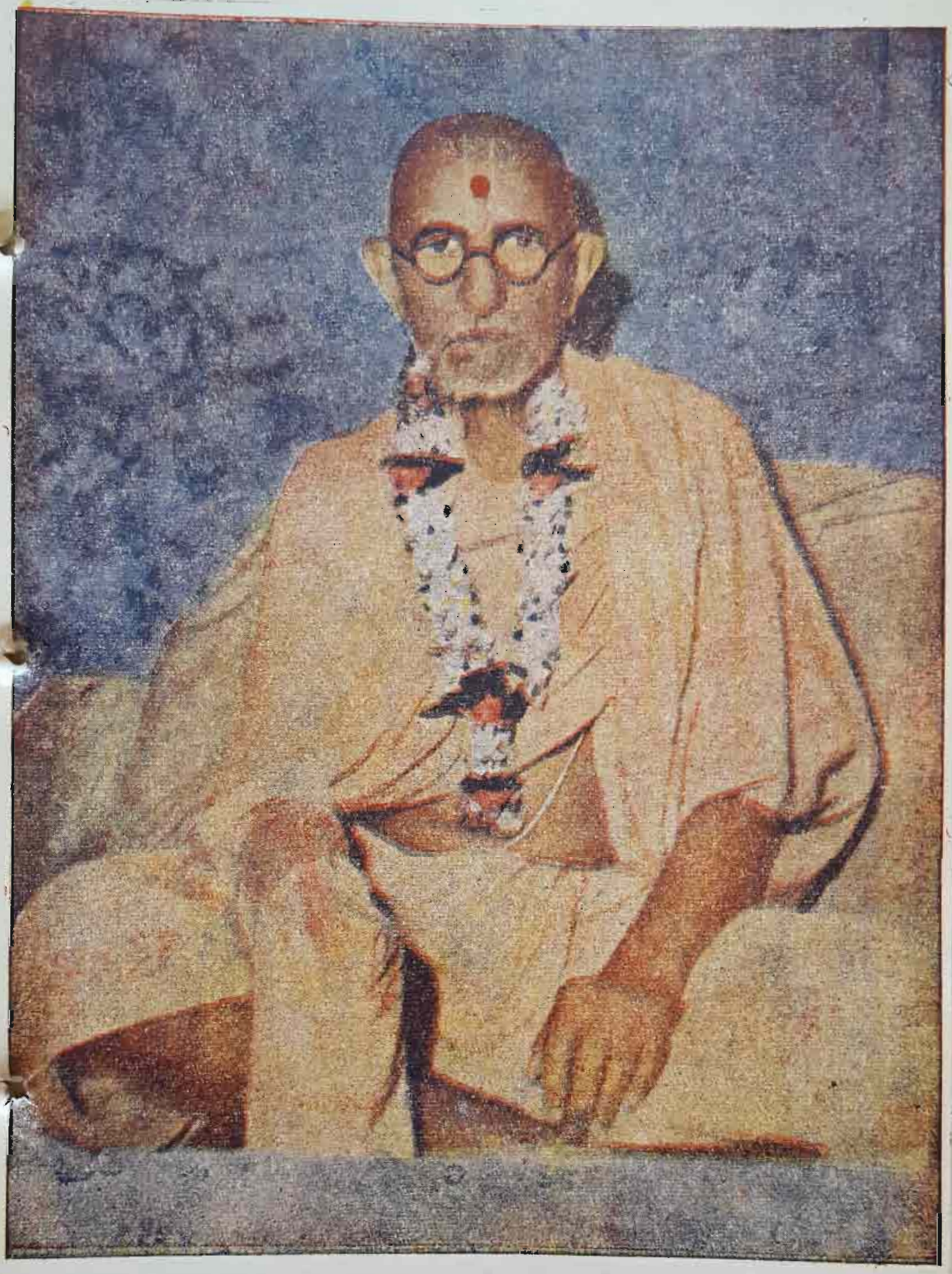

— સદ્ગુરૂ શ્રી ધ્યાનીસ્વામી - મૂળી —

મંદિરમાં યજ્ઞયાગ, ઉત્સવ, સમૈયાઓ, પારાયણ વગેરે ધ. ધુ. આચાર્ય મહારાજ શ્રી. ૧૦૦૮ શ્રી દેવેન્દ્રપ્રસાદજી મહારાજ તથા સંસ્થાન ધ્રાંગધ્રાના મર્હુમ મહારાજા રાજસાહેબ શ્રી ઘનશ્યામસિંહજી જી. સી. એસ. આઇ. કે. સી. એસ. આઈ. સાહેબને આમંત્રી ચરાડવા મંદિરની ઘણી ઉન્નતિ કરી આ બધું સુક્ષ્મ દ્રષ્ટિથી જોઇએ તો સદ્ગુરૂ બ્રહ્માનંદ-સ્વામી પ્રત્યે ગુરૂ ભકિત અને ગુરૂ મહિમાનો જ એ પ્રભાવ છે.

સદ્ગુરૂ બ્રહ્માનંદસ્વામીએ જેમ નવાં મંદિરો કરાવ્યાં સત્સંગ વધાર્યો, તેવી જ તેમની પરંપરાની રીતિ નીતિ સાંચવી જીર્ણ મંદિરનો જીર્ણોધ્ધાર કરી સત્સંગમાં ખૂબ વધારો કર્યો. તેનો પ્રત્યક્ષ પૂરાવો ચરાડવા મંદિર મોજૂદ છે.

શ્રી ચરાડવામંદિરનો પ્રાચીન અર્વાચીન ઇતિહાસ

શ્રી ધ્રાંગધ્રા રાજ્યના નજદીક ભાયાત ઝાલા શ્રી. જાલમસિંહજી ચરાડવા (૧ એક જ ગામ) ના ઠાકોર સાહેબ હતા. તેઓને સંતાનમાં માત્ર એકજ કુંવરી (ગંગાબા) સાહેબ હતાં. પોતે શિવ–શકિતના ઉપાસક ધર્મપરાયણ હતા. તેમના કારભારી જાડેજા શ્રી વિભાજીભાઇ શ્રી સ્વમિનારાયણ સંપ્રાદાયના ચૂસ્ત અનુયાયી સાથે સદ્ગુરૂ શ્રી બ્રહ્માનંદ-સ્વામીના મહિમાવાળા અનન્ય ભકતરાજ હતા. તેમના મારફત ઠાકોર શ્રી જાલમસિંહજીને પોતાના કુંવર તુલ્ય એકના એક કુંવરીશ્રીનો સબંધ કોઇ મોટા રાજસ્થાનમાં સારો દાયજો ચાંદલો આપી કરવાની તજવીજ કરવા કહેતાં પ. ભ. શ્રી. વિભાજીભાઇના જાણવામાં આવેલ કે કચ્છ ભૂજ ના મહારાવ શ્રી શ્રી ખેંગારજી સવાઈ બહાદુરને કુંવર નહીં હોવાથી બીજું લગ્ન કરવા ઇચ્છે છે તેથી તેઓ શ્રીજી મહારાજને સંભારી કચ્છ ભૂજ ગયા. ભગવાનના એકાંતિક ભકતો શ્રીજીની શુંધ્ધ ઉપાસનાના બળે અને ગુરૂ કૃપાથી ધારેલા શુભ સંકલ્પો સિધ્ધ કરે છે તેનો આ પ્રત્યક્ષ પૂરાવો છે.

ભૂજ મહારાવ શ્રીને રૂબરૂ મળી કુંવરીનું માગું નાખ્યું અને સાથે એમ પણ જણાવ્યું કે કુંવરીશ્રીના પિતા માત્ર એકજ ગામના જાગીરદાર છે. પરંતુ આપશ્રીની ઇચ્છા મુજબ ચાંદલો–દાયજો અપવા તૈયાર છે આ સાંભળી મહારાવશ્રીએ હાસ્ય વિનોદમાં કહ્યું કે "હું ત્યાં ચાલુ માસમાં જ એટલે કે એક માસની અંદર હથેવાળે લગ્ન કરવા આવું. ત્યારે મારું સ્વાગત [સામૈયું] હાથીના હોદા ઉપર કરે. એટલુંજ નહીં પરંતુ તે હાથી દાયજામાં સાથે આપે તેવી શરત કરશો ?"

૫. ભ. વિભાજીભાઇએ શરત કબૂલ કરી. ચરાડવા આવી સઘળી હકીકત ઠાકોર શ્રી. જાલમસિંહજીને જણાવી. આ વાત સાંભળી ઠાકોર શ્રી મૂંઝાયા ને કહેકે કાઠિયાવાડ ગુજરાતમાં સોનાની અંબાડીના હોદ્દાવાળો હાથી મોઢે માગ્યા નાણાં આપીએ તોય ક્યાંય વેચાતો મળે નહીં. વળી હું એકજ ગામનો જાગીરદાર તેને આંગણે કચ્છ ભૂજના મહારાજા હથેવાળે પરણવા આવે એવુ મારૂં સદ્‌ભાગ્ય ક્યાંથી હોય ? વિભાજી-ભાઈ કહે કે દરબાર મૂંઝાશો નહીં. શ્રીજી મહારાજના પ્રતાપે એ સઘળું સહિ સલામત થઇ જશે એમ કહી. અમદાવાદ આવી ધ. ધૂ. આચાર્ય મહારાજ શ્રી કેશવપ્રસાદજી મહારાજને મળ્યા. અને તેમનો હાથી માગ્યો. મહારાજશ્રીએ, પણ ઘણીજ ખુશાલીથી હાથીને સોના રૂપાના શણગારથી સજ્જ કરાવી આપતાં તે હાથી ઉપર કચ્છ–ભૂજના મહારાવ શ્રી ખેંગારજી સવાઇ બહાદુરશ્રીને બેસાડી સામૈયું કરી. દાયજામાં તે હાથી શણગારેલો ભૂજ રાજસ્થાનમાં ભેટ આપ્યો.

ધન્ય છે તે ભકતરાજની હિંમતને અને ધન્ય છે. એ ધ. ધૂ. આચાર્ય મહારાજ શ્રી કેસવપ્રસાદજી મહારાજને કે જેમણે પોતાના આશ્રિત સત્સંગીની ઈજ્જત જાળવવા પોતાની સ્વારીનો શણગારેલો અંબાડી સહિત હાથી કુંવરીશ્રીના દાયજામાં આપવા ઉદારતા બતાવી

ચરાડવા લગ્ન કર્યા પછી ભૂજ મહારાજશ્રીને ત્યાં કુંવરનો જન્મ નહીં થતાં તેઓએ બીજું લગ્ન કરવાની તૈયારી કરી. એ સમયે ૫. ભ. શ્રી વિભાજીભાઇ ભૂજમાં હોવાથી શ્રીજી અને બ્રહ્માનંદસ્વામીને સંભારીને બાશ્રીબા ગંગાબા સાહેબ મારફત મહારાજા સાહેબ હજૂરશ્રીને વિનંતી કરાવી કે આજથી બાર માસમાં ભગવાન સ્વામિનારાયણ યુવ-રાજશ્રીનો જન્મ આપે તો મારી જન્મભૂમિ (ચરાડવામાં) સ્વામિનારાયણનું ત્રણ શિખરબંધ મંદિર ચણાવી મૂર્તિ પ્રતિષ્ઠા યજ્ઞ કેરાવવાની માનતા રાખો. મહારાજાશ્રીએ એ વાત કબૂલ કરી એક વર્ષ પછી લગ્ન કરવા મુલત્વી રાખ્યું. એટલે વિભાજીભાઇ ભૂજથી સીધા અમદાવાદ ગયા અને ત્યાં પરમપૂજ્ય આચાર્ય મહારાજશ્રીને મળી અમદાવાદથી તથા મૂળીથી કેટલાક "જ્ઞાની"–"ધ્યાની "ભજનિક" વચનસિદ્ધ સંતો બ્રહ્મચારીઓ. પાર્ષદો ને લઈ ચરાડવા આવ્યા અને ત્યાં હરિ મંદિરમાં સ્વામિનારાયણ ષડક્ષર મંત્રનો જાપ શરૂ કરાવી દરરોજ યજ્ઞમાં ઘૃતની આહુતિઓ સાથે મંત્ર સ્ત્રોત્ર પાઠો શરૂ કરાવ્યા. અને સદ્‌ગુરૂ બ્રહ્માનંદસ્વામીના વચન ઉપર વિશ્વાસ રાખ્યો કે.

"જો હોય હીંમતરે નરના ઉરમાંહી ભારી.
દ્રઢતા જોઇને રે એની મદદ કરે મોરારી"

એ શ્રુતિ વાક્ય તુલ્ય સૂત્ર મુજબ શ્રીજી કૃપાથી બારમાસ પહેલાં બાશ્રીબા ગંગાબા શ્રીએં યુવરાજ શ્રી. વિજરાજજી સાહેબ ઉર્ફે માધુભા સાહેબનો જન્મ આપ્યો. અને શુભ જન્મ થતાં જ પ, ભ. શ્રી વિભાજી-ભાઇ મારફત ચરાડવામાં ત્રણ શિખરબંધ મંદિર કરવાનો પ્રારંભ કરાવ્યો. અને તે તૈયાર થયે ભક્તિધર્મ ઘનશ્યામ મહારાજ તથા રાધાકૃષ્ણ – હરિકૃષ્ણ મહારાજ શ્રીની મૂર્તિ પ્રતિષ્ઠા સવંત ૧૯૪૧ ના ચૈત્ર સુદ ૯ નોમી એ તા. (૨૫–૩–૧૮૮૫) કરાવી.

મંદિરના નેક ભોગ વગેરે આજીવિકા બાંધી આપી, આવી રીતે ભગવાન ભકતોના શુભ મનોરથ સિધ્ધ કરે છે.

ચરાડવા ઠાકોર શ્રી જાલમસિંહજી ત્યારપછી કેટલેક સમયે અ પુત્ર ગુજરી જતાં ધ્રાંગધ્રા રાજ્યે શ્રી ચરાડવા ગામની તમામ સ્થાવર જંગમ મિલ્કત ખાલસા કરી ત્યારે મંદિરની સેવા પૂજા બ્રહ્મચારી શ્રી કલ્યાણાનંદજી કરતા. અને મંદિરનો વહીવટ વિભાજીભાઈ કરતા હતા. જેથી તેમણે દેવના દાગીના વગેરે લઇ એક પેટીમાં રાખી "સીલ" કરી પેટી ભૂજ રાજ્યમાં મોકલી આપી. ત્યારબાદ થોડા સમયમાં વિભાજીભાઇ પણ અક્ષર નિવાસી થયા જેથી મંદિરનો વ્યવ્હાર ચલાવવો મુશ્કેલ બન્યો. પરંતુ મૂળીના સદગુરૂ મોરારીચરણદાસજી સ્વામીના શિષ્ય નિર્દોષદાસજી સ્વામીની મહાંત તરીકે નિમણુંક કરવામાં આવી ત્યારબાદ કેટલોક સમય જતાં સ.ગુ: પુરાણી દેવચરણદાસજી સ્વામી તથા સદગુરૂ પુરુષોત્તમચરણદાસજી સ્વામીને મહંતપદે નીમ્યા. તેમણે મંદિરની બનતી સેવા કરી. ત્યારબાદ ઉત્તરોત્તર મહંતો બદલાતા ગયા પણ મંદિરની દિન પ્રતિદિન જોઇએ તેવી સ્થિતિ સુધરી નહીં. તેવા વખતમાં ધ્રાંગધ્રા નરેશ શ્રી ઘનશ્યામસિંહજી સાહેબ પોતે ચરાડવા પધારેલા તેઓ શ્રી મંદિરમાં દર્શને પધારતાં ચરાડવા મંદિરની જર્જરિત હાલત નિહાળી પોતાને ઘણું દુ:ખ થયું. મંદિરની દયાજનક સ્થિતિ જોઇ પોતે ધ્રાંગધ્રા પધારી પ. પૂ. સ. ગુ. શાસ્ત્રી ગોપાલચરણદાસજી સ્વામીને વિષે પોતાને ગુરૂભાવ હોવાથી તેઓશ્રીને બોલાવી સવિસ્તાર ચરાડવા મંદિરની હકીકત કહી. અને અમદાવાદ પ. પૂ. ધ. ધુ. આચાર્ય મહારાજશ્રી ૧૦૦૮ને રાજપૂરોહિત શંકરલાલ શાસ્ત્રી મારફત જણાવેલ. જેથી અમદાવાદની ગાદીના પ. પૂ. ધ. ધુ. આચાર્ય મહારાજ શ્રી દેવેન્દ્રપ્રસાદજી મહારાજ-

શ્રીએ પ. પૂ. સ. ગુ. શાસ્ત્રી ગોપાલચરણદાસજીની ચરાડવા મંદિરના મહંતપદે વરણી કરી ધ્રાંગધ્રા નરેશ શ્રીએ શાસ્ત્રીજીને પોતાના વાહનમાં ચરાડવા પહોંચાડયા. ત્યારે મંદિરની દયાજનક સ્થિતિ જોઈને વર્ણન કરીએ તો એક નાનું પુસ્તક લખાય એ બધું નહીં આલેખતાં તેઓશ્રીએ અનેક મુશીબતો સહન કરી દેવની સેવાપુજા કરવા લાગ્યા. કહેવત છે કે "દેવનું દેવાતન પુજારીના હાથમાં છે" એ ન્યાયે દેવ પ્રસન્ન થતાં દેશકાળ સુધરવા લાગ્યો. અને તેઓશ્રીની સુવાસ ચારે દિશાએ પ્રસરવા લાગી. ભાવિક ભકતો દેવના દર્શને આવવા લાગ્યાં, તેવામાં અલ્વરના મહારાણી હર હાઇનેસ શ્રી, જયેન્દ્રકુંવર બા સાહેબા શ્રી ની અલ્વર રાજ્ય તરફથી કાયમી આજીવિકા બંધાયેલ નહીં હોવાથી પોતાના કામદાર નટવરસિંહજી દ્વારા ધ. ધુ. સ. ગુ. શાસ્ત્રી સ્વામીને જણાવેલ કે અમારી આજીવિકા કાયમી શ્રી ઘનશ્યામ મહારાજની કૃપા અને આપશ્રીના આશીર્વાદથી બંધાઇ જશે તો અમો ચરાડવા મંદિરની સારી સેવા કરશું માટે અમારાવતી શ્રી ઘનશ્યામ મહારાજને પ્રાર્થના કરજો. ત્યાર બાદ તેઓશ્રીની એક માસમાં કાયમી આજીવિકા બંધાઈ ગઇ. જેથી પોતાના પિતાશ્રી ધુવા નરેશ શ્રી દેવીસિંહજી રવાજી સાથે તેમજ પોતાના પ. પૂજ્ય માતુશ્રી તેમજ પોતાના બન્ને ભાઈઓ કુમાર શ્રી મૂળસિંહજી તથા કુમાર શ્રી કૃષ્ણસિંહજી સાહેબ સાથે મોટી ધામધૂમથી ચરાડવા મંદિરમાં બહોળા ખર્ચે દેવની સેવા કરી. વિષ્ણુયાગ, વિધી સહિત કરાવ્યો. તે શુભ પ્રસંગે અમદાવાદથી પ. પુ. ધ. ધુ. આચાર્ય શ્રી મહારાજ શ્રી ૧૦૦૮ શ્રી દેવેન્દ્ર પ્રસાદજી મહારાજશ્રીને તથા ધ્રાંગધ્રા-નરેશ શ્રી ઘનશ્યામસિંહજી સાહેબને ચરાડવા તેડાવી મોટી ધામધૂમથી પ્રસંગ ઉજવાવ્યો. તે પ્રસંગના ફોટાઓ વિદ્યમાન છે. અને સવંત ૨૦૦૦ની સાલમાં ભૂજના મહારાણી શ્રી ગંગાબા સાહેબ બહુજ બિમાર થયાં. તેમણે અનેક દવાઓ કરાવી પરંતુ દવાથી આરામ થયો નહીં. તેમજ ઘણાં વિદ્વાનો પાસે મૃત્યુંજયના પાઠ કરાવી ઘણા દાન આપ્યાં. છતાં ફેર પડયો નહીં. છેવટમાં ચરાડવા શ્રી ઘનશ્યામ મહારાજની ગદ્‌ગદ કંઠે ઘણી પ્રાર્થના કરી. જેથી શ્રી ઘનશ્યામ મહારાજે પ્રત્યક્ષ દર્શન આપીને કહ્યું કે તમારો મંદવાડ ગયો અને ચરાડવા સ્વામિનારાયણ મંદિરના દાગીનાની જે પટી તમારા પિતાશ્રી શ્રી જાલમસિંહજી * ના ઓરડામાં છે તે દાગીનાની પેટી ચરાડવા મંદિરને સુપ્રત કર્યાબાદ અમો તમોને અમારા અક્ષરધામાં સવંત ૨૦૦૧ના પ્રથમ ચૈત્ર વદી, ૭ ગૂરુવારના રોજ સવારના સાત વાગતાં લઇ જશુ એમ કહી શ્રી ઘનશ્યામ મહારાજ અંતર્ધ્યાન થયા. પ્રાતઃકાળ થતાં તેમના સુપુત્ર શ્રી વિજયરાજજી સાહેબ ઉર્ફે શ્રી માધુભા સાહેબ દર્શને આવતાં – ઉપરની –

* ભૂજના રાજમહેલમાં-ઠા-જાલમસિંહજી રહેતા તે રૂમમાં:

બધી વાત સવિસ્તાર કરી. જે ઉપરથી વિજયરાજજી સાહેબ બહુ પ્રસન્ન થયા અને પોતાના સેક્રેટ્રી નાનાલાલભાઇને બોલાવી ઉપરની બધી વાત કરી. જેથી એમણે ભુજ મંદિરના મહંત સદ્‌ગુરૂ શ્રી શ્રીવલ્લભદાસજી સ્વામી તથા સ. ગુ. ભક્તિપ્રિયદાસજી સ્વામી તથા સ ગૂ. નીલકંઠદાસજી સ્વામી તથા નંદકિશોરદાસજી સ્વામી તથા કોઠારી હરિરામભાઇ શ્રીને મળી તેઓની સંમતિ લઈ ચરાડવા શાસ્ત્રીજી ઉપર પત્ર લખાવ્યો તેમાં જણાવ્યું કે ચરાડવા શ્રી સ્વામિનારાયણ મંદિરના શ્રી ઘનશ્યામ મહારાજના દાગીના જે ભુજ સ્ટેટમાં છે તે તમો આવીને લઇ જાઓ. પત્ર મળતાં શાસ્ત્રી સ્વામી અમદાવાદ ગયા અને પ. પુજ્ય ધ. ધુ. આચાર્ય મહારાજશ્રીને મળી મુખત્યારનામું લઇ ભુજ ગયા અને મહારાવશ્રી વિજયરાજજી સાહેબને મળ્યા. અને આશિર્વાદ આપ્યા. પરસ્પર ફુલહાર થયા અને આગળપાછળની કેટલીક વાતો જણાવી. એથી મહારાવ શ્રી ખૂબજ રાજી થઇ ચરાડવા મંદિરની દાગીનાની પેટી પ.પુજ્ય સ. ગુ. શ્રી. શાસ્ત્રી સ્વામીને સોંપી તે વખતે અમો કવિ માવદાનજી રત્નુ તથા મારાભાઇ વકીલ શ્રી ચતુરદાનજી બન્ને રાજ્યના કામ પ્રસંગે ભુજ ગયા હોવાથી ત્યાં અમારી હાજરી હતી. પ. પુજ્ય સ. ગૂ શાસ્ત્રી સ્વામી રૂબરૂ દાગીનાના ત્રણ લીસ્ટ બનાવ્યાં. તેમાનું એક પ. પુજ્ય આચાર્ય મહારાજશ્રીને બીજું રાજ્યમાં અને ત્રીજું શાસ્ત્રીજીને આપ્યું

દાગીનાની પેટી વાજતે ગાજતે ભુજ મંદિરમાં લાવ્યા. દરેક નાનામોટા સંતો તેમજ સત્સંગી ભાઇઓ આ દાગીના જોઇ બહુ રાજી થયા અને શ્રી નર નારાયણ દેવની પ્રસાદી સર્વને વહેંચી. બીજે દિવસે મહારાવશ્રી ને મળવા જતાં ભુજના મહંત શ્રી. સ. ગુ. શ્રી શ્રી વલ્લભદાસજી સ્વામીની ઇચ્છા એવી હતી કે ભુજ મંદિરમાં એક શિખર છે. તો ત્રણ શિખરની પરવાનગી રાજ્ય તરફથી મળે તો સારૂં જે ઉપરથી સ. ગુ. સ્વામી શ્રી નિલકંઠદાસજી સ્વામીને શાસ્ત્રી સ્વામીની પ્રેરણાથી નામદાર રાવસાહેબ તરફથી લેખિત ત્રણ શિખર નવેસરથી બનાવવાની મંજુરી મળી ગઇ. અને હમીરસર તળાવ પાસે મંદિરની વાડીને લગતી ભુજ રાજ્યની વાડી હતી તે નરનારાયણ દેવના થાળમાં આપી. આવી રીતે દેવની સેવા કરી સંતોનો રાજીપો લઇ આશિર્વાદમાં વધારો કર્યો હતો.

ત્યારબાદ એક વર્ષ પુરૂં થતાં એટલે કે સવંત ૨૦૦૧ના પ્રથમ ચૈત્ર વદ ૭ને ગુરૂવારના રોજ સવારના ૭ વાગતાં શ્રી ઘનશ્યામ મહારાજ રાજમાતા ગંગાબા સાહેબને પોતાનાં પ્રત્યક્ષ દર્શન આપી ઘણોજ ચમત્કાર બતાવી પોતાના ધામમાં તેડી ગયા. તે પ્રત્યક્ષ ચમત્કાર જોઇને મહારાવશ્રીના પ્રાઇવેટ સેક્રેટરી મહાપ્રસાદ પોતે નાસ્તિક હતા. છતાં આસ્તિક બન્યા હતા.

ત્યાર પછી શાસ્ત્રી શ્રી વર્ષ પ્રતિ વર્ષે સમૈયા મહોત્સવો યોજી ચરાડવા મંદિરને હાલ ઉન્નતિને શિખરે લાવી ઝાલાવાડ પ્રદેશમાં સ્વામિનારાયણનો વિજય ડંકો વગડાવી મંદિરની આજીવીકાઓ–ખેતર–વાડી વગેરે મેળવી ગૌશાળા–ધર્મશાળા–ઉતારાઓ વગેરે ઘણુંક બાંધકામ કરી–યાત્રાળુઓની સેવા કરતું એક સંત મંડળ પણ રચેલ છે એટલુંજ નહિં પરંતુ ચરાડવા ગામ આખુંય એક સત્સંગી તરીખે મંદિર પ્રત્યે પુજ્યભાવથી વર્તે છે એ બધું પુજ્ય શાસ્ત્રીશ્રી ગોપાલચરણદાસજી મહંત સ્વામીને આભારી છે.

સદ્ગુરૂ શ્રી * બ્રહ્માનંદસ્વામીની શિષ્ય પરંપરામાં વર્તમાનકાળે આવા સંતો સ્વામિનારાયણનેં ત્યાં આ બ્રહ્મક્ષેત્રમાં છે તેવું સિદ્ધ કરી બતાવ્યું છે.

"જોગી જીવો રે એવા જગતમાં"

એ સદ્ગુરૂ શ્રી નિષ્કુળાનંદસ્વામીના શ્રુતિવાક્ય સમાન વાક્યમાં આપણે પણ સહુ સુર પુરીએ કે "જોગી જીવો રે એવા જગતમાં"

॥ ઇતીશ્રી ચરાડવા મંદિર પ્રસંગ સમાપ્ત ॥

નવમો અધ્યાયઃ સમાપ્તઃ ॥૯॥

---

*સદ્ગુરૂ શ્રી બ્રહ્માનંદસ્વામીને જુનાગઢ મંદિર ચણાતી વખતે અક્ષર મૂર્તિ શ્રી ગોપાળાનંદસ્વામી શ્રીએ શ્રી મહામંત્રના શ્લોક સાથે મહાપૂજાનું સ્થાપન "પટળયંત્ર" આપેલ હતું. એ મહાપુજા અને મહામંત્રનું વિધિપૂર્વક અનુષ્ટાન કરવાથી સર્વ કાર્યની સિદ્ધી થવાનું વિધાન સ્વામીશ્રીએ લખાવી આપેલ હતું. એ ખરડો સદ્ગુરૂ શ્રી દેવાનંદસ્વામીની પુજામાં હતો ત્યાંથી તે શિષ્ય પરંપરા મુળી મંદિરમાં હોવાથી પ. ભ. જાડેજા શ્રી વીભાજીભાઇએ ત્યાંના ધ્યાની જ્ઞાનિ સંતોને ચરાડવાલાવી, એ મહામંત્ર અને મહાપૂજાનું અનુષ્ટાન કરાવેલ હતું. જેના પ્રતાપે શ્રીજી કૃપાથી તેમનો સંકલ્પ સિદ્ધ થયો હતો. ત્યારથી મુળી મંદિરમાં અને ભુજ મંદિરમાં એ મહાપુજાનો વિધિ અધ્યાપી પર્યંત ચાલુ છે, સદરહુ મહામંત્ર અને મહાપુજાનું એ 'પટળયંત્ર' અર્થ વગેરે અને વિધિ સહિત પાછળ પરીશિષ્ટમાં પાને ૬૬૦ મે છે તે જીજ્ઞાસુએ વાંચવું (સંપાદક)

શ્રીજી

અધ્યાય ૧૦ દશમો

સ્વામીશ્રીની સર્વોત્તમ કાવ્ય કૃતિઓ અને કચ્છ ભુજની છેલ્લી યાત્રા

સ્વામીશ્રીનું ધર્માભિમાન

શ્રીજી મહારાજે શ્રીમુખે છેલ્લા પ્રકરણ ૨૪ વચનામૃતમાં કહેલ છે કે, સદ્‌ગુરૂ બ્રહ્માનંદ સ્વાતીનું ધર્મ મર્યાદાનું અંગ છે, એ સત્ય છે. સ્વામીશ્રીને ધર્માભિમાન દ્રઢતમ હતું, એ નીચેનાં પદો વાંચવાથી સહુને સ્પષ્ટ જણાશે.

રાગ સોરઠ

ધર્મકુળ તજીકે દુજેકો જો શરણો લઈ હું જાય કે;
તો મેં નીચ ખરો, સાચી નિશ્ચય વાત કહું સમ ખાઈ કે. ટેક.

સંપ્રદાય ઉધ્ધવ કું છોડી કે, જાઉં દુજે મતમેં દોડી કે;
તો પગડારો મેરો તોડી કે ॥ ધર્મકુળ તજી કે. ૧

બ્રહ્માનંદ કહે જાનો બાત ખરી, જોમેં ધર્મ નિયમ તે જાઉપરી;
તો જનની મેરી ચુંહિ ભાર મરી, ॥ ધર્મકુળ તજી કે. ૨ ॥૧॥

મત ઉધ્ધવ વિના, ઔર ઠોર મોય સત્ય પ્રતિત ન આવહી;
મેરે હરખ અતિ, એહિ કારનજો મસ્તક મેરો જાવહી. ટેક.

તજી ધર્મવંશીકી રીતકું, અધરમ મે બાંધું જો પ્રીતકું;
તો મોહી જારો જ્ઞાતિ સહીતકું, ॥ મત ઉધ્ધવ. ૧

બ્રહ્માનંદ કહે જોઈ ધન વિનતા, દેખી મનમે જો આવે દીનતા,
તો મેરી સાત પેઢીકું હિનતા, ॥ મત ઉધ્ધવ. ॥૨॥

જો હટકે મન ઘનશ્યામ તે, જો રાજી રહું અન્ય નામતેં;
તો મેં હીનો કોટી ગુલામતે, મેરે અંતર, ટેક.

જો વર્તમાન મહિં ફેર પડે, જેહિ કરીકે નિંદા લોક કરે;
તો × માતા મેરી લાજી મેરે' ॥ મેરે અંતર. ૧

બ્રહ્માનંદ કહે ધર્મ સેં પાવડગે, હોય કાયર મન મેરો પીછે ભગે,
તો મેરે કુલકું × મોટો કલંક લગે, ॥ મેરે અંતર. ૨ ॥૩॥

ઘનશ્યામ બિના ઈષ્ટજન શિરમેરો કોઈકું નાં નમે,
દેવી, દેવ, અનેક ઔર ઠૌર મનમેરો કબહુનાં ભમે. ટેક.

જો, રીઝહું. ધન-ત્રિય રાગમેં, જો પરે ફેર મેરે ત્યાગ મેં;
તો ડારી દીયો મોકું આગમેં — ઘનશ્યામ બીના. ૧

જો પક્ષ તજું સત્સંગકો, રખુ તન કરી ચલન કુઢંગકો,
તો મેં ગ્રાહક ગળી કે રંગકો, — ઘનશ્યામ બીના. ૨

જો તજું શરન ધર્મ વંશકો, સેવું દેવ ભોગી મધ્યમાંસકો;
તોય મોય કુટુંબી જાનો કંસકો, — ઘનશ્યામ બીના. ૩

બ્રહ્માનંદ કહે લોકન ડર જાની, જો મેં ભકિત કરૂં જગસેં છાની;
તો મોંસે અધમ ન કોઇ પ્રાની, — ઘનશ્યામ બીના. ૪ ॥૪॥

વાંચક ઉપરના પદોથી સ્પષ્ટ જણાશે કે, સ્વામીશ્રીને ધર્માભિમાન (અને કુળાભિમાન) કેટલું હતુ ?—આ નીચેનું ખાસ સ્ત્રીઓના ધર્મનું (પતિવૃત ધર્મનું) સ્વામીશ્રીનું એકજ પદ વાંચવાથી જણાશે કે, સ્વામીશ્રી ધર્મમર્યાદાના એક અભેદ કિલ્લા સ્વરૂપ હતા.

રાગ ધનાશ્રી — ગરબી

એ છે પતીવૃતાનું પારખું, સુંણુ ચિત્ત દઇ ને;
જેનું ચંચળ ન હોય મન (પ્રેમદા), સુણુ ચિત્ત દઈ ને.
તેતો પોતાના પતી ઉપરે, સુણુ. વારી નાખે તનને ધન. સુણુ૦

કેદિ ઊંચેશ્વર નવ ઓચરે—સુણ, તેને અતિશે લજ્યા અંગ; સુણ.
તેતો સબ જગથી રૂઠી રહે—સુણ; નહિં સોબત્ત કોઈને સંગ; સુણ.
વળી પોતાના ઘર બાહરે—સુણ; એકા એકી ન ધરે ન પાંવ; સુણ.
તેતો બીજા સામું દેખે નહીં—સુણ; એક ભરતા ઉપરભાવ, સુણ.
સદા મનમાં પર પોતા તણી— સુણ; સદા મિથ્યા દેખે દેહ; સુણ.
બ્રહ્માનંદ કહે નારી સતી—સુણ; સાચો સ્વામી સાથે સ્નેહ. સુણ.

ઉપરનાં બંન્ને કાવ્યો સત્સંગ મર્યાદાના અને સ્ત્રી, પુરૂષો, સંતો, પાર્ષદોના વર્તમાન નિયમનાં ખાસ પાલન પોષક જણાયેલ છે.

શ્રી પંચાળાપુર રાસ મહોત્સવ કાવ્યકિરિટો

શ્રી કૃષ્ણચંદ્રે જેમ વૃંદાવનમાં શરદ મહોત્સવ ઉજવવા વ્રજવાસી ગોપગોપીઓ સાથે શરદ પૂર્ણિમાની રાત્રીએ રાસ રમી વૃજવાસી ભકતોને પોતે ઘણુંજ સુખ આપ્યું હતું. લોકોક્તિ છે કે, "તે રાત્રી ભગવાને છ માસની લાંબી કરી હતી." પણ રાત્રી તો તે બારજ કલાકની હોય; પરંતુ છ માસ સુધી જેમ આનંદ મંગળ સુખ ચેનમાં રહ્યા હોઇએ તેટલી તૃપ્તિ એકજ રાત્રીના રાસમહોત્સવ પ્રસંગે ભગવાને ભકતોને આપેલી હતી. એમ સમજવાનું છે, એ પ્રસંગને લગભગ પાંચ હજાર વર્ષે ફરીને તાજો બનાવવા શ્રીજી મહારાજ પંચાળા ઠાકોર શ્રી ઝીણાભાઇને ત્યાં પધાર્યા ત્યારે સદ્ગુરૂ શ્રી બ્રહ્માનંદસ્વામી આદિ સંતોની માગણીથી ત્યાં રાસોત્સવ રચેલો હતો. શ્રીજીની આજ્ઞા હતી કે, બ્રહ્મમુનિએ એ રાસોત્સવમાં નવાં નવાં કીર્તનો રચી બોલવાં અને સ્વામીશ્રીએ એવી સરત કરી કે, "હું નવાં કીર્તન રચી બોલી બતાવું ત્યાં સુધી શ્રીજી મહારાજે પણ રાસ મંડળમાં અમારી સાથે રાસ લેવો." પછી એ પૂર્ણિમાની રાત્રી ખીલતાં ગામથી બહાર પશ્ચિમ દિશાએ એક વિશાળ ટેકરી ઉપર જ્યાં આજુબાજુ વૃક્ષો કુંજ સ્વરૂપે હતાં અને ઉત્તર દિશામાં (સાબળી) નદીનો પ્રવાહ ચાલતો હતો તેના કિનારાથી દક્ષિણ દિશામાં એ (વૃજભૂમી સમ) ઉત્તમ ભૂમીકામાં રાસ મહોત્સવ શરૂ કર્યો. શ્રીજી મહારાજ એક મોટા મંચ ઉપર સોનેરી જરીમાની વસ્ત્રોથી સજ્જ થઇને બીરાજ્યા. આસપાસનાં ગામોનાં અને દેશીવિદેશી હરિભકતોના સંઘ

ત્યાં સમૈયા ઉપર આવેલાં તે હજારો સ્ત્રીપુરૂષોના માનવ કોટ વચ્ચે આ રાસ મહોત્સવ શરૂ થયો. અનેક પ્રકારનાં વાજીંત્રો સાથે એ રાસ મંડળનાં સાત સાત મંડળ (ચક્રો) થયાં. એ વખતે શ્રીજી મહારાજના પાંચસો પરમહંસોના મનમાં સખીભાવની ભકિત શ્રીજી સ્વરૂપે ઉત્પન્ન થતાં સદ્ગુરૂશ્રી મુકતાનંદસ્વામી, સદ્ગુરૂ શ્રી પ્રેમાનંદસ્વામી, સદ્ગુરૂ શ્રી બ્રહ્માનંદસ્વામી સદ્ગુરૂ શ્રી નિષ્કુળાનંદસ્વામી સદ્ગુરૂ શ્રી દેવાનંદસ્વામી આદિ ઘણાક સદ્ગુરૂઓએ પગે ઘુઘરાઓ બાંધ્યા અને હાથમાં કરતાલો, દુકડ, સરોદા, સીતારો, પખાજ, સરણાઇ, મોરચંગ, ઝાંઝ, સારંગી, રવાજ, મંજીરાં આદિ અનેક પ્રકારનાં વાજીંત્રો લઇને તથા ત્રાંબાળુ ઢોલ અને નગારાના પડછંદા પડતાં શૂરવીરો રણક્ષેત્રમાં ઘુમવા સજ્જ થાય તેમ તે સંતવૃંદો વાજીંત્રોના નાદ સાથે રાસ મંડળ રમી શરીરનું તાન ત્રોડવા ભેઠ બાંધી સજ્જ થયા, લોકોનો ફરતો માનવ કોટ રચાણો, સાક્ષાત્ પૂર્ણ પુરૂષોત્તમ નારાયણની રાસલીલાનાં દર્શન કરવા બ્રહ્મા, વિષ્ણુ ને મહેશ આદિ દેવો અને અપ્સરાઓનાં વિમાનો છાઈ રહ્યાં. આકાશમાં પણ ચંદ્રમા પોતાની સોળે કળાએ ખીલી રહ્યો. એ વખતે સાતે રાસમંડળના ચક્રો વાજીંત્રોના તાલ સૂર સાથે ગતિમાન થયાં, સાતમા મંડલ (વચલા ચક્ર)માં ગોપાળાનંદ સ્વામી આદિ મોટા સંતો હતા. મંડળના મધ્યમાં વચોવચ મુકતાનંદ સ્વામી અને બ્રહ્માનંદસ્વામીએ રાસ ગવરાવવા પહેલું જ હરીકીર્તન ગાયું કે, "સખી ગોકુલ ગામના ચોકમાં રે, ખાંતે માંડયો રસીલે ખેલ; રમે રાસ રંગીલો રંગમાં રે." એ કડી ઉપડતાં જ ઢોલ નગારાના તાલ સૂરો સાંભળીને શ્રીજીમહારાજ પણ મંચ ઉપરથી નીચે પધારી સાતે ચક્રો વિંધી મધ્યમાં બંને સદ્ગુરૂઓ વચ્ચે આવી ઉભા. સહુએ નમન કરી અતિ ઉત્સાહથી બ્રહ્મમુનિના કીર્તનો ઝીલવા લાગ્યા અને આમા સામા હાથ મીલાવી, તાળી દઈ ફેર ફુદડીઓ ફરવા લાગ્યા, મહાત્યાગી તપસ્વી સાધુઓએ વૃજભૂમીની ગોપાંગનાઓ સમાન શ્રીજી ઉપર સખી ભાવથી પ્રેમ લાવી ઇચ્છા કરી કે, "શ્રી સદ્ગુરૂ શ્રી મુકતાનંદસ્વામી અને સદ્ગુરુ શ્રી બ્રહ્માનંદસ્વામી વચ્ચે શ્રીજી મહારાજ રાસ રમી જેમ આમા સામી તાળીઓ દઇ, હાથમાં હાથ મીલાવી, કરનાં લટકાં કરી મોહ ઉપજાવે છે, તેમજ આપણે પડખે પણ પધારી આપણને તેવું સુખ આપે તો ઠીક." આવો સંકલ્પ એ પંચાળની વૃજભૂમિ વચ્ચે કલ્પવૃક્ષ સમાન ખાખરાનાં ઝુંડોમાં સંતોને થતાં, અંતર્યામી શ્રીજીએ એ સુખ આપવા

દરેક સંતોની **વચ્ચે શ્રીજી** સ્વરૂપ સહુને પ્રત્યક્ષ જોવામાં આવ્યું. અને સાતમા મંગળના મધ્યમાં એ સ્વરૂપ જેવાં વસ્ત્રાલંકારથી શોભીત થઈ જેવો અભિનય કરે છે તેવા **સ્વરૂપે** સહુ સંતોને સુખ આપવા લાગ્યા. દરેકે દરેક પરમહંસોને એમ જણાયું કે, **શ્રીજી મહારાજ** મારી **સાથે જ હાથમાં હાથ મીલાવી, મંદ મંદ હસતા હસતા, રાસમંડળ રમી રહ્યા છે.** એ વખતે **શ્રીજીનાં** સેંકડો સ્વરૂપોમાંથી કામદેવને લજ્યા પમાડે તેવાં શીતળ શાંત કિરણો પ્રગટયાં અને જોનારને પણ અતિ શાંતિ પમાડતા હતા. પશુપક્ષી વેલી, વન, નદી, જળ, સહુ સ્તંભી ગયાં. ચંદ્ર પણ જાણે સહુના મસ્તક ઉપર જ સ્તંભી ગયો હોય તેવું જણાયું. દરેક રમનારાઓ પણ શરીરનું ભાન ભુલી એક **શ્રીજીમૂર્તિ**માં એકતાર બની શ્રીજી સાથે રમવા લાગ્યા. સદ્‌ગુરૂ **બ્રહ્માનંદસ્વામી** નવી નવી ગરબીઓ રચી બોલવા લાગ્યા. આવી રીતે **પંચાળા** રાસ મહોત્સવ પૂર્ણ કરી **શ્રીજી** (કૃષ્ણચંદ્ર સમાન) **છ માસની રાત્રીનું** સુખ એક રાત્રીમાં **પાંચસો** પરમહંસોને પાંચસો સ્વરૂપ ધરી આપ્યું હતું *સવાર થતાં **સહુ** નિત્યક્રમ કરી અનેક જાતનાં વ્યંજનોનો થાળ શ્રીજી મહારાજ જમીને સંતોની પંકિતમાં પીરસવા પધાર્યા. એ રાસ લીલાનું વર્ણન **ચારણીસાહિત્યમાં** સદ્‌ગુરૂ શ્રી બ્રહ્માનંદસ્વામીએ બીજે દિવસે રચી સભામાં સંભળાવેલ જે આ નીચે અર્થ સહિત આપવામાં આવેલ છે **આ** રાસાષ્ટકનો રેણુકીછંદ× **અને** ચર્ચરીછંદ છંદોના મુગટ સમાન છે; **જે બનાવવામાં અને બોલવવામાં અને અર્થ** કરવામાં ઘણા **જ** કઠીન છે **અને બનાવનાર તથા ગાનારની શકિતના માપદંડ સમાન ગણાય છે.**

---

*શ્રી વૃજભૂમિ તુલ્ય પંચાળાના પાદરમાં આજે જે જગ્યાએ શ્રીજીએ રાસ રચેલો ત્યાં ફરતો વંડો વાળી વચે છત્રીમાં શ્રીજીનાં ચરણારવિંદ પધરાવી શીલાલેખ નાખેલ છે.

×સદ્‌ગુરૂ શ્રી બ્રહ્માનંદસ્વામીએ, એ રાસાષ્ટકનો **રેણુકી છંદ** રચ્યા પછી સૌરાષ્ટ્રના ચારણ કવીઓ, રેણુકી છંદો રચવા લાગ્યા, તે પહેલાના રેણુકી છંદો મારા (સંપાદકના) જોવા વાંચવામાં આવ્યા નથી પ્રાચીન કાવ્યમાં ચંદકવી કૃત પૃથ્વીરાજ રાસામાં પણ તેવો છંદ નથી, એટલે સ્વામીશ્રીની કૃતિ પછીજ મૂળીમાં રવિરાજે નૃસિંહાવતારનો અને કચ્છમાં દેવીદાને શકિત રાસ મંડળનો એમ ઘણા કવિરાજોએ તે પછી રેણુકી છંદો રચેલ છે છતાં સ્વામીના છંદ જેવો સરલ અને ઝડ ઝમકવાળા બીજા છંદો ઓછા જોવામાં આવે છે.

આ છંદોમાં વ્રજભૂમિમાં શ્રી કૃષ્ણે રચેલ રાસનું વર્ણન કરેલ છે આપણે સૌને તો શ્રી કૃષ્ણ તે શ્રીજીમહારાજ ગોપાંગનાઓ તે સંતો અને વૃંદાવન પંચાળાની ભૂમિ જાણવી એમ સ્વામીએ સમજાવ્યું છે.

છંદ શેખર શ્રી રાસાષ્ટક રેણુકી છંદ

દોહા

એક સમય રાશિ ઉદિત અતિ, હોય મન અધિક હુલ્લાસ,
યમુના તટ વ્રજનાર જુત, રચ્યો મનોહર રાસ. ૧.

અર્થ–એક સમે ચંદ્રમા અતિશે પ્રકાશિત થયો (શરદપુનમની રાત્રીએ) ત્યારે મનમાં અતિશે આનંદ પામીને જમનાજીને કાંઠે વ્રજની સ્ત્રીયો સહિત મનને હરે એવા ભગવાને રાસ રચ્યો. (૧)

ભર ભર તન સજ આભરણ, વર વન કરણ વિહાર
કર કર ગ્રહ નટવર કૃષ્ણ, સર સર અનુસર સાર. ૨

અર્થ–ત્યારે ગોપાંગનાઓ ઘરેણાં સજીને શરીર ભરી ભરીને સુંદર વનમાં વિહાર કરવા સારૂ ગઈ, ત્યારે નટ વિદ્યામાં શ્રેષ્ઠ એવા શ્રીકૃષ્ણ ભગવાને હાથે હાથ ગ્રહણ કરીને જમનાજીના સુંદર કાંઠા ઉપર અનુસર્યા એટલે વિચાર્યા.

રેણુકી છંદ

છંદ ૧

સર સર પર સધર અમર તર અનુસર, કર કર વર ધર મેલ કરે,
હરિ હર સુર અવર અછર અતિ મનહર, ભર ભર અતિ ઉર હરખ ભરે,
નિરખત નર પ્રવર પ્રવર ગણ નિરજર, નિકર મુકટ શિર સવર નમે,
ઘણુરવ પટ ફરર ઘરર પદ ઘૂઘર, રંગ ભર સુંદર સ્યામ રમે.

અર્થ–તે જમનાજીના કાંઠા ઉપર સધર, એટલે સારાં, દેવતરૂ એટલે કલ્પવૃક્ષના જેવાં ઝાડ, જોર કરીને, મતલબ કે ફળને ભારે નમીને, પૃથ્વીનો મેળાપ કરે છે; ને તે સમે આકાશમાં હરિ એટલે ઇન્દ્ર, શિવ તથા બીજા દેવતાઓ અને અતિશે મનને હરણ કરે એવી અપ્સરાઓ તે ભરીભરીને અંતઃકરણમાં અતિશે હરખ ભરે છે; અને નર રૂપે ગોવાળિયાઓ ત્યાં પરવરી પરવરીને, એટલે જઇ જઇને નિરખે છે, તથા નિર્જર એટલે દેવતાઓના જથા કે જેઓને માથે મુગટ ધરેલા છે તે નિકર એટલો જથાબંધ વર એટલે મોટેરા સહિત ભગવાનને નમે છે: ત્યાં ઘણા શબ્દે થાય છે લુગડાં ફરર થાય છે અને પગના ઘુઘરા ઘરર વાગે છે અને રંગ ભર્યા સુંદર સ્યામ રમે છે. (૧)

છંદ ૨

ઝણુણુણુણુ ઝણુણુ ખણુણુ પદ ઝાંઝર, ગોમ ધણુણુણુ ગણુણુણુ ગયણે,
તણુણુણુ બજ તંત ઠણુણુ ટંકારવ, રણુણુણુ સુર ઘણુણુણુ રયણે,
ત્રહ ત્રહ અતિત્રણુણુ ધણુણુ બજ ત્રાંસા, ભ્રમણુ ભમરવત રમણુભમે,
ધણુ રવ પટ ફરર ધરર પદ ધૂધર રંગભર સુંદર સ્યામ રમે.

અર્થ-ઝણુણુણુણુ ઝણુણુ અને ખણુણુ એમ પગનાં ઝાંઝર વાગે છે. (ગો) પૃથ્વી ધણુણુ થાય છે અને ગયણુ એટલે આકાશમાં ગણુણુ એવો શબ્દ થાય છે અને તણુણુણુ એમ સરોદાની તાંત વાગે છે, અને ઠણુણુ એમ મંજિરાના ટકોરા થાય છે તથા બીજા વાજાના રણકારા તથ ઘણુકારાના સ્વર તે રાત્રીમાં થાય છે, ત્રહ ત્રહ ત્રણુણુ અને ધણુણુ એમ અંતિસેં ત્રાંસા વાગે છે, અને જેમ ભમમરા ભમે તે રીતે ગોપને ગોપીયો રમણુ કરતાં ભમે છે. ત્યાં ઘણા શબ્દો થાય છે. (૨)

છંદ ૩

ઝટ પટપટ ઉલટ પલટ નટવત ઝટ, લટ પટ કટ ઘટ નિપટ લળે
કોકટ અતિ ઉકટ ત્રકટ ગતિ ધિનકટ, મનડર, મટ લટ લપટ મળે,
જમુનાં તટ પ્રગટ અમટ અટ રટ જુટ, સુર થટ ખેખટ તેણ સમે,
ધણુ રવ, પટ ફરર ધરર પદ ધૂધર, રંગભર સુંદર સ્યામ રમે.

અર્થ-ઝટપટ લુગડાં અવળાં સવળાં થઇ જાય છે, અને નટની પેઠે ઝટ લટપટ થઈ જઇને, કેડેથી શરીર અતિશે લળે છે, કોઇ તો કેડેથી અતિશે ઉત્કૃષ્ટ રીતે ત્રણ કટકા એટલે ત્રીભંગીની રીતે ઘણી કેડ મરડે છે, અને મનમાંથી લોક લજ્યાનો ડર મટી ગયો છે, અને પરસ્પર લટીને લપટ થઇને મળી ગયાં છે, જમનાજીના કાંઠે પ્રગટ ભગવાન અમટ એટલે અવિનાશી અટન એટલે ફરવામાં અને રટન એટલે ગાવામાં જોડાયા છે, તે સમે દેવતાઓનો (થટ) જથો આકાશમાં ઉભો છે. ત્યાં ઘણા શબ્દો થાય છે.(૩)

છંદ ૪

ધમ ધમ અતિ ધમક ઠમક પદ ધૂધર, ધમ ધમ, કમ સમ હોત ધરા,
ભ્રમ ભ્રમ વત વિષમ પરિશ્રમ વતભ્રમ, ખમખમ દમ અહિ વિક્રમ ખશ,
ગમગતિ અતિ અગમ નિગમ ન લહત ગમ, નટવત રમઝમ ગમ મનમેં,
ધણુ રવ પટ ફરર ધરર પદ ધૂધર, રંગભર સુંદર શામ રમેં,

અર્થ:-પગના ઘુઘરાના ધમ ધમ ધમકારા અને ઠમકારા અતિશે થાય છે, અને ધમ ધમ એમ પગલાં માંડે છે, તેથી પૃથ્વી ઉંચી નીચી હોય તે સરખી થઇ જાય છે, એમ મંડળને ફેર ફુદરડી ફેરવે છે, તેથી વિષમ એટલે સહન ન થઈ શકે એવો પરિશ્રમ એટલે મહેનત પડે એવી રીતે કરે છે; તેથી શેષ નાગ દુઃખ સાંખી સાંખીને વિક્રમ એટલે ભાન ભુલીને ઉભો રહ્યો છે. જે ભગવાનનું જ્ઞાન અને ગતિ અતિશય છે, તેનું જ્ઞાન શાસ્ત્ર કે વેદ લઇ શકતા નથી તે ભગવાન નટની પેઠે રમઝમ નાચે છે. તેનું જ્ઞાન તેના જ મનમાં છે. ત્યાં ઘણા શબ્દો થાય છે. (૪)

છંદ ૫

ગત ગત પર ઉગત તુગત નૃત પ્રિયગત, રત ઉમનત ચિત વધત રતી,
તતપર ધ્રત નચત ઉચત મુખ થૈતત, આવૃત અત ઉત ભ્રમત અતી;
ધિધિતત ગત વજત મ્રદંગ સુર ઉદ્ધત, કૃતભ્રત નરતત અતંતક્રમે,
ઘણુ રવ પટ ફરર ધરર પદ ધૂધર, રંગભર સુંદર શ્યામ રમે;

અર્થ:-જુદી જુદી ચાલ ઉપર ઉકિત એટલે વાણી બોલે છે અને તેમજ પીયા એટલે ભગવાન જેવી ચાલ ચાલે છે તેવી ચાલ બીજાઓ ચાલે છે, અને સૌ ઉન્મત રહે છે અને ચિત્તમાં પ્રિતિ વધે છે, તત્પરપણું એટલે હુશિયારી ધરીને નાચે છે; અને મુખેથી થેઇ તત્ત, થેઈ તત્ત, એમ ઉચરે છે; અને આમતેમ અતિશે ફુદડી ફરે છે; ત્યાં મૃદંગ ધિધિતત્ ધિધિતત્ એવી ગતિથી વાગે છે; તેનો સ્વર ઉદ્ધત એટલે ઉંચો થાય છે, અને સૌને ભૃત એટલે દાસ કરી લીધાં છે, તેઓ અત્યંત અનુક્રમે નાચે છે. ત્યાં ઘણા શબ્દો થાય છે. (૫)

છંદ ૬

થન ગન તન નચત પવન પ્રચલન થન, સુમન ગગન ધુન મગન સુરા,
મન મન વર કૃષ્ણ પ્રસન્ન ધન તન મન, ધન ધન વન ધન તાસ ધરા;
વિશરે તન ભાન ખાન પાન વિધિ, ગાન તાન જેહિ કાન ગમે,
ઘણુ રવ પટફરર ધરર પદ ધૂધર, રંગભર સુંદર શ્યામ રમે;

અર્થ:-ગોપી અને ગોવાલ શરીરે થન ગન થન ગન નાચે છે; તે સ્થાને પવન ચાલતો નથી, અને આકાશમાં દેવતાઓ મગ્ન થઇને ધુનિ કરે છે, અને સુમન એટલે પુષ્પ વરસાવે છે, અને તેઓ મનમાં એમ

માને છે કે વર એટલે સુંદર શ્રી કૃષ્ણ જેના ઉપર પ્રસન્ન થયા છે, તેઓના તનને અને મનને ધન્ય છે, તથા તે વૃંદાવન ને અને તે પૃથ્વીને પણ ધન્ય છે; જેઓને તે ભગવાનનું ગાનતાન ગમે છે, તેઓને શરીરનું ભાન વિસરી ગયું અને ખાવાપીવાની રીત પણ વિસરી ગઇ, ત્યાં ઘણા શબ્દો થાય છે [૬]

છંદ ૭

ઢળ ઢળ રંગ પ્રગલ અઢળ જન પર ઢળ, ઝળ ઝળ અનકળ તેજ ઝરે,
ખળ ખળ ભુજ ચૂડ ચપળ અતિ ખળકત, કાન કતોહળ પ્રબળ કરે;
વળ વળ ગળ હસ્ત તુમળ ચળ ચિતવળ, જુગલે જુગલ પ્રતિરંગ જમે,
ઘણુ રવ પટ ફરર ધરર પદ ધૂધર, રંગભર સુંદર શ્યામ રમે.

અર્થ:—ત્યાં ભગવાન દયાથી પીગળીને દયાના રંગ વડે વ્રજજન ઉપર ઢળી ઢળીને અઢળક ઢળ્યા છે, અને તેમના શરીરનું તેજ કળી શકાય નહીં, એવું ઝળઝળાટ થઇ રહ્યું છે. ગોપિયોના હાથની ચુડીયો અતિ ચપળ અને ખળ ખળ એમ ખખડે છે, અને ત્યાં શ્રી કૃષ્ણ ભગવાન મોટું કૌતુક કરે છે, એક બીજાને ગળે હાથવાળી વાળીને તેમજ ચપળ ચિત્ત તે પણ વળી વળીને મળી ગયાં છે, અને બંને જણ વચ્ચે રંગ જામ્યો છે. ત્યાં ઘણા શબ્દો થાય છે. (૭)

છંદ ૮

સર વસ વસ મોહ દરસ સુરથિત શશિ, અરસ પરસ ત્રસ ચરસ અતી,
કસ કસ પટ હુલસ વિલસ ચિત આકસ, રસબસ ખુસ હસ વરસ રતી;
દ્રસ નવરસ સરસ ભયો બ્રહ્માનંદ, અનરસ મનસ તરસ અથમે,
ઘણુ રવ પટ ફરર ધરર પદ ધૂધર, રંગભર સુંદર શ્યામ રમે.

અર્થ:—તે દેખીને સર્વ મોહને વશ થઇ ગયાં અને સૂરજ અને ચંદ્ર પણ સ્થિર થયા, અને ગોપી તથા ગોવાળને પરસ્પર તે રાસ રમવાની તૃષ્ણા તથા ચડસ અતિશય વધ્યો છે, લુગડાં તાણીને પહેરી પહેરીને હુલ્લાસથી વિલસે છે, અર્થાત્ રમે છે; અને એક બીજાના ચિત્તનું આકર્ષણ કરે છે, અને રસબસ થઇને ખુશી થઇને હસે છે, અને પ્રિતની વૃષ્ટિ થઇ રહી છે બ્રહ્માનંદ સ્વામી કહે છે કે નવરસમય ભગવાનનું દર્શન સારૂં થયું અને અનરસ એટલે ખોટો રસ (અન્યરસ) મનની તૃષ્ણા આથમી ગઈ. ત્યાં ઘણા શબ્દો થાય છે. (૪)

છપય

રમત મનોહર રાસ. સદા સુખવાસ સ્વતંતર,
પ્રબલ ગોપજન પાસ. કમળ આભાસ શશીકર,
વિહરત કરત વિનોદ. મોદ અંતર નહિં માવે,
અરસ પરસ એક તાર, દરસ નવરસ દરસાવે,
સુખરૂપ સદા અસરણ શરણ. ફનાં કરણ ભવ ફૂંદકે.

+ સંત-સાથ સદા ખેલત સહી નાથ સો બ્રહ્માનંદકે

અર્થ-સદા સુખના નિવાસરૂપ અને સ્વતંત્ર ભગવાન મનોહર રાસ રમે છે તે ગોપ જનની પાસે બીજા જે મહા બળિયા હતા તેઓ જેમ ચંદ્રની કિરણોથી કમળનો આભાસ ઝાંખો પડી જાય, તેમ ઝાંખા પડી ગયા. તે ગોપજન વિહાર કરે છે. એટલે ફરે છે, અને વિનોદ કરે છે. તેમ જ તેઓના અંતઃકરણમાં આનંદ સમાતો નથી. અને પરસ્પર એક દૃષ્ટિથી નવરસમય દર્શન કરાવે છે. અશરણના શરણ છે, અને ભવના બંધનને તોડી નાખે એવા છે. અને એ જ બ્રહ્માનંદનો સ્વામી હમણાં સંતોની સાથે નક્કી ખેલી રહ્યા છે.

શ્રી રાસાષ્ટક રેણુકી છંદ સમાપ્ત

ઉપરના છંદથી બીજે નંબરે પિંગળ શાસ્ત્રમાં "ચર્ચરી" નામનો છંદ છે, તે છંદ પણ સ્વામીએ પંચાળા માંજ રાસોત્સવ રમ્યા પછી રચેલો છે જે આ નીચે આપવામાં આવેલ છે.

છંદ શેખર રાસાષ્ટક ચર્ચરી છંદ

છંદ ૧

એક નિશિ શશિ અતિ ઉજાસ, પ્રૌઢ શરદ રૂતુ પ્રકાશ, રમન રાશ, જગનિવાસ ચિત્તવિલાસ કીને, ॥ મુરલિ ધુન અતિ રસાલ, ગેહરે સુર કર ગોપાલ, તાન માન સુભગતાલ, મન * મરાલ લીને, ॥ બ્રહ્મતિય સુનભર ઉછાવ, બનઠનતન અતિબનાવ, ચિત્તવત ગત નૃત ઉછાવ, હાવ ભાવ સાચે, ॥ હરિહર અજ હેરહેર, વિકસત સુર બેરબેર, કરગટ ઘટ ફેરફેર નટવર નાચે ॥

+ તમામ છંદમાં શ્રીકૃષ્ણ લીલા ગાઇને છેલ્લે છેલ્લે છપયની છેલ્લી તુકમાં સ્વામીશ્રી કહે છે કે, "સંત સાથ સદા ખેલત સહી નાથ સો બ્રહ્માનંદ કે" એટલે આજ પંચાળામાં જે ભગવાન સંતો સાથે રાસરમણ ખેલી રહ્યા છે તેનો જ આ છંદ છે, તેમ સમજવું.

* પરમહંસો (સંતો)

અર્થ-એક રાત્રીમાં ચંદ્રમાનો ઉજાસ ઘણો થયો, અને તે ચંદ્ર મોટા શરદ રૂતુનો પ્રકાશિત હતો, અર્થાત પૂનમનો હતો. તે સમે આખા જગતમાં જેનો નિવાસ છે એવા શ્રીકૃષ્ણ ભગવાને રાસ રમવાનો પોતાના મનમાં વિલાસ કર્યો. એટલે ઉમંગ ધર્યો, ત્યારે ગોપાલ એટલે શ્રીકૃષ્ણે અતિ મોટા સ્વરથી મોરલીનો નાદ કર્યો, તેમાં તાનમાન અને સરસ તાલ લાવીને પરમ હંસનાં મન ખેંચી લીધાં, તે સ્વર સાંભળીને વ્રજની સ્ત્રીઓ ભર ઉમંગથી અતિશે શણગારના બનાવથી બની ઠણીને નાચવાની ચાલનો ઉઠાવ મનમાં સાચા હાવભાવથી ચિંતવવા લાગી ત્યાં હરિ ઇન્દ્ર અથવા વિશ્નું, (હર) શિવ અને બ્રહ્મા આદિક દેવો આવીને વારે વારે નિરખવા લાગ્યા: તેમ જ વારે વારે તે ગોપીઓના ગાવાનો સ્વર પણ ખુલ્લો થતો હતો, અને શરીરે વારે વારે કુદડી ફરીને નટવર એવા જે ભગવાન તે નાચવા લાગ્યા. (૧)

છંદ ૨

ઠેંઠેં બજ ત્રંબક ઠોર, ચેંચેં સરનાઇ સોર, ધેંધેં બજ પ્રણવ ધેંધેં બોલ, ॥ ઝુક ઝુક ઝુક બજત ઝંઝ, ટુક ટુક મંજીર રંજ, ડુકડુક ઉપંગ ચંગ, અતિ ઉમંગ ડોલે ॥ દ્રગડદાં દ્રગડદાં પખાજ, થગડદા થૈ થૈ સમાજ, કડકડદા કડકડદા ટુકડ ત્રુકડ, ઘન થટ રાચે, ॥ હરિહર અજ હેર હેર, વિકસત સુર ખેર ખેર, ફરગટ ઘટ ફેરફેર નટવર નાચે ॥

અર્થ-તે ઠેકાણે ઠેંઠેં એમ ત્રંબાળુ વાગવા લાગ્યાં. અને ચેંચેં એમ શરણાઇઓના શોર થવા લાગ્યા, અને ધેંધેં એ રીતે ઢોલક વાગે છે, અને મોટો ઢોલ ધેંધેં એમ બોલે છે, ઝુક ઝુક એમ ઝાંઝ વાગે છે, અને ટુક ટુક એવા શબ્દથી મંજિરા મનરંજન કરે છે, તેમ જ ડુક ડુક એ રીતે ઉપંગ નામનું વાજું, તથા મોરચંગ બનાવે છે, અને ઘણા ઉમંગથી ફરે છે, અને દ્રગડદા દ્રગડદા એ રીતે પખાજ વાગે છે, અને તે ગોપી અને ગોવાળાનો સમાજ થગડદાં અને થેઇ થેઇ નાચે છે, અને કુકડદા કુકડદા એમ નરઘાં બોલે બોલે છે, તથા ત્રુકટઘન એમ પણ વાગે છે, તેથી જોવા મળેલો થટ ખુશી થાય છે. ત્યાં ઇન્દ્ર શિવ બ્રહ્માદિક દેવો આવીને (૨)

છંદ ૩

સંતન અભિરામ ધામ, ક્રમત રમત ભ્રમતકામ, પ્રમત શ્રમત નમત ગ્રામ, વામ હામ લોભે, ॥ અટન ઘટન અતિ ઉદામ, થન ગન તન ઠામ ઠામ, તજ વિશ્રામ અતિ વિભ્રામ, શ્યામ સુંદર સોભે, ॥ જમુનાં કે નીર તીર ખેલત

બલવીર વીર, ચહુંઘટ થક સઘટભીર, કટિ સુધીર કાચે, ॥ હરિહર અજ હેરહેર વિકસત સુર બેર, ફરગટ ઘટ ફેર ફેર નટવર નાચે.

અર્થ:–તે ભગવાન સંત પુરૂષોના મનને ઠરવાના સુંદર ધામ રૂપ છે, તે કદમ ભરે છે, અને રમે છે, તેને જોઇને કામદેવ પણ ભ્રમમાં પડે છે અને ઉન્મત એવા ગોવાળિયાના ગ્રામ એટલે સમુદાય થાકી જઇને ભગવાનને નમે છે, અને વામ એટલે તે ગોપીઓની હિંમત ભગવાનને જોઇને લોભાઇ જાય છે, અતિ ઉત્તમ રીતે શરીરે ફરે છે, અને ઠેકાણે ઠેકાણે શરીર થનગન નાચે છે, તે વિસામો લેવા નું તજીને અતિસેંજ ભ્રમણ કરે છે, તેમાં શ્રીકૃષ્ણ ભગવાન સારા શોભે છે, એ રીતે જમનાંજીના જળના કીનારા ઉપર બળ વીરના ભાઇ રમે છે, અને ચારે તરફ રસ્તાઓમાં માણસોના થટની ઘણી ભીડ થઇ છે, અને તે ધીરજવાન ગોવાળિયાઓએ કેડે કાછડા વાળ્યા છે, ત્યાં ઇન્દ્ર, શિવ, બ્રહ્માદિક દેવો આવીને...(૩)

છંદ ૪

ઝળળળ તનકાંતિ ઝળક, ખળળળ ભુજ ચૂડ ખળક, સળળળ જોં હિ વીજ સળક ભળક ભાળ સાજે ॥ અટપટ લટ છૂટ અલક, ત્રઘટ શુભકીન તિલક, હટ હટ ઘટ ચુગટ હલક, નટ બિલાસ રાજે ॥ તન તન પ્રતિ સુગત તાન, જન જન મન એક જાન કત ઉત મુખ કાન કાન, માન ગાન માચે ॥ હરિહર અજ હેર હેર, વિકસત સુર બેર બેર ફરગટ ઘટ ફેર ફેર નટવર નાચે ॥

અર્થ:–અને ઝળળ એમ ગોપિયોના શરિરની કાન્તિ ઝળકે છે. અને તેમના હાથના ચુડા ખળળળ એમ ખળકે છે. અને વીજળીની પેઠે સળળળ એમ સળકે છે, અને તેને પોતાના કપાળનો ભભકો સજ્યો છે, તેમના ચોટલાની લટ વાંકી ચુંકી છૂટી પડી છે. અને શરિરના કીનારા ઉપર અર્થાત કપાળમાં સારાં તિલક એટલે આડયો કરેલી છે. અને શરીરે હઠી હઠીને ત્રીભંગી ચાલની પેઠે હાલે છે, તેથી નટના જેવો ખેલ શોભે છે, પ્રત્યેક માણસના મન મળીને જાણે એકજ થઈ ગયાં છે, અને મોઢેથી ઉકિત એટલે વાણી, હે કાન હે કાન એમ કહે છે, અને ગાનના માનમાં મચી રહ્યાં છે ત્યાં ઇન્દ્ર, શિવ, બ્રહ્માદિક દેવો આવી નેં...(૪)

છંદ ૫

ધમમમ ધુધરૂ ધમંક, ઠમમમ ઝાંઝર ઠમંક ધમમમમમ ભૂ ધમંક,

ગત નિશંક ગાવે ।। ઝગ ઝગ ઝગમગાટ, થગ થગ થૈ થૈ તથાટ, નૌતમ પગ, દ્રગ નિરાટ, લલિતનાટ–લાવે ।। લથ બથ હથગુંથલીન, પથ પથ પિય સથ પ્રવીન કથકથ ગ્રંથ શેશકીન, જુથ નવીન જાચે ।। હરિહર અજ હેર હેર, વિકસત સુર બેર બેર, ફરગટ ઘટ ફેર ફેર, નટવર નાચે.

અર્થ–ધમ ધમ એમ ધુધરા ધમકે છે, અને ઠમ ઠમ એમ ઝાંઝર ઠમકે છે, અને ધમમમમ એમ પૃથ્વી ધમકે છે, અને નિઃશંક થઇને ગતિ કરીને ગાય છે, તે ભગવાનની કાન્તિનો ઝગમગાટ ઝગ ઝગી રહ્યો છે. અને થગ થગતથા થેઈ થેઇ એવા નૃત્યોનો થાટ મચ્યો છે. અને સૌથી સરસ ચરણ શોભે છે, તથા નેત્ર પણ અદ્ભૂત શોભે છે, અને સુંદર નૃત્યનો ભેદ લાવે છે, તે ગોપી અને ગોપી અને ગોવાળાએ લથબથ થઇને એક બીજાના હાથ ગુંથી લીધા છે, અર્થાત આંકડા ભીડાયા છે, અને તે પ્રવિણ ગોપીઓ રસ્તે રસ્તે શ્રીકૃષ્ણ સ્વામીની સાથે ફરે છે, તે લીળાનું કથન કરી કરીને શેષનાગે ગ્રંથ બનાવ્યો, તે નવા નવા મુનિઓ વાંચવાને માગે છે. ત્યાં ઇન્દ્ર, બ્રહ્મા આદિક દેવો આવીને...(૫)

છંદ ૫

નૌત્તમ છબિનંદનંદ, મુખ સુ હાસ મંદમંદ, દંપતિ જુત દ્વંદ્વંદ જગતવંદ ડોલે ।। વિનતા સુર વ્રંદ, વ્રંદ નિરખત આનંદ કંદ ગતિ અતિ સ્વછંદ, છંદ જય જય બોલે ।। જુગલિત કર જોર જોર, ઠમક ઝમક ઠોર ઠોર. વિમલતાન તોર, ઘોર મોરલી વાચે ।। હરિહર અજ હેર હેર, વિકસત સુર બેર બેર, ફટગટ ઘટ ફેરફેર, નટવર નાચે.

અર્થ--નંદના પુત્રની છબી અતિષે ઉત્તમ બની છે, અને તેમનું મુખારવિંદ થોડું થોડું હસતું છે. અને તે જગતને વંદવા યોગ્ય એવા ભગવાન પ્રિયા અને પ્રિયનાં જોડે જોડાં બનીને ફરે છે ત્યાં દેવની સ્ત્રીયો ટોળે ટોળે મળીને આનંદના થડ રૂપ એવા ભગવાનને નિરખે છે, તે ભગવાન અતિશે સ્વચ્છંદ પણે ગતિ કરે છે, તે જોઇને (છંદ) વેદ જય જયકાર બોલે છે. અને તે જોડલાં એ હાથે હાથ જોડ્યા છે, અને ઠેકાણે ઠેકાણે ઠમકારા અને ઝમકારા થાય છે. અને નિર્મળ તાન તોડે છે અને ઘણા ઘોરથી મોરલી બજાવે છે. ત્યાં ઇન્દ્ર, શિવ, બ્રહ્મા આદિ દેવો આવીને...(૬)

છંદ ૭

લખ છબિ સુરપતિ લજીત, ગુહ્ય ગાન તાન ગીત, પ્રિય પ્રિયા સહીત પ્રીત, સમરજીત શોભે ॥ રમત. ભમત અજબ રીત, ચકિત ઝુકિત થકિત ચીત, લલિત હલિત મલિત લીત, નીરખ મીત લોભે ॥ લુંબ ઝુંબ એક લગન, વિમલિત દ્રગજાત વિઘન, તક તક ચક હોત તગન, પ્રૌઢ મગન પ્રાચે ॥ હરિહર અજ હેર હેર, વિકસત સુર બેર બેર. ફરગટ ઘટ ફેર ફેર, નટવર નાચે.

અર્થ–તે ભગવાનની છબિને જોઇને ઇન્દ્ર લજાય છે, અને તેમના ગીતનું ગાન તથા તાન ગુપ્ત રીતનું છે, તે પ્રિયા અને પિયુ પ્રીતિ એ સહિત છે. પણ સ્મર એટલે કામદેવને જીતી લીધો હોય એવાં શોભે છે. તે અજાયબ રીતે રમે છે, અને ભમે છે, અને મનમાં ચકિત થઇને અર્થાત આશ્ચર્ય પામીમી ઝુકે છે, અને વળી થાકી જાય છે, તેમજ સુંદર રીતે હળી મળી લીધું છે, તે નિરખવાને તેના મિત્રોનાં મન લોભાય છે, લુંબી ઝુબીને એકરૂપ થઈ ગયાં હોય એમ લાગે છે, અને નેત્ર શોભાય માન છે, તે જોતાં વિઘ્ન જતાં રહે છે, તેમના કાનમાં તગન એટલે કુંડળ તક તક એમ ચકચકી રહ્યાં છે, તે જોઇને પ્રાચીન કાળના મોટા મુનિઓ મગ્ન થાય છે. ત્યાં ઇન્દ્ર, શિવ, બ્રહ્મા આદિક આવીને...(૭)

છંદ ૮

તતતતતત હોતતાન, અચુબિત ગત આન આન, ધુરજટિ ઘટ છુટત ધ્યાન, કાન બાન સુનતે ॥ ગેહરિ ધુન હોતગાન, મંગલ સુર માન સાન, ભૂલ ભાન ખાનપાન, પ્રાનજાન ભનતે ॥ ધિધિકટ નૃતધાર ધાર, ત્રિમિત તહાં સતાર તાર, બ્રહ્માનંદ વારવાર, ચરનન ચિત સચે ॥ હરિહર અજ હેર હરે વિકસત સુરબેરબેર, ફટગટ ઘટ ફેર ફેર, નટવર નાચે.

અર્થ–ત્યાં તત તત તત તત એમ તાન લેવાનો શબ્દ થાય છે અને અચુંબિત એટલે આગળ કોઈએ કહેલી નહીં એવી જુદી જુદી ગતિ લાવે છે, અને તે ગીતની વાણી કાને સાંભળીને શિવજીના શરીરનું ધ્યાન છુટી જાય છે. એવા ઘાટા સ્વરથી ગાન થાય છે, તે સાંભળીને દેવતાઓ મંગળકારી માની માનીને શરીરનું તથા ખાવા પીવાનું ભાન ભુલી જઇને તે ભગવાનની સ્તુતિ ભણતાં ભગવાનને પોતાના પ્રાણ જેવા જાણ્યા અને ધિધિકટ એવી ઢબનો નાચ ધરીધરીને સ્ત્રીયો એટલે ગોપિયો અને મિત્રો એટલે ગોવાળીયાઓ

તાળીએ તાળી દઇને હસે છે તે જોઇને બ્રહ્માનંદ સ્વામીનું મન તે ભગવાનના ચરણાર વિન્દોમાં રાચે છે. ત્યાં ઇન્દ્ર શિવ, બ્રહ્મા આદિક દેવતાઓ આવીને...૮

ઇતિ શ્રી રાસાષ્ટક ચર્ચરી છંદ સમાપ્ત

સ્વામીશ્રીની કચ્છ ભુજની છેલ્લી યાત્રા

અમદાવાદથી ધ. ધુ. આચાર્ય મહારાજશ્રીનો પત્ર લઈ મહારાજશ્રીના હજુરી પાર્ષદ સ્વામીશ્રીને તેડવાને મુળીએ આવ્યા. પત્રમાં જણાવેલ જે, "અમારે ભુજ જવાનું છે. કચ્છમાં આચાર્ય તરીકે પહેલ વહેલું જ જવાનું થતાં તમો તમારા મંડળના સાધુ સાથે આંહી આવો એટલે આંહીથી સૌ જઇએ" એ પત્ર વાંચી સ્વામીશ્રી પોતાના અમુક સાધુઓને મુળીમાં રાખી બાકીના મંડળને સાથે લઇ અમદાવાદ પધાર્યા. અને ત્યાંથી મહારાજશ્રી સાથે ભુજ પધાર્યા. એ વખતે સદ્‌ગુરૂ શ્રી દેવાનંદસ્વામી, શ્રી એવદત્તાનંદસ્વામી તથા શ્રી નિર્માનાનંદસ્વામી, તથા તદ્રુપાનંદસ્વામી તથા નિર્દોષાનંદ સ્વામી તથા શુદ્ધાત્માનંદસ્વામી અને પાર્ષદ ભગુજી, જોરાજી તથા દેવાજી વગેરે સાથે હતા. ભુજમાં ધ. ધુ, આચાર્ય શ્રી અયોધ્યાપ્રસાદજી મહારાજ પ્રથમ વાર પધારતા હોઈ સત્સંગીઓમાં અપૂર્વ ઉત્સાહ હતો. કચ્છ દેશના તમામ હરિભકતો એ વખતે ભુજ શહેરમાં દર્શને આવેલા અને જાણે સાક્ષાત્ શ્રીજી મહારાજ પધાર્યા હોય એવા ભાવથી મહારાજશ્રીનું સ્વાગત કરવા રાજ્યની તમામ રીયાસત લાવી બહુ જ ભારે ઉમંગથી સામૈયું કર્યું હતું.

મહારાજશ્રી દરરોજ મોટી સભાઓ ભરતા સદ્‌ગુરૂઓ ઉપદેશની વાતો કરી પોતાના શુદ્ધ ચરિત્રની છાપ નગરવાસીઓ ઉપર પાડતા. રાત્રે વાજીંત્રો સાથે ભજન કીર્તન આદિ સંગીતનો સમારંભ થતો. સવારની સભા કરી સત્સંગીઓના ઘરે મહારાજ પધરામણીએ પધારતા, કચ્છ દેશના લોકોની પ્રાર્થનાથી આચાર્ય શ્રી કચ્છને ગામડે ગામડે નાનામાં નાના હરિભકતને આંગણે પધારમણીએ સ્વામીશ્રીની સાથે પધારતા. આવી રીતે લગભગ એક માસ કચ્છ દેશમાં રહી હરિભકતો ને અપૂર્વ સુખ આપેલું હતું; સ્વામીશ્રીના જીવનમાં કચ્છની આ ત્રીજી સફર હતી, ને તે નોંધપાત્ર છેલ્લી સફર હતી

(૧) પહેલી કચ્છની મુસાફરી વખતે પૂર્વાશ્રમમાં સ્વામીશ્રી વિદ્યાભ્યાસ કરવા આવ્યા, ત્યારે દશથી વધુ વર્ષો રહી બધો કચ્છ પ્રદેશ ખૂબ અનુભવેલો હતો.

(૨) પ્રથેમ મુશાફરી પછી વીશ વરસે સં. ૧૮૭૯ માં શ્રીજી મહારાજે, ભુજ મંદિરમાં નરનારાયણ દેવ પધરાવ્યા ત્યારે શ્રીજીના સાથે સ્વામી આવેલ તે બીજી મુશાફરી હતી. એ વખતે ત્યાં ભુજની ગાદી ઉપર મહારાવ શ્રી દેશળજી માત્ર ૬ છ વરસની ઉમરના સગીર વયના હતા. અને પાઠશાળાના અધ્યાપક (સ્વામીશ્રીના વિદ્યાગુરૂ) અભયદાનજીના નામે હતા. આ વખતે તેઓ પણ દેવ થઇ ગયા હતા. અને જુની કચેરીના ઓળખાણ પીછાણવાળા માત્ર કોઇક જ હતા. વળી એ સં. ૧૮૭૯માં કચ્છમાં ભયંકર દુકાળ હતો. એટલે શ્રીજી મહારાજ પણ એ કારણથી ત્યાં વધારે વખત નહીં રહેતાં પ્રતિષ્ઠા યજ્ઞ કરી, મૂર્તિઓ સ્થાપી, તુરત જ કાઠીયાવાડમાં પધાર્યા હતા.

* (૩) આ સમયે એટલે સં. ૧૮૮૮માં ધ.ધુ. આચાર્ય મહારાજશ્રી સાથે સ્વામીશ્રી ત્રીજી વખત કચ્છ દેશમાં પધાર્યા. ત્યારે સગીર રાજા શ્રી દેશળજી પંનર વર્ષની ઉંમરના હતા; એટલે રાજ્યમાં કોઇ જુના દરબારીઓ, સ્વામીશ્રીને પીછાને તેવા નહોતા. કચ્છના સત્સંગીઓને ગામડે ગામડે, અને ઘરે ઘરે મહારાજશ્રીને પધરાવી લગભગ એક માસ કચ્છ દેશમાં વિચરી ભુજમાં પણ વયોવૃદ્ધ અને શ્રીજીની પ્રસાદીના જંગમ તીર્થ જેવા સુત્રધા સુંદરભાઇ તથા હીરજીભાઇ અને જેઠી (મલ્લ(ગંગારામ-ભાઈ વગેરે અગ્રણ્ય સત્સંગીઓને મંદિરની અને સત્સંગની ભલામણ કરી સહુને સંપીને રહેવાનો અને સત્સંગ વધારવાનો ઉપદેશ આપી, દેશમાં જવાની રજા લઇ મહારાજશ્રીની સ્વારી સંગાથે વાગડ પ્રદેશમાં પધાર્યા.

રણમાં નંદિની સ્વારી

વાગડ પ્રદેશમાં સ્વામી ઘણા વર્ષે પધાર્યા હોવાથી (આચાર્ય મહારાજશ્રી અમદાવાદ પધાર્યા પછી પણ મહારાજશ્રીની આજ્ઞાથી સ્વામી આઠ દશ દિવસો વધુ રહ્યા હતા. ત્યાંના હરિભકતોને દર્શને સમાગમનું સુખ આપીને સહુને રાજી કરીને ચાલ્યા. પોતાની સ્વારીના ઘોડાને (વીંછીઆ ઘોડાને) પાર્ષદ સાથે આગળ મોકલી પોતે સહુ સંતો સાથે પગે ચાલવા લાગ્યા. રણ પાણીથી ભરાયેલ હતું; તે હજી બરાબર સુકાયું ન હોતું. સ્વામીશ્રીની પુષ્ટ કાયા, વયોવૃદ્ધ, અને રણના સહજ ગારામાં અણવાંણે પગે ચાલતાં પ્રવાસ કરતાં ઘણોજ શ્રમ પડતો હતો. આમ ચાલતાં ચાલતાં રણ ઓળંગ્યા પછી સ્વામીને

* ઉપરના ત્રણ પ્રસંગો ઉપરાંત સ્વામી કચ્છ (ભુજ પધાર્યાનું વાર્તા ગ્રંતોમાંથી નીકળે છે પણ આ ત્રણ પ્રસંગ

મૂર્છા આવતી જોઇ તેઓશ્રીને સંતોએ મળીને અદ્ધર ઝીલી લીધા. અને પાલખી જેવું હાથોહાથ મેળવીને સુખાસન બનાવી સ્વામીને તેમાં પધરાવી સહુએ અધર ઝાલી રાખ્યા. બે ઘડી પછી મુર્છા વળતાં સ્વામીશ્રીએ સંતો ઉપર બહુજ રાજીપો જણાવીને કહ્યું કે, "આવા વિકટ પંથમાં હાથોહાથ મારી આ પ્રચંડ કાયાને અદ્ધર ઝીલી રાખતાં તમો સહુને બહુજ પરિશ્રમ પડ્યો હશે; તેથી હું રાજી થઇ તમોને વચન આપું છું કે જ્યારે મારો દેહ મેલવાનો સમય આવશે ત્યારે હાલ જેટલા તમો (આંહી રણ મધ્યે) હાજર છો, તેટલાની સમીપે દર્શન દઇને દેહ મેલીશ તેમજ તમો દેહ મેલશો ત્યારે શ્રીજી મહારાજ સાથે તમો સહુને હું તેડવા આવીશ, એવો હું તમો સહુને કોલ દઉં છું." પછી સ્વામીશ્રી પાણી પી સ્વસ્થ થતાં પાછા એજ રણમાં (ગારામાં) ચાલવા લાગ્યા, તેથી શરીરે પસીનો વળવા લાગ્યો અને થાક પણ લાગ્યો, રણમાં નીચે બેસીને ક્યાં યે વિસામો ખવાય તેવી જગ્યા નજીક હતી નહિ. સહુ સ્વામીને પરિશ્રમ પડતો જોઇ ફરતા વીંટાઇ વળ્યા અને શરીર નીચે ન પડી જાય તેની સાવચેતી રાખવા મંડ્યા, તેટલામાં એક વણઝારો પોઠ લઇને નીકળ્યો, તેણે સ્વામીશ્રીને મોટા મહાત્મા પુરૂષને થાકેલા જાણી, પોતાને બેસવાનો જે એક ઉત્તમ પોઠિયો (મોટો બળદ) હતો, તે ઉપર બીરાજવા સ્વામીને અરજ કરી. સ્વામીએ તેની વિનતીને સ્વીકારી પોઠિયા ઉપર નાખેલી ગાદલી માથે પોતાની ભગવી ધાબળી બીછાવી પોઠિયે બીરાજ્યા. સહુ સંતો ફરતા વીંટાઇને ચાલ્યા, અને વણઝારો તે પોઠિયાને દોરીને આગળ ચાલ્યો. સ્વામીશ્રી કહેવા લાગ્યા કે, આ મહાદેવજીના વાહન (નંદીશ્વર)ની સ્વારી પણ શ્રીજી ઇચ્છાથી પુર્ણ થઇ. આ શરીરે પુર્વાશ્રમમાં જુનાગઢમાં નવાબના હાથી ઉપર પણ સ્વારી કરી હતી. પાલખી ઉપર, ઉંટ ઉપર, ઘોડાઓ ઉપર ઘોડાગાડીમાં અને ઘોડાવેલમાં શીગરામ ગાડીમાં, બળદની બેલગાડીમાં અને બળદના એકા વગેરેમાં શ્રીજી ઇચ્છાથી સ્વારી કરી હતી; અને આજે શંકર ભગવાનના નંદીશ્વરની સેવાને સ્વિકારી તેની અભિલાષા પૂર્ણ કરી." એમ વાર્તા કરતાં કરતાં રણ ઓળંગી સામે કીનારે આવ્યા ત્યાં પાર્ષદો સ્વામીના (વીંછીયા) ઘોડા સાથે હાજર ઉભા હતા, એટલે સ્વામી પોઠિયા ઉપરથી નીચે ઉતરી, એ વણઝારાને કહ્યુ કે, "તમોએ અમોને રણ ઉતરવામાં મદદ કરી તેથી અમે બહુજ રાજી થઇને કહીએ છીએ કે, તમને આ ભાવસાગર ઉતરવામાં અમે

જરૂર મદદ કરશું. પણ એક સ્વામિનારાયણના સાધુ બહુજ જાડા શરીરવાળા રણમાં મને મલ્યા હતા, એટલું યાદ રાખી મને સંભારશો તો તમારૂં કલ્યાણ થશે. અને તમને તેનું શુભ ફળ જરૂર મળશે. વળી આ પોઠિયાએ મારી પુષ્ટ કાયાનું વજન ઉપાડી આટલા ગાઉ રણમાં ચાલ્યો, તેથી તે જીવ આ બળદનો દેહ છોડયા પછી કચ્છ દેશમાં સારા સત્સંગીના ઘરે જન્મ ધરશે, નેં સારા ભગવાનના ભકત થઇ અંતે અક્ષર ધામને પામશે.' એ રીતે વણઝારાને વર આપી સ્વામીએ સાકરનો ખોબો ભરી પ્રસાદી આપી અને પોઠિયાના માથે હાથ ફેરવ્યો *

ઈતિ શ્રી કેસરભકત વિરચિતે શ્રી બ્રહ્મસંહિતા મધ્યે પંચમ પ્રકરણે ધ. ધુ, અયોધ્યાપ્રસાદજી મહારાજ સદગુરૂ દેવાનંદ સ્વામી સંવાદે સ્વામીશ્રીની શ્રેષ્ઠતમ કાવ્ય કૃતિ તથા કચ્છભુજની છેલ્લી યાત્રા ૧૦ દસમોઅધ્યાય, સમાપ્તઃ ॥ ૧૦ ॥

શ્રીજી

અધ્યાય ૧૧ અગ્યારમો

સ્વામીશ્રીનાં છેલ્લાં હિન્દી ગુજરાતી કાવ્યો

કચ્છ દેશથી વાગડ થઇ અમદાવાદ આવી, ત્યાંથી સ્વામીશ્રી મુળી પધાર્યા અને મંદિરનું જે કંઇ અધુરૂં કામ હતું તે ચાલુ કર્યું.

એક સમય સ્વામીશ્રીને શ્રીજી મહારાજનું સ્મરણ થતાં શ્રીજીના વિરહનું અતિ દુઃખથી બહુ જ ઉદાસ થઈ ગયા અને શ્રીજી મહારાજ સાથે ગઢપુરમાં રહી ભુતકાળમાં જે સખાભાવથી આનંદ કરેલ તે જૂનાં સ્મરણો

* એ પોઠિયે દેહ મેલ્યા પછી સ્વામીશ્રીના વચન મુજબ કચ્છ દેશમાં બળદીઆ ગામમાં કણબી કુળમાં સારા સત્સંગીને ઘરે જન્મ લીધો હતો અને તે મહાં એકાંતિક ભકત થયા હતા, એટલું જ નહિ પણ તેના પુત્ર થયા તે પણ વૈરાગ્ય ઉત્પન્ન થતાં ભુજ મંદિરમાં હરિચરણદાસજી નામે સાધુ થઇને રહ્યા હતા.

તાજાં થવા લાગ્યાં. એ ગઢપુર ધામ, ઘેલાનો ખળખળીઓ આરો, ખીજડા આરો, નારાયણ ધરો સહસ્ત્રધારા, શ્રી લક્ષ્મીબાગ, દાદાખાચરનો દરબાર, નિમ્બવૃક્ષ, અક્ષર ઓરડી, સંતોની સભા, સંત પંક્તિમાં પીરસતાં પીરસતાં પોતાની સાથે થતી રમુજ, માણકી ઘોડી ઉપર શ્રીજીની સ્વારી અને પોતે કરેલી રમુજ એ બધું એક પછી એક (પોતાને આસને બેઠાં બેઠાં) જાણ્યે ગઢપુરમાં શ્રીજી સન્મુખ છું તેમ નજરે તરતાં વિરહાગ્નિ ઉભરાતાં પોતે વિરહ વેદનાના બારમાસા લખવા માંડયા.

એક બાર માસાના પદો સંપૂર્ણ લખી પોતે વાંચી અને વિરહાશ્રુથી એ કાગળ ભીંજવ્યો. સાથે પોતે પણ ધ્યાનસ્થ થઇ ગયા બે ઘડી પછી જાગૃત થતાં શ્રીજી મહારાજ દિવ્ય સ્વરૂપે અલૌકિક શૃંગાર ધારણ કરી મંદ મંદ હસ્તા સ્વામી સમીપે આવી ઉભા, એ દર્શનથી સ્વામી બધું તન, મનનું ભાન ભુલી ગયા અને જાણ્યે ગઢપુરમાં શ્રીજી સન્મુખ દર્શન કરૂં છું એવી દશા જણાતાં સ્વામી હર્ષને પામ્યા, શોક સમી ગયો, એ દર્શન સ્વામીશ્રીને કોઇક અલૌકીક લાગ્યું, જેમ જમ સ્વામિ શ્રી ઘનશ્યામ સ્વરૂપને નિરખવા લાગ્યા તેમ તેમ પોતાને બહુજ સુખ પ્રાપ્ત થતાં શાન્તિ થઇ એટલે શ્રીજી મહારાજ કહે "સ્વામી આ સ્વરૂપનું ધ્યાન ધરી ચિંતવન કરશો કે તુરત જ તમને મારાં દર્શન થશે, માટે આ મૂર્તિનું ધ્યાન થાય તેવું કાવ્ય બનાવી ધારણા કરો." "એટલું કહીને શ્રીજી મહારાજ અદશ્ય થયા. પછી સ્વામીશ્રીને દેહની સ્મૃતિ આવી અને વિરહાગ્નિ વધવાથી તુરતજ સચેત થઇ ઉપરનાં શ્રીજી વચનો ને યાદ લાવી એ ઘનશ્યામ સ્વરૂપનું ધ્યાન કરતાં પાછાં શ્રીજી દર્શન થયાં અને એ મૂર્તિના વર્ણનનું કાવ્ય રચવા ફરી આજ્ઞા કરી અંતરધાન થયા. એથી સ્વામીશ્રીએ નીચેનું કાવ્ય તુરત જ રચી "ધ્યાન ચિન્તામણિ" નામ આપ્યું. એમાં શ્રીજીની મૂર્તિનું નખશીખા પર્યંતનું વર્ણન બહુજ ઉત્તમ પ્રકારનું કરેલ છે ધ્યાનના અભ્યાસીઓને માટે એ છંદ ખરેખરો 'ચિંતામણિ' તુલ્ય છે.

શ્રી ધ્યાન ચિંતામણિ–ઘનશ્યામાષ્ટક

ચર્ચરી છંદ

છંદ ૧

દેખત બડભાગ લાગ, પોત સરસ નવલ પાગ, અંતર અનુરાગ જાગ છબિ અથાગભારી, ॥ અતિ વિશાલ તિલક, ભાલ, નિરખત જન હોત ન્યાલ,

ઉન્નત ત્રય રેખ જાલ, કાલ વ્યાલ હારી; ।। વિલસિત ભુંહ શામવંક, ચિંત્ત ઉર જાત શંક, મૃગમદ ભર બીચપંક, અંક ભ્રમર ગ્યાની, ।। જય જય ઘનશ્યામ, શામ, અંબુજ દ્રગ કૃતઉદામ સુંદર સુખધામ નામ શામ રેગુમાની ।૧।

અર્થ–શ્રીજી મહારાજના મસ્તક ઉપર સારા પોતની (ઉત્તમવણાટની) નવીન પાઘ છે. તેની છબિ અથાગ ભારે છે, તે જોતાં જોનારના અંતઃકરણમાં પ્રીત જાગે છે. અને તે દેખનારનાં મોટા ભાગ્ય લાગે છે. વળી ઘણું મોટું કપાળ છે. તેમાં તિલક કરેલું છે. તે નિરખતાં હરિભક્તો નિહાલ થાય છે. વળી તે ઉંચા લલાટમાં ત્રણે રેખાઓ છે, તે કાળ રૂપી સર્પને હરાવે તેવી છે. અને કાળી ભમરો વાંકી શોભે છે તેનું ચિતવન કરતાં મનની શંકા એટલે ભય જતો રહે, તે જાણે કે કસ્તુરીના ભરકાદવ વચ્ચે જ્ઞાની ભમરાનું ચિન્હ કહેલું છે, અર્થાત કસ્તુરીનું તિલક છે. અને તેની પાસેજ ભમરાના ચિન્હ જેવી ભમરો છે. એવા હે ઘનશ્યામ સ્વામી તમારી જય થાવ ! જય થાવ ! તમારાં કમળ જેવાં નેત્ર છે. અને તમારા કામ મોટાં છે, અને તમારૂં નામ સુંદર સુખનું ધામ છે, એવા હે ઘનશ્યામ મોટા માનવાળા તમારી જય થાવ ! (૧)

છંદ ૨

શ્રોન કોન, દ્રગલકીર, તિક્ષણ મનુકામતીર, નાશા છબિ દીપકીર, ધીર ધ્યાન લાવે, ।। કુંડલ શુભ શ્રવણકીન, નૌતમકૃતિ અતિ નવીન, મનહુ હેમ જુલમમીન, ચંદ્ર મિલન આવે, ।। ગુણ નિધી કપોલગોર, ચિતવત ચિત્તલેત ચોર, તાકે બિચદછનકોર, જોર તીલ નિશાની, ।। જય જય ઘનશ્યામ શામ, અંબુજદ્રગકૃત ઉદામ, સુંદર સુખધામ નામ, શામરે ગુમાની. ।। ૨ ।।

અર્થ–તમારા નેત્રના ખુણાની લીટી કાન સુધી આવેછે, અને તે નેત્ર એવાં તીક્ષ્ણ છે કે જાણે કામદેવનાં બાણ હોય. અને નાકની શોભા દીવાની શગ જેવી અથવા પોપટના નાક જેવી છે, તે ધીર પુરૂષો ધ્યાનમાં ધરે છે, કાનમાં સારાં કુંડળ ધરેલાં છે. તેનું કામ ઉપમા આપી શકાય નહી તેવું નવીન છે. તેમાંના સોનાના બે માછલાં મુખરૂપી ચંદ્રને મળવા આવ્યાં છે. ગુણના ભંડાર એવા ગોરા ગાલ છે. તે જોતાં મન ચોરી લે છે, તેની વચ્ચે જમણી કોરે બે તલની નિશાની છે એવા એવા હે ઘનશ્યામ તમારો જય થાવ ! જય થાવ ! (૨)

છંદ ૩

મંદ મંદ મુખ હંસત, દારિમ સમ પંતિદંત, સમરત માહંત સંત, ખંત ચંત કરકે, ॥ લોભિત ચિત્ત અધરલાલ, વિલસિત વિદ્રુમ પ્રવાલ, રાજત અતિશય રસાલા. । તાલ બંસી ધરકે: ॥ અંબક ફલ ચિબુક જાન. કંબૂસમ કંઠ માન, ધારત શિવ આદિ ધ્યાન, આન ઉર ન આની, ॥ જય જય **ઘનશ્યામ** શામ. અંબુજ દ્રગ કૃત ઊદામ, સુંદર સુખધામ નામ શામ રે ગુમાની. ॥ ૩ ॥

અર્થ:-વળી મુખારવિંદ થોડું થોડું હસતું છે અને દાંતની પંક્તિ દાડમના બીજ જેવી છે. મહંત સાધુઓ મનમાં ખાંત ધરીને તેનું સ્મરણ કરે છે, ચિત્તને લોભાવે એવા રાતા હોઠ છે, તે વિદ્રુમ મણિ તથા પરવાળા જેવા શોભે છે, તેના ઉપર વાંસળી ધરી છે તેના તાલથી તે અતિશે રસ ભરેલા બીરાજે છે. આંબાના ફળ (કેરી) જેવા દાઢી જણાય છે, અને શંખ જેવો ગળાનો ઘાટ છે, તેનું શિવ આદિ ધ્યાન ધરે છે, અને બીજું કાંઇ મનમાં આંણતા નથી. એવા હે **ઘનશ્યામ** તમારો જય થાવ! જય થાવ! ।૩।

છંદ ૪

દીરઘ આંત દોર દંડ, મોતિન ભુજબંધમંડ, ખલદલ બલ કરવિખંડ, અરિપ્રચંડ મારે, ॥ હિય પર બન નવલહાર, શોભિત અતિજલજસાર, દેખત જન વાર વાર અઘ અપાર ટારે; ॥ પ્રૌઢ ઉંચ ઉર પ્રથૂલ, ફહરે શુભ. ગંધ ફુલ, મણિ ભર નંગ બર અમૂલ દૂલરી બખાની, ॥ જય જય **ઘનશ્યામ** શામ, અંબુજદ્રગ કૃત ઉદામ, સુંદર સુખધામ નામ શામરે ગુમાની. ॥ ૪ ॥

અર્થ:- દંડ જેવા હાથ ઘણા જ લાંબા છે (આજાન બાહુ) છે તે ઉપર મોતીના બાજુબંધ શોભે છે, તે હાથ વડે દૈત્યના લશ્કરનું બળ ખંડન કર્યું તથા મોટા શત્રુઓને માર્યા. હૈયા ઉપર નવીન વનમાળા છે. અને અતિશે શોભિતાં સારાં કમળ ધર્યા છે. તેને હરિભકતો વારેવારે નિરખે છે, અને પોતાના અપાર પાપને ટાળે છે. મોટી ઉંચી અને પહોળી છાતી છે. તે ઉપરથી સારા ફુલનો ગંધ ફેલાય છે, અને મણિઓ ભરેલી તથા મોટા અમુલ્ય નંગ વાળી દુગદુગી વખાણવા યોગ્ય પહેરી છે, એવા હે **ઘનશ્યામ** તમારો જય થાવ! જય થાવ! (૪)

છંદ ૫

ઉદર તુંગ અતિ અતૂપ, ગુણવંત તિલશામગૂપ, નાભિ મનુ પ્રેમ કુપ રૂપ

અજબ રાજે, ।। શોભિત હદ કટિ પ્રદેશ કાન્તિ નંગ જટિતમેશ, ચિંતત ઉરમે મુનેશ, અઘ અશેશ ભાજે; ।। ઉરૂ અતંત રૂપવાન, ગરૂડ પીઠ શોભમાન, નિજ જન જેહિ ધરત ધ્યાન. પ્રાન પ્રેષ્ટ જાની, ।। જય જય ઘનશ્યામ શામ, અંબુજદ્રગ કૃત ઉદામ, સુંદર સુખધામ નામ, શામરે ગુમાની. ।।૫।।

અર્થ:—પેટ ઉંચુ અતિ સુંદર છે, તે ઉપર ગુણવાન કાળા તિલ્લ ગુપ્ત એટલે રૂંવાડામાં ઢંકાયેલા છે. નાભી જાણે કે પ્રેમનો કુવો છે. તેનું રૂપ અજાયબી જેવું શોભે છે. કેડની જગ્યાએ શોભાની હદ એવો નંગ જડાવ કંદોરો છે. તેનું મુનીશ્વરો મનમાં ચિંતવન કરે છે, તેથી બધાં પાપ ભાગી જાય છે. સાથળ અતિશે રૂપાળા છે તે ગરૂડના વાંસા ઉપર શોભાયમાન થાય છે. જેનું પોતાના વ્હાલા જનો ધ્યાન ધરે છે, એવા હે ઘનશ્યામ તમારો જય થાવ! જય થાવ! (૫)

છંદ ૬

જાનું દો રૂપવંત, લાલિત્તકર શ્રી અતંત્ત, સમરત જેહિ મુનિ અનંત, અંત જન્મ આવે, ।। જનમન પ્રિય જુગલ જંગ, રોમ અલપ અજબ રંગ, ચિતવત ચિત ચઢત રંગ, અતિ ઉમંગ પાવે; ।। ગુલ્ફન છબિ અધિક શોભ, સ્થિતિ ચલ મન દેત થોભ, નિરખત ઉર મિટત ક્ષોભ, લોભ આદિ ગ્લાની, ।। જય જય ઘનશ્યામ શામ અંબુજ દ્રગકૃત ઉદામ સુંદર સુખધામ નામ શામ રે ગુમાની. ।। ।। ૬ ।।

અર્થ:—એ ઢીંચણ રૂપાળા છે. તેને લક્ષ્મીજીએ બહુ લડાવેલા એટલે સેવેલા છે, જેનું અનંત્ત મુનિઓ સ્મરણ કરે છે. તેથી જન્મ મરણનો અંત આવે છે. એ જાંઘો હરિભકતના મનને વ્હાલી લાગે છે. તેનો ઉપરે અજાયબ જેવા રંગની થોડી થોડી રૂંવાટી છે. તેને જોતાં મનમાં પ્રેમનો રંગ ચડે છે, અને તે જોનાર અતિશે આનંદ પામે છે. મોટી ઘુંટીઓની છબી વધારે શોભે છે. તે ચંચળ મનની સ્થિતિને અટકાવી દે છે. વળી તે જોતાં મનની દિલગીરી મટી જાય છે. અને લોભ આદિ ઝાંખપ પામે છે. એવા હે ઘનશ્યામ તમારો જય થાવ! જય થાવ! (૬)

છંદ ૭

ચરન પૃષ્ટ ચિત હરાત, તરૂતમાલ છબિલજાત, સમરત તતકાલ આત, રાત પ્રાતમનમેં, ।। જાકુંનિત શેષગાત, અજહું પુનિ નહિ અઘાત, તુલશી

જેહિથલ રહાત, પાત માનું જનમે ।। નખ ઉતંગ રંગલાલ, શોભિતમનુ દીપમાલ, રાજત કીધું ચદ્રબાલ, ખ્યાલ કરત ધ્યાની, ।। જય જય ઘનશ્યામ શામ, અંબુજદ્રગ કૃત ઉદામ, સુંદર સુખધામ નામ શામ રે ગુમાની ।।૭।।

અર્થ:-અને ચરણારવિંદનો ઉપલો ભાગ મનને હરી લે છે, તેને જોતાં તમાલના ઝાડની છબી લજાય છે, તે રાત્રે અને સવારે સંભારતાં તરત જ મનમાં સાંભરી આવે છે. જેના ગુણ હંમેશાં શેષનાગ ગાય છે, પણ હજી સુધી તે ધરાતો નથી, અને જે ચરણારવિંદના પૃષ્ઠ ઉપર તુલસી રહે છે, તેમાનો કે ત્યાં રહેવા સારૂ જન્મ પામી છે. રાતા રંગના ઉડતા નખ છે, તે જાણે કે દીપમાળા શોભે છે અથવા જાણીએ કે નાના ચંદ્ર બીરાજે છે, એવો ખ્યાલ (વિચાર) ધ્યાનિઓ કરે છે. એવા હે ઘનશ્યામ તમારો જય થાવ જય થાવ ।।૭।।

છંદ ૮

વિલસિત ચરણારવિંદ કોમલ અંતિ પ્રેમ કંદ, ધ્યાવત ભવ મિટત ફંદ, છંદ સ્તવન બોલે, ।। પ્રસરત જે હિ પદ પ્રસંગ પુન્ય ભરિત સરિતગંગ, અઘવિનાશ પરસ અંગ, હો ઉતંગ ડોલે; ।। રાજતમહિં, ઉર્ધ્વરેખ. વજ્રાદિક સહિન પેખ, બ્રહ્માનંદ દેખદેખ, લેખત કુરબાની. ।। જય જય ઘનશ્યામ શામ અંબુજદ્રગ કૃત ઉદામ, સુંદર સુખધામ નામ શામ રે ગુમાની. ।।૮।।

અર્થ:-કમળ જેવા ચરણ શોભે છે, તે અતિશે કોમળ છે, અને પ્રેમના મુળ જેવા છે. તેનું ધ્યાન કરતાં ભવનો ફંદ (ફાંસો) મટી જાય અને વેદ જેની સ્તુતિ કરે છે જે ચરણારવિંદના પ્રસંગથી પુન્ય ભરેલી ગંગાનદી ફેલાય છે, તેનો અંગે સ્પર્શ કરવાથી પાપ નાશ થાય છે. અને ઉત્તમ થઇને ફરે છે, ચરણમાં ઉર્ધ્વરેખા શોભે છે, અને વજ્ર આદિકના ચિન્હ સહિત દેખાય છે. બ્રહ્માનંદસ્વામી તેને જોઇને પોતાનું સર્વસ્વ કુરબાન ગણે છે. એવા હે ઘનશ્યામ તમારો જય થાવ ! જય થાવ (૮) ઇતિધ્યાનાષ્ટક સમાપ્ત *

અથ શ્રીજી વિરહ બારમાસા

બારમાસાના હિન્દી કે ગુજરાતી કાવ્યો દરેક રચનાર કાર્તિક

* કવિશ્વર દલપતરામભાઈ પોતાની નોંધપોથી (ટીપણી બુક)માં લખે છે કે, સદ્ગુરૂ દેવાનંદસ્વામી કહે છે કે, " આ ઘનશ્યામ મહારાજનો

માસથી શરૂ કરી આસો માસ કે તે પછી અધિક માસ લાવી પુરૂ કરે છે. એવો ક્રમ હોવાથી ઘણાં પદો અને છંદો એજ પ્રમાણે જોવા વાંચવામાં આવેલ છે. પરંતુ આ બાર માસાના પદોમાં **સ્વામીશ્રીએ** ઉપરનો પ્રબંધ નહીં જાળવતાં શ્રીજી મહારાજે જેઠ માસમાં દેહોત્સર્ગ કર્યો; તેથી જેઠ માસથી જ સ્વામીશ્રીએ શરૂઆત કરી છે. દરેક માસની **ઋતુઓનું વર્ણન** અને એ ઋતુમાંનાં **શ્રીજી** મહારાજશ્રીનાં લીલા ચરિત્રો સંભારી સંભારી વર્ણન કરી દરેક પદની છેલ્લી નામાચરણ લીટીમાં વિનંતી કરે છે કે '**હે સ્વામી, હે ઘનશ્યામ,' હવે પધારે, પધારો !**" આવી રીતના કરૂણા રસનાં ગુર્જર ભાષામાં ઋતુ અને લીલા ચરિત્રનો સુમેળ કરી, ગુર્જર ગિરામાં સરળ રીતે જે વિરહવેદના વર્ણવી છે, તે અવર્ણનીય છે, તેમજ સ્વામીની **એ ગુર્જર ગિરામાં કાવ્યની છેલ્લામાં છેલ્લી તે કૃતિ છે,**

આ **બાર માસના ૧૩ પદો છે** તેમાં છેલ્લા પદની છેલ્લી કડીમાં સ્વામીશ્રી જગતથી ઉદાસ થઈ શ્રીજી પાસે છેલ્લી માગણી કરી પ્રાર્થના કરે છે કે,

બ્રહ્માનંદની વિનતિ ઉર ધરજો અવિનાશ;
મહેર કરીને માવજી, તેડી લેજો તમ પાસ

આમ શ્રીજીના ચરણમાં તેડી જવાની વિનંતિ કરતાં સદ્ગુરૂ શ્રી **દેવાનંદ સ્વામીજીએ** વિનંતિ કરીને કહ્યું કે, સ્વામી ! આ છેલ્લા પદની છેલ્લી કડી (નામાચરણની) છે, તે બદલાવીને બીજી નાખો, એટલી મારી માગણી સ્વીકારો' તે સાંભળીને **સ્વામીશ્રી** કહે છે કે, **દેવાનંદજી** ! એ **છેલ્લી** કડી છે તે

ધ્યાનાષ્ટકનો ચર્ચરી છંદ અને શ્રીજી વિરહના ગુજરાતી બાર માસા રચ્યા પછી સ્વામીશ્રીએ લખવાની કલમ છોડી દીધી હતી, તે પછી એક પણ **કીર્તન** કે એક પણ દોહરો રચવા સ્વામીશ્રીએ હાથમાં કલમ લીધી નહોતી. એથી આ સ્વામીશ્રીની છેલ્લામાં છેલ્લી કૃતિના હિન્દી અને ગુજરાતી બન્ને ભાષાનાં કાવ્યો છે.' **સંવત** ૧૮૬૧માં સ્વામીશ્રી શ્રીજી મહારાજને મળ્યા ત્યારથી આરંભીને સંવત ૧૮૮૮ સુધી સ્વામીશ્રીએ સત્સંગની સાહિત્ય સેવા લગભગ ૨૭ **સતાવીશ** વર્ષો સુધી કરીને શ્રીજી મહારાજને રાજી કર્યા હતા. ભાષા કાવ્યનો **ચર્ચરી** છંદ સ્વામીએ છેક વૃદ્ધાવસ્થાયે છેલ્લો રચ્યો છે; પણ તેમાંના ઝડઝમકો, એલંકારો, પદ લાલિત્યો, વગેરે બીજા છંદોથી પણ સવાયા જણાય છે; એ એમની અપૂર્વ કાવ્ય શકિતની **સાક્ષી પૂરે છે.**

હવે છેલ્લામાં છેલ્લી જ છે, હવે એકકે કડી આ હાથ અને આ કલમથી લખવાની નથી; તેમજ શ્રીજી મહારાજ પાસે મેં સત્સંગ સેવા માટે ઘણું ઘણું ઘણીવાર માગ્યું; તેથી હવે શ્રીજી પાસે આ વિનતિ પણ છેલ્લી જ છે. મારે બીજું કંઇ હવે તે દયાળુ મૂર્તિ પાસે માંગવું નથી. માટે તમારે કંઇ દિલગીર ન થવું. મહારાજે લખાવ્યું તેમ મેં લખ્યું છે. કોઇ અમર રહ્યું નથી અને રહેવાનું પણ નથી. માટે જ્યાં શ્રીજી મહારાજ છે, ત્યાં અમે છીએ ! અને જ્યાં અમો છીએ, ત્યાં તમો છો ! માટે નચિંત રહીને શ્રીજી સ્મરણ કરો. એમ કહી તે કડી પોતે ફેરવી નહીં. આવાં સ્વામીશ્રીની છેલ્લી કૃતિના પ્રસાદીનાં કાર્તિનો (બાર માસાની) જાણી આ નીચે પુરેપુરાં ૧૩ પદો આપવામાં આવ્યાં છે. તે વાચતાં સહુને વાંચકોવે સ્વામીશ્રીનો શ્રીજી પ્રત્યેનો અસાધારણ પ્રેમ અને બધી રૂતુમાં વિરહનું દુઃખ કડીએ કડીએ જરૂર જણાઇ આવશે

॥ શ્રીજી વિરહ બારમાસી પદો ॥

(રાગ—ધોળ)

પદ ૧

જેઠે જીવન ચાલિયા, નિર્મોહી મારા નાથ;
દર્શન વિના દુખીયો, સરવે + વ્રજનો સાથ. ૧
અંતર તાપ વિજોગનો, બાહેરથી 'લૂ' વાય;
મળ્યા વિના હવે માવજી, જુગ તુલ્ય રજની જાય. ૨
ફળીયામાં ઘોડી ફેરતા, છોગાં ધરતા શીશ;
એ દિન કેદી દેખાડશો, ડોલરીયા જગદીશ. ૩
પ્રાણજીવનજી પૂરીયે, હૈડા કેરી હામ;
બ્રહ્માનંદના નાથજી, આવોને શ્રી ઘનશ્યામ. ૪ ॥૧॥

પદ ૨

અશાડે અલબેલડા, પવન ચલે અતિ જોર;
ઝૂકી આવી આકાશમાં, મેઘ ઘટા ચહુ કોર. ૧
×દંતાળ જુતાં ફળ પાકીઆં, પાલવિયાં વન પાન,
એ રતે પ્રીતમ આવીએ, કરૂણા સાગર [1]કાન. ૨

+ ગઢપૂરનો,
×'પાઠાંતર' માં 'હળ જુતાં' છે; પરંતુ અશાડમાં દંતાળથી વાવણાં વવાય છે તે બરાબર છે. ૧ શ્રીજી

પ્રેમ સુધારસ પાઈને, મોટાં કીધાં માવ;
મેલીને મથુરાં[૨] ગયા, ન ઘટે મારા નાવ. ૩
અંતરમાં રહેતો નથી, એક ઘડી આરામ,
બ્રહ્માનંદના નાથજી, આવોને શ્રી ઘનશ્યામ. ૪ ॥૨॥

પદ ૩

શ્રાવણ વરસે સરવડે, નદિયે નીર ન માય;
આવો હવે અલબેલડા, મળવા મન લલચાય. ૧
વૃક્ષે લુંબી[૩] વેલડી, અંબર[૪] નીર અપાર,
હરિયા[૫] ડુંગર ઉપરે, મોરા[૬] ગાય મલ્હાર. ૨
કોઇક શિવ પૂજા કરે, કોઈ રાખે વ્રત નેમ;
આ રૂતુમાં અમે તમ વિના, કહોને રહિયે કેમ. ૩
સરવે સુખ સંસારમાં, તમ વિણ થયાં છે હરામ,
બ્રહ્માનંદના નાથજી, આવોને શ્રી ઘનશ્યામ. ૪ ॥૩॥

પદ ૪

ભાદરવામાં ભૂધરા, નદિયે ચાલ્યાં નીર;
એ રતે રહેવું ન ઘટે, છેટે શ્યામ શરીર. ૧
પૃથ્વી અંબર[૭] પહેરિયાં, નીલા અતિ નવરંગ,
એ રતે સર્વ શીતળ થયાં, અબળા દાઝે અંગ. ૨
મધુરા બોલે મોરીયા[૮], જળ છાયો આકાશ;
એ રતે વાલમ આવિને, અંતર પૂરો આશ. ૩
લટકાળા લાગી રહી, ઝંખના આહું જામ;
બ્રહ્માનંદના નાથજી, આવોને શ્રી ઘનશ્યામ. ૪ ॥૪॥

પદ ૫

શરદરૂતુ સોહામણી, આવ્યો આશુ માસ;
એ રતે વાલમ આવિયે, રમવા સુંદર રાસ. ૧
નિર્મળ અંબર થૈ ગયો, નિર્મળ થઇ ગયાં નીર;
નિર્મળ નાથ પધારીયે, છોગાળા બળવીર×. ૨

૨ અક્ષરધામ ૩ વિંટાઇ રહી ૪ આકાશ ૫ લીલા ૬ મોરલા
૭ વસ્ત્રો ૮ મોરલા.

×રામપ્રતાપજીના ભાઈ

દશરા એ દળ ×ચાલિયાં, નદિયે બાંધ્યા ઘાટ*;
એ રતમાં અલબેલડા, વળી વળી જોઉં છું વાટ. ૩
છેલ છબીલા શામળા, ઠરવાનું તમે ઠામ;
બ્રહ્માનંદના નાથજી, આવોને શ્રી ઘનશ્યામ. ૪ ॥૫॥

પદ ૬

કાર્તિક માસે કહ્યાનજી[૧], વાટ જુવે વ્રજનાર[૨];
અંતર ઉતાપો[૩] ઘણો, લોચનિયે જળધાર. ૧
અલબેલા વર આવિયે, ડોલરીયા સુખદેણ;
વાટ જોઈ જોઇ વાલમા, આંખા થઇ ગયાં નેણ. ૨
એકાદશી પ્રબોધની, અતિ ઉત્સવ ઠરાવ[૪];
તે આવિ હવે આવિયે, મીઠડા બોલા માવ. ૩
તમ સારૂ તલખે[૫] ઘણું, સરવે ગોકુળ[૬] ગામ;
બ્રહ્માનંદના નાથજી, આવોને શ્રી ઘનશ્યામ. ૪ ॥૬॥

પદ ૭

માગશર મહીનો આવીયો, બેઠી રૂતુ હેમંત;
પ્રીતમ હજી ન પધારીયા, કોમળ મારા કંત[૭]. ૧
સારસડાં[૮] ઈ સભાગિયાં, જ્યાં ત્યાં જોડી જાય,
અમને મેલી એકલાં, ગયા છો ત્રિભુવનરાય. ૨
સર[૯] સરિતાના નીરમાં, ફુલ્યાં કમળનાં વૃંદ;
અમને કેદી ફુલાવશો, છોગાળા[૧૦] વ્રજચંદ. ૩
અરજ સુણો આળસ તજી, કરોને પૂરણકામ;
બ્રહ્માનંદના નાથજી, આવોને શ્રી ઘનશ્યામ. ૪ ॥૭॥

પદ ૮

પોશ મહીને પ્રેમદા, હેરે* વાટ હંમેશ;
કઠણ થયા કેમ કાનજી! જઈ વશ્યા પરદેશ+. ૧

×લશ્કરો. *વેકરાવાળી નદીઓનાં ચોલા (મારગ) બાંધે છે તે.
૧ શ્રીજી. ૨ ગઢપુરવાસી. ૩ ઉદ્વેગ. ૪ દેવ દીવાળીએ અમદાવાદ-વડતાલ ઉત્સવમાં શ્રીજીને પધરાવવાનો ઠેરાવ હતો. ૫ મળવાની આતુરતા. ૬ ગઢપુર. ૭ સ્વામી. ૮ સારસ પક્ષીઓ નરમાદાની જોડી સાથેજ રહે છે. ૯ તળાવ–નદી. ૧૦ શ્રીજી.
*આતુરતાથી વાટ જોવી. + પરલોક (બ્રહ્મલોક).

જળ થળ શીતળ થઇ રહ્યાં, શીતળ સેજ સમાજ;
અંતર શીતળ નવ થયાં, વણ દીઠે વ્રજરાજ. ૨
પંકિતમાં ફરિ ફરિ પીરસતા, કરતાં અતિ મનુવાર;
તે દિન અમને સાંભરે વાલમ વારમ વાર. ૩
રસીયાજી તમે રીઝીને, દેતા વસ્ત્ર ઇનામ;
બ્રહ્માનંદના નાથજી, આવોને શ્રી ઘનશ્યામ. ૪ ॥૮॥

પદ ૯

માહ મહીનામાં માવજી, બોલે સંત વસંત;
આ રતમાં અલબેલડા. કેમ ન પધાર્યા કંત. ૧
પ્રીતમ આવી પંચમી[1], નર ત્રિય ખેલ ફાગ;
વાલમ તમ વણ વાધિયો, વ્રજ ત્રિયને વઇરાગ. ૨
ઓરડીયાની ઓસરી, ખુબ કરંતા ખેલ;
એ દિન અતિશય સાંભરે, રૂપાળા રંગરેલ[2]. ૩
અરજી સુણી હરિ આવિયેં, વાટ જુવે વ્રજવામ,
બ્રહ્માનંદના નાથજી, આવોને શ્રી ઘનશ્યામ. ૪ ॥૯॥

પદ ૧૦

ફાગણ ફાગ[3] રમાડવા, આવોને પ્રાણાધાર;
શ્યામ સનેહી શ્યામળા, વાટ જુવે વ્રજનાર. ૧
નર નારી હોરી રમે, લોક તણી તજી લાજ[4];
આ ટાણે હરિ આવીયે, રંગભીના વ્રજરાજ. ૨
ચાખડીયેં ચડી ચાલતા, છત્ર તણી કરિ છાંય;
લટક તમારી લાલાજી, ચોટી ચિતડા માંય. ૩
અંતરજામી આવિયે, દોયલી વેળાના દામ;
બ્રહ્માનંદના નાથજી, આવોને શ્રી ઘનશ્યામ. ૪॥૧૦॥

× શ્રીજી × આગ્રહ કરી (૧) વસંત પંચમી (૨) દાદા ખાચરના ઓરડાની ઓસરીમાં સ્વામી સાથે રમતાં આમાસામા રંગ નાખતા, એ રંગના રેલા ચાલતાં શ્રીજી રૂપાળા શોભતા માટે રંગરેલ કહે છે. (૩) રંગે રમાડવા. (૪) અઢારના સૈકામાં હુતાસીનો ઉત્સવ સ્ત્રી પુરૂષો પરસ્પર બહુ જ રમતાં તેવો રિવાજ હતો, તે વખતે વડીલોની મર્યાદા મેલી નવદંપતિ પણ અરસપરસ રંગે રમતાં.

પદ ૧૧

ચૈત્ર મહીને શામળા, આવ્યા નહિ અવિનાશ,
વનસ્પતિ સર્વે પાંગરી, પ્રફુલિત * થયા પલાસ. ૧
ચંપા જાય ચંબેલીયા, ફૂલી લતા અપાર,
એ રત કેમ ન આવીયા? ભૂપ ભમર + ભરતાર. ૨
ઓરડીયાની ઓસરી. ખૂબ કરંતા ખ્યાલ,
તે કેદી દેખાટશો, (હવે) લટકાં કરનાં લાલ. ૩
કેદી કરશો કહાનજી, આવી મંદિર માંહી × કામ,
બ્રહ્માનંદના નાથજી, આવો ને શ્રી ઘનશ્યામ. ૪

પદ ૧૨

વૈશાખે જ વિનતા, પંથ જુવે કરી પ્રીત,
૧ 'લૂ' આવી હરિ નાવિયા, ચિંતા વાધી ચીત્ત. ૧
કોયલ કરે ટહૂકડા, આંબે પાકી શાખ,
મારગ સામું માવજી, જોઇ જોઇ પાકી આંખ. ૨
વાયે ઉનો વાયરો, જળ થળ ઉનાં થાય,
ઉનાં તન અબળા તણાં, તમ વિન ત્રિભુવનરાય. ૩
મળવા કારણ માનનિ, અંતર કરે ઉધામ (૨)
બ્રહ્માનંદના નાથજી આવોને શ્રી ઘનશ્યામ. ૪

પદ ૧૩

બારે માસ પુરા થયા, આવ્યો માસ અધીક.
પ્રીતમ તોય ન પધારિયા, ઠેર્યા મથુરાં * ઠીક. ૧
અધિક મહીને અતિ ઘણી. આશ હતિ મનમાંય,
તમ વિણ ખાલી સેજડી, મળવા મન અકળાય.
પહેલી પ્રીત લગાડીને, રહેવું ન ઘટે દૂર,
તમ વિના મારા નાથજી, હેડે દુઃખ ભરપુર. ૩

---

* ખાખરાના ઝાડોને ફુલ (કેસુડાં) આવતાં થાય પ્રફુલીત છે.

× ચંપા જાઈ વગેરેના ફુલો ઉપર જેમ ભમરાઓ તેના પાસે છે, તેમ હે સ્વામી, એ ઋતુમાં અમારા રાજા રૂપ (ભમર) ભરતાર કેમ ન આવ્યા?

+ પાંચુબાના ઓરડાની ઓસરીએ શ્રીજીએ છાશ ફેરવી મનુષ્ય લીળા કરી કામમાં મદદ કરી હતી તથા ગોપીનાથજીનું મંદિર ચણાતા કામમાં મદદ કરતા તે. (૧) લૂતીગરમી ઝાળ (૨) મળવા માટે વલખાં * અક્ષર ધામમાં.

બ્રહ્માનંદની વિનતિ ઉર ધરજો અવિનાશ;
મહેર કરીને માવજી, તેડી લેજો તમ પાસ ૧૩ ॥

ઉપરના બારમાસાનાં પદો દરેક માસમાં સ્વામીશ્રીએ ઋતુ વર્ણન સાથે ભૂતકાળમાં શ્રીજી મહારાજે જે જે સુખો જે જે સ્થાને આપેલ હતાં તે તે સંભારી સંભારી વિરહવેદના ઠાલવી છે* બારે પદોના નામાંચરણમાં બ્રહ્મનંદના નાથ ઘનશ્યામજી÷ આવો આવો, એમ માગણી કરી છે× પરંતુ શ્રીજીની મરજી પોતાના અંતર આત્માથી પીછાણી છેલ્લા પદની છેલ્લી કડીમાં **સ્વામીશ્રી** "હે **અવિનાશી**? (સદાય પ્રગટ છે તેથી) મારા ઉપર કૃપા કરી હવે મને આપની પાસે જ (આપશ્રીના ચરણ કમળની સેવામાં) તેડી લેજો; આમ વિનંતિ કરીને કાવ્ય **લખવાની કલમ છોડી દે છે**. એ સમયે દેવાનંદસ્વામી ઘણા જ દિલગીર થતાં, સ્વામીશ્રી કહે કે, **દેવાનંદજી**! હવે **શ્રીજી** વિના મને આ લોકમાં એક ઘડી પણ રહેવા મારૂં અંતાકરણ ના પાડે છે. **શ્રીજી** મહારાજની મરજીથી જ એ છેલ્લી કાવ્યની પંકિત લખાઇ છે. માટે હવે મને શાન્તિથી **શ્રીજીમૂર્તિ**ના સુખમાં રહેવા દઇ મંદિરનો વ્યવહાર તમો તમામ સંભાળી અમારી માફક તમે પણ સત્સંગની સેવા કરો.

---

*એ બાર માસનાં વિરહ પદો કોઈ કોઈ વખતે સ્વામીશ્રી સીતાર બજાવી ગાતા ત્યારે સ્વામીશ્રીને **શ્રીજી** મૂર્તિમાં **લક્ષ થઇ** (મુર્તિમાં જીવ જોડાઈ) જતાં દેહની વિસ્મૃતિ થતે જતી હતી, અને એક બે ઘડીએ સ્વસ્થ થતાં.

+**શ્રીજી** દેહોત્સર્ગ પછી **સ્વામીશ્રી** જુનાગઢથી આવ્યા ત્યારે સદ્ગુરૂ **ગોપાળાનંદ** સ્વામીશ્રી વગેરેને કહેલ કે તમે શ્રીજીના દેહનો અગ્નિ સંસ્કાર જો ન કર્યો હોત તો હું તોઓને દેહમાં પાછા લાવત ઉપરના **બારમાસાનાં** વાકયો વાંચતા એમ સ્પષ્ટ લાગે છે કે, જો શ્રીજીતો પંચભુતનો દેહ જેમનો તેમ હોત તો આવા વિરહના પદ ગાઇ ગાઇને સ્વામી એ દેહમાં પાછા લાવત એમાં જરાયે શંકા નથી. અને તે બીકથી જ **શ્રીજી** મહારાજે સ્વામીને તે સમયે જુનાગઢ મોકલેલા કેમકે જો બ્રહ્મમુનિ હાજર હશે તો મને **સ્વધામ જવા નહિ દે**! (વાંચો પેજ—૪૪૩)

એ વખતથીજ સાહિત્ય લખવું છોડીને બ્રહ્મમુનિ પોતે મૂર્તિના સુખમાં અખંડ રહેવા લાગ્યા; અને સદ્‌ગુરૂ દેવાનંદ સ્વામી આદિ સર્વ શિષ્યમંડળ મંદિરનો વહેવાર સાંભળી સ્વામીશ્રીની અનુવૃત્તિ સાંચવવા લાગ્યા.

ઇતિ શ્રી કેસરભકત વિરચિતે બ્રહ્મસંહિતા મધ્યે પંચમ પ્રકરણે ધ. ધુ અયોધ્યાપ્રસાદજી મહારાજ સદ્‌ગુરૂ શ્રી દેવાનંદસ્વામી સંવાદેસ્વામીશ્રીના છેલ્લામાં છેલ્લા કા૦યો નામ અગ્યારમો અધ્યાય સમાપ્તઃ ॥૧૧॥

શ્રીજી

૧૨ અધ્યાય

સત્સંગના મહાન સ્થંભ સમાન

સ્વામીશ્રીનો દેહોત્સર્ગ

સદ્‌ગુરૂ શ્રી દેવાનંદસ્વામી શ્રી બ્રહ્માનંદ સ્વામીના શિષ્ય વર્ગમાં મુખ્ય હોવાથી મંદિરનો તમામ વહેવાર કરતા અન્ય શિષ્ય વર્ગ તેની અનુવૃત્તિમાં રહી સેવા કરતા તેથી સ્વામીશ્રી તો અખંડ શ્રીજી મહારાજની મૂર્તિમાં મન પરોવી ભજન સ્મરણ સુખે કરતા હતા.

એક દિવસે પ્રાતઃકાળમાં વહેલા સ્નાનાદિક નિત્યકર્મ કરી મંદિર ઉપર જઇ શ્રી હરિકૃષ્ણ મહારાજશ્રીના મંગળા આરતિના દર્શન કરી, (મધ્ય મંદિરના ઉંબરાથી જમણી બાજુના પથ્થરના મોટા થાંભલાને અડીને કામળીનું આસન પાથરી) મૂર્તિ સન્મુખ આસન ઉપર બેસી, ખોળામાં શ્રીજી પ્રસાદીનો સિતાર રાખી કીર્તનો ગાવા લાગ્યા. વૃદ્ધાવસ્થાએ પણ એ સુકોમળ સુકંઠ (જેવો ને તેવો જ હોઇ) મંદિરનાં ઘુંમટ ઘુંમટીઓમાં પડછંદા પાડી, ઠેઠ ભોગવતી કીનારે એ કીર્તનોનો મીઠો સ્વર પ્રાતઃકાળના મીઠા પવન સાથે સંભળાતાં અલંક વાવના બગીચાના મયૂરો બોલવા લાગ્યા. સ્વામીશ્રીએ પ્રથમ પહેલાં "અધમ ઓધારણ અવિનાશી તારા બીરદની બલિહારી રે" એ બંને પ્રભાતિ પદો ગાયાં. પછી "પ્રાણ સ્નેહી ઘરૂં આવો પિયરા હિયરા ધીર ધરત નહિ મેરા રે" એ પદ ગાયું. અને પછી છેલ્લે છેલ્લે શ્રીજી વિરહના બારમાસા "જેઠે જીવન ચાલીયા, નિર્મોહી મારા નાથ," એ પદો અતિ પ્રેમથી ગદગદ કંઠે થઇને હરિકૃષ્ણ મહારાજશ્રીની મનોહર મૂર્તિ સામે અનિમિષ દ્રષ્ટિથી

ગાયાં, સિતાર પણ એવો સરસ બજ્યો કે કીર્તનના બોલે બોલ (શબ્દે શબ્દો) તારમાં ઝણઝણી ઉઠયાં. સ્વામીશ્રી તો પદો ગાતા જાય અને ડોલતા જાય. એક કડી ગાઇને તે કડી સીતારના સ્વરોમાં આલાપી પૂર્ણ થતાં બીજી કડી ગાય. મંદિરમાંના તમામ સાધુ-બ્રહ્મચારી-પાર્ષદો અને હરિ-ભકતો, એ કર્ણપ્રિય મધુર આલાપ સાંભળી સૌ મંદિર ઉપર દર્શન કરવા દોડી આવ્યા. મુખ્ય શિષ્ય મંડળ સ્વામીના નજદીક જ વીંટાઇ વળી બેઠા. બીજા આજુબાજુ દર્શન કરી સાંભળવા બેસી ગયા. તે સૌને સ્વામીશ્રી સામું જોતાં જ જાણે પ્રત્યક્ષ શ્રીજી મહારાજ સન્મુખ બેસી સ્વામી વાતો કરતા હોય અને કીર્તનો ગાઇને રીઝવતા હોય તેમ જણાયું. એ રીતે લગભગ અર્ધો કલાક કીર્તન ભકિત કરતાં સ્વામીનો શ્રીજી મૂર્તિમાં લક્ષ થઈ ગયો. સદ્‌ગુરૂ શ્રી દેવાનંદસ્વામી, પૂર્ણાનંદસ્વામી, તદ્રુપાનંદસ્વામી શ્રી નિર્દોષાનંદસ્વામી વગેરે આસપાસ બેઠેલા હોવાથી સ્વામીશ્રીને પોતાના હાથો વડે ઝાલતાં સ્વામીશ્રી નજદીકના થાંભલાને ઓઠીંગણે બેસી રહ્યા. એ વખતે સ્વામીશ્રીના બંને ચક્ષુઓમાંથી વિરહાશ્રુની અને પ્રેમાશ્રુની ધારાઓ ચાલતી હતી, પલોંઠી વાળેલા ખોળામાં તે અશ્રુધારાથી ભીંજાયેલો સિતાર સ્વામીએ બન્ને હાથથી સજ્જડ પકડેલો હોવાથી જેમનો તેમ રહેલ હતો. બધું વાતાવરણ શાન્ત હતું. શ્રીંગાર આરતિના દર્શનની તૈયારી હતી, એમ એકાદ બે ઘડી વિત્યા પછી સ્વામીશ્રી લક્ષમાંથી જાગૃત થયા.

સ્વામીશ્રીએ સ્વસ્થ થઇ શ્રી હરિકૃષ્ણ મહારાજશ્રીને જળ ધરાવીને પીવા માગ્યું. એ પ્રસાદીનું જળપાન કરી સર્વ સંતો સન્મુખ જોઇને કહેવા લાગ્યા કે, "જ્યાં જ્યાં આપણા મંડળના સાધુઓ દેશમાં ફરવા ગયા હોય ત્યાં ત્યાંથી સહુ સંતોને મૂળીએ તેડાવી લ્યો. તેમજ પાર્ષદ ભગુજી ઉંટ લઈને અમદાવાદ જાય અને ધ. ધુ. આચાર્ય શ્રી અયોધ્યાપ્રસાદજી મહારાજશ્રીને તથા એક પાર્ષદ ગઢપુર જઇને સદ્‌ગુરૂ શ્રી ગોપાળાનંદસ્વામી શ્રીને આંહી તેડી લાવે. તેવા કાગળો લખી મોકલો." ઉપર મુજબ કહીને પોતાનો તે શ્રીજી પ્રસાદી સિતાર સદ્‌ગુરૂશ્રી દેવાનંદસ્વામીના હાથમાં આપીને પોતે કહ્યું કે-આજથી આ સિતાર હવે હું તમને સોંપું છું. અને

તમો આ શ્રી હરિકૃષ્ણમહારાજની મૂર્તિ સન્મુખ બેસીને દરરોજ ચાર પદો મહારાજશ્રીને ગાઇ સંભળાવજો.* શ્રીજી મહારાજ આ મૂર્તિમાં પ્રગટ બીરાજે છે, એમ ભલામણ કરીને મૂર્તિને દંડવત કરી પગે લાગી સહુ સંતો વગેરેને જય સ્વામિ નારાયણ ઉંચે સાદે કરીને શ્રીંગાર આરતિના દર્શન કરી પોતાને આસને પધાર્યા.

શ્રીજીના હજુરી પાર્ષદ ભગુજી પોતાના મારવાડી કાળા ઉંટ ઉપર સ્વાર થઇ પત્ર લઈ અમદાવાદ આવ્યા. ધ. ધુ. આચાર્ય મહારાજશ્રીએ પત્ર વાંચી તુરત જ મોટેરા મોટેરા સાધુ, બ્રહ્મચારી, પાર્ષદો, હરિભકતો, વગેરેની સાથે અમદાવાદથી મુળીએ પધાર્યા.

ગઢપુર પત્ર લઇ પાર્ષદ જોરાજી ગયા હતા, ત્યાં અતિવૃષ્ટિને અંગે સદગુરૂશ્રી ગોપાળાનંદસ્વામીશ્રીની શારીરિક પ્રકૃતિ અસ્વસ્થ હોવાથી તેઓ મુળી આવી શકયા નહીં. પરંતુ મહાન વૈરાગ્યમૂર્તિ સદગુરૂશ્રી નિષ્કુળાનંદસ્વામીને પત્ર લખી આપી મુળીએ જવા આજ્ઞા કરી. એટલે સદગુરૂ નિષ્કુળાનંદસ્વામી બીજા સાધુઓની સાથે પાર્ષદ જોરાજી સાથે વરસતે વરસાદ મુળી આવ્યા; અને બ્રહ્મમુનિને મળીને સદગુરૂ શ્રી ગોપાળાનંદ સ્વામીના જય સ્વામિનારાયણ કહીને પત્ર આપ્યો. દેશમાં ફરવા ગયેલાં સંત મંડળો પણ સમાચાર શાંભળતાં તુરત જ મુળીમાં આવ્યાં.

સંતોની સભા સન્મુખ જોઈ બ્રહ્મમુનિએ નિષ્કુળાનંદસ્વામીને કહ્યું કે, "કચ્છના રણમાં મારી સાથે જે સંતો હતા તે સહુએ આવી પહોંચ્યા ? એ સાંભળી તે સૌએ કહ્યું જે, હે સ્વામી ! અમો સૌ આપશ્રીની સેવામાં હાજર છીએ. કંઇ આજ્ઞા હોય તો ફરમાવો. પછી સ્વામીશ્રીએ ઉતારેથી આચાર્ય મહારાજશ્રીને તેડી લાવવાની આજ્ઞા કરી, તેથી મહારાજશ્રી પણ થાળ જમીને સ્વામીશ્રી પાસે તુરત જ પધાર્યા.

સ્વામીશ્રીને પીઠ પાછળ કુક્ષિ પાસે એક નાની ફોડલી થઇ હતી. અને તેના પીડાથી શરીરમાં થોડો જ્વર પણ હતો; તેથી સ્વામીશ્રી

* સ. ગુ દેવાનંદસ્વામી જીવનપર્યંત સ્વામીશ્રીની આજ્ઞાનુસાર શ્રી હરિકૃષ્ણમહારાજની મૂર્તિ સન્મુખ બેસી દરરોજ ચાર પદો ગાતા હતા એમ કવિશ્રી દલપતરામભાઇ લખે છે.

પોતાના આસને * પડી રહેતી પૈડાઓ વાળી લાકડાની મોટી પાટ× ઉપર તકીયાને ઓઠીંગણ દઇ એક પડખે સુતા હતા, અને સ્વામીશ્રીની સન્મુખ આચાર્ય મહારાજ શ્રી ખુરશી ઉપર બીરાજયા હતા; તેમજ અન્ય સંતો પાર્ષદો વગેરે સ્વામીશ્રીના આસનની આસપાસ વીટાઇ વળી બેઠા હતા. એ સમયે સ્વામીશ્રી આચાર્ય મહારાજશ્રી સામી દ્રષ્ટિ માંડી સહુ સભાને ઉદ્દેશીને કહેવા લાગ્યા કે, 'જયારે હું વડતાલમાં મંદિર કરાવતો હતો. ત્યારે મંદીરને ફરતો પડથાર પૂરો થયો અને ઉપરની ઘુમટીઉ વળી રહી ત્યારે શ્રીજી મહારાજ મને પોતાની સાથે લઈ ગયા હતા' તેજી જ રીતે હું જયારે જુનાગઢનું મંદિર ચણાવતો હતો ત્યારે પણ જયારે મંદિર ફરતો પડથાર પુરો થયો અને ઉપરની ઘુમટીઓ વળી રહી ત્યારે મને શ્રીજી મહારાજે ત્યાંથી બોલાવી પોતાની પાસે રાખ્યો હતો. એજ પ્રમાણે આંહી (મુળીમાં) મંદિરનો પડથાર પુરો થઇ જતાં ઉપરની ઘુમટીઓ વળાઇ રહી છે, શિખરો પણ થઇ રહ્યાં છે; માટે જરૂર શ્રીજી મહારાજ મને પોતે પધારી ધામમાં તેડી જશે તો કોઇ તે વાતનો શોક કરશો નહીં. એમ કહીને નીચેની ચોપાઇ બોલીને ભલામણ કરી કે,

---

* સ્વામીશ્રી મૂળીમાં હાલ બ્રહ્મચારીશ્રીનું મંદિર (આસન) કહેવાય છે ત્યાં છાપરી આકારના ઓરડામાં આસન રાખતા અને ધામમાં પણ એજ સ્થળે એજ (જગ્યાએ) પધાર્યા હતા. ત્યાં હાલમાં સ્વામીશ્રીનો મોટો ઓઇલ પેન્ટીગનો તખ્તો છે. એથી એ જગ્યા ઘણીજ પ્રસાદીની છે

× એ લાકડાની પૈડાવાળી પાટને ફરતો પાળી જેવો કઠોડો હતો. તેના ઉપર સ્વામીશ્રીનું આસન રહેતું ને તેને પૈડાં હોવાથી જયાં તે રાખવી હોય ત્યાં ધકેલીને લઇ જતા. સ્વામીશ્રી ધામમાં પધાર્યા પછી એ પાટ સાધુઓના ભંડારમાં રહેતી તેના ઉપર રોટલા રોટલીઓ વગેરે રાંધેલું અનાજ સાધુઓ રાખતાં તે રાત્રી સુધી ખુટતું નહીં તે ખાસ પરચો ગણાતો પછી તે પાટ બહુજ જીર્ણ થતાં તે હાલમાં સભા મંડપના પશ્ચિમ છેડે શ્રીજી પ્રસાદીના ગાડાં લીંબડો ને પથરા, સાથે દર્શન માટે ભૂગર્ભમાં હોય તેવી સ્થિતિમાં તે રાખેલ છે. હાલમાં સ્વામીશ્રીના સ્મારકની પ્રવૃત્તિ ચાલુ છે; તેમાં તેનો જીર્ણોધ્ધાર વઢવાણવાળા ૫, ભ. ડોકટર શ્રી મણીલાલભાઇ આદેશરાએ કરાવતાં તેજ સ્થાને હાલ રાખેલ છે.

જહાં સુસંપ તહાં સંપત્તિ નાના,
જહાં કુસંપ તહાં વિપત્તિ નિદાના.

એટલે જ્યાં સંપ હશે ત્યાં નાના પ્રકારની સંપત્તિઓ આવીને ચોકસ રહેશે, અને જ્યાં કુસંપ હશે ત્યાં અનેક વિપત્તિઓ ચોકસ આવશે. તેમજ તીરનો ભાથો ભરેલો હશે ત્યાં સુધી તેને ભાંગવા કોઇ સમર્થ નહિં થાય; પણ તે તીર જો એક એક જુદાં થશે તો નાનાં છોકરાઓ પણ તે તીરને રમતમાં ભાંગી નાખશે. વળી સુતરના જે ઝીણા ત્રાગડાઓનું જાડું નાડું બનાવાશે તો તેનાથી હાથી જેવું જનાવર બંધાશે; પણ તે ત્રાગો છૂટા પડશે તો સહુ કોઇ તેને તુટતાં વાર નથી તેથી તમો સહુ સાધુ, બ્રહ્મચારી, પાર્ષદો અને હરિભક્ત બાઇ-ભાઈ સંપ રાખો શ્રીજીમહારાજની લખેલી શિક્ષાપત્રી પ્રમાણે વર્તી, ધર્મની બાંધેલી મર્યાદામાં રહી, આચાર્ય મહારાજશ્રીની આજ્ઞા પાળી, તેઓશ્રી જેમ કહે તેમ સહુ વર્તજો શરીર નાશવંત છે, આ મૃત્યુલોકમાં કોઇ અમર રહ્યું નથી અને રહેવાનું પણ નથી; જેમ આંહી આપણે સહુ ભેળા છીએ, તેમજ આજ્ઞા ઉપાસના પાળશો તો તમો સહુ અક્ષરધામમાં પણ અમારા ભેળાજ છો."

ઉપર પ્રમાણે સહુને શિક્ષાનાં વચનો કહ્યાં. ત્યાં રાજભોગની આરતી થતાં સહુએ ઠાકોરજીનાં દર્શન કરીને "વાસુદેવ હરે" કર્યા. એ વખતે શ્રી વાસુદેવાનંદજી બ્રહ્મચારી શ્રીહરિકૃષ્ણ મહારાજશ્રીના થાળની પ્રસાદીમાંથી સાકર નાખી કઢેલું દુધ અને દાળ ભાત વગેરે લાવ્યા. સ્વામીશ્રી આચાર્ય મહારાજશ્રીની હાજરીમાં પોતાના કાષ્ટના પત્તરમાં તે દુધ અને થોડો ભાત નખાવી, પોતાના હાથથી પાણીનું ચાપવું ભરી તેમાં મેળવી, "જય ઘનશ્યામ" બોલીને તે બધું પી ગયા, પછી ચળુ કરી પોતાની નાની તુંબડીમાં રહેલા પ્રસાદી જળનું પાન કરીને તકીએ ઓઠીગણ દઇને જરા આડે પડખે થયા. ત્યાં સહુ સંતો અને પાર્ષદો જમીને સ્વામીશ્રી પાસે આવી બેઠા અને એ સભામાં વચનામૃતની કથા વંચાઇ રહ્યા પછી, સ્વામીશ્રીએ સહુને 'સ્વામિનારાયણ' ના નામની ધુન કરવાની આજ્ઞા કરી, એ ધુન્ય પૂરી થયા પછી સ્વામીશ્રી પાટ ઉપરથી નીચે ઉતરી કામળીના આસન ઉપર થાંભલાને ઓઠીગણે પૂર્વ મુખે બીરાજયા અને પોતાની સન્મુખ એક બાજોઠ ઉપર બીજી કામળી બીછાવીને શ્રીજીએ આપેલી પાદુકાઓ અને ગુઢો રેંટો

પધરાવી તે વચ્ચે શ્રીજી મહારાજની મૂર્તિ પોતાની પૂજામાંથી લઇને પધરાવી. પછે ચંદન પુષ્પવડે સ્વામીશ્રીએ તેનું પૂજન કર્યું ને નૈવેદ્ય ધરાવી ધૂપદીપ પ્રગટી સ્વહસ્તે બેઠાં બેઠાં શ્રીજીમૂર્તિ અને પ્રસાદીની વસ્તુઓની આરતી ઉતારી નમસ્કાર કર્યા. એ વખતે એક જુઇના પુષ્પનો મોટો હાર બ્રહ્મચારીશ્રી લાવેલા તે શ્રીજી મુર્તિને અને પ્રસાદીની વસ્તુઓને અડાડી પોતે ધ. ધુ. આચાર્ય મહારાજશ્રીની ડોકમાં પોતાને હસ્તે પહેરાવી, મહારાજશ્રીના ચરણસ્પર્શ કર્યા. મહારાજશ્રીએ સ્વામીના કંઠમાં તે હાર પધરાવી, મસ્તક ઉપર હાથ મેલી. પ્રસન્નતા બતાવી. એટલે સ્વામીએ સર્વ સભાને નમસ્કાર કરીને ફરીને ધૂન્ય કરવાની આજ્ઞા કરી, પોતે પદ્માસન વાળી શ્રીજીમહારાજની મૂર્તિ સન્મુખ અનિમિષ દ્રષ્ટિ રાખી, જમણા કરમાં માળા રાખી, કંઠસ્થાનમાં 'સ્વામિનારાયણ' મહા મંત્રનો જાપ જપી, ભજન કરવા લાગ્યા, તેટલામાં તો ઓરડામાં મહા શીતળ શાન્ત તેજ છવાઇ રહ્યું અને બહેર મંદિરના શિખરો ઉપર પણ અંતરિક્ષમાં અનંત મુકતોના વિમાનો છવાઈ રહ્યાં, એ સમયે સ્વામીશ્રી ઉપર દિવ્ય ચંદન પુષ્પોની વૃષ્ટિ થઇ ત્યારે સ્વામીશ્રીએ પોતાના બન્ને હાથ જોડી સૌને ઉંચે સ્વરે જય શ્રી સ્વામિનારાયણ કર્યા; અને તુરતજ શ્રીજી મહારાજ અનંત મુકતો સાથે સ્વામીશ્રીને ધામમાં તેડી જવા પધાર્યા, એવાં સૌને દિવ્ય તેજોમય દર્શન થયાં. તે વખતે સદ્‌ગુરૂ શ્રી બ્રહ્માનંદસ્વામીશ્રીના મુખારવિંદમાંથી તેજોમય દિવ્ય અદ્‌ભુત મૂર્તિ નીકળી તેને શ્રીજી મહારાજે લઇને (પોતાના અંકમા પધરાવી)ને પોતે પોતાના દિવ્ય વિમાનમાં બીરાજી જય જયના નાદો સાથે સદ્‌ગુરૂ શ્રી બ્રહ્માનંદસ્વામીને પોતાના દિવ્ય અક્ષર ધામમાં તેડી ગયા.

સ્વામીયજ્ઞપુરૂષાનંદજીને વારંવાર સંકલ્પ થતો હતો કે, સદ્‌ગુરૂ શ્રી બ્રહ્માનંદસ્વામી જ્યારે દેહ ત્યાગ કરશે ત્યારે કેવાં દર્શન થેશે ? શ્રીજી મહારાજ પોતાના ભકતને અંતકાળે તેડવા આવે છે. તે વખતનાં મને દર્શન થાય તો ઠીક ! શ્રીજી મહારાજ જરૂર સ્વામીશ્રીને તેડવા આવશેજ, આવી ઇચ્છાથી તેઓ સ્વામીશ્રીના ઓરડાની આજુબાજુમાં ત્રણ દહાડાથી રાત્રી દિવસ હાથમાં માળા લઈ અખંડ ભજન કરતા હતા. જ્યારે સ્વામીશ્રીએ આ પંચભૂતના દેહનો ત્યાગ કર્યો ત્યારે દિવ્ય ચંદન પુષ્પોની વૃષ્ટિ થઈ અને સહુ સભાને તથા યજ્ઞપુરૂષાનંદજીને શ્રીજી મહારાજનાં અલૌકિક દર્શન થયાં. એમ યજ્ઞપુરૂષાનંદજીનો સંકલ્પ પૂર્ણ થયો હતો.

પ્રેમ્સ–ગમ્પસા–મુંબઈ

શ્રી અહમાન ઇ. સ્થાનેથી છેલ્લી ગમવસ્થાની

(૫૫૬ — ૫૫૩)

ઇ. સ. ૧૮૮૮ જુલ્ફ સુદી ૧૦

પ્રેમ્સ–ગ્રિન્ડ સ્થાનની છત્રી–મુંબઈ

ભાણેજ શ્રી કેશવદાન એ. બાદાણી

જન્મ	અક્ષર નિવાસ
જામનગર	જામનગર
સાં. ૨૦૧૨	સાં. ૨૦૨૨
આસો વદી ૭	મહા વદી ૧૧
તા. ૨૬-૧૦-૫૬	તા. ૧૬-૨-૬૬

—મોશાળું—

卐

શ્રી રઘુકુળના દાદા ગુરૂશ્રી **બ્રહ્માનંદસ્વામી** કે જેઓશ્રીએ પૂર્વજન્મના કેશવાનંદ અથવા કેશવદાસ, નામના ભાણેજ કેશવદાનને પોતાના ખોળામાં ચોઢાડી (આ બ્રહ્મસંહિતામાં પોતા સાથે અમર રાખવા અદર્શ કરી) વૈમાનમાં બેસારી શ્રીજીના ધામમાં તેડી ગયા, તે સમયે રાત્રે ૧॥ બજે કાલાવડમાં શ્રી. ભગવતદાન ઉર્ફે બાબુભાઇને તે દર્શન થતાં અંતરિક્ષમાં તેણે દિવ્ય વાણી ઉચ્ચારીકે "બાબુમામા હું જાઉં છું, બાબુમામા હું જાઉં છું" એમ ત્રણ વખત કહી વૈમાનનો અવાજ સંભળાવી અદર્શ થયેલ– શ્રી કેશવકુમારને કાવ્યાંજલી.

"દોહા"

કેશ, વદન કોડામણું, નમણું કેશવ નામ ॥
કેશવ કપટ કરી ગયો, કેશવ કેશવ ધામ ॥ ૧ ॥

અંગ્રેજી ગુજરાતિના, અદ્ભુત્ત શબ્દ ઉચ્ચાર ॥
તાલ અદંગ બજાવતા, મહા મુકત અવતાર ॥ ૨ ॥

ચાર ધામ યાત્રા કરી, પંચ તીર્થ દો વાર ॥
કેશવ કુળ પાવન કરી, ગયો શ્રીજીને દ્વાર ॥ ૩ ॥

"સુખી રહો માતુ સદા," અંતિમ શબ્દ ઉચ્ચાર ॥
અંતરથી આશિષ દઇ, ગયો શ્રીજીને દ્વાર ॥ ૪ ॥

માતુ પિતા ના મન મહિં, પૂર્ણ જણાવી પ્યાર ॥
સૂકત બની મમતા તજી, ગયો શ્રીજીને દ્વાર ॥ ૫ ॥

"બ્રહ્મસંહિતા" માં ભળ્યો, ધરી શ્રીજીનું ધ્યાન ॥
બ્રહ્મમુનિ કી ગોદમેં, ભયો સુ અંતર ધ્યાન ॥ ૬ ॥

મોશાળું, કરવા હતી, લગ્ન સમય ઉર હામ ॥
કર્યું "મોશાળું" કાવ્યથી, (હવે)મળશું અક્ષર ધામ ॥ ૭ ॥

૬૩ વરસે દુનિઆ તજી, ભર્યું ઉર બ્રહ્મજ્ઞાન ॥
મુકત રૂપ માની મહા, માવ, ગાય ગુણ ગાન ॥ ૮ ॥

અક્ષરનિવાસ.
તા. ૧૬-૨-૬૬

કવિ—માવદાનજી.

સદ્‌ગુરૂ શ્રી **બ્રહ્માનંદસ્વામી**—દેહ અને આત્મા જુદો છે તે વિષે શ્રી બ્રહ્મવિલાસમાં પોતે એક કાવ્ય લખીને જીજ્ઞાસુઓને સમજાવે છે કે-

॥ શ્રી દેહ આત્મા વિછેહકો અંગ ॥

"સવૈયાછંદ"

હાથરૂ પાવસો દૂર ભયે નહિં, નૈન રૂ નાક ભયો નહિં ન્યારો ॥
વેસે હિ શિશ સો સાબિત દીસત, વેસે હિ દીસત કેશ પસારો ॥
વેસે હિ સાબિત ઘાટ દિખાત્તહે, વેસે હિ દંત સુધાં મુખદ્વારો ॥
બ્રહ્મમુનિ કહે દેહ પરી સબ, પંખી ગયો કહાં બોલન હારો ॥ ૧ ॥

ચાલત જોર મરોરત મૂછ હિ, ગાવત રાગ હિ પાગ સમારિ ॥
સોવત જાગત ભૂખ હિ લાગત, માંગત ભોજન મિષ્ટ અહારિ ॥
જયા તન મેં પુન્ય પાપ કીયે નિત, સો તન શૂન્ય પર્યો ભયકારી ॥
બ્રહ્મમુનિ સો કહું નહિ પાવત, ખેલ ગયો એક ખેલ ખેલારી ॥ ૨ ॥

બંધવ તાત હિ માત ત્રિયા સુત, લાગત હે સબ કું પ્રિય ગાઢો ॥
જ્ઞાતિ હિ જ્ઞતિ કહે દિન રાતિહિ, તો હિતેં બંશ હું કો જશ બાઢો ॥
ઔર હિ લોક કહે જીત હી તિત, યા નરને હમકું રંગ ચાંઢો- ॥
બ્રહ્મમુનિ કહે જીવ ગયો જબ, શીઘ્ર કહે સબ કાઢો હિ કાઢો ॥ ૩ ॥

સુંદર રૂપ દેખાત હે તોલુંહિ, જોલું હિ ચૈતન શક્તિ રહાવે ॥
આત હિ જાત મનોહર ગાત હિ, બોલત ડોલત પીનત ખાવે ॥
વારમવાર સજે સનગાર હિ, ભૂષન પેર રૂચિ ઉપજાવે ॥
બ્રહ્મમુનિ કહે જીવ ચલ્યો ઉડ, સો તન દેખી સબે ભય પાવે ॥ ૪ ॥

એક હિ અંગ ભયો નહિ ખંડિત, દેહ તો જે સોહે તેસો બન્યો હે ॥
નેનકે ગોંખમેં રૂપ ન દેખત, કાનકે ગોખ ન શબ્દ સુન્યો હે ॥
નાકકે ગોખમેં ગંધ ન લેવત, જીભ હું તેં નહિં બેન ભન્યો હે ॥
બ્રહ્મમુનિ કોઉ જાન શકે નહિ, કેસી હિ ભાતી કો તાનો તન્યો હે ॥ ૫ ॥

તાત રૂ માત દોઉ મીલ રોવત, હાય ગયા કહાં પુત્ર હમારા ॥
વીર કહે મેરી દૂર ભઇ ભુજ, બૈનિ કહે મેરા પીયર ઉજારા ॥
નારિ કહે મેરો નાવ ગયો કહાં. તાબીન શુન્ય પર્યો ઘરબારા ॥
બ્રહ્મમુનિ કહે દેખત દેખત, કાહુ લખ્યો ન ગયો કુન દ્વારા ॥ ૬ ॥

આદિ સંજોગ ભયો રજ વીરજ, તામેંહિ જીવ કેહી વિધિ આવે ॥
બીજ કે સંગ પ્રવેશ કહે કોઉ; કોઉક પંચમેં માસ સુનાવે ॥
દેખત હોત વિજોગ હિ દેહસેં, જાય તબેં કુન ઠોર સમાવે ॥
પંડિત, જાન, પ્રવીન, રૂષિ મુનિ, બ્રહ્મમુનિ કોઉ ઓહિ ન પાવે ॥ ૭ ॥

હોત ક્રિયા સબ હિ તબલું, જબલું ઘટ ભીંતર જીવ નિવાસા ॥
ડાલ રૂ મૂલ કહું ન દેખાત હે, શ્વાસ પ્રજંત શરિર કિ આશા ॥
શ્વાસ ગયે કહે નાસ ભયો તન, રોત સબે મીલ નાખ નિશ્વાસા ॥
બ્રહ્મમુનિ કિરતાર કીયા કહા, એ હિ અલૌકિક ભાંતિ તમાસા ॥ ૮ ॥

(શ્રી બ્રહ્મવિલાસ)

પછી સ્વામીશ્રીના પંચભૂતના દેહને સ્નાન કરાવી, ભગવાં વસ્ત્રો ધારણ કરાવી, સ્વામીશ્રીએ પોતાના સ્વહસ્તે બાંધેલો મોટો રૂમાલ (પાઘ) (એક ખીટી ઉપર રખાવેલ હતો તે) મસ્તકે ધરાવી, ચંદન ચર્ચી તિલક ચાંદલો કરી, પુષ્પોના ઘણા હારો કંઠમાં પહેરાવી (સદ્‌ગુરૂ શ્રી દેવાનંદ સ્વામીએ આરતી ઉતારી અને સહુએ સ્વામીશ્રીને દંડવત્ પ્રણામ કર્યા પછી ઉત્તમ વિમાનમાં પધરાવી, ઉત્સવ કીર્તનો કરતાં કરતાં ભોગવતી નદીના પૂર્વ કિનારે મંદિરની ઉત્તર દિશામાં) ચંદન કાષ્ઠની ચિત્તામાં શરીરે ધૂપનું લેપન કરી તુલસી, પીપળો, સુખડ, અને શ્રીફળ વગેરેમાં દેહનો અગ્નિ સંસ્કાર કર્યો. તે પછી ભોગવતી ગંગામાં શ્રી આચાર્ય મહારાજ શ્રી સહિત સૌએ સ્નાન કર્યું.

સંવત ૧૮૮૮ના જેષ્ટ શુકલ ૧૦ દશમીના દિવસે મધ્યાને (શ્રીજી મહારાજ સ્વધામ પધાર્યા હતા તેજ સમયે ને તેજ તિથિએ–બરાબર એ વરસે) શ્રી મુળી મંદિરમાં સદ્‌ગુરૂ શ્રી બ્રહ્માનંદસ્વામી અક્ષરવાસ કરતા હવા આ પૃથ્વી ઉપર પોતે સાઠ વરસ પાંચ માસ અને પાંચ દિવસ તેમાં વર્ષ ૧૮ જન્મભૂમિમાં બીરાજ્યા; વર્ષ ૧૨ કચ્છ પ્રદેશમાં બીરાજ્યા; વર્ષ ૩ રાજસ્થાનોમાં ફર્યા અને વર્ષ ૨૫ શ્રીજી સાથે સત્સંગમાં બીરાજ્યા. (શ્રીજી સાથે ૨૫ વર્ષ અને ૨ વર્ષ પાંચ માસ અને પાંચ દિવસ * મુળી અમદાવાદમાં) એવી રીતે કુલ વર્ષ ૬૦ સાઠ પાંચ માસ ને પાંચ દિવસ પૃથ્વી ઉપર મનુષ્ય શરિરે રહ્યા.

---

* શ્રી મુળી મંદિરની વાડીમાં સ્વામીશ્રીનો જ્યાં અગ્નિ સંસ્કાર થયેલો હતો, ત્યાં હાલ આરસની છત્રી છે. એ છત્રી આ લેખક કવિશ્રીના પૂજ્ય કાકાશ્રી દેવીદાન બનાભાઇ રત્નુંએ શ્રી કેશર ભકતની આજ્ઞાથી ચણાવીને તેમાં શ્રીજીના આરસના ચરણારવિંદ પધરાવેલાં છે. તે છત્રીથી ઉત્તર તરફ સ્વામીશ્રીએ ગળાવેલો મોટો કુવો કે જેના ઉપર ૧૬ સોળ કોશ ચાલે છે. તેનાથી પશ્ચિમ દિશાએ શ્રીજી મહારાજ વડવૃક્ષ તળે બીરાજી ઘણીએક લીલાઓ કરેલી હતી, તે પ્રસાદીના સ્થાનમાં સ્વામીશ્રીના સ્મારક તરીકે અમદાવાદ આચાર્ય મહારાજશ્રીના હજુરી સેવક પાર્ષદ કેશર ભકતે અથાગ પરિશ્રમ વેઠીને એક 'બ્રહ્મ મ્હેલ' એ નામનું ભવ્ય મંદિર ચણાવેલ છે. એ મહા મુકતરાજ કેશર ભકતશ્રીનો સંકલ્પ તો એવો છે કે ત્યાં સ્વામીશ્રીની એક આરસની

શ્રીજી મહારાજશ્રી અનંત અક્ષર મુક્તોને સાથે લઇને આ પૃથ્વી ઉપર પધાર્યા હોવાથી સૌ મુકતોના ઐશ્વર્ય–સામર્થ્ય, શ્રીજી મહારાજે ઢાંકી રાખેલાં હતાં. નહીં તો તે મૂકતરાજો જો પોતે એકલા આ પૃથ્વી ઉપર આવ્યા હોત તો તેઓ બધા, એક, એક, ભગવાન કહેવાત કારણ કે, એ સમયે સદ્ગુરૂ શ્રી બ્રહ્માનંદસ્વામીના જેવા બ્રહ્મશ્રષ્ટીમાં કોઇ પુરૂષ નહોતા.

ઉપર પ્રમાણે સ્વામીશ્રી મારવાડ પ્રદેશમાં 'ખાંણ' ગામે દેવજ્ઞાતિ (ચારણકુળ)માં લાડુદાનજી નામે મનુષ્ય જન્મ ધરી, કચ્છ–ભુજ વિદ્યાભ્યાસ કરી, કચ્છ–કાઠીયાવાડની રાજ્ય સભાઓ જીતી, રાજામહારાજાઓને રીઝવી, લાખોના સિરપાવો મેળવી, શ્રીજી મહારાજના શુભ હસ્તે પાંચસો પરમહંસમાં પ્રથમ દીક્ષા લઇ, શ્રી રંગદાસજી અને શ્રી બ્રહ્માનંદજી નામ ધારણ કરી. શ્રીજીને રાજી કરવા સખાભાવે સાથે રહીને શ્રીજી આજ્ઞા પાલન કરતાં અનેક દૈહિક કષ્ટો વેઠી, મહાન યતિના જેવું નૈષ્ઠિક બાળ બ્રહ્મચર્ય પાળી, મંદિરો ચણાવી, સાહિત્યના અનેક ગ્રંથો રચી, જગતમાં દિગ્વિજય કરી; સ્વધામ (બ્રહ્મધામ) પધાર્યા. સ્વામીશ્રીના જીવન પરિચયનું સ્વામીશ્રીનું સ્વરચિત્ત ઝુલણા છંદનું કાવ્ય જે પ્રથમ પ્રકરણમાં લખેલ છે. તે અત્યારે તેની અહીં આપણે સહુ પુનઃ સ્મૃતિ કરીએ.

ઝુલણા છંદ

જ્ઞાતિ ચારણ ઓડક આશિયુંકી, આબુ છાંય ભયો ખાંણ ગામમેજી,
તાકે નામ શંભુદાન તાતહુંકો, માત્ત લાલુબાઇ ધર્યો ઠામમેજી;
લાડુમેટકે શ્રીરંગ નામ ધર્યો, દોઊં લીન બ્રહ્માનંદ નામમેંજી,
ચિત્તધાર સહજાનંદ શ્યામ છબિ, જગ જીત્ત ગયો નિજ ધામમેંજી.

શ્રી બ્રહ્મમુનિનો જય હો !

મૂર્તિ પધરાવવી; તેમજ ત્યાં સંસ્કૃત, પ્રાકૃત, પિંગળ, સંગીત આદિની મોટી પાઠશાળા કરવી; તેમજ સ્વામીશ્રીના રચેલાં તમામ પુસ્તકો અને પ્રસાદીની વસ્તુઓ સાથે અન્ય ધાર્મિક પુસ્તકોનું પુસ્તકાલય ખોલી ત્યાં નૈષ્ઠિકવૃતવાળા સંતો પાર્ષદોને રાખી, કાયમ બ્રહ્મયજ્ઞ, સંગીત, સાહિત્ય વગેરે કળાઓનો અભ્યાસ કરાવવા એક સારૂં ગુરૂકુળ કરીને સ્વામીશ્રીના એ સ્મારકને જગપ્રસિદ્ધ કરવું. શ્રીજી એ ભકતરાજનો સંકલ્પ પૂર્ણ કરે !

સ્વામીશ્રી અનેક શુભ ગુણોના સાગર હતા

સ્વામીશ્રી બહુજ દેખાવડા અને દરેક સમ અવયવોળા **ગૌરવર્ણના** હતા, શરીર કદાવર અને મજબુત હતું, મારવાડી અટંકી અનમી મરદ સમાન શુરવીર હતા. તેમનો સ્વભાવ બોલકણો અને હસમુખો હતો, તેઓ ઘણાજ બુદ્ધિમાન ઉપરાંત સમયોચિત **હાજર જવાબી** અને કયારેય પણ બે ધ્યાન થતા નહિં કોઇ પણ કાર્ય કરવામાં સંપૂર્ણ મહાન કળા નિપૂણ હતા. રાજનીતિજ્ઞ ઉપરાંત **શિઘ્રકવીશ્વર** હતા. સંસ્કૃતમાં પણ સિદ્ધાંત કૌમુદિના અભ્યાસી હતા, અનેક ભાષાઓ બોલી જાણતા અને તે ભાષાઓમાં કાવ્યો પણ રચતા, **અષ્ટવિધાન**, શતવિધાન અને **સહસ્રવિધાન**, તેઓને મન **સરલ** હતાં શ્રીજી મહારાજ **શ્રી મુકતાનંદસ્વામીને** ગુરૂ તુલ્ય ગણતા, પણ શ્રી બ્રહ્માનંદસ્વામીશ્રીના જોડે **સખાભાવથી** હાસ્ય વિનોદ કરતા સ્વામીશ્રી સ્વધર્મનિષ્ઠ, દિલના ઘણા જ દયાળુ અને ઉદાર મનના હતા. સત્ય અને સ્પષ્ટ વકતા હતા, પ્રાંતભાશાળી મહાન તેજસ્વી મુખાકૃતિથી જોતાં જ માણસને સહજે જ ગુરુભાવ ઉત્પન્ન થતો, સ્વામીશ્રી અખંડ નૈષ્ટિક વ્રતધારી બાળ બ્રહ્મચારી, વચનસિદ્ધ, મહાન **યોગીરાજ** હતા. **ધર્માભિમાની**, કુળાભિમાની અને દ્રઢ **ટેકીલા** હતા. **પિંગળશાસ્ત્રના** આચાર્ય હતા. પ્રકૃતિ મિલનસાર અને **સહેજ** રમુજી પ્રકૃતિના હતા. સદા બ્રહ્મની મસ્તિમાં જ રહેતા, અલમસ્ત યોગી (યતિ) હતા. એમ **અનેક શુભગુણના સાગર હતા.**

સ્વામીશ્રીનો શિષ્યવર્ગ

સદગુરૂ શ્રી બ્રહ્માનંદસ્વામીનો શિષ્યવર્ગ બહુજ બહોળો અને **મહાગુણી** હતો. સ્વામીશ્રીની સાથે કાયમ ૬૦ થી ૭૦ **સાધુઓનું** મંડળ ફર્યા કરતું. તેમાંના ઘણાંએક સંતો સંસ્કૃત પ્રાકૃતનો અભ્યાસ કરતા હતા. તેમાંનાં જે મોટેરા સદ્ગુરૂઓના નામો જાણવામાં અને અન્ય સ્થાનેથી મળેલાં છે, તેનાં નામો અત્રે આપવામાં આવ્યાં છે. શ્રી **મુળી** મંદિરમાં મુખ્ય શિષ્ય સદ્ગુરૂ શ્રી **દેવાનંદસ્વામી**, પૂર્ણાનંદ સ્વામી તદ્રુપાનંદ સ્વામી ભોમાનંદ **સ્વામી**, મહાનુભાવાનંદસ્વામી, અવદતાનંદ સ્વામી, નિર્દોષાનંદ સ્વામી. સુકતાનંદ સ્વામી, બદ્રીનાથાનંદસ્વામી, નેમાનંદ સ્વામી, નાના સ્વરૂપાનંદ સ્વામી, નરોનારાયણાનંદસ્વામી, જ્ઞાનસ્વરૂપાનંદસ્વામી અદ્વૈતાનંદસ્વામી, યજ્ઞપુરૂષાનંદ સ્વામી, વૈસ્નવાનંદસ્વામી, મહાપુરૂષદાસસ્વામી, (જેમનાશિષ્ય સ્વામી **હરિનારાયણદાસજી** મુળી મંદિરના મહંતપદે ઘણા વર્ષો રહ્યા હતા તે) તથા જ્ઞાનપ્રકાશાનંદસ્વામી, કે જેઓ ધોળકે રહેતા

અને તેમના શિષ્ય સ્વમી નિર્ગુણદાસજી અમદાવાદ મંદિરમાં રહેતા. તેમની લખેલી વાતોમાં નં. ૧૦૨ની વાતમાં લખે છે કે, "સદ્‌ગુરૂશ્રી નિત્યાનંદ સ્વામીને અમો સહુ જ્યારે વડતાલમાં મળ્યા, ત્યારે જ્ઞાનપ્રકાશાનંદ સ્વામીએ પ્રશ્ન પુછ્યો કે, શુકમુનિએ દશમના ઉતરાર્ધમાં ૮૯ના અધ્યાયનો ૬૧મો શ્લોક છે તેની જે ટીકા લખી છે તેમાં બ્રહ્મનિરૂપણ કરતાં બાદ ન આવે? ત્યારે સદ્‌ગુરૂ શ્રી નિત્યાનંદ સ્વામીએ જવાબ આપ્યો કે, 'શુકમુનિ એ જે લખ્યું છે તે ઠીક લખ્યું છે. તમે તો બે અક્ષર ભણીને આજ પંડિત થયા છો. પણ જે દિવસે હું (નિત્યાનંદ સ્વામિ) અને બ્રહ્માનંદ સ્વામી વગેરે બ્રહ્મનિરૂપણ કરતા હતા, ત્યારે તમે તો બ્રહ્માનંદસ્વામીની પાટ તળે પડયા પડયા ઉંઘતા હતા એમ કહીને બ્રહ્માનંદસ્વામી વિષેનો તેમનો ગુરૂભાવ યાદ કરાવી આપ્યો, તેમજ સદ્‌ગુરૂ અક્ષરમૂર્તિ શ્રી ગુણાતીતાનંદ સ્વામી પણ શ્રી બ્રહ્માનંદ સ્વામીના શિષ્ય મંડળમાં હતા. તેઓશ્રી સ્વામી પાસે સ્વામીને રચેલો જે બ્રહ્મવિલાસ નામનો ગ્રંથ તે ગુરૂમુખે ભણ્યા હતા એને પોતે જ્યાં જ્યાં વાતો કરતા ત્યાં ત્યાં સ્વામીનાં કાવ્યો વાતોમાં બહુજ બોલતા + સ્વામીશ્રીની સાથે વડતાલ મંદિરની અને જુનાગઢના મંદિરની ખૂબ સેવા કરી હતી. તેમજ સદ્‌ગુરૂ શ્રી બ્રહ્માનંદસ્વામીની સલાહથી શ્રીજી મહારાજે ગુણાતીતાનંદ સ્વામીને જુનાગઢ મંદિરની મહાંતતાઇ આપેલ હતી, * વળી શ્રીજી મહારાજે જ્યારે સંતોનાં મંડળ ફરીને બાંધ્યાં ત્યારે સ્વામી ગુણાતીતાનંદ સ્વામી પોતાની જાતના પ્રકરણ ૫ માં લખે છે કે, "મહારાજે મને પૂછ્યું કે તમે તો શ્રી બ્રહ્માનંદ સ્વામીના મંડળમાં છો ને? આંહી કેમ? ત્યારે મેં કહ્યું કે, શ્રી બ્રહ્માનંદસ્વામીની રજા લઇને તેનીજ ઇચ્છાથી શ્રી આત્માનંદસ્વામીને વૃદ્ધ જાણી તેમની સેવામાં રહ્યો છું. (વાંચો શ્રી ગુણાતિતાનંદ સ્વામીની પાંચ પ્રકરણની વાત)

(વાંચો પાછળનું પેજ ૩૮૨)

+ સદ્‌ગુરૂશ્રી ગુણાતીતાનંદસ્વામીની વાતોમાંથી શ્રી બ્રહ્માનંદ સ્વામીનાં બોલેલા કાવ્યોની યાદી. પ્રકરણ (૧)માં વાત નં. ૧૪૦–૨૫૮–૩૧૧. (પ્રકરણ ૨ માં) વાત નં. ૯–૧૮–૪૮–૫૦–૫૩ (પ્રકરણ ૪માં) વાત નં. ૩૪. (પ્ર. ૫માં) વાત નં. ૪૩–૪૮–૫૫–૮૫–૧૨૩–૧૨૫–૨૦૧–૨૧૩–૨૧૮–૨૨૨–૨૨૮ (સ્વામીની વાતું)

* વાંચો લેખક સ્વામી સિધ્ધેશ્વરદાસ "સદ્‌ગુરૂ બ્રહ્માનંદસ્વામી"ની બુક પેજ ૬૬–૬૭

કચ્છભુજમાં પણ સમાધિ નિષ્ઠ અચ્યુતદાસજીસ્વામી પણ સદ્‌ગુરૂ શ્રી બ્રહ્માનંદસ્વામીના શિષ્ય હતા. તેમના શિષ્ય સ્વામી ભકિત વલ્લભદાસજી તથા સ્વામી અક્ષરજીવનદાસજી થયા હતા. અમદાવાદમાં રહેતા પ્રભુદાસ સ્વામી પણ શ્રી બ્રહ્માનંદસ્વામીના શિષ્ય હતા. એમના શિષ્ય પુ. શ્રી કૃષ્ણચરણદાસજી થયા ને તેમના શિષ્ય પું. શ્રી નંદકિશોરદાસજી વગેરે હતા. એ રીતે અમદાવાદ, મૂળી, કચ્છભુજ, ઘોળકા અને * જુનાગઢ વગેરે મંદિરોમાં હાલ ઘણા સંતો સદ્‌ગુરૂ શ્રી બ્રહ્માનંદસ્વામીના મંડળના ગુરૂપરંપરાના છે.

સદ્‌ગુરૂ શ્રી મુકતાનંદસ્વામીથી બીજો નંબર સદ્‌ગુરૂ શ્રી બ્રહ્માનંદસ્વામીનો હતો કારણ કે શ્રીજી મહારાજશ્રીના સ્વહસ્તે પ્રથમ (શાસ્ત્રોકતવેદ વિધાનથી) દીક્ષા વિધિ સદ્‌ગુરૂ શ્રી બ્રહ્માનંદ સ્વામીની થઇ હતી તેથી એ પાંચસો પરમહંસોમાં સ્વમીશ્રી પ્રથમ પંકિતના સ્થાને હતા. તેમજ શ્રીજી મહારાજે પણ એ બંન્ને સદ્‌ગુરૂઓશ્રીને મુખ્ય માની સત્કાર્યા હતા. (જુઓ સત્સંગીજીવન, પ્રકરણ ૩ ત્રીજું, અધ્યાય ૨ બીજો શ્લોક. ૩૨–૩૩)

मुकतानन्दस्तथा ब्रह्मानन्द एतौ महासमती ।
अधीतशास्त्रौ कुशलौ, गायने च कवी उभौ ॥३२॥
छन्दः प्रबन्धान्विधान्प्राकृतांश्चक्रतुश्च तौ ।
तस्यैव प्रीतये राजंस्तन्माहात्म्यप्रकाशकान् ॥३३॥

અર્થ મહા બુદ્ધિશાળી સમગ્ર શાસ્ત્રોને ભણેલા ગાન વિદ્યામાં અતિ કુશળ અને કવિવર એવા મુકતાનંદસ્વામી તથા બ્રહ્માનંદસ્વામી એ બન્ને મુનિવરો શ્રી હરિની પ્રસન્નતાને જ માટે ભગવાનની દિવ્ય લીલાઓથી પરી પૂર્ણ અને તેમના મહાત્મને પ્રકાશનારા પ્રાકૃત અનેક છંદ પ્રબંધોને કરવા રૂપ સેવાને કરતા હતા.

એ સત્સંગ શિરોમણિ તુલ્ય શ્રી સત્સંગીજીવન ગ્રંથમાં એજ ત્રીજા પ્રકરણમાં જ સદ્‌ગુરૂ શ્રી બ્રહ્માનંદસ્વામી વિષે લગભગ દશેક સ્થાને ઉલ્લેખ છે. ગ્રંથ વિસ્તારના ભયથી માત્ર અધ્યાય અને શ્લોકોના નંબરો આંહી આપવામાં આવ્યા છે:–

(શ્રી સત્સંગી જીવનના પાંચ પ્રકરણોમાંથી આતો માત્ર એક ત્રીજા પ્રકરણની જ હકીકત છે.)

નં.	અધ્યાય	શ્લોક અંક	છાપેલપાને	હકીકત
૧	૧૬	૩૫	૧૫૭	
૨	૧૭	૫	૧૬૦	
૩	૨૦	૮	૧૯૪	
૪	૨૧	૨૮ થી ૩૦ સુધી	૨૦૫	
૫	૨૭	આખો અધ્યાય	૨૭૩	નિષ્કામ શુદ્ધી
૬	૩૩	૧૭૦ થી ૧૭૭ સુધી	૩૯૦	વાસુદેવ સ્તુતિ
૭	૩૫		૪૦૫	કેશવાદિ મુર્તિનાં આયુધ વગેરે
૮	૩૯	૨૫ થી ૨૬ સુધી	૪૭૫	
૯	૫૮	૧૬	૬૬૩	
૧૦	૬૨	૯ થી ૧૧	૬૮૭	સદ્‌ગુરૂશ્રી બ્રહ્માનંદ

સ્વામીનાં કીર્તનો સાંભળવાથી સભાને સમાધીમાં શ્રીજી મહારાજનાં દર્શન થયાં...વગેરે.

શ્રીજી મહારાજે દેશવિભાગો કર્યા ત્યારે ધર્મકુળ મોટેરા અમદાવાદની ગાદીના આદી આચાર્યશ્રી અયોધ્યાપ્રસાદજી મહારાજની સોંપણી સદ્‌ગુરૂ શ્રી બ્રહ્માનંદસ્વામીને કરી હતી, તેવી જ રીતે વડતાલ દેશની ગાદીના આદિ આચાર્ય મહારાજ શ્રી રઘુવીરજી મહારાજશ્રીની સોંપણી સદ્‌ગુરૂ શ્રી નિત્યાનંદસ્વામીને કરી હતી. મધ્યસ્થ (પોતાની જગ્યાએ) મહા યોગીરાજ અક્ષરમૂર્તિ શ્રી ગોપાળંદસ્વામીને સ્થાપ્યા હતા. આમ જ્યાં જ્યાં સત્સંગ સબંધી કાર્યોમાં સદ્‌ગુરૂશ્રી બ્રહ્માનંદસ્વામીને શ્રીજી મહારાજે પોતે સદ્‌ગુરૂશ્રી મુકતાનંદસ્વામીથી બીજે નંબરે અનેક વખતે સનમાન્યા હતા.

સદ્‌ગુરૂ શ્રી બ્રહ્માનંદસ્વામીનો કાવ્ય વારસો

સ્વામીશ્રીએ નીચે આપેલી નામાવળી પ્રમાણે. સંતોમાં અને ગ્રહસ્થ સત્સંગીઓમાં પોતાનો કાવ્ય વારસો સોંપેલો હતો.

(૧) સદ્‌ગુરૂ શ્રી દેવાનંદ-સ્વામીશ્રી દેવાનંદ-સ્વામીનો કાવ્ય સંગ્રહ મૂળી કોઠારમાં જોતાં, તેમના કિર્તનોનો ખૂબ સંગ્રહ છે. પરંતુ ભાષા

કાવ્ય કે ગુજરાતી છંદો એક પણ મળવામાં નથી. માત્ર 'દેવાનંદ કાવ્ય' એ નામનો કીર્તનોનો સંગ્રહ સારો છે. જેમાંના કોઈ કોઈ કીર્તનો સંપ્રદાયમાં પ્રસિદ્ધ છે. શ્રી દેવાનંદજીનાં 'અંતકાળીઆં' નામનાં કીર્તનો તો સત્સંગમાં બહુજ પ્રસિદ્ધ છે. તેઓશ્રીએ સ્વામીશ્રી બ્રહ્માનંદજીસ્વામીનો ગુરૂ મહિમા સમજી ખૂબ સેવા કરી અને મહાપરિશ્રમે બનાવેલા મૂળી મંદિરને ૨૨ વર્ષ સુધી પોતે સાંચવીને શોભાવ્યું હતું. વળી બ્રહદ્ ગુજરાતના મહાકવીશ્વર શ્રી દલપતરામ ડાહ્યાભાઇને પિંગળ ભણાવી કાવ્ય વારસો સોંપ્યો હતો.

(૨) સદગુરૂ શ્રી પૂર્ણાનંદસ્વામી :– તેમનાં કીર્તનોનો પણ સારો સંગ્રહ છે. તે સાથે તેઓશ્રીનું ટુકું જીવન ચરિત્ર પણ મુળીના ગઢવી સાગરદાન શિવદાનજી ઝીબા (બી.એ.,એલ.એલ.બી.) એ લખી તેમની છબી ચિત્રાવી, ઘોળકા મંદિરમાં મુકી છે. (જુઓ પાનું) એશ્રી પૂર્ણાનંદસ્વામીએ શ્રાજીની મૂર્તિના અંગે અંગનું વર્ણન ધ્યાનચિંતામણીના નામથી ચારણી સાહિત્યના મધુભારછંદમાં ઘણુંજ સુંદર સરલ કાવ્યમાં કરેલ છે. તે છંદ રત્નાવલી નામના ગ્રંથમાં છપાયેલ છે. તે સિવાય બીજો એક શ્રી ઘનશ્યામ મહારાજનો ચર્ચરી છંદ રચેલો છે તે પરિશિષ્ટમાં આપ્યો છે.

(૩) શ્રી વૈશ્નવાનંદજી :– તેઓ સ્વામીશ્રી પાસેથી અષ્ટવિધાન શિખેલા અને સહુ આશ્ચર્ય પામી જાય તેવી રીતે તે વિધાનો કરતા. તેઓ શ્રી સ્વામીશ્રી પાસેથી પિંગળ ભણેલા હતા અને ભાષા કાવ્યમાં "શ્રી હરિલીલા સિંધુ" અને છુટક કિર્તનો પણ રચેલાં છે. તેઓ દેવાનંદસ્વામી પછી ઘણા વર્ષ સુધી મૂળીમાં હૈયાત હતા. તેમને મૂળીના ગઢવી ભીમજીભાઇ બનાભાઇ રત્નુંને પિંગળ ભણાવેલ હતું.

(૪) જામનગર રાજ્ય તાબે શેખપાટના રહીશ ગઢવી વજાભાઇ મહેડું શ્રી બ્રહ્માનંદસ્વામીની ત્રણેક વર્ષ પાર્ષદ તરીખે સેવાકારી પિંગળવિદ્યાનો અભ્યાસ કરી સ્વામીશ્રીની આજ્ઞા લઇ જ્યારે તે પોતાના વતનમાં ગયા ત્યારે સ્વામીએ જામસાહેબના રાજકવિ થાશો તેવો આશિર્વાદ આપેલ હતો. તેઓએ 'વિભાવિલાસ' નામનાં ભાષા કાવ્યમાં જામનગરના જામશ્રીનાં પ્રશસ્તિ કાવ્યો લખતાં જામસાહેબે રાજકવિ બનાવી લોંઠીઆ નામનું ગામ આપેલું હતું (એ સ્વામીશ્રીના આશિર્વાદનુંજ ફળ હતું.)

(૫) શ્રી મૂળીના રહીશ ગઢવી બનાભાઇ રત્નુને સ્વામીશ્રીએ પિંગળ ભણાવેલ અને પીંગળના ગ્રંથો તથા શ્રી ધર્મવંશ પ્રકાશ ગ્રંથો શ્રી ૭ પ્રસાદીના આપ્યા હતા તે હાલ મોજુદ છે.

(૬) શેઠ રૂપશીભાઈ-(સોરઠ) દેરડી ગામના જૈન વણિક હતા, તેઓ સત્સંગી થયા પછી સ્વામી પાસે થોડું પિંગળ શીખેલ. તેમણે 'રૂપશીભાઈકૃત વિચારવિલાસ' એ નામનું એક ગુજરાતી કાવ્ય રચેલ છે તે છંદ રત્નાવલીમાં છપાયું છે.

(૭) શેઠ અમરચંદભાઈ-ઝાલાવાડ પ્રદેશના વસતડી ગામના વાણીઆ હતા. તે પણ સ્વામીશ્રીના કૃપાપાત્ર થતાં કવિતાઓ રચતા તેમના ઘણાંક કુંડળીઆ છંદો છંદરત્નાવલીમાં પ્રસિદ્ધ છે.

(૮) વિપ્ર કેશવરાય વાઘજી વૈદ-દ્વારીકાવાળા-તેઓએ પણ સ્વામીશ્રી પાસે પિંગળનો અભ્યાસ સારો કરેલો હતો. ને તેઓ વૈદક શીખ્યા પછી વૈદકનો 'વિશ્વવિલાસ પ્રકાશ અને કેશવ કલ્યાણ" એ નામનો ગ્રંથ બ્રજભાષા કાવ્યમાં રચેલ છે. જેના દોહા ચોપાઇ છંદોની સંખ્યા ૪૩૯ની છે ને તે ગ્રંથની રચના સં. ૧૮૭૩માં થયાનું તેમાં લખેલ છે, તેના આદિ અંતના દોહાઓ નીચે મુજબ છે.

॥ મંગલાચરણ દોહા ॥

ૐ નમામિ ગુરૂદેવ મણિ, અચળ નિરંજન ઈશ;
વંદુ ધર્મકુમારકું, ચરણે નામું શીશ ॥ ૧ ॥

॥ ગ્રંથનો છેલ્લો દોહો ॥

ગ્રંથ અનંત કે ગત્ત લે, કવિગુરૂ બ્રહ્મકૃપાય;
વિશ્વવિલાસ પ્રકાશ જગ કીનો કેશવરાયઃ ॥ ૪૩૯ ॥

ઉપરના ગ્રંથની હસ્ત લિખિત પ્રત સંપાદકે ગઢપુરમાં વાંચીને આ હકીકત લખી છે. પણ સત્સંગમાં તેઓનું નામ કે કંઈ હકીકત ગ્રંથોમાં કે કંઠસ્થ સાંભળી નથી. ઉપર મુજબ સદગુરૂ શ્રી બ્રહ્માનંદસ્વામીના ૮ આઠ શિષ્યોમાં સ્વામીશ્રીનો કાવ્ય વારસો યથામતિ ઉતરેલો હતો.

સદગુરૂ શ્રી દેવાનંદસ્વામીનો કાવ્ય વારસો મહાકવિ શ્રી દલપતરામભાઇએ સંભાળી સત્સંગના સાહિત્યમાં ઘણો જ વધારો કરેલ છે. આદિ આચાર્ય શ્રી અયોધ્યાપ્રસાદજી મહારાજશ્રીએ અને વડતાલના ધ. ધુ. આચાર્ય શ્રી વિહારીલાલજી મહારાજશ્રીએ કવિશ્વર શ્રી દલપતરામભાઈને સત્સંગના કવિશ્વર તરીકે ખૂબજ સત્કાર્યા હતાઃ એટલુંજ નહીં પણ કવીશ્વરને વડતાલ બોલાવી, પોતાની પાસે બહુજ આદર માનથી રાખી

સત્સંગના ભૂષણરૂપ ગુર્જરગિરામાં 'હરિલીલામૃત' નામનો ગ્રંથ રચાવી, છપાવી પ્રસિદ્ધ થતાં, આજે બન્ને દેશના મંદિરોમાં તે ગ્રંથની કથાઓ ચાલુ છે. એથી સત્સંગમાં આજે પણ સદ્‌ગુરૂ શ્રી બ્રહ્માનંદસ્વામીની ગુરૂપરપરાની કાવ્ય ગંગાનો પ્રવાહ અસ્ખલિત ચાલુ છે. કવીશ્વર દલપતરામે શ્રી દેવાનંદસ્વામી પાસેથી લીધેલો કાવ્ય વારસો પાછો જુનાગઢના બ્રહ્મચારી કવિશ્રી જગદીશાનંદજીને સોંપ્યો. જેમણે 'રસિક પદ રચના' નામની કીર્તનાવલી રચી પ્રસિદ્ધ કરેલી છે. એવી રીતે શિષ્યોના શિષ્ય અને તેના શિષ્યોનાં કાવ્યોનાં કાવ્યો હાલ સત્સંગમાં ખૂબ પ્રચલિત છે.

સદ્‌ગુરૂ શ્રી વૈષ્ણવાનંદજી અષ્ટવિધાની પાસેથી મૂળીના ગઢવી ભીમજીભાઇ રત્નુએ પિંગળ ભણી જામનગરના જામશ્રી વિભાજી સાહેબના રાજ્યકવિ થતાં જામશ્રી તરફથી તાલુકા કાલાવડના નજદીક 'રાજવડ' નામનું ગામ જામ વિભાજીએ આપી કાલાવડ તાલુકે રહેવાનાં મકાનો આપી ત્યાં રાખેલા હતા જેના પુત્ર આ શ્રી બ્રહ્મસંહિતા સંપાદકે (રાજકવિ માવદાનજી ભીમજીભાઇ રત્નુએ) સદ્‌ગુરૂ શ્રી બ્રહ્માનંદસ્વામીની કૃપાથી કાવ્ય વારસો મેળવી કેટલાં એક કાવ્યો સત્સંગ સમાજમાં રચી (કવિ કીર્તનાવલી વગેરે) પ્રસિદ્ધ કરેલ છે, અને જામનગરના જામશ્રી રણજીતસિંહજીની આજ્ઞાથી જામનગર રાજ્યનો ચારસો વારસોનો અને તે ઉપરાંત ચંદ્રવંશથી આરંભી વિદ્યામાન જામશ્રી દિગ્વિજયસિંહજી સુધીનો રાજ્યનો બુહદ ઇતિહાસ "શ્રી યદુવંશ પ્રકાશ અને જામનગરનો ઈતિહાસ" રચી પ્રસિદ્ધ કાવ્યો છે. તેમના પુત્ર લક્ષમીનારાયણદાન અને ભગવતદાન પણ કાવ્યો રચે છે. સંપાદકે પણ જુનાગઢના સાધુ ભકિત પ્રિયદાસજીને પિંગળ ભણાવી કાવ્યનો વારસો પાછો સત્સંગમાં શોંપેલ છે. તે શ્રી ભકિતપ્રિયદાસજી પણ કીર્તનો, છંદો વગેરે કાવ્યો રચે છે અને બન્ને દેશમાં અત્યારે 'કવિ સ્વામી'ના નામથી પ્રસિદ્ધ છે.

ઉપરની રીતે સદ્‌ગુરૂ શ્રી બ્રહ્માનંદસ્વામીશ્રીનો કાવ્યવારસો આજ તે પછી ત્રીજા સૈકામાં પણ ચાલુ છે. અને સ્વામીશ્રીનાં કીર્તનો, છંદો અને અન્ય કાવ્ય ગ્રંથો તો આ ભુમી ઉપર યાવત્તચંદ્ર દિવાકરૌ અમર રહેશે અને શ્રીજી પ્રતાપે એ કાવ્યની અમરવેલી પાંગરી ફાલીફુલી વિસ્તારને પામી અનેક જીવોનાં કલ્યાણ કરશે.

ઇતિ શ્રી પાર્ષદ કેસરભકત વિરચિ-તે શ્રી બ્રહ્મસંહિતા મધ્યે પંચમ પ્રકરણે ધ. ધુ. અયોધ્યાપ્રસાદજી મહારાજ સદ્‌ગુરૂશ્રી દેવાનંદસ્વામી સંવાદે સ્વામીશ્રીનો દેહોત્સર્ગ, શિષ્ય વર્ગ અને કાવ્ય વારસા પ્રસંગે નામ દવાદેસોધ્યાય સમાપ્તઃ ॥૧૨॥

॥ ગુરૂપરમપરા ॥

શ્રી ગોપાળયોગી (ગોપનાથ) (જી. ભાવનગર)

|

શ્રી આત્માનંદ સ્વામી (દીક્ષાસ્થાન ગોપનાથ)
(જન્મસ્થાન ધુંવાવ, જી. જામનગર. વિશ્વંભર ભટ)

|

સદ્‌ગુરૂ શ્રી રામાનંદસ્વામી (દીક્ષાસ્થાન રેવત્તાચળ)
(જન્મ અયોધ્યા, સં. ૧૭૯૫) સં. ૧૮૦૮

|

(૧) | ગઢવી શંભુદાનજી
દીક્ષાસ્થાન : ખાંણગામ
સં. ૧૮૨૫

|

શ્રી લાડુદાનજી
જન્મસ્થાન ખાંણ
સં. ૧૮૨૮

(૨) | શ્રી હરિપ્રસાદજી પાંડે
દીક્ષાસ્થાન : પ્રયાગ
સં. ૧૮૩૬

|

શ્રી ઘનશ્યામજી
જન્મસ્થાન છપૈયા
સં. ૧૮૩૭

(૩) | શ્રી સહજાનંદ સ્વામી
દીક્ષાસ્થાન : પીપળાંણા
સં. ૧૮૫૭

|

શ્રી બ્રહ્માનંદજી
દીક્ષાસ્થાન કારિયાણી
સં. ૧૮૬૧

॥ સ્વામીશ્રીના મંડળનું સંતવૃંદ વ્રક્ષ ॥

(મૂળી મંદિર)

(૧)

શ્રી દેવાનંદસ્વામી

|

રાધાવલ્લભદાસ

|

દેવચરણદાસ

|

અક્ષરજીવનદાસ
(મહંત)

(૨)

શ્રી તદ્રુપાનંદસ્વામી

|

જગજીવનદાસ

|

મોરારચરણદાસ

|

ઘનશ્યામદાસ

|

શા. ગોપાલચરણદાસ
(મહંત)

મહાપુરૂષદાસ

|

પુ. હરિનારાયણદાસ
(મહંત)

|

ગુણાતીતદાસ
(મહંત)

(૩)

અવદત્તાનંદસ્વામી

|

હરિકૃષ્ણદાસજી

ત્યાગવલ્લભદાસ

|

અક્ષરપ્રિયદાસ

|

શા. બાલકૃષ્ણદાસ
(મહંત)

(૪)
નીરદોશાનંદસ્વામી
|
મુકતજીવનદાસજી
|
પ્રેમવતીદાસજી

(૫)
શુકાત્માનંદજી
|
ધર્મજીવનદાસજી
|
નીર્મલદાસજી

(૬)
નીમાનંદસ્વામી
(મહંત)
|
રામકૃષ્ણદાસજી
|
ભગવતસ્વરૂપદાસજી
(મહંત)

(૭)
ધ્યાનદાસજી
|
સરવેશ્વરદાસજી
|
ત્રીકમદાસજી
|
શા. કેશવપુરૂષદાસજી
|
પુ. કેશવજીવનદાસજી
(મહંત)

(૮)
પૂર્ણાનંદસ્વામી
(ગજો ગઢવી)

એ સપ્તરષી મંડળના શિષ્યવૃંદોની શાખા હાલ મૂળી મંદિરમાં વિધ્યમાન છે.

॥ સ્વામીશ્રીના મંડળના સંતો ॥

(૯) અમદાવાદ મંદિર
|
સ્વામીશ્રી પ્રભુદાસજી
|
શ્રી કૃષ્ણચરણદાસજી
|
પુ. તંદકીશોરદાસજી
(મહંત)

(૧૦) ધોળકા મંદિર
|
શ્રી જ્ઞાનપ્રકાશદાસજી
|
સ્વામીશ્રી નીગુર્ણદાસજી
(મહંત)
(જેમની વાતો પ્રસિદ્ધ છે)

(૧૧) કચ્છભુજ મંદિર
|
વૈશ્નવાનંદજી
તથા
નીર્લોભાનંદજી
|
નાનાઆનંદસ્વામી
|
સ્વામી અચ્યુતદાસજી
|
ભકિતવલ્લભદાસજી | અક્ષરજીવનદાસજી (મહંત)

(૧૨) જુનાગઢ મંદિર
|
શ્રી ગુણાતીતાનંદસ્વામી
|
શ્રી બાળમુકુંદદાસજી
|
કેશવચરણદાસજી
|
કોઠારીશ્રી હરિકૃષ્ણદાસજી
(મહંત જેતપુર)

| સ્વામીનારણદાસજી
|
શા. કૃષ્ણવલ્લભાચાર્યજી
(મહંત જામનગર)

એ ચારે મંદિરોમાં સ્વામીશ્રીના મંડળના સાધુઓની શાખાઓ વિદયમાન છે.

(૮)

શ્રીજી

અધ્યાય ૧૩ તેરમો

સદગુરૂશ્રી દેવાનંદસ્વામીનો જીવન પરિચય

શ્રી ભાલ પ્રદેશમાં બળોલ ગામમાં દેવજ્ઞાતી ગઢવી શ્રી જીજીભાઈ (માર્ગ ચારણ શાખેરતનું) નેં ત્યાં દેવીદાન નામના પુત્ર હતા તેજ સદ્‌ગુરૂશ્રી દેવાનંદસ્વામી થયા, તેમનાં માતુશ્રીનું નામ બોનજીબા હતું. દેવીદાનજીનેં બે બ્હેનો હતાં તેમાં (૧) નામ મધુબાનેં (૨) બાઇજીબા હતું પહેલા બેન મુળીમાં અનેં બીજાનેં ઝીંઝર ગામે પરણાવેલ હતાં સ્વામીશ્રીનું મોશાળ મુળીમાં હતું, વિ. સં. ૧૮૫૯ના કાર્તિક સુદિ ૧૫ ના રોજ સ્વામીનો જન્મ થયો હતો, ધ્રુવજીની પેઠે નાનપણથીજ કુદરતી રીતે પૂર્વના બલિષ્ટ સંસ્કારથી પ્રભુભકિત પ્રગટ થઈ હતી, તેથી છઠું વર્ષ બેઠું ત્યારે થીજ પોતાના ગામના સીમાડે ધીંગડાની સીંમમાં અંકલેશ્વર મહાદેવજીનું પ્રાચિન દહેરૂ છે ત્યાં પોતાના પીતાશ્રીના સાથે શિવપુજન કરવા દરરોજ જતા. કેટલાકએક માસ વિત્યા પછી પોતાના હૃદયમાં એકાએક વૈરાગ્ય ઉત્પન થતાં જગતથી ઉદાસ થઇને એક દિવસ વ્હેલી સવારે શ્રી અંકલેશ્વર મહાદેવજી ઉપર કમળ પુજા ખાતા ગયા પીતાશ્રી બહારગામ ગયા હતા તેથી પોતે પુજાપાઠનો સામાન લઇ સ્નાન કરી મહાદેવની જળાધારી ઉપર શિરઝૂકાવી કમળ પુજા કરવા તરવારથી માથું જુદુ કરી મહાદેવને ચડાવવા તરવાર ખેંચી કે તુરત જ મહાદેવે મૂર્તિમાન પ્રગટ થઇ તેમનો હાથ ઝાલી પ્રસન્ન થઇને કહ્યું કે. "બેટા માગમાગ" ત્યારે દેવીદાનજી કહે કે "મારો આત્યંતિક મોક્ષ થાય તેમ માગું છું" મહાદેવજી કહે કે સાંભળો "તમે તો પુર્વના મહામુકતરાજ છો ભવિષ્યમાં તમોને મહાન સદગુરૂ મળશે તેના પાસેથી તમો વિદ્યા મેળવી મહાકવિ થશો તમારા કાવ્યોથી હજારો જીવોનો મોક્ષ થશે માટે ધીરજ રાખો "એમ કહી મહાદેવે બંન્ને હસ્ત દેવીદાનજીના મસ્તક ઉપર મેલ્યા, એટલે દેવીદાનજી કહે કે "તે સદ્‌ગુરૂ મને હવે કયારે મળશે ?" મહાદેવજી કહે કે આજથી ત્રીજે દિવસે તમારા ગામમાં પ્રગટ પુરૂષોત્તમ નારાયણનો અવતાર થયો છે તે યોગી સ્વરૂપે આવશે તેનાં દર્શન કરશો એટલે તમારો મનોર્થ પૂર્ણ થશે" દેવીદાનજી કહે કે, "તે ભગવાનનો અવતાર છે તેને હું કેમ કરીને ઓળખું ? ત્યારે મહાદેવજી કહે કે "તેની જીભ કોણીએ અડે એ તમે નજરે જુવો તો તેને તમે ભગવાન જાણી તેના શરણે થાજો માટે ઘેરે જાવ."

(૧૯૫૬-૫૭)

પ્રેમાનંદ ભ.મણીલાલ સ્વામી

સદ્ગુરુશ્રી ધ્રુવાનંદ સ્વામી

૧૯૫૬ ગુરુ. } ૦૧ થી ૧૦ શ્રાવણ ૦૧૭૧ સ. પ્રેમાનંદ – સંગીતમાં રસ અક્ષર
૧૧ થી ૨૬ શુક્લ કાર્તિક ૧૮૭૧ સ. પ્રેમાનંદ – પ્રણામ

સદ્ગુરુશ્રી દેવાનંદ સ્વામી

કવીશ્વર દલપતરામ ડાહ્યાભાઈ

શ્રી દેવાનંદસ્વામી પાસેથી શ્રી બ્રહ્માનંદ સ્વામીના જીવનની અર્થેતિ નોંધ (ટીપણી) બુક લખનાર

જન્મ ઇ. સ. ૧૮૨૦] [અ. નિ. ઇ. સ. ૧૮૯૮

ત્યાર પછી શ્રી દેવીદાનજી ધીરે આવ્યા ત્યાં ત્રીજે દીવસે મહાદેવજીના કહેવા પ્રમાણે શ્રીજીમહારાજ જેતલપુરથી એકલા ચાલીને બળોલ ગામે યોગી વિષે પટેલ રૈયા ખટાણી ને ધીરે આવ્યા. અને કહે કે "અમારે જમવાનું છે. "એટલે પટેલના કહેવાથી પટલાણીએ થુલી પીરસી ને કહ્યું કે "દુધ લેશો કે દહીં ?" એટલે શ્રીજીમહારાજ કહે કે "બેય લેશું" પટલાણીએ થુલીની મોટી તાંસળી દુધ અને દહીં પીરસતાં તાંતળી છલકાવી દીધી ને સાથે કેરડાંનું અથાણું પણ નાખ્યું એટલે શ્રીજી મહારાજે તો સર્વે ભેળું કરી અડવાળયું. તાંસળી કાંઠા સુધી છલો છલ ભરાઇ ગઇ જો ઉંચી કરે તો ઢોળાય તેથી એ ચોળેલું થુલી દુધ દંઇ ખોબે ખોબે પીવા માંડયા. તેથી રેલા (રેગોડા) કોણીએ ઉતર્યા તે જીભે ચાટતા જાય તે સમયે દેવીદાન ગઢવી અને ગામનાં ઘણાં માણસો પટેલને ધીરે મોટા મહાત્મા આવ્યા છે તેથી દર્શને આવેલાં તે ઓસરીની જાળી આડાં ઉભાં રહેતાં અંચાઇ થતાં જોનારને પુરાં દર્શન થાય નહિં, તેથી પ્રભુ પાગલની પેઠે કહે કે. "અમારે તો ફળીઆમાં ગાડા ઉપર બેસીને અજવાળે જમવું છે" એમ કહી ફળીયામાં પટેલનું ગાડુ હતું તેના ઉપર જમવા બેઠા, સર્વેને ભરમાવા અર્થે જી ભેંથી કોણીના રેલા ચાટે તે જોઇને સર્વે લોકો કહે કે "આ તો કોઇક ગાંડો બાવો છે આને રૈયો પટેલ ભગવાન માને છે, પણ સારા માણસ જેવાં એ આચરણ નથી તો ભગવાન કેમ કહેવાય" એમ કહી સહુ માણસો તેવું ચરિત્ર ભાળી ભાગી ગયાં, ફકત દેવીદાન ગઢવી ઉભા રહ્યા અને મહાદેવે કહેલું વચન યાદ લાવી જીભકોણીએ અડે છે તેનાં દર્શન થતાં આ નક્કી ભગવાનનો અવતાર છે તેવી મનમાં ખાત્રી થઇ, આવું વિચિત્ર પ્રકારનું મનુષ્ય ચરિત્ર શ્રીજીએ ફકત દેવીદાન ગઢવી માટે જ કરેલું હતું. અને તેથીજ છ વર્ષની ઉમરે તેઓ શ્રીજી પાછળ ચાલી નીકળી ગઢડે આવ્યા શ્રીજીએ શ્રી બ્રહ્માનંદસ્વામીને સોંપ્યા અને સં. ૧૮૬૫માં ભગવતી દીક્ષા દે "અભેદાનંદજી" નામ પાડયું. પછીએ અખંડ બાળ બ્રહ્મચારી શ્રી બ્રહ્માનંદસ્વામી પાસે પીંગળ ભણીને કવિ થયા, કાવ્યમાં અભેદાનંદજી નામ બરાબર બેસતું નહિ આવવાથી શ્રીજીએ કહ્યું કે "તમારૂં મુળનામ દેવીદાનજી છે તો હવે દેવાનંદજી, નામ આપું છું તે નામનાં નામાં ચરણવાળી કાવ્ય કીર્તનો કરજો."

સદ્ગુરૂ બ્રહ્માનંદસ્વામી પાસે શ્રી દેવાનંદસ્વામી સં ૧૮૬૫થી તે સં. ૧૮૮૮ સુધી સ્વામી ધામમાં ગયા ત્યાં સુધી સ્વામીની અખંડ સેવામાં રહ્યા અને સ્વામીશ્રીનો ખુબ જ રાજીપો મેળવ્યો હતો, છ વર્ષની

નાની ઉમરથી સ્વામીએ ઉછેરી મોટા કરી વિધ્યા આપી હતી. અને બાળ બ્રહ્મચારી દેવાનંદસ્વામીએ પણ સ્વામીની સેવા કરી પ્રસન્નતા પ્રાપ્ત કરી હતી. દેવાનંદસ્વામી સ્વભાવે શાન્ત ગંભિર અને વ્યવહાર કુશળ દીર્ઘદર્શી હતા તે સાથે સંગીતનો અભ્યાસ કરી સીતાર શરોદા બજાવી ગાવણું કરી શ્રીજીને પણ ખુબજ પ્રસન્ન કરેલા હતા, શ્રી બ્રહ્માનંદસ્વામી સં. ૧૮૮૮માં ધામમાં પધાર્યા પછી મુળી મંદિરની મહાંતતાઇ, ધ, ધુ. અયોધ્યાપ્રસાદજી મહારાજે દેવાનંદસ્વામીને આપતાં સ્વામી એ મહાંતતાઇ ૨૨ બાવીશ વર્ષ કરી સં. ૧૯૧૦ના શ્રાવણવદી ૧૦ના દીવસે મુળી મધ્યે ધામમાં ગયા હતા મંદિરની વાડીમાં સદગુરૂ બ્રહ્માનંદજી સ્વામીના સમાધી સ્થાનની બાજુમાંજ સ્વામીદેવાનંદજીનું સમાધી સ્થાન (છત્રી) છે. સ્વામીનાં રચેલાં હજારેક કીર્તનોનો સંગ્રહ હસ્તલીખીત ચોપડામાં મૂળીના ભંડારમાં છે અને સેંકડો કીર્તનો સત્સંગમા જીહવાગ્રે કરી સંતો હરિભકતો બોલે છે તેમાં પણ "અંતકાળે આવી રે" એ અંતકાળીઆં કીર્તનો સત્સંગ પ્રખ્યાત છે. અને શ્રીજી મહારાજે એ અંતકાળીઆં કીર્તનો સાંભળીને સ્વામીને વર આપેલો કે, " તમારાં રચેલાં અંતકાળીઆં કીર્તનો અંતકાળ સમયે કોઇ હરિભકત ગાઇ સંભળાવશે તેનું હુ કંલ્યાણ કરીશ."

(સંત્સંગમાં અષ્ટકવિઓની નામાવળી)

(૧) શ્રી બ્રહ્માનંદસ્વામી (૨) શ્રી દેવાનંદસ્વામી (૩) પુર્ણાનંદસ્વામી (એ ત્રણે દેવી પુત્રો દેવજ્ઞાતીના હતા) (૪) શ્રી મુકતાનંદસ્વામી (૫) શ્રી નિષ્કુળાનંદસ્વામી (૬) શ્રી ભોમાનંદસ્વામી (એ ત્રણ હાલારી હતા) (૭) શ્રી પ્રેમાનંદસ્વામી (૮) શ્રી મંજુકેશાનંદસ્વામી અથવા (દયાનંદસ્વામી)

શ્રીજી

સદગુરૂ શ્રી પૂર્ણાનંદસ્વામીનો જીવન પરિચય

તેઓશ્રી વીરમગામ પાસે હેબતપર નામના ગામમાં દેવજ્ઞાતી ચારણમાં ટાપરીઆ શાખામાં જનમેલ હતા. પૂર્વાશ્રમનું નામ ગજો ગઢવી હતું. શ્રીજી મહારાજના પ્રથમ દર્શને જ જેમ લોહચુંબક લોઢાને ખેંચે તેવીજ રીતે શ્રીજી મહારાજની પાઘનું છોગું જોતાંજ તે છોગામાંથી

પ્રકાશનો સેરડો ખુબ આકાશ તરફ ઉંચો ભાળી "આવું શીતળશાંન્ત તેજ જેની પાધના છોગામાં છે તે જરૂર પુરૂષોત્તમ નારાયણનો અવતાર છે." તેવો નિશ્ચય કરી **શ્રી બ્રહ્માનંદસ્વામીના** માર્ફત **શ્રીજી** પાસે દીક્ષા ગ્રહણ કરી અને તેમનું નામ શ્રીજી મહારાજે **પૂર્ણાનંદજી** આપ્યું. સદગુરૂ શ્રી **બ્રહ્માનંદસ્વામીએ** તેઓને પીંગળ તથા સંગીત શાસ્ત્ર, ભણાવી **કવિ અને ગવૈયા** બનાવતાં શ્રીજીના ગવૈયા મંડળમાં તેઓ એક **ઉત્તમ** પ્રકારના ગવૈયા હતા, તેઓ શ્રી બ્રહ્માનંદસ્વામીના **મંડળમાં** સાથેજ રહેતા, તેમનામાં **જ્ઞાતિઅભિમાન**, કુળાભિમાન અને વિધ્યા **અભિમાન** વધુ હોવાથી શ્રીજી મહારાજ તેમને **માનની મૂર્તિ** કહેતા.

શ્રીજી મહારાજ **અને** બ્રહ્માનંદસ્વામી ધામમાં પધાર્યા પછી તેઓ **મુળી** મંદિરમાં શ્રી **દેવાનંદસ્વામી** પાસે રહેતા ત્યાં તેમને ગળામાં કંઇક (કેન્સર જેવું) દર્દ થતાં **અમદાવાદ** આચાર્ય મહારાજ શ્રી **અયોધ્યા-પ્રસાદજી** મહારાજે બોલાવી આયુર્વેદિક દવાઓ શરૂ કરાવતાં વૈદરાજની સલાહ મુજબ દરરોજ ગાયના ગરમ 'ઘી'માં દવાનાખી તેના **સવારસાંજ** કોગળા કરવતા દરરોજ એક શેર ઘીના કોગળા કરતા એ રોગ નાબુદ થતાં તેઓ પાછા **મુળી** મંદિરમાં આવી રહ્યા હતા.

સદ્‌ગુરૂ શ્રી **દેવાનંદસ્વામી** ધામમાં પધાર્યા પછીથી (કોઇ કહે છે કે મુળી મંદિરની **મહંતતાઇ** નહિં મળવાથી અથવા કોઇ બીજા કારણથી) પોતાનું અપમાન થતું જણાતાં દીક્ષા ત્યાગી **ગજાગઢવી** થયા. ને પોતાના ગરાશના ગામમાં રહેવા ગયા. ત્યાં પીત્રાઇ ભાઇઓએ ગરાશ મકાન વગેરે મિલ્કતનો કબજો નહિં આપતાં પાતે **રાજકોટમાં** આવી રહ્યા ને ત્યાં **બ્રીટીશ** ગવર્મેન્ટમાં ન્યાયની અદાલતમાં સ્થાવર મીલ્કતનો કબજો મેળવવા દાદ માગતાં કેસ ચાલતો, એ ચારેક વરસના રેણાક દર-મીયાન **મહાત્મા ગાંધીજીના** પીતાશ્રી કબા (કરમચંદ) **ગાંધીનો મીલાપ** થયો તેઓ પરમ **વૈષ્ણવ** ભકત હતા તેમનાજ મકાન નજીક પોતે **એક** નાનો રૂમ ભાડે રાખી ત્યાં રહેતા, મધ્યાને એક વખત જ જમતા, **મોડી** રાત્રે મકાનની સાંકળ બંધ કરી **શ્રીજીનાં** પદો **સરોદામાં** ગાતા **એ કબાગાંધી** એ શાંભળતાં તેઓ પણ કોઇ કોઇ વખતે તેમના પાસે સાંભ-ળવા જતા, એક રાત્રે **કચ્છી** કાફીઓ સ્વામીએ ગાઇ.

"કહાનસે નેડો કહાનસે નેડો, લગ્યો મકે કહાનસે નેડો, કીં છડીઆં.
હીન જો કેડો રે, લગ્યો મકે કહાનસે નેડો." (ટેક)

એ પદ સાંભળતાં કબાગાંધી બહુજ રાજી થતાં બીજે દીવસે પોતે રાજ મહેલમાં ગયા ત્યારે સગીરરાજા બાવાજીરાજ ઠાકોર સાહેબનાં માતુશ્રી 'બામાસાહેબ પણ પરમ વૈષ્ણવ હતાં તેમની પાસે (તેઓ કારભારી હોવાથી રૂબરૂ મળતા) ગજાગઢવી બહુજ ઉત્તમ કૃષ્ણપદો ગાય છે તેમ તારીફ કરતાં તેમને દરબારમાં કીર્તનો સાંભળવા માટે તેડી લાવવા આજ્ઞા કરી, કારભારી સાહેબની વાત સાંભળી, "ગૃહસ્થાશ્રમમાં ત્યાગીના ધર્મ પાળું છું. તેથી સ્ત્રીઓના સામે બેસી હું કીર્તનો નહિં સંભળાવી શકું તેમ ગજાગઢવીએ સાફ ના પાડી ને ખુલાસો કર્યો કે "જો મને મારી જાગીર મકાન પાછાં મળશે તો ગૃહસ્થાશ્રમ કરીશ નહિં તો ઘોળે લુગડે ત્યાગીના ધર્મપાળી જીંદગી વીતાવીશ," સાંભળી કબાગાંધીને તેમના પ્રત્યે માન થયું તેઓ મહા મુત્સદ્દી હોવાથી રસ્તો કાઢયો કે "દરબારગઢમાં બામાસાહેબ પરમવૈષ્ણવ ભકત હોવાથી ત્યાં હવેલી બનાવી છે ને ઠાકોરજી બીરાજે છે તેમના સામે બેસી તમો કીર્તન ભકતી કરો અને આડા ચક (પડદો) બાંધી તેમાં બેસી આપના કીર્તનો માસાહેબ સાંભળશે આપની પાસે કોઈ સ્ત્રીઓ ત્યાં નહિં આવે, માત્ર અમીર ઉમરાવ ભાયાતો આદી અમો પુરૂષ વર્ગ ત્યાં બેસસું" ઠાકોરજી પાસે કીર્તન કરવામાં હરકત નથી તેમ કબુલી બીજે દીવસે ચાર વાગે શીગરામ ગાડીમાં કબાગાંધી તેડવા આવતાં પોતે ત્યાં ગયા. અને હવેલીમાં શ્રી ઠાકોરજીનાં દર્શન કરી પોતાના સરોદાના તારો ચડાવી કીર્તન બોલાવું શરૂ કર્યું કે, "સહજાનંદ સ્વામી રે પ્રગટત ન આ સમેરે, તો પ્રાણી કોઈ પામત નહિ ભવપાર," એ પ્રથમ પંકિતીનો આલાપ કરી સરોદાના સ્વરો સાથે બે ચાર વખત તેને તે કડી બોલી આલાપી ગળામાં રાગ બેસારી "સહજાનંદસ્વામીરે પ્રગટત ન આ સમરે" એમ ગાતાં ચકમાં (પડદામાં)થી બામાસાહેબ ઉતાવળે અવાજે બોલ્યાં કે." સહજાનંદસ્વામી પ્રગટ ન થયા હોત તો શું કોઈ જીવનો ઉધ્ધાર ન થાત?" એ સાંભળી ગજાગઢવી માનની મૂર્તિ હોવાથી ગાવું બંધ કરી સરોદાના તારો ઉતારી, ઉતારે જવા ઉભા થયા, તે જોઈ બામાસાહેબ આદી સહુને પસ્તાવો થયો અને વીનવવા લાગ્યાં તેથી ગજાગઢવી કહે કે "જે મુખ ભગવાન સ્વામિનારાયણના સન્મુખ બેસી કીર્તનો ગાતું તે મુખ આજ સ્ત્રીઓની સભાને કીર્તનો

સંભળાવે છે તેનો મને ખેદ થાય છે." તેમ કહી પોતાના ગાલ ઉપર પોતાના હાથથી એક તમાચો માર્યો આ દ્રશ્ય જોઈ સહુ અકળાણા પછી ઘણી ઘણી વિનતી કરી બામાસાહેબો ગાંધી મારફત (મના કરી હતી છતાં પોતે જે શબ્દો બોલ્યાં તેની) માફી માગી અને કીર્તનો સંભળાવવા વિનતી કરી છતાં એક તો પોતે ચારણ મહાત્મા અને માનની મૂર્તિ હોવાથી એકના બે ન થયા અને તુરત સરોદો બગલમાં નાખી ચાલતા થયા, ગાંધીજીએ શીગરામ જોડી લાવવા આજ્ઞા કરી, બામાસાહેબને મળી કવિનો સત્કાર કરવા જામસાહી ૩૦૧) ત્રણ સો એક કોરી, સોનેરી મદીલને સોનેરી છેડાનો ખેસ વગેરેનો શીરપાવ બહુજ વીનવણી કરી માફી માગી બક્ષીસકર્યોને સીગરામ ગાડીમાં બેસી ઉતારે આવ્યા.

લોધીકા ઠાકોરશ્રી અભયસિંહજી ધ્યાનીનો મિલાપ

ઉપરની વાતની જાણ લોધીકા ઠાકોર સાહેબશ્રી અભયસિંહજી ધ્યાનીને રાજકોટમાં પોતાના ઉતારે થતાં બીજે દીવસે આ લેખક (કવિ માવદાનજી)ના પીતાશ્રી ભીમજીભઈ રત્નુ ને તેડવા મોકલતાં ગજાગઢવી તેમના સાથે લોધીકાને ઉતારે આવ્યા દરબારશ્રીએ સનમાન કરી તેમની ગૃહસ્થ હોવા છતાં દ્રઢ ત્યાગી ધર્મ પાળવા વિશેની પ્રશંશા કરી, પછી એકાંતમાં પોતે ત્રણ જણા (દરબાર શ્રી તથા ભીમજીભાઇ રત્નુ અને ગજા ગઢવી) બીજા રૂમમાં બેસીને ખાનગીમાં ચર્ચા કરી પુછ્યું કે.

અભયસિંહજી કહેકે "કવિરાજ સ્વામિનારાયણ ભગવાન પાસે તમો ઘણા વર્ષ સાથે રહ્યા છો તો તેમનો કેવો અવતાર માનવો ?" ગજાગઢવી કહેકે "આપ મને સોગન નથી આપતા છતાં હું સોગનખાઇને કહું છું કે. જો હું જુઠું બોલું તો મને કલકતામાં અને મુંબઇમાં જે ગાયો, કપાય છે તેનું પાપ મારા ઉપર આવે, તેવી પ્રતિજ્ઞા કરી હું કહું છું કે, શ્રી સ્વામિનારાયણ ભગવાન તો સર્વ અવતારના અવતારી પૂર્ણ પુરૂષોત્તમ નારાયણનો સાક્ષાત અવતાર હતા" અભયસિંહજી કહે, "તો તમો એવો મહિમા જાણતા છતાં કેમ ત્યાગી મટી, ધોળાં વસ્ત્રો પહેર્યા ?"

ગજાગઢવી કહે કે "મારા અંતરના અભિમાને હું મારૂં અપમાન સહન ન કરી શકયો. શ્રીજીમહારાજ મને પ્રત્યક્ષ માનની મુર્તિ કહેતા એથી હું ગૃહસ્થ થયો છું, મેં શ્રીજીમહારાજને ગઢપુરમાં સભામાં પ્રશ્ન પુછ્યો હતો કે "માર્ઇકએવાંજે ઇન્દ્રિઓ અંતઃકરણ તેને અમાઇક એવા ભગવાનનાં દર્શન કેમ થાય ? એ પ્રશ્નનો ઉતર

શ્રીજીમહારાજે "તમે ભગવાનને પણ માઇક ઠરાવો છો, તેમ કહી કેમ સમજે તો અમાઇક થાય તેનો ખુલાશો શ્રી મુખે બહુજ સારી રીતે કહીને મને સમજાવેલ હતો. (વ. ગ. પ્ર. પ્ર. ૫૧ મું.)

દરબારશ્રી બહુજ રાજી થયા અને જામશાહી કોરી ૧૦૧ એક સો એકને એક સફેત બનાતનો શીરપાવ આપ્યો સાથે કહેલ કે "હું કોઠી બંગલે જાઇશ ત્યારે તમારા કેસની ભલામણ સાહેબને કરીશ" તે પછી શીગરામ ગાડી લઇ ઉતારે આવ્યા હતા.

દરબાર શ્રી અભયસિંહજીની ભલામણ થયા પછી કેટલા એક માસ પછી તેઓનો કેસ ચાલતાં તેમને તેમની જાગીર મકાનો મળતાં તે હેબતપુર * રહેવા ગયા ત્યાં જઇ હરિમંદિર, ચણાવી મૂર્તિ પધરાવી અને ગ્રહસ્થાશ્રમ કરતાં તેમને નારણદાસ નામના એક પુત્ર થયા તેમના પુત્ર પ્રભુદાન થયા તે દશેક વર્ષ પહેલાં ધામમાં જતાં હાલ તેઓના છ પુત્રો વિધ્યમાન છે તેમાં અક્ષરદાન નામના મોટા પુત્ર સારા સત્સગી છે.

અક્ષર વાસ વખતે પણ માન

ગજાગઢવી અહરનીશ મંદિરમાંજ રહેતા અને શ્રીજીનું ભજન કરતા દેહ મેલવા વખતે એક રાત્રે શ્રી બ્રહ્માનંદસ્વામી આદી ઘણાક સંતોનાં દર્શન થયાં ને કહ્યું કે ચાલોધામમાં અમે તેડવા આવ્યા છીએ? તે સાંભળી ગજાગઢવી કહે કે "સ્વામી તમો મારાગુરૂ છો પણ મને દીક્ષા શ્રીજી મહારાજે આપી છે હું તમારો કે બીજા કોઇનો તેડયો ધામમાં નહિ આવું મને તો મારો છોગાંવાળો ભગવાન મોટું છોગું મેલી માણકી ઘોડી ઉપર બેસી પોતે તેડવા આવશે તો તેના સાથે આવીશ" સંતો અદ્રષ્ય થયા તે પછી ત્રણ દીવસ ને ત્રણ રાત્રી પોતે શ્રીજીની પ્રાર્થના કરી." કીર્તનો ગાયાં એટલે શ્રીજી મહારાજ માણકી ઘોડીએ બીરાજી પાઘ માથે મોટું છોગું ધારણ કરી દાસની ટેક જાળવવા શ્રી બ્રહ્માનંદસ્વામી આદિક સાધુઓ સાથે તેડવા આવતાં ગજાગઢવી સહુને શ્રીજી પધાર્યા છે તેના સાથે હું ધામમાં જાઉં છું. એમ કહી હાથ જોડી સહુને જયસ્વામિનારાયણ કહી ધામમાં ગયા હતા, શ્રી પુર્ણાનંદસ્વામી કૃત **ચર્ચરી** છંદ આગળ પરિશિષ્ટમાં આપવામાં આવેલ છે.

(કવિ—માવદાનજી)

(અધ્યાય ૧૩ પ્રકરણ ૫ મુ સમાપ્ત)

* મારા પીતાશ્રીએ હેબતપુર લગ્ન કરેલ હતાં તેથી ગજાગઢવી સાથે સબંધ હતો.

॥ શ્રીજી ॥

પ્રકરણ છઠું

વાર્તા પ્રકરણ

સદ્ગુરૂ શ્રી બ્રહ્માનંદસ્વામીના જીવન પ્રસંગો

અધ્યાય ૧ પહેલો

[૧]

સદ્ગુરૂશ્રી અદ્ભુતાનંદજીસ્વામીકૃત વાર્તાસંગ્રહમાંથી (૧૭)*

(૧) શ્રીજી મહારાજ શ્રી મુક્તાનંદસ્વામીને કહે કે, "સંતની ઊંઘ કેમ કરીએ તો ટળે?" તે વચન સાંભળીને શ્રી બ્રહ્માનંદસ્વામીના મનમાં એમ થયું કે, "શ્રીજી મહારાજે આપણને રંગે રમાડી પંગતમાં ખુબ પીરસી જમાડી તથા વાતો કરીને સુખ આપ્યું છે, પણ આપણને બથમાં લઇને મળ્યા નથી." એમ વિચારીને બોલ્યા જે "હે મહારાજ! આંહી જેટલા સંતો હાજર છે અને જાગે છે, તે સહુને તમે અટાણે 'મળો' તો ઉંઘનારા સંતો સવારે તે જાણશે ત્યારે તેમને મનમાં ઘણોક પશ્ચાતાપ થશે; તો તે ફરીને ઉંઘશે નહિ, એજ ઉંઘ ટાળવાનો ઉપાય છે. ત્યારે

---

*પ્રત્યેક મથાળા અંતે આવો અંક પ્રસંગોની સંખ્યા બતાવે છે.

શ્રી મુક્તાનંદસ્વામીએ પણ કહ્યું જે, "હા મહારાજ ! બ્રહ્મમુનિ સાચું કહે છે." ત્યારે મહારાજે કહ્યું કે, "ઠીક, આવો મળીએ." એમ કહીને પોતે ઉભા થયા. ને મુકતાનંદસ્વામી, બ્રહ્માનંદસ્વામી, નિત્યાનંદસ્વામી, ગોપાળાનંદસ્વામી, અદ્‌ભુતાનંદસ્વામી, ગુણાતીતાનંદસ્વામી જગતનિવાસાનંદસ્વામીને મળ્યા. ત્યાં પ્રેમાનંદસ્વામી મહારાજને મળવા સારૂ આવ્યા. પણ શ્રીજી મહારાજ તો પાટની નીચે એક ઉંચો મોટો બાજોઠ હતો તેના ઉપર ઉભા હતા. તેથી પ્રેમાનંદસ્વામી નીચે ખામણે (ઠીંગણા) હોવાથી મહારાજશ્રીને મળવા જતાં તેમનું મુખ અને મહારાજનું નાભી કમળ બરાબર સામ સામું થતાં શ્રી પ્રેમાનંદસ્વામીએ ઘણાજ સ્નેહથી મહારાજની 'નાભી'માં 'બચી' ભરી (ચુંબન કર્યું). તે જોઇને મહારાજ ખડખડ હસીને કહે કે, 'બ્રહ્માનંદસ્વામી ! આ પ્રેમસખીએ તો અમારી નાભીમાં બચી કરી. ત્યારે શ્રી બ્રહ્માનંદસ્વામી કહે કે, 'શું તે કંઇ ગાંડા છે? કે તે લાગ આવે ત્યારે મેલે? તે સાંભળી મહારાજ તથા સહુ સંતો ઘણુંક હસ્યા. (વાત–૭૨)

(૨) એક દિવસ ગઢડામાં અક્ષર ઓરડીની પાછળની ઓસરીમાં સંતની પંક્તિમાં શ્રીહરિ પીરસવા પધાર્યા અને સંતોને પકવાન પીરસ્યાં. અને દહીં પીરસવા માટે ઓરડામાં જઇ, દહીંનુ ગોરસડું લીધું, ત્યારે મોટીબા મહારાજને કહે કે, "ખમો, હું તમને દહીં આપું છું," તેમ કહી શ્રીજીએ હાથમાં લીધેલું દોણું પોતે મહારાજના હાથમાંથી મુકાવા ગયાં. તેઓને એમ કે "શ્રીજી મહારાજના થાળમાં પીરસવા દહીંની તર માથેથી ઉતારી લઉં." શ્રીજી કહે કે, "તર નહીં કાઢવા દઇએ." તેમ કહી દોણું પકડી રાખ્યું. તે બંનેની ખેંચતાણમાં દોણું ફુટી ગયું. પછી શ્રીજી મહારાજે બીજું દોણું લીધું, તે પણ તેમજ ખેંચતાણમાં ફુટી ગયું, તેથી બંનેના લુંગડાં તથા શરીર દહીં દહીં થઇ ગયાં; ને મહારાજને પંક્તિમાં આવતાં વાર લાગી, ત્યારે બ્રહ્માનંદસ્વામી, કે જે ઓરડાના બારણા પાસેજ પ્રથમ બેઠા હતા, તેણે એ બધું નજરે જોયું અને બોલ્યા કે, "બેની લડાઇમાં આપણું દહીં ખોટું થયું." માટે સહુ ચળુ કરી ઉતારે ચાલો. પછી સહુ સંતો ચળુ કરી ઉતારે ગયા ને મોટીબા અને મહારાજ ગંગાજળીઆ કુવા ઉપર નાહ્યાં.

(૩) ઉતારે જઇને બ્રહ્માનંદસ્વામીએ દાણલીલાના ૨૪ પદો નવાં બનાવ્યાં. તેમાં એવું વેણ નાખ્યું જે " એ લડાઇની વાત બ્રહ્માનંદ

જાણે'. પછી તેજ દહાડે ત્રીજે પહોરે સભા થઇ તેમાં એ દાણલીલાનાં પદ બ્રહ્માનંદસ્વામીએ ગાયાં. ત્યારે શ્રીજી મહારાજે બ્રહ્માનંદસ્વામી ને કહ્યું કે, એવું અમે ક્યારે કર્યું છે? ત્યારે સ્વામી કહે "અમે તો નજરે દીઠું તેવું ગાયું છે". ત્યારે મહારાજે મોટીબાને કહેવરાવ્યું કે, આમને થાળ આપજો. આપણને ફજેત કરતા મટે.' આ સાંભળી સ્વામી કહે કે, 'મા બાપની ફજેતીમાં થાળ મળતો દેખાય છે.' એમ રમુજ તે દિવસે સ્વામીએ સભામાં કરાવી. (વાત – ૯૦)

(૪) એક દિવસ મહારાજ સભામાં બિરાજ્યા હતા ને ઉદાસ થઇને કોઇને બોલાવે પણ નહીં. તેથી સહુ સંતો તથા કાઠી સર્વે ઉદાસ થઇને બેસી રહ્યા. બ્રહ્માનંદસ્વામી તથા સુરોખાચર, ઘણીક ટીંખળ (રમુજ) કરે પણ મહારાજ હસે નહીં. પછે બ્રહ્માનંદસ્વામીએ પોતાને ઉતારે જઇને વેરાગણ (બાવી)નો વેશ લીધો. તે ધોતીઆને ઘાઘરાના જેવી કછલી પાડીને પહેર્યું અને અંદર ગાતડી માથે સાડીના ઓઢણા જેમ ભગવું ઓઢયું; ને થોડીક લાજ કાઢી, કરનાં લટકા કરતા જાય અને મહારાજના સામું જોતા જોતા બાઇઓની સભા ભણી ગયા, એથી એ વેરાગણ બાવીને આવતી જોઇને મોટીબા, જીવુબા, રાજબા, આદિ બાઇઓ ઊભાં થઇને આ કોણ છે? કોણ છે? અમને અભડાવશે? તેમ બકોર કરવા લાગ્યાં ત્યારે સ્વામી ત્યાંથી પાછા વળ્યા અને સાધુઓની સભા ભણી આવવા લાગ્યા. ત્યારે સર્વે સંતો ઊભા થઇ ગયા; અને કહે કે કોણ છે આ? અહીંથી કાઢી મેલો. અમને ઉપવાસ પડાવશે, એવો બકોર સાંભળીને સ્વામી બાઇઓના ભણી જાય, અને વળી પાછા સાધુ ભણી આવે. એમ આવજાવ કરવા લાગતાં ઘણોક શોર બકોર થયો. ત્યારે મહારાજે બ્રહ્માનંદસ્વામીને ઓળખી લઈ ઘણુંક હસવા લાગ્યા અને કહેવા લાગ્યા કે, 'ઠકરાણાં એકલાં કેમ છો? ત્યારે સ્વામી કહે કે "ઠાકરડો રીસાઇને બેઠો છે; તે એકલાં છીએ". તેથી મહારાજ તથા સંતો હરિભકતો બાઈ ભાઈ સર્વે ખડખડ હસી ઉઠયા. એમ કરીને શ્રીજી મહારાજની ઉદાસી મટાડી. (વાત-૯૧)

(૫) એક વખત શ્રીજી મહારાજ અક્ષર ઓરડીમાં પોઢયા હતા, ત્યારે અદ્‌ભુતાનંદસ્વામી વગેરે સદ્‌ગુરૂઓને મહારાજ કહે કે, 'અમારો ઢોલીઓ ગાડું મગાવીને ઉપર મેલો. આપણે વગડામાં જઇને સુઇએ

તો ઉંઘ આવે.' ત્યારે બ્રહ્માનંદસ્વામી કહે જે, "કરીમભગત ગાડું લઈ આવો." ત્યારે કરીમ ભગત કહે કે "હા, સ્વામી, હમણાં ગાડું જોડી આવું છું. એમ કહીને તે ઉઠયા. પછી નિષ્કુળાનંદસ્વામીને મહારાજ કહે કે, 'સ્વામી! તમે નવી ગાડી ઝટ કરી લાવો અને આ ઢોલીઓ તેના માથે મેલો. આપણે બે જણા સાલેમાળ પર્વતમાં રહીને તપ કરશું." નિષ્કુળાનંદસ્વામી કહે કે; "હા, મહારાજ, હમણાજ એક નાની રેંકડી ગાડી બનાવી લાવું છું. એમ કહીને તેઓ પણ ત્યાંથી ઉઠયા. પછી થોડીવાર પછી મહારાજ કહે કે, "કેમ હજી ગાડું કોઇ ન લાવ્યા?" ત્યારે બ્રહ્માનંદસ્વામી કહે "મહારાજ નિષ્કુળાનંદમુનિ હમણાંજ નાજુક નવી ગાડી બનાવી લાવશે." "તમે માથે ચાદર ઓઢી જાવ." એટલે મહારાજ માથે ચાદર ઓઢી ગયા. થોડીવાર થયે બ્રહ્માનંદસ્વામી કહે કે, "મહારાજ! લ્યો આ ગાડું આવ્યું ને અમો ઢોલીઓ ઉપાડીને ગાડામાં મેલીએ. તમે માથે ચાદર ઓઢીનેજ સુતા રેજો." એમ કહીને એક બાજુ નિત્યાનંદસ્વામીએ અને બીજી બાજુ બ્રહ્માનંદસ્વામીએ મહારાજનો ઢોલીઓ અદ્ધર ઉપાડીને ગાડું ચાલે તેમ થોડીવાર ઉંચો નીચો કરીને હેઠે મેલીને કહે કે, હે મહારાજ, આ વગડામાં આવ્યા. હવે તમે પોઢી જાવ. એમ કહીને નિત્યાનંદસ્વામી તથા બ્રહ્માનંદસ્વામી ઢોલીઆની પડખે હેઠા બેઠા. અને મહારાજ બે કલાક પોઢી પછી જાગીને જુવે છે તો અક્ષર ઓરડી દેખીને કહે કે, "હે સંતો! તમે તો અમને છેતર્યા. ત્યારે બ્રહ્માનંદસ્વામી કહે કે, હે બાપા! તમે પણ અમને ઘણી વખત (કૃષ્ણાવતારમાં) છેતર્યા હતા. પછી મહારાજ કહે હવે તમે સૌ તમારા ઉતારા પર જાવ. (વાત-૯૩)

(૬) મહારાજ જમીને મુખવાસ લઈને પીરસવા પંગતમાં પધાર્યા અને "લ્યો લાડુ, લ્યો લાડુ, એવો શબ્દ કરતા ને પંગતમાં ફરતા થકા. સંતોને બહુજ સ્નેહ કરીને જમાડીને બ્રહ્માનંદસ્વામી પાસે જઇને કહે કે, 'લ્યો દહીં?' ત્યારે બ્રહ્માનંદસ્વામી કહે જે, "નહીં જોઇએ." ત્યારે મહારાજ સ્વામીના માથા ઉપર દહીંનો આખો ગાડવો રેડતા હતા, તથા પોશ (ખોબો) ભરીને દળેલી સાકર તેના ઉપર નાખીને ગણપતિ બનાવતા હવા, એ લીલા બ્રહ્માનંદસ્વામીએ કીર્તનમાં ગાઈ છે કે, "દહીં દુધના ગાડવા રે માથે ઢોળતા છેલ; ઘેલા થઇને ગોવાળીઆરે ખૂબ પીએ કરી ખેલ. (વાત-૧૦૮)

(૭) દાદાખાચર, સુરોખાચર, સોમલોખાચર, હરજી ઠકકર, લાધો ઠકકર એ પાર્ષદ, તથા મોટીબા, લાડુબા, રાજબા, એ બાઇઓને

મહારાજ કહે કે, "**સત્સંગના**" કોઇક મોટેરા થાય, અને સત્સંગમાંથી કોઇને રાખવો કે કાઢવો તે માથે રાખે, તો અમે રહીએ, નહિતર સત્સંગમાં અમે નહિ રહીએ. એવાં **શ્રીજીના** વચન સાંભળીને સર્વે હરિભકતો કહે કે; "હે મહારાજ સંતોને આવતાં સુધી તમો અહીં રહો; અને સંતો આવશે ત્યારે અમો તેને કહેશું". "ત્યારે **શ્રીજી** કહે કે ઠીક; સંતો આવતાં સુધી અમે રહેશું. સદ્‌ગુરૂ **બ્રહ્માનંદસ્વામી વડનગર વીસનગર** ભણી ફરવા ગયા હતા. તે આદ્રજથી બીજે દિવસે આવ્યા. **દાદાખાચરે** અને **સુરાખાચરે** તેમને બધી વાત કહી. ત્યાં બીજે જ દિવસે સર્વ સંતો આવી જતાં. સહુ સંત હરિભકતોની મોટી સભામાં **શ્રીજી** બિરાજયા. તે વખતે **બ્રહ્માનંદસ્વામી** મહારાજને સભામાં ઉદાસીપણે બેઠેલા ભાળી પોતે કહેવા લાગ્યા કે, 'અમને હરિભકતોએ વાત કરી કે મહારાજની ઈચ્છા છે કે સત્સંગમાં કોઇક મોટેરો થાય, તો ગાદીએ બેસવું અને પૂજાવું કેને કડવું લાગશે ! જે તમે કહેશો તે મોટેરો થાશે; ને તમે સત્સંગમાં એક ખુણે પડયા રહેજો; તમને કોણ ઓળખે છે કે આ **ભગવાન છે** ! અમે વાતો કરી કરી તમને ઓળખાવીએ છીએ ત્યારે સૌ ભગવાન જાણે છે. અમે તમને પ્રસિદ્ધ કર્યા છે. નહિ તો આ સંતો જેમ છે તેમ તમે પણ એક સંત છો તેમ જાણશું તમે **મુકતાનંદસ્વામીને** આવવા દીયો. પછીથી જેમ કહેશો તેમ કરશું. ઠાલા ઉદાસ થઇને બેસી અમને શું કામ કનેડો છો ? એ પ્રમાણે **બ્રહ્માનંદસ્વામીનાં** પરિહાસનાં વચનો સાંભળીને **શ્રીજી** મહારાજ રાજી થઇને કહે જે, "ત્યારે તો ઠીક અમે સત્સંગમાં રહેશું". એમ **બ્રહ્માનંદસ્વામીએ શ્રીજીની** ઉદાસીનતા ટાળીને આખો દિવસ કથા વાર્તામાં વીતી ગયો. (વાત–૧૦૫)

(૮) બીજે દિવસે પ્રાતઃકાળે **શ્રીજી** ઉઠયા. અને સ્નાનાદિક નિત્ય વિધિ કરીને સંતો સહિત સભામાં બિરાજયા. તે સમે **મુકતાનંદસ્વામી** પણ **વડોદરેથી** આવ્યા. પછી **બ્રહ્માનંદસ્વામી** અને **નિત્યાનંદસ્વામીએ શ્રીજીની** ઉદાસીનપણાની વાત **મુકતાનંદસ્વામીને** કહી. ત્યારે **મુકતાનંદ સ્વામી** સભા મધ્યે ઊભા થઇને હાથ જોડીને બોલ્યા, કે "મહારાજ, તમો કહો તેની આજ્ઞામાં અમો રહીશું ને તમો સત્સંગમાં રહો. પછી **શ્રીજી** મહારાજના એક 'રથવેલ' પડી હતી, તેની ઉપર **મુકતાનંદસ્વામી** તથા **ચૈતન્યાનંદ સ્વામીને** બેસાડીને તે બેની **આરતી પોતે** ઉતારી. પછી **બ્રહ્માનંદસ્વામીએ** અને **નિત્યાનંદસ્વામીએ** તે આરતી **શ્રીજીના** હાથમાંથી લઇને ઉતારી; પણ બીજા (આઠ રહ્યા તેમાંથી) કોઈ ઉઠયા નહીં પછી મહારાજે **મુકતાનંદસ્વામી, બ્રહ્માનંદસ્વામી, ચૈતન્યાનંદસ્વામી, નિત્યાનંદસ્વામી,** એ ચારને

સદ્‌ગુરૂ કર્યા અને કહે જે 'આ સત્સંગમાં કોઇને કાઢવો અને રાખવો તે તમારે ચારેને માથે છે.' આજથી તમે સત્સંગના ધણી છો. પછી સર્વ સંતોને કહે કે, તમારે સર્વેને આમની આજ્ઞામાં રહેવું. એવી રીતે ચાર સદ્‌ગુરૂઓ કરીને શ્રીજી મહારાજે પોતાની ઉદાસીનતા ટાળી. (વાત ૧૦૬)

(૯) વડતાલમાં મહારાજ ધના તળાવે નાવા પધાર્યા. અને ત્યાં જઇ રંગનાં ભરેલાં વસ્ત્ર ઉતારી જોબન-વરતાલાને આપ્યાં, ને શ્વેત વસ્ત્ર પહેરીને પોતે નાવા સારૂ તળાવમાં પ્રવેશ કર્યો. ત્યાં સુરાખાચરને કહે કે, તમે ક્ષત્રીને આ સાધુએ હરાવ્યા; (રંગે રમતા હરાવ્યા હતા) તે હવે ઢાંકણીમાં પાણી લઇને બુડી મરો. ત્યારે સુરોખાચર કહે જે, 'મહારાજ! અમને એ બાવા કાણું હરાવે? હવે જુઓ આ બ્રહ્માનંદસ્વામી અને હું, જોડે ડુબકી તળાવમાં મારીએ. તેમાં જે વ્હેલો નીકળે તે હાર્યો કહેવાય'. એમ કહીને સુરાખાચરે તળાવમાં ડુબકી મારી. પછી બ્રહ્માનંદસ્વામીએ ડુબકી મારી. સુરોખાચર થોડીવાર પાણીમાં રહીને બહાર નીકળ્યા; ને બ્રહ્માનંદસ્વામી નીકળવાના થયા તેટલામાં સુરોખાચર ફરીથી ડુબકી મારી ગયા. ને બ્રહ્માનંદસ્વામી જુવે તો સુરોખાચર નહિ નીકળેલા. અને પછીથી થોડીવારે તે નીકળ્યા; ને મહારાજને કહે કે, 'મહારાજ! આ બ્રહ્માનંદસ્વામી હાર્યો.' તે સાંભળીને બ્રહ્માનંદસ્વામી કહે જે, 'તમે ભગવાન થઇને કપટ કેમ કરો છો?' ત્યારે મહારાજ કહે કે 'અમારે કપટ નથી; સુરાખાચરને કપટ છે.' એવી રીતે ઘણીક રમુજ કરતાં કરતાં બહુવાર સ્નાન કર્યું. (વાત ૬૬)

(૧૦) ગઢપુરમાં લક્ષ્મીબાગમાં કાળીયા નામનો એક આંબો હતો, તે ઉપર કેરીઓ ઘણી હતી; તેથી કરીમભકતને ત્યાં સાંચવવા મેલ્યા હતા. તે કરીમભકતે એક દિવસ ચાર કેરી મુકતાનંદસ્વામીને આપી. તે સ્વામીએ ચારે કેરીઓને દાબામાં નાખી પકાવી. પછી રસ રોટલી કરી મહારાજને જમાડતા હતા. તેવી રીતે બીજી ચાર કેરીઓ બ્રહ્માનંદસ્વામી આપી તથા નિત્યાનંદસ્વામીને આપી તથા ચૈતન્યાનંદસ્વામીને આપી. તે સર્વે સંતો શ્રીજી મહારાજને વારાફરતી જમાડતા હતા. પછી ભણનારા સંતો નિરંતર લક્ષ્મીવાડીએ નાવા જાય ને કરીમભકતને કહે કે "કરીમ ભકત! અમારે મહારાજને કેરીઓ જમાડવી છે; તો અમને આપો." એમ સર્વે ભણનારાઓ વારાફરતી કેરીઓ લાવીને મહારાજને જમાડે. પછી મહારાજ ભણનારા સાધુઓને કહે જે, "અમને કેરીઓ જમાડો છો, તે આગળ પામવા સારૂ જમાડો છો ને? પણ તે હું તમોને આને આ દેહે ખૂબ

કેરીઓ ખવરાવીશ." એમ કહીને લાધા ઠકકરને કહે "વડતાલ આદિક ચડોતર ગામડાના હરિભકતોને કાગળ લખો જે, અમારા ભણનારા સાધુને તમારે ત્યાં મોકલ્યા છે; તો તેમને ત્યાં તમે ખુબ કેરીઓ ખવરાવજો." એવો કાગળ મહારાજે લાધા ઠકકર પાસે લખાવ્યો. ને ભણનારાને કહે જે, "તમે સહુ વડતાલ જવા તૈયાર થાવ." ત્યારે તે ભણનારા સંતો ઉતારા ઉપર જઇને તૈયાર થવા માંડયા. તેમને જોઇને બ્રહ્માનંદસ્વામીએ પૂછયું જે, "અલ્યા ! તમો સૌ કયાં જાવ છો ?" ત્યારે ભણનારાઓએ સર્વ હકીકત બ્રહ્માનંદસ્વામિને કહી તેથી બ્રહ્મનંદસ્વામી, મુકતાનંદસ્વામી, નિત્યાનંદ સ્વામી, ચૈતન્યાનંદસ્વામી, એ ચારે મોટા સદ્‌ગુરૂઓ અક્ષર ઓરડીમાં મહારાજ પાસે આવીને કહે જે. "હે મહારાજ ! તમે ભણનારાઓને દંડ બહુજ સારો આપ્યો." ત્યારે મહારાજ કહે જે કેમ ? ત્યારે બ્રહ્માનંદ-સ્વામી કહે કે, "હે મહારાજ ! એક રાજા હતો, તે દુધ ભાત ને સાકર જમતો. તેને જમતાં જમતાં એક સાકરની કાંકરી દાઢમાં ખુચતાં તે રાજા કહે જે, આવી સાકર કોને દળી હતી ? ત્યારે કહે કે એક દાસીએ દળી હતી. તે સાંભળી રાજા કહે જે, એ દાસીને સાકરના આખા મોટા ગાંગડા ચવરાવો. તેમજ તમોએ પણ કર્યું." ત્યારે, મહારાજ કહે કે, "તમે એમ કેમ કહો છો ?" ત્યારે બ્રહ્માનંદસ્વામી કહે કે, "આ ભણનારા સંતોમાં કોઇ સારસ્વતીની એક આવૃત્તિ ભણ્યા છે, કોઈ, બે ભણ્યા છે. તે ભુલી જશે. કેમકે કોરીઓ ખાવાની મનમાં ઇચ્છા હતી તે તમોએ કાગળ લખ્યો, તેથી ત્યાંના પ્રેમી હરિભકતો ખુબ કેરીઓ ખવરાવશે. તે ખાઇને તેઓ ખુબ ઉંઘ લેશે. તેથી ભણેલું ભુલી જશે. માટે હે હરિ ? તેને અહીં કેરીઓ મગાવીને ખવરાવો.' એવાં બ્રહ્માનંદસ્વામીનાં વચનો સાંભળી શ્રીજી મહારાજ કહે કે. 'હે લાધા ઠકકર એ કાગળ ફાડી નાખો અને ભણનારાને ત્યાં જવાનીના પાડો. તેને આંહી જ કેરીઓ ખવરાવીશું. (વાત ૧૪૦)

(૧૧) લોયામાં શકોત્સવ કર્યો ત્યારે એક દિવસે શ્રીજી શાક પીરસીને જરા છેટે ગયા, ત્યારે મુકતાનંદસ્વામી, બ્રહ્માનંદસ્વામીને કહે જે, 'આ શાકનાં વખાણ કેમ કરતા નથી.' ત્યારે બ્રહ્માનંદસ્વામી કહે જે, "જેને સાંભળવું છે તે તો છેટે વયા ગયા "ત્યારે મહારાજ કહે કે 'તમારે જે કહેવું હોય તે કહો, હું સાંભળું છું. ત્યારે બ્રહ્માનંદસ્વામી શાકનાં વખાણ કરવા માંડયા જે 'આવું શાક તો રાધીકાજીને ન આવડે, લક્ષ્મીજીને ન આવડે, કોઇ દેવદેવીને ન આવડે, કોઈ મુકતને ન આવડે. તે જુવોને, હે સ્વામી ! આ શાકના સ્વાદથી બ્રહ્માદિક દેવો તથા સર્વે ધામના મુકતો, તે પણ આ શાકના

વધારના ખેંચ્યા થકા પોતાના સ્થાનનો ત્યાગ કરીને આપણી જોડે આપણા જેવો વેશ લઈ પંગતમાં આવી બેસીને જમે છે. અને કહે છે કે, આવું શાક તો કોઇ દિવસ અમો જમ્યા નોતા અને હવે જમશું પણ નહીં. એમ કહીને પોતાનાં શિશ ડોલાવે છે, 'એમ શાકના વખાણ કર્યા તે સાંભળી શ્રીજી મહારાજ ઘણા જ રાજી થયા. (વાત ૧૫૬)

(૧૨) પંચાળામાં થોડો વખત પોઢી ઉઠી ત્રીજો પહોર દિવસ રહ્યો ત્યારે શ્રીજી સંત હરિભકતોની મોટી સભામાં બિરાજ્યા. તે સમે ધુંવાબરાઈના હરિભકતે પૂજા કરીને શ્રીજીને ધનુષબાણ ધરાવ્યાં તે લીલાનાં બ્રહ્માનંદસ્વામીએ કીર્તન કર્યા જે.

લીધી લટકાળે નંદલાલ કે હાથ કમાનને;
તેની ચટક રંગીલી ચાલ, હરે મન પ્રાણને.

એ કીર્તનો સાંભળીને શ્રીજી તથા સર્વે સભાજનો બહુ જ રાજી થયા. પછી સંધ્યા આરતી ધુન કરી સંતોને શ્રીજી કહે જે રાસ મંડળ રચી સહુ કીર્તન ગાવ પછી સંતોએ શ્રીજીનો ઢોલીઓ વચ્ચે ઢાળીને તેને ફરતા રાસમંડળમાં ફરીને કીર્તનો ગાવા લાગ્યા તેમાં બ્રહ્માનંદસ્વામા, પ્રેમાનંદસ્વામી પ્રજ્ઞાનંદસ્વામીએ ત્રણ કીર્તનો બોલે અને બીજા સંતો કીર્તનો ઝીલે. શ્રીજી પણ ભેળા ફરે અને કીર્તન ગાય તે સમે એક પ્રેમી હરિભકત લુંવાણા હતા તેણે પોતાને ઘીરે જઇ ઘુઘરા લાવીને શ્રીજીના પગે બાંધ્યા. તે પૃથ્વી કડણ તેથી ઘુઘરાનો સારો અવાજ થાય ને શ્રીજી સંતો ફરતા ફરતા ગાય તે સમાનાં રાસનાં કીર્તનો.

સખી ગોકુળ ગામના ચોકમાંરે, ખાંતે માંડ્યો રસીલે ખેલ,
રસે રાસ રંગીલો રંગમાંરે,
છેલ્લો ઠમકે માંડે પાવ ઠાવકારે, વાગે ઘુઘરડીનો ઘેર,
રમે રાસ રંગીલો રંગમાંરે.

એવી રીતે રાસ કરી કીર્તન ગાતાં મધ્ય રાત્રી થઇ. તો પણ શ્રીજી થાકયા નહીં. ત્યારે બ્રહ્માનંદસ્વામી કીર્તનનું પ્રથમનું ચરણ બોલે મધ્યનાં નહી બોલતાં છેલ્લું ચરણ નામાચરણ બોલે ને જાણે જે હમણાં મહારાજ (નામાચરણ સાંભળીને) રાખો એમ કહેશે. પણ બહુવાર થઇ તો પણ શ્રીજીએ રાખો તેમ કહ્યું નહીં. પછી તો સ્વામીએ એક સંત પાસે સંતોના ઉતારામાં એમ બુમો પડાવી કે ચોર છે, ચોર છે, ચોર છે," તે બુમો સાંભળી શ્રીજી કહે, શું છે? શું છે? ને રાસ બંધ રખાવ્યો, પણ ચોર તો કોઇ હતો નહીં. ત્યારે શ્રીજી બ્રહ્માનંદસ્વામીને કહે કે, આ તો

તમારૂં કામ લાગે છે.” ત્યારે સ્વામી કહે કે, “હે હરિ, ફરી ફરીને પગ દુઃખી ગયા, તાળીઓ જોરથી પાડી પાડીને હાથ પણ દુઃખી ગયા અને ગાઈ ગાઇને ગળું તથા મોઢું દૂઃખવા આવ્યું, પણ તમો થાકયા નહીં. ત્યારે મારે આ કળા કરવી પડી. કેમ જે હજી કાલે રંગે રમવું છે.” તે સાંભળી સહુ સંતો અને શ્રીજી રાજી થયા અને સૌ સૌને આસને ગયા. (વાત ૧૬૨)

(૧૩) સદ્‌ગુરૂશ્રી મુકતાનંદસ્વામી અને બ્રહ્માનંદસ્વામી એ બેય જણા એક વખત ઝાલાવાડ દેશના કારેલા ગામે ફરતા ફરતા ગયા, ત્યાં તેમને એક વેરાગી બાવો મળ્યો. તે બંને સંતોને પોતાની જગ્યામાં તેડી ગયો અને પછી ડેલીનું બારણું બંધ કરી એક મોટો છરો લઇને છીપર ઉપર ઘસવા મંડયો અને બોલવા મંડયો કે, “જીવનમુકતા તુમેરા નાક ઔર કાન દોનું કાટુંગા.” એમ બોલતો જાય અને છરો ઘસતો જાય અને ગાળું દેતો જાય. એ જોઇને બ્રહ્માનંદસ્વામીએ મુકતાનંદસ્વામીને કહ્યું કે, “હે સ્વામી ! બીજું બધું તો ઠીક; પણ આ બાવો આપણા હાથ–પગ કાપે કે ભલે માથું કાપે તે સારૂં; પણ જો નાક કાન કાપશે તો આપણે જયારે સભામાં બન્ને આગળ બેસી વાતો કરશું ત્યારે કોઇ કહેશે કે. આ સ્વામીના નાક કાન કોને કાપ્યાં હશે?” તે સાંભળીને મુકતાનંદસ્વામી કહે કે, “સ્વામી ! શાસ્ત્રમાં પૂર્વના ભકતોની વાતો છે; જે કોણેક કરવત મુકાવ્યું, કોઇક ભંગીયાને ઘરે વેચાણા, કોઇએ માનો ત્યાગ કર્યો, કોઈએ બાપનો ત્યાગ કર્યો, અને ભગવાન ભજ્યા. તે વાર્તાઓ શાસ્ત્રમાં લખાણી છે; તે ભેગી આપણી પણ આપણા ભગવાનના અર્થે નાક કાન કપાશે તે લખાશે,.” એમ કહીને વળી કહેવા લાગ્યા કે, સ્વામી ! શ્રીજી મહારાજને સંભારો, બાવાના નાડી પ્રાણ કોના હાથમાં છે? શ્રીજી મહારાજ આપણી રક્ષા કરશે. તેટલામાં બાવો નીસાણાના પાણા ઉપર છરાની ધાર ઘસીઘસીને ખૂબ તીખી આકરી કાઢી, તેને પાણીથી ધોઇને તૈયારી કરવા લાગ્યો એ જોઇને બ્રહ્માનંદસ્વામી કહે કે, “સ્વામી ! આ બાવો હવે છરો સજીને હમણાં ઉઠવાની તૈયારી કરે છે. મહારાજ હવે કયારે રક્ષા કરશે?” ત્યાં તો શ્રીજી મહારાજે એ ગામના મુખીની સ્ત્રીમાં પ્રવેશ કર્યો.* તે એવી રીતે કે બાઈ પાણી ભરીને ત્યાંથી નીકળી ત્યારે વેરાગી બાવો ગાળું દેતો હતો, અને કાન નાક કાપવાં છે તેમ બોલતો જાય ને છરો ઘસતો જાય, તે બાઇએ સાંભળીને ગામના ચોરે પસાયતા બેઠા હતા. ત્યાં આવીને કહ્યું કે, મુખી ગામમાં નથી અને ઓલ્યો વેરાગી બાવો પોતાની જગ્યામાં બે સાધુઓને પુરી છરો સજીને તેનાં નાક કાન કાપવાની તૈયારી કરે છે, ને તેને ગાળો દીએ છે. તે હમણાં તે બંને સાધુનાં નાક કાન કાપશે માટે તમે બે ત્રણ પસાયતા ત્યાં

*સંતો! એમ પણ વાત કરતા હતા તે વખતે ચોરા પાસેથી રાઘવ જત નીકળ્યા અને બાવાને છરો ઘસતાં જોઇ પૂછ્યું. બધી વાત જાણી લેતાં રાઘવ જતે બાવાને સખ્ત ઠપકો આપ્યો અને બંને સંતોને ગામના સીમાડા સુધી સહિસલામત મૂકી આવ્યા. જુઓ અ. ૪ વાત ૯

જઈ તે સાધુઓને ત્યાંથી બાવાની જગ્યામાંથી કાઢીને ગામના સીમાડા સુધી મેલી આવો; ને વેરાગીને ડારો કરજો. એ પ્રમાણે મુખીની બાઇનો હુકમ થતાં ત્યાંથી પસાયતો એકદમ દોડીને તે વેરાગીને ગાળો કાઢતો તેની જગ્યામાં આવ્યો એટલે મુકતાનંદસ્વામી કહે કે, "જુવો સ્વામી ! મહારાજ આવ્યા. પછે તે રાવળીએ (પસાયતે) આવી વેરાગી બાવા પાસેથી છરો આંચકી લઈ બંને સાધુઓ (મુકતાનંદસ્વામી તથા બ્રહ્માનંદસ્વામી) ને બાવાની જગ્યામાંથી બહાર કાઢી ગામના સીમાડા સુધી વળાવી, સીમાડે પહોંચાડી ગામમાં આવ્યો આમ શ્રીજી મહારાજે મુખીની બાઈ દ્વારા બને સદ્‌ગુરૂઓની રક્ષા કરી હતી (વાત ૧૮૦)

(૧૪) વરતાલમાં બેય આચાર્ય કરી તેમની પુજા કરાવી ને શ્રીજી મહારાજે કહ્યું કે, 'હે સંતો, સૌ, સૌના દેશની, દેવની તથા આચાર્યની પૂષ્ટિ કરવી, એવી રીતે વાત કરે છે. તેવા સમામાં કાનમ દેશમાં હળધર કરીને ગામ છે. તેના રહેવાશી હરભાઈ કરીને એક શેખ હતા, તે પોતાના નથુ નામના દીકરાને લઇને વડતાલમાં લક્ષ્મીનારાયણ દેવના મંદિરમાં રહેલા અને તે દરરોજ ચોક વાળે તથા બીજી ઘણી સેવા કરે. તેથી તેના દીકરા ઉપર મહારાજ રાજી થયેલા, ને તે સમે તે નથુ મહારાજની સનમુખે આવીને હાથ જોડીને ઉભો રહ્યો. તે જોઇને મહારાજ બ્રહ્માનંદસ્વામીને કહે જે, બ્રહ્માનંદસ્વામી ! આ તો રાધીકાજીને પુત્ર છે. ત્યારે બ્રહ્માનંદસ્વામી કહે કે, "હે મહારાજ અમે કોના દીકરા ?" ત્યારે મહારાજ કહે કે તમે તો બીજી ગોપીઓના ત્યારે સ્વામી કહે કે, મહારાજ ! બાપ તો એકજ છે ને ? ત્યારે મહારાજ કહે કે, હા, બાપ તો એકજ છે. એટલે સ્વામી કહે કે, ત્યારે વાંધો નઇ. માયુંને તો અમે ઘણાય સમજાવી લેશું એવી રીતની રમુજ મહારાજ સભામાં કરતા હતા. (વાત ૨૦૩)

(૧૫) મહારાજ તથા સંતો ધોળેરેથી ચાલ્યા ને રોજકે ગયા. અને ત્યાં ઘઉંની ખળીયોમાં ઉતારો કર્યો અને કાઠીઓ રોજકાના તળાવમાં ઘોડાં પાવા ગયા. ત્યાં પાણી થોડું અને કાદવ વિશેષ, તેમાં પહેલાં ઘોડું 'માતરા ધાધલે' નાંખ્યું તે કોદવમાં ખુંચી ગયું. તેથી એમના મનમાં એમ થયું જે, બીજા કોઈ હવે નહિં નાખે ને મારી સૌ મશ્કરી કરશે, તેથી તે "ત્રોહ ત્રોહ" (એમ ઘોડાને પાણી પાતાં બોલાય તેમ શબ્દ કરવા લાગ્યા પછી રાત્રી પડી જતાં અંધારૂં હતું તેથી કોઇને કાંઈ સૂજ્યું નહી અને બધાય કાઠીઓએ ઘોડાંઓ તેમાં નાખ્યા તે ઘોડાંઓ ખૂંચી જતાં કાદવ

વાળા થયાં, ત્યારે બીજા કાઠી કહે કે, "અલ્યા ! માતરા ! તેં કેમ કીધું નહીં કે અહીં પાણી નથી કાદવ છે ?" ત્યારે તે કહે કે, બા, ભણું, પાણી ઘણો છે. ઉંધે માથે ગળા સમો છે. પછી તે ઘોડાને થોડું પાઇને બહાર કાઢયાં. તે કાદવવાળાં ઘોડાઓ લઇ શ્રીજી પાસે આવ્યા. તે, જોઇને શ્રીજી મહારાજ કહે કે, 'આ તમારાં બધાયનાં ઘોડાં કાદવવાળાં કેમ થયાં ? તેથી કાઠીઓ કહે કે, 'હે મહારાજ, આ માતરા ઘાઘલે ત્રોહત્રોહ કરીને અમારાં ઘોડાં કાદવવાળાં કર્યા તે સાંભળી શ્રીજી મોઢે રૂમાલ દઇને હસતા હવા. તે સામે સદ્‌ગુરૂ બ્રહ્માનંદસ્વામીએ એક દૃષ્ટાંત કીધું કે "હે હરિ ! આ તો એવું થયું કે, એક ગામમાં ગણપતિજીનું દેવળ હતું. તેમાં ગણપતિજીની બહુ જ મોટી મૂર્તિ પધરાવેલા હતી. તેમની દુંટીમાં એક નાનો વીંછી ભરાઇ રહેલો તે સમે ખાતર પાડીને સાત ચોર ત્યાં આવ્યા તેમાંથી એક ચોર તે ગણપતીજીની મોટી દુંટી જોઇને તેમાં આંગળી નાખી કે વીંછીએ ચટકો માર્યો. તે સમે ચોર એમ બોલ્યો, "ઓહોહોહો ! આ ગણપતીજીની દુંટી ટાઢી શીતળ હીમ જેવી છે." તે સાંભળી બીજે ચોરે તેમાં હાથ નાખ્યો, તેને પણ વીંછીએ ચટકો ભર્યો ! ત્યારે તેને પણ તેમ જ કહ્યું, એવી રીતે વારા ફરતી સાતેય ચોરને તે વીંછીએ ચટકાવ્યા, પણ કોઈ ચોરે વીંછી કરડયો એમ ન કહ્યું. એ સાંભળી સહુ કે, હા મહારાજ આ તો એ ચોરના જેવું જ થયું. એમ કહી શ્રીજીને ખુબ ખુબ હસાવ્યા, (વાર્તા ૨૦૬)

(૧૬) એક સમે વડતાલમાં શ્રીજી મહારાજ લક્ષ્મીનારાયણ દેવનાં દર્શન કરી મંદિરની રૂપ ચોકી ઉપર બિરાજમાન હતા; અને ઘણાં સંતો પણ ફરતા પાસે પાસે બેઠા હતા. ત્યારે શ્રીજી એમ વાર્તા કરવા લાગ્યા કે. "બ્રહ્મા, વિશ્નું, શિવ, દશદિગપાળ. શેષનારાયણ, પંચભુત, એ સર્વને ભગવાને એક જ ફેરો આજ્ઞા કરી છે તેમ તે સહુ વર્તે છે. બ્રહ્માને સૃજવાની, શિવને સંહાર કરવાની, વિશ્નુને પોષણ કરવાની આજ્ઞા કરી છે." ત્યારે સદ્‌ગુરૂ બ્રહ્માનંદસ્વામી કહે કે, 'હે હરિ ! પોષણ શકિતમાં શું કઠણ છે ?" ત્યારે શ્રીજી કહે જે, "તે તમારાથી થાય તેમ નથી." ત્યારે સ્વામી કહે. એ તો જેને તમે કહો તે કરે." ત્યારે મહારાજ કહે કે, સ્વામી ! તમે આ ત્રણ દિવસ સુધી સર્વે જગતનું પોષણ કરો, એમ કહીને કહે જે, અંતર્યામી શકિત અને પોષણ શકિત તમને આપી" એમ શ્રીજીએ

ત્યાં બ્રહ્માનંદસ્વામીને આજ્ઞા કરી. તેથી બ્રહ્માનંદસ્વામીએ ત્રણ દિવસ સુધી જગતનું પોષણ કર્યું. તેમાં એક જણ મહા પાપી હતો, તેથી તેને ત્રણ દિવસ સુધી, સ્વામી અન્ન ન આપતા હવા. એ વાત જાણીને મહારાજે બ્રહ્માનંદસ્વામીને ચોથે દિવસે કહ્યું જે, "હે સ્વામી! સર્વ જગતને પોષણ કરી રહ્યા?" ત્યારે સ્વામી કહે, હા મહારાજ, એક બહુજ પાપી છે તેને મેં ત્રણ દિવસથી અનાજ આપ્યું નથી, ત્યારે મહારાજ કહે જે, 'સ્વામી! આટલા દિવસોથી વિશ્નુ આ જગતનું પોષણ કરે છે; તેમાં કોઈ પાપી હશે કે નહિ હોય?' ત્યાગી સ્વામી કહે કે હું તો એવા પાપીને અનાજ ન આપું અને આ લીયો તમારી પોષણશકિત મારે નથી જોઇતી. એમ કહીને શ્રીજીને પોષણશકિત પાછી આપી. ત્યારે શ્રીજી કહે કે સ્વામી, એ કામ કઠણ ખરૂં કે નહી? ત્યારે સ્વામી કહે; હે હરિ, કઠણ ખરૂં." સ્વામી તો મહા ધર્મનિષ્ઠ, તેથી પાપીના ઉપર પોતાના ધર્મના અંગને લઇને વેર રાખે. પણ કાંઈ અસમર્થ ન્હોતા. આખા બ્રહ્માંડનું કાર્ય કરવું હોય તો તે કરી શકે તેવા સમર્થ હતા. (વાર્તા ૨૧૭)

(૧૭) શ્રીજી મહારાજે એકવાર સભા ભરીને કહ્યું કે, "સર્વે સર્વના નિશ્ચયને કહો. પછી સ્વરૂપાનંદસ્વામી, વ્યાપકાનંદસ્વામી, સંતદાસજી વગેરે સમાધિવાળાને કહ્યું; પણ કોઇ બોલ્યા નહીં. મહારાજે કહ્યું, કેમ કોઈ બોલતા નથી? ત્યારે મુકતાનંદસ્વામીએ કહ્યું કે, હે મહારાજ એ કોઇ નહી બોલે તમે બ્રહ્માનંદસ્વામીને બોલાવો. ત્યારે મહારાજે બ્રહ્માનંદ-સ્વામીને કહ્યું જે, તમે બોલો. પછી બ્રહ્માનંદસ્વામીએ કહ્યું જે, "મારા પોતાના જ એક કીર્તનમાં મેં કહ્યું છે કે, 'બ્રહ્માનંદના નાથ તમારો મહિમા જાણે છે મોટા જ્ઞાની રે.' ત્યારે મહારાજે કહ્યું કે, એ વાત સાચી, પણ તમારા અંતરમાં જેવો આનંદ હોય તેવો બોલો. ત્યારે બ્રહ્માનંદ સ્વામી બોલ્યા જે, "હે મહારાજ! જ્યારે હું નાનો બાળક હતો, ત્યારે મેં વિચાર કર્યો કે, જગતનાં છોકરાં નાના હોય તે રમકડું લઇને રમે, પણ હું તેવો નથી. અને દેહ ધર્યો ત્યારે છોકરૂં પણ કહેવાયો. પછી રમવાનો વિચાર કર્યો, જે સારાં રમકડાં લઇને રમવું. પછી અનંત કોટી બ્રહ્માંડનાં સૂર્ય, ચંદ્ર, તારા, અગ્નિ, લોકપાળ, ઇન્દ્ર રાજા, બ્રહ્મા, વૈરાટ, ઇશ્વર, પ્રધાન પુરૂષ મહાપુરૂષ જેવાને પણ એક જ હાથમાં આકર્ષણ કરી લીધા. ને તે રમકડે હું રમ્યો. પછી જે જે બ્રહ્માંડના ઇશ્વર જે જે સ્થાનકના જીવ, અને દેવ તેને બીજા સંકલ્પે કરીને ઉત્તન્ન કર્યા; અને તે તે બ્રહ્માડની ક્રિયા સર્વે ચાલતી રહી.

પછી વિચાર કર્યો જે, આ તો પોતાના અંગમાં રમત છે. માટે આમાં શું રમીએ ? હવે તો કોઈ મોટા સુખનો વિચાર ગોતીએ એમ કહીને આત્મા સામું જોયું ત્યાં શિતળ શાંન્ત અને અપરિમિત ગુણે યુકત ને અતિ અપારનો પાર લેવા માંડયો, તો પાર ન આવ્યો. પછી જાણ્યું જે આ સુખના નિયંતા કોણ છે ? તે અતિ અપાર પુરૂષોત્તમરૂપ મોટી સભા દેખીને તેમાં 'અતિ હેત થયું, પછી એમ થયું જે, આટલા બધામાં મોટો કોણ હશે ? ત્યાં તો હે મહારાજ તમને મોટા દેખ્યા પછે એમ થયું જે, આ મહારાજ છે તે તો મારા છે અને હું એ મહારાજનો છું. એ વાત કયે દિવસથી સિદ્ધ થઈ છે ? એનો પાર લેવા માંડયો. પણ પાર આવ્યો નહીં." અનાદિનો છે, આટલી વાત કરીને બ્રહ્માનંદસ્વામી બેસી ગયા. ત્યારે મહારાજે કહ્યું જે, "કેમ વાત કરતા બંધ રહી ગયા ?" ત્યારે સ્વામીએ કહ્યું કે, આ કહ્યો એવો નિશ્ચય તો હું જયારે નાનો બાળક હતો ત્યારે હતો; હવે તો હું મોટો થયો, સાધુ થયો, સમાગમ કર્યો, અને તમારી સેવા કરી, માટે હાલનો નિશ્ચય એથી બહુજ મોટો છે. તે હવે કહેવાય તેમ નથી, (સદ્‌ગુરૂ હરિચરણદાસજીના પત્રમાંથી.)

(૨)

શ્રી પ્રસાદાનંદસ્વામી કૃત શ્રી સ્વામિનારાયણ વિચરણ લિલામૃતમાંથી (૨૦)

(૧) એક સમયે શ્રી બ્રહ્માનંદસ્વામીના શરીરે કસર થઈ અને બહુ જ મંદવાડ વધી ગયો અને દેહ રહે નહિં તેવાં ચિહ્ન જણાયાં, શ્રીજી મહારાજને એ વાતની ખબર થતાં મહારાજ તુરત જ સ્વામી પાસે પધાર્યા, અને મહારાજે પોતે પોતાનાં હાથે ચંદન ઉતાર્યું. ત્યાં તો બીજાં ઘણાક મનુષ્યો ત્યાં આવ્યાં પછી મહારાજે પોતે પોતાના હાથથી ઉતારેલા ચંદનથી સ્વામીની નખ શીખા પર્યંત અર્ચા કરી ને પૂજા કરી અને પોતે જે ગુઢો રેંટો ઓઢયો હતો, તે સ્વામીને માથે ઓઢાડયો, પણ સ્વામીને (બે શુદ્ધિ હોવાથી) એ વાતની કંઈ ખબર ન પડી. પછી શ્રીજી મહારાજ કહે કે, "સ્વામીની તો આવરદા પુરી થઈ છે, તો તમે સર્વે હરિભકતો, થોડી થોડી આવરદા આપો તો તે રહે." ત્યારે સર્વે હરિભકતો બોલ્યા કે, હે મહારાજ, અમારી આવરદા લ્યો. અને બાઇઓ પણ દુર બેઠેલ હતાં તેઓ

ત્યાં બ્રહ્માનંદસ્વામીને આજ્ઞા કરી. તેથી બ્રહ્માનંદસ્વામીએ ત્રણ દિવસ સુધી જગતનું પોષણ કર્યું. તેમાં એક જણ મહા પાપી હતો, તેથી તેને ત્રણ દિવસ સુધી, સ્વામી અન્ન ન આપતા હવા. એ વાત જાણીને મહારાજે બ્રહ્માનંદસ્વામીને ચોથે દિવસે કહ્યું જે, "હે સ્વામી! સર્વ જગતને પોષણ કરી રહ્યા?" ત્યારે સ્વામી કહે, હા મહારાજ, એક બહુજ પાપી છે તેને મેં ત્રણ દિવસથી અનાજ આપ્યું નથી, ત્યારે મહારાજ કહે જે, 'સ્વામી! આટલા દિવસોથી વિશ્નુ આ જગતનું પોષણ કરે છે; તેમાં કોઈ પાપી હશે કે નહિ હોય?' ત્યાગી સ્વામી કહે કે હું તો એવા પાપીને અનાજ ન આપું અને આ લીધો તમારી પોષણશકિત મારે નથી જોઇતી. એમ કહીને શ્રીજીને પોષણશકિત પાછી આપી. ત્યારે શ્રીજી કહે કે સ્વામી, એ કામ કઠણ ખરૂં કે નહી? ત્યારે સ્વામી કહે; હે હરિ, કઠણ ખરૂં." સ્વામી તો મહા ધર્મનિષ્ઠ, તેથી પાપીના ઉપર પોતાના ધર્મના અંગને લઇને વેર રાખે. પણ કાંઈ અસમર્થ ન્હોતા. આખા બ્રહ્માંડનું કાર્ય કરવું હોય તો તે કરી શકે તેવા સમર્થ હતા. (વાર્તા ૨૧૭)

(૧૭) શ્રીજી મહારાજે એકવાર સભા ભરીને કહ્યું કે, "સર્વે સર્વના નિશ્ચયને કહો. પછી સ્વરૂપાનંદસ્વામી, વ્યાપકાનંદસ્વામી, સંતદાસજી વગેરે સમાધિવાળાને કહ્યું; પણ કોઇ બોલ્યા નહીં. મહારાજે કહ્યું, કેમ કોઈ બોલતા નથી? ત્યારે મુકતાનંદસ્વામીએ કહ્યું કે, હે મહારાજ એ કોઇ નહી બોલે તમે બ્રહ્માનંદસ્વામીને બોલાવો. ત્યારે મહારાજે બ્રહ્માનંદ-સ્વામીને કહ્યું જે, તમે બોલો. પછી બ્રહ્માનંદસ્વામીએ કહ્યું જે, "મારા પોતાના જ એક કીર્તનમાં મેં કહ્યું છે કે, 'બ્રહ્માનંદના નાથ તમારો મહિમા જાણે છે મોટા જ્ઞાની રે.' ત્યારે મહારાજે કહ્યું કે, એ વાત સાચી, પણ તમારા અંતરમાં જેવો આનંદ હોય તેવો બોલો. ત્યારે બ્રહ્માનંદ સ્વામી બોલ્યા જે, "હે મહારાજ! જ્યારે હું નાનો બાળક હતો, ત્યારે મેં વિચાર કર્યો કે, જગતનાં છોકરાં નાના હોય તે રમકડું લઇને રમે, પણ હું તેવો નથી. અને દેહ ધર્યો ત્યારે છોકરૂં પણ કહેવાયો. પછી રમવાનો વિચાર કર્યો, જે સારાં રમકડાં લઇને રમવું. પછી અનંત કોટી બ્રહ્માંડનાં સૂર્ય, ચંદ્ર, તારા, અગ્નિ, લોકપાળ, ઇન્દ્ર રાજા, બ્રહ્મા, વૈરાટ, ઇશ્વર, પ્રધાન પુરૂષ મહાપુરૂષ જેવાને પણ એક જ હાથમાં આકર્ષણ કરી લીધા. ને તે રમકડે હું રમ્યો. પછી જે જે બ્રહ્માંડના ઇશ્વર જે જે સ્થાનકના જીવ, અને દેવ તેને બીજા સંકલ્પે કરીને ઉત્તન્ન કર્યા; અને તે તે બ્રહ્માડની ક્રિયા સર્વે ચાલતી રહી.

પછી વિચાર કર્યો જે, આ તો પોતાના અંગમાં રમત છે. માટે આમાં શું રમીએ ? હવે તો કોઈ મોટા સુખનો વિચાર ગોતીએ એમ કહીને આત્મા સામું જોયું ત્યાં શિતળ શાંન્ત અને અપરિમિત ગુણે યુકત ને અતિ અપારનો પાર લેવા માંડયો, તો પાર ન આવ્યો. પછી જાણ્યું જે આ સુખના નિયંતા કોણ છે ? તે અતિ અપાર પુરૂષોત્તમરૂપ મોટી સભા દેખીને તેમાં 'અતિ હેત થયું, પછી એમ થયું જે, આટલા બધામાં મોટો કોણ હશે ? ત્યાં તો હે મહારાજ તમને મોટા દેખ્યા પછે એમ થયું જે, આ મહારાજ છે તે તો મારા છે અને હું એ મહારાજનો છું. એ વાત કયે દિવસથી સિદ્ધ થઈ છે ? એનો પાર લેવા માંડયો. પણ પાર આવ્યો નહીં." અનાદિનો છે, આટલી વાત કરીને બ્રહ્માનંદસ્વામી બેસી ગયા. ત્યારે મહારાજે કહ્યું જે, "કેમ વાત કરતા બંધ રહી ગયા ?" ત્યારે સ્વામીએ કહ્યું કે, આ કહ્યો એવો નિશ્ચય તો હું જયારે નાનો બાળક હતો ત્યારે હતો; હવે તો હું મોટો થયો, સાધુ થયો, સમાગમ કર્યો, અને તમારી સેવા કરી, માટે હાલનો નિશ્ચય એથી બહુજ મોટો છે. તે હવે કહેવાય તેમ નથી, (સદ્‌ગુરૂ હરિચરણદાસજીના પત્રમાંથી.)

(૨)

શ્રી પ્રસાદાનંદસ્વામી કૃત શ્રી સ્વામિનારાયણ વિચરણ લિલામૃતમાંથી (૨૦)

(૧) એક સમયે શ્રી બ્રહ્માનંદસ્વામીના શરીરે કસર થઈ અને બહુ જ મંદવાડ વધી ગયો અને દેહ રહે નહિં તેવાં ચિહ્ન જણાયાં, શ્રીજી મહારાજને એ વાતની ખબર થતાં મહારાજ તુરત જ સ્વામી પાસે પધાર્યા, અને મહારાજે પોતે પોતાનાં હાથે ચંદન ઉતાર્યું. ત્યાં તો બીજાં ઘણાક મનુષ્યો ત્યાં આવ્યાં પછી મહારાજે પોતે પોતાના હાથથી ઉતારેલા ચંદનથી સ્વામીની નખ શીખા પર્યંત અર્ચા કરી ને પૂજા કરી અને પોતે જે ગુઢો રેંટો ઓઢયો હતો, તે સ્વામીને માથે ઓઢાડયો, પણ સ્વામીને (બે શુદ્ધિ હોવાથી) એ વાતની કંઈ ખબર ન પડી. પછી શ્રીજી મહારાજ કહે કે, "સ્વામીની તો આવરદા પુરી થઈ છે, તો તમે સર્વે હરિભકતો, થોડી થોડી આવરદા આપો તો તે રહે." ત્યારે સર્વે હરિભકતો બોલ્યા કે, હે મહારાજ, અમારી આવરદા લ્યો. અને બાઇઓ પણ દુર બેઠેલ હતાં તેઓ

પણ બોલ્યાં "જે અમારી પણ આવરદા લ્યો." પછી મહારાજે બ્રહ્માનંદ-* સ્વામીને શરીરે નખ શીખા પર્યંત હાથ ફેરવ્યો. ને એમ બોલ્યા જે, હવે

* સદ્ગુરૂ શ્રી બ્રહ્માનંદસ્વામીનો મંદવાડ મહારાજે મટાડી આયુષ્ય આપી એ વિષે "હરિલીલામૃત" ગ્રંથના કળશ ૭ વિશ્રામ ૪૭ માંથી સાર આ નીચે આપવામાં આવ્યો છે.

ચોપાઈ

બ્રહ્માનંદને એવે પ્રસંગે, મંદવાડ થયો કાંઇ અંગે,
બહુ માંદા દેખી મુનિરાય, દીલમાં બહુ દીલગીર થાય,
મુનિ સત્સંગના થંભ જેવા, કવિ તો કોઇ ન દિસે એવા,
કોઇ દિવસ જો શ્રીજી રીસાય, પાસે કોઈ થકી ન જવાય,
કવિતા બ્રહ્મમુનિ સુણાવે, ઉદાસી હોય તોય હસાવે,
રીસ તો ઝટ ઉતરી જાય, વાદળાં જેમ પવને વિખાય,
કહે સૌ મુનિબ્રહ્મ જો જાશે, સત્સંગીની શી ગત થાશે.

એવું જાણીને સર્વ સાધુએ શ્રીજી મહારાજ પાસે સ્વામીશ્રીનો મંદવાડ મટાડવા અરજ કરી. ત્યારે મહારાજ કહે કે, "આ દેહ પ્રારબ્ધને વશ છે. તેમની આવરદા થઈ રહી છે. તો કોટી ઉપાયે કોઇથી જીવતાં ન રખાય. તે સાંભળી સહુ સંતો હરિભકતો કહે કે, "હે મહારાજ! કાળ કર્મ તો તમારે વશ છે. તમે જેમ કરો તેમ થાય તેમ છે. બીજાથી તે ન થાય. માટે સ્વામીને ઉગારો. એમ કહી સૌ સભાની આંખમાં પાણી આવ્યાં. તે જોઇ મહારાજને દયા આવીને કહે કે, "આ સભામાં જે બાઇ ભાઈ હાજર છે, તે પોત પોતાની આયુષ્યમાંથી સાત સાત દિવસની આયુષ્ય બ્રહ્માનંદસ્વામીને આપે તો બ્રહ્મમુનિ જીવતા રહે." એ વખતે છસો જેટલાં સભામાં બેઠેલાં તમામ સ્ત્રી-પુરૂષોએ સાત સાત દિવસની આયુષ્ય આપી. એથી શ્રીજી મહારાજ કહે કે. "બ્રહ્મમુનિ હવે ૧૨ વરસ આ પૃથ્વી ઉપર જીવતા રહેશે." એ સાંભળી સહુ રાજી થયાં ને સ્વામીને પણ આરામ થઈ ગયો (વિ સં. ૧૮૭૬). તે પછી બ્રહ્માનંદસ્વામી પાસે સ્વામીના ઉપદેશથી સાધુ થયેલ એક વિચિત્ર સ્વભાવનો શિષ્ય હતો. તેને મંડળમાં કોઇ સાધુથી મેળ ન રહેવાથી સ્વામીના મંડળનો ત્યાગ કરીને તે શ્રી મુકતાનંદસ્વામીના મંડળમાં જઈ રહ્યો. શ્રી મુકતાનંદસ્વામીને એમ જે આ સત્સંગમાંથી અવગુણ લઇને પડી જાશે; માટે જેમ તેમ કરી સમજાવીને રાખવો. તેથી રાખેલો. એ વાતની જાણ શ્રી બ્રહ્માનંદસ્વામીને થતાં તેને બોલાવીને ઘણી રીતે સમજાવ્યો; પણ તે

તો આ રહ્યા છે એમ મહારાજ દરબારમાં પધાર્યા. તે પછી ત્રીજે દિવસે, બ્રહ્માનંદસ્વામીએ કીર્તન કરીને ખરડો લખીને દરબારમાં મોકલાવ્યો. ત્યારે મહારાજે તે કીર્તનો ગવરાવ્યાં તેમાં સ્વામી કહે કે,

મને રોકોમાં મહારાજ, માણીગર માવજી રે;
મારે ઘેર છે ઝાઝું કાજ, નટવર નાવજી રે.

સ્વામી પાસે ન રહેતાં શ્રી મુકતાનંદસ્વામીના મંડળમાં જ રહ્યો. તેથી સ્વામીને શંકા આવી કે શ્રી મુકતાનંદસ્વામીએ ફોસલાવીને મારા ચેલાને પોતા પાસે રાખ્યો છે. તેવી રીસ ચડવાથી પોતે શ્રી મુકતાનંદસ્વામીના દર્શન કરવા સાત દિવસ ન ગયા.

મુકતાનંદનાં દર્શન કાજ, સાત દિન ન ગયા મુનિરાજ;
શ્રીજી આગળ જઈ ને તે સહી, વાત સર્વ રતનજીએ કહી.

પછી તે દિવસે સાંજની સભામાં શ્રી નિત્યાનંદસ્વામી પંચમ સ્કંધની કથા વાંચતા હતા, તેમાં ભરતજીનું અખ્યાન આવ્યું. તે કથા પુરી થઇ ત્યારે શ્રીજી મહારાજે ઉપદેશની વાતો કરતાં કહ્યું કે જેમ જડભરતજી વર્ત્યા, તેમ સાધુએ વર્તી, રાગદ્વેષને ત્યાગ કરવો જોઇએ, મારૂં તારૂં ન રાખતાં અપમાન થાય તોય પણ રીસ ન રાખવી જોઇએ. એ સાધુ કહેવાય, એમ કહી બ્રહ્માનંદસ્વામીને કહે છે. કે.

બ્રહ્માનંદ સુણો ભલા સંત, તમે છો ભલા વૈરાગ્યવંત,
તમે કાવ્ય કળા વિષે કાવ્યા, ઘણા ભૂપના શિરપાવ લાગ્યા.
કેંક રાજાએ રાખવા માંડયા, પણ છેક તમે તેને છાંડયા,
પછી આવ્યા આ પાંચાળ દેશ, અમારો શાંભળ્યો ઉપદેશ.
ઉપજ્યો ઉરમાં વૈરાગ્ય; ત્યારે કીધો કુટુંબનો ત્યાગ,
તમે ત્યાગી થયા બડ ભાગી, તમ તુલ્ય છે કોણ વિરાગી.
દીઠું અચરજ આજ વિશેશ, કયા માર્યોએ તમમાં પ્રવેશ,
મુકતાનંદ સાધે મૂનિરાયા, એક ચેલાને માટે રીસાયા,
મુકતાનંદ ગુરૂ છે અમારા, તે તો જાણવા ગુરૂ તમારા.
આજ સાત દિવસ ગયા વહી, તમે દર્શન પણ કર્યાં નહીં.
ઓરડામાં હતાં મોટી બાય, બોલ્યાં ત્યાંથી અહો મુનિરાય,
સાધુમાં પણ ચેલાને માટ, થાય છે આવી તો ફુટફાટ.
પછી બ્રહ્મમુનિ બોલ્યા વાણી, કહું શાંભળો સારગપાણી.

એ સાંભળીને મહારાજ બોલ્યા જે "હવે તો સુજે તેવાં મ્હેણાં દ્યો, પણ રહ્યા તે રહ્યા જ." એમ ભગવાન છે તે તો કર્તા અકર્તા, અને અન્યથા કર્તા! છે; તે જે જડ હોય તેને ચેતન કરે, અને ચૈતન્ય હોય તેને જડ કરે, એવી ભગવાનની અલૌકિક કળા છે, તેને કોઇ જાણી શકે નહીં. (વિશ્રામ-૨૨)

(૨) ગઢડામાં થાળ જમીને શ્રીહરિ સંતની પંક્તિમાં મોતૈયા લાડુ પીરસતા જાય ને છાતીમાં ચરણ આપતા જાય. પછી દુધની વટલોઈ લીધી ને બ્રહ્માનંદસ્વામી ઉપર રેડી ને પ્રેમાનંદ (પ્રેમસખી) સ્વામી ઉપર દુધની ઝાલક નાખી તે પછી ઘડીક કેડે ઘેલે નાવાને પધાર્યા, ત્યાં ખળ-ખળીયાની ઉગમણી કોરે જે ઘરો છે; ત્યાં ન્હાઇ વસ્ત્રો પહેરી વોડીએ સ્વાર થઇ દરબારમાં પધાર્યા તેના ઉપર બ્રહ્માનંદસ્વામીએ કીર્તન કર્યા જે, "સજ્યા શણગાર શોભતારે, આજ સખી વ્રજરાજ." તથા "વાલે દૂધ તણી લઈ હેલ ઢોળી માથે રે" વગેરે. (વિશ્રામ-૩૪)

નથી મારો એમાં કાંઈ વાંક, હું તો છું સત્સંગમાં રાંક.
પણ માંદો થયો હતો જ્યારે, સૌએ આવરદા આપી ત્યારે,
કોઈ બાઈ હશે વઢકારી, ખરી હોય જેવી બલ્લાખારી.
એની અયુષના દિન સાત, આ મેં ભોગવિયા નરભ્રાત,
એમ ઉચ્ચરીને ઉભા થઇ, મુનિ મુકતની આગળ જઈ,
કર્યો પ્રેમથી દંડ પ્રણામ, વળી વિનતી કરી એહ ઠામ.

હે મુકતાનંદસ્વામી હું ઘરબારનો ત્યાગ કરી સાધુ થઈ ગયો, કંઇ ઘરેથી પુત્ર કે શિષ્ય લાવ્યો ન્હોતો પણ આ શિષ્યમાં ભરતજીના મૃગલાની જેમ આશકિત થતાં મારી બુદ્ધિમાં ફેર પડતાં આમ થયું છે. માટે ક્ષમા કરજો. એમ કહી દંડવત કરતાં શ્રી મુકતાનંદસ્વામીએ સ્વામીશ્રીનો હાથ ઝાલી બાથમાં લઇ મળીને બોલ્યા કે, "હે બ્રહ્મમુનિ! તમે કંઈ ઇર્ષા નથી કરી. તેમ મને તેનું કંઈ દુઃખ નથી લાગ્યું. મારૂં જે મનનું હેત તમારા ઉપર છે તેવું જ છે. માટે તમો ચિંતા ન કરો. એમ કહી અરસપરસ મળી શ્રીજી મહારાજને દંડવત કર્યો આથી શ્રીજી મહારાજ બહુજ રાજી થયા હતા.

(૩) એક દિવસ સભા કરીને **શ્રીજી** મહારાજ ગઢડામાં પોતાના ઉતારાને વિષે વિરાજમાન હતા, તે સમયે **મુક્તાનંદસ્વામી**, **બ્રહ્માનંદસ્વામી** નિત્યાનંદસ્વામી, ચૈતન્યાનંદસ્વામી, એ આદિક જે ભણનારા સંત તેમને મહારાજે એમ આજ્ઞા કરી કે, "તમો સર્વે સુરત શહેરમાં જઇને ભણો ને હરિભકતો આગળ કથા વાર્તા કરજો. એમ કહી થાળ જમીને મુક્તાનંદસ્વામી આદિક જે સુરતમાં જનારા સંત તેમને આપ્યો. (વિશ્રામ–૪૧)

(૪) મહારાજે અક્ષર ઓરડીમાં મોક્ષધર્મની કથાનો આરંભ કરાવ્યો. ત્યાં તો સુરત શહેરથી **બ્રહ્માનંદસ્વામી** આદિ સંતો આવે છે તેની ખબર આવી. એટલે મહારાજ ઘોડીએ પલાણ નખાવી ને સ્વાર થઇ ને સંતો સામા ચાલ્યા. ખોપાળાના મારગે સંતો આવતા હતા, તેમણે મહારાજને માણકી ઉપર બીરાજેલા દેખ્યા, ત્યારે તે સર્વે સંતોએ મહારાજને દંડવત કર્યા, એટલે મહારાજ ઘોડીથી ઉતરી સંતોને મળતા હવા. પછે દરબારમાં પધાર્યા. ને થાળ જમીને પ્રસાદીનો થાળ બ્રહ્માનંદસ્વામી વગેરેને આપ્યો. પછી સ્વામીએ સુરતના મહા વેદાંતનો પંડિત મુનિબાવાની વાત વિસ્તારીને કહી.* એ સાંભળીને તે પછી એક માસ કેડે મહારાજે **બ્રહ્માનંદસ્વામીને** સુરતમાં એ મુનિબાવા પાશે ભણવા મોકલ્યા; તે થાળ જમાડીને ખૂબ આશીર્વાદ આપી વિદાય કર્યા. (વિશ્રામ–૪૩)

(૫) ગઢડામાં મહારાજ સવારમાં ઓરડાની ઓંસરીએ ઉગમણે મુખારવિન્દે ઢોલીયા ઉપર વિરાજમાન થયા હતા અને સંતો સર્વે નાહીને પૂજા કરી રહ્યા હતા. ત્યાં તો પાળાએ સંતોની જાયગામાં આવી **શ્રીજી** સભામાં પધાર્યાની ખબર આપી; એટલે સહુ સંતો ત્યાં જઇ મહારાજને પગે લાગીને બેઠા. પછી શ્રી **બ્રહ્માનંદસ્વામી** બોલ્યા જે, આ સંતોએ તો અમારી પાસેથી નિયમ લીધાં. તે તમે મને શું નિયમ આપો છો? ત્યારે મહારાજ બોલ્યાં જે, તમારે ચાર કિર્તનનું નિયમ–જે નિત્ય નવાં કરવાં. ત્યારે સ્વામી

---

* સ્વામીએ વાત કરી કે તે નાસ્તિક અને વિદ્યાનો અભિમાની તેમજ રાજ્યનો માનીતો અરદેશર કોટવાળનો ગુરૂ છે; સિદ્ધ દશાને પામેલ છે, ખટદર્શનનો આચાર્ય છે; જીવનમુકતાનું નામ સાંભળી નિંદા કરે છે, વગેરે વગેરે હકીકત અમે છુપી રીતે મેળવી છે. તે આપણા સાધુને ભણાવશે નહીં. પછી શ્રીજી મહારાજે પોતાની સર્વજીવહિતાવહ વિશાળ ભાવનાનો વિચાર કરીને બ્રહ્માનંદસ્વામીને સમજાવીને મુનિબાવા પાસે ભણવા જવા આજ્ઞા કરી.

બોલ્યા જે, હું નિત્ય નવા નવા રાગ ક્યાંથી લાવું ? મારે તો રાગના ઉપર બળ ચાલે. ત્યારે મહરાજ બોલ્યા જે, ઓલ્યો રૂડીઓ તમારો જે શિષ્ય છે, તે રાગ નવો જે દિવસે લાવે તે દિવસ સારાં કિર્તન સારા રાગ ઉપર કરજો. ત્યારે સ્વામી બોલ્યા જે. તમે સાંભળવાનું નિયમ રાખો, તો હું નિત્ય કીર્તન કરું. ત્યારે **મહારાજ** કહે કે, "અમે સાંભળશું." પછી **બ્રહ્માનંદ સ્વામી** નિત્ય ચાર કીર્તન નવાં કરી મહારાજને સંભળાવે. એમ આખોય **ચાતુર્માસ** અનેક લીળાનાં અને ઉત્સવનાં નવાં નવાં પદો સ્વામીએ કર્યાં હતાં ને **શ્રીજી** મહારાજ તે સાંભળી રાજી થાતા. (વિ–૪૬, ૪૭)

(૬) એક દિવસ મહારાજે શાકમાં ઘી નાખ્યું અને પછી હળદર નાખી તે ઘીથી ચિકણા તે હાથમાં હળદર ચોંટેલી તેવા હાથ મહારાજે પોતાના ખેસ અને રૂમાલે લૂછ્યા. તેથી મહારાજનું અંગ ને લુગડાં પીળાં થઇ ગયાં. તે જોઇને બ્રહ્માનંદસ્વામી બોલ્યા જે, "તમે જ્યારે કુબજાને ઘેર ગયા હતા ત્યારે તમે પીઠી નહિ ચોળી હોય ? આ સાંભળી મહારાજ જરાક મરકયા. (વિ–૫૦)

(૭) પંચાળે મહારાજ રાસ રમ્યા ત્યારે અક્ષરધામ શ્વેતદ્વિપ બદરીકાશ્રમ અને બીજા જે ધામ તેના મુકત મહારાજ સાથે રમવા આવતા હતા. રામકૃષ્ણાદિક ચોવીસ અવતાર તે સર્વે મહારાજ ભેળા સંતનાં સ્વરૂપો ધારણ કરીને રમવા આવતા હતા તથા **બ્રહ્મા, શિવ,** આદિક બ્રહ્માંડના અધિકારી દેવો પણ સર્વે રાસ રમવા આવતા હતા. તેમને **સચ્ચિદાનંદસ્વામી** આદિ સમાધિવાળા સંતો દેખતા હતા. જેમ શ્રી કૃષ્ણ ભગવાને વૃંદાવનમાં છ મહિનાની રાત્રી કરી, તેમજ આંહા પણ મહારાજે પોતાના ભકતજનને એવું સુખ દીધું. તે રાસમાં અનંત કોટી બ્રહ્માંડના અધિકારીઓ જે દેવો તે સાથે રમે છે, અને દર્શન કરે છે, એમ કરતાં અર્ધી રાત્રી વીતી ગઈ અને રમતાં રમતાં સંતો થાકી ગયા અને એમ કહ્યું જે, મહારાજ, હવે કીર્તનો આવડતાં નથી. એટલે મહારાજ કહે કે, 'હવે બીજા સંતો બોલે.' ત્યારે બીજા સંતો બોલ્યા અને કહે જે, 'અમને તો એટલાં જ આવડે છે.' ત્યારે મહારાજ કહે કવિ ક્યાં ગયા ? લાવો તમારા ચોપડા. તેમાંથી વાંચી વાંચીને બોલો. એટલે બ્રહ્માનંદસ્વામી કહે કે મહારાજ ! કાલે પણ આપણે ફરવું છે કે નથી ફરવું ? (રાસ લેવો છે કે નહીં ?) અને અમે તો ફરીને વિસામો પણ ખાઇએ છીએ, પણ તમે તો તેમને તેમજ ફરો છો. પછી રાસ બંધ કર્યો. (વિ–૫૩)

(૮) એક સમે પૂર્ણ માસની અર્ધરાત્રીએ **શ્રીજી** મહારાજ પાળા અને કાડીઓ ભેળા લઇને સાધુની ધર્મશાળામાં પધાર્યા; ને ત્યાં ગાદી તકીયા નખાવીને બિરાજમાન થયા. અને સર્વે મહારાજના મુખારવિંદ સામું જોઇ રહ્યા હતા. તે સમે **બ્રહ્માનંદસ્વામી** બોલ્યા જે, મેં એક નવાં કીર્તનો બનાવ્યા છે, તે મહારાજને સંભળાવવાં છે.' પછે મહારાજ કહે કે સંભળાવો, એટલે સ્વામી કીર્તન બોલ્યા જે,

આજ આવ્યા તે કેમ ઉતાવળા, સાચું બોલોને;
વહાલા ચંચળ લાગે છે ચિત્ત, નંદના લાલાજી, સાચું બોલોને.

એ કીર્તનો ગાયાં ત્યાં મહારાજ મુખારવિંદ સામો રૂમાલ દઇને હસતા જાય, ને મર્મના વચન બોલતા જાય, પછી કીર્તન ગાય રહ્યા એટલે **બ્રહ્માનંદસ્વામી** મહારાજને પગે લાગ્યા. તે પછી હરિભકતો બોલ્યા જે, આ કીર્તન અમને લખાવી આપો. ત્યારે મહારાજે શ્રી **બ્રહ્માનંદસ્વામીને** કહ્યું જે "એ કીર્તનનો ખરડો લખીને અમને આપજો, તે અમારે જેને આપવા હશે તેને આપશું. (વિશ્રામ ૨૨)

(૯) ગઢડામાં મહારાજ કહે કે, "**શ્રાવણ** માસમાં શું નિયમ રાખ્યાં? ત્યારે **મુકતાનંદસ્વામી**, **બ્રહ્માનંદસ્વામીને** **નિત્યાનંદસ્વામી** બોલ્યા જે "મહારાજ અમને તમે શું નિયમ આપો છો?" ત્યારે મહારાજ બોલ્યા જે, "અમે જ્યાં જ્યાં લીળા કરી હોય, ને જે જે ગામમાં **સમૈયા** કર્યા હોય, તે તમારે **સુતી વખતે** સંભારવાં. (વિ–૭૬)

(૧૦) ગઢડામાં મહારાજ સવારે ઓરડાની ઓસરીએ ઢોલીએ બીરાજ્યા, ત્યારે **બ્રહ્માનંદસ્વામી** એક સાખી બોલ્યા જે.

એકાશીયાની અરધી રાતે પાળા થીયા માટી;×
ઉકા ભગતનાં ફુલ ચોર્યાં, ને પરમહંસોની ચોરી સાંઠી.

પછે મહારાજે પાળાઓને બોલાવ્યા અને કહ્યું કે, "**સાંઠીઉં** અને ફુલ કેમ પૂછ્યા વિના લાવ્યા?" ત્યારે પાળા બોલ્યા જે, "વાડીના રહેનારા

× પાઠાંતર "પાળા નિકળ્યા નાઠી."

જે પાળા તેને પુછીને સાંઠીજીં લાવ્યા છીએ, તથા ફુલ તો મહારાજની પુજા કરવી છે, તેમ કહી માળીને પુછીને લાવ્યા છીએ." ત્યારે મહારાજ કહે કે, 'સાંઠીજીં કેટલા ભારા લાવ્યા છો ?" ત્યારે પાળા કહે છે, "પંદરેક ભારા લાવ્યા છીએ." ત્યારે બ્રહ્માનંદસ્વામી કહે કે, "પાંચ ભારા એમને મહેનતના આપીએ." ત્યારે મહારાજ કહે કે સારૂં. (વિશ્રામ—૮૧)

(૧૧) વડતાલમાં મહારાજ વિરાજતા હતા અને ગઢડેથી બ્રહ્માનંદસ્વામી તથા ભણનારા સંતો આવ્યા, ને બ્રહ્માનંદસ્વામીએ ભગુજી આદિ પાળાના નારાયણ કહ્યા મહારાજે દેશકાળની ખબર પુછીને બ્રહ્માનંદસ્વામીને કહ્યું કે, "સમૈયા મોર જે સંત બ્રહ્મચારી આવે તે ઝોળી માંગીને જમે, એમ ઠરાવ કર્યો છે." ત્યારે બ્રહ્માનંદસ્વામી કહે કે, "અમે ગઢડેથી જે સંતો આવ્યા છીએ તેનું રસોડું જુદુ કરશું, ને ગામેગામથી ઝોળી માગી લાવશું." પછે મહારાજ કહે કે, "તમને તો અમે કામ કરવા મોકલ્યા હતા; તેથી તમને તો અમારા કોઠારી પાસેથી રસોઇનો સામાન અપાવશું," ત્યારે સ્વામી કહે કે, "જોઇતું હશે તે લઇશું." પછી સવારે મહારાજે મંદિરની સવાસો પ્રદિક્ષણા કરી. ત્યાં બ્રહ્માનંદસ્વામી સામા મલ્યા જે, "એક વાત પૂછવી છે. પછી એકાંતે જઈને બેઠા અને બે ઘડી કેડે આવ્યા. પછી પ્રદિક્ષણા ફરવા જાય, ત્યાં તો બ્રહ્માનંદસ્વામી બોલ્યા કે, "આ વખત તો પ્રદિક્ષણા, ન ફરાય ? એમ કહીને હાથ ઝાલીને પાટ ઉપર બેસાર્યા. પછે બ્રહ્માનંદસ્વામી કહે કે, "અમારે તો સંતો ઝોળી માગવા ગયા હતા તે દાળ, લોટ, ચોખા, ને શાક, તે ઘણું આવ્યું છે; તે તમારે દર્શને આવ્યા હોય જે હરિભકત, તેમાં જેને અમારે ચોકે ખપે એમ હોય, તેમને જમવા મોકલજો. બીજે કાંયે ન મોકલવા ત્યારે મહારાજ કહે કે "હા, ઝોળી તો કામધેનું છે." એમ કહીને ઉતારે પધાર્યાં. (વિશ્રામ–૯૩)

(૧૨) જુનાગઢ નવાબની કચેરીમાં નિત્યાનંદસ્વામી સાથે ચર્ચા કરવા આવનાર નાગરોના ગોર નરસી પંડયાને તમાકુ ભરેલ મોઢે આર્શી વચન બોલતો જોઇને બ્રહ્માનંદસ્વામીએ નવાબને કહ્યું કે "જેમ મોઢું દાંતે ચોકડું લીએ છે તેમ આ પંડયા પણ બોલે છે." તે સાંભળીને નવાબ તથા કચેરીના જનો સર્વ હસી પડયા. ત્યારે મહારાજ કહે કે બ્રહ્મમુનિ ! તમે તો એકજ વેણમાં સર્વ સભાને ખુશ કરી ! પછી મહારાજ ઉતારે પધાર્યા ને બોલ્યા જે 'બ્રહ્માનંદસ્વામી તમારે જે સાધુપાળાને કામમાં રાખવા.

અહીં રાખવા હોય તેને આવો મળીએ. પછે મંદિરમાં રહેનારા સહુને મળ્યા, ને પોતાને માથે બાંધવોનો જે શ્વેતપાઘ તે આપ્યો અને કહ્યું જે, "આ સર્વ વેચી લેજો, અને હવે મળ્યા વિના કોઇ રહ્યો છે? અમે નાવા બેસીએ છીએ? ત્યારે નિત્યાનંદસ્વામી બોલ્યા જે, "જેને મળવું છે તે તો હજી નથી મળ્યા." ત્યારે મહારાજ કહે કોણ? ત્યારે કહ્યું જે બ્રહ્માનંદ સ્વામીને! ત્યારે મહારાજે સ્વામીને હાથે ઝાલીને ઉભા કર્યા ને મળ્યા ને હાથે કરીને સ્વામીનો વાંસો થાબડયો. ત્યાંરે સ્વામી બોલ્યા, "જે તમે મને કીર્તન કરવાની આજ્ઞા કદી છે. એટલે મારે આપના ભેળું ગઢડે આવવું છે, તેથી નોતો મળ્યો." ત્યારે મહારાજ કહે તે, "મહિના એક કેડે કામ ગુણાતીતાનંદસ્વામીને સોંપીને આવજો." એમ કહીને ન્હાયા અને થાળ જમીને પ્રસાદી બ્રહ્માનંદસ્વામીને આપી અને ગઢપુર પધાર્યા. વિશ્રામ–૧૦૦)

૧૩ એક સમે બ્રહ્માનંદસ્વામી કીર્તન બોલ્યા જે,

"હવે નહિં મેલું નન્દજીની ડેલી રે, માવે મને મંત્ર ભણીને
કીધી ઘેલી રે."

ત્યારે મહારાજ કહે કે "સ્વામી તમારે હવે આ ડેલી ન મેલવી. ત્યારે સ્વામી બોલ્યા જે, "નન્દજી ડેલી ન મેલાવે, તો ડેલીએ રહીને મારે તમારા ગુણ ગાવા છે. (વિશ્રામ–૧૦૧)

(૧૪) ગઢડામાં એક વખત મહારાજ સંતો ગાતા હતા. ત્યાં આવીને બોલ્યા જે, રાતે રાસ મંડળમાં ફર્યા હોય તેને, આવો મળીએ. પછે મળ્યા અને બોલ્યા જે ફર્યા ન હોય તે મળવા ન આવજો.' પછે ગવૈયા સાધુ મળ્યા, ને બ્રહ્માનંદસ્વામી મળવા આવ્યા, ત્યારે મહારાજ કહે, 'તમે ક્યાં ફરીને ગાયા છે?' ત્યારે સ્વામી કહે કે. 'હું આખી રાત્રી ફર્યો છું; તે મારાં કીર્તન સહું બોલ્યા છે. તે કીર્તન પુરૂં થાય ત્યાં બ્રહ્માનંદની હાજરી (બ્રહ્માનંદ નામ આવે) હોયજ. એટલે મહારાજ કહે કે તે સાચી વાત આવો મળીએ. પછી હેતવી મળ્યા, વિ. ૧૦૧–૧૦૨)

(૧૫) એક વખત મહારાજ ઉદાસ થઇ રીસાયા અને કડીઆ પથ્થર ઘડે ત્યાં પાટ મંગાવીને પાથર્યા વિના પોઢયા. પછે પાળાઓએ આવીને ગાદલું પાથર્યું ત્યારે પોતે તે ગાદલાને ફગાવી દઈ પાટ ઉપર પત્થરની કરચોને નાખીને પોઢયા. પછે પહોર

એક પાછલી રાત રહી. ત્યારે ત્યાં ત્રણ સદ્ગુરૂઓ આવીને પગે લાગીને બેઠા. પછી મુકતાનંદસ્વામી હાથ જોડીને બોલ્યા જે, 'હે મહારાજ! રામાનંદ-સ્વામીએ તમને ગાદી ઉપર બેસારીને કહ્યું છે જે, 'બાઈ ભાઇ ગૃહસ્થને ત્યાગી, સર્વેને તે ધર્મમાં રખાવજો, જ્યારના તમે ઉદાસ થયા છો ત્યારના સહુ બ્રહ્મચારી, પાર્ષદ, સત્સંગી બાઇભાઇ સહુ ઉદાસીન છે; અને કોઇ અન્ન પણ જમતા નથી. પછે બ્રહ્માનંદસ્વામી અને નિત્યાનંદસ્વામી બોલ્યા જે, 'સભામાં તમે એમ કહો છો જે, મુકતાનંદ સ્વામી તો અમારા ગુરૂ છે; તો ગુરૂ કહે તેમ કરો. પછી મહારાજ મોજડી પેરીને દરબારમાં પધાર્યા, એટલે બ્રહ્માનંદસ્વામી કહે કે, "આ પાટ ઉપાટીને કયાંક મેલી આવો. ને પાછા આવે ને પુછે તો કહેજો કે જેનો પાટ હતો તે લઇ ગયા. (વિશ્રામ ૧૦૨-૩)

(૧૬) ગઢડામાં બ્રહ્માનંદસ્વામીનું મંડળ આવ્યું ને ઉંતારા કરીને મહારાજ પાસે આવ્યા ને દંડવત કર્યા ને મહારાજ મળ્યા ને દેશકાળની ખબર પુછી પછી મહારાજ કહે કે, "સ્વામી! કીર્તન બોલો! ત્યારે સ્વામી કીર્તન બોલ્યા જે, "તારૂ છોગું મારે આવીને ચિત્તમાં રહ્યું. તે સાંભળી મહારાજ બહુજ રાજી થયા. ત્યાર પછી મહારાજે બ્રહ્માનંદસ્વામીને કહ્યું જે, "ચાળીશ સાધુ અને પાળાના વારા બાંધો." ત્યારે સ્વામી કહે બહુ સારૂં. પછે બ્રહ્માનંદસ્વામીએ સર્વેને બોલાવીને કહ્યું જે, આ કુવો ગાળવા (ગંગાજળીઓ)ના ચાળીશ ચાળીશ સંતો પાર્ષદોના વારા બાંધવા છે." તે સહુ તૈયાર થયા. એટલે સ્વામીએ મહારાજને કહ્યું કે ચાળીશ ચાળીશ જણાના છ વારા થયા છે. મહારાજ કહે કે બહું સારૂં (એટલે કુલ ૨૪૦) માણસોના છ વિભાગ કરી વારા ફરતી તે બધાએ ગંગાજળીઓ કુવો ગાળ્યો હતો (વિશ્રામ ૧૦૬)

(૧૭) ગઢડામાં મંદિરનું કામ ચાલે. એક વખતે રત્નો કડીયો જમીને કામ કરવા ચડયો અને બોલ્યો જે, "આ ગોળ લાવો." એમ બે ફેરા કહ્યું, પણ કોઇ ન આવ્યા. પછે મહારાજ મોજડી પહેરીને ચાલ્યા ને બોલ્યા જે, "શું જોઇએ છીએ?" ત્યારે કડીઆ કહે કે–આંહી ગોળનું તગારૂં જોઇએ છીએ. ત્યારે મહારાજ ગોળનું તગારૂં ભરીને પગથીએથઇને ઉપર ચડયા. ત્યારે સાધુ નેં પાળા નેં કડીઆ વગેરે કહે કે, હવે વધુ નહિં જોઇએ. પણ મહારાજ તો બીજું તગારૂં ભરવા મંડયા. એટલે મુકતાનંદસ્વામી આવ્યા અને કહે જે, મહારાજ તમે રહેવા દો, આ સાધુ, પાળા, કડીયા બધા કોચવાય છે." એટલે મહારાજ કહે કે,

તમે સહુ થાકયા છો તે બેસો અને અમને લેવા દો. "ત્યારે બ્રહ્માનંદ-સ્વામી તથા નિત્યાનંદસ્વામી બોલ્યા જે, "તમે મુકતાનંદસ્વામીને કહો છો કે, અમારા ગુરૂ છે; તો જો શિષ્ય હો, તો ગુરૂ કહે તેમ કરો." પછી મહારાજ જરાક મરકયા. ને મંદિરનું કારખાનાનું કામ ચાલુ થયું તે બ્રહ્માનંદસ્વામીએ પોતાના કીર્તન જે શ્રીજી વિરહના બારમાસામાં લખ્યું છે કે, "કે દી કરશો કાનજી આવી મંદિરમાં કામ" વિ-૧૦૮)

(૧૮) એક દિ મહારાજ બોલ્યા જે 'બ્રહ્માનંદસ્વામી! તમે ભણ-નારા સંત અને પાળા, જે કામમાં ન હોય તેને લઈને પાણાની ખાંણે જાવ, ને ખાણુ બહાર બેલાં કઢાવી આપો, કાકાભાઈવાળી ઘોડીએ ચડીને તમે જાજો. ત્યારે સ્વામી કહે જે, ખાણે જે પાણા કાઢે છે, તેમાંના બે જણા બોલાવા આવશે તે દિવસ જાશું. પછી ખબર આવી. સ્વામી કહે કે તૈયાર છીએ. પછી મશાલ આવી, ને આરતી ધુન્યને શ્લોક બોલીને સહુ બેઠા અને તે વખતે બ્રહ્માનંદસ્વામી "અમૃત ધ્વનિ" છંદ બોલ્યા, જે,

કમલ મુખકક કર કમલ કમલ નાભી અત્તરકક" (વિશ્રામ ૧૧૧-૧૧૨)

(૧૯) મહારાજે બ્રહ્માનંદસ્વામીને કહ્યું જે, "તમારા શિષ્યોને વગર તેડે બોલાવો." ત્યારે સ્વામી કહે, મુને ઢોલીયા પાસે બેસવા દો. ત્યારે મહા-રાજ કહે આવો બેસો પછે ત્યાં બેસીને સ્વામીએ ઉંચા સાદે કીર્તન ઉપાડયાં જે, "સનેહી શામળો મારાં નેણુંનો શણગાર, સુંદર શામ રંગીલો શામળો!" તે સાંભળીને તરત જ સ્વામીના તમામ શિષ્યો ત્યાં આવ્યા. ને સ્વામીની પછવાડે બેસીને ગાવા લાગ્યા. તે ગાઇ રહ્યા ત્યારે મહારાજે પુછયું જે, તમને કેમ ખબર થયા?' ત્યારે તેઓ કહે કે, સ્વામીનો અમે સાદ સાંભળ્યો ને જાણ્યું જે અત્યારે ઉંચે સાદે કરીને ગાય છે; તે મહારાજની આજ્ઞા વિના એમ ગાય નહીં.' તે સાંભળી મહારાજ બહુ જ રાજી થયા અને પોતે ધારણ કરેલા ફુલના હારને સ્વામીને તથા તેમના તમામ શિષ્યોને અતિ પ્રેમે કરી તમામના કંઠમાં પહેરાવ્યા. (વિશ્રામ ૧૧૨)

(૨૦) બ્રહ્માનંદસ્વામી ઝાડલાવાડ (મૂળી)થી આવ્યા ને મંદિરમાં સામાન મેલીને મહારાજ પાસે આવી દંડવત કરીને ત્યાંના સર્વે સત્સંગીઓના નારાયણ કહ્યા. મહારાજે મૂળી મંદિરની વાતું પુછી તે સ્વામીએ રૂડી રીતે કહી પછે વસંત રૂતુ ઉતરીને ગ્રીષ્મ આવી ત્યારે

બ્રહ્માનંદસ્વામીને કહે કે, 'તમે સંતનું મંડળ લઇને જુનેગઢ જાવ એ શીખર અને મંદિરનો ઓટો (પડથાર) કરીને આવો." ત્યારે સ્વામી બોલ્યા જે, ગામ મૂળીમાં મંદિરનું કામ, ઘણું અધુરું છે.' ત્યારે મહારાજ કહે કે, 'જુનેગઢ જઈ આવીને પછી ત્યાં જાજો.' પછી સ્વામી બોલ્યા જે 'તમે જે સંતને ભણવા રાખ્યા છે, તેમાંથી અર્ધા લઈ જાઉં છું." ત્યારે મહારાજ કહે કે લઇ જાવ પછે થાળ જમીને મહારાજે બ્રહ્માનંદસ્વામીને મોકલાવ્યો. તે જમીને બ્રહ્માનંદસ્વામી ગગો-ભાઈ બેય જણા મહારાજ સાથે જ્યાં વાતો કરે છે ત્યાં ચાલનારા સંતોએ આવીને દંડવત કરીને બેઠા. ત્યારે મહારાજ કહે કે, "તમે સૌ બ્રહ્માનંદ-સ્વામી કહે તેમ કરજો અને જાવ." પછે સહુ પગે લાગીને ચાલ્યા. સ્વામીએ ઉતારે આવીને સર્વે સંતોને બ્રહ્મચારી વગેરેને મળી ચાલ્યા. પણ પોતાનું અંતર શૂન્ય જેવું જણાવા લાગ્યું. ત્યાંથી ગામ રળીયાણે ગયા, ત્યારે બ્રહ્માનંદસ્વામી ઘોડે ચડેલા હતા તે બોલ્યા કે 'મને તો અપ-શુકન બહુજ ભુંડાં થાય છે, તેથી હું તો ગઢડે પાછો જઈશ અને તમે આગળ જઈને સુઈ જાજો. ત્યાં હું શ્રીજીનાં દર્શન કરી આવીને ભેળો થઇશ." એમ કહીને દોડતે ઘોડે પાછા મહારાજ પાસે આવ્યા અને મહારાજને પગે લાગીને બેઠા. ત્યારે મહારાજ કહે કે, કેમ પાછા આવ્યા ?" ત્યારે સ્વામી કહે કે 'કામ છે.' પછી મહારાજે રાબ પીને સ્વામીને તેની પ્રસાદી આપી ને ઢોલીયે પોઢ્યા. પછી સ્વામી પ્રસાદીની રાબ પીને શ્રીજીનો ચરણ સ્પર્શ કરી પગે લાગ્યા. તે નેત્રમાંથી જળની ધારા પડવા લાગી. તે જોઇ મહારાજ કહે કે 'સ્વામી જાવ વાટમાં સંતો તમારી વાટ જુવે છે. એમ કહીને માથે ઓઢી ગયા. એટલે સ્વામી મહારાજની એ છેલ્લી આજ્ઞા શિર ચડાવી, ઘોડે ચડીને સંતો ભેળા થઇ ગયા. સ્વામી-શ્રીને એ શ્રીજી મહારાજનાં છેલ્લાં દર્શન હતાં અને છેલ્લી રાબની પ્રસાદી મળી હતી. કેમકે સ્વામી જુનાગઢ ગયા અને શ્રીજી મહારાજે પછવાડેથી દેહોત્સર્ગ કર્યો. (વિશ્રામ ૧૧૬)

ઇતિ શ્રી કેસરભકત વિરચિતે શ્રી બ્રહ્મસંહિતા મધ્યે પ્રકરણ છઠે ધ. ધુ. શ્રી અયોધ્યાપ્રસાદજી મહારાજ સદ્‌ગુરૂ શ્રી દેવાનંદ-સ્વામી સંવાદે વાર્તા પ્રકરણે પ્રથમો ધ્યાયઃ સમાપ્તઃ ।।૧।।

શ્રીજી

શ્રી અધ્યાય ૨ બીજો

(૩)

સદ્ગુરૂ શ્રી સિદ્ધાનંદમુનિ કૃત શ્રી હરિચરિત્રામૃત સાગરમાંથી (૩૭) (સં. ૧૮૬૧ થી ૧૮૮૨ સુધી)

(૧) ગઢડા શંભુદાનજી ગઢવીના પુત્ર લાડુદાનજી ગઢવી આવ્યા રાજસ્થાનના મોટા મોટા રાજ્યથી સન્માન પામેલા હતા. શ્રીજીનાં દર્શન થતાંજ સમાધિ થઇ ગઈ. પ્રથમ બદરીકાશ્રમમાં ગયા. ત્યાં નરનારાયણ દેવે પોતાની પાસે બેસારી ગઢડામાં શ્રીજી મહારાજ સભામાં બીરાજી જે ચરિત્રો કરે છે તેની વાત પુછી તે લાડુ ગઢવીએ કહી અને પુછ્યું જે, "તે શ્રીજી તમો છો ?" ત્યારે નારાયણ કહે કે. 'અમારા જેવા તો તેમને અનંત છે. પુર્વે અનેક અવતારો થયા, પણ આ અવતાર જેવો પ્રતાપ કોઇનો નથી. એ અવતારી મહાપ્રભુજી બાર વર્ષના થયા ત્યારે અહીં પધાર્યા હતા. અને શ્રીનગરમાં (અમદાવાદ)માં તમારૂં સ્થાપન કરીશું તેમ કહી ગયા છે. તેની હું વાટ જોઈ રહ્યો છું. તે પછી ગઢવી સમાધિમાંથી જાગ્યા, અને શ્રીજી મહારાજને દંડવત પ્રણામ કરી દશ અવતારનો છંદ કર્યો. (પું. ૨૦૪ તરંગ ૧૨)

(૨) ગઢપુરમાં ગાયકવાડના ચોથ તથા પેશ કશી ઉઘરાવનાર + આવ્યા હતા, તેણે અભયેન્દ્રે પોતાના પુત્ર દાદાખાચરને રાજ્ય સોંપ્યું તેનો લેખ દાદાખાચર નાના હતા તો પણ તે મંજુર કરી આપ્યો. પછી લાડુદાનજી ગઢવી મહા કવિરાજને ગાયકવાડ સરકારે તેડાવેલ પણ તેઓ સાધુ થઇ ગયાનું સાંભળેલ; તે સ્વામીને જોઇને પોતે તથા પોતાના સાથે જે બીજા ખાંડયા દરબારો હતા તે સહુ આશ્ચર્ય પામ્યા. પછી લાડુ ગઢવીને પુછ્યું જે, "એવું તમે શું જોયું ? "ત્યારે ગઢવી કહે કે "મને નરનારાયણદેવે કહ્યું કે, સહજાનંદસ્વામી તો સર્વ અવતારના અવતારી પુર્ણ પુરૂષોત્તમ નારાયણ પ્રગટ થયા છે. માટે તમે સાધુ થઈ તેની સેવામાં રહી તેમને પસન્ન કરો. નહીં તો પુરા પસ્તાશો. એથી હું સાધુ થયો છું." ગઢવીશ્રીની વાત સાંભળી સાથેના રાજાઓ ચકીત થયા અને શ્રીજીને દીવાન વગેરે કહે કે, અમને પણ તમે સેવામાં લ્યો ત્યારે શ્રીજી કહે કે "તમે સર્વે અમારા પાર્ષદ છો, માટે અમને સેવો છો તેમજ સેવજો અને

+ વડોદરાના બાપુ શિવરામ ગારદી.

શ્રીજી

શ્રી અધ્યાય ૨ બીજો

(૩)

સદ્ગુરૂ શ્રી સિદ્ધાનંદમુનિ કૃત શ્રી હરિચરિત્રામૃત સાગરમાંથી (૩૭) (સં. ૧૮૬૧ થી ૧૮૮૨ સુધી)

(૧) ગઢડા શંભુદાનજી ગઢવીના પુત્ર લાડુદાનજી ગઢવી આવ્યા રાજસ્થાનના મોટા મોટા રાજ્યથી સન્માન પામેલા હતા. શ્રીજીનાં દર્શન થતાંજ સમાધિ થઇ ગઈ. પ્રથમ બદરીકાશ્રમમાં ગયા. ત્યાં નરનારાયણ દેવે પોતાની પાસે બેસારી ગઢડામાં શ્રીજી મહારાજ સભામાં બીરાજી જે ચરિત્રો કરે છે તેની વાત પુછી તે લાડુ ગઢવીએ કહી અને પુછ્યું જે, "તે શ્રીજી તમો છો?" ત્યારે નારાયણ કહે કે. 'અમારા જેવા તો તેમને અનંત છે. પુર્વે અનેક અવતારો થયા, પણ આ અવતાર જેવો પ્રતાપ કોઇનો નથી. એ અવતારી મહાપ્રભુજી બાર વર્ષના થયા ત્યારે અહીં પધાર્યા હતા. અને શ્રીનગરમાં (અમદાવાદ)માં તમારૂં સ્થાપન કરીશું તેમ કહી ગયા છે. તેની હું વાટ જોઈ રહ્યો છું. તે પછી ગઢવી સમાધિમાંથી જાગ્યા, અને શ્રીજી મહારાજને દંડવત પ્રણામ કરી દશ અવતારનો છંદ કર્યો. (પું. ૨૦૪ તરંગ ૧૨)

(૨) ગઢપુરમાં ગાયકવાડના ચોથ તથા પેશ કશી ઉઘરાવનાર + આવ્યા હતા, તેણે અભયેન્દ્રે પોતાના પુત્ર દાદાખાચરને રાજ્ય સોંપ્યું તેનો લેખ દાદાખાચર નાના હતા તો પણ તે મંજુર કરી આપ્યો. પછી લાડુદાનજી ગઢવી મહા કવિરાજને ગાયકવાડ સરકારે તેડાવેલ પણ તેઓ સાધુ થઇ ગયાનું સાંભળેલ; તે સ્વામીને જોઇને પોતે તથા પોતાના સાથે જે બીજા ખાંડયા દરબારો હતા તે સહુ આશ્ચર્ય પામ્યા. પછી લાડુ ગઢવીને પુછ્યું જે, "એવું તમે શું જોયું? "ત્યારે ગઢવી કહે કે "મને નરનારાયણદેવે કહ્યું કે, સહજાનંદસ્વામી તો સર્વ અવતારના અવતારી પુર્ણ પુરૂષોત્તમ નારાયણ પ્રગટ થયા છે. માટે તમે સાધુ થઈ તેની સેવામાં રહી તેમને પસન્ન કરો. નહીં તો પુરા પસ્તાશો. એથી હું સાધુ થયો છું." ગઢવીશ્રીની વાત સાંભળી સાથેના રાજાઓ ચકીત થયા અને શ્રીજીને દીવાન વગેરે કહે કે, અમને પણ તમે સેવામાં લ્યો ત્યારે શ્રીજી કહે કે "તમે સર્વે અમારા પાર્ષદ છો, માટે અમને સેવો છો તેમજ સેવજો અને

+ વડોદરાના બાપુ શિવરામ ગારદી.

સમજજો અને એ પ્રમાણે મુમુક્ષુઓને તમે ઉપદેસ દેજો, (પુ. ૪. તરંગ-૧૪.)

(૩) ઈંગરાળા ગામમાં સંધ્યાકાળે. મોટી સભા થઇ. ગોડી આરતી ધુન્ય કર્યા વાર્તા થઇ, શ્રીજી વાળુ કરીને પુનઃ સભામાં બિરાજ્યા. તે સમયે શ્રીજીની મૂર્તિમાંથી મહાન પ્રકાશ નિકળ્યો, તેથી સર્વની આંખો અંજાઇ ગઇ, ત્યારે બ્રહ્મમુનિએ પુછ્યું જે, હે હરિ, આવું તેજ કયાંથી? અમને કંઇ સમજાતું નથી. માટે કૃપા કરી સમજાવો.' શ્રીજી કહે કે, આ સમે સત્સંગનું કામ બહુજ ભારે છે. પાકૃત વાસનાથી જેનું અંતર દગ્ધ વર્તે છે, તેને કાંઇએ સમજાતું નથી. પણ જેને ખપ અને વિશ્વાસ હોય તો શુદ્ધ વૈરાગ્ય થાય. ત્યારે જ્ઞાન ઉત્પન થઇ ભકિત થાય. ત્યારે વાત સમજ્યામાં આવે તેમ છે, ત્યારે સંતોના ગુણ આવે છે. તે સિવાય ભય છે. માટે ખપ રાખો. પુ. ૪ તરંગ ૧૮)

(૪) સભામાં શ્રીરંગદાસજી સ્વામીએ કીર્તન રચીને ગાયાં જે "નૈનુંજા જોર નજારા" તે સાંભળી શ્રીજી કહે કે, આ મને મુકતમુનિ જેવા કવિ જાણવા. અમે પ્રમાણ કરીએ છીએ. પુ. ૪. તરંગ ૧૯)

(૫) કારયાણીમાં શ્રીજી કહે કે, મનવાંછિત બ્રહ્મભોજન કરાવો ત્યારે ત્યાંના રાજા કહે કે તમે મળ્યા કાંઇ બાકી ન રહ્યું. હવે તો તમારૂં ગમતું કરવું છે. તે સાંભળી બ્રહ્મમુનિ કહે કે, પર્વતભાઇ વગેરે શ્રેષ્ટ ભરિભકતો ના જેવી તેમની સમજણ જણાય છે. તે સાંભળી શ્રીજી રાજી થયા. (પુ. ૪ તરંગ ૨૪)

(૬) કારીયાણીમાં બ્રહ્માનંદસ્વામીએ સહુ સંતોને ગોડી + બોલાવી. તે સાંભળી શ્રીજી મહારાજે રાજી થઇને બ્રહ્મમુનિને હાર પહેરાવ્યો. પછી આરતી ધુન્ય થઇ તે સમયની શોભા જોઇને એકને સમાધિ થઇ ગઇ. પુ. ૪ તરંગ ૨૯)

(૭) કુંડળ ગામે મોટી સભા થઈ તેમાં બ્રહ્માનંદસ્વામી તથા તેમના જોડીદાર નાનાગોપાળાનંદમુનિએ મળીને પરજ રાગ'નાં કીર્તનો ગાયાં તે સાંભળી ગામના કાઠીઓ બહુ રાજી થયા (પુ. ૪ ત. ૩૨)

(૮) કુંડળ ગામમાં શ્રીજી મુખવાસ જમતાં બ્રહ્મમુનિને હસતાં હસતાં કહ્યું કે અત્રેના જેવા હરિજનો બીજે નથી. (પુ. ૪ ત. ૩૭)

+ સંત સમાગમ કીજે, એ ગોડીઓ કારીયાણીમાં રચી હતી.

(૯) શ્રીજીએ મુકતમુનિ, બ્રહ્મમુનિ, આદિક મોટા સંતોને બોલાવ્યા અને કહે કે, મીરાંબાઈ પૂર્વે થઇ ગયાં. તેની પેઠે આ જીવુબા આદિ ઘણીનો ત્યાગ કરી પ્રભુ ભજે છે. હે સંતો, તમે તેનો વિચાર કરો". સંતો કહે કે, 'મા બાપની આજ્ઞાથી કરે તો તેમાં દોષ નથી'. શ્રીજી કહે કે, ગોપગોપી જેવો નિર્વાસનિક, અને પ્રેમી જનોને તે અધિકાર છે; બીજાને નથી. (પુ. ૪ ત. ૪૧)

(૧૦) બોટાદમાં મોટા સંતોએ ગાવણાની શરૂઆત કરી. મુકતમુનિ, બ્રહ્મમુનિ, પ્રેમસખી, આદિ સંતોએ ચાર ચાર પદ ગાવણામાં ગાયાં. (પુ. ૪ ત. ૪૭-૪૮)

(૧૧) ભેંશજાળમાં ત્રીજે પહોરે સભા થઇ. તેમાં સંતોએ ગાવણું કર્યું મુકતમુનિ અને બ્રહ્મમુનિએ સરોદા બાંધા, પ્રેમસખીએ દુકડ, જ્ઞાનાનંદે સિતાર, ત્રીકમાનંદે તંબુર, તેમ અનેક સંતોએ વાજીંત્રો લઇ ગાવણું કર્યું મુકતમુનિએ ધનાશ્રી ગાયો બ્રહ્મમુનિએ ધુમાર વસંતી રાગ ગાયો. પ્રેમસખીએ, કાફી હોરી ગાઇ. (પુ. ૪ ત. ૭૦)

(૧૨) ચુડા ગામમાં બળદાણાના વિપ્ર જુઠા આચાર્ય શ્રીજીને તેડવા બ્રહ્મમુનિ સાથે આવ્યા; ને વિનંતી કરી કે, પ્રભુ અમારે ગામ પધારો. પછે શ્રીજી ત્યાં જવા તૈયાર થયા. (પુ. ૪ ત. ૭૫)

(૧૩) મેમકામાં મેઘા પટેલ આદિ ભકતો શ્રીજીની પૂજા કરવાને બ્રહ્મમુનિને સાથે લઇને આવ્યા. મશાલો પ્રગટાતાં આરતી બ્રહ્મમુનિ પ્રથમ બોલે ને બીજા સહુ ઝીલે; તેમ ત્યાં આરતી ધુન્ય કરી. (પુ. ૪ ત. ૮૯-૯૦)

(૧૪) દદુકામાં રામદાસભાઇએ પ્રસાદી માગી. (શ્રીજીની જમેલી) તે વાત શ્રીજીએ બ્રહ્મમુનિ અને નયારામ ભટ્ટ આદિને કહી. (પુ. ૪ ત. ૯૩)

(૧૫) તાવી ગામમાં સવારે તળાવ પર નાઇને નિત્ય વિધિ કરીને મુકતમુનિએ શ્રી હરિના ભાલમાં કેસરનું તિલ્લક કર્યું અને બ્રહ્મમુનિએ તેના વચમાં કુમકુમનો ચાંદલો કર્યો. ત્યારે શ્રીજી કહે, "તમારે હેત આધક; પણ ચાંદલો કરતાં ન આવડયો". (કેમ કે થોડુંક કંકુ નાશીકા ઉપર પડેલ.) (પુ. ૬ ત. ૧૮)

(૧૬) મેથાણમાં થાળ થયો. મુકતમુનિ; બ્રહ્મમુનિ ને દાદાખાચરને શ્રીજીએ પોતાના પાસે જમવા બેસાર્યા. (પુ. ૬ ત. ૨૦)

(૧૭) જેતપુરમાં સવારમાં ભાદર નદીએ સ્નાન કરવા ગયા ત્યાં મુકતમુનિ અને બ્રહ્મમુનિ શ્રીજીના ચરણ ચોળતા હતા. શ્રીજી બ્રહ્મમુનિને કહે કે "તમને સેવા કરતાં આવડતી નથી, કેમકે તમે કયારેય સેવા કરી નથી. (પુ. ૬. ત. ૫૯)

(૧૮) શ્રી હરિ ગુડેલ ગામ પધાર્યા. ત્યાં ખંભાતથી કેળાં આવ્યાં તે દશ મણ કેળાં લીધાં તે ગાડીમાં નંખાવી શ્રીજીની સ્વારી રોણી ગામે થઈ મીતલી પધાર્યા. ગામ બહાર તળાવ પર કેળાં રોટલીની રસોઇ થઇ; ત્યારે શ્રી હરિ બ્રહ્મમુનિ પ્રત્યે કહેવા લાગ્યા કે, હરિ ઇચ્છાથી વનમાં રસોઇ પ્રાપ્ત થઇ. ઇચ્છીએ તો પણ ન મળે. અણઇચ્છ્યું આવી મળે છે. માટે સમર્થ શ્રી હરિ છે, તેમણે વનમાં આપ્યું. જેમણે ઉદરમાં સ્હાય કરી તે શ્રી હરિ વારંવાર સ્હાય કરે છે. પણ જીવ તેમને ભજતા નથી અને જન્મ મરણ ભોગવે છે," પછી બ્રહ્મમુનિ હાથ જોડીને બોલ્યા કે, "હે શ્રી હરિ ! અમે તો ભવસાગરમાં તણાતા હતા; તે તમો એ અમારો ઉદ્ધાર કર્યો છે.

(૧૯) 'ગાંફ' ગામમાં શ્રી હરિ જમીને પલંગ પર પોઢી ગયા. ચાર ઘડી પછી શ્રી હરિ ઉઠયા ને મુકતમુનિ તથા બ્રહ્મમુનિને ગાન કરવા તેડાવ્યા. સંતોએ ચાર ઘડી પર્યન્ત ગાન કર્યું. દરબાર મનુભાને ગાનપર રૂચી હતી. અને તે બ્રહ્મમુનિને અને મુકતમુનિને ગુરૂ તરીકે માનતા હતા. પ્રેમાનંદમુનિએ બ્રહ્મમુનિ અને મુકતમુનિ સાથે ગુરુ બુદ્ધિ જીવંત પર્યન્ત રાખી હતી. (પુ. ૯ ત. ૧૮-૧૯)

(૨૦) સળકી ગામમાં દયાળજીને ત્યાં બ્રહ્મમુનિ આવ્યાં, અને શ્રી હરિનાં દર્શન કર્યા, શ્રી હરિએ કહ્યું કે, તમો કયાંથી આવ્યા ? ત્યારે બ્રહ્મમુનિ આનંદથી બોલ્યાં કે, "સુરત જતાં વિશ્રામ કરવા ડભાણ રહ્યા હતા. સંતો બધા ચાલ્યા ગયા અને હું એકલો રહી ગયો. મળસ્કે ચલાય એવું થયું ત્યારે હું આ બાજુ વડુ ગામે આવ્યો; ત્યારે તમારી ખબર સાંભળીજેથી તમારાં દર્શન કરવા આવ્યો. હવે તમો કહો તે મુજબ તમારી આજ્ઞા પાળું." શ્રી હરિ કહે કે, જેટલા અસુર છે તેમણે રાજા અને લેખમાં પ્રવેશ કર્યો છે, માટે હવે તમે અને મુકતાનંદસ્વામી ઝાલાવાડ માં જતવાડ દેશમાં ફરો અસુરનો વિશ્વાસ કરશો નહીં અમે ભીમ એકાદશી ધમડકામાં કરશું. ત્યાં તમે આવજો." (પુ. ૧૨ ત. ૮૨)

(૨૧) દાદાના દરબારનો ચોક વરસાદથી ભીંજાયેલો હતો. ત્યાં

ચોવીસ પાટો ઢાળીને એકેક પાટ ઉપર ચાર ચાર સંતોને બેસાર્યા ને, શ્રીજી રેશમી ગુડકી (સુરવાળ) હીરની નાડીવાળી પહેરીને, સોનેરી ફેંટો માથે બાંધીને, પુષ્પના હાર પહેરીને સંતોને પીરસે. શ્રીજી સંતોને કહે કે, 'તમે બધા કંઇ જ જમ્યા નહીં. ભકતોએ દાખડો કર્યો છે. માટે તમેં પુષ્કળ જમો. બ્રહ્મમુનિ કહે કે, "ગીતામાં ભગવાનની આજ્ઞા છે કે આહાર વિહાર યુકત કરવો; અને જો તેમ ન કરે તો તે મરે નહીં, તો પણ માંદો તો થાય." ત્યારે શ્રીજી કહે કે, "પ્રગટ ભગવાન મળ્યા છે તેને માટે તે નથી. તેને તો ભકતોના ભાવ પુરા કરવા ભકતજનો રાજી થાય તેમ કરવું. અમેં દૂધ દહીં, ઘી, અન્ન, ભોજન વગેરે ભકતો પ્રેમથી આપે છે, તે ભુખ ન હોય તોયે પણ જમીએ છીએ. (પુ. ૧૫ ત. ૫૮)

(૨૨) શ્રીજી જડેશ્વર (મહાદેવ) ગયા. ત્યાં મુકતાનંદ અને બ્રહ્માનંદ નામથી બે બનાવટી નામધારી સંતો શ્રીજીને જોવામાં આવ્યા. તે બન્ને ત્યાં ઝોળી માગીને ખાતા હતા. તેમનું પોકળ શ્રીજી આગળ ન ચાલ્યું, તેથી ત્યાંથી તે ભાગી ગયા. શ્રીજી કહે "આવા નામધારી સંતો અમારા સાચા સંતોને બદનામ કરે છે, માટે ભકત જનોએ સાવધ રહેવું. (પુ. ૧૬ ત. ૩૧-૩૨)

(૨૩) શ્રીજીએ ગઢડે જન્માષ્ટમીનો સમૈયો થઇ રહ્યો ત્યારે સંતોને ફરવા માટે જવાની આજ્ઞા આપી. ભણનારા સંત મુકતમુનિ આદિકને બોટાદ મોકલ્યા, તેમના ગયા પછી શ્રીજીએ તેમને પત્ર લખ્યો," મુકતમુનિએ મંડળ લઇ વડોદરે તત્કાળ જવું બ્રહ્મમુનિ, નિત્યમુનિ આદિ જેતલપુર જાય ને સિદ્ધાંતના ગ્રંથો ભણે." પત્ર વાંચી સંતોએ તે પ્રમાણે કર્યું. (પુ. ૧૮ ત. ૧)

(૨૪) શ્રીહરિ કરજીસણના ચોરામાં પુષ્પના હાર ધારણ કરીને બીરાજ્યા હતા. ત્યાં જેતલપુરથી બ્રહ્મમુનિ અને નિત્યમુનિ આદિ સંતો આવ્યા. શ્રીજી તેમને મળ્યા પુષ્પના હાર આપ્યા અને કહે કે, "હવે અમેં સત્સંગમાં નહિ રહીએ. આબુમાં જઇ તપ કરીશું," બ્રહ્મમુનિ કહે "મુકતમુનિ આવે ત્યાં સુધી તમેં ટકો; પછી સર્વ મળીને વિચાર કરીને રજા આપીશું તમે પ્રભુ સ્વતંત્ર છો. મારૂં માનો તમેં સત્સંગનો અધિકાર મુકતમુનિને આપો. ગુરૂ શિષ્યની વાત અમેં ન જાણીએ, તપ આદિ સાધનનુ ફળ સત્સંગ છે. વનમાં જઇને રહાય તેમ વર્તે સત્સંગમાં મનધાર્યું કદિ ન થાય." શ્રીજી કહે કે, "મન ધાર્યું ન થાય તે તપનું ફળછે. સંત્સગ

કરવામાં આ લોકનાં અનેક વિઘ્નો રહે છે. તો પણ મુકતમુનિ કહેશે તેમ અમે કરીશું. શ્રીજીનો જવાબ સાંભળી બ્રહ્મમુનિ અને નિત્યમુનિ બન્ને પ્રસન્ન થયા. ૮૦ (પુ. ૧૮ ત. ૨૦-૨૧)

(૨૫) આદરજ ગામમાં શ્રીજીએ મુકતમુનિને બોલાવ્યા, ને પોતે પલંગ પરથી ઉતાર્યા ને મુકતમુનિને પલંગ પર બેસાર્યા ને પોતે સંત ભેગા નીચે બેઠા. મુકતમુનિની પુજા કરીને આરતી ઉતારી; બ્રહ્મમુનિ, નિત્યાનંદ-મુનિ અને ચૈતન્યાનંદમુનિ એમ ચારને સદ્‌ગુરૂઓ કર્યા. અને કહ્યું કે સર્વ સંત હરિજનોએ આ ચારે સદ્‌ગુરૂઓને માનવા પૂજવા, શ્રીફળની ભેટ મુકવી, ને સન્મુખ જવું, અમારી વાત હવે સેવક જેવી જાણવી. (પુ. ૧૮ ત. ૩૦-૩૧)

(૨૬) ઓળા ગામમાં વડ નીચે ઉતારો કર્યો અને પલંગ ઢાળ્યો, તે ઉપર શ્રીજી બિરાજ્યા ને સભા થઈ. તેમાં બ્રહ્મમુનિએ "લાગ્યો મારે નટવરથી નેડો." એ કીર્તન ગાયું. તે સમે સભાની પાછળ કેટલાક કઠીયારા ઉભા ઉભા સંતોને હસતા હતા. તે જોઇને શ્રીજીએ રમુજ કરી. ત્યારે બ્રહ્મમુનિ કહે કે, "હુબસીને પોતાનો જ દિકરો એક જ ગામ આખામાં રૂપાળો લાગ્યો, તેમ મૂર્ખ માણસો પોતાને મોટા માને છે." (પુ. ૧૮ ત. ૭૪)

(૨૭) જેતલપુરથી ધોળકે પધાર્યા. ત્યાં સરોવર ઉપર કોંઠ ગામે ખીચડીની રસોઇ કરી તેમાં પુષ્કળ ઘી નાખી જમાડ્યા અને ત્યાંથી મુકત-મુનિ આદિ સંતોને પીપળી ગામ જવાનું કહ્યું. ત્યાંથી મુંકતમુંનિ અને ખુશાલભટ વડોદરે જાય અને બ્રહ્મમુનિ જેતલપુર જઇ, તર્કસંગ્રહ ભણે અને નિત્યાનંદ મુનિ તથા જગન્નાથ વિપ્ર અમારી સાથે ગઢડે આવે, તેમ આજ્ઞા આપીને ગઢડાના માર્ગે શ્રીજી ચાલ્યા, (પુ. ૧૮-ત. ૯૧)

(૨૯) શ્રીજીએ ભીમ એકાદશી ગઢડે કરી. બ્રહ્મમુનિ અને નિત્યમુનિ આદિ સંતો સાથે હતા. જેઠ વદીમાં મારવાડી ગેબી (અસુર) ગઢડે આવ્યો. (પું. ૧૯ ત ૨૦)

(૨૯) * બ્રહ્મમુનિને એક દિવસ શ્રીજીએ કહ્યું જે "તમે ગઢપુરમાં રહી મુકતમુનિ સાથે અબોલા કર્યા છે તેમ અમે સાંભળેલ છે, મુકત

* આ વાત આગળ આવી ગઈ છે, પણ પાઠાંતર હોવાથી લીધી છે. (સંપાદક)

મુનિને તમે ગુરૂ કરો? અમે પણ તેમને ગુરૂ માન્યા છે. સત્સંગમાં તમારા બે જેવા કોઇ મોટા નથી, તેમાં મુકતમુનિ સાંજ સવારે આવીને તમને જે નારાયણ કરે છે ને તમો બોલતા નથી, તે તેમની ગુરુતામાં શા દોષ આવ્યો તે તમે કહો તો અમે જાણીએ. તમારી સમજણ જેવી કોઈની સમજણ નથી' તમે સમજણે કરીને મોટા છો મોટા મોટા રાજાઓ તમને માને છે. જ્યાં સરસ્વતી હોય ત્યાં કંચનનાં ભૂષણ અને વસ્ત્રોનો વરસાદ થાય છે. વળી ઠેર ઠેર તેને કન્યા દેવા માટે કેટલાક જ્ઞાતિજનો તેમની પાછળ ફરે છે. એમ કંચન અને કાન્તામાં તમે ક્યાંય ન લોભાણા તેવી તમારી ઉત્તમ સમજણ છે. આ સંસારી સુખને નકી દુઃખરૂપ જ્યારે દેખ્યામાં આવે ત્યારે સત્સંગ સુખરૂપ લાગે, ને માન અપમાન નર્ક સમ દેખીને પીંડ બ્રહ્માંડ લગી અસત્ય જાણીને, અલ્પ સુખનો ત્યાગ કર્યો છે, તેવા પુરૂષને આ વિક્ષેપ થયો, તે આશ્ચર્યની વાત છે! તેનું કારણ શું છે, તે અમને સમજાતું નથી. ત્યારે નિર્વિકારાનંદ બોલ્યા કે, "વાસુદેવાનંદ નામે બ્રહ્મમુનિના લહિઆને બ્રહ્મમુનિ સાથે બન્યું નહીં. તેનું મન ભંગ થઇ ગયું, તેથી તે એકડમલ થવા ચાલ્યો. પછી તેને મુકતમુનિ એ વાત કરીને બ્રહ્મમુનિનો ગુણ દેખાડયો; પણ તેમ કરવાથી તેનું મન માન્યું નહીં. ત્યારે મુકતાનંદસ્વામીએ કહ્યું કે, તમે મારી પાસે રહો. તેથી તે મુકતમુનિ પાસે રહ્યા છે. તેથી બ્રહ્મમુનિને ખોટું લાગ્યું છે. એટલી વાતું જાણું છું, તે તમને સંભળાવી દીધી." પછી બ્રહ્મમુનિ પ્રત્યે શ્રીજી મહારાજ બોલ્યા કે, તમે કોઇ સમજતા નથી. જેમાં જેટલો સત્સંગ છે, તે કામ પડયાથી દેખાઈ આવે છે. હરકોઈ વાત માટે મુકતમુનિને કદિ પણ ક્ષોભ થયો નથી, તે અમે બહુ દિનથી દેખીએ છીએ. સંતના જેટલા ગુણ છે તે તેઓમાં સેહેજે જ વર્તે છે. સત્સંગમાં તમારા જેવા મોટા હું કોઇને દેખતો નથી, મોટાતા દોષ કહેવા તેમાં કાંઇ અમારી મોટપ નથી. તેથી ખ્વાર થઇ જવાય.'

પછી બ્રહ્મમુનિ હાથ જોડી શ્રીહરિ પ્રત્યે બોલ્યા જે, તમે સત્ય વાત કહો છો. તમારા વિના મુકત જેવાને પણ દેશકાળ કદાપી લાગી જાય છે. જ્યારે મનુષ્ય દેહ ધરે ત્યારે તેવા કેટલાય સાંભળ્યા છે (દેશકાળ લાગે તેવા) તમારા પ્રતાપે દોષનો જો વિચાર કરે તો તે શત્રુ મનાય છે. આ બ્રહ્માડમાં જે મુકત છે તે જ્યાં લગી વિચરે છે, તે વિષમદેશ કાળે નિર્ભય વર્તે છે; પણ કોઇદિન દોષથી પરાભવ થઈ જાય છે. આ લોક તેવો છે. તમારા પ્રતાપે તમે સંતના માર્ગે ચલાવો છો. તમે અમારાં નેત્ર છે. તમારાં વિના અમે અંધ છીએ.

અજ્ઞાન રૂપ તમ રહ્યું છે, તેને જ્ઞાનરૂપ સુર્ય ટાળે, છે. સુર્ય વિના જેમ તમ છાઇ રહે, તેમ તમારા વિના અજ્ઞાનરૂપ તમ દેખાય છે. તમારો પ્રતાપ, તમારાં ચરિત્ર, તેને કહેવામાં સુમતિ કવિજનને ઉત્સાહ રહે છે. સુખ જેટલું છે. તે ચરિત્રમાં દેખે છે મુકતમુનિ જેવા હું કોઈને દેખતો નથી; પણ જ્યારે મારો દેહ છુટતો હતો ત્યારે હરિભકત બાઇઓએ તમારા કહેવાથી આયુષ આપેલી, તેમાં કોઇ વઢકણી બાઇની આયુંષના દિવસો આવ્યા હશે, તે દોષે કરીને તેટલા દિવસો મુકતમુનિથી હું ન બોલ્યો. તમો કહો તેમ હું પ્રાર્થના કરૂં. એટલામાં મુકતમુનિ ત્યાં આવ્યા. એટલે બ્રહ્મમુનિએ જેવા દેખ્યા કે તુરત જ ઉઠીને દંડવત કરી પ્રાર્થના કરવા લાગ્યા. પછી મુકતમુનિ ઉઠાડીને મળ્યા ને બોલ્યા જે, "તમો તો બહુજ મોટા છો, તેમાં તમારો દોષ નથી. પણ લોભમાં આવો પ્રતાપ છે તેવો તેને દેખાડયો." (સં. ૧૮૭૭ પુ. ૨૩ તરંગ ૩૩–૩૫) *

(૩૦) ભણનારાં સંતોનાં બે જુથ્થ કર્યા, તે એક જુથ્થના મોટેરા બ્રહ્મમુનિને બીજા જુથ્થના મોટેરા નિત્યાનંદમુનિ પછી તે બન્ને જુથ્થને શ્રીજી શ્લોકો મોઢે બોલવાની સ્પર્ધા કરાવી તે એવી રીતે કે જે વૃતના શ્લોક પ્રથમ એક બોલે તેની સામે તેજ વૃતોનો શ્લોક બીજા સામા વાળાને બોલવા અને તે વૃતના શ્લોક તેને ખુટી જાય તે પક્ષ હાર્યો કહેવાય પ્રથમ ગમે તે બોલે પછી નિત્યાનંદમુનિ પ્રથમ બોલ્યા તે પહેલા દિને તે જીત્યા તેને શ્રીજી એ મુકુંદવણીને બોલાવીને કહ્યું જે, "જે જીતે તેને અમારો થાળ આપજો."

બીજે દિવસે જ્યારે સભા થઈ ત્યારે મુકતમુનિ આદિક સંત ગાતા હતા. તે પછી મુનિએ પરસ્પર શ્લોક બોલાવીને ધૂન મચાવી બ્રહ્માનંદમુનિ પ્રથમ શ્લોક બોલ્યા. તે પછી તેના જુથ્થના મુનિઓ શ્લોક બોલ્યા, ને તે જીત્યા એટલે શ્રીજીએ તે દિવસ બ્રહ્મમુનિને થાળ આપ્યો, પછી બન્ને જુથ્થના ભણનારા મુનિઓ શ્લોકો ખુબ કંઠે કરવા લાગ્યા.

(સં. ૧૮૭૮ પુ. ૨૪ તરંગ ૩૩–૩૪)

(૩૧) પંચાળામાં રાત્રે સંતો ગરબીના કીર્તન બોલવા લાગ્યા. શ્રીજી પણ મુકતમુનિ અને બ્રહ્મમુનિની વચે રહી. ફરીને ગાતાં. રાસમાં રંગ જામ્યો. પણ તેટલામાં સચ્ચિદાનંદમુનિનીએ પલાશના વનમાં જઇ,

* આ ઉપરની હકીકત શ્રી સિધ્ધાનંદ મુનિએ શ્રીજીના અને બ્રહ્મમુનિના તથા મુકતમુનિના શબ્દોમાંજ સત્ય લખી છે. અને તેથી જ આ વાત આવી ગયા છતાં ફરી લખેલ છે. (સંપાદક)

"ચોર–ચોર" બૂમ પાડી રંગમાં ભંગ કર્યો. બીજે દિવસે નિત્યાનંદ મુનિએ શ્રીજી ઉપર રંગ નાખ્યો; તે રંગનું પાણી વધારે ગરમ હોવાથી શ્રીજી રીસાઇને દરબારમાં પહોર દિવસ પર્યંત સંતાઇ રહ્યા. પછી સોમલા ખાચર મુકતમુનિ જમાન થયા કે, "શ્રીજી ઉપર કોઈ રંગ નાખે નહિ. ત્યારે પોતે પ્રગટ થયા. સંતોના બેબે જુથ્થ થયાં તેના બ્રહ્મમુનિ અને નિત્યાનંદમુનિને એ બે જુથ્થના મોટેરા કર્યા. રંગ ખુટયો ત્યારે રંગવાળા કાદવથી રમ્યા, નેં પછી શાબળી નદી માં સર્વે ન્હાયા (સં. ૧૮૭૯ પુ. ૨૫ ત. ૩૩ થી ૪૦)

(૩૨) કારીયાણાથી બ્રહ્મમુનિને વડતાલ મંદિર બંધાવવા મોકલ્યા. તે વડતાલ જઇ શ્રીજીની આજ્ઞા પ્રમાણે નાના મંદિરનો આરંભ કર્યો. પણ જોબન પગી, તખો પગી, અને સુંદર પગીના આગ્રહથી તે પછી ત્રણ શિખરના મોટા મંદિરનું કામ શરૂ કર્યું. (સં. ૧૮૭૯ પુ.–૨૫ ૫૧ થી ૫૮).

(૩૩) શ્રીજીએ સુરતની સવારીમાં માણકી ઘોડીની બાજુમાં બ્રહ્મમુનિને ઘોડા ઉપર બેસાર્યા અને પોતાની પાછળ દાદો ખાચર અને ઠાકોર ઝીણાભાઇ પોત પોતાના ઘોડા ઉપર બેસી બંન્ને બાજુએ ચમર કરતા હતા.(સં. ૧૮૮૧ પુ. ૨–૨૭ ત. ૯૫ થી ૯૯).

(૩૪) સુરતથી વળતાં અંકલેશ્વર બે ઘડી દિવસ રહ્યો ત્યારે આવ્યા. ને વડતાલના મંદિર માટે બ્રહ્મમુનિ એ સુરતમાંથી વાસણ લીધાં હતાં તેમાંથી એક મોટા વાસણમાં ખીચડી કરી અને ગામમાં 'ઘી' લેવા કોઠારી રૂપરામ, બ્રહ્મમુનિ, અને પ્રભાશંકર એ ત્રણ ગયા. (સં–૧૮૮૧ પુ. ૨૭ તરંગ–૧૦૦

(૩૫) શ્રી હરિએવડતાલ સંત પ્રત્યે કહ્યું કે, "એક બે માસ કયારેક અમે અહીં આવીને રહીએ એવી અહીં અકે જગ્યા નહોતી. બ્રહ્મમુનિએ ત્રણ વર્ષમાં મંદિર શિખર–ઘુંમટ વગેરે કર્યું; ફરતી જગ્યામાં કોટ કર્યો; હવેલી કરાવી; અને સાધુ સારૂ ભંડાર કર્યો. (સં. ૧૮૮૧–૮૨ પુ. ૨૮ ત. ૬૦)

(૩૬) લક્ષ્મીનારાયણનો કોઠાર કરાવ્યો. ગમે તેવો હોય તો પણ દેશમાં + બંધાય જાય છે. તે અમે જોઇને કહીએ છીએ. જ્યાં સુધી અમારા

+ જુઓ મંદિર પ્રકરણ પાંચમું વડતાલ મંદિર પ્રસંગમાં

વચનમાં વરતે છે, ત્યાં સુધી નથી બંધાતા. આપણા સંતોમાં મુકતમુનિ. બ્રહ્મમુનિ, નિત્યાનંદમુનિ, સમર્થ રહેલા છે, ને બુદ્ધિવંત પણ અપાર છે. પણ સત્સંગમાં પ્રપંચી છે, તે પોતાની મોટપ વધારવા સારૂ પ્રપંચ કરે છે. તે તેમના વર્તનથી જણાઇ આવે છે. બ્રહ્મમુનિ મહાકવિ છે, તે મંદિરના કામમાં બંધાઈ રહે તેમ અમારે નથી કરવું. અમારા વચનમાં રહીને ભગવાન સંબંધી કાવ્ય, ગ્રંથ, કીર્તન, બનાવો તે ઉચિત છે. પછે બ્રહ્મમુનિ હાથ જોડી સ્તુતિ કરવા લાગ્યા કે, "તમો જીવનદોરી છો, ને જીવના દોષ રહેલ છે તેને તમે જોતા નથી. તમો જ્યારે દોષ બતાવો છો ત્યારે દેખાય છે, અને દોષ માફ કરવા માટે તમે મનુષ્ય શરીર ધારણ કરો છો. તમારામાં અને સંસારીમાં એટલો ફેર છે કે તમો દોષ જાણો છો પણ માફ કરો છો, તમો આવા અપાર દયાળુ છો. પણ જગતની વાતમાં અમે ભળીએ છીએ એટલે ત્યારે તેમાં ભુલી જઇએ છીએ. આત્માના ગુણ ભુલી અને દેહના ભાવમાં વર્તિ જવાય છે. (સં. ૧૮૮૧-૮૨ પું. ૨૮ ત, ૬૦)

(૩૭) આરતી ધુન્ય કરીને ઓછવીઆ સંતો, ઝાંઝ મૃદંગ લઇને ઉત્સવ કરવા લાગ્યા. મુકતમુનિ, બ્રહ્મમુનિ, પ્રેમાનંદમુનિ, શિવાનંદ, (નાતા મોટા બેય) ગોવિંદાનંદ, પ્રજ્ઞાનંદ, નિષ્કામાનંદ, જોગાનંદ, ધ્યાનાનંદ, દેવાનંદ, નિર્માનાનંદ, ત્યાગાનંદ, વર્જનંદ, સર્વજ્ઞાનાનંદ. નિર્લોભાનંદ, ભોમાનંદ, દામોદરાનંદ, જિષ્ણુવાનંદ, નારાયણાનંદ, × વગેરે, દીવાળીનાં પદો ગાવા લાગ્યા. મુકતાનંદસ્વામી પોતાનાં કરેલાં પદ પહેલાં ગાવા લાગ્યા. પછીથી બ્રહ્મમુનિને કહે કે, તમારાં પદ ગાવ. ત્યારે તેણે ગાયાં. એવી રીતે બ્રહ્મમુનિ મુકતાનંદસ્વામીની મર્યાદા રાખે, અને બ્રહ્મમુનિ ગાઇ રહે ને પ્રેમાનંદમુનિ ને કહે ત્યારે તે ગાય એવી રીતે પ્રેમાનંદમુનિ, બ્રહ્માનંદસ્વામીની મર્યાદા રાખે. એમ પ્રેમમગ્ન થઇને કીર્તન ગાય તેથી શ્રી હરિ વારમવાર વખાણ કરે.

(સં. ૧૮૮૧-૮૨-પુ.-૨૮ ત. ૬૨)

(૪)

અક્ષરમૂર્તિ સદ્ગુરૂશ્રી ગોપાળાનંદ સ્વામીની વાત (૧)

(સદ્ગુરૂ શ્રી ચૈતન્યાનંદ સ્વામીએ લખેલી હસ્તલિખીત પ્રતમાંથી પાને ૧૯૩ થી લખી છે.)

(૧) શ્રીજી મહારાજે કહ્યું કે પુરૂષપ્રયત્ન કરે તો આત્મા જણાય છે, ને તેના વિષે પરમાત્મા પણ જણાઇ આવે છે, ત્યારે બ્રહ્માનંદસ્વામીએ કહ્યું કે "કૃપા હોય તો જણાય" એટલે શ્રીજી મહારાજે કહ્યું કે—

× એ વીશ સંતો શ્રેષ્ટ ગવૈયા હતા.

"જુવોને આ બ્રહમાંડ છે, તે પણ અક્ષરના વિષે અણું જેટલું જણાય છે, માટે એ બ્રહમાંડ તો ગણતીમાંજ નથી, એવા અનંત કોટી બ્રહ્માંડ જેના એક રોમના છીદ્રના વિષે ઉડતાં ફરે છે. એવું મહાત્મ અક્ષરનું છે. અને હું તો એ થકી પર છું. તે મારી આગળ એ બ્રહ્માંડ અને એ બ્રહ્માંડને વિષે રહ્યા જે જીવ, તે શી ગણતીમાં છે? કાંઈ ગણતીમાં નથી, એવો જે હું અતિશય મોટો છું, તે તમારી આગળ વાત કરૂં છું-અને ભાઈબંધાઈ* કરી છે, દાડી દર્શન દઉં છું. ઈત્યાદિ અનેક પ્રકારે કરીને તમો સાથે પ્રીતી કરૂં છું. ને ઓળખાણ કરૂં છું, ને કાંઈક આડું અવળું થતું હશે. તેનું પણ સંબંધીની પેઠે સહન કરૂં છું. એવી રીતે તમ સાથે વરતું છું, તોય પણ કહો છો કે "કીપા કરો તે હવે કેટલીક કીપા કરૂં?" એમ વાત બહુ કરી. (સ. ગુ. શ્રી ચૈતન્યાનંદસ્વામીની હસ્ત લિખિત પ્રત પાનું ૧૯૩).

[૫]

સદ્ગુરૂ શ્રી આત્માનંદસ્વામીની વાતોમાંથી (૧૫)

(૧) શ્રીજી મહારાજે ગોરવીયાળી ગામે સહુ સંતોને શીરો પીરસી ખૂબ તૃપ્ત કર્યા. પછી મહારાજ હાથમાં શીરો લઇને કહે કે, "સંતો! લ્યો શીરો! ત્યારે સર્વ બોલ્યા જે, "હે મહારાજ પુર્ણ થયા." ત્યારે પોતે હાથમાં શીરો હતો તે લઇને જમવા બેઠા અને હરિભકતોને કહ્યું કે, તમે ખીચડું ફેરવો. ત્યારે તેમણે ખીચડું ફેરવ્યું; તે સહુ સાધુએ ખીચડું લેવા માંડયું. પછે મહારાજ બોલ્યા કે, "બધાય કહેતા હતાને કે પૂર્ણ મહારાજ!" ને ખીચડાના તો લોંદા લઇને બેઠા છો? તે બધાય નિરવાંદી વર્તમાન ચૂકયા. ત્યાર પછે ઉતારે આવી કૈવલ્યાનંદસ્વામી કહે કે, "કહો તો આકડો ખાઇને રહીએ; કહો તો લીંબડો ખાઇને રહીએ, કહો તો 'રાખ' પીને રહીએ, પણ શીરો તો ન ભાવે" પછે મહારાજે મુળજી બ્રહ્મચારીને કહ્યું કે, "નિત્યે આપણે શીરો કરવો ને સંતોને પીરસવો." ત્યારે બ્રહ્માનંદસ્વામી બોલ્યા કે, "ઠીક મહારાજ! શીરો કરાવો, શું કરીએ; જેને તમારો ખપ હશે તે શીરો ખાઇનેય રહેશે." તે સાંભળી મહારાજ બહુ જ હસ્યા. (પાનું ૮)

(૨) 'રોજીદ'ની ભાગોળે મહારાજ કૈવલ્યાનંદસ્વામી તથા

* શ્રી બ્રહ્માનંદસ્વામીને શ્રીજી સાથે સખા ભાવ રહેતો.

સદાનંદસ્વામી મળ્યા. ત્યારે શ્રીજી મહારાજ કહે કે,"બોટાદમાં" કોઇ માણસ કાંઇ બોલ્યાં ?એટલે સદાનંદસ્વામી બોલ્યા કે, "મહારાજ" ! કહા બોલે ? ઓ મહાપુરૂષને તો કોપીન પછોડી કાઢકે, ગોટા વાલકે બગલમે રખકર ઝોળી માંગ આયે". તે સાંભળી મહારાજ બોલ્યા જે, "અહો અમારે તો એટલું જ જોઇએ છીએ. શા માટે જે જેને સ્ત્રી પુરૂષનું ભાન નહીં. અમ કહી બ્રહ્માનંદસ્વામીને કહ્યું કે, એક શાળીગ્રામ તમે રાખો. એમ કહીને પછે અરૂપાનંદ સ્વામીને બ્રહ્માનંદસ્વામીને સોંપ્યા- અને મુકુદાનંદસ્વામીને મુકતાનંદસ્વામીને સોંપ્યા. (પાનું ૧૦)

(૩) કચ્છ દેશમાં તેરા ગામે એક બાઇએ મહારાજને જમવા મીઠાઇ મોકલી ; ને બ્રહ્માનંદસ્વામીને કહેવરાવ્યું કે, "આ મીઠાઇ શ્રીજી મહારાજને જમાડજો". તેથી બ્રહ્માનંદ સ્વામીએ મહારાજને કહ્યું જે, 'મહારાજ ! આમીઠાઇ જમો". ત્યારે મહારાજે કહ્યું જે, "જમાડયા કયા ? હું જમન વાલો નથી. જ્યાં જમાડસો ત્યાં જમસે." ત્યારે બ્રહ્માનંદસ્વામી કહે કે, ઠોર ઠોર આવો જમણવાળો હોય ? અને કાંઇ ઠોર ઠોર આવો સમાસ કરણવાળોહોય ? ત્યારે મહારાજ કહે કે, "કેમ ન હોય ? આ થાંભલો સમાસ કરે ." ત્યારે બ્રહ્માનંદસ્વામીએ તે થાંભલા પાસે જઇને હાથ જોડી કહ્યું કે, થાંભલાભાઇ ! એ, થાંભલાભાઇ ! કાંઇ જીવનું કલ્યાણ થાય તેવું તમે કહો.' પછી મહારાજ સામું જોઇને બોલ્યા જે, 'લ્યો, થાંભલો કાંઇ બોલે છે ? ત્યારે મહારાજે કહ્યું જે, 'એ તો બોલે છે; પણ તમે સમજતા નથી.' ત્યારે સ્વામી કહે કે, 'બોલ્યા વીના કેમ સમજાય ? ત્યારે શ્રીજી કહે કે 'આ થાંભલો એમ કહે છે કે, તમારે કલ્યાણનો ખપ હોય તો મારી સ્થિતીનું ગ્રહણ કરો. 'એમ કહીને પછી તે મીઠાઇ જમવા બેઠા.(પાનું ૩૬).

(૪) કચ્છમાં દોણ ગાતે મુળુલઘાને બ્રહ્માનંદસ્વામીએ કહ્યું કે, 'આ મીઠાઇ તું મહારાજને જમાડય જો તારૂં વર્તમાન ચોખ્ખું હશે તો મહારાજ જમશે અને તારૂં વર્તમાન ગોબરૂં હશે તો નહી જમે. પછી મુળુલંઘો મહારાજને હાથ જોડીને કહે કે, બાપ કરૂં આટલી મીઠાઇ આ કટોરામાં ભરી છે તે જમો.' ત્યારે મહારાજ કહે કે, 'અમારે નથી જમવું". ત્યારે મુળુલંઘો બોલ્યો જે, 'ધૂ.ધૂ.ધૂ. બાપ કરૂં; ત્યારે તો હું માર્યો ગયો; ગજબ કરી, એ બાપા જમો; મને ઉગારો બાપ !' એ રીતની ઘણીક

દેશી કરી મહારાજને ખૂબ હસાવ્યા ને પછી મહારાજ તેના પર દયા લાવી તે મીઠાઇ જમ્યા. (પાનું ૪૫)

(કચ્છ દેશમાં દોણ ગામે મહારાજે બ્રહ્માનંદસ્વામીને અને ભોજા ચારણને અને બીજા કેટલાક સાધુને આજ્ઞા કરી જે, 'તમે હાલારમાં જાવ આપણે ડભાણ સમૈયો કરવો છે, તેની ખબર કરજો. અને ડભાણમાં સમાન ભેગો કરાવજો, યજ્ઞ કરવો છે.' ત્યારે બ્રહ્માનંદસ્વામી બોલ્યા જે, 'આટલો સામાન ભેળો કરાવો છો. તે જગનમાં વિઘ્ન થશે કે નિર્વિઘ્ને થશે ?' ત્યારે મહારાજે કહ્યું જે જગન તો નિર્વિઘ્ને થશે. પણ પાઘડી તો ઘણાકની ઉડી જશે.' પછે બ્રહ્માનંદસ્વામી માંડવી ગયા. અને શ્રીજી મહારાજ છ સાત સાધુઓના સાથે ભુજના માર્ગે ચાલ્યા (પાનું ૪૪)

(૬) ગુજરાતના ગામ હાથરોલીના ગામ બહાર એક આંબલીના વૃક્ષ નીચે સભા કરી મહારાજ બોલ્યા કે, 'કાઠીઆવાડથી પત્ર આવેલ છે. તેમાં બાઇઓએ એમ લખ્યું છે. કે, 'સાક્ષી તો સર્વજ્ઞ હોય ત્યારે બરલ્યાની * શાખ કેમ નથી પુરતો.' માટે પરમહંસોને કહેવું જે બ્રહ્મ હો, તો ઉત્તર કરો; અને કાં તો કહે કે, અમે જીવ છીએ.' એમ કહીને શ્રીજી મહારાજે બ્રહ્માનંદસ્વામીને કહ્યું જે, "સ્વામી ! એનો ઉતર કરો ?' "ત્યારે બ્રહ્માનંદસ્વામીએ કહ્યું જે, "હે મહારાજ ! એ તો મોટાની વાત છે. ને બહુજ મોટી વાત છે. તેથી હે મહારાજ. છ મહિના તો તેના મનસુબા કરતાં જાસે; પછી ઉતર થાશે." એ સાંભળી મહારાજ બહુજ હસ્યા. (પાનું. ૫૬)

(૭) દાદાખાચરનાં લગ્ન થયાં ત્યારે મહારાજ પરમહંસો સાથે જાનમાં પધાર્યા. તે વખતે મહારાજે આજ્ઞા કરી કે, "તમો સહુ કીર્તન ગાવ." પછી નિષ્કુળાનંદ સ્વામીએ તો કીર્તન સૌના પ્રથમ ઉપાડયું જે, "નારી પીશાચા, વાકી મત કરો આશા." એ સાંભળી મહારાજે એ કીર્તન બંધ રખાવીને કહ્યું કે, "અમે માંડમાંડ પરણવાની હા પડાવી છે; તે જો આ કીર્તન સાંભળશે, તો (દાદાખાચર) પરણવા નહીં જાય. માટે હે બ્રહ્મમુનિ તમે વિવાહના રાગનાં કોઈ સારાં કીર્તનો ગવરાવો." પછી બ્રહ્માનંદસ્વામીએ ચારણ, ગરાસીયા, અને કાઠીની જ્ઞાતિમાં વિવાહ વખતે જેવા રાગનાં ગીતો ગવાય

* માણસો સ્વપ્નમાં ઝંખે છે તે.

તેવા "સોળા" રાગના (ઢાળનાં) ભગવાનની મૂર્તિનાં વર્ણનવાળાં કીર્તનો નવાં બનાવી ગાવા મંડયા. તે સાંભળી મહારાજ બહુજ રાજી થયા. અને તેના ખરડાઓ લખાવી, બાયુંને શીખવા મોકલ્યાં, તેમાં ખાસ શોળારાગનાં નીચેના પદો હતાં :- [૧] જાદવરાય જીવે મોતીયાંવાળો, [૨] કામણીં આ કાંઇ કુબજા જાણે; [૩] હેલી જોને આ નંદકુમાર સલુણો શોભતા; વગેરે. તેમજ પ્રેમાનંદસ્વામીએ પણ 'શોળા' રાગનાં પદો રચી એ વખતે ગાયાં હતાં. દાદાખાચરના ધામધુમથી વિવાહ કરીને ગઢડે આવ્યા પછી દરરોજ જુદી જુંદી જાતની રસોયું કરાવી. શ્રીજી સંતોને પીરસીને જમાડતા. એવો દીવાળીથી પણ અધિક ઉછવનો આનંદ જાણી શ્રી મુકતાનંદસ્વામીએ શ્રી બ્રહ્માનંદસ્વામીને કહ્યું કે, "બ્રહ્મમુનિ! આ સમાનું કાંઈક વર્ણન કરો. તો મહારાજ સાંભળીને રાજી થાય. તેથી સ્વામી શીઘ્રકિવ હોવાથી તેજ પંગતિમાં શ્રીજીને પીરસતા જોઇને કહ્યું કે,

દોહા

થાય રસોયું નિત નવિ, વિધ વિધના પકવાન,
પંગત બેસે સંતની, પંડે પીરસે ભગવાન. ૧*
લાડુ, જલેબી, મોતીયા, બીરંજ અને દુધપાક,
માલપુવા, ને રોટલી, વેંતાક વાલોળ શાક. ૨
સદા દીવાળી સંતને, ઓછવ બારે માસ,
પ્રગટ દર્શન પ્રભુતણાં, જકતથી રહે ઉદાસ. ૩

તે સાંભળી મહારાજને સંતો બહુ જ રાજી થયા. (પાનું ૭૧)

(૮) વડતાલમાં એક હરિભકતે મહારાજને હાર ચડાવ્યો, તે છડીએ કરીને લીધો. ને તે હારને છડી વતે ફેરવવા લાગ્યા. ચારે કોર તે હારને લેવા સારૂ સંત હરિભકતો હાથ જાડી રહ્યા હતા. તે જોઇ બ્રહ્માનંદસ્વામી બોલ્યા જે, "સૌનાં મન ફેરવવા માંડયાં છે." પછી તે હાર છડીથી ઉડીને આત્માનંદસ્વામીની છાતીમાં વાગ્યો, પછી બ્રહ્માનંદસ્વામી બોલ્યા જે "ઠીક નાખ્યો; ઠીક નાખ્યો." એવી રીતે હાસ્ય વિનોદ કરાવ્યો. (પાનું ૮૯)

*પાઠાંતર— નિત નિત નવી રસોઇને, વિધ વિધના પકવાન,
પીરસે સંતની પંગતે, ભાવ સહિત ભગવાન. ૧

(૯) ડભાણમાં યજ્ઞની વેદી ઉપર મહારાજ થાળ જમવા બેઠા ત્યારે મુક્તાનંદસ્વામીએ કહ્યું જે; "હે મહારાજ! દીનાનાથ ભટ કહે છે કે, "તમે મહારાજને કહો ને આજ્ઞા કરે તે દિકરી પરણાવવી છે તો ઘરે જાઉંને પછે પાછો આવીશ." ત્યારે મહારાજે કહ્યું કે, "ભલે જાય; અમે કયાં ના પાડીએ છીએ! પણ અમારે દિકરી હોય કે બાયડી હોય તે વગડામાં તેડી જાઉં; અને ત્યાં વગડામાં ઉભી મેલું. તે બાયડીનો કોણ ધણી ન થાય? અને કાંતો લાકડાં ભેળાં કરીને તે ઉપર તેને બેસારીને દેવતામેલું; અને કાં તો જામનગરમાં અંગરેજના લશ્કરનો પડાવ છે ત્યાં લઇ જઈને ઉભી રાખીએ. તે બાયડીને કોણ ન લે? તે સાંભળીને બ્રહ્માનંદસ્વામી બોલ્યા જે, એવી જેની દાનત હોય તેને બાયડી કે દિકરી કયાંથી હોય?" તે સાંભળીને શ્રીજી મહારાજ તથા સંતો ખૂબ હસ્યા. (પા ૨૪)

(૧૦) અસલાલી જેતલપુર જતાં રસ્તામાં સારી જગ્યા આવી. ત્યાં મહારાજશ્રી બીરાજ્યા અને કહ્યું જે, "જેણે નરનારાયણના દેશમાં રહેવું હોય તે બ્રહ્માનંદસ્વામી પાસે નામ લખાવે અને જેને લક્ષ્મીનારાયણના દેશમાં રહેવું હોય તે નિત્યાનંદસ્વામી પાસે નામ લખાવે; એમ કહી ત્યાં સંતોની વ્હેંચણી કરી. (પાનુ ૨૪)

(૧૧) ઘેલાનદીમાં મહારાજ ખળખળીયામાં ઉગમણે મુખે ઉભા રહ્યા. અને સહુ સાધુ હરિભકતોને પોતાના ચરણસ્પર્શ કરવાની આજ્ઞા કરી. પણ ઉપરવાસથી આવવાની મનાઇ કરી હતી. પછે જે સંત હરિભકતો આવે અને તેને પાણી તાણી જાય, પણ ચરણ સ્પર્શ કોઇથી થાય નહિ પછે એક સુરો (ખાચર) ભકત મહારાજની પાસે આવ્યા. ત્યારે મહારાજે ધકકો દીધો, તે પણ ગડથોલાં ખાતા તણાતા જાય, ને મહારાજ હસતા જાય; તે પછી બ્રહ્માનંદસ્વામી મહારાજ પાસે આવ્યા; ત્યાં તેને પણ મહારાજે ધકકો દીધો, તે પણ ગડથોલાં ખાતા તણાતા જાય,એવી રીતે ઘણીકવાર સુધી જળક્રિડા કરી. (પાનુ ૧૩૨)

(૧૨) મહારાજે નિષ્કુળાનંદસ્વામીને કહ્યું કે, "ગઢડાના મંદિરના તમે મોટેરા; તેથી સવારમાં વ્હેલા ઉઠીને નિષ્કુળાનંદસ્વામી ગઢાળીએ જતા રહ્યા, પછી સવારમાં મહારાજે સભામાં સંભાર્યા ત્યારે સાધુઓએ કહ્યુ, કે "એ તો ગઢાળી ગયાં" મહારાજ કહે કે, તે શા સારૂ ગઢાળી ગયા?

ત્યારે કહે કે, મહંત નથી થાવું. શ્રીજી મહારાજ કહે કે, "તેઓ એકલા ગયા છે કે કોઇ બીજો ભેળો ગયો છે ?" ત્યારે કહે કે, એક વૃંદાવન-સ્વામી ભેળા ગયા છે. પછી મહારાજ કહે કે " એક નિષ્કુળાનંદસ્વામીને મહંત નથી થાવું તે સારૂ ગયા પણ વૃદાવનસ્વામી કેમ ગયા ? વળી મહારાજ કહે કે, એક તો મરડાઇને ગયા; ત્યારે એક તેમના ભેળા ગયા. તેમ જો બ્રહ્માનંદસ્વામી મરડાઈને ચાલે, ત્યારે તેમની ભેળા સાઠ-સીતેર સાધુ જાય; તેમજ નિત્યાનંદસ્વામી મરડાઇને ચાલે ત્યારે તેમની ભેળા સાઠ-સીતેર જાય. એ આદિક જ્યારે મોટેરા મરડાઇને ચાલે ત્યારે તેમની ભેળા તેમના શિષ્યો પણ જાય. ત્યારે આચાર્ય મહારાજના તો કોઇ ન રહ્યા ! એમ કહીને મહારાજ કહે કે લ્યો પ્રકરણ ફેરવીએ. જે બ્રહ્માનંદ સ્વામી આદિક મોટેરા તે જાયગાના મહંત નહિં. અને અક્ષરાનંદસ્વામી પરમાનંદ સ્વામી એ આદિકને મોટેરા કર્યા. (પાનું ૧૩૬).

(૧૩) એક સમયે શ્રીજી મહારાજ રીસાઇને અલફી પહેરી સાધુનો વેશ ધારી બાયું સાથે પણ ન બોલવાનું નિયમ રાખી જમ્યા નહિં. પછી દરબારમાંથી ભહુ જ વિનંતિ કરી, અને બ્રહ્માનંદસ્વામી આદિક સંતોયે પણ જમવાની બહુ જ વિનંતિ કરી. પછી મહારાજે સાંખ્ય યોગી બાઇઓને કહેવરાવ્યું કે, "જેમ તમે ગળ્યું ચીકણું જમતાં નથી, તેમ જ અમને પણ ગળ્યા ચીકણા વિનાનું કરી લાવો! તો જમીએં," પછી બાઇઓ ઘઉંની રોટલી, મગની દાળ તુરત તૈયાર કરી લાવ્યાં. તે થાળીમાં બે રોટલી હતી તેમાંથી એક રોટલી મહારાજે ચોળી અને પાણીની કળસલી માગી. ત્યારે બ્રહ્માનંદસ્વામીએ તે આપી નહીં. ત્યારે મહારાજ કહે કે, શું પાણી પીવાય નહીં? આપો !" ત્યારે બ્રહ્માનંદ-સ્વામિએં કળશલી આપી. તે એમની એમ થાળીમાં રોટલી ચોળી હતી તેમાં રેડી દીધી. અને અરધી ડાળ પણ તેમાં રેડી મેળાવીને જમવા માંડયું. ત્યારે બ્રહ્માનંદસ્વામી કહે કે, "તમારે આમ મેળાવીને સાધુની પેઠે જમવું; બાયું સાથે બોલવું નહીં; એમ ત્યાગીની પેઠે રહેવું એવું શીદ કરવું જોઇએ ? તમારે કોઇ વિચારનો મનસુબો થયો હોય તો, તે અમને કહોને. એટલે અમો સહુ તે કરીએ ?" પછી મહારાજ બોલ્યા જે, "અમારે સાધુઓનેં મૂમતીઊં બંધાવવી છે. ત્યારે સહુ સાધુઓએ હા પાડી. પછી મહારાજે ચળુ કરીને પોતાના હાથમાં હીરકોરનો રૂમાલ હતો, તેના ઊભા ચાર ચીરા કરીનેં એક ચીરો પ્રથમ જ બ્રહ્માનંદસ્વામીને આપ્યો; બીજો નિત્યાનંદસ્વામીને આપ્યો; ત્રીજો ભાઇ રામદાસજીને આપ્યો; ને ચોથો ચીરો આત્માનંદસ્વામીને આપ્યો.

તથા હરજી ઠકર પાસે લુગડાં મગાવી ચાર આંગળ પોળું ફડાવી સહુ સાધુઓને 'મૂમતીઓ' બંધાવી અને કહ્યું કે, "ખાવાપીવા ટાણે અને પ્રભુની વાર્તા કરો ત્યારે મૂમતીઊં ખોલવી. એમ કહી આત્માનંદસ્વામીને કહે કે "તમે મૂમતી બાંધી બોટાદ જાવ, અને બ્રહ્માનંદસ્વામીને કહે કે, તમે બજારમાં સોંસરા ચાલી તમારે ઉતારે + જાવ, અને કરીમ ભગતને કહ્યું કે, તમો વાંસે જાવ બજારમાં વાણીઆ શું કહે છે? પછી બ્રહ્માનંદ-સ્વામી મૂમતી બાંધી ઉભી બજારે ચાલ્યા. તેને જોઇ હાટોહાટથી વાણીઆ દોડીદોડીને એક બીજાને કહે કે, આપણો જૈનધર્મ સ્વામિનારાયણે ગ્રહણ કર્યો! જુવો, સાધુઓને મૂમતીઓ બંધાવી. એ બધી વાત કરીમ ભગતે આવીને મહારાજ આગળ કહી કે, "વાણીઆ બહુજ રાજી થયા." તે સાંભળી મહારાજ હસ્યા અને રાજી થયા. પછે દશેક દિવસ પછી સાધુ-ઓને તેડાવીને પુછ્યું કે, "લોકો શું વાતું કરે છે?" ત્યારે આત્માનંદ-સ્વામી કહે કે, "અમે સામા મળીએ છીએ, ત્યારે અપશુકન થયાનું જાણી માણસો પાછાવળી જાય છે." તે સાંભળી મહારાજ કહે કે, "જેને દર્શને કરીને જીવતું કલ્યાણ થાય, તેને દર્શને જીવનું ભુંડું થાય, તેવો વેશ ન રાખવો." એમ કહી * મૂમતી' બાંધવાનું પ્રકરણ બંધ કર્યું. (પાનું ૧૩૯)

(૧૪) સં. ૧૮૮૩ના પોષ શુદ ૮ શુક્રવારે, ઇચ્છરામભાઇનો દેહોત્સર્ગ થયો, ત્યારે ઘેલાકાંઠે ઓરીઆ છે ત્યાં દેહક્રિયા કરી શ્રીજી મહારાજ આથમણે મોઢે બેઠા અને બ્રહ્માનંદસ્વામી મહારાજ સન્મુખ ઊગમણે મોઢે બેઠા. ત્યારે મહારાજ કહે, "સ્વામી, કીર્તન ગાવ." પછી લગાડી તે પ્રીત લાલરે પ્રીતલડી તો લગાડી" એ કીર્તન ગાયા પછી શ્રીજી મહારાજે બદ્ધ અને મુકત જીવની વાત કરી અને પછી સૌ સ્નાન કરી દરબારમાં આવી અક્ષર ઓરડીના અથામણા ચોકમાં મહારાજ બેઠા, અને બ્રહ્માનંદસ્વામીને કહે કે, કીર્તન ગાવ." પછી સ્વામી એનાં એ કીર્તન ફરીને ત્યાં બોલ્યા, ત્યારે શ્રીજી મહારાજે ઓઢેલો ચોફાળ સ્વામીને આપ્યો. ત્યારે બ્રહ્માનંદસ્વામી કહે જે, "મહારાજ, આ તો નવોજ ચોફાળ છે, તે તમારે ઓઢવાના કામમાં આવશે. મને તમારો ઓઢેલો જુનો પ્રસાદીનો આપો પછી મહારાજે જુનો ચોફાળ પોતે ઓઢતા તે સજ્યામાંથી મંગાવીને સ્વામીને આપ્યો એમ બન્ને ચોફાળા આપીને શ્રીજીએ આચાર્ય શ્રી અયોધ્યાપ્રસાદજી મહારાજ તથા રઘુવીરજી મહારાજને કહ્યું કે, "આ તમારા દશોંદી છે.

× શ્રી બ્રહ્માનંદ સ્વામીનો અને મુકતાનંદ સ્વામીનો ઉતારો જીવા આચરના દરબારમાં હતો.

* વાંચો સ્વામીનું કીર્તન પાને ૪૬૪

તમારા કુળના જશ ગાય છે. માટે વસ્ત્ર તો અમે આપ્યાં અને તમારે એને ચોખા, દૂધ અને સાકર તેની મોટી તાંશળી ભરીને નિત્ય આપવી." એમ મહારાજે બેય ભાઇઓને બ્રહ્માનંદસ્વામીની સંભાળ રાખવા ભલામણની આજ્ઞા કરી.

(૧૫) ગઢડામાં જીવાખાચરની ડેલીની આગળ ધર્મશાળા હતી, ત્યાં બ્રહ્માનંદસ્વામી અને મુક્તાનંદસ્વામી રહેતા હતા. તે ઉતારે એક દિવસ શ્રીજી મહારાજ પધાર્યા અને પુરૂષોત્તમ પણાના નિશ્ચયની, તથા અક્ષરબ્રહ્મના સગુણ, નિર્ગુણ સ્વરૂપની, તથા ઉત્પત્તિ સર્ગની સમજણ વગેરેની બહુ વાત કરી. પછે મહારાજ કહે કે, "વાત બહુ જ ભારે થઈ, પણ તે રહેશે નહીં. માટે એ વાત ઉપર કીર્તન કરો તો તે રહે. એટલે બ્રહ્માનંદસ્વામીએ શ્રીજી મહારાજે કરેલી નિશ્ચયની વાતનું એકપદ રચ્યું ને મુક્તાનંદસ્વામીને વંચાવ્યું. સ્વામી બહુ જ રાજી થયા અને સાંજની સભામાં શ્રીજી મહારાજ પાસે એ પદ પોતે ગાયું કે, "એક વાત સુણો વ્રજવાસી રે, પુરૂષોત્તમ બોલ્યા પ્રીતે, × એ એકલીયું પદ સાંભળી શ્રીજી મહારાજ કહે કે, આમાં તમામ શાસ્ત્રનો સાર આવી ગયો છે. એવું આ પુરૂષોત્તમપણાની સમજણનું બહુજ ઉતમ કીર્તન છે, એમ કહીને બહુજ રાજી થયા અને એ કીર્તનના ખરડાઓ લખાવી લઇ સહુને તે શીખવાની આજ્ઞા કરી + (વાત–૧૫૩)

ઇતિ શ્રીપાર્ષદ કેસરભકત વિરચિતે શ્રી બ્રહ્મસંહિતા મધ્યે પ્રકરણ છઠે ધ. ધુ. શ્રી અયોધ્યાપ્રસાદજી મહારાજ સદગુરૂશ્રી દેવાનંદ સ્વામી સંવાદે વાર્તા પ્રકરણે દ્વિતીયો અધ્યાયઃ સમાપ્ત ॥૨॥

+ એ કીર્તન પાના ૩૨૪ ઉપર આપેલું છે.

॥ શ્રીજી ॥

અધ્યાય ૩ ત્રીજો

શ્રી અક્ષરમુર્તિ સદ્ગુરૂશ્રી ગોપાળાનંદસ્વામીના શિષ્ય (જુનાગઢના જોગી) સદ્ગુરૂશ્રી મહાપુરૂષદાસજી સ્વામીના શિષ્ય સદ્ગુરુ શ્રી રૂગનાથચરણદાસજી સ્વામી લિખિત શ્રી હરિચરિત્ર ચિંતામણિમાંથી ગઢડાની વાતો. (૧૭).

(૧) એક વખત શ્રીજી મહારાજ ગઢડામાં પાર્ષદોની પૂર્ણકુટીએ પધારી સહુ પાર્ષદોને બથગબડી રમાડી ને ચરણારવિન્દ આપ્યાં. તેથી તે બહુ જ રાજી થયા. એટલે બ્રહ્માનંદસ્વામી કહે કે, 'પાળાઓ સેવક અને પરમહંસો તે સેવક નહીં ?' ત્યારે મહારાજ કહે કે, પરમહંસ કાંઇ સામસામા લડીને ખુશી કરે છે ?' ત્યારે બ્રહ્માનંદસ્વામી કહે કે, 'પરમહંસોને પરમહંસ સાથે લડવાનો ધર્મ નહિ; પણ આવી જાય જોઇ. એક કોર પાળાઓને એક કોર પરમહંસો થઇ લડીએ.' ત્યારે મહારાજ કહે કે ઠીક. એમ કહી સદાનંદસ્વામીના હાથમાં ભગવું નિશાન આપી. એક મોટો લીટો કાઢી, વચમાં બેસાર્યા અને રમત રમવા માંડી. (જેની માથે દા આવે તે ધબ લઇને ગડદો મુકે). પછી એક બીજાને પડકારી રીડો કરવા માંડી અને સચ્ચિદાનંદસ્વામી નોબત બજાવવા માંડયા. તે વખતે મુકતાનંદસ્વામીના પરમહંસોએ હલ્લાં કરીને કાઠીઓ અને પાળાઓને પડમાંથી પાછા કાઢી મુકી, ઉત્તમરાજા (દાદા ખાચર)ને પકડી લીધા. તેથી મહારાજે પાળાઓને પડકાર્યા અને ફરીને હલ્લાં કરી લડવા લાગ્યા. એટલે મહારાજ પણ પાળા વચ્ચે ઉભા રહીને તેને પડકારવા લાગ્યા. એ વખતે બ્રહ્માનંદસ્વામીએ અને નિત્યાનંદસ્વામીએ અડપીને હલ્લાં કરી પાળાઓના ઘેરામાંથી મહારાજ ને ઝાલી લીધા. ત્યારે શ્રીજી મહારાજ બોલ્યા જે પરમહંસોની ફત્તેહ થઇ.' એમ કહી મહારાજ સર્વને મળી હૈયામાં ચરણારવિન્દ આપ્યાં ને બોલ્યા જે સવારે વસ્ત્ર મગાવી એક એક પરમહંસને ત્રણ ત્રણ જોડી ચરણારવિંદ પાડી આપશું' પછીગામમાંથી ઘી ગોળને બાજરાના રોટલા મંગાવી તેનું ચુરમું કરાવ્યું અને બે મોટા ચરૂમાં કોઠીંબડાનું શાક ઘીમાં કરાવ્યું. પછી પોતે તે

જમીને પરમહંસો અને પાર્ષદોને પોતે પીરસી જમાડયા. તેમજ ભેસું પાસે જ હતી; તેથી તેને દોવરાવી, દુધગાળી, ત્રાંબડીની ધારે મહારાજે સહુને દુધ પીરસ્યું. એ વખતે રાત્રીના દશેક વાગ્યા હતા. પૂર્ણમાસીની રાત્રિ હોવાથી ચંદ્રના પ્રકાશમાં મહારાજ વચ્ચે બિરાજ્યા અને ફરતા પરમહંસો પાર્ષદો ને હરિભકતોએ મળી ચાર કલાક ગરબી લીધી. પછી મહારાજશ્રી યજ સચ્ચિદાનંદ કહી ઉત્તમરાજાને સાથે લઇને પોતાને તંબુએ જઇ ને પોઢયા. ને બીજે દિવસે દરબારમાં પધાર્યા. ત્યાં લુગડાં મંગાવી ચરણારવિંદ છાપી દરેક સંતોને ત્રણ ત્રણ જોડી આપ્યાં. (વાંત ૧૪).

(૨) એક સમે મઢડામાં અક્ષરઓરડીના ફળીઆમાં મહારાજ ઢોલીયા ઉપર વિરાજમાન હતા; ને ફુલના હાર પહેર્યા હતા. તે સમે ધર્મ, ભકિત જ્ઞાન, અને વૈરાગ્ય મૂર્તિમાન આવ્યા. ને દંડવત કરી પગે લાગી હાથ જોડીને બોલ્યા કે, મહારાજ જ્યાં તમે રહો ત્યાં અમે ચારે રહીએ અને સત્સંગમાં ફરીએ અને તમારા દર્શન કરીએ, ત્યારે શ્રીજી મહારાજ કહે કે, "મહાત્મે સહિત જે આ ભકિત તે આ મુકતાનંદસ્વામી પાસે રહે; અને સ્વધર્મ તે આ બ્રહ્માનંદસ્વામી પાસે રહે; અને જ્ઞાન તે આ ગોપાળાનંદસ્વામી પાસે રહે ને વૈરાગ્ય તે આ નિષ્કુળાનંદસ્વામી પાસે રહે. ને ચારે તમે સત્સંગમાં વિચરો.' ત્યારે તેઓએ તે સદ્ગુરુઓમાં રહીને સત્સંગમાં મૂર્તિમાન ફરતા હતા. (વાત ૨૦)

(૩) સદ્ગુરુ શ્રીસદાનંદસ્વામી ઘેલાનદીના કાંઠે પડયા રહેતા અને એક ઠીકરાને પાટીએ બધી ક્રિયા કરતા. એટલે ઠીકરાના રાંધવાના પાટીઆમાં ભિક્ષા માગી ખાય; પાણી પણ તેમાં પીએ; અને દીશાએ જવા જાય ત્યારે પણ તેજ પાટીઓ લઈ જાય; ને રાત્રે સુવે ત્યારે તેને ઓશીકે રાખી સુઈ રહે એવા તે અલમસ્તઅબધૂતયોગી હતા. તેઓ જ્યારે મહારાજના દર્શને દરબારમાં આવે ત્યારે તે ઠીકરાના પાટીઆમાં પાણી ભરીલાવી મહારાજ શ્રીને કહે કે, "ઓ નારાયણસ્વામી ! ઈસમે તુમેરા અંગુઠા ડાલો, તુમ્હારા કુચ્છભી ઈસમે નાહ બિગડતા હૈ; ઔર હમારા પુર્ણકામ હોતા હૈ"; પછી શ્રીજી મહારાજ તેમાં પગનો અંગુઠો બોળે એટલે મહારાજને પગે લાગી તે પ્રસાદીના પાણીનો પાટીઓ લઇ થોડે દુર જઇને તેમાનું થોડું જળપીએ; પછી આંખે અડાડીને બાકીનું જળ પોતાના માથા ઉપર રેડી દીએ ને પછી ભીક્ષા માગવા જાય. ભીક્ષા મેળવી ઘેલા

કીનારે જઈને ખાઇ, પાણી પી પાટીઓ ઉંધો વાળી, મહારાજની મૂર્તિનું ધ્યાન કરવા બેસે. એક દિવસે તે શ્રીજી પ્રસાદીનું જળ લેવા આવેલ ત્યારે શ્રીજી મહારાજે અંગુઠો બોળી દીધો. તે લઇને ચાલ્યા. તે જોઇ બ્રહ્માનંદસ્વામી જરાક હસ્યા, તેથી શ્રીજી મહારાજ કહે કે, "સ્વામી! આ બ્રહ્માંડ આખું ઓળઘોળ કરીને એ સાધુ ઉપર વારી ફેરી નાખીએ, એવા એ સાધુ મોટા છે, અને અબધૂત જેવો આચાર રાખે છે, તે તો તેની ક્રિયા જોઈને કોઈ પરમહંસ તેના ભેળા ન રહે અને તેનાથી દૂર રહે એટલા સારૂ તે એકાંતમાં એકલા પડયા રહી અમારાં દર્શન કરી ધ્યાનમાં મસ્ત વરતે છે." એ સાંભળી બ્રહ્માનંદસ્વામી બોલ્યા કે, "આપ ગુરૂશ્રીના પ્રતાપે સર્વે મોટા છે. અને આ સાધું મહાસિદ્ધ દશાને પામેલા છે. એવાનો અપરાધ કરવાથી જીવનો નાશ થઇ જાય, એ સાંભળી મહારાજ બહુ રાજી થયા. (વાત ૧૫)

(૪) એક સમય વર્ષાદ ખૂબ થયો, પછી સચ્ચિદાનંદસ્વામી આવી મહારાજને કહે છે કે, "વરૂણદેવ બહુ પ્રસન્ન થયા, તેથી રાધાવાવ ભરાઈ ગઇ છે, માટે નાવા પધારો, તે સાંભળી મહારાજ સહુ સંતો અને સખા સાથે ઘોડીએ ચડી રાધાવાવે પધાર્યા, ત્યાં કપડાં ઉતારી, વાવના કાંઠાં ઉપરથી મહારાજે ધુબકો માર્યો, પછી સર્વ સખાઓ પણ ત્યાંથી કૂદી પડયા, તેમાં કેટલાક પાર્ષદો વાવમાં પાટૂડીએ રમવા લાગ્યા, તે જોઇને મહારાજે બ્રહ્માનંદસ્વામી અને સુરાખાચરને સામ સામા પાટુડીએ ખુબ રમાડયા. પછી બહાર નીકળી લુગડાં બદલાવી, બુંગણ ઉપર મહારાજશ્રી 'ઘાંસીઓ' નાખીને બીરાજ્યા ને સર્વ સંત પાર્ષદો સામા બેઠા, એ વખતે સચ્ચિદાનંદસ્વામીએ બાજરાનો ઉનો ઉનો પોંક તથા ધોયેલી તલી, સાકરનું ભુરૂં, બદામ, કોઠીબાં ચીભડાં અને મકાઇના સેકેલા ડોડાઓ, વગેરે લાવી બુંગણ ઉપર ઢગલો કર્યો. શ્રીજી મહારાજ તે સર્વમાંથી જમાને પોતાને હાથેથી સર્વને અકેક વાટકો ભરીને તેની સહુને પ્રસાદી આપી. ત્યાં દિવસ અસ્ત થવાનો હતો તેથી સાધુ ગોડી બોલ્યા; અને ત્યાં આરતી ધૂન્ય કરી, ઘોડેસ્વાર થઇ દરબારમાં પધાર્યા. (વાત–૩૮)

(૫) એક સમય શ્રીજી મહારાજ રાધાવાવના ઉતરાદા આંબા હેઠે ઢોલીયો ઢળાવી બીરાજ્યા હતા. તેદી સુરબાઇની રસોઈ હતી. તે વખતે મહારાજ

*ઘોડા ઉપર નાખવાની દળી

બોલ્યા જે, "આજે મોહશત્રુ મૂર્તિમાન લડાઇ કરવા આવે છે; તો તેના સામાં કોણ થશે ?" તે સાંભળી બ્રહ્માનંદસ્વામી કહે કે, " આજે તો તેના સામે હું થઇશ; મારો વારો. પછી જ્યારે બરાબર ઉત્સવ થતો હતો. ત્યારે મોહ મૂર્તિમાન આવીને બ્રહ્માનંદસ્વામીના ચરણમાં પડયો. અને બોલ્યો કે, "હું તો ફકત તમારા દર્શનના લોભે આવ્યો છું, હું કોઇ દિવસ સત્સંગમાં આવતોજ નથી; મારે તો આજ મોટો લાભ થયો, જે સ્વામિનારાયણ ભગવાનનાં દર્શન થયાં. માટે મને ભગવાનનો ચરણ સ્પર્શ કરાવો. પછી બ્રહ્માનંદસ્વામીએ મહારાજને સર્વ વૃતાંત કહી, મોહને મહારાજને ચરણે લગાડયો. પછી તે મોહ મહારાજને તથા બ્રહ્મમુનિને પગે લાગી થોડે ચાલતાં અંતર્ધાન થયો. તે પછી મહારાજે બ્રહ્મમુનિને પોશાક આપ્યો, અને કહ્યું કે, "તમે જે માગવું હોય તે માગો.' ત્યારે સ્વામી કહે કે, તમારા સ્વરૂપને વિષે નખશિખા પર્યંત સદાય મારા મનની વૃતિ રહે, એ વર માગું છું." ત્યારે મહારજે "તથાસ્તુ" કહીને તે વર આપ્યો. ત્યાં બ્રહ્મચારી થાળ લાવતાં, જમીને થાળની પ્રસાદી પણ બ્રહ્માનંદ સ્વામીને આપી. (વાત+૪૫)

(૬) દાદાખાચરના વાછડાઓ છત્રીસ હતા, તે બધા વીડમાં છુટા ચરતા; તેથી વકરી ફાટી જતાં કોઇને અડવા પણ દેતા નહીં, તો નાથવા શેના દે ? તેમ જ તે બહુ જ મારકણા થવાથી કોઇથી પાસે પણ ન જવાતુ. એ વાત જાણવામાં આવતાં શ્રીજી મહારાજ કહે કે, "ચાલો અમે નાથી દઇએ." એમ કહી મહારાજ ઘોડે ચડી બીડમાં પધાર્યાં. ત્યાં આવી ભેઠ બાંધીને એક પછી એક વાછડાને પકડી નાથું નાખવા માંડયા, એમ છત્રીસે વાછડાઓને નાથી દઇને મહારાજ બ્રહ્માનંદસ્વામી સામું જોઇ કહેવા લાગ્યા કે, 'જુઓ બ્રહ્મમુનિ ! અમે છત્રીએ વાછડાઓને નાથી દીધા, તે સાંભળી બ્રહ્માનંદસ્વામી કહે કે, 'તમે સાત વાછડાઓ તો કૃષ્ણાવતારમાં નાથ્યા હતા; ને આ વખતે છત્રીસને નાથ્યા વળી કાળીનાગની સહસ્રફેણ નાથી હતી. એમ નાથવાની તો તમારી આગળની રીત છેને ? એમ મર્મ કરતાં મહારાજ હસ્યા. (વાત.+૫૩),

(૭) ગઢડામાં એક હેમા શેઠ નામનો વાણીઓ હતો. તે જીવાખાચરનું કામકાજ કરતો અને મહારાજ પાસે પણ તે આવતો. તેને બ્રહ્માનંદસ્વામી સાથે હેત હતું. પણ જીવાખાચરને એમ થયું કે

"મહારાજ તો દાદાખાચરનો પક્ષ બહુ રાખે છે," તેમ જાણી મહારાજનો અભાવ આવ્યો ને પહેલા વાણીઆને પણ તેવો અભાવ આવ્યો, તેથી તે વાણીઓ પછી કોઈ દિવસ મહારાજના દર્શને પણ આવે નહીં. પછી એ વાણીઓ માંદો થઇ મરવા સુતો, ત્યારે તેને લેવાને ચાર જમ આવ્યા, ને તેને મારવા લાગ્યાં, તેથી તે ધ્રુજવા લાગ્યો અને રાડો પાડી રોવા લાગ્યો તેવામાં તેને બ્રહ્માનંદસ્વામી સાંભરી આવતાં સ્વામીનાં દર્શન થયાં ને તે સ્તુતિ કરવા લાગ્યો. સ્વામીને દેખતાં જ જમ ભાગ્યા ને વાણીઆની ખડકી (બારસાખ) ભીંત સહિત બજારમાં પાડતા ગયા. લોકો વરસાદ વિનાની ખડકી પડતાં આશ્ચર્ય પામ્યા પછી સ્વામી પણ અંતર્ધાન થયા. વાણીએ જાગૃત થઈ શુદ્ધિમાં આવ્યા પછી પાસે બેઠેલાં સંબંધીઓને તે સઘળી વાત કરીને કહ્યું કે, શ્રીજી મહારાજ અને બ્રહ્માનંદસ્વામીને આમંત્રણ દઇને આપણે ઘરે જમાડવા તેડી લાવો. પછી સ્વામી સાથે મહારાજ જમવા પધાર્યા ત્યારે મહારાજ કહે કે, 'કેમ હેમાશેઠ! તમે તો અમારી સામું પણ જોતા નહિ ને આજ જમવા તેડયા, તેવું કારણ શું?" ત્યારે વાણીએ સઘળી વાત કરીને કહ્યું કે, 'મને જમ મારી નાખતા હતા, તે આ બ્રહ્માનંદસ્વામીએ મેલાવ્યો છે. હવે તો હું તમારા અને આ બ્રહ્માનંદસ્વામીને આશરે છું. તેથી હવે તે જમને મારી પાસે અવવા દેશો નહિં.' તે સાંભળીને મહારાજ કહે કે, 'આ બ્રહ્માનંદસ્વામી ઉપર હેત રાખશો, તો એ જમને તમારી પાસે આવવા દેશે નહિ, એવા એ મોટા યોગી છે. (વા૦૫૬)

(૮) એક વખત ગઢડામાં ટુંટીઉં (કોલેરા)નો રોગ આવવાથી માણસો મરવા લાગ્યાં. પછી ગામના મહાજનોએ મળી વિચાર કર્યો કે 'સ્વામી શ્રી બ્રહ્માનંદજીને અરજ કરીએ તો તે સ્વામિનારાણને કહીને આપણે ઘરે ટુંટીઉં આવવા નહિં દીએ." પછી તે સૌ મહાજન લોકો સ્વામીનો ઉતારો જીવા ખાચરના દરબારમાં હતો ત્યાં જઇને તે શ્રાવક વાણી આઓએ સ્વામીને કહ્યું કે, 'જો કોઈ અમારા માણસ ટુંટીઆના દરદીન મરે, તો અમે દસ દસ સાધુને જમાડીએ. માટે શ્રીજી મહારાજને પુછી નકી કરી દીઓ. એટલા માટે અમે આવ્યા છીએ.' સ્વામી કહે કે, 'તમે સૌ અહીં બેસો અને આમાંથી બે મોટેરા માણસ મારી સાથે આવો.' તેમ કહી મહારાજ અક્ષર ઓરડીમાં બીરાજતા હતા; ત્યાં આવી સ્વામી પગે લાગીને બેઠા. તેથી શ્રીજી મહારાજ કહે કે, 'સ્વામી કેમ આવ્યા? સભા થવાને

તો હજુ વાર છે !' ત્યારે સ્વામી કહે કે, 'મારે આસને ચાળીશ પચાસ વાણીઆઓ આવ્યા છે અને કહે છે કે અમારે ઘરે ટુંટીઆને દરદે કરી કોઇ માણસ ન મરે તો દસ દસ સાધુઆને ઘર દીઠ અમે જમાડીયે., ત્યારે શ્રીજી મહારાજ કહે છે કે, 'જાવ કહો કે નહીં મરે ત્યારે સ્વામી કહે કે' નકકી કરીને કહો કે નહિં મરે. કારણ કે અમે તેને ઘેર જઇએ ને જો કોઇક તેના ઘરે મરી જાય તો ? ત્યારે મહારાજ કહે કે, 'સ્વામી ! કેમ અમારા વિશ્વાસ નથી આવતા ?' ત્યારે સ્વામી કહે કે 'ના મહારાજ, એમ નથી; પણ તમે નકકી ખાત્રીથી કહો. 'પછી શ્રીજી મહારાજ કહે કે, "જાવ નકકી કહીએ છીએ કે, ટુંટીઆને દરદે કરીને કોઇ નહિ મરે. ત્યારે સ્વામી (ચતુરાઇ+તર્ક કરી) કહે કે, 'શું ત્યારે બીજે રોગે કરીને કોઇ મરશે ?" એટલે મહારાજ કહે કે, "ના બીજે રોગે કરીને પણ કોઇ નહીં મરે." પછી સ્વામી તે બન્ને શેઠીઆઓને સાથે પોતાને આસને આવ્યા; ને સઘળી વાત સહુને કહી. તેથી શ્રાવકો ઘણાજ રાજી થયા. અને બીજેજ દિવસેથી સાધુઓને વાણીઆઓ ઘરે તેડી જઇને જમાડવા લાગ્યા. તે વાણીઆનાં ઘર ઝાઝાં અને સાધુ થોડા. કારણ કે બીજા સાધુઓનાં મંડળો દેશમાં ફરવા ગયાં હતા તેથી સાધુઓ હાથ આવે નહીં. પછી સાધુઓ જેને જેને ઘરે જમવા ગયા, તેને તેને ઘરે કોઈ પણ માણસ મર્યું નહીં. (વાત ૬૪

(૯) એક વખત શ્રીજી મહારાજે શ્રી મુકતાનંદસ્વામી તથા બ્રહ્માનંદસ્વામી તથા ગોપાળાનંદસ્વામી વગેરે ચારે સદ્‌ગુરૂઓને પુછયું જે તમારા ચારેયમાં અકેકો જે ચમત્કારી ગુણ તમોને જણાતો હોય તે કહો." ત્યારે પ્રથમ મુકતાનંદસ્વામી હાથ જોડીને બોલ્યા જે, "હે મહારાજ ! પથ્થર જેવો કઠણ અને મલીન હૃદયવાળો કોઇ પુરૂષ હોય અને તે જો મારી વાતો સાંભળો તો તેનું અંતઃકરણ નિર્મળ થઇને ભગવાન સન્મુખ થઇ જાય. એ મારામાં આપના પ્રતાપે ચમત્કારી ગુણ છે.' ત્યારે મહારાજ કહે કે, ' સ્વામી ! એ ગુણ તમારામાં છે જ. એમ હું પણ જાણું છું, પછી બ્રહ્માનંદસ્વામી હાથ જોડીને બોલ્યા કે. હે મહારાજ, હું આપના પ્રતાપે જે કાવ્ય કરૂં તેમાં મારે ઝડઝમક માટે શબ્દો ગોતવા ન પડે. એની મેળે સહેજે સારા જોઇએ તેવા રસ અલંકારવાળા શબ્દો આવવા માંડે, અને તે કાવ્યમાં કોઈ ણપ

+ એ તર્ક ચારણ જાતિની ચતુરાઇ બતાવે છે,

જાતનો પિંગળ શસ્ત્રનો કાવ્યદોષ ન આવે; ને મનમાં એમ પણ નક્કી રહે કે, "આ લોકનો ગમે તેવો ભાષાકવિ આવે, તો પણ મારા કાવ્યમાં એટલે શિઘ્રકાવ્ય રચવામાં બોલવામાં તેના અનેક પ્રકારના અર્થો કરવામાં એટલે કાવ્યશાસ્ત્રાર્થમાં મને કોઈ જીતી શકે નહીં. એ ચમત્કારી ગુણ મારામાં આપના પ્રતાપે છે" તે સાંભળીને શ્રીજી કહે, "હે બ્રહ્મમુનિ! એ ગુણ તમારામાં છે જ, તેમ હું પણ જાણું છું. પછી નિત્યાનંદસ્વામીએ હાથ જોડીને કહ્યું કે, "હે મહારાજ, આ ભરતખંડનાં ચાર ધામ કહેવાય છે; તેની માહેલીકોરનો કોઇ વિદ્વાન આવીને મને શાસ્ત્રર્થમાં તમારા પ્રતાપે જીતી લીએ એવો ડર મને જણાતો નથી. એવું મારૂં ચમત્કારિક વિદ્વાનપણું મને જણાય છે." તે સાંભળી શ્રીજી કહે કે સ્વામી, એ ગુણ તમારામાં છે, તે હું જાણું છું, તે પછી ગોપાળાનંદસ્વામીએ પોતાના બન્ને હાથ જોડીને કહ્યું કે, "હે મહારાજ, આ જગતમાં એમ કહેવાય છે કે, બ્રહ્માંડના સર્જનહાર જે ઇશ્વર છે, તેના ડોલાવ્યા વિના એક પાંદડું પણ ડોલતું નથી. પણ મારે તેને ડોલાવવું હોય તો ડોલે ખરૂં, એવો મારામાં આપશ્રીના પ્રતાપે ચમત્કારી ગુણ રહેલો છે." ત્યારે શ્રીજી મહારાજ બોલ્યા કે "હે સ્વામી, એ તમારામાં ગુણ છે, તેને હું જાણું છું" એવી રીતે મોટેરા ચારે સદ્‌ગુરૂઓને મહારાજે ગઢપુરમાં અક્ષર ઓરડીમાં પુછેલું હતું, (વાત ૭૩)

(૧૦) એક સમે શ્રીજી મહારાજ નિત્યકર્મ કરીને અક્ષર ઓરડી માંથી નિસર્યા, ત્યાં રોઝો ઘોડો સજાઇ માંડેલો તૈયાર હોવાથી તે ઉપર ચડીને લીંમડાના વૃક્ષ નીચે ફેરવવા લાગ્યા. તેવામાં બ્રહ્માનંદસ્વામી પોતાના આસનેથી ઉઠી પોતે ઓઢેલું લુગડું બાઇઓના જેમ માથે ઓઢી સરંગટો વાળી, છેડો છુટો મેલી, હાથનાં લટકાં કરતા કરતા ચાલ્યા. તે લીંમડાથી ઓતરાદી કોરે આવી ઉભા. ત્યાં શ્રીજી મહારાજ ઘોડો ફેરવતા ફેરવતા તેમના પાસે આવ્યા. ને સ્વામીને સખા ભાવથી પૂછ્યુ કે, ઠકરાણાં પાળાં કેમ આવ્યાં? ત્યારે સ્વામી કહે કે, ઘરના ધણી ઘોડાં ખેલવે છે, માટે પાળાં આવ્યાં, લ! મહારાજે લીંમડાનો બીજો આંટો ઘોડાને ફેરવીને આવીને પૂછ્યું કે, વેલ અને બળધ કયાં ગયાં છે સ્વામી કહે વાવણીએ જોડયા છે?' તે સાંભળી મહારાજ બહુ જ હસ્યા અને કહે કે, ચારણ ભાટને ઓસાણ તરત જ આવે અને બોલવામા બંધાય જ નહી કેવા હાજર જવાબી છે?' (વાત ૧૦૭)

(૧૧) એક વખત શ્રીજી મહારાજ દાદાખાચરના આયમણા બાર ના ઓરડામાં બિરાજમાન હતા, અને આગળ દાદાખાચર, સોમલોખાચર અને સુરોખાચર આદિક બેઠા હતા. તે વખતે એક ભગત વગડેથી આવીને બોલ્યા કે, "મોલ સુકાય છે. તે જો એક વરસાદ કરો તો નિપજે.' તે સાંભળી શ્રીજી મહારાજ કહે કે, નરસી મહેતે મલાર ગાયો હતો એટલે વરસાત થયો હતો તે તમો બ્રહ્માનંદસ્વામીને બોલાવોને જો એ મલાર રાગ ગાય તો વરસાત થાય પછી સ્વામીને બોલાવતાં તેઓ આવ્યા. સાથે પ્રેમાનંદસ્વામીને પણ તેડી લાવ્યા પછી શ્રીજીની આજ્ઞાથી વાજીંત્રો વજાડી મલાર ગાવા લાગ્યા. તેમાં બ્રહ્માનંદસ્વામી સીતાર બજાવે, મુકતાનંદસ્વામી સરોદો (સારંગી) બજાવે, અને પ્રેમાનંદસ્વામી દુકડ બજાવે, તે પ્રથમનું પદ ગાયું એટલે વાદળાં થયાં, બીજે પદે ગાજવીજ થઇ અને ત્રીજે પદે તો બહુ જ વરસાત વરસવા લાગ્યો. તે જોઇને શ્રીજી મહારાજ કહે કે, "આ બ્રહ્માનંદસ્વામી બહુ જ સમર્થ છે. તે જુવોને તેમણે વરસાદ વરસાવ્યો." ત્યારે સ્વામી હાથ જોડી પગે લાગી કહે કે, "હે મહારાજ! એ બધો આપશ્રીનો પ્રતાપ છે. (વાત ૧૯૧)

(૧૨) એક સમય શ્રી બ્રહ્માનંદસ્વામીએ તલના ફોતરાં ઉતારીને તેનો ઘી–સાકરમાં પાક કર્યો ને તે પાક મહારાજને જમાડવા બેઠા, ત્યારે શ્રીજી મહારાજએ જમતા જાય અને જમેલી પ્રસાદીમાંથી થોડી થોડી સ્વામીને જમવા માટે તેની થાળીમાં મેલતા જાય. તે પ્રસાદી થાળીમાં મુકતાં દેખાય, પણ થાળીમાં રહે નહિ (ખાલી થઈ જાય) ત્યારે સ્વામીએ મહારાજને પુછયું કે, "આ મારી થાળીમાંથી પ્રસાદી કયાં અલોપ થઇ જાય છે? હું લેવા જાઉં ત્યાં એક દાણો હોય નહી? એટલે મહારાજ કહે કે, "આ તમારા બે પડખે બે સનકાદિક ઊભા છે, તે પ્રસાદી લઇને ખાઇ જાય છે. ત્યારે સ્વામી કહે કે, 'તો તો મારા માટે તો જરાએ રહેશે નહીં? પછી મહારાજે થોડીક પ્રસાદી આપીને કહ્યું કે, હવે આ પ્રસાદી તમારા માટે રહેશે. સનકાદિક નહિ લીએ. પછી તે પ્રસાદી થાળીમાં રહી, તે સ્વામી જમ્યા એવું અદભૂત એશ્વર્ય બ્રહ્માનંદસ્વામીને દેખાડયું (વાત ૧૯૯)

(૧૩) એક વખતે ગઢડામાં એકાદશીની રાત્રીનું જાગરણ હતું તેથી સર્વ પરમહંસો દરબારગઢના ચોકમાં ફરતા (રાસ–ગરબી–વગેરે લેતા) હતા, અને બ્રહ્માનંદસ્વામી ગરબી ગાય અને બીજા સહુ તે ઝીલે

એ પ્રમાણે રાસ મંડળ લેતા હોવાથી સર્વે સંતપાર્ષદો મળી ૩૦૦ ત્રણસોક માણસ ભેળું થયું હતું. અને તે સમે મહારાજ અક્ષરઓરડીમાં પોઢયા હતા, તે ત્યાં સાધુઓના સ્વર સાંભળી જાગીને પુછ્યું કે, 'આ કોણ ગરબીઓ ગાય છે?' ત્યારે પાર્ષદ રતનજી પાસે હતા, તેમણે કહ્યું કે "બ્રહ્માનંદસ્વામી અને મુકતાનંદસ્વામી વગેરે સાધુઓ મળીને બસો ત્રણસો માણસો રાસ મંડળ ફરીને ગરબીઓ ગાઇને એકાદશીનું જાગરણ કરે છે.' તે સાંભળી મહારાજ બહુ જ રાજી થયા, અને કહે કે, 'સાધુને પપવાસ છે અને ગાય છે, તે બહુ જ ઠીક કરે છે. લાવો અમારા સુરવાળ, જામો અને પાઘ વગેરે.' પછી રતનજીએ એ સોનેરી વસ્ત્રો અને ઘરેણાં વગેરે લાવી આપતાં તે પહેર્યા અને માથે બુરાનપુરી ફેંટો, મોટું છોગું મેલીને બાંધ્યો. પછી ચાંખડી પહેરી રતનજી આદિક દશ પંદર પાર્ષદો સાથે દરબારના ચોકમાં આવ્યા; તે લીંબડા નીચે સાધુઓ ગરબી લેતા હતા તેમાં બ્રહ્માનંદસ્વામી અને મુકતાનંદસ્વામી વચ્ચે પેસી જઇને ગાવા લાગ્યા. અને ભેળા ફરવા મંડી ગયા. તે જોઇ સેહું સાધુઓને હિંમત આવી અને આનંદમાં આવી ખુબ ગાતા જાય ને ફરતા જાય. પણ મહારાજ તો જ્યારે સહુ સાધુ નીચા નમે, ત્યારે પોતે ઉભા થઇને તાળી પાડે, અને સહુ સાધુ ઉભા થાય ત્યારે મહારાજ નીચા નમીને તાળી પાડે એવી રીતે મહારાજ પાંચ સાત આંટા ફર્યા, એટલે બ્રહ્માનંદસ્વામી કહે કે, "મહારાજ તમોને ફરતાં આવડતું નથી." ત્યારે મહારાજ કહે કે, "તમને ફરતાં આવડતું નથી." પછી બ્રહ્માનંદસ્વામી કહે કે "અમે જ્યારે નમીએ છીએ ત્યારે તમે ઉભા થાવ છો, અને અમો સહુ જ્યારે ઉભા થઇએ છીએ ત્યારે તમો નીચા નમો છો. એ કાંઈ આવડયું કહેવાય?" ત્યારે મહારાજ કહે કે, "એજ આવડયું કહેવાય. એનો ત્રોડ મુકતાનંદસ્વામી પાસે કરાવીયે. તે કહે તે ખરૂં.' એ સાંભળીને મુકતાનંદસ્વામી કહે કે, 'હે મહારાજ! તમારા જેવું ગરબી ગાતાં અને લેતાં બ્રહ્માંડમાં કોઇને ન જ આવડે પણ આ સાધુઓ જ્યારે હેઠા નમે ત્યારે તમો ઉભા થાવ છો, અને સાધુ ઉભા થાય છે ત્યારે તમો નીચા નમો છો, એટલું જરા કહેવાપણ છે.' ત્યારે મહારાજ કહે કે, "હવે કહો ત્યારે અમારે કેમ કરવા?' ત્યારે બ્રહ્માનંદસ્વામી કહે કે, 'મહારાજ તમો ઢોલીઓ ઢળાવી વચ્ચે બીરાજો અને અમો સહુ આપ આજ્ઞા કરો ત્યાં સુધી ફરતા ફરીને કીર્તન બોલીએ.' પછી શ્રીજી મહારાજ ઢોલીએ બીરાજ્યા, અને સહુ સાધુઓ મહારાજનાં દર્શન

કરતા જાય, ને પ્રદક્ષિણા ફરતા જાય. તેમાં દરેક સંતોને શ્રીજીના સન્મુખ દર્શન થાય.' (શ્રીજી પાછળ જે જાય તેને અને પડખેથી ને સામી બાજુથી એમ ચારે બાજુથી દરેકને ફરતાં ફરતાં સન્મુખના દર્શન થાય.) એવું દિવ્ય આશ્ચર્ય જણાવ્યું પછી ખુબ ગરબીઓ ગાયા પછી બ્રહ્માનંદસ્વામી કહે કે, "મહારાજ! આજ સાધુઓને ઉપવાસ છે; છતાં બહુ જ દાખડો કર્યો.' તે સાંભળી મહારાજ કહે કે, 'લ્યો સહુ સાધુઓને અમે મળીએ,' પણ કોઇ બે વખત ન મળે એમ કહીને મહારાજ ઉભા થયા અને બ્રહ્માનંદસ્વામી, મુકતાનંદસ્વામી, નિત્યાનંદસ્વામી અને ગોપાળાનંદ-સ્વામીને પ્રથમ મળી પછી બંને બાજુ બબ્બે સદગુરૂઓ ઉભા રહ્યા એટલે મહારાજ બીજા સહુ સાધુઓને એક પછી એક બાથમાં ઘાલી બહુ જ હેતથી મળ્યા. ત્યાં રાત્રિના ચાર વાગ્યા એટલે સહુને મળીને શ્રીજી મહારાજ અક્ષર ઓરડીએ પધાર્યા, અને સહુ સાધુઓ ઘેલે ન્હાવા ગયા. (વાત-૨૦૧)

(૧૪) એક સમયે શ્રીજી અક્ષર ઓરડીમાં બેસી માથે લુગડું ઓઢીને ધ્યાન કરતા હતા. તે વખતે બ્રહ્માનંદસ્વામી આવી મહારાજને પગે લાગીને કહે કે, 'હે મહારાજ તમને ભગવાનની મૂર્તિ દેખાય છે? અમને તો નથી દેખાતી,' એમ બે ત્રણ વાર બોલ્યા. ત્યારે મહારાજે જાણ્યું કે આ ધ્યાન નહીં કરવા દીયે તેથી માથેથી લુગડું ઉતારી નાખ્યું. ત્યારે સ્વામી કહે કે, "હવે અમને ભગવાનનાં દર્શન થાય છે." એમ કહીને મહારાજને હસાવ્યા એજ દીવસે બપોર વખતે મહારાજ અક્ષર ઓરડીમાં ઢોલીઆ ઉપર ચતા સુંતા જાગતા હતા, તે વખતે અચાનક બ્રહ્માનંદસ્વામી આવ્યા અને મહારાજની નાભી (કમળ) ઉપર મોઢું રાખીને જોરથી ફુંક મારી ભડાકો બોલાવ્યો. ત્યારે મહારાજ ઝડપથી બેઠા થયા અને કહ્યું કે, "ઓ બ્રહ્માનંદજી! હમેરી નાભી કયું અભડાઇ?" ત્યારે સ્વામી કહે કે, "ઓ સહજાનંદજી! ઓ તો * હમેરા રહેનેકા સ્થાન હૈ! તે સાંભળી મહારાજ ખુબ હસ્યા. એમ સખાભાવે રમુજ કરતા હવા. (વાત-૨૬૫)

(૧૫) અક્ષર ઓરડીમાં શ્રીજી મહારાજ ગીતાના પંદરમા અધ્યાયની ટીકા કરાવતા હતા, અને મુકતાનંદસ્વામી, બ્રહ્માનંદસ્વામી, નિત્યાનંદ-સ્વામી, ગોપાળાનંદસ્વામી, + શુંકમુનિ, તે સર્વે બીજી ભિન્ન ભિન્ન ટીકાઓનાં

---

* નારાયણની નાભીકમળમાંથી બ્રહ્મા ઉત્પન્ન થયા તેની યાદી આપી. સ્વામી બ્રહ્મા અને શ્રીજીને નારાયણ કહ્યા. પણ શ્રીજી તો પુરૂષોતમ નારાયણ છે, અને સ્વામીશ્રી અક્ષર મુર્તિ છે.

+ વચનામૃતો પણ એજ રીતે-પાંચે સદગુરૂઓ મળીને શોધી લખતા,

પાનાં લઇને બેઠા હતા. તે સમે શ્રીજી મહારાજ એમ બોલ્યા કે, "આપણે તો એને (શ્રીકૃષ્ણને) પુરૂષોત્તમપણે પ્રતિપદ કરીએ છીએ; પણ એ તો મૂળપુરૂષ છે." એમ કહી ઘણી વાતો કરી, તે સાભળી સર્વે સંતો કહે કે, "હા મહારાજ! તેમજ છે." (વાત×૧૭૮).

[૧૬] એક દિવસ સર્વે સદ્‌ગુરૂઓ અને દાદાખાચર સાથે શ્રીજી મહારાજ રાધાવાવે પધાર્યા; ત્યારે સચ્ચિદાનંદસ્વામી આઠ કેરીઓ લાવ્યા, ને મહારાજના ચરણ પાસે મેલી. મહારાજ કહે કે, તેને સુધારો. પછી સચ્ચિદાનંદસ્વામી તેનાં ચીરીયાં કરી લાવ્યા. તે અરધી ચીર મહારાજ જમતા જાય, અને અરધી દાદાખાચરને આપતા જાય. એમ ચાર કેરી પોતે જમ્યા અને ચાર કેરી દાદાખાચરને જમાડી, તે જોઇ બ્રહ્માનંદસ્વામી કહે કે, 'બાપ દિકરો એજ જમ્યા; તેમાં બીજા કોઇને જરાયે આપી નહીં, એ પંકિતભેદ થયો. એ પંકિતભેદનો દોષ શાસ્ત્રમાં બહુ જ કહ્યો છે.' ત્યારે મહારાજ કહે' અમે પંકિતભેદ નથી કર્યો. આ ગોટલાં રાખ્યાં છે. એમ કહી ત્રણ ગોટલાં બ્રહ્માનંદસ્વામીને ને ત્રણ ગોટલાં નિત્યાનંદસ્વામીને ને બે ગોટલાં ચૈતન્યાનંદસ્વામીને આપ્યાં. પછી માણકી ઉપર બીરાજી દરબારમાં પધાર્યા. (વાત ૨૭૬)

(૧૭) એક કખત પંચાળેથી ઝીણાભાઇ દરબારનાં બેન અદ્દીબા ગઢપુર આવ્યાં તેને શ્રીજી મહારાજનો થાળ કરાવ્યો અને જમવા બોલાવ્યા. તે ચાર સાધુઓને જમાડવાનો સંકલ્પ હોવાનું મહારાજને કહ્યું. તેથી મહારાજ કહે કે 'કયા કયા સાધુને જમવા સાથે લાવીયે ?' અદ્દીબા કહે કે 'શ્રી મુકતાનંદસ્વામી શ્રીબ્રહ્માનંદસ્વામી, શ્રી ભાયાત્માનંદ સ્વામી અને શ્રી શુકમુનિને'. એટલે શ્રીજી મહારાજ એ ચારે સંતો સાથે દાદાખાચરના દરબારમાં ઉત્તરાદાબારના આથમણી તરફના ઓરડે જમવા પધાર્યા તે ઓરડાનાં બારણાના ઉંબરાની' અંદર આથમણે મુખારવિન્દે મહારાજ જમવાબીરાજયા, અને ચારે સંતો ઓસરીમાં દક્ષિણાદે મોઢે મહારાજનાં દર્શન થાય તેમ બેઠા. મહારાજ થાળ જમતા જાય અને વાતો કરતા જાય. તેથી બ્રહ્માનંદસ્વામી એને ભાયાત્માનંદસ્વામીને સંકલ્પથયો કે, કંઇક

રમુજ કરીએ, તો મહારાજ વધુ જમે. પછી ભાયાત્માનંદસ્વામી કહે કે, 'મહારાજ પંજાબી માણસો બહુ જમે તેમ કહીને તે દેશના માણસની વાત કહી બતાવી કે, હું એક પંજાબી કોઇને ઘરે મહેમાન થયો ત્યારે ઘર ધણીએ પુછ્યું કે તમારા માટે જમવાનું શું ? અને કેટલું કરવું ?' તો પંજાબી કહે કે, 'ચોખા તો જાદ્દના ફુલ કહેવાય; તે હાંડી ભરીને કરજો ને ઘઉની રોટલી કરો તે વેંત ભર કરજો, (રોટલીનો ખડકલો એક વેંત ઉંચો)ને બાજરાના રોટલા કરો તો પાંચ સાત કરજો. તે વાત સાંભળી મહારાજ જમતાં જમતાં હસ્યા, ને કહે કે, સ્વામી 'તે વાત તો કાંઇ મનાય તેવી નથી.' એટલે બ્રહ્માનંદસ્વામી કહે કે 'મહારાજ ! પંજાબ દેશના માણસની એ વાત સાચી છે.' એમ કહી પછી રામપ્રતાપભાઇની વાત કહી જે, 'ભાઈ પંચાળે રહ્યા હતા તે નિત્ય પેટ ઉપર હાથ ફેરવી પેટ વજાડે ને બોલે કે, 'પંચાલાકા પાની અચ્છા નહીં ! બોત ભારી હે ! બોત ખરાબ હે ! પણ ભારે વસ્તુ જમાય એટલે પચે નહીં, પછી પાણીનો વાંક કાઢે. એટલે મહારાજે પુછ્યું કે, ભાઈ ત્યાં શું જમતા ? સ્વામી કહે કે 'તે અમારાથી કાંઈ કહેવાય નહીં. ભાઈને સારૂં ન લાગે. તેમ આદીબાને પણ સારૂં ન લાગે ત્યારે મહારાજ કહે કે ના, કહો ને કહો. ત્યારે સ્વામી કહે કે, 'તમે આદીબાને પૂછો; પણ તે સાચું નહીં કીએ.' તેથી મહારાજ કહે કે અમે યુકિતથી પૂછીશું. એમ કહીને આદીબાને બોલાવ્યાં ને કહે કે, તમે અમારા ભાઈની બરાબર બરદાસ ન રાખી ભાઈ બહુજ કચવાણા. તમે ભાઇને શું જમવા આપતાં ? ત્યારે આદીબા કહે કે, 'મહારાજ મેં ભાઇને ભૂખ્યા નથી રાખ્યા.' રોજ સવારે માખણ સવા શેર અને દળેલી સાકર શેર અરધો આપતી; બપોરે પોણો શેર ઘઉંનો લોટ, પોણો શેર ઘી ને પોણુ શેર દળેલી સાકરનો શીરો કરાવી જમાડતી, ને રાત્રે પારેઠ ભેંસનું પાંચ શેર દુધ સાકર નાખી તેને ખુબ કઢીને પછી તે જમાડતાં.' એ સાંભળીને મહારાજ જમતા જાય અને બ્રહ્માનંદસ્વામી સામું જોઇને હસતા જાય પછી સ્વામીને કહે કે, 'સ્વામી ગણો જોઇએ, નિત્ય કેટલો ભાર થયો ? સ્વામી કહે, મહારાજ ! શાક સીખેં લગભગ દશેક શેર થાય. એમ વાત કરે છે ત્યાં મહારાજ તો ચારે સાધુઓ માટે જમવાનું જે મહારાજના મોટા થાળમાં પ્રસાદીનું થાવા માટે મેલેલું હતું; તે સાહત તમામ જમી ગયા. અને કહે સ્વામી વાતો કરો. તે જોઇને બ્રહ્માનંદસ્વામી કહે કે 'હવે વાત શી કહેવી ? અહીં જુવોને બધો થાળ ખાલી ખટ થઇ ગયો છે. મોટાભાઈથી નાનાભાઈ કયાં ઓછા ઉતરે તેવા છે ? એમ કહી મહારાજને ખુબ ખુબ હસાવ્યો, પછી મહારાજ કહે કે, 'સ્વામી ! ઓજે તમે ખુબ

રમુજ કરી, તે વાતોમાં અમને જમતાં મજા આવતાં ખબર ન રહી; બહુજ જમ્યા. પછી અદીબાને કહ્યું કે, હવે જે હોય તે લાવો તો સાધુઓને જમાડીએ "પછી ભાત, ઘી ને દળેલી સાકર લાવ્યાં. તે મહારાજે સાધુને પીરસ્યું. ત્યારે બ્રહ્માનંદસ્વામી કહે કે, " મહારાજ ! આ ભાયાત્માનંદસ્વામી તો ઘી નહિ જમે ! મહારાજ કહે કે, " તમે મર્મ કરો છો, પણ ભાયાત્માંનંદસ્વામી અમારા હાથનું પીરસેલું ઘી જમે " એમ કહી બે ત્રણ વાર ઘી, સાકર, તથા ભાત, અને પછી દુધમાં સાકર ભાત પીરસી સાધુઓને જમાટી ખૂબ તૃપ્ત કર્યા. પછી અદીબા મુખવાસ લાવતાં મહારાજ તે જમીને અક્ષરઓરડીએ પધાર્યા. અને સાધુઓ સહુ સહુના આસને ગયા. (વાત ૨૮૧).

[૭]

સ. ગુ. શ્રી ભૂમાનંદસ્વામીની વાતોમાંથી ૧

(૧) સવંત ૧૮૬૨ ના મહા વદી ૧૨ ના દિવસે મહારાજ પ્રથમ વાર સિધ્ધપુર પધાર્યા અને સરસ્વતીના કાંઠે આંબલીઉમાં ઉતર્યા; ને સરસ્વતીમાં સ્નાન કરીને, પોતે થાળ જમીને, સર્વે સંતોને જમાડયા. પછે સાંજની સભા કરીને વિરાજમાન થયા, ત્યારે ગામના વિદ્વાન બ્રાહ્મણો આદિ ઘણા લોક દર્શને આવ્યા. તેને બ્રહ્માનંદસ્વામીએ ખૂબ કાવ્ય કીર્તન છપય છંદો બોલી વાતો સંભળાવી. મહારાજે પોતે તીર્થના મહિમા સંબંધી ધર્મ સબંધી તથા તીર્થમાં પાપ કરે તેના પ્રાયશ્ચિત સંબંધી સર્વે વાત કરીને લોકને સુખ આપતા હવા પછી રાત્રીના વિષે પોઢી જતા હવા બીજે દિવસે શિવરાત્રી જાણીને સર્વસંત અને સંઘને સાથે લઇ ગાજતે વાજતે બીંદુ સરોવરે સવારમાં પધાર્યા. ને તે સરોવરને વિષે સંતમંડળ તથા સર્વે સત્સંગી સહિત પોતે સ્નાન કરીને બ્રાહ્મણોને બહુ પ્રકારની દક્ષિણાઓ આપીને ઉતારે પધાર્યા. ને ત્યાં જઇ બ્રાહ્મણોની સભા કરીને તેમને ત્રાંબાના ચરૂ કરાવીને દાન કર્યું. બીજે દિવસે સંત અને સત્સંગી સહિત ગાજતે વાજતે શહેરમાં થઇને ' વડેશ્વર મહાદેવે ' પધાર્યા. ત્યાં દર્શન કરીને બ્રાહ્મણોને ઘોડાનું દાન કરતા હવા; ને સર્વેને દર્શન દેતા થકા ને પોતાના ઐશ્વર્યનો પ્રતાપ દેખાડતા થકા ઉતારે પધારતા હવા ને નિત્ય પ્રત્યે રાત્રીના વિષે 'નારાયણ ધુન' તાળીઓ પાડીને કરાવે તથા વાજીત્રો સાથે કીર્તન ભકિત અને રાસ મંડળ કરાવે. તે પ્રાતઃકાળ પર્યંત કરીને ન્હાવા જાય; ને પાછી સવારે સભા થાય. તેમાં બ્રહ્માનંદસ્વામી ઉપદેશની વાતો કરી

રમુજ કરી, તે વાતોમાં અમને જમતાં મજા આવતાં ખબર ન રહી; બહુજ જમ્યા. પછી અદીબાને કહ્યું કે, હવે જે હોય તે લાવો તો સાધુઓને જમાડીએ "પછી ભાત, ઘી ને દળેલી સાકર લાવ્યાં. તે મહારાજે સાધુને પીરસ્યું. ત્યારે બ્રહ્માનંદસ્વામી કહે કે, " મહારાજ ! આ ભાયાત્માનંદસ્વામી તો ઘી નહિ જમે ! મહારાજ કહે કે, " તમે મર્મ કરો છો, પણ ભાયાત્માંનંદસ્વામી અમારા હાથનું પીરસેલું ઘી જમે " એમ કહી બે ત્રણ વાર ઘી, સાકર, તથા ભાત, અને પછી દુધમાં સાકર ભાત પીરસી સાધુઓને જમાડી ખૂબ તૃપ્ત કર્યા. પછી અદીબા મુખવાસ લાવતાં મહારાજ તે જમીને અક્ષરઓરડીએ પધાર્યા. અને સાધુઓ સહુ સહુના આસને ગયા. (વાત ૨૮૧).

[૭]

સ. ગુ. શ્રી ભૂમાનંદસ્વામીની વાતોમાંથી ૧

(૧) સવંત ૧૮૬૨ ના મહા વદી ૧૨ ના દિવસે મહારાજ પ્રથમ વાર સિધ્ધપુર પધાર્યા અને સરસ્વતીના કાંઠે આંબલીઉમાં ઉતર્યા; ને સરસ્વતીમાં સ્નાન કરીને, પોતે થાળ જમીને, સર્વે સંતોને જમાડ્યા. પછે સાંજની સભા કરીને વિરાજમાન થયા, ત્યારે ગામના વિદ્વાન બ્રાહ્મણો આદિ ઘણા લોક દર્શને આવ્યા. તેને બ્રહ્માનંદસ્વામીએ ખૂબ કાવ્ય કીર્તન છપય છંદો બોલી વાતો સંભળાવી. મહારાજે પોતે તીર્થના મહિમા સંબંધી ધર્મ સબંધી તથા તીર્થમાં પાપ કરે તેના પ્રાયશ્ચિત સંબંધી સર્વે વાત કરીને લોકને સુખ આપતા હવા પછી રાત્રીના વિષે પોઢી જતા હવા બીજે દિવસે શિવરાત્રી જાણીને સર્વસંત અને સંઘને સાથે લઇ ગાજતે વાજતે બીંદુ સરોવરે સવારમાં પધાર્યા. ને તે સરોવરને વિષે સંતમંડળ તથા સર્વે સત્સંગી સહિત પોતે સ્નાન કરીને બ્રાહ્મણોને બહુ પ્રકારની દક્ષિણાઓ આપીને ઉતારે પધાર્યા. ને ત્યાં જઇ બ્રાહ્મણોની સભા કરીને તેમને ત્રાંબાના ચરૂ કરાવીને દાન કર્યું. બીજે દિવસે સંત અને સત્સંગી સહિત ગાજતે વાજતે શહેરમાં થઇને ' વડેશ્વર મહાદેવે ' પધાર્યા. ત્યાં દર્શન કરીને બ્રાહ્મણોને ઘોડાનું દાન કરતા હવા; ને સર્વેને દર્શન દેતા થકા ને પોતાના ઐશ્વર્યનો પ્રતાપ દેખાડતા થકા ઉતારે પધારતા હવા ને નિત્ય પ્રત્યે રાત્રીના વિષે 'નારાયણ ધુન' તાળીઓ પાડીને કરાવે તથા વાજીત્રો સાથે કીર્તન ભકિત અને રાસ મંડળ કરાવે. તે પ્રાતઃકાળ પર્યંત કરીને ન્હાવા જાય; ને પાછી સવારે સભા થાય. તેમાં બ્રહ્માનંદસ્વામી ઉપદેશની વાતો કરી

છંદ બોલે તે હજારો માણસો ફરતા ગઢની પેઠે ઉભા ઉભા સાંભળે એવી રીતે પાંચ દિવસ પર્યંત શ્રીજી મહારાજ લીળા કરતા હવા અને મુમુક્ષ જનોને વર્તમાન ધરાવતા હવા પછે બ્રહ્માનંદસ્વામીને કહે કે, તમો અમારા સાથે અમદાવાદ સુધી આવીને લુણાવાડે સત્સંગ કરાવા જાજો, એવી આજ્ઞા કરતા હવા ને નાનાભાઇ તથા બીજા સર્વે હરિભકતોને પોતાના પુરૂષોત્તમપણાને ગુપ્ત રાખવાને અર્થે એમ કહેતા હવા જે, 'અમને પરમેશ્વર કહેવા નહી; અમને તો તપસ્વિ કહેવા' ને બીજા સંત મંડળને પણ એવી રીતે ગામો ગામ વાર્તા કરવાની આજ્ઞા કરીને, પછે ત્યાંથી ચાલ્યા, તે ગામ બિલિયાના હરિભકતોને દર્શન આપીને ઊંઝે પધાર્યા. (વાત પાને ૩)

ઇતિ શ્રીપાર્ષદ કેસરભકત વિરચિતે શ્રી બ્રહ્મસંહિતા મધ્યે પ્રકરણ છઠે ધ. ધુ. શ્રી અયોધ્યાપ્રસાદજી મહારાજ સદગુરૂશ્રી દેવાનંદ સ્વામી સંવાદે વાર્તા પ્રકરણ તૃતીયો અધ્યાયઃ સમાપ્તઃ ॥૩॥

શ્રીજી

શ્રી અધ્યાય ૪ ચોથો

(૮)

સત્સંગમાં કંઠસ્થ સાંભળેલી વાતો (૧૭)

(૧) કોઇક દિવસ મુકતાનંદસ્વામીને અને બ્રહ્માનંદસ્વામીને શ્રીહરિ એમ કહેતા હવા કે "તમારો તો નિશ્ચય હું રખાવું છું ત્યારે રહે છે. એમ કહીને વળી એમ બોલ્યા જે જેમ તમે ત્યાગી છો તેમ અમે પણ ત્યાગી છીએ. પણ જો અમે બે ચાર બાયડીઓ રાખી હોય, અને તેના છોકરાંઓ પણ

ઘણાં થાય. તેને તેડીને ફરતા હોઇએ, રમાડતા હોઇએ, અને તે અમારા ખોળા બગાડી × મુકતા હોય, તો તે તમને ઠીક પડે ?" મુકતાનંદસ્વામી કહે કે, "જેવું આમ દેખે ઠીક પડે છે તેવું તો ન પડે." પછી બ્રહ્માનંદ-સ્વામીને પૂછતાં તેઓ કહે કે, "અમે તો તમારાં છોકરાંઓ રમાડવા મંડી પડીએ જેમ લોકમાં વાંઢા હોય તે લોકનાં છોકરાંઓ રમાડે તેમ" એમ કહીને મહારાજને હસાવ્યા.

(૨) એકવાર ગઢપુરમાં મહારાજ ખાંડનો શીરો પીરસતા હતા. તે વારંવાર પંકિતમાં ફર્યા પછે બ્રહ્માનંદસ્વામી કહે કે, "હે મહારાજ ! તમો જેટલો જમો એટલો અમે જમીએ." એમ કહીને મહારાજને શીરો જમાડવા સારૂ હોડ બાંધ્યો, એટલે મહારાજે એક મોટી તાંશળી ભરીને બ્રહ્માનંદસ્વામીના પતરમાં શીરો પીરસ્યો. અને એક મોટી તાંશળી ભરીને કપીલેશ્વરાનંદસ્વામીના પતરમાં પીરસ્યો, તે વીરભદ્રનો અવતાર કહે-વાતા તેથી તે જમી ગયા અને કહે કે, "હજુ એક તાંસળી ભરીને બીજી વાર લાવો અને મહારાજને કહે કે તમે પણ તેટલો જમો." એટલે મહારાજે એક મોટી તાંસળી ભરીને બીજી વાર તેના પતરમાં શીરો પીરસ્યો; અને બોલ્યા જે, "અમારાથી તો આટલો બધો શીરો ન જમાય. "ત્યારે બ્રહ્માનંદ-સ્વામી કપીલેશ્વરાનંદજીને કહે કે, "શાબાશ છે, વીરભદ્ર તુંને ! તેં તો મહારાજને હરાવ્યા."

(૩) ગઢપુરમાં એક વખતે શ્રીજી મહારાજે ગમાનજી પાળાને મુકતાનંદસ્વામીને અને બ્રહ્માનંદસ્વામીને એક રાત્રે બોલાવા મોકલ્યા. તેથી તે ગુમાનજીએ મુકતાનંદસ્વામીને આવીને કહ્યું કે; 'સ્વામી, તમોને શ્રીજી મહારાજ તેડાવે છે.' ત્યારે સ્વામી પુસ્તક વાંચતા હતા તે બાંધીને ઉઠયા એટલે ગુમાનજી કહે કે, 'હું બ્રહ્માનંદસ્વામીને બોલાવતો આવું.' ત્યારે મુકતાનંદસ્વામી કહે કે, 'તેઓ તો સદાય મહારાજની પાસે જ છે; ચાલો' પછી તેઓ મહારાજ પાસે આવ્યા. ત્યાં બ્રહ્માનંદસ્વામીને બેઠેલા જોયા. એવી રીતે મોટાઓનો મહિમા મોટાઓ સમજે.

(૪) એક વખત દરબારના ચોકનાં ખાટલા ઢળાવી એકેક ખાટલે ચાર ચાર સંતોને જમવા બેસારી, એક મોટા થાળમાં ખીરંજ, પુરી, શાક, વગેરે પીરસી, ચાર જણા વચ્ચે દરેકને મેલાવ્યો અને મહારાજ તેમાં

× હંગતાં મુતરતાં હોય.

વારંવાર પીરસતા જાય. ત્યાં સંતો વારમવાર પાણી પીવા માંડ્યા, એટલે શ્રીજી મહારાજ કહે કે, "સંતો પાણી થોડું પીજો." એમ કહી વારમવાર પંકિતમાં ફરીને સંતોને ખૂબ જમાડ્યા. પછે બ્રહ્માનંદસ્વામીએ કોઈકને પુછ્યું જે, 'માહી ઓરડામાં વસ્તુ કંઇ ખુટે તેમ છે? (ઓછી છે?)' ત્યારે તેણે કહ્યું કે માંહી પુરીઉં થઇ રહેવા આવી છે. એટલે બ્રહ્માનંદ સ્વામી કહે કે, 'હે મહારાજ! એકલું ગળ્યું શું ભાવે?' પછી મહારાજ પુરીઉં લેવા ગયા. પણ પુરીઉં થઇ રહી હતી, તે બીરંજ લાવ્યાને પીરસ્યો ત્યારે વળી બ્રહ્માનંદસ્વામી કહે કે, "મહારાજ! એકલું ગળયું શું ભાવે?" પછી મહારાજે ભાત લાવીને પીરસ્યો, અને ઉપર દુધ શાકર પીરસ્યાં. પછી સૌ સંતોએ ચળુ કર્યાં. એમ સ્વામીએ રમુજ કરી.

(૫) વીશનગરમાં નારાયણ કંસારાને અંતકાળ વખતે મહારાજ ધામમાં તેડી જવા બ્રહ્માનંદસ્વામી સાથે આવ્યા; ત્યારે તે કંસારે મહારાજને પ્રાર્થના કરી કે, "હે મહારાજ હું તો હમણાં જ હજી પરણ્યો છું. માટે મને હમણાં મેલી જાવ તો ઠીક" ત્યારે મહારાજ કહે, "તારી આવરદા નથી" ત્યારે બ્રહ્માનંદસ્વામી કહે કે, "હે મહારાજ! એની સ્ત્રીની અર્ધી આવરદા તેને આપીને તેને મેલી જાઇએ. તેથી શ્રીજી મહારાજ સ્વામીના વચને તેને મેલી ગયા.

(૬) એક વખત ગઢડામાં અદ્‌ભૂતાનંદસ્વામી એક પુસ્તક લખાને આવ્યા; એટલે મહારાજે તેને થાળ આપ્યો, તે લઇને તેઓ ચાલ્યા, ત્યારે બ્રહ્માનંદસ્વામીએ કહ્યું કે, "હે મહારાજ આ દાસને કાંઇ મળશે?" ત્યારે મહારાજ કહે કે, "આજે દાસને કાંઇ નહિં મળે દાસને નિત્ય મળે છે. ને આ સાધુ પુસ્તક લઇને આવ્યા. તેને નિત્ય કયાં મળે છે? તે સારૂ દાસે તાણ કરવી નહીં. ત્યારે બ્રહ્માનંદસ્વામીએ જાણ્યું જે આજે મહારાજની પ્રસાદી નહીં જડે, પછી સ્વામીશ્રી અદ્‌ભૂતાનંદજીસ્વામી પ્રેત્યે બોલ્યા જે; અદ્‌ભુતાનંદસ્વામી જેવા દયાળુ સાધુ તે મને પ્રસાદી આપ્યા વિના કાંઇ એકલા લઇને ખાય? એકલા ન જ ખાય! એ તો જરૂર આલે" પછી અદ્‌ભૂતાનંદસ્વામીએ થાળ હેઠો ઉતારીને. વાટકો ભરીને થાળમાંથી પ્રસાદી બ્રહ્માનંદસ્વામીને આપી, ત્યારે મહારાજ હસીને કહે કે, "કેવા દાસ ખંધા છે? જે ગરીબ સાધુ પાસેથી પણ પ્રસાદી લીધી" ત્યારે બ્રહ્માનંદસ્વામી કહે એ તો બહુ જ દયાળુ છે;

તે દીધા વગર રહેજ નહીં." ત્યારે મહારાજ હસીને બોલ્યા જે, વાટ પડાવવી એ ઠીક નહી!" ત્યારે બ્રહ્માનંદસ્વામી કહે કે, "વાટ પડાવી કે રાજી કરીને લીધી?' એવી રીતે રમુજ કરીને મહારાજ, વાસુદેવ નારાયણના ઓરડામાં જઇને પોઢયા, અને બ્રહ્માનંદસ્વામી આદિક સૌ સંતો પોત પોતાને આસને ગયા,

(૭) કોઈ સમયે એક બાઈએ આવીને મહારાજને પગે લાગી અને ચરણ સ્પર્શ કર્યો; એ મહારાજને સારૂં ન લાગ્યું તેથી મહારાજે સોટી લઈને તેના બરડામાં મારી ને પછી પોતે મોઢા ઉપર લુગડું ઓઢી સુઈ ગયા, અને બોલ્યા કે, "બ્રહ્માનંદસ્વામી. અમને રીસ ચડી છે.' ત્યારે બ્રહ્માનંદસ્વામી કહે કે, મહારાજ! તમારી રીસ તો દુધનો ઉફાણો છે!" ત્યારે મહારાજે મુકતાનંદસ્વામીને કહ્યું કે, "આ બ્રહ્માનંદસ્વામી અમારી રીસની ઠેકડી કરે છે." ત્યારે મુકતાનંદસ્વામી હાથ જોડીને કહે કે, "મહારાજ! એ સ્વામી ઠીક કહે છે." પછે મહારાજ કહે કે, "મુકતાનંદ સ્વામીએ કહ્યું તો હવે ઠીક." પછી મહારાજ કહે કે, બ્રહ્માનંદસ્વામી તમે દુધનો ઉફાણો કહ્યો તે કેમ કહેવાય? "ત્યારે બ્રહ્માનંદસ્વામી કહે કે, દુધ ઉફાણે આવ્યું હોય, એટલે પાણી નાખે કે તરત બેસી જાય; પણ તમે તો અમને સમજાવવા સારૂ કહો છો. પણ તમારામાં તો કોઈ પ્રકારનો દોષ નથી."

(૮) ગઢડા પાસેના સુખપર ગામના હરિભકતો શ્રીજી મહારાજને તાણ કરીને પોતાને ગામ તેડી ગયા. ત્યાં વીવાહ હોવાથી ઘણાં માણસો ભેળાં થયાં હતાં, અને બાઈઓ સામસામા 'ફટાણા'ની રમઝટ બોલાવતાં તે સાંભળીને મહારાજ ઉદાસ થયા અને ત્યાં રહેવાનું નહીં ગમતાં વગર પુછે છાંના માના ત્યાંથી અચાનક રાત્રીમાં ચાલી નીકળ્યા! તથા ગઢડાના પાદરમાંથી પણ રાત્રીના વખતે છાના નીકળીને કરીયાણી થઇ સાળીંગપુરથી પણ છાના નીકળી બગડ ગામે થઇને લીંબલી ગામે છાના આવ્યા, ત્યાં સગરામ ભગત (વાઘરી)ના કુબામાં સંતાઈને રાત્રી રહ્યા. સુખપરના હરિભકતો ઠેઠ ગઢપુર સુધી પાછળ આવ્યા અને મહારાજની પુછા કરી મહારાજ વયા ગયાનું સાંભળી દાદાખાચર તથા બાશ્રી જીવુબા અને લાડુબા આદિક બાઇઓએ અન્ન ખાવાં બંધ કર્યાં અને કહેવા લાગ્યાં કે, "મહારાજ જરૂર ઉદાસ થઇને વનમાં વયા ગયા હશે. માટે મહારાજને ઝટ ગોતી લાવો.

જ્યારે મહારાજનાં દર્શન થાશે ત્યારે અમે સૌ અન્ન લઈશું.” પછી બ્રહ્માનંદસ્વામી દશબાર સાધુઓ સાથે ગોતવા નીકળ્યા, તે કારીયાણી સાળંગપુર થઇ લીંબલીએ આવી ત્યાંના ચોરામાં ઉતર્યા ત્રણ દિવસથી સહુ સાધુઓ પણ ભુખ્યા હતા. ત્યાં મુળજીશેઠ બજારમાં નીકળ્યા, તેણે બ્રહ્માનંદસ્વામીને દીઠા; એટલે ચોરા ઉપર જઇ દંડવત કરી પગે લાગીને બેઠા અને કહ્યું કે; “સ્વામી ! ઓચિંતા આંહી કેમ આવી ચડયા ? “ત્યારે સ્વામી કહે કે, મુળજી ! શ્રીજી મહારાજ રીસાઇને આ તરફ આવ્યાના વાવડ થયા છે, તો તમો મહારાજનો પતો ક્યાંક મેળવી આપો.” એ સાંભળી મુળજી શેઠ કહે કે, “ભલે સ્વામી ! હું મહારાજનો તપાસ કરી તમને ખબર કરૂં છું. મુળજીને મહારાજ આવ્યાના ખબર હતા, પણ મહારાજે ના પાડી હતી કે કોઇને વાત કરીશ નહીં. પછી શેઠે સગરામ (વાઘરી) ભગતના કુબે જઇને મહારાજને વાત કરી જે, “બ્રહ્માનંદસ્વામી તમને ગોતવા નીકળ્યા છે, તે આંહી આવી ચોરામાં ઉતર્યા છે, અને તે ત્રણ દિવસના ભુખ્યા છે. ત્યારે શ્રીજી કહે કે તેમને ખવરાવો.” પછી સ્વામીને તે દિવસે એકાદશી હોવાથી ઉપવાસ હતો; તેથી ફરાળ માટે તલને ગોળ લાવી આપ્યાં. તેનું સહુ સાધુઓએ ફરાળ કર્યું. પછી શ્રીજી મહારાજે સ્વામીને તેડાવ્યા, તેથી સ્વામી એક સાધુને સાથે લઇ સાગરામને કુબે ગયા. ત્યાં મહારાજનાં દર્શન થતાં દંડવત કરી પગે લાગી પ્રાર્થના કરી કે “મહારાજ ! ગઢડા બાયુંએ અને દાદાખાચર આદિ મોટા હરિભકતોએ તથા સાધુઓએ આજ ત્રણ દિવસથી અન્ન મેલી દીધાં છે. માટે હવે ચાલો ગઢડે, હાથી કુબામાં ન હોય.’ આમ કહીને મહારાજનું કાંડુ ઝાલી કુબામાંથી બહાર લાવી સૌ સંતો સાથે મહારાજને ગઢપુર તેડી લાવ્યા ત્યારે સહુએ મહારાજનાં દર્શન કરીને અન્ન લીધાં. સાંજે સ્વામીએ કીર્તનમાં ગાયું કે * જેને ધીરે રજની તમે જાગ્યા, કોણ હતી તેની જાડતલી ? વ્હાલા પુછું એક વાતડલી.”

(૯) + એક વખત ગામ કારેલામાં મુકતાનદસ્વામી તથા બ્રહ્માનંદ-

---

* આગળ આવી ગયેલી કાણોતરની લીળામાં પણ આ કીર્તન આવેલું છે; તે પાઠાંતર છે. પણ એ કીર્તન સગરામ વાઘરીના કુબે રાત રહ્યા તેને વધું બંધ બેસતું છે

+ આ વાત પણ આગળ આવી ગઈ છે, પરંતુ તેમાં ને આમાં ઘણો ફેરફાર હોવાથી પાઠાંતર જાણીને લખવામાં આવી છે.

સ્વામી બન્ને આવ્યા. તે ગામનો બાવો ઘણો જ દ્વેષી હોવાથી તેની જગ્યામાં બંનેને તેડી ગયો; અને બહુ જ હેત બતાવી આસન આપી બેસાર્યા. પછી કમાડ બંધ કરીને એક છરો પાણા ઉપર ઘસતો જાય અને બોલતો જાય કે, "સાલે મુંડીએ, સબ દેશ બગાડ દીઆ. જીવનમુક્તા બડા પાખંડી હૈ. આજ ઠીક મુંડીઆ હાથ આયા હે, યે દોનુંકા નાક કાન કાટના હૈ," એમ કહેતો જાય ને છરો ઘસતો જાય. ત્યારે બ્રહ્માનંદસ્વામીએ મુક્તાનંદસ્વામીને કહ્યું કે, "સ્વામી, આ બાવો જરૂર આપણા નાક કાન કાપશે." મુક્તાનંદસ્વામી કહે કે, "આ દુનિઆમાં નબળાં કામ કરે તેના નાક કપાય છે; તો આપણાં તો ભગવાન અર્થે કપાય છે ? માટે ભગવાનને સંભારી કીર્તન બોલો," પછી બન્ને કીર્તન ગાવા લાગ્યા. તે સાંભળીને તે ગામનો મુખી રાઘવજત હતો તે ત્યાં આવ્યો ને કમાડ ઉઘાડવા કહ્યું. ત્યારે બાવો બોલ્યો કે "યે મુંડીયા દોનુંકા નાક કાન કાટના હે. અબ કમાડ નૈ ખોલું !" જત કહે "સાલા ઉઘાડ નહિં તો કમાડ ભાંગી નાખીશ." એમ કહી કમાડને પાટું મારતાં બાવે આવી કમાડ ઉઘાડયાં; ને સ્વામીને પગે લાગી ભજન સાંભળ્યાં એટલે સ્વામી કહે કે, આ બાવો તમારા ગયા પછી અમારાં નાક કાન જરૂર કાપશે. છરો ઘસી તૈયાર રાખ્યો છે." તે સાંભળી તે રાઘવજત કહે કે"તે બાવાનો શ્યો ભાર છે." એમ કહી બાવાને કહ્યું કે, "હરામખોર ! સાલે, જો સંતનાં નાક કાન કાપવાનું તું કહીશ તો હું તારા નાક કાન કાપી નાખીશ. એમ કહી બંને સંતોને તે જગ્યામાંથી બહાર લાવીને પોતે સાથે ચાલી સામેના ગામ સુધી મેલવા ગયા. પછી બન્ને સદગુરૂઓ રાજી થઇને કહે કે,"તમે જે માગો તે અમે આપીએ." પછી તે જત કહે કે, "મહારાજ ! મારી કોઠીમાંથી જાર ખુટે નહીં, તે હું માંગુ છું" ત્યારે તે બંને સદગુરૂઓ કહે કે, "જા, અમારા ગુરૂના પ્રતાપે તારી કોઠીમાંથી જાર નહિં ખુટે. સાણેથી દાણા કાઢજે અને અંતકાળે અમે બંન્ને તને તેડવા આવશું." અવું પક્ષ રાખ્યાનું ફળ તેને આપ્યું.

(૧૦) શ્રીજી મહારાજે 'બ્રહ્માનંદ સ્વામીને કહ્યું કે, "તમે તમારા મંડળ સહિત ધ્રાંગધ્રા જાવ ! અને ત્યાં ત્રણ દિવસ રહેજો અને સ્વામિનારાયણ ભગવાનનો અવતાર છે, માટે તેનો આશરો કરશો તો કલ્યાણ થશે, એવી વાત કરીને અમારી પ્રસિદ્ધિ કરજો." પછી સ્વામી પોતાની સાથે સાઠ સાધુઓનું મંડળ લઇને ધ્રાંગધ્રા પધાર્યા ને ત્યાં 'રામમહોલ'માં ઉતર્યા. સ્વામીએ પોતાના સાધુઓને સમજાવેલ કે, "અહીં ત્રણ દિવસ આપણે રોકાવું

છે. માટે છાનું ભજન કરજો. રામમહોલના મહંતબાવાને ખબર પડવા દેવી નથી. પછી રામમહોલના બાવાએ તીર્થવાસી સાધુ જાણીને ઉતારા કરાવ્યા ને શીરાપુરીની રસોઇ કરાવીને બે દિવસ ખુબ જમાડયા બીજા દિવસની રાત્રે એક હિંદુસ્તાની સાધુ સ્વામીના મંડળમાં હતા, તે વેલા ઉઠી લઘુ કરવા જતાં અંધારામાં ઠેબાં ખાતાં સ્વામિનારાયણ, સ્વામિનારાયણ, નામ લેવાઇ ગયું તે મહંતબાવાએ સાંભળતાં જાણ્યું કે આ તો રામાનંદી સાધુ નથી, પણ સ્વામિનારાયણીયા લાગે છે. પછી તે બાવે સ્વામીને જગાડીને કીધું કે "અત્યારે ને અત્યારે તમે અમારી જગ્યા બહાર નીકળી જાવ. ત્યારે સ્વામી કહે કે, "અમે અત્યારે રાત્રીમાં બહાર નીકળશું નહિં સવારે નીકળશું. "ત્યારે બાવે તે વખતે જઈને દરબાર પાસે કહ્યું કે મારા રામમહોલમાં સ્વામિનારાયણના સાધુ પેસી ગયા છે, તેને બહાર કાઢો. તે અત્યારે નીકળતા નથી. ત્યારે દરબારે કહેવરાવ્યું કે, "સવારે તેઓ નીકળશે.' એટલે તે બાવો કહે કે "ના અત્યારે ને અત્યારે તેને ત્યાંથી કાઢી મેલો." પછી દરબાર કહે કે, "તઓ સવારે નીકળશે; પણ તારે બહુ ઉતાવળ હોય તો તેઓ પણ સાધુ છે, તો તેને જગ્યાની કુંચીઓ આપી દીયો ને તમે નીકળી જાવ આવું સાંભળીને તે બાવો પાછો આવ્યો. ત્યાં પરોઢિઉં થતાં સ્વામી સાધુઓ સહિત જગ્યાની બહાર રામમહોલની ઓસરી ઉતરાદી છે, ત્યાં ઉતરી નાઈ ધોઇ પુજા કરી ઠાકોર જમાડયા અને દિવસ ઉગ્યે ત્યાંથી ચાલી નિકળ્યા તે ચાલતાં હરિપરા પાસે એક વાવ છે ત્યાં આવ્યા. ત્યાં રામમહોલ વાળો એક બાવો પછવાડેથી એક તલવાર લઇને લુંટવા આવ્યો. તે તલવાર હેઠી મેલી, બન્ને હાથે સાધુઓની ઝોળીઓ લુંટવા લાગ્યો. તો તેમાંથી શું નીકળે ? ઠાકોરજી ની પૂજાની પેટી અને વસ્ત્ર હતાં પછી બ્રહ્માનંદસ્વામી કહે કે. "બાવાજી, તમારા આ હથીયાર નીચે પડેલ છે, તે તમારી પાસે હાથમાં રાખીને પછે લુંટો નહીં તો અમારા આ ૬૦ સાધુઓમાં શૂરવીર ઘણાક છે તે તમારી જ તરવારથી તમારૂં માથું કાપશે. (એમંડળમાં દેવીવાળા મગનીરામ પણ ભેળા હતા. તે ઘણા રાતા પીળા થતા હતા તેને જોઇને સ્વામીએ તે બાવાને કહેલ હતું) પછી બાવો પાછો ચાલ્યો: ગયો; ને સ્વામીએ તે મગનીરામ દેવીવાળાને સાધુના ધર્મ સંભળાવી શાન્ત પાડયા ને ત્યાંથી ચાલ્યાને સંતરામગ્રી ગામે આવ્યા ત્યાં શ્રીજી મહારાજ બીરાજે છે, તેવા ખબર થતાં સહુ તે ગામમાં ગયા ને મહારાજને દંડવત કરી પગે લાગી સ્વામીએ બધી વાત કરી, તેથી મહારાજ સહુ સંતોને બાથમાં લઇને મળ્યા, અને બહુ જ વખાણ કરવા લાગ્યા કે,

"તમે કદરજ જેવા, સનકાદિક અને નાદરજી જેવા છો, માટે તમને આ બ્રહ્માંડમાં કોઇ નહીં જીતે તમારી ક્ષમા વડે શત્રુ માત્ર નાશ થઇ જશે, અને તમારા દ્વેષી અસુરોનો પણ નાશ થઇ જશે.

(૧૧) સદગુરૂ શ્રી અવિનાશાનંદસ્વામી કૃત શ્રી બ્રહ્માનંદસ્વામીનો

દોહો

બ્રહ્મમુનિ ભાનુ સમ, મુકત, પ્રેમ, દો ચંદ,
ઔર કવિ ઉડુગન સમા, કહે અવિનાશાનંદ.

(૧૨) એક વખત શ્રીજી મહારાજ રીસાયા, તે કોઇથી પાસે જવાય નહીં, કોઈને બોલાવે નહીં, જમવા પણ આવે નહીં. આમ બપોરના બે વાગ્યા સુધી કોઇએ દરબારમાં ખાધું નહીં. પછી દાદાખાચરના સસરા પક્ષે શાળા નાગમાલા નામના જાડા કાઠી દાદાખાચર ભેળા રહેતા હતા તે બીતા બીતા મહારાજ પાસે જઇને "જમવા પધારો" તેમ કહે. ત્યાં મહારાજ તેના સામા ડોળા કાઢે, એટલે તે પાછે પગે પાછો ભાગે અને અંગ મરોડીને કેટલાં એક ટીંખળ કરી પાછો કહેવા જાય. ત્યાં વળી મહારાજ ડોળા કાઢે. એટલે તે પાછો ભાગે વળી અંગ મરોડી કેટલાક ટીંખળ કરે પણ મહારાજ રાજી ન થાય તે વાતની ખબર દાદાખાચરે બ્રહ્માનંદસ્વામીને કરી. તેથી સ્વામીએ મહારાજને મનાવવા માટે બાવાના જેવો વેશ લીધો શરીરે રાખ ભુંસી અને કેડે સીંદરી પરોવી ઠીકરાના પાટુડા-દોણુકા-લોટકા ને નાંનાં હાંડલાં બાંધ્યાં; પગે ઘુઘરા બાંધ્યા, તેમજ કેડે ઘુઘર માળ બાંધી, અને મોટુંને જાડું હરણનું શીંગડું ઘોકા જેવું લીધું. માથે ભીંડીની જટાઅને ભીંડીની ડાઢી બાંધી, હાથમાં એક ચીપીઓ લીધો અને એક ભગવી ધજાનું નિશાન લીધું, એવે વેશે મહારાજ પાસે આવીને મહારાજને નમસ્કાર કરીને બોલવા માંડયા જે, "નમો સહજાનંદને, નમો મુકતાનંદને, નમો નિત્યાનંદને, નમો નાગમાલાને, નમો નાગમાલાના ચુલાને, અને નમો નાગમાલા કુલાને'! એમ બોલી નાગમાલા પાસે જઈ, કેડે બાંધેલાં હાંડલાને ઘોકો માર્યો કે તે હાંડલું નાગમાલો વાંકો વાંકો હાલી ટીંખળ ડીલ મરોડીને કરતો હતો, તેના માથે ફોડયું. વળી સ્વામી નાગમાલાને પ્રદક્ષિણ ફરીને, ઉપર પ્રમાણે ફરી બોલીને વળી ઘોકો, મારી બીજું હાંડલું તેના માથે ફોડી ઘુઘરા બજાવે અને ચીપીઓ પછાડે નાગમાલો ભાગે તો તેને પકડી તેજ જગ્યાએ પાછો લાવી ઉભો રાખી પ્રદક્ષિણા કરીને ઉપર પ્રમાણે બોલે એમ ત્રીજી વખત સ્વામી

બોલ્યા કે, "નમો સહજાનંદને, નમો મુકતાનંદને નમે નિત્યાનંદને, નમો નાગમાલાના ચુલાને, નમો નાગમાલાના કુલ્લાને ! એમ બોલી માથે હાંડલુ ફોડી ઘુઘરા ખખડાવી ચીપીયો પછાડી આલેક ! એમ ઉચ્ચે સાદે બોલ્યા. ત્યારે શ્રીજી મહારાજ હસીને બોલ્યા! જે, સ્વામી આવુ શું બોલ્યા ? ત્યારે સ્વામી કહે કે, મહારાજ ! આ નાગમાલાના પદનું એવુંજ નામાચરણ વળે છે. જુવોને હજી આ નાગામાલો કેવો પાછે પગે ચાલી ઢીંઢું મરડીને નાચ કરે છે. એમ કહીને સ્વામી નાગમાલાને પકડવા દોડયા તે તેને ઝાલીને તેના માથે વધેલાં હાંડલાં દોણકાં કુરડાઓ વગેરે ધોકા મારી મારીનેં તમામ ફોડી ઠીકરાંનો એક મોટો ઢગલો કર્યો; અને મહારાજને વિનંતી કરી કે, મહારાજ હવે તો રોંઢા ટાણું થયું છે; તો આ અલેકીઆ બાવાને કૃપા કરી થાળની પ્રસાદી આપો. એમ બોલી ઉંચે સાદે ત્રણવાર આલેક આલેક આલેકની ગર્જના કરી તાંડવ નૃત્ય કર્યું એથી મહારાજ ખૂબ હસ્યા. પછે દરબારમાં જમવા પધાર્યા અને શ્રી બ્રહ્માનંદસ્વામી ગંગાજળીએ જઇને ન્હાયા ને ત્યાં લુગડાં બદલાવી મહારાજ પાસે આવી દંડવત્ કર્યા. એટલે મહારાજે પ્રસાદીનો થાળ આપ્યો. અને કહે કે, "સ્વામી ! આમાંથી નાગમાલાને પ્રસાદી દેજો." એટલે સ્વામી કહે કે, "ના મહારાજ ! દાખડો મારો છે; એને તો મેં ઘણાંય હાંડલાં, દોણકાં, પાટુડાં, કુરડા, વગેરે દીધા છે." પછી મહારાજે નાગમાલાને બોલાવી બીજી પ્રસાદી આપી. એવી રમુજ કરીને મહારાજની ઉદાસી ટાળી રાજી કર્યા હતા.

શ્રીજીને સર્વોપરી સમજવામાં શ્રી બ્રહ્માનંદસ્વામી સદ્ગુરૂ શ્રી નિત્યાનંદસ્વામીના પક્ષમાં રહ્યા તે હકીકત

(૧૩) સત્સંગી જીવન લખાતી વખતે શ્રીજી મહારાજના સ્વરૂપનું નિરૂપણ કરવા વખતે સદ્ગુરૂ શ્રી નિત્યાનંદસ્વામીએ શ્રીજી મહારાજને સર્વ અવતારના અવતારી, સર્વ કારણના કારણ, પૂર્ણ પુરૂષોતમ નારાયણ, સર્વોપરી સમજીને લખવા આગ્રહ કર્યો; પણ શ્રીજી મહારાજે તેમ લખવાની ના પાડી. તેથી શ્રીજીની આજ્ઞા મુજબ દિનાનાથ ભટે પણ અન્ય અવતારો (રામ કૃષ્ણાદિક) જેવા લખ્યા. એ વાતની જાણ શ્રી નિત્યાનંદસ્વામીને થતાં સ્વામીએ ભટજી પાસે આવી લખેલાં પાનાં વાંચવા લીધાં ને તે વાંચીનેં તે પાનાંઓ ફાડીને ફેંકી દીધાં. તેથી ભટજી કહે કે, સ્વામી, મારો દાખડો શ્લોકો રચવાનો એળે ગયો ને શ્રીજી મહારાજ ઠબકો દેશે તે વળી જુદો. ત્યારે સ્વામી કહે કે ભલે ઠબકો દીએ; પણ હું તેમ લખવા નહિ દઉં. જો મારી આજ્ઞા વિના તમો પણ

લખશો તો હું તમને આંહીથી કાઢી મેલીશ અને મહીસાગરને ઓળંગીને (આમોદના હોવાથી) આ બાજુ આવવા નહીં દઉં." એપછી સર્વે હકીકત ભટજીએ શ્રીજી મહારાજને કહી સંભળાવી. તેથી શ્રીજી મહારાજે સંતોના આસને આસને ફરીને પુછ્યું જે, નિત્યાનંદ સ્વામી અમારા સામા પડ્યા છે ! તમે અમારા પક્ષમાં રહેશો કે તેમનો પક્ષ રાખશો ?" ત્યારે સર્વ સંતોએ કહ્યું કે "હે મહારાજ, અમે તો તમારી આજ્ઞાને આધિન છીએ. તમારા વચનમાં અને તમારા રાજીપામાં અમે કલ્યાણ માન્યું છે." એમ સાંભળી મહારાજ આસને પધાર્યા. તે પછી જ્યારે અર્ધી રાત્રી ગઇ ત્યારે ડુંગરજી પાર્ષદને મોકલી સદ્ગુરુ શ્રી મુકતાનંદસ્વામીને અને સદ્ગુરુ શ્રી બ્રહ્માનંદસ્વામીને પોતાની પાસે તેડાવ્યા. તેઓ બંને આવ્યા પછી શ્રીજીએ કહ્યું કે, "આ નિત્યાનંદસ્વામી અમારા સામા પડ્યા છે. તેનું હવે કેમ કરવું ?" ત્યારે મુકતાનંદસ્વામી કહે કે, "હે મહારાજ ! જેમ આપની મરજી હોય તેમ કરો." તે સાંભળી બ્રહ્માનંદસ્વામીએ શ્રી મુકતાનંદસ્વીમીને કહ્યું કે, "સ્વામી નિત્યાનંદસ્વામી કહે છે તેમ કરવાનું કહોને? ત્યારે શ્રી મુકતાનંદસ્વામી કહે કે, "મારાથી એમ ન કહેવાય. તમે કહો." ત્યારે બ્રહ્માનંદસ્વામી કહે જે,"મહારાજ મને પુછે તો તો હું મહારાજને એમજ કહું." તે સાંભળીને શ્રીજી મહારાજ કહે કે, "અમારે તો એટલું જ પૂછવાનું છે કે, "તમે અમારા પક્ષમાં રહેશો ? કે, નિત્યાનંદસ્વામીના પક્ષમાં રહેશો ? એ કહો. ત્યારે શ્રી બ્રહ્માનંદસ્વામી બોલ્યા જે, "મહારાજ નિત્યાનંદસ્વામીનું કહેવું સાચું છે. તેથી મારો આત્મા તો નિત્યાનંદસ્વામીના પક્ષમાં છે અને આ દેહને તો આપનાજ પક્ષમાં રાખવો પડશે." પછી શ્રીજી મહારાજ બોલ્યા જે, "અમારે દેહનુંજ કામ છે; આત્મા ભલે નિત્યાનંદસ્વામીના પક્ષમાં રાખો." એમ કહી બન્ને સદગુરૂઓ આજ્ઞા મળતાં પોતાને આસને ગયા.

સવારે સભા કરી મહારાજે આજ્ઞા કરી જે,"જે સંતો અમારા વચનમાં તત્પર હો અને અમારા પક્ષમાં રહેવા રાજી હો, એટલા સંતો અમારી પાસે આવીને બેસો. અને જેને નિત્યાનંદસ્વામીના પક્ષમાં રહેવું હોય, તે ભલે તેમના ભેળા બેસે. કોઇ અમારી મહોબતમાં તણાસો નહીં." ત્યારે સહુ સંતો મહારાજની પાસે જઈ બેઠા. તેથી "નિત્યાનંદસ્વામી એકલા થઇ રહ્યા

શ્રીજી મહારાજ કહે"નિત્યાનંદજી ! હવે તમો એકલા થઇ રહ્યા ! અમારૂં માનો અને જેમ લખીએ તેમ હા પાડો. આ બધાય અમારૂં વચન

માને છે ને તમે નથી માનતા. તો એગાંથી ઠીક નહિં થાય." ત્યારે **નિત્યાનંદસ્વામી** કહે કે, "મહારાજ હું પણ આપના વચનામાં જ છું. કદાચ આપની મોટપ કહેતાં દુઃખ આવશે તો તે હું સહન કરીશ પણ બીજા અવતારો જેવું આપનું વર્ણન લખવા નહિ દઉં.' પછી મહારાજે પાર્ષદ ભગુજીને અને ડુંગરજીને આજ્ઞા કરી કે, "આ **નિત્યાનંદસ્વામી** અમારૂં વચન માનતા નથી ને અમારા આડા આવે છે, તેથી તેનું સત્સંગમાં કામ નથી. માટે તમો અમારે વચને કરીને તમારા બીજા પાર્ષદો સાથે લઇને તેઓને મહા વિકટ **વનમાં** મેલી આવો કે તે પાછા આવે નહીં. તેને અમો દેસવટો દઇએ છીએ." **શ્રીજી** આજ્ઞા શિરે ચઢાવી બન્ને પાર્ષદો **નિત્યાનંદસ્વામી** પાસે આવ્યા ને કહ્યું કે, 'સ્વામી, ઉઠો ! તમને વનમાં મેલી આવવા (દેશવટો દેવા)ની **શ્રીજી** મહારાજની આજ્ઞા થઇ છે.

સુરોખાચર ત્યાં બેઠા હતા, તે ને ઉપરની વાત સાંભળીને **શ્રીજી** મહારાજને કહ્યું કે 'હે મહારાજ ! આ પાર્ષદો જંગલના અજાણ્યા છે, તે ક્યાં મેલી આવશે ? માટે જો આપ આજ્ઞા કરો તો હું મારા દસ **પસાયતાઓ આવા** કામમાં બહુજ કુશળ છે, તે સ્વામીને ઘોડે બેસારીને પોતે પણ ઘોડે ચડીને અઘોર જંગલ (ગીરમાં)માં મેલી આવે.' * ત્યારે **બ્રહ્માનંદસ્વામી** કહે કે, 'મહારાજ ! **સુરોખાચર** ઠીક કહે છે.' તેથી **મહારાજ** કહે કે, '**સુરાખાચર** તમે જલ્દી પસાયતાઓને ઘોડાઓ સાથે મોકલો પછી **સુરાખાચરે** પસાયતાઓને મળી બધી વાતની સમજુતી આપી. ઘોડાંઓ સાથે મહારાજશ્રી પાસે મોકલ્યા, એટલે મહારાજે આજ્ઞા કરતાં **નિત્યાનંદસ્વામી** મહારાજનાં દર્શન કરી પગે લાગી ઘોડે બેસી તેના સાથે ગયા. એ સહુના સાથે દશબાર ગાઉ આડાઅવળા ફર્યા, ત્યાં રાત્રી પડી જતાં **બ્રહ્માનંદસ્વામી** અને **સુરાખાચરના** સંકેત પ્રમાણે પસાયતાઓએ સાથે આપેલા ચોખા ટીમણની માટલી સ્વામીને જમાડીને અર્ધી રાત્રી પછી ગામમાં પાછા લાવીને એક એકાંતની ઓરડીમાં **બ્રહ્માનંદસ્વામીએ** અને **સુરાખાચરે** સ્વામીનું આસન ત્યાં કરી રાખેલ,

---

* આગલી રાત્રે સદગુરુ **બ્રહ્માનંદસ્વામીએ સુરાખાચર** ના સાથે સંકેત કરેલો હતો કે, **શ્રીજી** મહારાજ **નિત્યાનંદસ્વામીને** સત્સંગમાંથી જવાની આજ્ઞા કરે, તો તમો કાંઇક કાઠી કળા **કરજો;** ને સ્વામીને સંતાડી રાખજો. મહારાજની રીસ તો દુધનો ઉફાણો છે, વગેરે તેથી **સુરાખાચરે** ઉપરની કળા કરેલ હતી.

ને જળ પાણી ભરાવી રાખેલ, ત્યાં સ્વામીને અંદર બેસારી માથે તાળું વાસી કુંચી સુરાખાચરે રાખી.

બીજે દિવસે સભા થઇ ત્યારે મુકતાનંદસ્વામી બોલ્યા જે, "હે મહારાજ આજ સભા શોભતી નથી, કેમકે સભાનું ભૂષણ હતું તે ગયું." ત્યારે મહારાજ કહે કે, "ત્યાગીને વળી ભૂષણ શું હોય?" ત્યારે મુકતાનંદ સ્વામીએ કહ્યું કે, "મહારાજ! નિત્યાનંદસ્વામી તો આ સભાનું અમૂલ્ય ઘરેણું હતું. એવા સાધુ અનંત કોટી બ્રહ્માંડમાં ગોત્યા પણ જડે નહિં. એવા સદ્‌ગુરૂને વગર વાંકે કાઢી મુકયા, તે ઠીક ન થયું." ત્યારે મહારાજ કહે કે, "સ્વામી! અમે તો તમોને ને બ્રહ્માનંદસ્વામીને અર્ધી રાતે બોલાવી પૂછ્યું હતું. ત્યારે તમો બોલ્યા હોત તો આમ ન થાત." સ્વામી કહે કે, "હા મહારાજ! મને પણ આવી ખબર નહિં કે તમો આવી લીલા કરશો. બ્રહ્માનંદસ્વામીને તો કહેવાની મરજી હતી, પણ તમે ના પાડેલી તેથી તે પણ બોલ્યા નહીં" એ સાંભળીને બ્રહ્માનંદસ્વામી કહેવા લાગ્યા કે, "મહારાજ મારો આત્મા ચાલ્યો ગયો છે ને દેહ આંહી પડયો છે; તો આ આત્મા વિનાના દેહને ઝાઝીવાર રખાય નહિં, કંઇક વહેલે કરો" એમ કહી બ્રહ્માનંદસ્વામી બહુજ દિલગીર થઇ ગયા. અને શ્રી મુકતાનંદસ્વામી પણ દિલગીર થઇ ગયા. તે જોઇને શ્રીજી મહારાજ કહે કે, "સ્વામી! એ અમારી ભુલ થઇ, અમને ગોપાળાનંદસ્વામીએ અને ગુણાતીતાનંદસ્વામીએ પણ કહેલું હતું કે, નિત્યાનંદસ્વામી ઠીક કહે છે. પણ અમે તેમને પણ કહેલ કે, "અમને ઠીક પડશે તેમ કરશું. એટલે તેઓ પણ કંઇ બોલ્યા નહીં. અને હવે આમ થયું, હવે નિત્યાનંદસ્વામી પાછા આંહી કઇંથી આવે? એને કોણ લાવે? અમે એ સ્વામીનાં દર્શન કર્યા વિના થાળ જમશું નહી." એમ કહી પાર્ષદોને બોલાવી સ્વામીને શોધી લાવવાનું કહેતાં સુરોખાચર કહે કે, "મહારાજ! એ પાર્ષદો કયાંથી ખોળી લાવશે? એ તો જે સુકી આવ્યા હોય તે જાય, તો તેને ખોળી લાવે." પછી મહારાજની આજ્ઞા થતાં પસાયતાઓને ખોળવા મોકલ્યા, પસાયતાઓ કહે કે, "મહારાજ! એ વિકટ વનરાઇમાં (ગીરમાં) સાવજ દીપડાઓનાં રેઠાણમાં આવી અંધારી એક રાત્રી વીતી જતાં તે સ્વામી હવે કયાંથી ત્યાં હોય? અમે ખોળી લાવશું એવું માથે નથી લેતા; પણ બનતી મહેનત કરશું" મહારાજ કહે કે, "જો તમે સ્વામીને ખોળી લાવશો, તો તમારૂં કલ્યાણ આ મુકતાનંદસ્વામીની હારે કરીશું ને અંતકાળે તેડવા આવીશ" તે સાંભળીને પસાયતાઓ મહારાજને પગે

લાગીને ઘોડે ચડીને ચાલ્યા. તે દસબાર ગાઉ આમ તેમ ફરીને મોડી રાત્રે પાછા ગામમાં આવી સ્વામીને ઓરડીમાંથી જગાડીને મહારાજ પાસે લઇ જવા સ્વામીને ઘોડે બેસાર્યા. મહારાજ રાત્રી સુધી થાળ જમ્યા નહોતા. ને સર્વે સભા ઉદાસ થઈને બેઠી હતી. તેવામાં સ્વામી સાથે પસાયતા આવ્યા, અને કહે કે "મહારાજ! અમે જે જગ્યાએ સ્વામીને મેલ્યા હતા તે જગ્યાએ આપશ્રીના પ્રતાપે સ્વામી બેઠા બેઠા સ્વામિનારાયણ-સ્વામિનારાયણ નામની ધુન્ય કરતા હતા. એ અવાજ ઉપરથી અમે ત્યાં ગયા અને આંહી તેડી લાવ્યા છીએ. એ સાંભળી મહારાજે પસાયતાઓને મોક્ષનો વર આપ્યો અને નિત્યાનંદસ્વામી દંડવત્ કરતા હતા તેને ઉભા કરી બાથમાં ચાંપીને બહુજ હેતથી મળ્યા. પછી મહારાજ થાળ જમ્યા. અને પ્રસાદી નિત્યાનંદ સ્વામીને આપી. બ્રહ્માનંદસ્વામીને કહ્યું કે, "કેમ સ્વામી, હવે તમારા દેહમાં આત્મા આવ્યોને? ત્યારે બ્રહ્માનંદસ્વામી કહે કે, હા મહારાજ! હવે દેહમાં આત્મા આવ્યો. પછી મહારાજ મુકતાનંદસ્વામી તથા બ્રહ્માનંદસ્વામી તથા ગોપાળાનંદસ્વામી તથા ગુણાતીતાનંદસ્વામીને કહે કે, "કેમ સદગુરૂઓ હવે તમે સહુ રાજી થયાને? ત્યારે મુકતાનંદ સ્વામી કહે કે, "હા મહારાજ, અમો તો આપ રાજી તેમાં અમો સહુ રાજી પછી સહુ સંતો ઉભા થઇ સદગુરૂ શ્રી નિત્યાનંદસ્વામીને મળ્યા.

(શ્રી સ્વામિનારાયણ દિગ્વિજય અંક સને ૧૯૪૨માંથી)

(૧૪ ધ. ધુ. આદિ આચાર્ય શ્રી રઘુવીરજી મહારાજશ્રીના હજુરી પાર્ષદ સાંખ્ય યોગી ત્યાગી અર્જુનભગત પૂર્વાશ્રમમાં પોતાને ત્યાં ગાયો ખૂબ હોવાથી દુધ ખૂબ પીતા. ત્યાગી થયા પછી દુધ નહીં મળતા મનમાં દરરોજ દુધ નો સ્વાદ પૂર્વાશ્રમનો સાંભરી આવે ને તેના ઘાટ સંકલ્પ બંધ ન થાય શ્રીજી મહારાજ વડતાલ પધારતાં, એ ભગત પણ સાથે હતા. નીંગાળાની નદીમાં મહારાજે માણકી ઘોડીને પાણી પાવા ઉંભી રાખી ત્યાં કાંઠા ઉપર ગોવાળીઆઓ દિવસ ઉગ્યામાં દુધ રોટલાની શીરામણી કરતા જોઇને અર્જુન ભગતને દુધના ઘાટ થવા માંડયા, શ્રીજી મહારાજે તે ઘાટ અંતર્યામી રીતે જાણ્યા; અને ઘોડીએ પાણી પીધા પછી ચાલતાં તે ભગતને મહારાજે વાત પુછી એથી તે કબુલ થયા અને એ દુધના ઘાટ સંકલ્પો ટાળવા શ્રીજી મહારાજની પ્રાર્થના કરી મહારાજે તેના ઉપર દયા લાવીને કહ્યું કે. "અર્જુન ભગત! સદગુરૂ બ્રહ્માનંદસ્વામીનાં હરિજન સાચારે જે ઉરમાં હિંમત રાખે, એ કીર્તનોનાં ચારે પદો આપણે વડતાલ પહોચીએ ત્યાં સુધી એ કીર્તનના શબ્દોમાં વૃત્તિ રાખી

સમજી અને ગાતા જાશો, તો તમારાએ બધા ઘાટ સંકલ્પ બંધ થઈ જશે એ વરદાન મેળવી અર્જુન ભકતે એ કીર્તન વરતાલ પહોંચતાં સુધીમાં તેમાં વૃતિ પરોવી ગાયા તેથી અનેક પ્રકારના તમામ ઘાટ સંકલ્પો શ્રીજી પ્રતાપે બંધ થયા હતા. એવાએ શ્રીજી પ્રસાદીના ઉત્તમ + કિર્તનોનો દિવ્ય મહિમા જણાવ્યો.

(૧૫) સદગુરૂ શ્રી અખંડાનંદ બ્રહ્મચારીએ રચેલુ 'પુરૂષોતમ કવચ ૪૫ શ્લોકોનું છે. તેમાં શ્લોક ૨૬ અને ૨૭માં ચારે સદગુરૂઓનો મહિમા કહે છે:-શ્લોકાર્થે- (૧) સદગુરૂ શ્રી મુકતાનંદસ્વામી દુર્જન પુરૂષના સમાગમથી મારી રક્ષા કરો, (૨) સદગુરૂ શ્રી ગોપાલાનંદસ્વામી દેહાભિમાન થકી મારી રક્ષા કરો; (૩) સદગુરૂ શ્રી બ્રહ્માનંદમુની સમગ્ર કુસંગ થકી મારી રક્ષા કરો અને (૪) સદગુરૂ શ્રી નિત્યાનંદમુનિ દેહ ને દેહના સંબંધિને વિષે જે સ્નેહ તે થકી મારી રક્ષા કરજો. (પુરૂષોતમ કવચ)

(૧૬) શ્રીજી મહારાજ ઓળા ગામ આવ્યા, ત્યાં વડલી નીચે પલંગ બીછાવ્યો હતો ત્યાં બીરાજ્યા ને સંતોને ગરબીઓ ગાવા આજ્ઞા કરતાં સંતો ગાવા લાગ્યા. એ વખતે બ્રહ્માનંદસ્વામીએ "લાગ્યો મારે નટવરથી નેડો," એ પદો નવાં રચી શ્રીજીને સંભળાવ્યાં, સ્વામી ગાય ને સંતો ઝીલે એમ ત્યાં ગરબીઓ ગવરાવી. (આધારાનંદ ઉર્ફે સિદ્ધાનંદસ્વામીના ગ્રંથમાંથી)

(૧૭) આ નીચેનાં બે એકલીયાં પદો જુદા જુદા રાગનાં છે. તે કચ્છ ભુજમાં શ્રીજીની લીળાનાં પદો એ નામની છાપેલી જુની પ્રત મળતાં અહીં આપવામાં આવ્યાં છે. તેમાં પ્રથમના પદની હકીકતમાં લખેલ છે કે, "એક સમે શ્રીજી મહારાજ અક્ષર ઓરડીમાં રીસાઇને પોઢયા હતા. સભાનો વખત થયો એટલે સાધુ બ્રહ્મચારી પાર્ષદો દર્શને આવ્યા; તો પણ શ્રીજી મહારાજ કાંઇ બોલ્યા નહિં ને આંખ્યો વીંચી સુઈ ગયા ત્યારે સહુએ એમ માન્યું કે હમણાં જાગીને દર્શન દેશે. પણ ઘણો વખત ગયો તો પણ મહારાજે દર્શન દીધાં નહિં તેથી બ્રહ્માનંદસ્વામી બોલ્યા કે, "સહુ આંહી આપણે બેસીને કીર્તન બોલીએ." એમ કહી સ્વામી કીર્તન નવું રચી બોલ્યા ને સંતો ઝીલવા લાગ્યા.

ગરબી ૧

પહેર્યા ધોતીઆં સુંદર સુખદેણુ છે. રંગીલાકાન,
અંગે ઉઘાડા એ તો કોણ છે? રંગીલાકાન. ૧

+ ઉપર કીર્તનોની હકીકત ચોથા પ્રકરણમાં આવી ગયેલ છે પરંતુ પાઠાંતર હોવાથી આંહી આપેલ છે.

સહજાનંદસ્વામી એનું નામ છે–રંગીલાકાન
ગઢડું તે અક્ષર ધામ છે–રંગીલાકાન ૨
લાડુબા પાંચુબા ઘેર શામ છે,–રંગીલાકાન,
કાઠીઉંના વચ્ચે ઘનશ્યામ છે. રંગીલાકાન. ૩
સંત હરિજનના સુખ ધામ છે, રંગીલાકાન,
બ્રહ્માનંદ કહે ધુતાગ્યાં ઘણાં ગામ છે, રંગીલાકાન. ૪

ઉપરનું પદ ગાઇ રહ્યા પછી મહારાજ મંદમંદ હસતા હસતા બહાર આવ્યા અને બોલ્યા કે "બ્રહ્મમુનિ ! તમોએ સંત સાધુ સર્વેએ ભેળા મળી કીર્તન તો બહુજ સારાં કર્યાં હો !"

ગરબી ૨

ડોશીને શિદ લાવ્યા હરિજી, ડોશીને શિદ લાવ્યા રે,
બાર વરસના લાલજી. તમે ડોશીને શિદ લાવ્યા રે. ટેક
માથું જાણે ફાડકુંને, પાપણ નીચાં, આવ્યાં રે,
અતર, દખણ, નેણાં ચાલે, નાકે પાણી લાવ્યાં રે. બાર ૧
ફાંફાં બોલે ને ફોફળ ચાવે, હાથ લકડીઆં ઝાલેરે.
ઘુંટણ ઉપરે હાથ મેલીને એવડ બેવડ હાલે રે. બાર ૨
ધન્ય જશોદા માવડી, અણશોભતાં લાવ્યાં વવારાંરે,
સો વરસનાં લેરખડી, તમે કયાં હતાં ? કુંવારાં રે. બાર ૩
બ્રહ્માનંદ કહે કાનો પરણ્યા, તેનાં ભાગ્ય ઉઘડીયાં રે,
લાડકવાયા લાલજી ને, જોતાં એવાં જડીયારે. બાર ૪

ઉપરના બીજા પદનો કાંઇ ઇતિહાસ મળેલ નથી. + તેમજ બ્રહ્માનંદ કાવ્યમાં જોતાં પણ આ પદો (બન્ને) તેમાં મળતાં નથી. શ્રીજી લીળાના પદો, એ નામની ભુજની છાપેલી જુની પ્રતમાંથી પાને ૪૯ થી લખેલ છે નીચે એક દોહો પાને ૯૫ ઉપર છે, તે પણ આ નીચે આપેલ છે.

તિર્થ કરે ફળ એક મળે, સંત મળે ફળ ચાર,
સદ્ગુરૂ મળે ફળ અનેક મળે, ને પ્રભુ મળે ભવપાર.

× આ પદનો ઇતિહાસ કોઇના જાણવામાં હોય તો લખી મોકલાવશો.

[૯] અક્ષર મૂર્તિ શ્રી ગુણાતીતાનંદસ્વામીની વાતોમાંથી તથા કંઠસ્થ સાંભળેલી વાતો (૫)

(૧) કાલાવડના સુતાર પ્રેમજી રાઘવજી કે જેને અક્ષરમૂર્તિ સદ્‌ગુરૂ શ્રીગુણાતીતાનંદસ્વામીએ વર્તમાન ધરાવી વાંસો થાબડીને કહેલ કે, "કાલાવડમાં આ ધોળો વડ" કાલાવડએ શ્રી ગુણાતીતાનંદસ્વામીનું મોસાળ હોવાથી ત્યાં સ્વામીના નાના સુખદેવ દવે સદ્‌ગુરૂ રામાનંદસ્વામીની આજ્ઞાથી લતીપરથી રહેવા આવેલા અને ત્યાં સ્વામી નાની ઉંમરમાં ખૂબ રહેલા અને રમેલા શીતળાના દહેરાના વડલા ઉપર ચડી ઓળકોળાંબો રમતા ને ધોળાવડી નદીમાં ન્હાતા. નાનપણની એ વાતો બધી સ્વામીએ પ્રેમજી ભગતને કહેલી હતી. એ પ્રેમજી ભગત કહેતા કે. સ્વામીને સદ્‌ગુરૂ શ્રી બ્રહ્માનંદસ્વામીના કીર્તનો સવાસો ઉપર કંઠે હતાં અને એવા સરસ રાગઢાળથી ગાતા કે, માણસો સાંભળીને સ્થિર થઇ જતાં. તેમ જ બ્રહ્મ-વિલાસ આખો કંઠે હતો ને વાતું કરતાં તેમાંથી છપય, છંદો બોલતા; ને બ્રહ્માનંદસ્વામીના કવિપણાની વાતું બહુ જ કરતા; ને બ્રહ્માનંદસ્વામીનું કોઈ નવું કીર્તન સાંભળે તો લખાવી લેતા ને કહેતા કે "મારી આગળ બ્રહ્મવિલાસ પુરો લખેલો છે, પણ બ્રહ્માનંદસ્વામીના કીર્તનો પુરાં લખેલા નથી. સ્વામી મુળીનું મંદિર ચણાવવા ગયા ને ત્યાંજ અક્ષરનિવાસી થતાં એ કીર્તનો લખવાં રહી ગયાં. શ્રીજી મહારાજનો વર છે કે, બ્રહ્માનંદસ્વામીનાં સો કીર્તનો રોજ ગાય તેને શ્રીજી મહારાજ પ્રત્યક્ષ દર્શન દીએ, "એમ સ્વામીને બ્રહ્માનંદસ્વામી સાથે ગુરૂભાવ હતો તેમના મંડળમાં બાર વરસ રહ્યાનું સ્વામી કહેતા.

(૨) શ્રી બ્રહ્માનંદસ્વામીનું નામ લાડુદાનજી હતું ને તેમને પેરામણી બહુજ આવતી; અને સોનાનાં સાંકળાં. કડાં ડોકનો હાર વગેરે ઘરેણાં પેરતા પણ મહારાજ મળ્યા ત્યારે જાણ્યું કે, આ ચમત્કારી છે! પછી મહારાજે કહ્યું કે, "કવિરાજ લાડુદાનજી! આ દાદાખાચરનાં બેનો ગરાસીયાં છે: ને સાસરે જતાં નથી, ઘરેણાં કે સારાં લુગડાં પેરતાં નથી. અને સારૂં સારૂં ખાતાં પણ નથી, તેથી અમારી અપકીર્તિ થાય છે. માટે તમો સમજાવો તો ઠીક. પછી લાડુ ગઢવી ત્યાં ગયા ને ઉપદેશ કરવા લાગ્યા કે મહારાજે મને મોકલ્યો છે અને કહ્યું છે કે,"હેવારની રીત પ્રમાણે વરતો, અને

×એ સુખદેવ દવેના (જ્યાં સ્વામીશ્રી રહેતા તે) પ્રસાદીના મકાનોમાંજ અત્યારે કાલાવડમાં મંદિર છે અને પ્રસાદીના પૂજેલા મહાદેવ મંદિરમાં છે.

મહારાજનું સારૂં દેખાય, તેમ કરો. માટે ખાવું પીવું. સારાં સારાં લુગડાં ઘરેણાં ઓઢવાં પેરવાં, ને કયાંઇ જવું આવવું. એમ ઉપદેશ કર્યો. ત્યારે લાડુબા કહે કે," હવે તમો કહી રહ્યા ? જરા અમારૂં સાંભળો. પછી તમે કહેશો તેમ કરશું. એમ કહીને કહેવા લાગ્યાં કે, અમો ગરાસીયાં, વળી રૂપાળાં, ને જ્યારે સારાં વસ્ત્રો અને ઘરેણાં પહેરી બહાર નિસરીએ, ત્યારે પુરુષની વૃતિ અમારામાં તણાય. તે પાપ કોને લાગે ? તે પાપ જોનારને લાગે કાં અમને લાગે માટે જો તે પાપ તમે લેતા હો, તો ચાલો તમે કહો તેમ કરીએ અને આ દેહ તો વિષ્ટાનો છે; હાડ, માંસ ને લોહીથી ભરેલો છે એમ સાંખ્યની તો વાતો કરી' કે કવિરાજ લાડુદાનજીને તો ઉલટી થવા જેવું થયું. વળી પાછાં કહેવા લાગ્યાં કે, 'તમે રૂપાળા છો ને સોનાના દાગીના વસ્ત્ર અલંકાર પહેર્યાં છે, તેથી સ્ત્રીયુંની વૃતિ તમારામાં તણાય, એટલે તેને કે તમને પાપ લાગે પણ જો ન પહેર્યા હોય તો કોઇની વૃત્તિ તણાય નહિ ને પાપ પણ લાગે નહિ.' તે સાંભળી લાડુ ગઢવીને એમ થયું કે, આ તો મને ઉપદેશ દેવાને બદલે ઉપદેશ લેવા મોકલ્યો છે. પછી મહારાજ પાસે ગયા; ને ઘરેણાં કાઢીને ઢગલો કર્યો ને ત્યાગી થયા. (પ્રકરણ ૯-૫૬)

(૩) શ્રીજી મહારાજ પ્રથમ જીવાખાચરને ઘેર પધાર્યા, હતા, એક દિવસે જીવુબા લાડુબા મહારાજને નદીએ આવ્યાના સમાચાર સાંભળીને પાણી ભરવા ગયાંને સાથે બાઇનાં લુગડાં એડામાં ઘાલીને લેતાં ગયાં ને મહારાજને પહેરાવીને સાથે સાથે દરબારમાં આવ્યાં. ત્યારે એભલખાચરે પુછ્યું "જીવુબા ! આ કોણ છે ?" તો કહે. એ તો કાળુ તરવાડીની ધીની ધી, પ્રભુ ભજવા આવી છે. તે ઉપર બ્રહ્માનંદસ્વામીએ પહેર્યો ઘાઘરીયો ઘેરાળો, રે, નાથ બન્યા છે નાજુકડી, એ કીર્તન કર્યું. પ્રકરણ ૯-૨૦૨)

(૪) "નવલ પ્રીતમ ગતિ કો લખે તેરીયા." એ પદ વિષે જુનાગઢ મંદિરના શ્રી જાગાભકતના શિષ્ય રણછોડ ભકત વાત કરતા કે, એક વખતે શ્રીજી મહારાજ માણાવદર પધાર્યા હતા' ત્યારે સમી સાંજે શ્રી મુળજી બ્રહ્મચારીને અને શ્રી મુંકતાનંદસ્વામીને શ્રીજી કહે કે, "અમારે જંગલ જવાની બહુ ઉતાવળ છે, તે સાથે ચાલો." તેથી મહારાજ તે બંનેની સાથે નદીના પટમાં ચાલ્યા. થોડેક ગયા એટલે મહારાજ કહે કે, "તમે ધોતીયું છેડો પકડીને આડું ઝાલી રાખો અને મોં અવળું (બીજી તરફ) રાખીને ઉભા રહો. અમારે ઝાડે બેસવું છે." તેથી તે બંન્ને ધોતીઉં આડું ઝાલીને ઉભા રહ્યા, એટલે મહારાજના હાથાં લોટો પાણીનો ભરેલો હતો તે ત્યાંજ મેલીને પોતે એક જ ધોતીઆભર અર્ધું ધોતીઉં ઓઢી છાનામુના હળવે પગલે ચાલીને મેઘપર પહોંચ્યા, ત્યાં

ભાટ સાંખ્ય યોગીબાઇ લાડુબાઇ અને તેના દીકરી રૂકમાઇ ને ધીરે જઇને "ભજલે સીતારામ ! માઈ, કુછ ખાનેકા દો' એમ કહીને રૂકમાઈની છેક પાસે જઇને (નજીક જઈને) ઉભા રહ્યા એટલે રૂકમાઈ આઘાં ખસીને તેની મા લાડુને કહેવા લાગી કે, 'આ બાવો તો કયાંક ઉપવાસ પડાવશે.' એ સાંભળી લાડુબાઇ બહાર આવ્યાં અને અને કાંઈક બોલવા જતાં હતાં, ત્યાંજ શ્રીજી કહ્યું કે, 'કેમ, મને ન ઓળખ્યો ?' પછી ઘરમાં પધરાવ્યા. ત્યારે શ્રીજી મહારાજે કહ્યું કે, 'અમને ખુબ ભુખ લાગી છે તેથી જે હોય તે આપો. પછી ટાઢું ધાન અને છાશ જમ્યા, અને બોલ્યા જે, 'તમે અમારા દર્શનની ઝંખના રાખતાં હતાં, તેથી તમને દર્શન દેવાને આવ્યા છીએ, પણ બહાર કોઇને કહેશો નહિ.' આ તરફ માણાવદરમાં મુળજી બ્રહ્મચારી ને મુકતાનંદસ્વામી અરધો પોણો કલાક ઉભા રહીને થાકયા; એટલે પાછું વાળીને જોયું તો શ્રીજી મહારાજને દીઠા નહિ ને લોટો પડેલો જોયો. તે લઇને તેઓ ગામમાં આવ્યા ને ખુબ ખબર કઢાવતાં શ્રીજી મહારાજ મેઘપુર છે, એવી જાણ થતાં સૌ મેઘપુર ગયા. ત્યાંથી સૌ મહારાજ સાથે ગઢપુર ગયા ને ત્યાં શ્રીજી મહારાજે બાશ્રી લાડુબાનો થાળ જમતાં જમતાં મેઘપુરના ધાનનાં વખાણ કર્યા, એ હકીકતને સાંભળીને બ્રહ્માનંદસ્વામીએ 'નવલ પ્રીતમ ગતિ કો લખે તેરીયાં, એ પદ રચીને ગાયું. આ કીર્તન શ્રી ગુણાતીતાનંદસ્વામી ઘણીવાર બોલતા.

એક વખત સં. ૧૯૧૩ની સાલમાં અક્ષરમુર્તિ શ્રી ગુણાતીતાનંદસ્વામી મુળી પધારેલા ત્યારે સ્વામીએ સભામાં ખૂબ વાર્તા કરીને સહુને રાજી કરી દીધા. તેથી મહંતશ્રી તદરૂપાનંદસ્વામીએ કહ્યું કે, 'મારે તમને રાજી કરવા છે, તો હું શું કરૂં ? 'ત્યારે શ્રી ગુણાતીતાનંદસ્વામી બોલ્યા જે, 'અમને રાજી કરવા હોય તો સદગુરૂ શ્રી બ્રહ્માનંદસ્વામીના કીર્તનનો એક ચોપડો આપો.' તેથી તદરૂપાનંદસ્વામીએ મંદિરના કોઠારમાંથી શ્રી બ્રહ્માનંદસ્વામીના કાવ્યનો હસ્ત લિખિત એક મોટો ચોપડો આપ્યો હતો જુનાગઢ મંદિરમાં એમાંથી ઉત્સવ પદો ગાઇને ઓચ્છવ કરતા અને નાગરમંડળે સારાં સારાં કીર્તનો કંઠસ્થ કર્યાં હતાં.

(શ્રી જાગા ભકત)

ઇતિ શ્રીપાર્ષદ કેસરભકત વિરચિતે શ્રી બ્રહ્મસંહિતા મધ્યે પ્રકરણ છઠે ધ. ધુ. શ્રી અયોધ્યાપ્રસાદજી મહારાજ સદ્ગુરૂશ્રી દેવાનંદ સ્વામી સંવાદે વાર્તા પ્રકરણે ચતુર્થો અધ્યાયઃ સમાપ્તઃ ॥૪॥

॥ શ્રીજી ॥

અધ્યાય ૫ પાંચમો

સ્વામી શ્રીજી સાથે વડોદરામાં

(૧૦) શ્રી સ્વામિનારાયણ ચરિત્રચિંતામણિ
પ્રકરણ ૩ અધ્યાય ૬ (૧)

(૧) શ્રીજી મહારાજ શ્રીમંત ગાયકવાડ સરકાર સાથે સ્વારીમાં તમામ શહેરમાં ફરી સહુને દર્શન આપી અલૌકિક ચરચાઓ બતાવી છાવણીમાં છેક સાંજે પધાર્યા અને સરકાર તેના મહેલમાં ગયા શ્રીજી સંધ્યા આરતી કરી સ્નાન કરી જમવા પધાર્યા. ત્યાં સરકારના મહેલમાંથી સેંકડો 'જાસુદો'ના બંદોબસ્તથી અને અનેક મશાલોના પ્રકાશ સાથે સેંકડો બ્રાહ્મણો પવિત્રપણે આગળ જળનો છંટકાવો કરતા કરતા મોટા મોટા સોનાના 'ટાટ'માં ભક્ષ્ય, ભોજ્ય, લેહ્ય, ચોસ્ય, એ ચાર પ્રકારનાં વિવિધ પકવાનો ભરી માથે રેશમી રૂમાલો ઢાંકી, શ્રીજીને નમસ્કાર કરીને તંબુમાં મેલ્યા. શ્રીજીએ રૂમાલો ઉપડાવી 'દૃષ્ટિપ્રસાદી' કરી પોતાના પરમ ભકતો કાઠી, રજપુત આદિક ગીરાશીયા ભકતોને, તે થાળો આપી તેઓને જમવાની આજ્ઞા કરી દિવસમાં ત્રણત્રણ વખત જમનારા કાઠીઓ તો આખા દિવસના ભુખ્યા હતા, તેથી તેઓ માત્ર આજ્ઞાની વાટજ જોઇને બેસી રહ્યા હતા. તેથી તે થાળો એજ બ્રાહ્મણો પાસે તેઓના તંબુઓમાં મંગાવી એ સોનાના 'ટાટો'માં પીરસેલાં વિવિધ પકવાનો જમવા લાગ્યા.

શ્રીજી રાત્રી ભોજન કરી પોતાના મખમલના તંબુમાં સોનાના સિંહાસને આવી બીરાજ્યા, ત્યાં સંતો પાર્ષદો વગેરે (રાત્રી ભોજન કરી) મંડળ પણ આવી બેઠું, તે વખતે સદ્‌ગુરુ શ્રી મુક્તાનંદ સ્વામી એ હાથ જોડીને બોલ્યા કે,"મહારાજ, આજ તો મોટો અદ્‌ભૂત મહોત્સવ થયો. આપશ્રીએ કૃપા દૃષ્ટિ વડે વડોદરા શહેરમાં અદ્‌ભૂત ચમત્કારો બતાવી દિગ્વિજય કરતાં, સર્વે સ્થળે જય જયકાર થઇ ગયો; આજની શોભા અને આજનું સુખ તો "ન ભુતો ન ભવિષ્યતિ" એવું થયું છે. એ સાંભળી શ્રી હરિના પરમ સખા સદ્‌ગુરુશ્રી બ્રહ્માનંદસ્વામી પણ બે હાથ જોડી બોલ્યા કે, "મહારાજ ! મુક્તાનંદ સ્વામી સત્ય કહે છે. આ કાઠી સખાઓને તો દિવસમાં ચાર ચાર વખત આહુતિ જોઇએ; તેથી તેઓને આજનીભુખ પણ ન ભૂતો ન ભવિષ્યતિ",થઇ. કેમ સુરાખાચર ?" સુરોખાચર કહે કે, સ્વામી ! એ તમારીસંસ્કૃત બોલી તમે જાણો, ભા; પણ મારી એક પાકૃત સાખી સાંભળો

સાખી

હૈયે આંખ્યેં અમૃત ઢળીયાં, અને અમૃત ઉદીયા મેહ;
અક્ષર સમ સુખ જીવનેં, (પણ) ભૂખે દુર્બળ દેહ.

એ સાખી સાંભળી શ્રીજી મહારાજ ખૂબ હસ્યા. ત્યારે બ્રહ્માનંદસ્વામી બોલ્યા જે, તમારે તો કોઇ દિવસ દીઠેલાં નહિં, તેવા અતિ ઉત્તમ તેજના વાળાં સ્વાદિષ્ટ સેંકડો જાતના ભોજનો સોનાના થાળમાં ગાયકવાડ સરકારે મોકલેલાં, તે જમવાને મળ્યાં; તેથી તમે તેમાંથી કાંઇ બાકી નહિ મેલ્યું હોય ? સુરોખાચર "કહે કે સ્વામી ! આ શ્રી હરિની બાકથી એ થાળો ડાલા બાકી રહેવા દીધા છે, બાકી તો અમારા કાઠીકુળની રીત પ્રમાણે એ સોનાના થાળ લીધા વિના મેલીએ ખરા ? અમારા બાપદાદાએ સોનાના આવડા મોટા થાળ નજરે પણદીઠા નથી. તે આ મહાપ્રભુના પ્રતાપે અમને તેમાં જમવાંનું મળ્યું તો પછી સીદ બાકી રાખીએ? શ્રીહરિએ કૃપા કરીને આપ્યું: અને અમે અમારી કેડે બાંધીલી ભેંડો ઢીલી કરીને ખૂબ ખાધું. એ બધાય થાળોમાં એક મોટો બે ગજીઓ થાળ (ઓરસ ચોરસ બબે ગજનો) છત્રીસ ખાનાંવાળો અને બત્રીસ સોનાનાં ગંજીઆ વાટકાઓ ભરેલો થાળ તો મેં એકલાએજ મારા તરફ મેં ખેંચી લીધો ખરો; પણ તેમાંતો અનેક જાતના ભોજનો જોઇ હું તો

ગભરાણો કે આમાંથી હવે કીયું ખાઉ ? અને કીયું ન ખાઉં? પછી તોહું કોઠાં જેવડા કોળીઆ કરીને મહારાજને સંભારી મંડયો ખાવા; તે માંડ ખુટયું. ત્યાં તો હે મહારાજ ! આ તમારા એકાંતિક ભગત "નાના સાહેબ" કહે કે, કેમસુરાખાચર વાઢું ? અને પૂરણ પોળીને તોપે ઉડાવવા નું કહેતા હતા. તેથી મને ત્રાસ પડયો કે આ તો તોપનું સુખડું છે! તેથી હું આઠેક શેરક અધુરી હોજરી ભરીને ઉઠયો છું, તે હશે અત્યારે તો પાણી પીવા જેટલો આધાર તો થયો. પછી શ્રી હરિ સંભાળ લેશે." એવું સાંભળી શ્રી હરિ અને સહુ મંડળ હસવા લાગ્યું. ત્યારે નાનાસાહેબ કહે કે "સુરાખાચર! એ તો હમારી દક્ષિણી બોલીમાં પીરસવાને 'વાઢવાનું' કહે છે. કાંઈ તમને છરી લઈને વાઢવાનું કહ્યું નથી; અને વેઢમીને પૂરણ પોળીને અને ઘીને 'તુપ' કહેછે." ત્યારે સુરાખાચર બોલ્યા કે, "ઓય ભા! આ તમારી દખણી લખણી બોલી અમે શું જાણીએ? ઝાઝુ નહીં તો વળી તમારૂં એ થોડું માન રાખત, પણ શું આજનું જમણ ! વાહ, વાહ! સરકારી ખાણું! એનું વર્ણન મુંથી ન થાય! આ બ્રહ્માનંદસ્વામી જેવા કવિ કરે તો થાય. "ત્યારે સ્વામી કહે કે સુરાખાચર! ખાધુ તમે; તેનો સ્વાદ તમને આવ્યો, તેમાં તેનું વર્ણન હું કેમ કરી શકું? ત્યાં તો શ્રીજી મહારાજ કહે કે બ્રહ્મસુનિ થોડુંક તો વર્ણન કરીને સુરાખાચરને સંભળાવો, તે રાજી થાય પછી શ્રી બ્રહ્માનંદસ્વામી શ્રી હરિને નમસ્કાર કરી કાવ્ય બોલ્યા જે

જેકરી છંદ

ખાજાં જલેબી લાડુ ગોળ, સ્વાદિયા જોઇ ચડે ચકડોળ;
ચાળીસ ચટણી ને ચુંવાળીસ મઠા, તે જોઇને હાથ પાછા હઠયા. ૧
ભજીઆં વડા ને સો એક શાક, તરેહ તરેહના પંચાણું પાક;
અનુક્રમે તે થાળે ધર્યાં, જેમ વાદળમાં તારા ભર્યા. ૨
કેસર, કસ્તુરી, અંબર, બરાસ, તેજાનાનો અતિ સુવાસ;
જોઈ મુંઝાઈ ગઇ છે મતિ, હવે શી થાશે મારી ગતી. ૩
એક હાથે લઇ ગોળો કરે, તે મેળવીને મુખમાં ધરે;
શાક સામટા સમેટી સાથ, ભરે બાચકો બીજે હાથ. ૪
કોઠાં જેવડાં કોળીઆ કરી, બસેંક કોળીએ કોઠી ભરી,
નહિં જળ પવન સંચરવા જાગ, તો પણ તેનો કરાય કેમ ત્યાગ ૫
સોનું અને સુગંધનો જોગ, ભોલ ભરીને લીધો ભોગ.
સુરો રણમાં શોભે જેમ છે ભોજનમાં 'સૂરો' તેમ. ૬

ઉપર પ્રમાણે મર્માળી અને હાસ્ય રસવાળી કવિતા સાંભળી સહુ મંડળી

અને શ્રીહરિ બહુજ હસી પડયા. તેમજ સુરોખાચર પણ ખુબ હસતા હસતા બોલ્યા કે, "હાશ, આટલું હસ્યા, તો હવે કાંઇક પાચન થાશે. એટલે સવારે વ્હેલી છાશું પીવાનો માગ થાય. એમ રમુજ કરતાં કરતાં શ્રીજીની છાવણી મધ્ય રાત્રીનો ડંકો થતાં શ્રીજી યોગનિદ્રા કરવા પધાર્યા અને બીજા સહુ પોતાને આસને ગયા.

(૧૧) પાર્ષદ ભગુજીની પરીક્ષા અને સ્વામીએ કરેલી સ્હાયતા (૧)

શ્રીજી મહારાજ દંઢાળ્ય દેશમાં પધાર્યા ત્યાં એક બ્રાહ્મણ ડોશી મહામુકત હતાં; તેણે હાથ જોડીને શ્રીજીને પ્રાર્થના કરી કે, "મહારાજ ! આજ્ઞા આપો તો હું તમારો જમવાનો થાળ કરૂં." એમ કરીને થાળ કરી શ્રીજીને પુર્ણભાવથી જમાડે, તે જ્યાં સુધી ત્યાં વિચર્યા ત્યાં સુધી દરરોજ તે ડોશી થાળ કરી ભાવથી જમાડે. પણ રસોઇ સારી થઇ હશે કે નહીં ? તેની ખાત્રી કરવા દરેક વસ્તુ પ્રથમથી પોતે ચાખે, એટલું જ નહિં, પણ તેમાંથી એક મોટો ગટો (કોળીયો) ભરે. એ વાતની ખબર પાર્ષદ ભગુજીને પડી, ત્યારે તે ભગુજીએ શ્રીજી મહારાજને કહ્યું કે ! તમને આ ડોશી દરરોજ એઠો થાળ જમાડે છે. એટલે પ્રથમ તે તમામ ચીજ પોતે ચાખીને પછી આપનો થાળ પીરસે છે." તે સાંભળી શ્રીજીએ (ભગુજીની પરીક્ષા લેવા) કહ્યું કે, "તે ડોશી જો તેમ કરતાં હોય તો તમો ત્યાં જઇને તેને મારો શ્રીજી આજ્ઞા મળતાં ભગુજી તેને ઘરે ગયા. ડોશી તો ખરે ખરાં ભગવાનના મહિમાવાળા, તેથી તે રેંટીઓ ફેરવતાં ફેરવતાં "સ્વામિનારાયણ સ્વામિનારાયણ," એમ શ્રીજીનું અખંડ સ્મરણ કરતાં જાય, ને સુતર કાંતતાં જાય. તે ભજન સાંભળી ભગુજીના મનમાં થયું કે, આવાં ભગવાનનાં ભકત હોય તેને કેમ મરાય ? અને નહીં મારૂં તો શ્રીજીની આજ્ઞા લોપી ગણાય, પછી વિચાર કરીને તેઓ શ્રી બ્રહ્માનંદસ્વામીના આસને ગયા. (ભગુજી મારવાડ પ્રદેશના ક્ષત્રી હતા અને સ્વામી ઉપર સંપૂર્ણ ગુરુભાવ હતો સ્વામી પણ મારવાડ દેશના અને જ્ઞાતે ગઢવી (ચારણ) હતા તેથી તેઓના ઉપર હૃદયથી શિષ્ય ભાવ હતો) સ્વામીને સઘળી હકીકત કહી સંભળાવી, ને પોતા ઉપર ધર્મ સંકટ આવ્યું છે, તેમ કહી દિલગીર થયા. નહિં મારૂં તો શ્રીજી કહેશે મારી આજ્ઞા લોપી, અને ભગવાનના આવાં મહિમાવાળાં એકાંતિક ભકત અને વયોવૃદ્ધ સ્ત્રી જાતી તેના ઉપર એક વીર પુરૂષથી કેમ હાથ ઉપડે ? તેથી તે મૂંઝાઇને કહે કે, "સ્વામી ! હવે મારે શું કરવું ?" તે સાંભળી થોડો વિચાર કરી સ્વામી બોલ્યા કે "ભગુજી ? મુંઝાવ માં હું હમણાં જ શ્રીજી પાસે જાઉં છું; અને

તમો પણ પાછળથી હથીયાર બાંધી સાબદા થઇને આવો." એમ કહી સ્વામી શ્રીજી પાસે ગયા અને ભગુજી પણ તમામ અસ્ત્ર શસ્ત્ર સજી તૈયાર થઇને ત્યાં આવ્યા. ભગુજીને જોતાં જ શ્રીજી બોલ્યા કે, "કેમ ભગુજી, ઓલી ડોશીને મારી આવ્યા !" ત્યારે સ્વામી કહે કે. "મહારાજ ! કઇ ડોશી અને તેને શા માટે મારવાની છે ?" શ્રીજી કહે કે, "પહેલી વૃધ્ધ બ્રાહ્મણી ડોશી નિત્ય અમારો થાળ તૈયાર કરી, દરેક વસ્તુમાંથી થોડું થોડું ખાઇ પછી અમને અજીઠો થાળ જમાડે છે. એ વાતની જાણ થતાં અમે તેને મારવા માટે ભગુજીને મોકલ્યા હતા." એટલે સ્વામી કહે કે, મહારાજ ! કૃપનાથ એ ગરીબ ગાય જેવી બ્રાહ્મણની ડોશી રેંટીઓ કાંતતાં રસોઇ કરતાં, છાણ વાસીદું કરતાં દરેક કામકાજ કરતાં કરતાં આપની મૂર્તિ સંભારી અખંડ આપના નામનું ભજન કરે છે. અને કદી રસોઇ કાચી છે કે પાકી ? ગળી છે કે મોળી? ખારી છે કે તીખી ? એમ જાણવા સારૂં થોડું થોડું તમારૂં નામ લેતાં લેતાં ચાખતી હશે, તો તેમાં શું અજીઠું થયું ? ને તમે તો રામા અવતારમાં ભીલડી (શબરી) નાં એઠાં બોર જમ્યા હતા, તેનાથી તો આ બાઈ તમારી નાતીલી છે ? અને આપને પૂરો ભાવ લાવી રોજ થાળ રાંધી જમાડે છે? તેને કાંઇ મારવાની આજ્ઞા હોય ? કેમ ભગુજી તે બાઇ ભજન કરે છે કે નહીં ?" ત્યારે ભગુજી કહે કે "મહારાજ હું તેને ઘેર મારવા ગયો ત્યારે તેના ઘરની વંડીએથી મેં જોયું, તો તે ડોશી રેંટીઓ કાંતતાં કાંતતાં સ્વામિનારાયણ, સ્વામિનારાયણ, એમ અખંડ ભજન કરતી હતી. તેથી મને મનમાં થયું કે, તેના ઉપર મારાથી ઘા કેમ થાય ? એટલે હું શ્રી બ્રહ્માનંદ સ્વામીને પૂછવા ગયો ત્યાં સ્વામી અહીં હોવાથી આંહી આવ્યો છું હવે જેમ આજ્ઞા હોય તેમ કરૂં" તે સાંભળી સ્વામી કહે કે, "મહારાજ ! મહાત્મા તુલસીદાસજી સાખી કહી ગયા છે કે :

તુલસી જાકે મુખન સે, ભુલે નિકસે રામ;
તાકે પગકી પહનીયાં, મેરે તનકી ચામ.

તે તુલસીદાસે રામ જોયા નહોતા; છતાં પરોક્ષનો કેટલો મહિમા ! કે મારા ઇષ્ટ દેવનું નામ ભુલમાં યે કોઇ લીયે તો તેના પગના પગરખાં મારા ચાંમડાના શીવડાવીને પહેરાવું ? તો હે મહારાજ ! આજ તો આપ સાક્ષાત્ પ્રગટ પ્રભુ પૃથ્વી ઉપર બિરાજો છો; અને આપના નામની તે ભકિત કરે

છે. તેથી તેને મરાય કેમ ? તેના મથેથી તો ઓળઘોર કરી પ્રાણ નોછાવર કરીએ તો પણ થોડું છે." તે સાભળી શ્રીજી મહારાજ કહે કે, "સ્વામી, તમો કહો છો તે સત્ય છે. ડોશી તો મહા અક્ષર મુકતછે; તેને કેમ મરાય ? આવું વચન તો અમે કહ્યું હોય તો પણ તમારે કોઇએ ન માનવું, તેની રસોઇ મને જમવામાં પણ બહુજ મીઠી અને સ્વાદિષ્ટ લાગે છે, એ તેનો ભાવ મીઠો લાગે છે. ભગુજી, તમે ઠીક કર્યું. નહિ તો તમને સ્ત્રી હત્યા અને બ્રહ્મહત્યા લાગત. એમ કહીને પોતે યોગ નિદ્રા કરવા ઉઠયા. અને બીજા સહુ સહુના આસને ગયા. (કંદસ્થ)

[૧૨] શ્રી હરિલીલામૃતમાંથી પ્રસંગો (૧૦)

(૧) ગોંડલથી શ્રીજી મહારાજ ઘોરાજી જવા ચાલ્યાં. રસ્તામાં મેવાસાની નદી "ચાંપરવાડી"માં સ્નાન કરી નિત્ય ક્રિયા કરી. તે વખતે ત્યાંના હરિ ભકતો, વ્યાસ વિશ્વેશ્વર અને ઇન્દ્રજી તથા કડવા વ્યાસ વગેરેએ આવી શ્રીજીને પકવાન આપ્યું. તે મહારાજે જમીને સર્વ સંત મંડળને પીરસ્યું. અને નદીના કીનારે એક વૃક્ષ તળે સભા ભરીને બીરાજ્યા તેવામાં ત્યાં સદ્‌ગુરૂ શ્રી બ્રહ્માનંદસ્વામી પોતાના મંડળ સહિત પધાર્યા તેશ્રીજી મહારાજને દંડવત કરી મળી સભામાં શ્રીજી સન્મુખ બિરાજ્યા. ત્યાં જે પશ્નોત્તરો થયા તે વિષેની ચોપાઇઓ:–

ચોપાઇ

એક વૃક્ષ તળે સભા સજી, બેઠા સંત મંડળ પ્રત્યે શ્રીજી;
સમૈયો થવાની સુણી ગાથ, આવ્યા બ્રહ્મમુનિ સંત સાથ.

શ્રીજી કહે, "તમે દેશમાં ફર્યા ત્યાં સત્સંગ કેવો થયો છે ?" ત્યારે સ્વામી કહે કે, "મહારાજ ! સત્સંગ ઘણો જ વધ્યો છે. ત્યારે શ્રીજી કહે કે "તમે કેવા સત્સંગી થયા ?" ત્યારે સ્વામી કહે છે કે,

બ્રહ્માનંદ કહે ભગવાન, કર્યું તન મન ધન કુરબાન;
પામ્યા ભકિત તમારી અભંગી, અમો સાચા સત્સંગી.

તે સાંભળી શ્રીજી કહે કે, અમો કયાં હતા ! અને શું કિંવા કરતા હતા ! એ બધું કહો તો તમે સાચા સત્સંગી; ત્રણે અવસ્થાંમાં અમને નજરે ભાળે તે પાકો સત્સંગી." ત્યારે સ્વામી કહે કે, હે મહારાજ ! એવા સત્સંગી તો અમે હજી થયા નથી, હું તો તમારા દાસનો દાસ છું.

બ્રહ્મમુનિ કહે અહો દેવા, સત્સંગી નથી અમે એવા;
અમે તો છીએં દાસના દાસ, જેવો દુધની આગળ છાસ;
મેરૂ આગળ ટેકરા જેવા, મોટા ભક્ત આગળ અમે એવા.

તે સંવાદ સાંભળી મુક્તાનંદસ્વામી કહે કે, "હે મહારાજ એવા સત્સંગી કેમ થવાય ! તેનો ઉપાય કહો." શ્રીજી કહે, "પોતે અતિ આગ્રહ રાખી માયાનો પાસ ટાળે, ને પોતાના આત્માને શુદ્ધ અક્ષર સ્વરૂપ જાણી મને અક્ષરાતીત જાણે ને મારી મૂર્તિનું ધ્યાન ધરે તો એવા શ્રેષ્ટ સત્સંગી થાય."

બોલ્યા બ્રહ્મમુનિ શિરનામી, સુણો શ્રી સહજાનંદસ્વામી;
કૃપાનાથ કૃપા કરો જ્યારે એવા થૈયેં સત્સંગી ત્યારે.

શ્રીજી મહારાજ કહે કે, બ્રહ્મમુનિ ! ચૌદ લોકનું એક બ્રહ્માંડ; એવા કરોડો બ્રહ્માંડો અક્ષરને રૂંવાડે અણું રૂપે છે. એવું જે અક્ષરધામ તેનો હું ધામી, પુરુષોત્તમ નારાયણ છું અનંત મુક્તો મારી સેવા કરે છે; એવો જે હું, તે ક્યાંયે, પ્રકૃત પુરૂષ, ગોલોક, વૈકુંઠાદિક ધામમાં નહિં રોકાતાં, પરબારો તમારા અર્થે નરદેહ ધરીને તમોને દર્શન દઉં છું પંક્તિમાં પીરસી જમાડું છું, બહુ હેતે બોલાવું છું. છાતીએ લગાડી નાથ બીડી મળું છું. પ્રસાદીના હાર અને વસ્ત્રો આપું છું, તમારા સાથે સખાભાવથી રમુજ કરું છું: એવા અનંત લાડ લડાવું છું. તમો કોઇ કંઇ આજ્ઞા ઉલંઘન કરો છો, તો સગાં વહાલાં તુલ્ય તમોને સમજી સહન કરૂંછું, તમે. જ્યાં દેશ વિદેશે ફરવા જાવ છો, ત્યાં તમારે સાથે ફરૂં છું. હવે એથી કૃપા કેવીક કરીએ ?" એ સાંભળી શ્રી બ્રહ્માનંદ સ્વામી બોલ્યા કે,

સુણી બોલ્યા બ્રહ્માનંદસ્વામી, અહો, ઇશ્વર અક્ષર ધામી.
કૃપા બહુ કિધી અશરણ શરણ, પણ માયાનું છે આવરણ;
નથી એ થકી સમજાતું અમને, જાણીએ ન જ્યારથ તમને.

એ વચન સાંભળીને શ્રીજી મહારાજે પોતાના અંગ ઉપર જે ઉપવસ્ત્ર ઓઢ્યું હતું, તેને દૂર મેલીને કહે જે, "જુઓ, હવે છે કંઇ આવરણ?"

ઉંડો મર્મ એમાં હતો જેહ, બ્રહ્માનંદે જાણી લીધો તેહ;
કરતા વાત પરોક્ષ સદાય, આજ સ્પષ્ટ કહ્યો મહિમાય,

પછી બ્રહ્માનંદસ્વામીએ તે શ્રીજીની દ્વિભુજ મૂર્તિ અંતરમાં ધારીને હાથ જોડી કહ્યું કે, "હે મહારાજ ! આજ બહુજ કૃપા કરી યથાર્થ ભેદ ભાંખ્યો. જરાયે પડદો ન રાખ્યો. તમે તો સર્વોપરી સર્વ અવતારના અવતારી છો." પછી શ્રીજી મહારાજ સહુ સંતો સાથે ત્યાંથી દુધીવદર, ઝાંઝમેર, થઇ જેતપુર પધાર્યા. ત્યાથી ધોરાજી, જુનાગઢ અને પંચતીર્થી ફરી ચૈત્ર માસમાં ગઢપુર પધાર્યા. ત્યાં અક્ષયતૃતિયા, નૃસિંહ જ્યંતિ, કરીને ભીમ એકાદશીનો ઉત્સવ કર્યો.

સાલ ત્રેસઠની ગઇ સારી, એની લીળા સંક્ષેપે ઉચ્ચારી

સદ્‌ગુરૂ શ્રી બ્રહ્માનંદસ્વામીને ત્યાગી થયે, હજુ બે ત્રણ વર્ષ જ થયાં હતાં તે સમયની આ હકીકત છે ત્યારે અષાઢી વર્ષની ગણાના થતી. (કળશ ૬ વિ. ૧૯)

(૨) કચ્છ માંડવીમાં ખોયા ખત્રી * વેદાંતિનો પરાજય કર્યો ત્યારે શ્રીજીએ પોતાની ગાદી ઉપર શ્રી બ્રહ્માનંદસ્વામીને બેસાડયા

બ્રહ્માંનંદને કહે ભગવાન, તમે બેસો અમારે જ સ્થાન,
તમ આગળ હું બેસું હેઠો, જેમ શિષ્ય કોઇ હોય બેઠો.
સુણી બોલ્યા બ્રહ્માનંદસ્વામી, એમ કેમ કરૂં બહુનામી,
બેસું આપને આસને હું'ય, તેથી પાપમાં હું તો પડું'ય.
કહે કૃષ્ણ જે આજ્ઞા અમારી, જાણો તે હિતકારી તમારી;
તોડે આજ્ઞા તેથી થાય પાપ, એમ જાણજો નિશ્ચય આપ.
માટે મારી ગાદી પર બેસો, બીજા સંશયમાં નવ પેસો;
હસી બોલ્યા બ્રહ્માનંદ વાણી, અહો સાંભળો સારંગપાણી.
આજ હું પમેશ્વર થઇશ, લાવો બે ઘડીનો ભલો લઇશ,
એમ કહી ગાદી ઉપર બેઠા, બેઠા, આગળ શ્રીહરિ હેઠા.

(૩) સં. ૧૮૬૪માં કરીયાણા ગામે કાળુભાર નદીના કાંઠે શ્રી હરિએ વાંસળી વગાડી, તે વખતે શ્રી બ્રહ્માનંદસ્વામીએ કીર્તનો કર્યાં કે "વાલે વજાડી વાંસળી, કાળંદ્રીને તીર." (કળશ ૬ (વિ. ૨૦)

(૪) શ્રી જેતલપુરમાં શ્રીજી મહારાજે મહારૂદ્ર યજ્ઞ સં. ૧૮૬૫ના પોશ સુદી ૭થી શરૂ કરેલ, ત્યારે ત્યાં સદ્‌ગુરૂ શ્રી બ્રહ્માનંદસ્વામીની હાજરી હતી.

સ્વરૂપાનંદ જામનગરથી, આવ્યા મંડળ સોત સત્વરથી;
આવ્યા સુરતથી રામદાસ, હોને મંડળ પોતાનું પાસ
બ્રહ્માનંદ, મુકતનંદસ્વામી, આવ્યા એ પણ આનંદ પામી.
લખી પત્ર હતા જે તેડાવ્યાં, સર્વે મંડળ સંતનાં આવ્યાં.
(કળશ ૬ વિશ્રામ ૨)

(ફુટ નોટ ૬૫૨ પાને વાંચો)

(૫) શ્રી ડભાણનો યજ્ઞ

કચ્છમાં ગામ તેરાથી સદ્ગુરુ શ્રી મુક્તાનંદસ્વામી અને સદ્ગુરુ શ્રી બ્રહ્માનંદસ્વામીને આજ્ઞા કરી કે, તમો ડભાણ જઈને યજ્ઞની સામગ્રી તૈયાર કરો. અમે માગશર માસમાં ત્યાં આવશું અને પોષ માસની પોશી પૂનમે તે યજ્ઞ પુર્ણ કરશું.

ચોપાઇ

પછી ત્યાંથી આવ્યા પ્રભુ તેરે, રહ્યા નથુ સુતારને ઘેરે;
મુક્તાનંદ અને બ્રહ્માનંદ, કહે બેયને કૃપાકુળચંદ.
સંતો બેય ડભાણ સિધાવો, જઇને જગનનો જોગ કરાવો,
જગન સામાન જોઈએ જેહ, તમે રાખો મગાવીને તેહ.
ફરતા ફરતા તમ પાસે, અમો આવશું મૃગશિર માસે,
યજ્ઞ આરંભ ત્યારે કરાશે, પોષી પુનમે પુરણ થાશે.
કહે કૃષ્ણ વચન ચિત્ત ધરો, યજ્ઞ સામાન પુષ્કળ કરો,
મુક્તાનંદ અને બ્રહ્માનંદ, મુનિ પામ્યા અત્યંત આનંદ.

(કળશ ૭વિશ્રામ ૮)

(૬) રસ કસ ન ખાવાના પ્રકરણ વખતે સંતોને બહુજ દેહ પીડા થતાં શ્રી બ્રહ્માનંદસ્વામીએ એક યુકિતથી તે પ્રકરણ બંધ કરાવ્યું.

શ્રીજી મહારાજે પરમહંસોને રસ કસ ગળ્યું ચીકણું વગેરે નહિં જમવાની આજ્ઞાનું પ્રકરણ ચાલુ કરવાથી સંતોએ છાશ એ

---

* ખૌયાના – ૧૦૮ પ્રશ્નો (પેજ ૬૫૧ની ફુટનોટ)

અવ્યાકૃત, માયા, વિધ્યા, આવિધ્યા, બદ્ધ જીવ, મુકતજીવ, જાગૃત, સ્વપ્ન, સુષુપ્તિ, મૂર્છા, સમાધિ, તૂર્યા, જીવ, ઇશ્વર, સાક્ષી, બ્રહ્મ, પરબ્રહ્મ, આનંદ, અન્નમય, પ્રાણમય, મનોમય, વિજ્ઞાનમય, આનંદમય, કર્તા, ક્રિયા, કર્મ, જ્ઞાન, જ્ઞેય, પ્રમાતા, પ્રમિમાતિતા, અપ્રમા, મહા વાકય, પ્રકૃતિ વાકય, સવિકલ્પવાકય, નિર્વિકલ્પવાકય, અવાંતરવાકય, કર્મકાંડ, ઉપાસનાકાંડ, વેદાંતવાકય, વેદવેદાંગ, યોગયોગાંગ, ઇન્દ્રિય, વિષય, અંતઃકરણ, દેવતા, પ્રાણ, શરિરી, અભિમાન, આધિષ્ઠાતા, પ્રિય, ઉત્પતિ, પ્રલય, સ્થિતિ, કાળ, સ્વભાવ. ગૂણ, નિર્ગૂણ–સગૂણ, આકાશ, નિરાકાર, સાકાર, ગુરુ, શિષ્ય, ઉપદેશ, દીક્ષા, મંત્ર, વર્ણાશ્રમ, અત્યાશ્રમ, ધર્મ, અધર્મ, જન્મ, મરણ, વિષ, અમૃત, દોષ, યશ, અપયશ, પંડિત, મૂર્ખ, રોગી અરોગી, ક્ષેત્ર ક્ષેત્રજ્ઞ, સત્ય, અસત્ય, ચૌતન્ય, જડ, દુઃખ. અસ્તિ, ભાતિ, નામ, રૂપ દ્રષ્ટા, પરિચ્છિન, મોક્ષ, પુરૂષ, સંશય, બહુયજ્ઞ, સંશય, વિપર્યય, જીવનમુકત, ષટુર્મિ, દહરવિધ્યા, અક્ષિવિધ્યા, ત્યોમપંચક, લક્ષણ-બ્રહ્મ ષડકોશ, ઇત્યાદિકના સ્વરૂપ સબંધી પ્રશ્નો ખૌયાઓ પૂછ્યા હતા.

પણ એક જાતનો રસ છે, તેમ માનીને છાશ પીવી પણ છોડી દીધી હતી ગુજરાતમાં ઉષ્ણ ઋતુના તાપની ગરમી તથા ઉપવાસની ગરમી આકરી લાગતાં ઘણાંક સંતો તો 'રાતઆંધળા' (રાત્રે ન જોઇ શકે તેવા) થયા હતા.

એવામાં શ્રીજી મહારાજ કુંડળમાં માગૈયા પટનગરના દરબારમાં ઉત્સવ કરે છે તે સાંભળીને સંતોનાં મંડળ કારીયાણી આવવા લાગ્યાં. ત્યારે શ્રીજી કહે કે, "ઉત્સવને તો હજી વાર છે, અને તમો વહેલા કેમ આવ્યા ? માટે હજી થોડા દિવસો દેશમાં ફરી આવીને પછી આવો." આવી આજ્ઞા થતાં શ્રી બ્રહ્માનંદસ્વામી જે, 'સંતોની મા' કહેવાતા હતા, તેમને સંતો પ્રતિની દયાથી સંતોનું દુઃખ યુક્તિથી શ્રીજી મહારાજ પાસે નિવેદન કરવાનું મનમાં વિચારીને રાતની સભામાં બોલ્યા કે, "હે સભામાં બેઠેલા સંતો ! મારે આસને મારો સતાર પડેલ છે, તે જે સંતો આંખે ભાળતા હોય, તેવા સંત ઉઠીને જો સતાર લઇ આવે, તો શ્રીજી મહારાજ પાસે કીર્તનો બોલીએ." તે સાંભળી કોઇ સંતો સતાર લેવા ન ગયા કારણ કે તેમાંના કોઇ આંખે ભાળતા નહોતા. એ હકીકત મહારાજશ્રીના ધ્યાનમાં આવવાથી મહારાજે તે દિવસથી જ રસકસ વગેરે જમવાની છૂટ આપી દીધી.

પૂર્વછાયો

ઘણા દિવસના વિયોગથી. દર્શનાતુર થઇ ઘણા સંત,
આવ્યા હતા ઉતાવળા, એવી વાત જાણી ભગવંત.
સંતો તમે સહુ સાંભળો, અવિનાશી ઉચરીયા એમ,
ઉત્સવ ઉંપર તેડાવીયા, આવ્યા આગળથી તમે કેમ.
બેઠા હતા બ્રહ્મમુનિ ત્યાં, સર્વ પરમહંસની માત.
સંતોનું દુઃખ જણાવવા, તેણે ત્યાં કર્યો મર્મ અઘાત,
કહ્યું સંતો કોઇ આ સમે, રાતે દેખો છો મારો સતાર ?
દેખી શકો તો લાવી મને, આપો તરત આ ઠાર,
મહાનુભાવાનંદજી કહે, રસકસનો કર્યો છે ત્યાગ;
છાંડી દીધી છે છાશ પણ. તેમાં ભાળીને રસનો ભાગ,
તેથી થયા તે રતાંધળા, પણ અમે રહ્યાતા ડભાણ,
ભાંજી "બડેલા"ની લાવતા, ત્યાંના જે સત્સંગી સુજાણ.
ખૂબ અમને ખવરાવતા, તેથી રતાંધળાનો રોગ,
અમારા મંડળમાં પ્રભુ, નથી જણાતો તેનો જોગ.

ત્યારે બોલ્યા પ્રભુ તે સમે, હવે જશો ન કયાંઈ ખચીત;
આંહી રસોચો આપશે, રસ કસ જમો રૂડી રીત.

પછી શ્રીજીની આજ્ઞાથી સહુ સતો ત્યાં રોકાણા અને મહાનુભાવાનંદસ્વામીના સંતો સ્વામીશ્રીનો સતાર લાવતાં સ્વામીએ કીર્તનો ગાયાં, આવી યુકિતથી સદ્‌ગુરુઓની 'માતા' તરીકે સહુનું દુઃખ સ્વામીએ નિવેદન કરી નિવાર્યું હતું. (કળશ ૭–વિ. ૩)

[૭] જેતલપુરમાં શ્રીજીએ સ્વામીશ્રીને છાતીમાં ચરણાવિંદ આપ્યાં

ચોપાઈ

પ્રભુ ત્યાંથી ગયા અસલાળી, ત્યાંથી જેતલપુર વનમાળી
મુકતાનંદ તથા બ્રહ્માનંદ, આવ્યા સુરતથી જનવૃંદ
મુકતાનંદ, બ્રહ્માનંદ સ્વમી, પ્રેમાનંદ, પ્રમુખ અકામી-
સભામાં કરે ગવાણું સારૂં, પ્રભુને બહું લાગે તે પ્યારું.
રીઝી આપ્યા પ્રસાદીના હાર, આપ્યાં ચરણ બે છાતી મોઝાર
ગાન સુણી અનેહરિ ડોલે, ધન્ય ધન્ય મુખે એમ બોલે.

પુષ્પોતાગ્રા વૃત

ત્રણ મુનિજન મુકત, બ્રહ્મ, પ્રેમ, કૃત શુભ ગાન રીઝયા પ્રભુજી જેમ;
નહિં નહિં શુંભ ગાન નારદાનું, નહિ નહિં તે સમાન શારદાનું.
(કળશ–૭–વિ. ૪૩)

[૮] શ્રીજી મહારાજે બ્રહ્મમુનિ માથે દુધની દેગડી રેડી

ગઢપુરમાં પંચાળાના દરબારશ્રી ઝીણાભાઈનાં બેનશ્રી મુકત આદીબાએ સંતોને બીરંજની રસોઇ આપી ખૂબ આગ્રહ કરી સહુને જમાડયા, પછી શુદ્ધ ભેંશનાં દુધમાં સાકર નાખી ચોખા સાથે જમાડયાં વળી પાછા ત્રીજી વખત દુધ સાકર પીરસવા શ્રીજી સાધુની પંકિતમાં પધાર્યા ત્યારે સદગુરૂ શ્રી બ્રહ્માનંદસ્વામીએ પોતાના 'પત્તર' ઉપર પોતાના બન્ને હાથ મેલી 'પતર ઢાંકી દઇ લેવાની ના પાડી, તેની શ્રીજી મહારાજે સ્વામીના મસ્તક ઉપર દુધથી ભરેલી દેગડી રેડી દીધી અને તેના ઉપર દળેલી સાકરનો ખોબો ભરીને માથે નાખ્યો, એમ કરીને સ્વામી પ્રત્યેનું પોતાનું હેત સખાભાવનું જણાવ્યું.

'ચોપાઈ'

પછી પીરશું ઉપર દુધ- તેમાં સાકર પીરસી શુદ્ધિ;
બ્રહ્માનંદ મુનિને શીશ, રેડી ત્રાંબડી શ્રી જગદીશ.

એવી શ્રીજીની લીલા અનંત, સ્નેહે નિત્ય સ્મરણ કરે સંત,
મહા સુખ દીધાં ઘણાં માવે, સુતાં બેસતાં સાંભરી આવે,
એવી લીલા કરી ગઢપુરમાં, સહુને સાંભરે તે અતિ ઉરમાં.

(કળશ ૭ વિ. ૪૪)

(૯) આદ્રજમાં શ્રી બ્રહ્માનંદસ્વામીને સદગુરૂ સ્થાપ્યા પૂર્વછાયો

પછી સભા સાંજે ભરી, મુખ્ય ચાર સ્થાપ્યા મુનિચંદ,
મુકતામુનિ ને બ્રહ્મમુનિ, ચૈતન્યાનંદ, નિત્યાનંદ.
પાટ ઉપર ચાર ગાદીઓ, ધરી ત્યાં બેસાયાં સંત,
પુજા કરી મહા પ્રભુજીએ, કરી આરતી હરખી અત્યંત.
કૃષ્ણ કહે સહુ સાંભળો, મારાં આશ્રિત છો જનજેહ,
આ ચાર સદગુરૂ જે કહે, તમો પાળજો તરત જ તેહ.
પ્રેમથી જે એને પુજસે, ભલો રાખીને મનમાં ભાવ,
માનીશ પુજા માહરી, એ છે ભવ સાગરનાં નાવ.
મુનિને માન ગમે નહીં, પણ આગ્રહ અતિશે જોઇ,
આજ્ઞા થકી બેઠા ગાદીએ, કાંઇ બોલી શકયા નહિં કોઈ.
સહુ સંતે સદગુરૂચારની, પછી પુજા કરી ધરી પ્રેમ,
આનંદની એલી થઇ, થાય દુકાળમાં ઘન જેમ.
પ્રથમ જ મારા પ્રભુજીએ, એજ સ્થાપીઆ સદગુરૂ ચાર,
થંભ કહું તો શંભવે, સત્સંગ તણા આધાર,

(કળશ ૭ વિશ્રામ ૭૪)

આણંદમાં થયેલ ઉપદ્રવનું ક્ષમાશીલ સંતોએ કરેલું સહન

(૧૦) આણંદમાં શ્રીજી સ્વારીનું સામૈયું ચૌટા વચ્ચે આવ્યું. આગળ વાજંત્રો અને પાછળ શ્રીજીના સખાઓ હથીયાર બંધ ઘોડાંઓ ઉપર હતા. તેની પાછળ સંતોનાં વૃંદો કીર્તન ગાતા હતા. તે પછી શ્રીજી મહારાજ માણકી ઘોડી ઉપર બિરાજમાન હતા. તે વખતે આસુરી બુદ્ધિ-વાળા જીવોએ શ્રીજીનું અપમાન કરવા ધૂળ, ઇંટાળા, છાંણ, ગારો, વગેરે શ્રીજી અને શ્રીજીની સ્વારીમાંના સર્વ ઉપર નાંખી, મારો, મારો, કહી ભુંડી ગાળો દેવા લાગ્યા. શ્રીજી ઉપર ધૂળ, છાંણ ઇંટાળાઓ સાથે શબ્દોની ઝડીઓ વરસતી જોઇને, મહા શુરવીર સખાઓ પોતાના ઇષ્ટ દેવનું અપમાન થતું નજરે પડતાં, ક્રોધાયમાન થઇ પોતપોતાના જાતિ સ્વભાવ ઉપર આવી

જતાં પાર્ષદ ભગુજી મ્યાનમાંથી તલવાર કાઢવા લાગ્યા; જોબન પગી પણ ભાથામાંથી તીર કાઢી ધનુષમાં ચડાવવા લાગ્યા, દાદાખાચરે હાથમાં બરછી ઉંચી કરી ચક્રાવે ચડાવી, સુરાખાચરે મોટું એધારૂં ખડક મ્યાનમાંથી ખેંચી ઘા કરવાની તૈયારી કરીઃ ઠાકોર ઝીણાભાઈએ ભેઠમાંથી કટાર ખેંચી ચકરડી ચડાવા લાગ્યાઃ મુમજી મારવાડીએ ભેઠમાંથી જમૈયો ખેંચી હુલાવવાના દાવથી પેંતરો ભર્યો, આવું બધું શ્રીજી મહારાજે માણકી ઉપરથી નજરે જોતાં જ આજ્ઞા કરી કે, "કોઈ શસ્ત્રનો ઘાવ કરશે તે વચન દ્રોહી અને ગુરૂ દ્રોહી ઠરશે. આપણે સહુ આગળ નહીં જતાં, પાછા ગામ બહાર ચાલો" 'એમ આજ્ઞા કરી પોતાની માણકી ઘોડી પાછી વાળી આગળ ચાલ્યા, તેથી સહુ શુરવીર સખાઓએ ક્રોધ સંમાવી, હથીયારો મ્યાન કરી, ગામ બહાર પાછા આવ્યા. ને ત્યાંથી સીધા વડતાલ જઇ જ્ઞાનબાગમાં આંબલા નીચે સભા ભરી બીરાજ્યા ત્યાં આ પ્રમાણે વાર્તાલાપ થયો.

ચોપાઇ

જ્ઞાનબાગમાં આંબલા પાસ, સજી બેઠા સભા અવિનાશ;
કહે શ્રી હરિ આપણે કાવ્યા, કેવા જીતીને ત્યાં થકી આવ્યા.
બોલ્યા બ્રહ્મમુનિ મુખે વાણી, જીત્યા તે શું કહું હું વખાણી,
મારા શિરમાં ભરાયો ગુલાલ, જશે તે પરમ દાડે કે કાલ.
ભલા ગોમય ચંદને ચરચ્યાં, ઇંટાળા પુષ્પથી વળી અરચ્યાં;
હલદી કાજુ કેશર રંગે, બાકી છે તે ચડાવશું અંગે.+
ગોમતીનો કાદવ કોઇ લાવે, તેનાં તિલક તો કરવામાં આવે;
પણ કાદવ આણંદ કેરો, ક્યારે ચર્ચાત અંગે ઘણેરો.
ફુટ્યું ટુંબડું ને ફુટ્યું પત્ર, એ તો મળશે વળી ક્યાંય અત્ર;
અમે 'ગોરવ'માં ક્યારે જાત, આવી ગાળો ઘણી ક્યારે ખાત.
'જમે ગોરવ' સાંખે ઉપાધી, જમ્યા વગર આતો ગાળો ખાધી;
આજ તો ઓરીયા બધા વિત્યા આજ ઇડરીઓ ગઢ જીત્યા.
હાસ્યરસ એમ વાતમાં લાવ્યા, સ્વામીએ જન સહુને હસાવ્યા.
સુણી બોલ્યા હરિ કરી પ્રીત, ક્ષમા થઇ એજ આપણી જીત.
લડયા હોત તો વૈર બંધાત. ફરી આપણે ત્યાં ન જવાતઃ
ત્યાં નાં જન મનમાં પસ્તાશે, સત્સંગી સારા તેમાં થાશે.

(કળશ ૭-વિ. ૭૦)

+ઇંટોના ઘા વાગવાથી જ્યાં સોજો થયો હતો ત્યાં હળદર ભરી શેક કરવો તે.

(૧૩) શ્રી પુરૂષોત્તમ ચરિત્રમાંથી (૧)

(૧) શ્રી હાલાર પ્રદેશમાં જામનગર તાબાના તરઘરી ગામના ક્ષત્રિય ભકત ગઢપુર શ્રીજીના દર્શને ગયા. તે વખતે પોતાની વાડીના આંબામાંથી પાંચ આમ્રફળ (કેરીઓ) લઇ ગયેલા તે ગઢડા જઇ શ્રીજીને ચરણે ધરી, પોતે દંડવત કરી, પગે લાગીને બેઠા એટલે શ્રીજી મહારાજ કહે કે, દરબાર આ ફળો કયાંથી લાવ્યા ? ત્યારે તે કહે કે "હે મહારાજ ! મારી વાડીમાં આંબા વાવેલા છે, તેમાં પ્રથમ જ ફળો આવતાં તે આપશ્રીને જમાડવા લાવ્યો છું." પછી મહારાજે તે ફળો સુધરાવ્યાં અને જમવા માંડયા. તે જમતાં જમતાં બહુ જ મિષ્ટ લાગવાથી શ્રીજી મહારાજે વખાણ કરતાં શ્રી બ્રહ્માનંદસ્વામીને કહ્યું કે, બ્રહ્મમુનિ! આમ્રફળો તો બહુ મીઠાંને સ્વાદિષ્ટ છે.' તે સાંભળી સ્વામી કહે કે,

દોહા

કહે મુનિ હમ કયું કરે, બિન જાને સંવાદ,
જીહિ ફલકો રસ જો જીમે, જાને સોઇ સવાદ,

એ મર્મ વચન સાંભળી શ્રીજી મહારાજે તેમાંથી એક કેરી બ્રહ્માનંદ-સ્વામીને પ્રસાદીની આપી હતી.

સોરઠા

મર્મ વચન સુનિ શામ, મુંહસે કછૂં મુસકાયકે.
એક હી ફળ એહિ ઠામ, બ્રહ્મમુનિ કું તબ દીયો.

(૨) આદ્રજમાં સદ્‌ગુરૂઓ કર્યા તે વિષે દોહો,

મુકતમુનિ પુનિ, બ્રહ્મમુનિ, નિત્યાનંદ મુનીશ,
પુનિ ચૈતન્યાનંદ મુનિ, સબ હી સંત અધીશ.

(શ્રી પુરૂષોતમ ચરિત્ર અ. ૮૩)

સ્વામીશ્રીની શિલ્પકળા

શ્રી બ્રહ્માનંદસ્વામી એક દિવસ વડતાલ મંદિરના સ્થંભો, કમાનો, રૂપ ચોકીઓનું નિરક્ષણ કરતા કરતા મુખ્ય દ્વારની રૂપ ચોકીએ આવી ત્યાં

કારીગરને બોલાવીને કહ્યું કે "દરેક કમાનોમાં કોતરણી છે. તેથી આંહી મુખ્યદ્વાર હોવાથી "ડબલ કમાન" કરી કોતરણી કરવી જોઇએ" સાંભળીને કારીગર કહે કે "સ્વામી ! દરેક મંદિરો (ડાકોરજીના મંદિર વગેરે)માં મુખ્ય દ્વારમાં એકજ કમાન કોતરાય છે. ક્યાંયે ડબલ કમાન નથી તેથી મેં આંહી પણ એમ જ કરેલ છે," સ્વામી કહે કે, "તમે રાજવલ્લભ અને પ્રસાદમંડન વગેરે શિલ્પકળાના ગ્રંથો ભણ્યા છો ?" તે કહે કે "ના અમે તો જુના મંદિર ઉપરથી નકશો કરી નવું ચણીએ છીએ" એ સાંભળી સ્વામીશ્રીએ એજ વખતે ત્યાં એક કાગળ મગાવી તેના ઉપર પોતે સ્વહસ્તે મુખ્યદ્વારની રૂપચોકીની ડબલ કમાનનું ચિત્ર દોરી શિલ્પ કળાના નિયમ મુજબ તેમાં કોતરણી કરવાનાં સ્થાંનો બતાવી કહ્યું કે "આવી ડબલકમાન તથા સ્થંભો તેનાં શરાભરણામાં હવે તમે તમારી કોતરણીની કારીગરી આળેખી નકશો કરી તેના ફરમા કાપી ઘડાઇ શરૂ કરો, તમે આવું કામ ક્યાંયે નથી કરેલ તેથી હજી મનમાં ઘડ બેસતી નથી પરંતુ આ મારો નકશો જોઇ તમે ચીત્ર દોરશો એટલે ભગવાન સ્વામિનારાયણના પ્રતાપે તમને આવડશે એવો મારો આશિર્વાદ છે" તે વખતે શિલ્પકારે સ્વામીનો ચરણ સ્પર્શ કરી કાંઇ પણ મનમાં તર્ક વિતર્ક નંહિ કરતાં તે પ્રમાણે નકશો દોરી 'ડબલકમાન' રચી આપી, ચરોતર પ્રદેશના કળાકારો તે જોઇ વિસ્મીત થયા અને છેલ્લે છેલ્લે વૈરાગ્ય મુર્તિ શ્રી નિષ્કુળાનંદસ્વામી પણ ધોળેરાનું મંદિર ચણાવતા હતા ત્યારે વડતાલ જોવા આવી તે પ્રમાણે નકશો દોરી અને ધોળેરા મંદિરના મુખ્યદ્વારમાં તેવીજ ડબલ કમાન કરી હતી હાલતે બન્ને (વડતાલ અને ધોળેરા) મંદિરોમાં તે કમાનો મોજુદ છે એવી સ્વામીશ્રીની શિલ્પકળા ઉતમ હતી.

(ભકતરાજ કેસરભકત)

"લેખક સ્વામી સિધ્ધેશ્વર દાસજી સદગુરૂ બ્રહ્માનંદસ્વામી" નામની પુસ્તિકામાંથી

(૧) સદગુરૂ શ્રી બ્રહ્માનંદસ્વામી શિલ્પકળામાં નિપુણ હતા મંદિરની રચના ગોઠવણી તેઓ જાતે જ કરતા કોઇ મીસ્ત્રી કડીઆની તેમાં તેમને જરૂર પડતી નહીં.

(૨) જુનાગઢ મંદિરના મહંત કોને કરવા ? એ પ્રશ્ન સભામાં શ્રીજીએ પુછતાં સંતોએ શ્રી બ્રહ્માનંદસ્વામીનું નામ રજુ કર્યું મહારાજે કહ્યું "અમને

બ્રહ્મમુનિ વગર ગમતું નથી માટે તેમને તો અમે સાથે લઇ જશું" આ શાંભળી બ્રહ્માનંદસ્વામી એ કહ્યું કે "હા મહારાજ મારી પણ એવી ઇચ્છા છે પણ આ જોગી (શ્રી ગુણાતીતાનંદસ્વામી) મારા મંડળમાં છે. તે સમર્થ છે. વળી આપની મૂર્તિમાં જ સંલગ્ન જોડાએલા છે એટલે ગમે તેવા મહારથી ને વશ કરશે, એ સાંભળી શ્રીજી મહારાજે ગુણાતીતાનંદસ્વામીને હાર પેરાવ્યો એટલે બ્રહ્માનંદસ્વામી બહુજ રાજી થયા. (પાને ૬૬–૬૭)

(૩) શ્રીજીએ પ્રકરણ ફેરવી ત્રણ હાથનો કંતાનનો કટકો સંતોને પહેરવા આપ્યો. એટલે શ્રી બ્રહ્માનંદસ્વામી કહે કે "મહારાજ! આ દેહ બહુજ જાડો છે તો અરધો હાથ વધુ આપો" શ્રીજી કહે "સ્વામી ઉપવાસ કરો એટલે શરીર ઓછું થશે," સ્વામી કહે" મહારાજ આજ ઉપવાસ કરૂં તો આવતી કાલે કદી દેહ ઘટે, પણ આજનું કેમ કરવું?" શ્રીજી કહે એક તસુએ કોઇને વધુ નંહિ મળે, એ શાંભળી સ્વામી કહે કે "શું કરૂં મહારાજ, તલ જેટલી ભૂમી માંહે તમારા સીવાઇ બીજો કોઇ પ્રગટ ભગવાન જોવામાં આવતો નથી એટલે આંહી તમારા સાથે રહ્યો છું. ત્રણ હાથનો ટુકડો આગળ બાંધીશ તો પાછળનો ભાગ ખુલ્લો દેખાશે, અને પાછળ બાંધીશ તો આગળનો ભાગ ખુલ્લો દેખાશે, એમાં અમારે શું તમારી લાજ જશે, "તેથી મહારાજે ૩ા સાડા ત્રણ હાથ કંતાન આપીને કહ્યું કે "આવા સાધુને અરધો હાથ તો શું? પણ જેમ બળીરાજાએ વામનજીને ત્રીલોકીનું રાજ્ય આપ્યું હતું તેટલું. આપીએ તોય પણ ઓછું છે, તે પછી સ્વામી સાડાત્રણ હાથનું કંતાન લઇ હસ્તા હસ્તા આસને ગયા. પાને (૭૨–૭૩)

(૪) સદગુરૂશ્રી બ્રહ્માનંદસ્વામી દરરોજ પ્રાતઃ કાળમાં 'અક્ષર ઓરડી' ની ઓસરીમાં બેસી "પ્રાતઃ થયું મન મોહન પ્યારા, પ્રિતમ શું રહ્યા પોઢી રે" એ પ્રભાતી બોલતા, અને તેની છેલ્લી કડીમાં "બ્રહ્માનંદના નાથ વિહારી ઉઠો આળસ મોડી રે" ત્યારે શ્રીજી મહારાજ જાગી આળસ મરડીને ઉઠતા. (પેજ ૮૪)

(૫) સંવત ૧૮૮૮ના ફાગણ સુદી પૂર્ણિમાના સમૈયા ઉપર જુનાગઢથી અક્ષર મુર્તિ શ્રી ગુણાતીતાનંદસ્વામી વડતાલ જતા હતા તે મુળી આવ્યા, ત્યારે અક્ષર મુર્તિ શ્રી બ્રહ્માનંદસ્વામી ઘણા વખતે જોગીને જોઇ બહુ જ રાજી થઇ માથે હાથ મુકી કહ્યું. "અમે અમારી જ્ઞાનની ગાંસડીઓ

લાવ્યા હતા. તે અમને એમ સાથે લઇ જઇ એ છીએ, પણ તમે (સ્વરૂપ-નિષ્ટાનું) જ્ઞાન છૂટે હાથે દેવા માંડયુ છે તે દીધે જ રાખજો અને ધામમાં વ્હેલા આવવાનો સંકલ્પ કરશો. નહિ, મહારાજનો બહુ રાજીપો છે." તે સાંભળી ગુણાતીતાનંદસ્વામીએ સ્વામીશ્રીનો ચરણ સ્પર્શ કરી અનુમતિ આપી. (પાને ૯૫)

॥ શ્રીજી ॥

શ્રી મહાપુજા વિધાને

જુનાગઢ મંદિર ચણાતી વખતે અક્ષર મુર્તિ શ્રી ગોપાળાનંદસ્વામી એ સદ્‌ગુરૂ શ્રી બ્રહ્માનંદસ્વામીને મહાપુજા વિધી મંત્ર અને તેના અંગ દેવતા આદી 'પટળયંત્ર' વગેરેનો ખરડો આપેલ હતો તે સ્વામીશ્રી પુજામાં રાખતા અને તે પછી શ્રી દેવાનંદસ્વામી માર્ફત શ્રી તદ્રુપાનંદ સ્વામીને મળેલ તેમના મુખ્યાશિષ્ય સદ્‌ગુરૂ શ્રી જગજીવનદાસ સ્વામી જ્યારે આચાર્ય મહારાજશ્રીની આજ્ઞાથી ચરાડવા જાડેજા શ્રી વીભાજીભાઇ સાથે આવ્યા ત્યારે ત્યાંના હરિ મંદિરની પાછળની ઓસરીમાં એક નાની વેદીકા રચી ત્યાં "પુત્રેષ્ટીયજ્ઞ"નો પ્રારંભ કરી, સનાતન વેદોકત વિધિથી મહાપુજા 'પટળયંત્ર' નું સ્થાપન કરી નૈષ્ટિક બ્રહ્મચારી ધનસ્ત્રીના ત્યાગી જપીયા સંતોના હસ્તથી પટમાસનું યજ્ઞ, તંત્ર અને મંત્ર, આદિકનું અનુષ્ટાન વિધાન ચાલુ કરતાં પ. ભ. શ્રી વીભાજીભાઇનો સંકલ્પ સિદ્ધ થયો હતો.

'મહાપુજા પટળયંત્ર અને મહાપુજાનો [મહામંત્ર અંગ દેવો વગેરેનું વિધાન

જપનીય મહા મંત્ર (૧)

બ્રહ્માહં સ્વામિનારાયણ દાસોસ્મી' તિ ૐ નમઃ ।
સ્વામિનારાયણાયે' તિ 'સ્વામિનારાયણાવમામ ॥
ઇત્યે તે પરમા મંત્રઃ શ્રી હરૌ પ્રીતિ કારકાઃ ।
ચતુર્વર્ગ પદા નૃણાં દુઃખ દોષાઘ નાશકાઃ ॥

ભાવાર્થ–"બ્રહ્માહં સ્વામિનારાયણદાસોસ્મિ" (અર્થ) બ્રહ્મરૂપ એવો જે હું તે પરબ્રહ્મસ્વામિનારાયણ ભગવાનનો દાસ છું "ૐ નમઃ સ્વામિનારાયણાય" (અર્થ) ૐ દ્વારવાચ્ય ભગવાન શ્રી સ્વામિનારાયણને

મારા નમસ્કાર હો "સ્વામિનારાયણ વમામ" (અર્થ) હે સ્વામિનારાયણ ભગવાન તમો મારૂં (કાળ માયા કર્મો અને યમદૂતો તથા જે જે દુઃખો હોય તે થકી) રક્ષણ કરો.

જાપનીય મહા મંત્ર (૨)

સ્વામિનારાયણ સ્વામિન સહજાનંદ હે હરે ॥
કૃષ્ણ નારાયણ શ્રીજી મહારાજ નમોસ્તુતે ॥
નીલકંઠ ઘનશ્યામ ત્વં હરિકૃષ્ણ પાહિમામ ।
કાલ માયાઘ કર્માર્તિ દ્રોહ દોષ યમાદિતઃ ॥

અર્થ–હે સ્વામિનારાયણ, ભગવાન, હે સહજાનંદ, હે હરે, હે કૃષ્ણ, હે નારાયણ, હે શ્રીજી મહારાજ, હે નીલકંઠ, હે ઘનશ્યામ, હે હરિકૃષ્ણ મહારાજ, હું તમોને નમસ્કાર કરૂં છું, તમો કાળ, માયા, પાપો, કર્મો, દુઃખો, દ્રોહો, અપરાધો, દોષો, અને યમદૂતો એ આદિક સર્વ થકી મારૂં રક્ષણ કરો.

કમળમાં શ્રીહરિનું અંગ દેવોએ સહિત નામ નંબર ક્રમવાર સ્થાપન કરવું પરંતુ નામ નંબરના ક્રમ સિવાય વિપરીત રીતે ઇચ્છા મુજબ જેમ તેમ જ્યાં ત્યાં અંગ દેવોનું સ્થાપન, કરવાથી દોષ લાગે છે, માટે નિચે લખ્યાં નામો નંબરના ક્રમવાર, સ્થાપન કરી મંત્ર જાપ કરવો

શ્રી હરિનું અંગ દેવોએ સહિત સ્થાપન કરવાનો અનુક્રમ

ૐ શ્રી સ્વામિનારાયણ નમસ્તં મધ્યે. આવાહયામિ સ્થાપયા મિ.
ૐ શ્રી રામાનંદસ્વામીને નમસ્તે ,,
ૐ શ્રી ગોપાળાનંદસ્વામીને નમસ્તં ,,
ૐ શ્રી મુકતાનંદમુનિ નમસ્તં ,,
ૐ શ્રી મુંકુંદાનંદવર્ણિ નમસ્તં ,,
ૐ શ્રી બ્રહ્માનંદમુનિ નમસ્તં ,,
ૐ શ્રી નિત્યાનંદ મુનિ નમસ્તં ,,

ૐ શ્રી શતાનંદ મુનિ નમસ્તે આવાહયામિ સ્થાપયામિ.
ૐ શ્રી ગુણાતીતાનંદમુનિ નમસ્તે ,,
ૐ શ્રી ભકિત ધર્માભ્યાં નમસ્તૌ ,,
ૐ શ્રી રાધાકૃષ્ણા ભ્યાં નમસ્તૌ ,,
ૐ શ્રી નરનારાયણા ભ્યાં નમસ્તૌ ,,
ૐ શ્રી લક્ષ્મીનારાયણા ભ્યાં નમસ્તૌ ,
ૐ શ્રી સુવાસિની રામપ્રતાપા ભ્યાં નમસ્તૌ ,,
ૐ શ્રી વરિય સીચ્છારામા ભ્યં–નમસ્તો ,,
ૐ શ્રી સુનંદા યોધ્યાપ્રસાદા ભ્યાં નમસ્તૌ ,,
ૐ શ્રી વિરજા રઘુવીરાભ્યાં નમસ્તૌ ,,
ૐ શ્રી વૃતાલયસ્થાય નૃસિંહાય નમસ્તે ,,
ૐ શ્રી જીર્ણદુર્ગસ્થાય સિધ્ધેશ્વરાય નમસ્તે ,,
ૐ શ્રી શ્રીહરેઃ કુળેષ્ટદેવાય કષ્ટભંજનાય હનુમતે નમસ્તં

આવાહયામિ સ્થાપયામિ

"ઇતિ શ્રી સહજાનંદસ્વામી શિષ્યાગ્ર ગણ્ય શ્રી ગોપાળાનંદમુનિ વિરચિતં મહાપુજા પટળયંત્ર મહાયંત્ર અંગદેવાદિ વિધાનઃ * સમાપ્ત શુભં ભવત ॥ (જુનાગઢ)

હાલારી સંવત ૧૮૮૪ અશાડ સુદિ ૨ બીજ લેખક સાધુ લહીઆ વાસુદેવાનંદ ગુરૂ બ્રહ્માનંદના જય સ્વામિનારાયણ.

(મહાપુજા વિધાન સમાપ્તઃ

* સંપાદક પુરાણીશ્રી બાળમુકુંદદાસજી સ્વામી મુળીવાળાના પુસ્તક સંગ્રહમાંથી. (કચ્છ–ભુજ)

શ્રીજી

શ્રી બ્રહ્માનંદસ્વામીએ ઘોડાસરના રાજાને ઉપદેશ આપી સત્સંગ કરાવ્યો તે વિષેની હકીકત અને કાવ્ય

અઢારના રોકામાં કેટલાએક તાલુકાદાર ઠાકોરો (રાજાઓ) દારૂ, હોકા, ચોપાટ ઠઠા મશ્કરી આદી વ્યાસનોમાં રાત્રી દિવસ અંધ ધંધ રહેતા તેમજ હલકા માણસો પાસવાન હોવાથી પનઘટ ઉપર જઇ ત્યાં પાણી આરીઓને સતાવતા.

એક સમય સ્વામીશ્રી પોતાના મંડળ સાથે ગુજરાત પ્રદેશમાં ફરવા ગયા હતા ત્યારે ત્યાં એવા એક ઘોડાસરના રાજાની અનીતિની વાત જાણી, અને તેથી તેઓ ત્યાં ગયા, એ રાજા પાસે લગભગ એક લાખ ભીલોની લડાયક ફોજ હતી, પોતે દરરોજ જરીયાની વસ્ત્રો અલંકારો (ઘરેણાં વગેરે, ધારણ કરી બણી ઠણી પોતાના બાગમાં એક પાણીનો કુવો હતો ત્યાં ડાયરો જમાવી કસુંબા કાઢી બેસી પ્રજાની વહુ દીકરીઓની મશ્કરીઓ કરતો તેથી પ્રજા ત્રાસી ગઇ હતી, એ સઘળું સ્વામીશ્રીના જાણવામાં આવતાં સ્વામીશ્રી ત્યાં બાગના કૂવે નાવાના મીશે ગયા, તે સમયે કોઈ સ્ત્રીઓ ત્યાં નહિં હોવાથી સ્નાન કરી રાજાના માણસોને મળી તેના મારફત રાજાને મળવા ગયા, ત્યાં જઇ રાજાને આ દેહ નાશવંત અને ક્ષણ ભંગુર છે માટે ભગવાનનું ભજન કરી નીતિને રસ્તે ચાલવાનો કેટલોક ઉપદેશ આપ્યો પણ રાજાને તે વાતની કંઇ અસર નહિ થતાં. બીજે દિવસે સ્વામીશ્રી "ઉપદેશ રત્નમાળા" નામનું ઝુલણા કાવ્ય રચી સભામાં જઈ પોતે એક 'સદ્‌ગુરૂના બંદા-સત્યવકતા સંત' તરીકે સાચાંવાકયો સંભળાવી તે કાવ્ય પોતાની લાક્ષણિક શૈલીથી બોલી બતાવી અર્થ કરી તેની રાજા તરીકેની ફરજનું ભાન કરાવ્યું, કાવ્ય સાંભળી રાજા પુર્વના કોઈ બળીષ્ટ સંસ્કારથી સ્વામીશ્રીને શરણે જઇ વર્તમાન ધરાવી સત્સંગના નિયમોનું પાલન કરે છે, અને છેલ્લે છેલ્લે જ્યારે શ્રીજી મહારાજ ડભાણમાં યજ્ઞ કરે છે ત્યારે ઘોડાસર જઇ તે રાજાને દર્શન દઇ તેનું સ્વાગત સ્વીકારે છે અને યજ્ઞમાં રહાયતા કરવાનું કહેતાં રાજા તીર કામઠી વાળા એક લાખ ભીલોને સાથે લઇ ડભાણ આવવા તૈયાર થાય છે. શ્રીજી કહે અમારે એટલાં મનુષ્યોનું

કામ નથી અમારા સાથે ક્ષત્રીઓ કા ઓ વગેરે સરદારોનાં માણસો છે કંઇક જુજ માણસો લઇને આવો પછી શ્રીજી આજ્ઞાશિર ચડાવીને તે રાજા ડભાણ આવે છે, તે સઘળી હકીકત "હરિલીલામૃત" નામના ગ્રંથમાં પ્રસિદ્ધ છે. તે વાંચવી, હવે આપણે એ રાજાને સ્વામીશ્રીએ જે ઉપદેશ આપ્યો તે "ઝુલણા છંદો" જેની સંખ્યા ત્રીશ છે તેમાંથી સ્થળ સંકોચના લીધે માત્ર ૧૧ છંદો આ નીચે આપેલ છે તે પ્રસાદી કાવ્યો વાંચીએ.

ઝુલણા છંદ

પાયિ જીંદગી બંદગીનાંહિકરી, નિત્ય ખ્યાલ કિયા ઠગ બાજીયાંકા,
મદ મોહ મે તેં મગરૂર ફિર્યા, તન તાકાતા નારિયાં તાજીયાં કા,
સદગુરૂ સાહેબકા રંગ ચઢયા નહિં, સંગ કિયા નર પાજીયાં કા,
બ્રહ્માનંદ કહે કેસે બાત માને, તેં તો ગ્રાગ હે જુતિયાં ઝાઝિયાંકા.

(૧)

રામ નામ કી કોર તો સુઇ રહ્યા, કામ ક્રોધ રૂ લોભ મેં જાગતાહૈં
ભરપુર રહે બાત ભુંડીયાં મેં, લુચા લુંડિયાં મેં મન લાગતાહે.
રહે દાસ ભયા ભગતાનિયાંકા, હરિજન કે સંગસે ભાગતા હે.
બ્રહ્માનંદ કહે નખ શીખ સુધાં, તેરા મુખતો જુતિયાં માગતા હે,

(૨)

જગમાંહિ ફજેત બેહાલ ફિરે, કામ કિંકર છુટલ કાછડેઠેકા,
ખોઇ ઉમર સોગડે જુગંટે મેં, મન લક્ષ રહ્યા રાંડ રાસડેકા,
લિયે હોકલિ હાથમેં ડોલતા હે, ખોટા બોલત યાર ખવાસડેકા,
બ્રહ્માનંદ કહે ભજે રામ કેસેં, અધિકાર તોકું નર ખાસડેકા,

(૩)

પનઘટ બેઠે પન ખોવતા હે મુખ જોવતા હે પનિયારિયાંકા,
દિન રેન માયા બિચ ભૂલ ગયા ખુશિ ખ્યાલ કિયાનિત્ય ખ્વારિયાંકા,
ચિતફાટ ગયા બદફેલ ચલે, બાર ઠેલતા હે ઘર બારીયાં કા,
બ્રહ્માનંદ કહે તો કું દુઃખ લગે, પણ મુખ તો ગ્રાગ પેજારિયાંકા,

(૪)

કિરતાર બિસાર ભર્યો કુમતી, રહે યાર ભયા નિત્ય ઠનિયાં કા,
હિયા ફૂટ હેરે ફાટિ આંખિયાંસેં, જાય ઘાટ ઘેરે બેઠ પાનિયાં કા,
દેખ પારકિ નારિકે કેડ દોડે, અરૂ માલ ચોરે જાય બાનિયાં કા,
બ્રહ્માનંદ કહે તોકું જ્ઞાન કેસો, તેરા ધ્યાન લગા ભગતાનિયાં કાં.

(૫)

ધન માલ રહે ઘરમાંહિ ધર્યા, પરિવાર મેડી ગજ પાયગાવે,
કેઇ જોધ ખડા ખગ ઢાલ લિયે, રનજીત કિયે રહેવાયગાવે,
સબ સાહેબી રંગ પતંગ જેસી, થિર કોઉસેંનાં ઠહરાયગાવે,
બ્રહ્માનંદ કહે ચડી ચોટ ચપેટ, ઝપેટ કે કાલ લેજાયગાવે,

(૬)

કડાં વેઢ વિંટી મોતિ પેર કાને, મહા જોર સેં મૂંછ મરોડતા હે,
ચલે દેખતા આપકી છાંયડિકું, ટેડી પાઘ બાંધી તાન તોડતા હે,
તન અત્તર તેલ ફુલેલ લગાવત, નેહ ત્રિયા સંગ જોડતા હે,
બ્રહ્માનંદ કહે ખબડદાર બંદે, દેખ કાલ કિસે નહિં છોડતા હે.

(૭)

ચહુદેશ મેં આંણુ ચલાવતા હે, ઘરૂં દાણુ આવે વાટ ઘાટકાહે,
અરૂ બાગ કીલ્લા મહિલાત બનાવત. ખેલ ત્રિયાસંગ ખાટકાહે,
ભાત ભાત કે ભોજન થાલ હુમેં, તામેં વીશ પચીશક વાટકાહે,
બ્રહ્માનંદ કે, દેખ વિચાર, પ્યારે સબે કાલકિ એક થપાટકાહે,

(૮)

પરનારિ કું દેખકે પાપ ધરે, પાજી આંખીયાં સેં નહિંપાલતા હે,
ઠગ બાજીયાં મે સબ આયુ ગઇ, ચિત ચાલ હરામકિ ચાલતા હે,
મધ્ય માંસ ચોરી અરૂ જુગટેમેં, મન રીઝ પડે ત્યુંહિ માલતા હે,
બ્રહ્માનંદ કહે આજ કાલ હુમેં, ઝટ કાળ અચાનક ઝાલતા હે.

(૯)

મહાનિધિ તોકું નર દેહ મિલી, એહિ મોજ નહિં વાર વારકિજી.
તેરે હાથ કછુ નહિં આવતા હે. પરધન અરૂત્રિય પારકિજી,
જગમાંહિ બિહાલ ફજેત ફિરે, જ્યું નિદાન યાહિમેંસેં નારકિજી,
તાતેં આપકા આપ તપાસ કિજો, બ્રહ્માનંદ કે બાત વિચારકિજી,

(૧૦)

હુશિયાર રહો દિલ હાથકરો, એસિ દેહ અમુલખ પાયકેંજી,
શુધ્ધ ભાવસેં સંત મહંતહુંકિ, ઊઠ કીજીયેં ચાકરિ ધાયકેંજી,
સોઈ સંત કહેસત્ય વારતાકું, નિત્ય ધારિયેં ચિત્ત લગાયકેંજી,
બ્રહ્માનંદ કહે બુરા મિત કીજો, સત્ય કેતહું હાથ બજાયકેંજી,

ઇતિ શ્રીપાર્ષદ કેસરભકત વિરચિતે શ્રી બ્રહ્મસંહિતા મધ્યે પ્રકરણ છઠે ધ. ધુ. શ્રી અયોધ્યાપ્રસાદજી મહારાજ સદગુરૂશ્રી દેવાનંદ સ્વામી સંવાદે વાર્તા પ્રકરણે ૫ મો અધ્યાયઃ સમાપ્તઃ ॥૫॥

ઇતિ શ્રી વાર્તા પ્રકરણ નામ છઠું પ્રકરણ; સમાપ્તઃ

ઉપસંહાર

ધ. ધુ. આદિ આચાર્ય મહારાજશ્રી અયોધ્યાપ્રસાદજી મહારાજશ્રીની આજ્ઞાથી સદગુરૂશ્રી દેવાનંદસ્વામીએ સદગુરૂ શ્રી બ્રહ્માનંદસ્વામીનું જીવન વૃતાંત, જે પોતે જાણતા હતા, તે સવિસ્તર સંભળાવતાં પુજ્ય આચાર્ય મહારાજશ્રી ઘણાજ પ્રસન્ન થયા હતા, તે સાથે સ્વામીશ્રીનો વિશાળ શિષ્ય વર્ગ અને તેઓનો શિષ્યવર્ગ પણ ગુરૂ પરંપરાનો આવો અથેતિ અપૂર્વ મહિમા સાંભળી સમજી મગરૂર થયો હતો. કથા સમપ્તિ પછી શ્રી દેવાનંદસ્વામીએ ધ. ધુ આચાર્ય મહારાજશ્રીનું ષોડશોપચારથી પુજન કરી, વણી સંતો પાર્ષદો વગેરેનું પૂજન કરી, ગુરૂ મહિમા કહી સર્વેને પ્રસન્ન કર્યા હતા. તેમજ શ્રી આચાર્ય મહારાજશ્રીએ પણ તે દિવસે શ્રી રાધાકૃષ્ણદેવ આદિ દેવોને દુધપાકનો થાળ ધરાવી મંદિરમાં સર્વ ત્યાગીવર્ગ અને હરિભકતોને દુધપાક, પુરી, ભજીયાંની રસોઇ આપી: કવીશ્વર દલપતરામ લખે છે કે, સદગુરૂ શ્રી બ્રહ્માનંદસ્વામી કહેતા કે, શ્રી રાધાકૃષ્ણદેવને દુધપાકનો થાળ બહુજ પ્રિય છે; અને વખતો વખત પોતે દુધપાકનો થાળ ધરાવતા તેમજ પોતાને પણ એ અમૃત પ્રસાદી પ્રિય હતી આ વાત સ. ગુ. શ્રી દેવાનંદસ્વામીએ કહી હતી. એ રીતે મંદિર સમસ્તને જમાડી તૃપ્ત કર્યા હતા; અને સદગુરૂ શ્રી દેવાનંદસ્વામીને ચાદર સાથ ઝીણી કામળી ઓઢાડી બાથમાં ભીડી મળ્યા હતા. તે જ રીતે સર્વ ત્યાગીઓને ચાદરો ઓઢાડી બ્રહ્મમુનિના સર્વના શિષ્યોને રાજી કર્યા હતા. એ પ્રમાણે આખો શ્રાવણ માસ મૂળીમાં બીરાજી દેવાનંદસ્વામીના મુખ થકી સ્વામીશ્રીના જીવનચરિત્રના અમૃત પાનનો લાભ સર્વે સંત હરિભકતોને આપવી સહુને પ્રસન્ન કરી આચાર્યશ્રી અમદાવાદ પધાર્યા હતા.

સદગુરૂ શ્રી દેવાનંદસ્વામી લગભગ બાવીશ વર્ષ સુધી મુળી મંદિરના મહંત તરીખે રહી અક્ષર ધામમાં પધાર્યા. ત્યાર પછી સદગુરૂ શ્રી તદ્રુપાનંદસ્વામી મુળી મંદિરના મહંત થયા; અને પોતે જ્યારથી સ્વામીનું જીવનચરિત્ર સભામાં સાંભળેલ ત્યારથી તેમને સંકલ્પ થયો કે, સદગુરૂશ્રી

બ્રહ્માનંદસ્વામીના જીવવૃતાંતનો "બ્રહ્મસંહિતા" નામે ગ્રંથ લખાવી પ્રસિધિમાં મેલવો. અને તે મહંત થયા પછી તે ગ્રંથ બ્રહ્મચારી શાસ્ત્રી શ્રી બાળમુકુંદાનંદજી પાસે લખાવાનો આરંભ કરાવ્યો. પરંતુ તેના થોડા એક અધ્યાયો(શ્લોકબંધ)રચ્યા પછી બ્રહ્મચારી શ્રી અક્ષર નિવાસી થતાં તે કામ જેમનું તેમ અધુરૂં રહ્યું. શ્રી તદ્રુપાનંદસ્વામી ધામમાં પધાર્યા પછી એ ગુરૂમહિમાના ગ્રંથનો કોઇને આગ્રહ ન રહ્યો. પરંતુ આચાર્ય મહારાજશ્રીના હજુરીપાર્ષદ શ્રી કે સરભકતે સદ્ગુરૂ શ્રી તદ્રુપાનંદસ્વામીનાં દર્શન કરેલા તેમને એહકીકત જ્યારે જાણવામાં આવી ત્યારે તે આરંભેલા ગ્રંથનું સાહિત્ય મેળવી,તેનું ગુજરાતીમાં થોડું લખાણ લખાવી, શ્રી તદ્રુપાનંદસ્વામીના સંકલ્પનેસિદ્ધ કરવાનો પ્રયાસ આરંભ્યો. પરંતુ પોતાના ચક્ષુઓનું તેજ ક્ષીણ થતાં એ કામ અટકી પડયું. પછી મને (માવદાનજી) અમદાવાદ તેડાવી તમામ સાહિત્ય સોંપી એ આરંભેલા કામને પૂર્ણ કરવા આશીર્વાદ સાથે આજ્ઞા કરી અને મેં તે આજ્ઞા શીર ચડાવી આજીવનચરિત્રલખવારૂપ સેવા કર્ય શરૂ કર્યું હતું.

સત્સંગમાં શ્રીજી મહારાજ અને મહાન મુકતો, હજી પ્રગટ બીરાજી સહુના શુભ સંકલ્પો સિદ્ધ કરે છે, એવી મને મારા જીવનમાં અનેક પ્રસંગે ખાત્રી થયેલ, તેવીજ આ 'બ્રહ્મસંહિતા' સંબંધમાં પણ થયેલી છે. મારી યથામતિ આ ગ્રંથ લખાઇ જતાં તેને છપાવવા માટે શુ કરવું? તેવા વિચારો થતા, કેમકે 'કવિઓ પંડિતો આદિ સાક્ષર વર્ગ ઉપર શ્રી સરસ્વતિદેવીની પૂર્ણ પ્રસન્નતા હોય છે, પણ શ્રી લક્ષ્મીદેવીની હવા પણ તેના છાપરા ઉપરથી જતી નથી." એ રીતે મુઝવણ રહેતી હતી, પરંતુ સમર્થ ગુરૂના શિષ્યો પણ સમર્થ હોય એ ન્યાયે ધર્મ વિદ્યા ભાસ્કર સંત ભૂષણ સદ્ગુરૂ શાસ્ત્રી શ્રી ગોપાલચરણદાસજી મહંત સ્વામી (ચરાડવા) એ આ 'બ્રહ્મસંહિતા' છપાવવાના શુભ કામમાં ત્રણ હજાર રૂપીઆની મદદ અપાવી દ્વારાગુરૂનો સંકલ્પ સિદ્ધ કરીને સત્સંગમાં શ્રીજીને મુકતો હજી પ્રગટ બીરાજી સત્સંગના શુભ કામો કરે છે, તેવી મને ખાત્રી કરાવી આપી.

મારા પિતાશ્રી રાજકવિ શ્રી ભીમજીભાઇએ સ. ગુ. શ્રી દેવાનંદસ્વામી પાસે વર્તમાન ધરાવ્યાં હતા. અને શ્રી તદ્રુપાનંદસ્વામી પાસે ગુજરાતી અભ્યાસ અને શ્રી વૈષ્ણવાનંદસ્વામી પાસે પિંગળ શાસ્ત્રીનો અભ્યાસ કર્યો

હતો. એ સત્સંગ સંસ્કારના બળે મને આ 'બ્રહ્મસંહિતા'ની સંપાદન કરવા રૂપ સેવા મળી છે એથી મને ધન્ય ગણું છું. અને આ ગ્રંથ પ્રકાશિત થતાં આત્મ સંતોષ વ્યકત કર્યા વગર રહી શકતો નથી જેઃ-

હરિગીત છંદ

શ્રીજી સખા સદગુરૂ, બ્રહ્માનંદ સ્વામીજી થયા,
તેના જીવન ગુણગાન મમબુધ્ધિ અનુસારે કહ્યા
હું છેક છું નાનોકવિ, પણ, દિલ પ્રેમ પયોનિધી
આ બ્રહ્મસંહિતા' બધી, મહિમા થકીજ ભરિ દીધી. ॥૧॥

એ પ્રસિધ્ધ કરવામાં પછી તો, વરસ દસ વીતી, ગયાં
અફસોસ દિલમાંહી થતો કે, આદર્યાં અધવચ રહ્યાં
સદગુરૂ બ્રહ્મઃનંદજી, ઐશ્વર્ય આપ વિકાશીયું
ચરાડવે જઈ + ચાંપ દાબી, બ્રહ્મતેજ પ્રકાશીયું ! ॥૨॥

સાહિત્ય સદગુણ શાસ્ત્રી, ગોપાળચરણદાસજી,
મહંત શ્રી મંદિર તણા છે ચરાડવામાં વાસજી,
તદ્રુપાનંદ સ્વામીશ્રીની જે શિષ્ય-શિષ્ય પરંપરા,
ગુરૂ મહીમા ખંત મનમાં, સંત રૂપ ખરેખરા. ॥૩॥

વ્રજભુમીમાં, 'ગોપાળ' ગોવર્ધન ગીરી જેમ તોળીયો,
ગોપાળચરણદાસ ગોરધન, દાનવીર ને ખોળીયો,
શ્રી બ્રહ્મસંહિતા છપાવા, દાન ત્રણ હજારનું,
તેને દીધું ઉદ્ધાર દિલથી, કળીમાં કલદ્વારનું. ॥૪॥

કવિએ પ્રકાશન કાર્ય કરિયું, રાજકોટ મંદિર, રહી
આવી ઉપાધી અનેક પણ, સત્સંગ-ગુરૂ કાજે સહી,
જે જે ઉપાધી આવતી. તે બ્રહ્મમુનિ નિવારતા,
પ્રગટ બીરાજી હજી, સત્સંગ રંગ સુધારતા. ॥૫॥

+ પાવરહાઉસ ભલે કહી પાંચસો માઇલ દૂર હોય છતાં પણ જો તેનાથી કનેકસન છે, તો ચાંપ દબાવતાંજ લાઇટ થાય છે.

નિર્વિઘ્ન ગ્રંથ સમાપ્તી, શ્રીજી કૃપાથી તો થઇ,
કવિ માવ ઉપર કરજ, લોન હજાર એકની રહિ ગઇ.
સમરથ ગુરૂ સત્સંગ સમરથ, કામ સમરથ થાય છે,
સમરથ શ્રીજી ગૂણને, કવિ માવદાનજી ગાય છે. ॥૬॥

દોહા

સ્નેહ થકી બ્રહ્મસંહિતા, વાંચી સમજો સાર,
નીર ક્ષીર ન્યારૂં કરી, હંસવૃત્તિ અનુસાર. ૧

લખિયું શ્રીજી લખાવિયું સદાય અંતર સાફ;
ક્યાંય ભૂલ ભાળી કરો, માવકવિ ને માફ. ૨
માવ કવિને મન સદા, અંતરમાં આનંદ.
જય જય સહજાનંદ સહ, જય જય બ્રહ્માનંદ. ૩

અંતમાં શ્રી બ્રહ્મમુનિકૃત હિન્દી શિક્ષાપત્રીના મંગળ દોહાથી મંગળ પ્રાર્થના કરી વિરમું છું.

આશ્રિત કી પીડા હરન, ધર્મ ભકિત પ્રતિ પાલ!
કૃષ્ણ જનન વાંચ્છિત સુખદ, મંગલ કરહુ વિશાલ. !!

રાજકોટ
ફાગણ શુદ ૧૧
તા. ૨૬-૨-૬૧ રવિવાર

લી. શ્રીજીના દાસાનુદાસ
માવદાનજી ભીમજીભાઇ રત્નુના
દંડવતસહ જયશ્રી સ્વામિનારાયણ

શ્રી બ્રહ્મસંહિતા સમાપ્ત;

'પરિશિષ્ટ વિભાગ'

(પરિશિષ્ટ ૧)

સ્વામી બ્રહ્માનંદ-વિદ્વાનોની નજરે

(૧) "xxx About eight thousand miscellaneous padas besides other works nine in number, is said to have been his literary output. His forte was preacting (उपदेश) and for driving his preacting home; he has used a number of illustrations and instances which show his marvellous grasp and knowledge of social problems manners and customs. His power over words, the content of his vocabulary is such that the very reading of his verses produces in the reader an indefinable emotion of pleasure and satisfaction xxx".

(Mile stotes in Gujarati literatute.

Page No. 267)

(૧)—દી. બ. કૃષ્ણલાલ મોહનલાલ ઝવેરી
એમ. એ. એલ. એલ. બી.

(૨) "His verses have an easy flow and fine clear imagery."

(Selection from classical Gujarati literature Vol. III Page No. 374)

(૨)—મિ. જે. એસ. તારાપોરવાલા
બી. એ. પી. એચ. ડી. બાર-એટ-લૉ.

(૩) "In beauty of language, Brahmanand Surpasses all his contemporaries except Dayaram xxx".

(Gnjarat & its literature P. No. 268)

(૩)—K. M. Munshi

(૪) "તેણે ગુજરાતી ભાષામાં પદ તથા ગરબીઓ રચેલી છે. હિન્દુસ્તાની ભાષામાં પણ ગાયનમાં ગાવાના પદ રચેલાં છે. સઘળાં મળીને પદ ૮૦૦૦ છે તથા ધર્મવંશપ્રકાશ, સુમતિપ્રકાશ, ધિરજાખ્યાન બ્રહ્મવિલાસ વગેરે મોટા મોટા ગ્રન્થો હિન્દુતાની ભાષામાં રચેલાં છે. તેમાં મોતીદામ ભુજંગી નારાચ, ઉધોર સવૈયા કવિત, કુંડળિયા, છપય વગેરે તરેહ તરેહ જાતના છંદો રચેલા છે તે સિવાય છુટક ઝુલણા, ચર્ચરી, અમૃતધ્વની, રેણકી છંદ વગેરે ઝડઝમકવાળા રચેલા છે જેની કવિતાથી સ્વામિનારાયણ ઘણાં રંજન થતા હતા. તે સરોદો સતાર સારી રીતે બજાવી જાણતા હતા તેનો સ્વભાવ રમુજી હતો શરીર પુષ્ટ હતું ૦ ૦ ૦ તેની હુંશીયારીનાં વખાણ હજુ સુધી લોકો કરે છે કોઇનું મન ગમે તેવું ઉદાસ હોય પણ તેનું મન ખુશી કરવાની એ કવિમાં શકિત હતી અને તતકાળ કાવ્ય કરવાની શકિત પણ તેનામાં હતી."

('બુદ્ધિ પ્રકાશ'નો ફેબ્રુઆરી ૧૮૬૩નો અંક ૨ પાનાને ૩૨)

(કવીશ્વર દલપતરામ)

સ્વામી બ્રહ્માનંદ

"તેમના લખાણોમાં ઉપદેશનું અંગ પ્રધાન છે જેમ મુકતાનંદસ્વામી જ્ઞાનીકવિ, નિષ્કુળાનંદસ્વામી વૈરાગ્યવાન કવિ અને પ્રેમાનંદ-પ્રેમી પ્રેમુ, નીસ્ત કવિ હતા તેમ સ્વામી ઉપદેશક કવિ હતા. તેમના કાવ્યોમાં તેમના હૃદયનો જુંસ્સો, ઉદ્‌ગારનો ઠોક ભાષાનું ગૌરવ અને શ્રોતાના મન ઉપર સચોટ છાપ મારનારી ઝુંડઝમકવાળી પદે પદે રણકા કરતી રચનાવાળી કવિતા મન આકર્ષે છે. અખાએ જેવા ઠોક નિડરતાથી વેદાન્તના વિષયમાં અને તે સમયના સાંપ્રદાયિક શિક્ષણો ઉપર માર્યા છે તેવા ઠોક સ્વામીએ વહેવારમાં ચતુરાઈ બતાવવા, સંસારને અષ્ટસિદ્ધિ અને નવનિધિ માનનારા જડવાદની પોલ ઉપાસકોને પોતાની ભભકતી અને તેજી અશ્વની માફક કુદકા મારતી બાનીમાં. માર્યા છે, આજે પણ તેમના ચંદ્રાવળા અને ઝૂલના છંદો તથા છપાઓ અને કડીઓ અનેક વેરાગી બાવાઓ અને ઉપદેશકો તેમના જ નામે કે કેટલીક વખત નામ ફેરવીને પણ વાપરતા દૃષ્ટિએ પડે છે. ૦ ૦ ૦ ૦ શૂરવીરના અંગનો ઉપદેશ તો સ્વામીનો જ કહી શકીએ એવા ઉતેજીત કરનારા હૃદયને બળવાન બનાવીને જોમથી ડોલાવનારા તેમના પ્રવાહમાં હવે સ્નાન કરીશું "હરિજન સાંચારે, જે ઉરમાં હિંમત રાખે." (એ ચારે પદો લેખકે ઉતાર્યા છે)

ગુજરાતી ભાષા પરનો તેમનો કાબુ પણ આમાં સહેજે જણાઇ આવે છે. હિન્દની પડતીના અંધારા કાળમાં આર્યપ્રજાના બ્રાહ્મણોમાં બ્રાહ્મણત્વને ટકાવી રાખનાર, ક્ષત્રિયજનોના ક્ષાત્ર તેજને ઝળકતો બનાવી નિરંતર શૂરાતનના અગ્નિને પ્રજ્વલ્લ રાખનાર, વૈશ્યોને પોતાના શબ્દ ઉપર મસ્ત રહેવાને ટકોરનાર 'વેદનું વચન ને વાણીઆનો બોલ' એ કહેવતને જન્મ મળે તેવા વ્યવહારમાં બનાવીને સત્ય વચની પણાનો ગુણ વ્યાપારી વર્ગમાં પણ દૃઢ કરાવનાર ટુંકમાં ત્રણે ધર્મોનું તેવા કાળમાં પણ રક્ષણ કરી તેને જોસભેર જીવતો રાખનાર સરજાયેલાનું માન જો કોઇને પણ ઘટે તેમ હોય તો તે તે કાળના ભાટ, ચારણ બારોટ અને સ્ત્રીવર્ગને જ ઘટી શકે છે. આમ દેશોધ્ધારમાં ભાગ લેનારી ચારણ જ્ઞાતિના એવા, પોતાના ગુરૂ ઉપરની શ્રદ્ધા અને અડગ નિશ્ચયથી અંતર જેનું પ્રકાશી રહેલું છે એવા, જે સત્ય પોતાને જડયું છે તે બીજા સર્વને જણાવવાનો પોતાનો ધર્મ છે એવું માનનાર એવા, જેની હૃદયવીણાના તારે તાર ઝણઝણી ઉઠીને આલાપ કરી રહેલા છે એવા આ સ્વામીના શુરવીરપણાના અંગના પૂરાવાર્થે તેમજ ગુજરાતી ભાષા ઉપરનો તેમનો કાબુ પ્રત્યક્ષ થતો હોવાથી તે દર્શાવવા માટે પણ, વધુ ઉતારા આપવાની જરૂર હું જોતો નથી. તેમના પદોમાં દોહાઓ, સોરઠા, ચોપાઇઓ, અને જુદા જુદા છંદોમાં પિંગળના નિયમો ઘણી સારી રીતે પળાયેલા દેખાય છે. પ્રેમાનંદસ્વામીના પદો જેમ ગાનારને માટે અત્યુત્તમ છે તેમ જ સ્વામીના પદો કાવ્યશાસ્ત્રના નિયમોના અનુસરણ માટે શ્રેષ્ઠ છે."

(ગુજરાતી સાહિત્ય મધ્ય કાલનો પ્રવાહ પાના નં. ૨૩૯ થી ૨૪૮)

(કનૈયાલાલ માણેકલાલ મુનશી)

"૦૦૦ અશાંતિ અને નિર્વેદનું વાતા વરણ હવે હળવું થવા લાગેલું એટલે (૫) પ્રેમસખિ તથા બ્રહ્માનંદ સરખાના ભાવોન્મની અંતરમાંથી પ્રગટેલો વૈરાગ્ય શુષ્ક નહીં પણ રસભીનો બની રહ્યો આખા મધ્યકાલીન સાહિત્યમાં આ ઘટનાની જોડી નથી એમ સ્વીકાર્યા વિના ચાલે તેમ નથી." સાહિત્ય દર્શન પાને ૧૦૬)

(શ્રી વિજયરાય વૈદ્ય)

(૬) " ૦૦૦ શ્રી સ્વામીનારાયણે આખા ગુજરાત પર પણ ખરેખર મોટો જ ઉપકાર કર્યો છે અને તે પંથના લેખકોએ પણ ભક્તિને ખરા

સ્વરૂપમાં રાખવાના અને વૈરાગ્યની ખરી સમજ આપવાના પ્રશંસનીય પ્રયાસો કર્યા છે, ૦૦૦ 'આ તનરંગ પતંગ સરીખો જાતાં વાર ન લાગેજી' આ લખનાર બ્રહ્માનંદે બોધ અને શૃંગારનાં ઘણાં પદો લખ્યાં છે. તે અસરકારક દૃષ્ટાન્તો શોધવામાં અને લોકોને પોતાના બોધથી ઘટતી સમજુતી આપવામાં સારી સફળતા મેળવી શકયા છે. તેના ઘણાં પદો એકત્ર કરી એક ગ્રન્થરૂપે પ્રકટ કરવામાં આવ્યા છે એ બતાવી આપે છે કે તેના ભકતો પણ ઘણા છે અને તેણે લોકપ્રિયતા પણ સારી મેળવી છે."

(સાહિત્ય પ્રવેશિકા પાના નં. ૬૧)

શ્રી હીંમતલાલ ગણેશજી અંજારીયા એમ. એ. એલ એલ બી

(૭) " ગંભીર ને શાંત જ્ઞાન અને વિજ્ઞાનનાં તત્વોમય, માતાની પ્રમાણે સમજાવીને ઉપદેશ આપનારી મુકતમુનિની વાણી રોમે રોમમાં ઉત્સાહ અને શૌર્ય પ્રેરનારી બ્રહ્મમુનિની ઉકિત હૃદયને હચમચાવી રડાવનારી તથા હસાવનારી શુદ્ધ નિઃસ્વાર્થ પ્રેમભકિતને પોષનારા પ્રેમસખિનાં ગુંજન અને લલકારોઆ, જગત ઉપરથી મને હઠાવી તીવ્ર દૃઢ અને શુંદ્ધ સાત્વિક વૈરાગ્યને હૃદયમાં સ્થાયી કરનાર વૈરાગ્યમુર્તિ નિષ્કુળાનંદનાં તથા દેવાનન્દ અને મંજુકેશાનંદનાં પદો, ચાબખા અને સાખીઓ આજે પણ શ્રોતા વકતા અને વાચકના મન ઉપર તેવી જ અસર કરે છે અને એને જ લીધે તે ભાષાના સાહિત્યમાં જુદુ સ્થાન મેળવે છે અને ત્યાં ટકી રહે છે."

(મધ્યકાલનો સાહિત્યપ્રવાહ સાહિત્ય સંસદ પૃ. ૨૨૪)

(સ્વ શ્રી ઈ, ઇ, મશરૂવાળા)

(૮) " ૦૦૦ જ્ઞાના શ્રયીઓ અખો, ધીરો અને બ્રહ્માનંદ જેવામાં અનુભવાતી બ્રહ્મનીછોળ કે બ્રહ્મઝંકોર પણ એ જ સાહિત્યની ચિરનીન સંસ્કારોદ્બોધક સિદ્ધિઓ છે. ૦૦૦"

(ગુજરાતી સાહિત્યની રૂપરેખા પાના નં ૩૦)

(શ્રી વિજયરાય વૈદ્ય)

સ્વરૂપમાં રાખવાના અને વૈરાગ્યની ખરી સમજ આપવાના પ્રશંસનીય પ્રયાસો કર્યા છે, ૦૦૦ 'આ તનરંગ પતંગ સરીખો જાતાં વાર ન લાગેજી' આ લખનાર બ્રહ્માનંદે બોધ અને શૃંગારનાં ઘણાં પદો લખ્યાં છે. તે અસરકારક દૃષ્ટાન્તો શોધવામાં અને લોકોને પોતાના બોધથી ઘટતી સમજુતી આપવામાં સારી સફળતા મેળવી શકયા છે. તેના ઘણાં પદો એકત્ર કરી એક ગ્રન્થરૂપે પ્રકટ કરવામાં આવ્યા છે એ બતાવી આપે છે કે તેના ભકતો પણ ઘણા છે અને તેણે લોકપ્રિયતા પણ સારી મેળવી છે."

(સાહિત્ય પ્રવેશિકા પાના નં. ૬૧)

શ્રી હીંમતલાલ ગણેશજી અંજારીયા એમ. એ. એલ એલ બી

(૭) " ગંભીર ને શાંત જ્ઞાન અને વિજ્ઞાનનાં તત્વોમય, માતાની પ્રમાણે સમજાવીને ઉપદેશ આપનારી મુકતમુનિની વાણી રોમે રોમમાં ઉત્સાહ અને શૌર્ય પ્રેરનારી બ્રહ્મમુનિની ઉકિત હૃદયને હચમચાવી રડાવનારી તથા હસાવનારી શુદ્ધ નિઃસ્વાર્થ પ્રેમભકિતને પોષનારા પ્રેમસખિનાં ગુંજન અને લલકારોઆ, જગત ઉપરથી મને હઠાવી તીવ્ર દૃઢ અને શુંદ્ધ સાત્વિક વૈરાગ્યને હૃદયમાં સ્થાયી કરનાર વૈરાગ્યમુર્તિ નિષ્કુળાનંદનાં તથા દેવાનન્દ અને મંજુકેશાનંદનાં પદો, ચાબખા અને સાખીઓ આજે પણ શ્રોતા વકતા અને વાચકના મન ઉપર તેવી જ અસર કરે છે અને એને જ લીધે તે ભાષાના સાહિત્યમાં જુદુ સ્થાન મેળવે છે અને ત્યાં ટકી રહે છે."

(મધ્યકાલનો સાહિત્યપ્રવાહ સાહિત્ય સંસદ પૃ. ૨૨૪)

(સ્વ શ્રી ઈ, ઇ, મશરૂવાળા)

(૮) " ૦૦૦ જ્ઞાના શ્રયીઓ અખો, ધીરો અને બ્રહ્માનંદ જેવામાં અનુભવાતી બ્રહ્મનીછોળ કે બ્રહ્મઝંકાર પણ એ જ સાહિત્યની ચિરનીન સંસ્કારોદ્બોધક સિદ્ધિઓ છે. ૦૦૦"

(ગુજરાતી સાહિત્યની રૂપરેખા પાના નં ૩૦)

(શ્રી વિજયરાય વૈદ્ય)

શ્રીજી

જુના હસ્તલખિત ખરડામાંથી મળેલું

અપ્રસિધ્ધ વચનામૃત

સંવત ૧૮૭૯ના શ્રાવણ સુદિ પ્રતિપદાને દિવસે સ્વામીશ્રી સહજાનંદજી મહારાજ શ્રી ગઢડા મધ્યે દાદાખાચરના દરબારમાં શ્રી વાસુદેવ નારાયણના મંદિર આગળ લીંબડાના ઝાડ હેઠે ઢોલીઆ ઉપર ગાદી તકીઆ નખાવીને ઉગમણે મુખારવિંદે બીરાજમાન હતા અને સર્વે શ્વેત વસ્ત્ર ધારણ કર્યા હતાં અને પોતાના મુખારવિન્દ આગળ મુનિ તથા દેશ દેશના હરિભકતોની સભા ભરાઇને બેઠી હતી. ત્યારે શ્રીજી મહારાજે વાત કરી જે

પીતાંબર × શેઠ કેડે મુંડીઆ સતાવીશ અફીણ પીને મુવા તેમ અમારો પણ દેહ છે. તે પણ કાંઈ રહેવાનો નથી તો તમો પણ મુંડીઆની પેઠે પછવાડે કરશો એમ અમને જણાય છે, તો એ વાતનું અમને ઘણુંજ દુઃખ રહે છે. અને બીજું પણ રહે છે જે અમે આ પરસહંસ કરતાં ઘણા ત્યાગી છીએ તો પણ તમારા કલ્યાણને વાસ્તે ગ્રહસ્થ ભેળા ભળીને વરતીએ છીએ, અને આટ આટલા દાખડા તમારે અરથે કરીએ છીએ અને આજે અમારા પરમહંસ છે તે તો નકળંક છે, અને અમે જે સાંખ્ય યોગી ભાઇઓ અને સાંખ્યયોગી ભાઇઓને વર્તમાન રખાવી એ છીએ તેમાંથી જો કોણેય ફેર પાડયોને કળંક લગાડયું તથા અમને કે અમારા સત્સંગીને ભુંડા કરી દેખાડશો તો અમો તેનો બીજો તો શું દંડ કરશું? પણ અમે તેને કોઇ દિવસ મોઢું નહિં દેખાડીએ, શા માટે કે અમારૂં હૃદય છે તે અતિ સાચું છે, અને અમને જુઠી વારતા તો ગમે જ નહિ, પણ કોઇ જાતનું સાચું કળંક સત્સંગને

× સૌરાટ્રમાં જેતપુરના નજીક માંડવા ગામનો વાણીઓ હતો તેને એક નવો પંથ કાઢેલ અને મુંડીઆ સાધુ કરેલ હતા.

માથે આવે તો અમારાથી ખમાય નહિં, માટે એ બે પ્રકારનું અમારા અંતરમાં ઘણું દુઃખ રહે છે, માટે જો અમને સત્સંગમાં રાખવા હોય તો અમને નિશ્ચય કરી આપો, અને અમારે તો જરૂર દેહ મુકવો છે તો કોઇમાં સામરથી હોય તો રાખજો, અને અમને જો સત્સંગમાં રાખવા હોય તો એ બે વાતનો નિશ્ચય સભામાં ઉભા થઈ સંભળાવો, પછી મુકતાનંદસ્વામી સભામાં ઉભા થઇને બોલ્યા જે "હે મહારાજ! તમે તો અખંડ છો, બ્રહ્મની મૂર્તિ છો, તમારે વિષે મરવું ને જનમવું એ તો મૂર્ખ ને અજ્ઞાનિ હોય તે સમજે, અમે તો તમારા દાસ છે ને તમે તો સરવેનો શોક ટાળવાને પ્રગટ થયા છો તો અમને કોઇ રીતે કરીને શોક નહિં થાય માટે તે વાતની કાંઈ પણ ચિંતા રાખશો નહિં, અને તમે જે વર્તમાનની કોરનું પુછયું તો અમારે તમારા પ્રતાપ થકી અષ્ટ પ્રકારે કનક કામની નો ત્યાગ રાખવો છે, અને પંચવર્તમાનમાં લેશમાત્ર ફેર પડવા દેવો નથી, અને જે જીવ અમારો સંગ કરશે તેને પણ તમારી આજ્ઞામાં ખબડદાર રખાવીશું, માટે વર્તમાનની કોરની કાંઇ પણ ચિંતા રાખશો નહિ;" ત્યારે બ્રહ્માનંદસ્વામી, નિત્યાનંદસ્વામી આદી સદ્‌ગુરૂઓ ઉભા થઇને બોલ્યા જે "જેમ મુકતાનંદસ્વામી બોલ્યા તેમ અમે સરવે રહીશું તો અમારી કોરની કોઇ જાતની ચિંતા રાખશો નહિ." ત્યારે સાંખ્ય યોગી બઇઓ અને ભાઇઓમાં જે મોટેરાં હતાં તે બોલ્યાં જે "જેમ સદગુરૂ બોલ્યા તેમ એ બે વાતની અમારી કોરની કાંઇ પણ ચિંતા રાખશો નહિ, અમે તમને કોઇ રીતે ખોટ આવવા નહિ દઇએ," ત્યારે મહારાજ અતિ પ્રસન્ન થઇને બોલ્યા જે "તમે આટલું હેતે કરીને બોલ્યાં તેણે કરીને અમો તમારા ઉપર ઘણુંજ રાજી છીએ, અને તમારે માથે કોઈ મોટું વિઘન પ્રારબ્ધમાં લખ્યું હશે. તો હું તમારા વિઘ્નની નિવૃતિ કરીશ ને તમને દુઃખ થાવા નહિ દઉં, પણ જે આટલો અમારો દાખડો છે એટલે તેને વ્યર્થ કરી ને કોઇ પંચવર્તમાનમાં ફેર પાડશો અથવા પછવાડે આપઘાત કરશો તો કલ્યાણ તો નહિ થાય પણ નર્કના કુંડમાં માગ નહિ જડે અને જે નાકી જીવ હશે તે ણ હાડ હાડ કરશે અને કહેશે કે તે પાપીને આંહી લાવશોમાં તે આવી ને જો કુંડમાં પડશે તો અમારો પણ છુટકો નહિ થાય, માટે સર્વ પાપ થકી મોટા પુરૂષની આજ્ઞાનો ભંગ કરવો તે મોટું પાપ છે, માટે સરવે ખબરદાર થઇને આજ્ઞામાં રહેજો, તો અમારો તમારા ઉપર ઘણોજ રાજીપો રહેશે.

શ્રીજી

જુના હસ્તલખિત ખરડામાંથી મળેલું

અપ્રસિધ્ધ વચનામૃત

સંવત ૧૮૭૯ના શ્રાવણ સુદિ પ્રતિપદાને દિવસે સ્વામીશ્રી સહજાનંદજી મહારાજ શ્રી ગઢડા મધ્યે દાદાખાચરના દરબારમાં શ્રી વાસુદેવ નારાયણના મંદિર આગળ લીંબડાના ઝાડ હેઠે ઢોલીઆ ઉપર ગાદી તકીઆ નખાવીને ઉગમણે મુખારવિંદે બીરાજમાન હતા અને સર્વે શ્વેત વસ્ત્ર ધારણ કર્યા હતાં અને પોતાના મુખારવિન્દ આગળ મુનિ તથા દેશ દેશના હરિભકતોની સભા ભરાઇને બેઠી હતી. ત્યારે શ્રીજી મહારાજે વાત કરી જે

પીતાંબર × શેઠ કેડે મુંડીઆ સતાવીશ અફીણ પીને મુવા તેમ અમારો પણ દેહ છે. તે પણ કાંઈ રહેવાનો નથી તો તમો પણ મુંડીઆની પેઠે પછવાડે કરશો એમ અમને જણાય છે, તો એ વાતનું અમને ઘણુંજ દુઃખ રહે છે, અને બીજું પણ રહે છે જે અમે આ પરમહંસ કરતાં ઘણા ત્યાગી છીએ તો પણ તમારા કલ્યાણને વારતે ગ્રહસ્થ ભેળા ભળીને વરતીએ છીએ, અને આટ આટલા દાખડા તમારે અરથે કરીએ છીએ અને આજે અમારા પરમહંસ છે તે તો નકળંક છે, અને અમે જે સાંખ્ય યોગી ભાઇઓ અને સાંખ્યયોગી ભાઇઓને વર્તમાન રખાવી એ છીએ તેમાંથી જો કોણેય ફેર પાડયોને કળંક લગાડયું તથા અમને કે અમારા સત્સંગીને ભુંડા કરી દેખાડશો તો અમો તેનો બીજો તો શું દંડ કરશું? પણ અમે તેને કોઇ દિવસ મોઢું નહિં દેખાડીએ, શા માટે કે અમારૂં હૃદય છે તે અતિ સાચું છે, અને અમને જુઠી વારતા તો ગમે જ નહિ, પણ કોઇ જાતનું સાચું કળંક સત્સંગને

× સૌરાષ્ટ્રમાં જેતપુરના નજીક માંડવા ગામનો વાણીઓ હતો તેને એક નવો પંથ કાઢેલ અને મુંડીઆ સાધુ કરેલ હતા.

માથે આવે તો અમારાથી ખમાય નહિં, માટે એ બે પ્રકારનું અમારા અંતરમાં ઘણું દુઃખ રહે છે, માટે જો અમને સત્સંગમાં રાખવા હોય તો અમને નિશ્ચય કરી આપો, અને અમારે તો જરૂર દેહ મુકવો છે તો કોઇમાં સામરથી હોય તો રાખજો, અને અમને જો સત્સંગમાં રાખવા હોય તો એ બે વાતનો નિશ્ચય સભામાં ઉભા થઈ સંભળાવો, પછી મુકતાનંદસ્વામી સભામાં ઉભા થઇને બોલ્યા જે "હે મહારાજ! તમે તો અખંડ છો, બ્રહ્મની મૂર્તિ છો, તમારે વિષે મરવું ને જનમવું એ તો મૂર્ખ ને અજ્ઞાનિ હોય તે સમજે, અમે તો તમારા દાસ છે ને તમે તો સરવેનો શોક ટાળવાને પ્રગટ થયા છો તો અમને કોઇ રીતે કરીને શોક નહિં થાય માટે તે વાતની કાંઈ પણ ચિંતા રાખશો નહિં, અને તમે જે વર્તમાનની કોરનું પુછ્યું તો અમારે તમારા પ્રતાપ થકી અષ્ટ પ્રકારે કનક કામની નો ત્યાગ રાખવો છે, અને પંચવર્તમાનમાં લેશમાત્ર ફેર પડવા દેવો નથી, અને જે જીવ અમારો સંગ કરશે તેને પણ તમારી આજ્ઞામાં ખબડદાર રખાવીશું, માટે વર્તમાનની કોરની કાંઇ પણ ચિંતા રાખશો નહિ;" ત્યારે બ્રહ્માનંદસ્વામી, નિત્યાનંદસ્વામી આદી સદ્-ગુરૂઓ ઉભા થઇને બોલ્યા જે "જેમ મુકતાનંદસ્વામી બોલ્યા તેમ અમે સરવે રહીશું તો અમારી કોરની કોઇ જાતની ચિંતા રાખશો નહિ." ત્યારે સાંખ્ય યોગી બઇઓ અને ભાઇઓમાં જે મોટેરાં હતાં તે બોલ્યાં જે "જેમ સદગુરૂ બોલ્યા તેમ એ બે વાતની અમારી કોરની કાંઇ પણ ચિંતા રાખશો નહિ, અમે તમને કોઇ રીતે ખોટ આવવા નહિ દઇએ," ત્યારે મહારાજ અતિ પ્રસન્ન થઇને બોલ્યા જે "તમે આટલું હેતે કરીને બોલ્યાં તેણે કરીને અમો તમારા ઉપર ઘણુંજ રાજી છીએ, અને તમારે માથે કોઈ મોટું વિઘન પ્રારબ્ધમાં લખ્યું હશે. તો હું તમારા વિઘ્નની નિવૃતિ કરીશ ને તમને દુઃખ થાવા નહિ દઉં, પણ જે આટલો અમારો દાખડો છે એટલે તેને વ્યર્થ કરી ને કોઇ પંચવર્તમાનમાં ફેર પાડશો અથવા પછવાડે આપઘાત કરશો તો કલ્યાણ તો નહિ થાય પણ નર્કના કુંડમાં માગ નહિ જડે અને જે નાકીં જીવ હશે તે ણ હાડ હાડ કરશે અને કહેશે કે તે પાપીને આંહી લાવશોમાં તે આવી ને જો કુંડમાં પડશે તો અમારો પણ છુટકો નહિ થાય, માટે સર્વ પાપ થકી મોટા પુરૂષની આજ્ઞાનો ભંગ કરવો તે મોટું પાપ છે, માટે સરવે ખબરદાર થઇને આજ્ઞામાં રહેજો, તો અમારો તમારા ઉપર ઘણોજ રાજીપો રહેશે.

અને એક બીજી પણ વાર્તા છે તે સહુ શાંભળો જે કોઇ માણસ મરે છે તેના પછવાડે ડેરી કરે છે. અને અમે તો અમારી ડેરી જીવતાં કરી મેલી છે. કે જે આ વાસુદેવનારાયણની મૂર્તિ છે તે અમારી ડેરી છે તે વિના બીજી ડેરી કરશોમાં અને અમે જ્યારે આ દેહ મુકશું ત્યારે વાસુદેવમાં પ્રવેશ કરી ને રહેશું અને આ દેહને તો જેમ સર્વે મુનિને સમાધિ દેતા હો તેમ દેજો, અને જે ગઢડામાં મૂર્તિ છે તે વાસુદેવની છે; અને અમદાવાદમાં મૂર્તિ છે તે નરનારાયણની છે, બીજું સત્સંગમાં જ્યાં જ્યાં બે મૂર્તિ હોય તે નરનારાયણની મૂર્તિ જાણવી અને ચાર ભુજાની એક મૂર્તિ હોય તે વાસુદેવની જાણવી ઇતિ વચનામૃતમ

(સમાપ્ત)

આ વચનામૃત છપાયેલ નથી પરંતુ અમોને પાર્ષદ વર્ય કેસર-ભકતની પ્રસાદીની વસ્તુઓમાંથી હસ્ત લખીત જુનો ખરડો મળી આવતાં તેમના શિષ્ય મહોબતસંગજી ભગત માર્ફત મળતાં અત્રે આપેલું છે.

વચનામૃત્તનો સંગ્રહ લખાયો ત્યારે શ્રીજી મહારાજે અને મોટા સદગુરૂઓએ સંતો પાસેથી તમામ ખરડાઓ મગાવી લઇને જેમ સહુને પથ્ય પડે અને પૂર્વા પર બાદ ન આંવે તેવો વિચાર કરી શોધીને, તે વચનામૃતો શ્રીજી સાનિધ્યમાં મંજુર કરી પ્રતો લખાવી અને અન્ય ખર-ડાઓનો નાશ કરેલ હતો, તેમ પરંપરાં સંતોથી શાંભળેલ છે. આ વચના મૃત પણ કાઢીનાખેલાખરડા માહેલું જ હશે, એટલે અપ્રસિધ્ધ રહ્યું હશે.

આમાંનાં ઘણાં એક શ્રીજી કૃપા વાકયો સંત હારભકત બાઈ ભાઈ વગેરે સત્સંગ સમાજને ગ્રહણ કરવા યોગ્ય મને જણાતાં મે પરિશિષ્ટમાં લીધેલ છે. એજ વિનતી.

(કવિ માવદાનજી રત્નું)

શ્રીજી

શ્રીજી મહારાજે રામગલોલાજીને પોતાના અખાડાના સાધુઓ લઇને સદગુરૂ શ્રી બ્રહ્માનંદસ્વામી સાથે ઝાલાવાડ પ્રદેશમાં ફરવા મોકલેલ હતા તેમજ દેવીવાળા મગનીરામ પણ સ્વામીના મંડળમાં હતા (બ્રહ્મસંહિતા (પાને ૬૩૧) ધ્રાંગધ્રામાં વેરાગીની ઉપાધી થયા પછીથી શ્રી બ્રહ્માનંદસ્વામી શ્રીજી આજ્ઞાથી ગુજરાત દેશમાં પોતાના મંડળ સાથે ફરવા ગયા અને શ્રી

રામાગલોલાજી પોતાના સાધુઓ સાથે માથક ગામે રોકાણા ત્યાંથી પોતાના સાધુ 'ગરીબદાસ' ને એક વિનતી પત્ર લખી આપી શ્રીજી મહારાજ પાસે મોકલેલ તે પત્ર શ્રી કેસરભકતના શિષ્ય શ્રી મહોબતસંગજી માર્ફત મળતાં આ નીચે તેજ ભાષામાં અક્ષર સહ છાપેલો છે.

સ્વામીશ્રી રામગલોલાજીનો પત્ર

સ્વસ્ત શ્રી સોરઠ મહા શુભ સ્થાને પરમ ગુરૂ પરમ ક્રિપાલુ અધમ ઓધારણ સર્વ જગ કારણ એક એક રોમ પ્રતિ અનંત બ્રહ્માંડનીવાસ એક આત્મા સત્ય સ્વપ્રકાશ ભકત ભય હારી માધૂરી મુરત શાંમરી સુરત્ય સર્વ પ્રકારે સેવકને સુખકારી પલપલ બલિહારી જયકારી છે પ્રવર્તન જેનું એવા તમે તે તમારા મહીમાનો વેદ પણ પાર પામતા નથી કળ્યામાં નાવે ચરિત્ર જેનાં એવાં સર્વે પ્રકારે અકળ, ભકતને એક તમારૂં જ છે બળ અ કિંચન છે પ્રીય જેને, એવં અનેક શુભ ઉપમા લાયક સ્વામી શ્રી શ્રી શ્રી શ્રી શ્રી શ્રી શ્રી સેજાનંદજી શરણાંન્ય શ્રી મંડલી શુભ સ્થાનેથી લષીતંગ સાધુ શ્રીપ રામગલોલાજી તથા મુકુંનદાસતઃ સાધુ રામજીત, સાધુ સમસ્ત કે ડંડોત પ્રણામ અવીધારોગે, હે શ્યામરી સૂરત્ય વારંવાર પ્રણામ કરત હૈ જે પ્યારે જુ વેગિ વદન દેષા વીના તુમારે દર્સકી બહુત પ્યાસ હૈ, અરૂ સમાચાર એક જાનના જે મોજે ધ્રાંગધરે મંડલી ગૈ રહે તહાં વૈરાગીને ઉપાધિ કરિ હૈ સો તુમ જાનત હો ફેર જૈસી હૈ તેસી "ગરીબદાસ" મુખ વચને કહેગો, કાહે તે જે કહને સુનનેંકી નીતી હે, અપરં તુમ સબ જાનતહો. અબ મહારાજકી અગ્યા હે જે ગુજરાત કું જાઓગે સો આજ્ઞા શિરપર ચઢાય કે મંડલી ગુજરાતકું જાયગી, અરૂ સાધુ મુરત બિસેક લસકર મેં જાવેગે ફેરતો જ્યું તુમ ઉપજાવો ગે તૈસા હોયેગા અરૂ મહારાજકી ઈછા હોયગી તેસા હોયગા, સમાચાર એક જાનના જે હમકું સબહી પ્રકાર કા સુખ હૈં પર એક અભિલાષ રહે હે તાતે દુષ હોત હે, સો કોનસા દુષ જે માધુરિ મુરત્યસેં દુર રહના તે નૈં સહાજાતાહે,

દોહા

ચંદ ચકોર સુરજ કમલ, ચાત્રુક ઘનકી આસ
પ્રાન હમારે રહત હૈ, સદા તુમારે પાસ. ॥૧॥

નયન તલફે તુવ દર્શકું, શ્રવન સુનન કું ચૈન,
ભુજ ફિરકત તુવ મિલન કું, નિસ વાસર એહી ચૈન ૨

પ્રીતમ પાતિ તો લિખું, જો કછુ અંતર હોઅ,
હમ તુમ ચ આત્મ એક હે, દેષ ન કે તન દોએ ૩
અબ તો કિપાકે નિધાન બેગિ બદન દેષાઓ ગે

દોહા

તવ સમીપ જે જન વસે, તાહિ કરૂં પરણામ,
શિવ વીરંચી સનકાદીસમ, સબહી સુષકેધામ ૧

મેથાન કે સબહી સતસંગી કે દંડોત પ્રણામ અવધારોગે,
સંવત ૧૮૬૨ના વૈશાક વદ ૪ ભોમ વાસરે, શ્રી ગુરૂભ્યોનમ; ૧

શ્રીજી સ્વામી સમકાલિન–દેવજ્ઞાતિ (ચારણ) હરિભકતોની

– ના મા વ લી –

ચોપાઇ

જેને ઘેર પધાર્યા મોરાર, નિખીં સુફળ કર્યો અવતાર ॥
જેજે લખાણાં છે એમાં જન, તેને છે શ્રી હરિનું દર્શન. ॥

(ભકત ચિંતામણી)

નામ	ગામ	દેશ	નામ	ગામ	દેશ
ગઢવી શંભુદાનજી	ખાંણ	મારવાડ	,, બાશ્રી મોજબા	ખાંણ	મારવાડ
ગઢવી લાડુદાનજી	,,	,,	ગઢવી ધુનાભાઇ	નરસંડા	ગુજરાત
ગઢવી ખીમાજી	,,	,,	,, બાશ્રી કંકુબા	,,	,,
,, બાશ્રી લાલુબાદેવી	,,	,,	,, બાશ્રી મધુબા	,,	,,
ગઢવી શીવોભાઈ	વસોગામ	ગુજરાત	ગઢવી ગજાભાઇ	રોઝકા	ભાલ
,, ભાઇજી	મોયારીયા	,,	,, વીસાભાઇ	,,	,,
,, ગોકળદાસ	મોરજ	ચડોતર	,, રવાભાઈ	,,	,,

નામ	ગામ	દેશ	નામ	ગામ	દેશ
ગઢવી ડોસાભાઇ,	મખીયાવ	ગુજરાત	ગઢવી બાશ્રી દેવુબા	રોઝકા	ભાલ
,, વાસન (વસનદાસ)		,,	,, ખીમરાજ,	કમીયાળા	,,
,, બાશ્રી હરિબા		,,	,, આવડદાન	,,	,,
,, આસોજી	કલોલ	ઢંઢાવ	,, બાશ્રી જીજીબા	,,	,,
,, ભગવાન, રત્નુ	દેવરાસણુ	,,	,, દાદાભાઇ	ગોરાસા	,,
,, જેતસી રત્નું,	,,	,,	,, આણંદભાઇ	હેબતપુર	
* મોતીસર જીવાભાઇ	,,	,,	,, ઉમેદભાઇ	,,	
ગઢવી બાપુજી	કોંઢ	,,	,, માવભાઇ	વાણા	ઝાલાવાડ
,, ભલુજી	વટામણુ	,,	,, પંચાણુભાઇ	ગુંદીયાળા	,,
,, બાશ્રી મધુબા	સરગવાળું	,,	,, બાશ્રી રૂપાળીબા	મેડી	હાલાર
,, અજેભાઇ	બગોદરા.	,,	,, સામતભાઇ	ચીત્રાવાવ	,,
,, ભગવાનભાઇ	બળોલ	,,	,, મુળુભાઇ	,,	,,
,, રતનજીભાઇ	,,	,,	,, અદાભાઇ	ભાડુઇ	સોરઠ
ગઢવી આયદાનજી	બળોલ	,,	,, કરમણુ	ચાડદીક	,,
,, જેઠાભાઇ	ખરડ	,,	,, ભોજો	,,	,,
,, બાશ્રી બનુંબા	,,	,,	,, લખુબાઇ	લોઢવા	,,
,, દાદુભાઇ	પીપળી	,,	,, ગજાભાઇ	હેબતપુર	,,
,, મોડભાઇ	પોલારપર	,,	,, બનુભાઇ	પોલારપર	,,

(શ્રીજી પછીના દેવજ્ઞાત–ત્યાગીઓનાં નામ)

સકગુરૂ શ્રી રાધામનોહરદાસજી ધોળકા. સદ્‌ગુરૂ શ્રી ઘનશ્યામ-ચરણુદાસજી ધોળકા મુકતરાજ પાર્ષદ કેસરભકત અમદાવાદ.

---

* શ્રી પાલનપુર રાજકવિ શ્રી લાખજી મોતીસરજીએ મને કહેલ કે દેવરાસણુવાળા 'જીવાભાઇ' મારા દાદા (મોતીસરજી) હતા. એ જીવાભાઇના કાનજીભાઇ થયા ને તેના લાખાજી થયા. તેમના સુપુત્ર શ્રી હમીરદાનજી પહેલા દરજ્જાના કવિ હતા. તેમણે શ્રી વચનામૃત ગ્રંથનો અનુવાદ શ્રી બ્રહ્માનંદસ્વામીના નામે હિન્દી કાવ્યમાં કરેલ છે તેઓની મોતીસરની જ્ઞાતિમાં તેમનું એક જ કુટુંબ સત્સંગી છે તેમના ફતેહકરણ આદિ ચાર પુત્રો અને નાનાભાઇ રામદાનજી વગેરે સાથે સત્સંગી અને હાલ રતલામમાં રહે છે. સત્સંગના એ સુપ્રસિદ્ધ વિદ્વાન કવિરાજ નો અક્ષર વાસ સં. ૨૦૨૧ના જેઠ માસમાં થયો છે તેથી સત્સંગ સમાજને ઘણી ખોટ પડી છે. (સંપાદક)

શ્રી બ્રહ્મમુનિના શિષ્ય અને તેના શિષ્યોનાં કાવ્યો

(૧) સદ્ગુરૂશ્રી પૂર્ણાનંદ સ્વામી કૃત-ઘનશ્યામાષ્ટક છંદ ચર્ચરી

સોહત સુખ ધામ શામ, મોહત લખી કોટી કામ, સંતન અભિરામ નામ અષ્ટ જામ રટીએ,
પગીયાં બનિ હે અનુપ, સરસ અત્તર અગર ધુપ, રાજત અતિ નવલ રૂપ જરકસી દોપટીએ.
તામે તોરા શ્રીંગાર, પુષ્પ નવલ સાર સાર, મત્ત ભગર વાર, ઘોરે ઘોરે,
દેખો ઘનશ્યામચંદ, મહીમા કે છંદવંદ, * હસત વદન મંદ મંદ થોરે થોરે,

(૧)

કેસરકો તિલક ભાલ, નિરખત જન હોત ન્યાલ, ભ્રકુટી કુટીલા રસાલ કાળ ડરત જાસે,
તા પર ઝુક કુટીલ કેશ, સુક્ષ્મ શુભ શામ બેસ, માનું બન બાલ શેષ, વેસ લઘુતાસે,
અખીયાં લાંખયાં સોલાલ, રકત રેખ તાકો તાલ, દેખત ચિત હાલ હાલ ચોરે ચોરે,
દેખો ઘનશ્યામચંદ મહિમાકે છંદ વંદ, હસત વદન, મંદ મંદ થોરે થોરે,

(૨)

કોમલ દો કરનમાંય, ઝલકત કુંડલ સુહાય, મકાકૃત કરનતાય ઉપમાસોમિલ હે,
નાશા તિલ ફૂલ, જાન, દિપક મણી તા સમાન ધન ધન જન ધરત ધ્યાન, તાસ નિકટ તિલ હે.
શામ બીંદુ વામ કરન, નિજજન મન ધ્યાન ધરન, દેખત દુઃખ જન્મમરન તોરે તોરે,
દેખો ઘનશ્યામચંદ, મહીમા કે છંદવંદ, હસ્તવદન મંદમંદ, થોરે થોરે,

(૩)

દંતન પંકિતકહાત, ચિત્તવતનિત ચિતરહાત, ઉપમા તેહિ કહીન જાત કુંદન કીકલીયાં,
સુંદરવર અધર રકત, દેખત મનમગનભકત, ચિબુક, ગ્રીવ, લખિતલકત, જકત સકત જલીયાં.

* "સંનવુંદ" પાઠાંતર છે.

ઉંચ અંશ નવલપીન, દોનું ભુજ જશનવિન, આભુષણ કનકકીન, જોરે જોરે,
દેખો ઘનશ્યામચંદ, મહીમાકે છંદવદ, હસત વદન મંદમંદ, થોરે થોરે,

(૪)

બાજુબંધ પ્રોંચી અવલ, જડીત નંગ રંગનવલ, સરલ વેઢ વીંટી પ્રબલ ઝલકત હે ભારી,
કરતલ કોમલ કહીન, અંગુલાશ્ર સોનવીન, નખમણિકણી બનીન સુંદરતા ન્યારી.
વૃક્ષસ્થલ બ્રહદ અમલ, હાર સાર તાપર ચલ, સુંદર વર ઉદર ત્રિવલ ગોરે ગોરે,
દેખો ઘનશ્યામચંદ, મહીમાકે છંદવંદ, હસત વદન મંદમંદ થોરે થોરે.

(૫)

નાભી ગંભીર ગોળ, કટી તટપટ પીતચોળ, નિકટનિપટ કાંચિઓળ, લટિપટ થટ સોહે.
ઊરૂ તરરંભદરશ, જાનું જંઘાસુ સરસ, દેખત મન હોત હરસ જનમન સો મોહે.
ઝાંઝર ઝન ઝનનઝનન, ઘુઘરઘન ઘનન ઘનન ધરતી તન ધનન કનન કોરે કોરે,
દેખો ઘનશ્યામચંદ, મહીમાકે છંદવંદ, હસત વદન મંદમંદ થોરે થોરે.

(૬)

ગુલફાંસુ ગોલ દોઉ, ચકિત જનચીત જોઉ, તૃપ્તી નહીં હોત તોઊં ચલકીત સોચલકે,
કોમલદો ચરન કમલ, મંજુલ નખપંકિત વિમલ, ઝલઝલઝલ ઝલલ ઝલલ ઝલકન સોઝલકે.
તાપેં જનચીત પ્રોત, પુલકિત તનમન સુધ્યોત, જોત જોત હોત ધ્યોત ઠોરે ઠોરે,
દેખો ઘનશ્યામચંદ મહીમાકે છંદવદ, હસત વદન મંદમંદ થોરે થોરે,

(૭)

અષ્ટ કોણ, અંકુશ, જવ, વજ્ર, અંબુ, કેતુ શ્રવ, સ્વસ્તિક, જંબુ, રેખા, નવ દક્ષિણ હરિચરણે,
વ્યોમ; કળશ, ધનુષ, મીન, ગોપદ, ઇંદુ, પ્રચીન, સપ્તય સો કોણતીન, વામપાવ વરણે;
અંગુલી રૂચીરકોય, ચીંતન મન મગન હોય, પુર્ણાનંદ ઇષ્ટસોય, મોરે મોરે,
દેખો ઘનશ્યામચંદ, મહીમાકે છંદવંદ, હસત વદન મંદમંદ થોરે થોરે,

(૮)

(૨) વસતડી નિવાસી

શ્રી દશા શ્રીમાળી વાણિયા શ્રી અમરચંદભાઈ કૃત

હોકા વિષે કુંડળીયા

૧

હોકે હરિ ભુલાવિયા, વટલાવ્યા વરણ ચાર,
બ્રાહ્મણ ક્ષત્રિય વાણીયા, મૂકાવ્યો આચાર,
મૂકાવ્યો આચાર, પાપમાં પુરા પેઠા,
ચૂશે લાળ લબાડ, એકબીજાની એઠા.
કહે કવિ અમરચંદ, વિચાર કર્યો નહિં લોકે,
વટલાવ્યા વરણ ચાર, ભુલાવ્યા હરિ પણ હોકે.

૨

પ્રભુ વસે આ દેહમાં, ઉત્તમ જોઇ ત્રણ ઠામ,
હૃદય, કપાળ, ને મુખ, છે, ધણી રહેવાના ધામ,
ધણી રહેવાનાં ધામ, તમાકુ ત્યાં લઇ ઘાલી,
હરિ ખંખેરી હાથ, ત્યાંથી નિકળ્યા ચાલી,
કહે કવિ અમરચંદ, કામ ને ક્રોધ ઠસ્યા છે,
ઉત્તમ જોઇ ત્રણ ઠામ, પ્રભુ આ દેહ વશ્યા છે,

(૩)

એવો અધરમ જોઇને, કરી મહારાજે મેર,
અમનિ ઉપર આવીઆ, ભક્તિ ધર્મને ઘેર.
ભક્તિ ધર્મને ઘેર, અક્ષરથી આવ્યા સ્વામી,
સ્થાપ્યો ધરમ કરી ઠીક, કાંઇ ન રાખી ખામી,
કહે કવિ અમરચંદ, અલૌકિક લ્હાવો લેવો,
કરી મહારાજે મેર, જોઇને અધરમ એવો.

+ આવા છંદો ઘણા છે, પરંતુ સ્થળ સંકોચને લીધે માત્ર ત્રણ જ અત્રે આપ્યા છે.

(૩) રાજકવિ શ્રી ભીમજીભાઇ કૃત શ્રી સહજાનંદ મહિમાષ્ટક

દોહા

સહજાનંદ સુખધામ શુભ, મેટણ દુઃખ મહારાજ,
આયે હરિ અવનિ વિષે, કરવા મંગલ કાજ. ૧
થરૂ ધરમ ધજ થાપીયે, અચળ કરે સુખ આજ,
નારાયણ કરૂણા નિધી, મહા નમું મહારાજ. ૨

દુમીલા છંદ

૧

મહારાજ નમામિયે, અક્ષર ધામિયે, દ્વિભુજ વામિયે, રૂપ ધરી,
ગરૂડ ધજગામિયે, છેલ ગુમાનિયે, હે નિરમાનિયે, નાથ હરિ,
કૃષ્ણ હરિ નામિયે, હૌનિષ્કામિયે, સો નહિ દામિયે, સુર સતી,
સહજાનંદસ્વામિયે, અંતરજામિયે, નાથ બહુ નામિયે, જગત પતિ.

૨

દ્વિજ હી દરબારીયે, દેહકું ધારિયે, ભાર ઉતારીયે, ભોમ તણું,
મદ મોહ અહંકારિયે, તાહિ કું મારિયે, હેત સુભારિયે, પાપ હણું,
દુષ્ટ ક્રોધ સંહારિયે, સંત ઓધારિયે, જોપસું ધારિયે વેશ જતી,
સહજાનંદસ્વામીયે, અંતર જામીયે, નાથ બહુ નામિયે, જગત પતી.

૩

કરૂના દ્રગ ભિનાય, ભકત હિ કીનાય, જગત પ્રવીનાય, મુકત જનં
નિજ રૂપ હી ચિનાય, દાનહી દિનાય, નૌતમ લીનાય; સંત ધનં,
શુભ ગુણહી શીલાય, રૂપ રસીલાય, રંગ સુંદીનાય, દાસ રતી,
સહજાનંદસ્વામીયે, અંતર જામિયે, નાથ બહુ નામિયે, જગત પતી,

૪

સ્થિર ધ્રમહી સ્થાપિયે, ગેમ ઉથાપીયે, સંત સંઘાર્થીયે, શામ સદા,
કલીઘોરકું કાપીયે, સત્ત સમાપિયે, વેહદ વાપીયે, બ્રહ્મવિદા.
પરી હંસ સો પાપીયે, ચર્ણ સો ચાંપીયે, ઇશ્વર આપીયે, મોક્ષ અતિ,
સહજાનંદસ્વામીયે, અંતર જામીયે, નાથ બહુ નામીયે જગત પતિ.

૫

અતિ હોત અકાજીયે, પાપ સું પાજીયે, દયા સત લાજીયે, લોપ દહી.
તેહી કાજ નિવાજીયે, નાથ હી બ્રાજીયે, કોવિદ કાજીયે, ભીર કહી.
બાંધ વેદ મૂજાદિયે, સંત સમાજીયે, ગેમ કું ગાજીયે, ક્રીધ ગતી,
સહજાનંદસ્વામીયે, અંતરજામિયે, નાથ બહુ નામિયે, જગતપતી.

બંન બદ્રી નિવાસિયે, જોગ અધ્યાસીયે, ધર્મ પ્રકાશિયે, દેહ ધરી,
નર દુષ્ટ નિકાસીયે તે જ પ્રભાસિયે, હે અવિનાશીયે, નાથ હરિ,
જગ ઉપર દાસીયે, કીધ કપાસિયે, અક્ષર વાસિયે, 'શાંત વૃતિ,
સહજાનંદસ્વામીયે, અંતર જામીયે, નાથ બહુ નામિયે, જગત પતિ.

૭

કલીકામ કહેતાય, કીધ નિકાતાય, ધ્રુજ વિધાતાય, અંક ઘસે,
પ્રથ્વી પાપ પ્રજાતાય, દાબરસાતાય, બેદ બંચાયત, ખુબ બસે,
શેષ સુર સનાતાય, ગુણહી ગાતાય, માપ સમાતાય, થાક મતી,
સહજાનંદસ્વામીયે, અંતર જામિયે, નાથ બહુનામિયે, જગતપતી,

૮

પ્રથીપાલ પ્રતાપિયે, કૃષ્ણ કીપાકિયે; લક્ષ ઓધારિયે, જીવ લહી,
દુઃખ દૂર ઉડાદ્દિયે, પ્રેમ પ્રકાશીયે, મોહ સમાપીયે, દીધ મહી,
નીરખી અવિનીશિયે, સુખ સદાશિયે, ભીમ પ્રિતી ભયે, નેક ભતી,
સહજાનંદસ્વામીયે અંતરજામિયે, નાથ બહુ નમિયે, જગતપતી.

કળશ છપય

જગતપતી જગદીશ, શામ સહજાનંદ સ્વામિ,
અકળ સદા હે ઈશ, નાથ નિરજંન બહુનામી,
સરવોપરી સુખધામ, પ્રાણ પુરૂષોતમ પ્યારા,
જપત શેષ અંઠ જામ, ભજત ભવમેટત ભારા,
પરિબ્રહ્મ આજ અક્ષર પતી, ધરમ કુંવર અધિરાજ હે,
કવિરાજ ભીમજી યું કહેત, શામ સદા સુખ સાજ હે,

(૪) રાજકવિ માવદાનજી કૃત– શ્રીગોપીનાથજી મહારાજશ્રીનો છંદ

દોહા

ઉન્મત ગંગા તીરયે, ધન્ય હે દુરગપુર ધામ,
જહાં બીચરે નરદેહ ધરી, સુંદર શ્રી ઘનશ્યામ, ૧
ધામી અક્ષર ધામકે, સ્વામી સહજાનંદ,

નામી અનંત નામકે, નિષ્કામી વૃષનંદ, ૨
સ્વામીના ગઢડા સદા, ગઢડા સ્વામી વાસ,
ગઢડા ગોકુલસેં સરસ, અક્ષર તુલ્ય અવિનાશ. ૩
ગોપીનાથ મહારાજ, અને દાદાનો દરબાર,
લક્ષ્મીબાગ ઉન્મત નદી, ચિત આકર્ષત ચાર. ૪

ચર્ચરી છંદ

૧

આકર્ષત ચિત ચાર, પૂરવ ઉત્તર દુવાર, દાદાખાચર દરબાર નિંબવૃક્ષ નીરિખો ॥ હરદમ સંતો હજાર, જમતા જ્યાં જમણવાર, પોતે પ્રભુ પીરસનાર પુરૂષોત્તમ પરખો ॥ સંતો શિર કરી પ્યાર, રેડત ઘૃત દધી ધાર, અદ્‌ભુત લીલા અપાર, એહ સ્થાન ધારો ॥ જય જય જદુનાથ હાથ, મુરલી ધરિ મુગટ માથ, ગઢપુર પતિ ગોપીનાથ આશરો તીહારો ॥

૨

કલીયુગમાં કલ્પવૃક્ષ, નિરખો આ નીંબવૃક્ષ, પુરશોત્તમજી પ્રત્યક્ષ, સંત સભા ભરતા ॥ દેતા, બ્રહ્મ જ્ઞાન દાન, પ્રેમીજન કરત પાન, વચનામૃતથી મહાન પ્રશ્ન ઉત્તર કરતા ॥ મુનિજન સહુ ધરે ધ્યાન, ગુણિજન સહુ કરે ગાંન,ઉત્તમનું સ્થાન જાન, અક્ષર નિરધારો ॥ જય જય જદુનાથ હાથ, મુરલી ધરિ મુગટ માથ, ગઢપુરપતિ ગોપીનાથ આશરો તીહારો ॥

૩

પુરૂષોત્તમ ધરી પાગ, બીરાજત લક્ષ્મીબાગ, ગાવત સંત રંગરાગ, સાજ સમારી ॥ મુકતાનંદજી મહાન, પ્રેમાનંદ કરત ગાન, સંગિત--સાહિત્ય જ્ઞાન, બ્રહ્મમુનિ ભારી ॥ ચંપા-જુઈ જાઇ ફુલ, ડોલર, મોગરા અમૂલ, ગહેરા ગુલાબ ફુલ, હાર હજારો, ॥ જય જય જદુનાથ હાથ, મુરલી ધરિ મુગટ માથ ગઢપુરપતિ ગોપીનાથ, આશરો તીહારો

૪

સુંદર વૈતાક શાક, પુરૂષોત્તમ કરત પાક, હોવત વાસુદેવ હાક, પંક્તિ કરિ પીરસે, ॥ વાડી લક્ષ્મી સ્વરૂપ, કેટીક બ્રહ્માંડભૂપ, કાયમ આલય સ્વરૂપ દેહોત્સર્ગ દરસે, ॥ ઈચ્છારામ અનુજ વીર, રાજત રઘુવીર ધીર, બ્રાજત શ્રીજી મંદિર પૂર્વ દીશ પ્યારો; ॥ જય જય જદુનાથ હાથ, મુરલી ધરી મુગટ માથ, ગઢપુરપતિ ગોપીનાથ આશરો તીહારો.

૫

ઉન્મતગંગા અભંગ, યમુનાં સરસ્વતિ ગંગ, તાપી, નર્મદા સંગ

નાવત્ત તોલે, ॥ જાગે-શ્રીજી રૂ સંત, ન્હાયે મુનિવર મહંત તાકો મહીમ અંનત,ખળખળીએ ખોલે; ॥ ધેલા જળ બુંદ પાય, અગણિત પાતક જલાય, અંતે અક્ષર અપાય, અધમકો ઉધારો; ॥ જય જય જદુનાથ હાથ, મુરલી ધરી મુગટમાથ, ગઢપુરપતિ ગોપીનાથ, આશરો તીહારો.

૬

ખંભે જરીયાન ખેસ, મંસીધર ગોપવેશ, બિલસત રાધા વ્રજેશ નંદકો દુલારો, ॥ હીરા નંગ જડીત હાર, ગજરાતોરા અપાર, જરીયાની વસ્ત્રધાર, પુરનચંદ્ર પ્યારો, ॥ કાંને કુંડળ જડીત, ભાલે તિલ્લક ભળીત, મુરતિ મનહર લલીત, સ્નેહથી સંભારો, ॥ જય જય જદુનાથ હાથ, મુરલી ધરી, મુગટમાથ, ગઢપુર પતિ ગોપીનાથ આશરો તીહારો.

૭

શ્રીજીકો અંગઅંગ, ભાવ પુર્ણ હે અભંગ, અંતર આવત ઉમંગ, નિરખત જન નજરે, ॥ રાજત હરિકૃષ્ણરાજ, કરવાને શુભ કાજ, આયો કવિરાજ આજ, માવદાન મજરે, ॥ ચિંતન તવ ચરનચ્હાય, અંતે અક્ષર અપાય, સેવકની કરી સ્હાય, અરજી ઉર ધારો, ॥ જયજય જદુનાથ હાથ મુરલી ધરી મુગટમાથ, ગઢપુર પતિ ગોપીનાથ, આશરો તીહારો

છપય

સંવત વિક્રમ સાલ ઓગણીસસેં ચોરાસી,
માઘમાસ તિથી પુર્ણ, ગ્રહણકી પર્વણી ખાસી;
ગુરૂવાર કી રેન સ્નાન ઉન્મત્તગંગ કીનો,
ગોપીનાથ કરી દર્શ, રચ્યો એ હિ છંદ નવીનો;
સ્વામી અક્ષરાનંદ, આદી સબ સભા સુનાયે..
શેઠ + કલ્યાણજી સાથ માવકવિ દર્શન આયો. ૧

× મુંબઇના પ. ભ. શેઠશ્રી કલ્યાણજી કરમશી ઝમજી-જે. પી.

(૫) સદગુરૂ શ્રી બ્રહ્માનંદસ્વામીના કુટુંબી, ખાણુ ગામના રહીશ કવિરાજ ગઢવી શ્રી નવલદાનજી શકિતદાનજી આશિયા રચિત કાવ્ય

કુંડલીઓ

પારસ અર્બુદ પશ્ચિમે ખાંણુ રતનકી ખાંણુ,
વહાં જનમ પાયોવિમલ, જાતીચારણ જાંણુ:
જાતી ચારણ જાણુ 'આશિયા' શાખા આખે.
દિવ પિતુ શકિતયદાન, ભકત દીવાકર ભાખે,
નવલ કહત નિરધાર, બ્રહ્મમુનિ કા મેં વારસ,
પઢયો સ્વરોદય પંથ, પરસ જીમી 'લોહા પારસ'

શ્રી સૂર્યનારાયણ સ્તુતિ

દોહા

વિમલ જગત કર કર વિમલ, અલ સુખ ભગત ઉદેશ;
નિત્યાનંદ પ્રકાશ નિત, નિત ભજહુ 'નવલેશ. ૧

છંદ રેણુકી

નિત નિત નવલેશ શેષ કર સમરન, જુગ અશેશ જર કલેશ જરે,
સમરત અમરેશ શેષ પુનિ શારદ, ધ્યાન ધનેશ ગનેશ ધરે;
વિલસત દસ દેશ બેસ બલ વ્યાપસં, પ્રગટ વિગ્યાન અગ્યાન પરે,
દિનકર કર નિકર ઉદય ગિરિ ઊપર, હોય ઉદય કર તિમિર હરે. ૧

સરવર પશુ પંછિ પ્રકર તરવરસબ, ગહર હોત લખિકર ગહરં,
હરખત નર અમર દરશકર તમહર, કમલ પરસ કર હુલસ કરં;
ડરપર નિશિચર જુ દુરત ગિરિકંદર, પર પ્રકાશ જબ દેખ પરે,
દિનિકર કરનિકર ઉદયગિરિ ઊપર, હોય ઉદયકર તિમિર હરે ૨

પરસતના દરશ વસ્તુ કરતલ પર, દૂર પુંર જલ થલ દરસે'
પાવત કલ જતું વિકલ મતિપાનં, વિમલ હજૂર નૂર વરસે;
વિકસત ચિતમરમ પરમ જોગેશ્વર, હરિજન ધરમ ધજા ફહરે.
દિંનકર કર નિકર ઉદય ગિરિ ઊપર, હોય ઉદયકર તિમિર હરે. ૩

વેરીતન રોગ ઓઘ જેહિ વ્યાપત કરમ ભોગ કેહિ ભાંતિ કટે,
પ્રગટયાં તોહિ જોત પહર ઇક પૂરન, હોય ચેન રૂજ દૂર હટે;
ગંગાજલ હુકમ હોત નર ગૌરવ, સ્નાન પાન ધુનિ જય ઉચરે,
દિનકર કર નિકર ઉદય ગિરિ ઊપર, હોય ઉદયકર તિમિર હરે. ૪

પ્રાચિદિશ પરમ સહસ કર પ્રગટત, મિટત કરમ તસકર મરમં,
હુલસત જન સકલ હરિય હર સોસત, ભજત તરમ તમચર ભરમં;
પાવન કર કરમ પરમ મુનિ પુંગવ, ધરમ વરમ તનવીર ધરે,
દિનકર કર નિકર ઉદયગિરિ ઊપર, હોય ઉદય કર તિમિર હરે. ૫

ભળળળળળ રૂપ વિમળ જગભાજત, ઝળળ તેજ અંબાર ઝરે,
ખળળળ ઉડગન જુ હોત તપખરભર, હળળ ઇન્દ્ર ઝળઝળક હરે.
દીપક ખદ્યોત હોત અતિ દુર્બલ, કલાજોત કોઉ રતન કરે,
દિનકર કર નિકર ઉદયગિરિ ઊપર, હોય ઉંદય કર તિમિર હરે. ૬

બ્રહ્માદિક દેવ ભેવ જશગાવત, સેવએવ મુનિ તોંહિ ઉચરે,
ચાઢત જલ રગલ અમલ મન સાધક, ધ્યાન ઉલટ ભટ સિદ્ધ ધરે;
વંદતકર જોરી નિંહોરિ પુરૂષવર, પોરિ ખરગ ચઢિ જાત પરે,
દિનકર કર નિકર, ઉદયગિરિ ઉપર, હોય ઉદયકર તિમિર હરે. ૭

ગાયિક ગુનગાથ સનાથ કરવ ઘટ નાથ માથ તોહિં નમન કરો
જીતોં ભારાથ સાથ કિંકર જમ, વિજય વિજય જિમિ વિજય વરો,
પૂરન સમરાથ હાથ ધર શિર પર, તાપ જનમ અરૂ મરન ટરે;
દિનકર કર નિકર ઉદયગિરિ ઊપર, હોય ઉદયકર તિમિર હરે. ૮

શ્રી સૂર્યનાં ચોવીસ નામનો છપય

સૂર, દિવકર ભાનુ, વિરોચન બ્રધ્ન તિમિર હર,
ઉલ્હરરમી, તિમાંસુ, હંસ હરિ જગદ્રગ દિનકર;
મિહિર રૂ પતગ પતંગ, સહસકર ઇન વિભાકર
દિનમનિ અંબર મનિય, તરનિ, સવિતા, સુ અંસુધર
ચોવીસ નામ, રવિ, જામતક, સરતિ સુમતિ પ્રાતઃ જપે,
વિધ કૃત નવલ ભવસિંધુ બિચ, ત્રિવિધી તાપ કબુહન તપે. ૧

શ્રીજી

સદગુરૂ શ્રી બ્રહ્માનંદસ્વામીએ વર્તમાન ધરાવેલ દેવરાસણના રહીશ ગઢવી રણછોડદાસજી રત્નું કૃત સીતાજીના સ્વયંવર વિષેનો છંદ

॥ દોહા ॥

એક સમય મિથિલાપુરી, જગન કરત જનકેશ,
તેડ પુરં ત્રહું વે તહાં; સુરનર નાગ સધેશ. ૧

છંદ રેણુકી

સુરનર પુનિ સમર સંકર ગર વર તર, તેડ સ્વયંવર સંગર તઠે, ॥
અવસર ધર સધર અછર મલી ઉનપર, અવર સવર,કર નિયર અઠે ॥
ભરભર અતિ હરખ કુંવરી કજ,ભૂપત, ચમર બંધ ચક્રવંત ચડે ॥
આયે પુર જનક ધનક ધરવા કજ અમર અમર વર શ્રીવર અડે ૧

સણણણણણ સૃણણ સૃણણ શંખ શરણં. બૂણણણ બ્રધુવન મોર બજે. ॥
ગણણણ ગણણ ગ્રેહક ગણ ગંધ્રેવ, સપત ઝણણ. સુર તંત સજે ॥
ઠણણણણણ રંભ, નેત્રરાં ઠમકત, રણણણ રડી બંબ ત્રંબક રડે ॥
આયે પુર જનકઃ ૨

વટ વટ થટ વકટ વકટ થટચહુંવટ, હટ હટ ખેખટ પ્રગટ હરં ॥
કોઉકટ અતિ ધ્રિકટ ધ્રિકટ કટ ધિનકટ, ધિનકટ દોઉકટ થપટ ધરં ॥
મખ મખ, રટ સુભટ સુભટ રટ મંગલ, ભલ નટ મલ ટલ, બુસટ ભડે ॥
આયે પુર જનકઃ ૩

ધ્રમ ધ્રમ ધર ધ્રમક ધ્રમક ધર, ધ્રમકત, કૃમ કૃમ કૃમ કૃત ખટત્ર કલં ॥
વૃમ વૃમ કલ દુત અધ્રમ ભર વિકૃમ, દશમ ઉદમ દેખ હસમ દલં ॥
અસુરાંન પેખ સુર કરત ઉર વિભ્રમ, બાંન સરં રઢરાંન બડે ॥
આયે પુર જનક; ૪

કસ કસ કટી બંધ કંધ દસ ઉક્રસ, રવ સસ દોઉ પ્રસ થંભ રેયં ॥
ખસ ગે ગજ ખંભ દેખ અસ રાક્ષસ, ધસ રસ ભર અતિ ધનુષ ધેયં ॥
કરછ પેંનાક ત્રય વિસ નેંહ ચે કર, પતીય લંક સર અરસ પડે ॥
આયે પુર, જનકઃ ૫

ભત ભત વત પ્રવત પ્રણુત ઓહ ભૂપત, સુરપત ઓહપત નૃપત સબે ॥
હસ્ત કચરાય લંક પત ગ્યો હઠ, એહ વૃત કુંણુ ધૂત મમત અબે ॥
કથ કૃત જનકેશ સુમંત પ્રત અહુ કૃત, ન ખત્ર પ્રથી ધીજરામ નડે ॥
આયે પુરજનકઃ ૬

સુન કૃન કહ બચન લછન નન સંખત, ધન ધન રઘુવર ધનક ધરો ॥
પન રખોક્ષત્રી ધ્રમ જનક વૃતન પુનિ, વ્રસન છદન સીય બેગ વરો ॥
ધરતન હરિ ક્રોધ બદન ચખ ધોમર, મન મોહન કર મુંછ મૂડે ॥
આયે પુર જનકઃ ૭

ઝટ પટ ઝડ કમર પીતાંમ્બર ઝટકત, ભુગટ ત્રગટ વ્રહ વોમ ભડે ॥
ધડ હડ પડ પ્રથીય, ગેયણુ ખડ હડ ધડ, કડડ સહસ ફની લચ કમઠે ॥
કર હાક ઝપટ પેનાક ત્રહુવે કટ, ગગન દુંદ થટ જોત્ર ગડે ॥
આયે પુર જનકઃ ૮

ઝળળળળ પ્રબળ રૂપ ધર ચત્રભજ, કૃમળ નૃમળ દ્રગ સહસ કળા ॥
હળ વળ ગળ માળ મુગટ ફળ હેંડળ, કૃણુ કુંડળ વર લળ કમળા ॥
ધાનખ શંખ, ચક્ર, ગદા, પદમ ધર, ઝળળળ મુગટ મણી જ્યોત જડે ॥
આયે પુર, જનકઃ ૯

છપય

ઝળળ મુગટ મણીજ્યોત, પ્રગટ ઉધ્યોત અપ્રબળ ॥
કંદ્રપ વસસી કોટ કોટકોટાન સ કોમળ ॥
પરમ રૂપ અન પાર ધાર કોમંડ ચક્ર ધર ॥
કરત જગત જયકાર, વિશ્વ આધાર સીયાવર ॥
જનકેશ હામ પૂરન જગન, સોમશામ સુરં નર સથરો ॥
ભજ સેહ વંદ રણછોડ ભણે, એહ રામચંદ્ર દશરથરો ॥ ૧

આધક નેચર આનંદ, પ્રથી આનંદ ત્રહું પર ॥
અંદ્ર ચંદ્ર દણીયંદ, ધર્મ જોગંદ્ર ગંગ ધર ॥
શેષ સકલ સામંદ, વસવ નારદ ગર ત્રમં ॥
ભરત શત્રુધન લછન, એહી મલ જાન અપ્રમં ॥
દુંદભી શબદ વાજતદોમ, ધનસ ભોમ દન ધામરી ॥
કૃત આસ એહ રણછોડ કવિ + રજત જોડસિયરામરી ॥

આ છંદ સંવત ૧૮૯૯ ના વૈશાખ વદ ૮ ના રોજ લખ્યા છે. એવો સ્વહસ્ત (રણછોડદાનકવિ) લખીત ચોપડામાં ઉલ્લેખ છે, (દઃ કચરદાનજી મું-દેવરાસણ)

+ એ કવિ શ્રી રણછોડદાનજી રત્નું સદ્‌ગુરૂશ્રી દેવાનંદસ્વામી પાસેથી પંચ વિધાન શિખ્યા હતા, તેથી તેઓશ્રી **પંચવિધાની** કવિના નામે પ્રખ્યાત હતા, **પાંચવિધાન** (૧) સેત્રંજની બાજી રમવી (૨) વારતા સાંભળતાં પ્રશ્ન ઉતર કરવા, (૩) માળાના મણકા મનમાં ગણવા, (૪) મોઢેથી સ્વામિનારાયણ નામનો ઉચ્ચાર કરવો, (૫) ચાર તુકનું નવીન કાવ્ય લખાવવું, એ પાંચ વિધાન, તેઓશ્રીએ ગુરૂ શ્રી બ્રહ્માનંદજી અને શ્રી દેવાનંદજીસ્વામીના પ્રતાપે સિધ્ધ કરેલાં હતાં, સદ્‌ગુરૂશ્રી બ્રહ્માનંદ સ્વામી રચિત "રાસાષ્ટક રેણુકી છંદ પોતે શ્રી દેવાનંદસ્વામી પાસેથી શીખી અને તે ઉપરથી આ છંદ પોતે રચી દેવાનંદસ્વામીને શંભળાવતાં સ્વામી બહુજ રાજી થયા હતા, તે કવિશ્રી રણછોડદાનજીના પુત્ર **મહોબતસંગ** થયા અને તેના પુત્ર **પ્રભુદાનજી** થયા તેના પુત્ર **કચરદાનજી** રત્નું હાલ દેવરાસણમાં વિધ્યમાન છે ઉંમર વરસ ૬૨ ની છે કાવ્યો પણ રચે છે અને શ્રીજી મહારાજનો મહીમા અપૂર્વ જાણી ભજન સ્મર્ણ કરે છે, તેમના તરફથી ઉપરનો છંદ તેઓના જુના હસ્ત લખીત ચોપડામાંથી તેમણે જેમ લખી મોકલેલ છે તેમ છાપવામાં આવેલ છે. (સંપાદક)

(પરિશિષ્ટ ૨ જું સમાપ્ત)

પરિશિષ્ટ ૩

શ્રીઆચાર્ય મહારાજશ્રીના હજુરી પાર્ષદ મહા મુકતરાજ શ્રી કેસરભકતરાજનો જીવન પરિચય

શ્રી મખીઆવ × ગામના. ગઢવી હરિભાઈ મહેકુ નેં ત્યાં દેવજ્ઞાતિ (ચારણ) કુળમાં સં-૧૯૨૦ માં કેસરભકતનો જન્મ થયો હતો. પિતાનું નામ ગઢવી હરિભાઈ અને માતુશ્રીનું નામ શ્રીરાજુબા હતું જેઓ સદ્ગુરુશ્રી દેવાનંદસ્વામીના કુળમાં (બળોલગામે) જન્મેલાં હતાં એથી તેઓનો સત્સંગ શ્રીજી છતાં પરંપરાનો હોવાથી મખીઆવ માં પણ શ્વસુર પક્ષનો સત્સંગ મળતાં બંન્ને દંપતિ આનંદથી શ્રીજી ભજન કરી ગૃહસ્થાશ્રમ ચલાવતાં હતાં. ધ-ધુ. અયોધ્યાપ્રસાદજી મહારાજશ્રીએ મખીઆવમાં કેસરભકતનેં વર્તમાન ધરાવેલ હતાં. દેશકાળના વિષમ પણાથી સખત કોલેરા ફાટી નીકળતાં શ્રી હરિભાઇ ગઢવીના ધર્મપત્નિ રાજુબાદેવી અને બે પુત્રો (શ્રી રૂપસંગજી અને બાપુજી) મળી ત્રણે એ કોલેરામાં ધામમાં ગયાં બન્ને પુત્રોને એકજ ચિતામાં અગ્નિસંસ્કાર કરેલ હતો. તે પછી મોટા દિકરા શ્રી હલુભાઈ અને ચોથા સહુથી નાના દીકરા શ્રી કેસરદાનને પણ કોલેરા થયું. તેજ રાત્રે શ્રીજી સ્મરણ કરી શ્રી હરિભાઇ ગઢવીએ મનમાં વિચાર્યું કે, હવે ગૃહસ્થાશ્રમ શ્રીજી ઇચ્છાથી વેરખેર થઇ ગયો. મોટા નાના બન્ને દિકરા પણ મરણ શૈંયા ઉપર છે. તેમજ પોતાને પણ દર્દ લાગુ પડવાનાં ચિન્હો જણતાં, પોતે માનતા કરી કે જો " આમાંથી અમો ત્રણે ઉગરીએ તો શ્રી નરનારાયણ દેવની સેવા જીંદગીભર કરવી અને ગીરાસ માલ-થાલ, સ્થાવર જંગમ મિલકત, જે કંઇ ઘરમાં છે તે બધું શ્રી નરનારાયણ દેવને અર્પણ કરવું " તેથી મુળજી બ્રહ્મચારીનાં ભત્રીજી રામબાએ કેસરદાનનુ નાક વીંધી રોગ કાઢયો. આમ શ્રીજી ઇચ્છાથી આરામ થયો એટલે તમામ માલ મિલકત વેચી તેના રોકડા રૂપીઆ ત્રણ હજાર કરી, ગાય-બળદ ભેંશ ઘોડી અને ગાડું લઈ બન્ને પુત્રોને ગાડામાં બેસારી શ્રી હરિભાઇએ

× મુકુંદ બ્રહ્મચારી (મુળજી બ્રહ્મચારી પણ મછીઆવ કે) મખીઆવ ગામના હતા.

અમદાવાદ, આવી શ્રી નરનારાયણ દેવને તે સર્વ **હરિકૃષ્ણાર્પણ કર્યું**, અને પોતે પિતાપુત્રો ધ. ધુ. આચાર્ય મહારાજ **શ્રી કેશવપ્રસાદજી** મહારાજ શ્રીની સેવામાં રહ્યા એકાદ વર્ષ બાદ મોટા પુત્ર હલુભાઇને વૈરાગ્ય ઉત્પન થતાં શ્રી આચાર્ય મહારાજશ્રીના હસ્તથી ભાગવતિ દીક્ષા લઈ સાધુ થયા; જેનું નામ "**રામકૃષ્ણદાસજી**" **રાખેલ** હતું. તેઓ મહા તપસ્વી રૂષિમુનિ જેવા વૈરાગ્યમૂર્તિ થઇ શ્રી નરનારાયણના મંદિની અહોરાત્રસેવા કેટલાક વર્ષો સુધી કરી શ્રીજીના ધામમાં ગયા. ગઢવી હરિભાઈ પણ ધોળે લુગડે સાંખ્ય યોગી વર્તમાન પાળી આચાર્યશ્રીની સેવા કરતાં કરતા તેઓ પણ શ્રીજી ધામમાં ગયા હતા.

શ્રી **કેશરભક્ત** પોતાના પિતાશ્રી **સાથે અમદાવાદમાં** આવ્યા ત્યારે તેઓશ્રીની ઉપર માત્ર ચાર પાંચ વર્ષની જ હતી. તેથી તેમની દયાજનક સ્થિતિથી ધ. ધુ. આચાર્ય **શ્રીકેશવપ્રસાદજી** મહારાજે તેમને નાની **ઉમરમાંથી જ** પોતાના ગાદીના મેડે જ રાખ્યા અને સાંખ્યયોગી વર્તમાન ધરાવી કંઈક લાયક ઉમરે તેમને ભણાવવાની યોજના કરી. પરંતુ પોતે માત્ર પુસ્તકો વાંચી વિચારી શકે તેટલું જ જ્ઞાન લીધું અને ભણવું છોડી મહારાજ શ્રીને પૂજા કરતી વખત જોઇતી સામગ્રી હાજર રાખવી, કપડાં પુસ્તકો આદી પદાર્થો સાંચવવાં અને સ્વારીમાં સાથે ફરવું...વગેરે સેવા ઉત્સાહથી કરવા લાગ્યા. આથી મહારાજશ્રીએ તેમને પોતાના **છડીદાર** બનાવી છડી બંધાવી તે સાથે તેમની તીક્ષ્ણ બુધ્ધિ પારખી, શ્રી કેશવપ્રસાદજી મહારાજશ્રીએ પોતે, સદ્‌ગુરૂ **તદુપાનંદસ્વામી** * પાસેથી ડંકો (ઘોડા ઉપરએસી નગારા) બજાવતાં

---

* **શ્રીજી** મહારાજ જ્યારે **વડોદરા** પધાર્યા ત્યારે **છાણી** ગામ સુધી ગાયકવાડ સરકારની **સ્વારી** સમૈયું લાવેલ. તે ગાયકવાડને બાવન **ઘોડા** ઉપર બાવન નિશાન (રાજ્ય ધ્વજો) અને બાવન ડંકા બજાવનારાઓ હતા. તેના ઉંપરી તરીએ એક **સુબેદાર લાલભાઈ** કરીને બહુ જ ડંકો બજાવવામાં કળાનિપુણ અને બાહોશ પુરૂષ હતા. ગાયકવાડ **સયાજી** રાવે તેમને સોનું બક્ષેલ હતું. તેથી તેઓ પગમાં સોનાંની બેડી ગાયકવાડ તરફથી મળેલી પહેરી, હાથમાં સોનાનાં કડાં, વેઢ, વીંટી, ડોકમાં કંઠો ને માથે લાલ ગાયકવાડી પાઘડી બાંધી, ભેટ બાંધી, હાથમાં સોનાની ચોબ (સોને મઢેલ નગારાની બે ડાંડીઓ)થી મોટા ઘોડા ઉપરથી મોટાં ત્રાંબાળુ દુંદભી નગારાં બજાવતા આવ્યા. **શ્રીજી** મહારાજ જેવા હાથી પાસે આવ્યા તે વખતે તે ડંકેદારે ૨૧ ચોબની દોવળી **સલામી**

શીખ્યા હતા. તે કેસર ભકતને શીખડાવી, તેમાં કળા નિપુણ કર્યા હતા. તે કેસરભકત યુવાન વયમાં આચાર્ય મહારાજ શ્રી સાથે ડુંગરપુર રાજ્યમાં ગયા ને ત્યાં સલામીનો ડંકો બજાવતાં ડુંગરપુરના મહાજન ડંકો સાંભળી તેમની પાસે આવી શાબાશી આપી હતી અને રોકડા રૂપીઆઓ સાથે સંકેત પાત્ર બંધાવી હતી,

---

લીધી. સદ્‌ગુરૂશ્રી બ્રહ્માનંદ સ્વામી તે સાંભળીને બહુ ખુશી થયા ને સવારી ચાલતી કરવાનો ડંકો બજાવવા આજ્ઞા કરતાં તે લાલભાઈ ડંકાસુબેદારે "કુચની નોબત" એવી તો સરસ બજાવી કે બબે માઇલોમાં સાંભળતાં સ્વારી ચાલુ થઇ તેમ સમજનારા સમજી ગયા. શ્રીબ્રહ્માનંદસ્વામી તો તે ડંકાના બોલ સંપૂર્ણ જાણતા હોવાથી શ્રીજી મહારાજને તે બોલો સાંભળાવી ખુબ તારીફ કરી કહ્યું કે, "બજાવનારના મુજરાથી આપશ્રી દયા કરી તેનું કલ્યાણ કરજો". એમ વિનંતિ કરતાં શ્રીજી મહારાજે તે લાલભાઇ ઉપર કરૂણા દૃષ્ટિ કરતાં ચાર ચક્ષુઓ મળતાં જ એક ચોબ નગારા ઉપર અને એક ચોબ (દાંડી) ઊંચા કરેલા હાથમાં જ શ્રીજી મૂર્તિનો લક્ષ થવાથી સ્થિર થઇ. ગઇ, ઘોડાના એગલરીઆઓ તે જોઇને અકળાયા ને ઘોડેથી તે પડી જાય નહીં, તેમ બન્ને બાજુ પગ ઝાલી ઊભા રહ્યા; પણ એ લક્ષ તો માત્ર ત્રણ મીનીટનોજ હતો. તેથી જાગૃત થતાં લાલભાઈને તે સમાધિ લક્ષમાં પૂરણ પુરૂષોત્તમ નારાયણનાં દર્શન થયાં, તેજ આ શ્રીજી મહારાજ છે ને સાક્ષાત્ પ્રભુ છે, તેવી ભાવના થતાં તેઓએ ફરી સલામીનો ડંકો બજાવી શ્રીજીને પ્રણામ કરી, ઘોડો દોડાવી આગળ થયા અને શ્રીજી નવગજા હાથી ઉપર બીરાજ્યા. સ્વારીમાં તેઓએ ડંકો એવો સરસ બજાવ્યો કે ખુદ ગાયકવાડ સરકાર પણ જોઇ રહ્યા અને કહેવા લાગ્યા કે, "લાલદાસે આવો ડંકો કોઈ વખત બજાવ્યો નથી." પછી જ્યારે શ્રીજી વડતાલ પધારવા તૈયાર થયા તે વખતે તે ડંકા સુબેદાર શ્રી લાલભાઇએ ગાયકવાડ સરકારને અરજ કરી કે, "મારે શ્રીજી મહારાજ પાસે ત્યાગી થઇને રહેવું છે, માડે રજા આપો અને મારા નાના ભાઇને મેં આ વિદ્યા શીખવી છે, તે મારી જગ્યાએ રહી આપની સેવા કરશે." ગાયકવાડની રજા મળતાં તેઓ વડતાલ સાથે આવ્યા અને સદગુરૂ શ્રી બ્રહ્માનંદસ્વામીના મંડળમાં થોડો વખતરહ્યા. તે પછી તેમનો તીવ્ર વૈરાગ્ય પારખી સ્વામીની વિનંતિથી શ્રીજી મહારાજે તે લાલભાઇને ભાગવતી દીક્ષા આપી અને બોલ્યા જે, "ડંકો બજાવતાં અમારા સ્વરૂપમાં તદ્રુપ થઈ ગયા હતા, તેથી નામ "તદ્રુપાનંદ" પાડીએ છીએ." એમ કહી બ્રહ્માનંદસ્વામીને સોપ્યા.

તેમજ એક સમય પોતે વડતાલ ગયેલા ત્યારે ત્યાં જઇ ડંકો બજાવતાં ધ. ધુ. વિહારીલાલજી મહારાજ શ્રી સભામાંથી પોતાના હજુરી સેવકો સાથે તેમની પાસે પધારી " વાહ, વાહ, ડંકો ઘણો જ સરસ બજાવો છો ! કાકાની પાસે આવા કળાનિપુણ ભક્તો રહે છે, તેવા બીજે નથી " એમ કહી ચદર ઓઢાડી સનમાન કરેલ હતું. પછી શ્રી કેશવપ્રસાદજી મહારજશ્રીએ તેમની તીક્ષણ બુદ્ધિ જાણી ઇડર રાજયના રાજ ગાયકો ઉત્તમ સગીંત શાસ્ત્ર જાણતા હોવાથી ત્યાં અમદાવાદથી સંતો સંગીત શીખવા જતાં તેમની સાથે ઇડર મોકલ્યા. ત્યાથી સંગીત શીખી પોતે તબલાં-સતાર—હારમોનિયમ વગેરે બજાવી ગાયન કળાનો પણ સારો અનુભવ લીધો. પછી મહારાજશ્રીની આજ્ઞાથી કચ્છ ભુજ મહારાવશ્રી ઉંપર પત્ર લખી મોકલતાં તેઓ ભુજ ગયા. ત્યાં 'અશ્વ શાલી હોત્ર શાસ્ત્ર સાથે ઘોડે સ્વારી શીખી, વ્રજભાષા પાઠશાળાના અધ્યાપક પાસેથી થોડુ પિંગળ શીખી, સંગીત સાહિત્યનું જ્ઞાન મેળવી અમદાવાદ અવ્યા હતા.

મહારાજ શ્રીના લાલજી શ્રી પુરૂષોતમ પ્રસાદજી જ્યારે નિશાળે ભણવા પધારતા ત્યારે તેની ગાદલી અને દફતર લઈ સાથે જતા એમ સેવા કરતાં. જ્યારે શ્રી પુરૂષોત્તમપ્રસાદજી મહારાજ ગાદીએ આવ્યા ત્યોરે તેમની પણ છડી પુકારી હજુરી પાર્ષદ તરીખે સેવામાં રહ્યા હતા. તે જ રીતે જ્યારે શ્રીવાસુ દેવપ્રસાદજી મહારાજ શ્રી ધર્મકુળમાં (હિન્દુસ્તાનમાં)થી અમદાવાદ પધર્યા ત્યારે તેઓશ્રીની ઉમર ઘણીજ નાની હતી. તેથી તેમની સંપૂર્ણ સંભાળ રાખવાની જવાબદારી સત્સંગ સમાજે શ્રી કેસરભકતને સોંપી હતી પોતે પણ એ ઉમદા તક મળતાં અહર્નિશ શ્રી વાસુદેવપ્રસાદજી મહારાજની સેવામા રહ્યા હતા. મહારાજશ્રી બહુજ નાની ઉંમરના હોવાથી રાત્રે પણ કેશરભકતની પાસેજ જોડાજોડ ઢોલણી ઢળાવી પોઢતા. તેમને ગાદીએ બીરાજી પોતાને ઉછેરનાર સેવક ભકતની કદર જાણી ખાસ ભરોસાપાત્રને શ્રીજીની શુધ્ધ ઉંપાસનાવાળા ભકત જાણી પોતાની તહેનાતમાં રાખી છડી બંધાવી સ્વારીમા સાથેજ રાખતા ત્યાર પછી વિદ્યમાન ધ. ધુ. ધર્મમાર્તન્ડ આચાર્ય મહારાજ શ્રી દેવેન્દ્ર પ્રસાદજી મહારાજનો જન્મ થતાં પોતે ઘણીજ ખુશાલી જણાવી, આચાર્ય મહારાજશ્રીની આજ્ઞાથી એ લાલજી મહારાજશ્રીની સેવામાં રહ્યા, શ્રી લાલજી મહારાજ મોટી ઉમરના થતાં બહુજ બુદ્ધિશાળી અને અનેક કળા જાણવાની તીવ્ર ઇચ્છાવાળા હોવાથી પોતે શીખેલા ડંકાના બોલ વિદ્યમાન મહારાજશ્રીને શીખડાવ્યા અને પોતે અનેક વખત તેઓશ્રીની સ્વારીમાં

હજુરમાં રહી છડી પુકારી, શ્રીજી કૃપાથી તે મહારાજશ્રીના દીર્ઘાયુ લાલજી મહારાજશ્રી તેજેન્દ્રપ્રસાદજી મહારાજશ્રીનો જન્મ થતાં તેમની સેવા પણ શ્રી કેસરભકતને સોંપાણી. આમ આદિ આચાર્ય શ્રી અયોધ્યાપ્રસાદજી મહારાજનાં વર્તમાન ધારણ કરનાર મહા મુકતરાજ શ્રી કેસરભકતે અમદાવાદની ગાદીના આદિ આચાર્યથી આરંભી વિદ્યમાન આચાર્યશ્રી સહીત પાંચ આચર્યશ્રીના અને છઠા લાલજી મહારાજશ્રીના હસ્તકમળથી પ્રાસાદિત મહા જંગમતીર્થ સમાન કેસરભકતે શ્રીજીની ઉપાસનાથી અને પોતાના ભકિતયોગના બળે સત્સંગમાં ફરી દેવ, આચાર્ય, સંત અને મંદિરની હજારો રૂપીઆની સેવા કરી, પોતાનું શરીર અશકત થતાં અને આંખનું તેજ ક્ષીણ થતાં પોતાના મુખ્ય શિષ્ય મહોબતસંગને આચાર્ય મહરાજની છડી બંધાવી પોતાની સેવામાં રાખ્યા.

પોતે ચાર વર્ષની ઉમરમાંથીજ સત્સંગમાં આવી અખંડ બાળ બ્રહ્મચર્ય પાળી અનેક શ્રીજી છતાંના નંદપકિતના સંતોને, બ્રહ્મચારીઓ તથા ગૃહસ્થ હરિભકતોનાં દર્શન કર્યાં હતાં. તેમાંથી થોડાં નામો અત્રે તેઓશ્રી યાદ કરી લખાવે છે. અમદાવાદ દેશના સદ્‌ગુરૂ શ્રી તદ્રુપાનંદસ્વામી, ભૂમાનંદસ્વામી, જ્ઞાનાનંદસ્વામી, હરિનામાનંદસ્વામી, ધ્રુવાનંદસ્વામી, પ્રસાદાનંદસ્વામી, શ્વેતવૈકુંઠાનંદ બ્રહ્મચારી, નિલકંઠ બ્રહ્મચારી; અને વડતાલ દેશના સદ્‌ગુરૂશ્રી અદ્‌ભુતાનંદસ્વામી, પવિત્રાનંદસ્વામી, વિજ્ઞાનાનંદસ્વામી નિષ્કામાનંદસ્વામી; ભુજમાં શ્રી અચ્યુતદાસજી, ભુમાનંદ બ્રહ્મચારી, જોરાજીભગત, શ્રી નથુભગત,જીવો ભગત; અમદાવાદના રાહો ભગત જે મીયાણા હતા અને તેનું ગળું બહું જ મોટું અને પહાડી અવાજથી કીર્તનો બોલી પડછંદા પાડતો ગંભીર નાદ હતો. એ સર્વેનાં દર્શન પોતે કરી સમાગમ કર્યાનું તેઓશ્રી કહેતા હતા.

પોતાને ધારણામાં શ્રીજી મહારાજ અને અક્ષર મુકતોનાં અલૌકિક દર્શન થતાં તેવો તખ્તો ચીતરાવી અમદાવાદ મંદિરમાં શ્રી ગણપતીની પાછળના ભાગમાં આચાર્ય મહારાજશ્રીના શુભ હસ્તે તેની પ્રતિષ્ઠા કરાવી પધરાવેલ છે તેમજ ગઢપુર ધામની × અક્ષર ઓરડીમાં પણ તેવોજ તખ્તો

× એ તખતો ચીતરાવી પધારવવામાં મારા પૂજ્ય કાકાશ્રી દવીદાન ભાઇ બનાભાઇ, અને અમો બંને ભાઇઓ હું માવદાનજી તથા ચતુરદાનજીએ યથાશકિત સેવા કરેલ છે. તે હકીકત અક્ષર ઓરડીના તખ્તા નીચે લખેલ છે.

પોતે ચીતરાવી વરતાલ દેશના આચાર્યશ્રીના હસ્તથી પધરાવેલ છે, તેમજ અમદાવાદ ધોળકા આદિ પાટોત્સવના યજ્ઞમાં પણ પોતે હજારો રૂપીઆની સેવા હેતવાળા હરિભક્તો મારફત કરાવી છે, તથા અમદાવાદ મંદિરના શીખરોની નીચેના નાનાં નાનાં શીખરો ઉપર સોનાના કળશો પણ ચડાવવામાં સારી સેવા કરી છે. હીમતનગર, મખીઆવ, ડાંગરવા, પાડાટોડલા આદિ મંદિરોનો જીર્ણોદ્ધાર કરાવી ત્યાંના હરિભક્તોને રાજી કર્યા હતા.

તેમના ઘણુંએક શિષ્યોમાંના કેટલાક ધામમાં ગયા ને કેટલાક ઘેર જતા રહેલા હતા. હાલ તેમના શિષ્ય વર્ગમાં મુખ્ય તરીકે એક (૧) અમરસી ભક્ત, ૭૦ વર્ષની વયે થોડાં વર્ષો પહેલાં મુળીમાં ધામમાં ગયા છે. (૨) બીજા અમરા ભક્ત જાતે દેવજ્ઞાતી (ચારણ) છે. તે પણ ૮૦ વર્ષની ઉમરના છે અને વાડીના મંદિરની સેવામાં રહી ભજન કરે છે. (૩) ત્રીજા શામળા ભક્ત તે પણ દેવજ્ઞાતિ અને કવિ છે તેઓ દીર્ઘાયું લાલજી મહારાજશ્રીની સેવામાં છે. (૪) ચોથા શ્રી મહોબતસિંહ છે. બાર વરસની નાની વયમાં આવેલા અને કેશરભક્તની સેવામાં જોડાયેલા. તેમણે પોતાના ગુરૂની સેવામાં ખુબ જ દીલથી રાત્રી દિવસ તેમની આજ્ઞામાં રહેતાં હાલ તેઓ શ્રી. ધ. ધુ. આચાર્ય મહારાજશ્રીની છડી બાંધી છડી પુકારે છે; અને આચાર્ય મહારાજશ્રીના એક વિશ્વાસુ ભક્ત તરીકે આબરૂ મેળવી, પાઠ પુજા માળા ધ્યાન અનેક અનુષ્ઠાનો કરી, અવસરમહોલ સાંચવી સંભાળી રહેલ છે. પોતે પાર્ષદ હોવા છતાં ત્યાગીના નિયમો પાળી જગત જંજાળથી અલિપ્ત રહી, વચનામૃત, ભક્તચિંતામણી આદિ સંપ્રદાયના ગ્રંથોનું અધ્યયન કરી રહેલ છે.

શ્રીજી મહારાજના હજુરી સેવક શ્રી ભગુજી ભક્તરાજ હતા, તેમના શિષ્ય કાંધોજી ભક્ત થયા, ને તેમના શિષ્ય ધીરજી ભક્ત થયા, ને તેમના શિષ્ય જેઠા ભક્ત થયા, તેમના શિષ્ય + કેસરભક્ત થયા; ને તેમના શિષ્ય મહોબતસિંહ થયા. આમ શ્રીજી છતાંથી અત્યાર સુધીની ગુરૂપરંપરાએ આ પાંચમી પેઢીના મહોબતસિંહ ભક્તરાજ છે.

× આચાર્ય મહારાજ શ્રી દેવેન્દ્રપ્રસાદજી મહારાજે સદગુરૂઓની જેમ સભામાં બેસવાની ગાદી બક્ષીસ કરી છે.

શ્રી કેસરભકતે બન્ને દેશના મંદિરની મૂર્તિઓનાં નામો અને પ્રસાદીનાં સ્થાનો તથા મોટેરા નંદ સાધુ બ્રહ્મચારી પાર્ષદોનાં નામો તથા શ્રી ધર્મકુળનાં નામો તેમજ શ્રીજી છતાંના હજુરી પાર્ષદોનાં અને મહા મુક્તરાજ શ્રીજીવુબા આદિ મોટેરાં બાઇઓ વગેરેનાં નામોની એક અમર વેલી જેવી નામમાળા લખી છે. તે નામમાળાના યોગે અને શ્રી સ્વામિનારાયણના ષડક્ષરમંત્ર જાપના યોગે પોતે અનેક હરિભકતોના મનના સંકલ્પ પુરા કરતાં. અને તેઓ દ્વારા મંદિરની દેવની, આચાર્યશ્રીની અને સંતોની ખુબ સેવાઓ પોતે કરવી છે. છેલ્લે સદ્‌ગુરૂશ્રી બ્રહ્માનંદસ્વામીના સ્મરણ તરીખે શ્રી મૂળી મંદિરની વાડીમાં શ્રીજી પ્રસાદીના સ્થાને "શ્રી બ્રહ્મમહોલ" નામનો મહોલ ચણાવી, ત્યાં શ્રીજી ચરણારવિન્દ પધરાવી આચાર્ય મહારાજશ્રીના શુભ હસ્તે આરતી ઉતરાવી પોતાનો સંકલ્પ પૂર્ણ કર્યો હતો.

સદ્‌ગુરૂશ્રી કેશરભકતનો ઘણાં વર્ષોથી પ્રયાસ હતો કે, સદ્‌ગુરૂ શ્રી બ્રહ્માનંદસ્વામીનું જીવન ચરિત્ર પ્રસિદ્ધ કરવું. પોતાના અખંડ બાળ બ્રહ્મચર્યના પ્રતાપે, શ્રીજી મહારાજશ્રીની શુંદ્ધ ઉપાસના બળે, તેમજ સદ્‌ગુરૂ શ્રી બ્રહ્માનંદસ્વામીની ગુરૂભકિતના બળે તે કાર્ય પોતે ઘણા જ પ્રયત્ને શરૂ કરી મને તે સોંપ્યું, અને પોતના બન્ને ચક્ષુઓનું તેજ ક્ષીણ થતાં મને સોંપેલા કાર્યની સફળતા થવા અહર્નિશ માળાં ફેરવવા લાગ્યા. આજે તેમના શુભ સંકલ્પના યોગે મારી યથામતિ મને સોંપેલું કાર્ય મેં પુરૂં કરી તેમના હસ્તમાં તે ગ્રંથ સોંપતાં હું મને કૃત્ય કૃત્ય માનું છું.

આવા મહાન દેવજ્ઞાતિ કુળદીપક શ્રીજી સંતો અને આચાર્ય શ્રી તથા દેવના મહિમાવાળા, વયોવૃદ્ધ, ધર્મવંશની પાંચ છ પેઢીથી સેવા કરનાર હજુરી પાર્ષદ કેસરભકત + લગભગ એક સો વર્ષની ઉમરના હજી દર્શન આપે છે, તે શ્રીજીની કૃપા સમજી એક મહાન જંગમ તીર્થ તરીખે તેઓશ્રીને ગણી આપણે સહુ સત્સંગીઓએ અને ચારણ જ્ઞાતિએ મગરૂર થવા જેવું છે. ધન્ય છે તેમના માતા પિતાને અને ધન્ય છે તે કેસર ભકત ગુરૂશ્રીને, કે જેને ધર્મ વંશીની સેવા કરવામાં જીવન સમર્પણ કર્યું, તે સાથે ધન્ય છે ધર્મકુળ દીપક વિદ્યમાન આચાર્ય મહારાજશ્રીને કે અતિ વૃદ્ધાવસ્થાયે પહોંચેલા પોતાના એ હજુરી સેવકની સંભાળ લેવાને દર્શન આપવા તેમને આસને પધારે છે.

× તેઓશ્રી સ.-૧૦૧૯ ના શ્રાવણમાસમાં અક્ષર નિવસી થયા છે તેસર્વ હકીકત-હવે પૂરવણી વૃતાંતમાં આવશે.

પૂરવણી વ્રતાંત

આગ્રંથની બીજી આવૃતિ થતા પહેલાં ગુરૂશ્રી કેસભકત પોતે શ્રીજીના ધામમાં પધાર્યા તેમના ખાસ સેવક અને મહારાજ શ્રીના હજુરી પાર્ષદ (છડીદાર) ભકત શ્રી મહોબતસિંહજી ગુરૂશ્રીના દેહ મેલવાના સમાચાર મને લખતાં લખો છે કે, "સં. ૨૦૧૯ના શ્રાવણવદી આઠમથી ગુરૂશ્રી ઉપસમ અવસ્થામાં રહ્યા હતા, તે લગભગ ૨૪ કલાક પછી શ્રાવણવદ ૯ ના રોજ મંગળા આરતી થતાં પોતે જાગૃત થૈ મને કહેવા લાગ્યા કે, "જો અંતરીક્ષમાં શ્રી સુરજ નારાયણ ઉદે થાય ને આકાશ લાલ ચોળ થાય તેમ મોટું લાલ તેજનું કુંડાળું (લાલગોળો) દેખાય છે અને તેમાં સદગુરૂશ્રી બ્રહ્માનંદસ્વામી બીરાજ્યા છે [એટલું કહેતા માંજ ફરી કહેવા લાગ્યા કે જો હવે મહા અદભુત શીતળ શાંન્ત શ્વેત તેજનો ગોળો દેખાય છે અને તેમાં શ્રીજી મહારાજશ્રી અને ધ. ધુ. અયોધ્યાપ્રસાદજી મહારાજ બીરાજે છે. મને ઉભો કરો મારે દંડવત કરવા છે, "આમ કહેતાકને વારમ વાર નમસ્કાર કરતાં કરતાં પછી પોતે શીખરબંધ મંદિરની મુર્તિઓ અને શ્રીજી પ્રસાદીના સ્થાનકોની જે નામ માળા રચી હતી તે મોટે સાદે ગાવા લાગ્યા તે પછી મહા મૂકતો (સંત બ્રહ્મચારી પાર્ષદો ગ્રહસ્થ એકાંતિક શ્રીજી સમકાલીન બાઇભાઇ આદી મહા મુકતો)ની નામ માળા પોતે દરરોજ બોલતા તે બોલવા લાગ્યા અને ધૂન્ય કરવા લાગ્યા તે પછી દીવસના ત્રણ બજે કહે કે. "જુવો અનંત વીમાનોમાં અનંત મુકતો છે અને શ્રીજી મહારાજ તથા અયોધ્યાપ્રસાદજી મહારાજ તથા સદગુરૂ બ્રહ્માનંદસ્વામી અને સદગુરૂ શ્રી ગોપાળાનંદસ્વામી મને ધામમાં તેડી જાય છે લ્યો છેલ્લા જયસ્વામિનારાયણ છે. તેમ કહી બે હાથ જોડીને ધામમાં પધાર્યા હતા" (સંવત ૨૦૧૯ શ્રાવણ વદી ૯)

એ ધામમાં પધાર્યા પછી ભકતરાજ મહોબતસિંહજીએ ગુરૂની સઘળી ઉત્તર ક્રિયા કરી પારાયણ બેસારી ગુરૂશ્રી કેસભકતની કિર્તી પ્રમાણે દેવને થાળો સંતોને ભોજન આદી અનેક રીતે ગુરૂનાં પાછળ ખર્ચ કરી પોતાની ફરજ બજાવી હતી. એ અવસરે રાજકવિ રાવદાનજી રત્નું તરફથી અને કવિ શ્રી હમીરદાન લાખાજી તરફથી તથા દેવરાણના રત્નું કચરદાન તરફથી જે શોકાંજલીનાં કાવ્યો રચાયેલાં તે આ નીચે આપવામાં આવેલ છે.

(કવિ રાવદાનજી રત્નું)

ભકતરાજ શ્રી કેસરભકતનું શોકાંજલિ કાવ્યાષ્ટક

કર્તા--રજકવિ માવદાનજી રત્નું

હરિગીત છંદ

શ્રી દેવકુળમાં જન્મ પુર, મછીયાવ વર્ણિ મુકુન્દનું ॥
રાજૂબા માતા તાત હરિભાઈ, મ્હેડુ કુળ આનંદનુ, ॥
વ્રતમાન અવધપ્રસાદજી, મહારાજ કર શિરપર ધરે ॥
શ્રી ધરમકુળ સેવક, કેસરભકત કદિ નહિ વીસરે ॥૧॥

વરસ પાંચની ઊંમરે- આચાર્યના સેવક થયા,
બાળ બ્રહ્મચારી રહિ, સાહિત્ય સંગીતનેં ભણ્યા,
ડંકો બજાવાની કળા, છડીબોલ ઉત્તમ ઉચ્ચરે,
શ્રી ધરમકુળ સેવક-કેસરભકત કદિ નહિ વીસરે, ॥૨॥

આચાર્ય કેશવપ્રસાદેં કરૂણા કરી ઉછેરીયા,
મહારાજ પુરૂષોત્તમપ્રસાદે, લાડ બહુજ લડાવિયાં
શ્રી વાસુદેવપ્રસાદજી જેના ખોળામાં ઉછરે,
શ્રી ધર્મકુળ સેવક-કેસરભકત કદિ નહિં વીસરે, ॥૩॥

શ્રી દેવના પણદેવ શ્રી દેવેંન્દ્રપ્રસાદ દયા કરી,
ગાદિ બક્ષી સભામાં, સેવક તણી સુ કદર કરી,
શ્રી લાલજી મહારાજ પણ, કરિકૃપા હસ્તો શિર ધરે,
શ્રી ધર્મકુળ સેવક, કેસરભકત કદિ નહિં વીસરે, ॥૪॥

શ્રીજી તણા સેવક ભગુજી ભકત નીંજ પરમપરા,
કેસરભકતે સાંચવી, સેવા સદાય ધુરં ધરા,
વિશ્વ વિહારી લાલજી વડતાલ તેડી કદર કરે,
શ્રી ધર્મકુળ સેવક કેસરભકત કદિ નહિં. વીસરે. ॥૫॥

ગઢપુર અક્ષર ઓરડી પધરાવ્યો તખતો પ્રેમથી,
શ્રીનગર મંદિર કળશ નાના ચડાવ્યા શુભ નેમથી,
બ્રહ્માંડ અક્ષર બ્રહ્મનો, પધરાવ્યો તખતો મંદિરે,
શ્રી ધર્મકુળ સેવક, કેસરભકત કદિનાં વીસરે. ॥૬॥

'બ્રહ્મહોલ' રચિને મુળીમાં કીર્તિ કળશ ચડાવીયો,
શ્રી બ્રહ્મસંહિતા વીચરી, સંકલ્પ સિધ્ધ કરાવીયો,
સદ્ગુરૂ બ્રહ્માનંદનો મહીમા સદા જગ વિસ્તરે,
શ્રી ધર્મકુળ સેવક કેસર ભકત કદી નાં વીસરે ॥૭॥

સો વર્ષ જીવન જીવીને, શ્રીજી ભજન કરિ ભાવથી,
અક્ષર નિવાસી થતાં ઐશ્વર્યો જણાવી પ્રભાવથી,
કવિ માવદાન મહાન ગુરૂનો, અકળ મહીમા ઉચ્ચરે,
શ્રી ધર્મકુળ સેવક, કેસરભકત કદિનાં વીસરે. ॥૮॥

દોહા

બે હજાર ઓગણીસનો, સંવત શ્રાવણ માસ
વદિ નૌમી કેસર ભકત, વસિઆ અક્ષર વાસ ॥૧॥
મહા અનાદી મુકત જે, કેસરભકત મહાન.
જંગમ તીર્થ જતા રહ્યા, ધરિ હરિનું ધ્યાન, ॥૨॥

શ્રીમદ્ભાગવતની કથા, સંભળાવી દિન સાત,
ભોજન વ્યંજન ભાવથી, જમ્યા સંત સહુ જાત. ॥૩॥

મહોબતસંગે મુખ્ય રહી, કર્યું ઉત્તમ સહુ કાજ,
ગુરૂ રૂણ ઉતારીઉં, કહત માવકવિરાજ ॥૪॥

૫. પૂ. આચાર્ય મહારાજ શ્રી ના હજુરી પાર્ષદ શ્રી કેસરભકત ને શોકાંજલી

(કર્તા કવિ હમીરદાન)

કવિત

વયોવૃદ્ધ જ્ઞાન વૃદ્ધ કેસરભકત શુદ્ધ,
આચારજ આશ્રિત પરપરિત કા મહાન,
સારે સત્સંગમેં બિસારે બિસરાત નાહિ.
ઉતર રૂ દચ્છિન કે દેશ ભઇ ભારી હાન,

સુકવિ હમીર દાનવીર ત્યોં સુધીર બુદ્ધિ.
જાકા ગુન ગાનકા કરૌ મૈં કિતના બખાન.
અહમદાવાદ સ્વામિનારાયણ મંદિરતેં,
પારષદ મંડલકા અસ્ત ભયા અંશુમાન. ॥૧॥

કલશ કૃપાટ નર નારાયણ કીન્હે જિન્હેં,
શ્રીપુરમેં સ્વર્ણ કે વિવર્ણ જાકો ખાસલો,
કે તે અન્ન સત્ર મેં જિમાયે જન સહસ્રન,
મૂલી ગઢડામેં દેવ સેવાકો પ્રકાશલો.
લાયે દામ લાખોં નિષકિંચન રહાયે સદા.
મંદિર બનાયે કેક વિમલ વિકાસલો.
નરાગ્રજ પીઠ અધિપતિ કે હજુરી મહા,
કેસર ભકત જુકો અક્ષર નિવાસલો, ॥૨॥

દોહા

પીઢીચાર હમીરકી, આશ્રય સ્થાન અનુપ.
સો કેસર ગુરૂરાજગો. અક્ષર અક્ષર રૂપ. ॥૧॥

ગ્યો સતસંગી જગતતેં, ભગત ભલપ ભંડાર,
કેસર ગુરૂકી કીર્તિ કો, ભુજ મોબત કે ભાર ॥૨॥

શ્રી દેવરાસણના રત્નું કચરદાનજી કૃત શ્રી કેશરભકત વિષે–દોહા

સ્વારથમાં સમજ્યો નહિં; કીન પ્રમારથ કામ,
શિરોમણી સત્સંગનો, ગ્યો કેશર ગુણધામ, ॥૧॥

બ્રહ્મચારી બાળો અને, અરપી શ્રીજી આય,
અચળ રીત અરક્ષપતિ-પહોંચ્યો શ્રીજી પાય, ॥૨॥

શ્રી દેવ દુંદભી નાદ–ઘોડાની સ્વારીનો ડંકો

આ ડંકાના બોલ સારા સારા સંગીતકારોમાં કોઇ કોઇ જાણતા હોવાથી તેઓ જબાનથી બોલ બોલી બતાવે છે, પરંતુ દુંદભી (નગારા)ના ઉપર ચોબ (ડાંડી) મારીને હાથના કાંડાના વળાકથી નોબતનો જે નાદ એટલે કે તેના અવાજમાંથી જે શબ્દો નીકળે તેવો ડંકો બજાવનાર હાલ ભાગ્યે જ જોવામાં આવે છે. દેશી રજવાડાંઓના રાજ્યોનું વીલીનીકરણ થવાથી એ વિદ્યા હાલ તો ત્યાંથી અસ્ત થઈ છે. આ વિદ્યા વાંચવાથી આવડતી નથી જેમ કોઇ 'રાઇડીંગ'નું પુસ્તક એક વખત વાંચી જાય એટલે તેને ઘોડાની સ્વારી આવડી જતી નથી તેમજ "ઓપરેશન" કરવાનું પુસ્તક એક વખત વાંચી જતાં તેને ઓપરેશન કરતાં આવડી જતું નથી તેમજ આ વિદ્યાના બોલ વાંચવાથી પ્રેકટીશ કર્યા સિવાઇ તે ડંકો બજાવતાં આવડી જતો નથી.

આપણા સંપ્રાદયમાં તે વિદ્યા સદ્‌ગુરૂ શ્રી તદ્રુપાનંદ સ્વામી કે જેઓ શ્રી બ્રહ્માનંદસ્વામીના શિષ્ય હતા. તેના પાસેથી આવી છે. તેઓએ અમદાવાદ ગાદીના ધ. ધુ. આચાર્ય મહારાજ શ્રી કેશવપ્રસાદજી મહારાજશ્રીને શીખવેલી અને મહારાજશ્રીએ શ્રી કેસરભક્તને શીખવેલ એ કેસરભકતે હાલના વિદ્યામાન મહારાજ શ્રી દેવેન્દ્ર પ્રસાદજી મહારાજ ને શીખડાવી હતી. તે સમયની એક જીર્ણ બુક મને તેમના શિષ્ય મહોબતસંગે મોકલાવતાં તે બુકમાં લખેલા લગભગ ૧૬ મોરાની હકીકત તેજ શબ્દોમાં નીચે આપી છે. શ્રી તદ્રુપાનંદસ્વામીની હકીકત આ પુસ્તકમાં પેજ ૬૯૩ મે આપેલ છે. આ વિદ્યા અસ્ત થવા આવતાં તેના જીર્ણોદ્ધાર રૂપે જે કંઇ મને સાહિત્ય મળેલ છે તે રજુ કરેલ છે. માટે વિષેશ જાણકારે વાંચી કંઇ ખામી જણાય તો મને લખી મોલવાથી ભવિષ્યમાં ફરી આવૃતિમાં સુધારી શકાય.

એજ લિ.

(સંપાદક)

"દેવ દુંદભી ઘોડાની સ્વારીનો ડંકો"

મોરો ૧લો

સ્વારી આવી તેની ખબર આપવાનો મોરો (માંગલીક) ૮ આઠ ચોબનો માદા ઉપર ૧ ચોબ અને નર ઉપર ૩ ચોબ એમ સાથે બે વખત વાગે તે,

મોરો ૨જો

સ્વારી ચાલવા સમયનો ઘોંસાનો મોરો ૨ ધ્રગડ ધેંન ધ્રગડ ધેંન આ રીતે ચાર વખત વગાડવું માદા ઉપર પણ ચાર ફેરા ઘુંસો વગાડીને 'ઝા'ની ચોબ મારવી [ઝા-ઝા-કત ઝા.

મોરો ૩જો

સ્વારી ચઢવાનો સ્વારી ચાલતી હોય તે વખતે વગાડવાનો મોરો ૩જો "ત્રગડ તેંન તેન તેતેંન" એ રીતે પાંચ વખત વગાડવું નર પણ પાંચ વખત વગાડવો અને છેવટે 'ઝા' ત્રણ વખતની ચોબ મારવી. "તાઝા કતઝા ઝા ધેન ધેંધેન".

મોરો ૪થો

ચાર રસ્તે સ્વારી ઉભી હોય ત્યાં વગાડવાનો મોરો

"ધ્રગડ ધેંન ૬ વખત નર ઉપર ત્રગડતેંન ૬ વખત માદા ઉપર ૩ વખત "ઝા વગાડવો અને પછી "કતઝા".

મોરો ૫મો

ચાર રસ્તે ઉભી રહેલી સ્વારીને ચલાવવાનો "કતર કતર કતર કતર કત કે ઝા કતઝાઝા માદા ઉપર કતાઝા ૩ વખત"

મોરો ૬ઠો

સ્વારી વીખરાઇ ગઇ હોય તેને ભેગી કરવાનો "કડાંમ" એ રીતે નવ વખત વગાડવું પછી "ધેંહ".

મોર ૭મો

ડંકાના બોલ સાંભળી જ્યારે પાછી સ્વારી ભેગી થઇ જાય તે વખતનો મોરો "ત્રગડ તેન તેન તેન તેરી" ચાર વખત વગાડવું પછી "ઝા" તટઝા કતઝા".

મોરો ૮મો

સામે કોઇ બીજાની સ્વારી આવતી હોય તે સ્વારીના ડંકાનો જવાબ દેવાનો મોરો તે વખતે પડઘમ ડંકો વગાડવો,

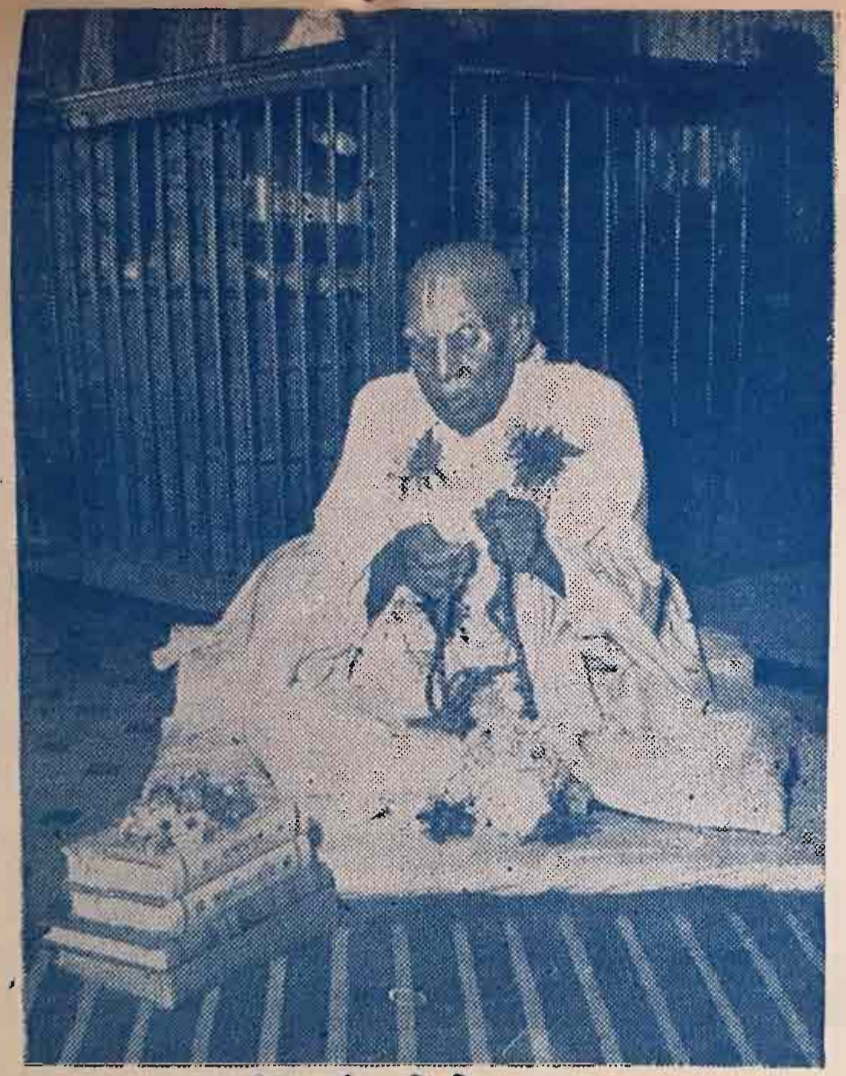

પાર્ષદવર્ય શ્રી કેસર ભક્ત

જન્મ સં. ૧૯૨૦ (મછીઆવ)

અક્ષરનિવાસ સં. ૨૦૧૯ (અમદાવાદ)

શ્રી કેસરભક્ત સેવક મહોબતસિંહજી સાથે

અમદાવાદ

પ. ભ. દાનવીર શ્રી ગોરધનભાઈ-હ. પટેલ
તેઓશ્રીએ બ્રહ્મસંહિતા છપાવવા પ્રથમાવૃત્તિમાં
ત્રણ હજાર રૂપીઆનું દાન કરેલ છે
(આણંદ)
પૃષ્ટ ૭૦૬

"તરડન તાતા ૬ વખત માદા ધરડન ધાં ધાં ૬ વખત નર પછી ઝા તાઝા કતઝા".

મોરો ૯મો

રાજા મહારાજા ભેગા થાય તે વખતે વગાડવાનો મોરો એ ગોરાને ૧૮ ચોબની સ્વારીનો મોરો કહે છે. "ત્રગ ધેંન ધેંન, ત્રગડતેન ચાર વખત એ રીતે "તનક" એ રીતે ચાર વખત પછી ધેંહ પછી ઝા કતઝા તાઝા કતઝા".

મોરો ૧૦મો

સ્વારી દોડતી હોય તે વખતે વગાડવાનો મોરો "તરડન તરડન બાર વખતે એકજ ચોબથી જ 'તરતાતા' બાર વખત 'ધરડન ધરડન' બારવખત 'ધરડન ધાં ધાં' બાર વખત"

મોરો ૧૧મો

કાઠીઆતાડી ડંકો

"તનક" એ રીતે ૬ વખત માદા ઉપર "તેંતેંતેંતેં ઝા",

મોરો ૧૨મો

ઝાલાવાડનો ડંકો

"તન તન" એ રીતે ૯ વખત ધેન ધેન એ પણ ૯ વખત કતઝા ૩ વખત ધેં".

મોરો ૧૩મો

વગડામાં વગાડવાનો મોરો

"તકતુના" એ રીતે ચાર વખત ઝા એ ત્રણ તખત',

મોરો ૧૪મો

સરખી ચોબનો મોરો

"તેન તનન તેન તેન' એવું ૧૦ વખત 'ઝા' બે વખત"

મોરો ૧૫મો

'ધે' બરજ શુર ડંકો

"ઝા કે ઝાઝા ધુમકીટ તકતક ધુમકીટ તકતક તકીટ તકીતક ધુમકીટ ધુમકીટ તકીટ તકતક નગધેં તીકડાન કટડન કુકડટન કટડન કુકટડન કટડન ધુમકીટ ધુમકીટ ધાં ધાં એવું ત્રણ વખત."

મોરો ૧૬મો

મહારાજ ગાદીએ બેસે તે વખતે ત્રણ ચોબની સલામી

"કરરરર" એ રીતે બાર વખત 'ધોમ' ત્રણ વખત 'ઝા' છ વખત.

સમાપ્ત:

પરિશિષ્ટ–૩

આ ગ્રંથના મુખ્ય સહાયક

શ્રી ગોરધનભાઇ હ. પટેલ. કોન્ટ્રાકટરનો ટુંક પરિચય

તથા સત્સંગનો સ્વાનુભવ

[લેખક : શ્રી ઉમિયાશંકર ઠાકર, કોવિદ, સાહિત્યલંકાર,]

કાવ્યભૂષણ

(અનુષ્ટુપ)

સત્સંગે વધતી ભક્તિ, દાનથી ધન છે વધે;
ધર્મથી મોક્ષ છે નિશ્ચે, સદ ભાગ્ય ફળે ફળે,

'શ્રી બ્રહ્મસંહિતા'ના આ પ્રકટ થતા ગ્રંથમાં રૂપિયા ૩૦૦૦નો પુરસ્કાર આપનાર આણંદના શ્રી ગોરધનભાઈ હરમાનભાઇ પટેલ (કોન્ટ્રાકર) નો જન્મ ઇ. સ. ૧૯૧૨ના ફેબ્રુઆરી માસની તા. ૧૮મીએ વડોદરાતાબે ભાયલીમાં થયો હતો. તેઓ નાના હતા ત્યારે પ્લેગમાં તેઓના પિતાશ્રી હરમાનભાઈનું અવશાન થયું હતું અને પછી ફકત એક જ વર્ષમાં તેઓનાં ગ. સ્વ. માતુશ્રી સૂરજબા પણ ભાગવત્ ચરણાનુરાગી થયાં.

આથી તેઓ તેમનાં ફોઇને ત્યાં પીજમાં ઊછર્યા. જોકે તેઓનું મૂળ વતન નડિયાદ, સમડી ચકલામાં છે; છતાં પીજમાં ગુજરાતી પાંચ ધોરણ સુધીનો તેઓએ અભ્યાસ કર્યા પછી દૈવયોગે શાળાને છોડવી પડી !

મોસાળ ભાયલીમાં ૧૫ વરસની ઉમરે તેઓ ગયા. ત્યાં ખેતીની પ્રવૃત્તિમાં જોડાઇને એક વર્ષ ગાળ્યું.

ઇ. સ. ૧૯૨૭માં તેઓ ડેલાગોવા બે (પોર્ટુગીઝ--ઇસ્ટ આફ્રિકા)માં ગયા. ત્યાં ત્રણેક વર્ષ ગાળીને ખાસ કમાણી નહિં થવાથી ઈ. સ-૧૯૩૧માં તે હિંદ પાછા ફર્યા અને લોખંડની દુકાનમાં માસિક રૂ. ૪૦ના પગારથી જોડાયા. આઠેક માસ નોકરી કરીને તેઓ શ્રી મગનભાઇ શંકરભાઇ પટેલની પેઢીમાં વાર્ષિક રૂ. ૧૦૦ના પગારથી જોડાયા. ત્યાં તેઓની સારી કામગીરી

તથા હોશિયારી જોઇને એજ પેઢીના શ્રી છોટાભાઇ પટેલ તેમને વડોદરાની પેઢીમાં લઈ ગયા. ત્યાં તેઓએ ખાવા પીવા સાથે રૂા. ૨૨૫)ના વાર્ષિક પગારથી કામકાજ કરવા માંડયું. આમ લગભગ ૬ વર્ષ સુધી તેઓએ ગેંડી ગેટ, વડોદરામાં લોખંડની દુકાને કામ કર્યું. કામની આવડ, ચીવટ, ચોકસાઈ અને સહૃદયતાથી રૂા. ૩૨૧ નો માસિક પગાર ત્યાં તેઓને મળતો હતો.

ઇ. સ ૧૯૩૫--૩૬માં વડોદરાની દેસાઈ એન્ડ શાહ કું. માં કોન્ટ્રાકટરનું કામ કરવાની શરુઆત કરી, લગભગ આ ૧॥ વર્ષમાં ખાવું પીવુંને માસિક પગાર રૂા. ૫૦)નું ધોરણ હતું.

પણ 'પુરુષાર્થ આડું પાંદડું', એ કહેવત પ્રમાણે પોતાની સ્વતંત્ર બુદ્ધિ અને હોશિયારીથી ઈ. સ ૧૯૩૮માં સ્વતંત્ર કોન્ટ્રાકટરનું કાર્યક્ષેત્ર પ્રસંદ કર્યું. આમાં તેઓને પાછળનો અનુભવ ખૂબ જ મદદકર્તા થઈ પડયો.

કાકરાપાડ યોજનામાં ડેમ ઉપરનું સેટ્રીંગનું કામ સૌથી પહેલું હાથ ધર્યું. ત્યાર પછી રોઝા--ટંકારિયા રોડ (આમોદથી ૭માઇલ, જી. ભરૂચ)નું કામ એક વર્ષ; પાટાડુંગરી, દાહોદનું ૩ વર્ષ; સેવાલિયા પૂલનું એક વર્ષ તથા ગવર્નમેન્ટ મટિરિયલ સપ્લાયનું કામ ૩ વર્ષ; એમ વિવિધ પવૃત્તિઓ આદરી શ્રદ્ધા--ભકિત શું નથી કરતાં ? તેનો આ જવલંત પૂરાવો છે. લક્ષ્મીદેવીની કૃપાદૃષ્ટિ થઈ અને સાથે સાથે ધાર્મિક ક્ષેત્ર તરફ પણ વૃત્તિએ ઝોક લીધો. અને એમાં પણ પોતાની કમાણીનો સારો એવો હિસ્સો જનકલ્યાણના ક્ષેત્રમાં આપ્યો. તેમની પત્ની અ. સૌ. કમળાબહેનની પણ ધાર્મિક વૃત્તિ નોંધપાત્ર છે. ખરે જ આવું થવું એ સુયોગ પ્રાપ્ત થયો ગણાય.

શ્રી વિષ્ણુયાગને ક્ષેત્રે—

સંવત ૨૦૦૧માં તથા સં. ૨૦૦૬માં આણંદના ધોયા તળાવ ઉપરના આઝાદ ચોકમાં શ્રી વિષ્ણુયાગમાં તેઓએ ઉત્સાહપૂર્વક ભાગ લીધો અને રૂા. ૧૦૦૧) રોકડા ઉપરાંત દાન-દક્ષિણા વગેરેનું પણ ધાર્મિક કાર્ય કરીને સખાવત કરી, તથા ત્યાં રૂા. ૨૦૦૦)ને ખર્ચે ચોતરો પણ બંધાવ્યો છે.

ત્યાર પછી સં. ૨૦૧૪માં શ્રી સ્વામિનારાયણ મંદિર, ચરાડવા (હળવદ થઈને) માં દશેરાના શ્રી વિષ્ણુયાગ પ્રસંગે રૂા. ૪૦૦૦)નું થએલ તમામ

ખર્ચ આપ્યું. આ વખતે ચરાડવા મંદિરના મહંત પ. પૂ સ ગુ. ધર્મવિદ્યા ભાસ્કર, સંતભૂષણ, અનન્ય શ્રદ્ધાન્વિત, શ્રીજીના લાડીલા, તપસ્વી શાસ્ત્રી સ્વામી શ્રી ગોપાળચરણદાસજીનો તેઓને સારો સંસર્ગ થયો, અને તેઓથી પોતે આકર્ષાયા. તેઓની ધાર્મિક ભાવનામાં આથી સારો એવો વધારો થયો અને યજ્ઞ મંડપમાં જ તેઓને શ્રીજી મહારાજનાં પ્રત્યક્ષ અલૌકિક દર્શન થયાં. અને મંદિરમાં શ્રી ઘનશ્યામ મહારાજની પ્રતિમાની સામેજ મનની શંકાનું સમાધાન થતાં યજ્ઞ કાર્ય ઘણા આનંદની પરિપૂર્ણ થએલું. આવા બ્રહ્મનિષ્ઠ અને કલ્પવૃક્ષ તુલ્ય સંતો પણ શ્રી સ્વામિનારાયણ સંપ્રદાયમાં પ્રગટ છે અને તેઓના કૃપા-કટાક્ષથી ભગવાનની સેવામાં મુમુક્ષુઓ ભળે છે, તેની આ પ્રસંગથી ખાત્રી થાય છે. આ અવસરે કથામૃતનું પાન સ. ગુ. પુરાણી સ્વામી શ્રી દેવનંદનદાસજી તથા સ. ગુ. પુરાણી સ્વામિ શ્રી માધવચરણદાસજીએ અત્યંત ભાવપુર્વક તેઓની પ્રાસાદિક વાણીમાં કરાવેલું. સ્વામી શ્રી રામચરણદાસજી તથા સ્વામી શ્રી ભુદરચરણદાસજી કોઠારી, તેમજ પુજારી શ્રી હરિપ્રિયદાસજી તથા શ્રી પ્રાણવલ્લભદાસજીએ ઠાકોરજીને અપુર્વ શણગાર સજાવીને સેવા દર્શનનો સારો લાભ આપ્યો હતો. વળી તે સમયે આણંદના શ્રી પુંજાભાઇ ડાહ્યાભાઇ પટેલ તેમ જ બીજા દેશ દેશાવરેથી આવેલા સત્સંગી સદ્‌ગૃહસ્થોએ પણ યજ્ઞ કાર્યને શોભાવવામાં અને સાથ સહકાર આપવામાં સારો એવો ફાળો આપ્યો હતો.

સં. ૨૦૧૫માં અને સં. ૨૦૧૬માં પણ ચરાડવા ધામે શ્રી વિષ્ણુયાગો થયા. તે સમયે પ. પુ. તપસ્વી બ્રહ્મનિષ્ઠ સ. ગુ. શ્રી કુંજવિહારી દાસજી સ્વામીના સાન્નિધ્યમાં શ્રી વિષ્ણુયાગનું કાર્ય, આનંદપૂર્વક શ્રીજીની કૃપાથી સાંગોપાંગ પુર્ણતાને પામ્યું હતું. તેમાં થએલા ખર્ચની રકેમ આપીને ત્યાંની ગૌશાળા તેઓની દેખરેખ નીચે થઇ અને ઉદ્‌ઘાટન ધ. ધુ. ધર્મમાર્તન્ડ આચાર્ય શ્રી ૧૦૦૮ શ્રી દેવેન્દ્રપ્રસાદજી મહારાજશ્રીની આજ્ઞાથી તેમજ તેઓની સંમતિથી આણંદના ઠક્કર મુળજીભાઈ હરજીવનદાસના ચિ. બાબુભાઇના વરદ હસ્તે કરાવ્યું હતું તે સમયે આણંદના હરિભકતો ઠક્કર મણીભાઇ રૂગનાથ ભાઇ, ઠકકર રમણભાઈ ગાંડાલાલ, પટેલ પ્રભુદાસ શંકરભાઈ, પટેલ ભાઇલાલભાઇ, ડાહ્યાભાઇ, પટેલ છગનલાલ કાળિદાસ વગેરેએ પણ સારો સાથ સહકાર આપીને ઉત્સાહપુર્વક કામ કર્યું હતું, ગૌશાળાના આ કાર્ય પ્રસંગે બીજા દાતાઓની પેઠે રૂા. ૩૧૦૦) આપીને શ્રી ગોરધનભાઇએ પોતાના કિમતી સમયનો ભોગ આપીને તેઓ અવાર નવાર ચરા-

ડવા જઇને યોગ્ય સુચનો પણ રસ પુર્વક કરતા, તથા પાર્ષદ જેઠા ભગતે ગૌશાળાની સારી સેવા કરી હતી, તે ભુલાય એમ નથી.

મંદિર-મૂર્તિ પ્રતિષ્ઠાદિ—

સં. ૨૦૦૪માં આણંદમાં શ્રી ગણપતિનું મંદિર,ને લોટેશ્વર મહાદેવ બંધાવવામાં રૂા. ૨૦૦૦)ની સહાય કરી હતી અને સં. ૨૦૦૭ માં શ્રી ગણપતિજીની મૂર્તિ પ્રતિષ્ઠા સમયે પણ રૂા. ૧૦૦૦)ની ધાર્મિક ક્રિયાને અંગે પુષ્પાંજલી રૂપ સેવા કરી હતી.

શ્રી કૈલાસ-અલમોડા-નિવાસી શ્રી નારાયણસ્વામીની જન્મજયંતી વલ્લભ વિદ્યાનગરમાં ઉજવાઈ તે પ્રસંગે શ્રી રામકૃષ્ણ પરમહંસના મંદિરનો ઉદ્ઘાટન વિધિ (ઇ. સ ૧૯૫૮) પણ થયો હતો. તે અવશરે લગભગ રૂા. ૩૦૦૦) જેટલી મદદ વગેરે કરીને સારો એવો સાથ આપ્યો હતો.

જન સેવાનાં કાર્ય-

આણંદના શ્રી રામકૃષ્ણ સેવા મંડળમાં દરદીઓની સગવડને માટે એમ્બ્યુલન્સકાર (મોટર ગાડી) તેમનાં પત્ની અ. સૌ કમળાબેન દ્વારા ભેટ આપી છે. તેમના પુત્રો ભાઈ સુરેન્દ્રકુમાદ, ભુપેન્દ્રકુમાર, તથા હરિકૃષ્ણ અને પુત્રી સવિતા બહેન પણ સેવા કાર્ય તથા સત્સંગમાં ભાગ લે છે, આણંદમાં સં. ૨૦૧૪માં થયેલા નેત્રયજ્ઞમાં આર્થિક સહાય આપીને તેમ જ ઉઘરાણામાં પણ તન મનથી સારી એવી મદદ ઉત્સાહપુર્વક કરેલી આણંદમાં પારાયણ પ્રસંગે પણ સં. ૨૦૧૬માં રૂા. ૩૦૦૦)ની સખાવત કરેલી શ્રી. શંભુ મહારાજે આણંદમાં શ્રી સત્યનારાયણની બૃહદ કથા કરેલી, તે પ્રસંગે પણ રૂા. ૧૦૦૦)થી તેઓએ જન સેવા કરેલી.

વિદ્યાક્ષેત્ર-

આણંદની પાયોનિયર હાઇસ્કૂલને રૂા. ૧૦૦૦)નું સાત્વિક દાન તેઓએ કરેલું છે. ઉપરાંત એંજિનિયરીંગ કોલેજ, વલ્લભવિદ્યાનગરમાં ભણતાં વિદ્યાર્થીઓને પુસ્તકો માટે રૂા. ૨૫૦૦)નો રકમ ભેટ કરી છે. સાથે સાથે દર વરસે ગરીબ વિદ્યાર્થીને ફી વગેરે આપીને મદદરૂપ થવાની વૃત્તિ પણ તેઓએ ચાલુ રાખી છે. આ ઉપરાંત પણ પ્રસંગોચિત કાર્યો તેઓને હાથે થયાં છે, તે સર્વનો વિસ્તાર નહિ કરતાં ટુંકમાં જ આ જીવન પરિચય આપ્યો છે.

આમ વિવિધ ક્ષેત્રે પોતાની આવકમાંથી ધનનો પ્રવાહ વહેવડાવ્યા પછી આ સદ્ગ્રંથ "શ્રી બ્રહ્મસંહિતા'ને પ્રકટ કરવામાં પણ તેઓએ રૂા. ૩૦૦૦) જેટલી સારી એવી સહાય કરી છે, અને આ, ગ્રંથને અસ્તિત્વમાં લાવીને પ. પુ સદ્ગુરૂ શ્રી બ્રહ્માનંદસ્વામી જેવા સત્પુરુના ગુણગ્રાહી થવામાં મદદરૂપ થઇને અને સૌને સાત્વિક જીવનચરિત્રનો પરિચય કરાવીને તથા શ્રીજી મહારાજની તીવ્રેચ્છાની પારતૃપ્તિ કરીને ભગવાનનો અનહદ રાજીપો મેળવવામાં ભાગ્યવાન થયા છે.

આવાં અનેક સેવાનાં કાર્યો કરવાની શ્રી ઘનશ્યામ મહારાજ તેઓને શકિત અર્પે એજ અભ્યર્થના. ઇત્યોમ.

ધોરીફળીઉં,
આણંદ પૌષ, કૃષ્ણ પંચમી, સં. ૨૦૧૭

કવિકુળ પરિચય કાવ્ય

ઝુલણા છંદ

જ્ઞાતિ ચારણ ઓડક હૈ રતનું મૂળી મધ્ય ભયે ઝાલાવાર મેંજી,
કવિ જન્મ ધર્યો બનાભાઇ ધીરે, પીછેં આયે હૈ દેશ હાલારમેંજી,
ભાઈ જામ વિભાજી કી પૂર્ણકૃપા, પાયે ગ્રાસ રાજવડ ગામમેંજી,
કવિ ભીમજી 'કૃષ્ણબટે' હરિધામ, રચિ ગયે શ્રીજીક ધામમેંજી,

૧

શ્રી ઝાલાવાડ પ્રદેશમાં મૂળી નિવાસી ગઢવી બનાભાઇ રત્નું નેં ધીરે રાજ્યકવિ શ્રી ભીમજીભાઇ જન્મ લઇ, હાલાર પ્રદેશમાં પોતાના મોશાળના ગામ કાલાવડમાં આવી વસ્યા, જામનગરના મર્હુમ જામશ્રી વિભાજી સાહેબની સંપુર્ણ કૃપાથી તેઓ રાજવડ નામનું ગામ પ્રાપ્ત કરી જામનગરના રાજકવિ થયા, અને (કૃષ્ણબટ) કાલાવડમાં શ્રીહરિશ્રીનું (સ્વામિનારાયણનું) મંદિર બણાવી અક્ષર નિવાસી થયા.
(જન્મ મુળી સં.—૧૯૦૭—અક્ષર નિવાસ કાલાવડ સં. ૧૯૫૭)

(પોતે મસ્જદ પાસેની પ્રતિકૃતિ પોતાનાં ચરણે)

પોતાને ઊસાઘદેવીએ મહાપુરુષ પ્રતિષ્ઠાનાં ચરણે

(પોતાના ગામ ઘોઘાનાં ચરણે)

પોતાને ઊસાઘદેવીએ પ્રતિષ્ઠાનાં ચરણે

(ઘોઘાના પ્રસિદ્ધ પ્રાચીન ઘાટ પાસે 'પોતાનાં ચરણે' પ્રતિષ્ઠા કરેલી [મૂર્તિ])

॥ ૫૫ ॥ ઘોઘાના ઘોઘાનાં, ઘોઘાનાં ચરણે ઘોઘાનાં-ઘોઘાં

(ઘોઘાના પ્રસિદ્ધ પ્રાચીન ઘાટ પાસે પ્રસ્થાપિત પ્રતિકૃતિ)

પોતાને ઊસાઘદેવીએ પ્રતિષ્ઠાનાં ચરણે

પૂ. જીજીબાપુ દેવીદાસ બનાભાઈ રત્નું

જન્મ-મૂળી અક્ષરનિવાસ-કાલાવડ

સં. ૧૯૧૬ સં. ૧૯૭૮

રાજકવિ ભીમજીભાઈ બનાભાઈ રત્નું

જન્મ-મૂળી અક્ષરનિવાસ-કાલાવડ

સં. ૧૯૦૭ સં. [illegible]

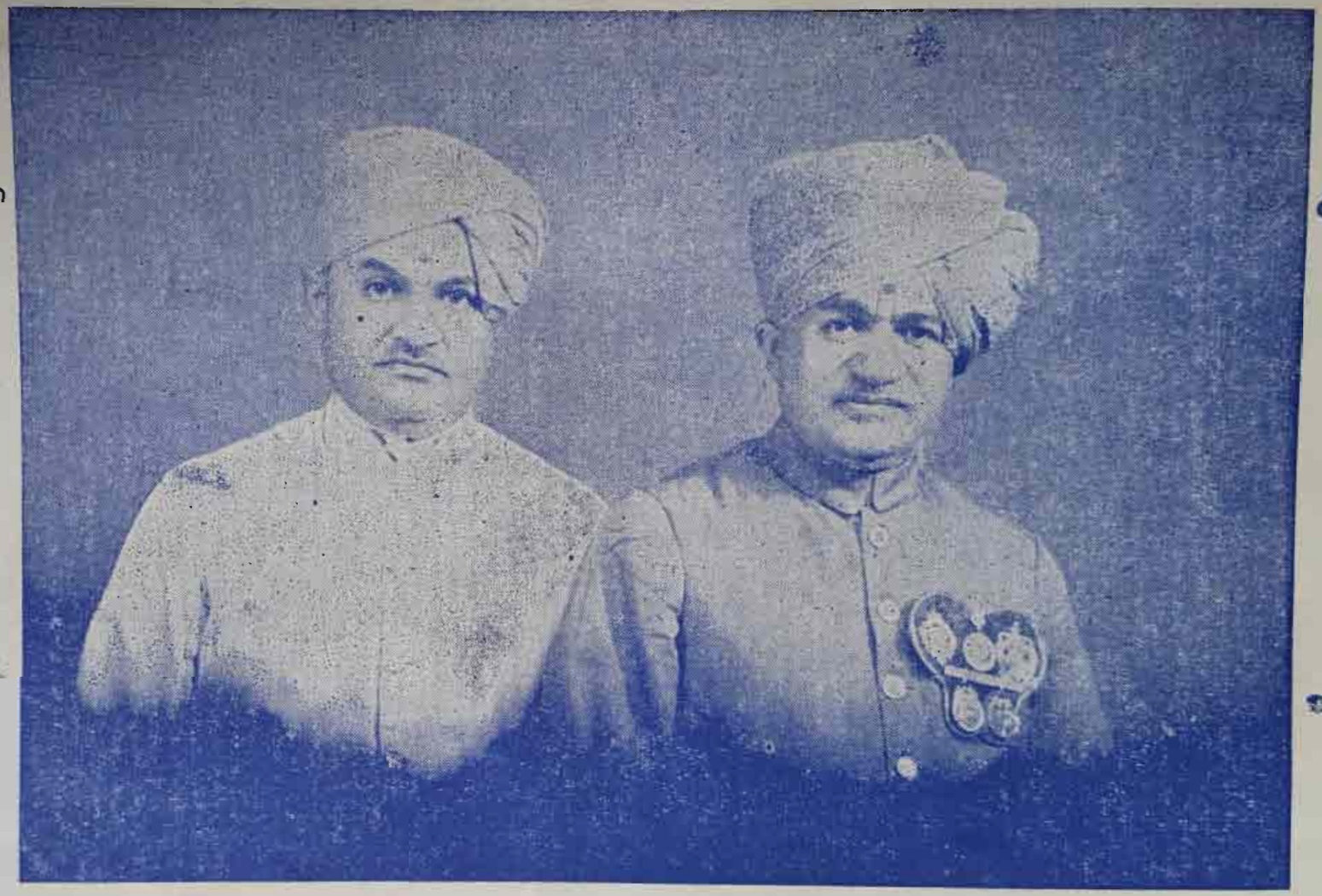

વકીલશ્રી ચતુરજીભાઈ રત્નુ
(કવિ લઘુબન્ધુ) કાલાવડ

રાજકવિ માવદાનજી રત્નુ
કાલાવડ.

કવિ પુત્ર બિહારીદાનજી ઉર્ફે બહાદુરસાહ
અને કવિ પૌત્રો તથા જમણી બાજુ એ ભાણેજ
નાથશંકર અને રામપ્રતાપ અને કેશવદાન

સ્વ. જગેન્દ્રકુમાર (કવિ પ્રપૌત્ર)
જન્મ સં. ૨૦૨૧ ફાલ્ગુન વદ ૫ તા. ૧૬-૬-૬૫
ભાવનગર.

કવિપુત્ર ભગવતદાનજી ઉર્ફે બાબુભાઈ રેલ્વે
જન્મ સં. ૧૯૯૯ ખાલાવડ
ઝાલાવાડ
૨૦ વર્ષ સુધી ફોજદાર અધિક શ્રાવણ સુદી ૧૨

કવિપુત્ર ઘનશ્યામનારાયણજી ઉર્ફે નવીનભાઈ રેલ્વે
જન્મ સં. ૧૯૯૯ ખાલાવડ–૨ ઝાલાવાડ
૨૦ વર્ષ સુધી ફોજદાર

કવિ–પૌત્રો
શુભકરણદાનજી ઉર્ફે સુરેશભાઇ, મહેશભાઇ અને મૂકેશભાઇ

કવિ બંધુ પુત્રો–ભાનુભાઇ, કીશોરભાઇ, નરેન્દ્રભાઇ.
પૌત્રો–કનુભાઇ અને નરેશભાઇ
બંધુ પૌત્રો–રમેશભાઇ, પ્રદિપભાઇ, પ્રકાશભાઈ વગેરે

ધ. ધુ. આનંદપ્રસાદજી મહારાજશ્રી
કવિના આંગણે. સં. ૨૦૦૮

પંચગનીમાં મામા ભાણેજ
(શ્રી જબરદાનજી અને કવિ)
સં. – ૨૦૦૬

શ્રી રાજકોટ ગુરૂકુળ સભામાં કાવ્ય વાંચન તથા સદ્‌ગુરૂ
(શાસ્ત્રી શ્રી ધર્મજીવનદાસજી સ્વામી)

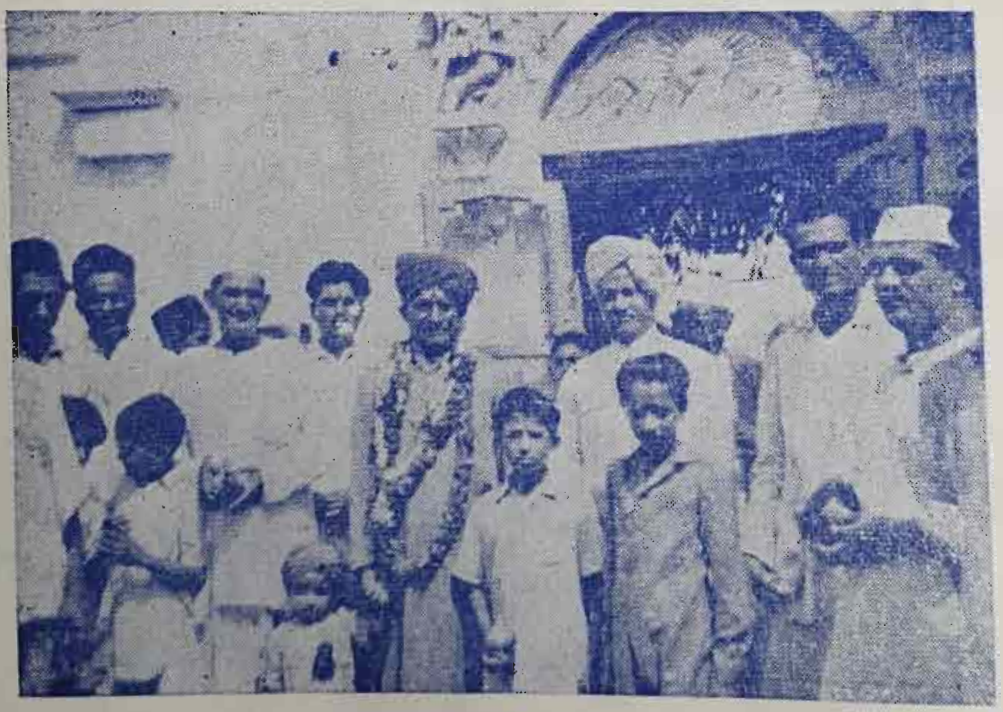

યાત્રા કરી આવતાં કવિ સત્કાર—કાલાવડ.
હાલારી સં. ૨૦૦૭ અષાડી બીજ

પૂર્તિ

રાજકવિરત્ન શ્રી માવદાનજી ભી. રત્નુની સંક્ષેપ જીવન ઝરમર

[લેખક-પ્રાણશંકર નથુરામ ઉપાધ્યાય રે. કાલાવડ હાલ મુંબઇ]

કવિશ્રી માવદાનજીભાઈ અને હું એકજ ગામના (કાલાવડના) વતની હોઇ વડીલોથી એક કુટુંબ જેવો અમારો સંબંધ, ગુજરાતી ધોરણ સાત સુધી અમારો એક જ સ્કુલમાં સાથે અભ્યાસ અમે બાળમિત્રો હોવાથી તેમની સાથે કોઇ પૂર્વના રૂણાનુંબંધે, "એક પ્રાણ તન બીય" એ દોહા મુજબ અમારી નિઃસ્વાર્થ મિત્રાચારી, આજ બન્નેની ઉમર ૭૦ વર્ષના સીમાંડે પહોંચતાં પણ, જેવી ને તેવી એકજ રંગની રહી છે, તે પરમકૃપાળુ પરમાત્માનીજ દયા માનું છું.

કવિશ્રીએ પિંગળનો અભ્યાસ વિદ્વાન કવીશ્વર **ગૌરીશંકર ગોવીંદજી** પાસે કાલાવડમાં શરૂ કર્યો અને હું રાજકોટ આલફ્રેડ હાઇ-સ્કુલમાં દાખલ થયો. તે પછી મારૂં અન્નજળ મુંબઇનું હોવાથી આજસુધી મુંબઈમાં બીઝનેસ કરૂં છું, અને દર સાલ વતનમાં એક બે માસ ગાળી અમો બંને મિત્રો આજે પણ સાહિત્યનો લ્હાવો માણીએ છીએ.

કવિશ્રી સદ્‌ગુરૂ શ્રી **બ્રહ્માનંદસ્વામીનું** જીવનચરિત્ર લખી પ્રસિદ્ધ કરે છે તેની મને જાણ થતાં મને થયું કે, "મારા મિત્રકવિનો ટુંકો જીવન પરિચય લખી તે ગ્રંથમાં પણ અમારા બન્નેનાં નામો સાથે રહે તો ઠીક." તેથી હું આ નીચે મારા એ બાળમિત્રની હકીકત ટુંકમાં રજુ કરૂં છું.

કવિશ્રીનો જન્મ (જુનાગઢના સ. ગુ. શ્રી મહાપુરૂષદાસ સ્વામીની આશિષથી) વિ. સં. ૧૯૪૮ના ભાદરવા સુદ ૨ બીજનો થયો હતો. ગુજરાતી સાત ધોરણનો અભ્યાસ કરી, પિંગળ શાસ્ત્રનો અભ્યાસ કરી, પ્રાચીન ચારણી કાવ્ય સાહિત્યનો લાભ તેઓએ સૌરાષ્ટ્રમાં આપવો શરૂ કર્યો. વડીલોપાર્જીત જાગીરમાં કાલાવડ નજદીક રાજવડ નામનું એક ગામ-લગભગ એક હજાર એકરનું જામ શ્રી વિભાજીએ કવિશ્રીના પિતાશ્રીને આપેલું હતું તેથી તેઓ ગર્ભશ્રીમંતના જેમ ગામધણી હતા. તેનો વહીવટ પોતે કરતા અને તે પછી તેઓ જામનગર રાજ્યમાં ફોરેસ્ટ ઇન્સપેકટર તરીકે પંદરેક વર્ષ રહ્યા. ત્યાર પછી જામ શ્રી રણજીતસિંહજીના ફરમાનથી તેઓએ જામનગર રાજ્યનો બુહદ ઇતિહાસ લગભગ એક હજાર પાનાનો લખી પ્રસિધ્ધ કરતાં વિધમાન જામશ્રી દિગ્વિજયસિંહજી સાહેબે પોતાના રાજ્યકવિ તરીકે સ્વિકારી, મોટી રકમનું વર્ષાસન બાંધી આપ્યું. એ જ પ્રમાણે લુણાવડાના

રાજ્યથી અને ધ્રોલ, લોધીકા તાલુકાથી પણ વર્ષાસનો બંધાયાં, કચ્છ- કાઠી-આવાડનાં રાજસ્થાનોમાં તેમની પ્રખ્યાતિ થતાં, સાહિત્ય-સભાઓનાં અને અન્ય સંસ્થાઓમાંથી કવિશ્રીને આમંત્રણો આવતાં તેમને તે તે સ્થળે જઇ કાવ્ય સાહિત્યની રસ લ્હાણી કરી-સાહિત્ય રસીકોને મંત્રમુગ્ધ કર્યા છે. જેની યાદી નીચે મુજબ છેઃ-

[૧] ભાવનગર-સાતમી સાહિત્ય પરિષદનું આમંત્રણ આવતાં ત્યાં જઇ ચારણી સાહિત્યની તેમણે પ્રથમ પિછાંણ પાડી. તા. ૨૬-૪-૨૪.

[૨] મુંબઈ આઠમી સાહિત્ય પરિષદમાં; તા. ૩-૪-૨૬

[૩] વડોદરા શરદોત્સવમાં; તા. ૧ ૧૧ ૨૬.

[૪] સુરત કળા પ્રદર્શનમાં; તા. ૩ ૧૧ ૨૭.

[૫] મુંબઇ સર કાવસજી જહાંગીર હોલમાં સર પુરૂષોતમદાસ ઠાકોરદાસના પ્રમુખપણા નીચે લોક સાહિત્યના જલસામાં; તા. ૨૯-૬-૨૭.

[૬] જામનગર સેવકમંડળ તરફથી જૈન પાઠશાળાના હોલમાં. તા, ૧૬-૨-૨૮.

[૭] નડીઆદ નવમી સાહિત્ય પરિષદમાં; તા. ૨૭-૧૦-૨૮.

[૮] અમદાવાદ યુવક મંડળ સપ્તાહમાં; તા. ૩૧-૧૦-૨૮.

[૯] અમદાવાદ સાહિત્ય સભા તરફથી પ્રેમાભાઇ હોલમાં સાક્ષરશ્રી કૃષ્ણલાલ મોહનલાલ ઝવેરીના પ્રમુખ પણા નીચે; તા. ૩૧-૧૦-૨૮,

[૧૦] પાલનપુર યુવક મંડળ વાર્ષિક મહોત્સવમાં; તા. ૩-૧૧-૨૮.

[૧૧[મુંબઇ ગુજરાતી હિન્દુ સ્ત્રીમંડળની સીલ્વર જ્યુબીલી મહોત્સવમાં; તા. ૨૭-૧૧-૨૮.

[૧૨] કરાંચી ગુર્જર સાહિત્ય કળા મહોત્સવમાં કવિસમ્રાટ શ્રી ન્હાનાલાલ દલપતરામના પ્રમુખપણા નીચે; તા. ૨૯-૩-૨૯.

[૧૩] અમદાવાદ જૈન યુથ લીગ તા. ૪-૪-૨૯ ના મેળવડા વખતે કવિશ્રી કરાંચીમાં હોવાથી તે આમંત્રણને માન આપી શકાયું ન્હોતું.

[૧૪] મુંબઈ કવિ સંમેલનમાં તા. ૬-૬-૨૯.

[૧૫ કચ્છ માંડવી શિક્ષણ સંમેલનમાં શેઠ માવજી પુરૂષોત્તમના પ્રમુખપણા નીચેઃ તા. ૧ ૧૧-૩૦.

[૧૬] ભુજ સાહિત્ય સભામાં તા. ૧૦-૧૧-૩૦.

[૧૭] ગોંડલ ઉપલેટા પ્રજાસંઘ સભામાં; તા. ૩૦-૧૨-૩૦

[૧૮] લાઠી અગ્યારમી સાહિત્ય પરિષદમાં; તા. ૨-૧-૩૪.

તે ઉપરાંત-બીજી વખત કરાંચીમાં સાહિત્ય સંમેલનમાં ગયેલા તેમજ શ્રી રાજપુત પરિષદ, વરતેજ, તથા રાજકોટમાં મળેલી. તે વખતે ત્યાં હાજરી આપી હતી. એમ અનેક સ્થળોમાંથી આમંત્રણો આવતાં મુંબઈ-પુના-સુધી પણ પોતે સાહિત્યની રસ લ્હાણ આપી હતી.

કવિ સમ્રાટ મહાકવિ શ્રી ન્હાનાલાલ દલપતરામ કવિ સાથે પણ શ્રી દ્વારીકાપુરી અને બેટ જેવા પવિત્ર ધામોમાં લગભગ દસેક દિવસો સુધી સાહિત્યનો લ્હાવો લીધો અને લેવરાવેલ હતો.

લોકસાહિત્યના બીજા સંમેલનના પ્રમુખપદે રાજકોટ કોનોટ હોલમાં હતા. તા.-૧૦-૪-૫૭.

શ્રી સ્વામિનારાયણ સંપ્રદાયમાં શ્રીજી મહારાજે પોતે સ્થાપિત મોટાં આઠ મંદિરોની, તેમજ સૌરાષ્ટ્રની પંચતીર્થીની અને શ્રીજી જન્મસ્થાન છપૈયા અયોધ્યા-કાશી ગોકુળ, મથુરાં પ્રયાગ વગેરેની યાત્રા કરી ત્યાં પણ સત્સંગ સાહિત્યની રસલ્હાણી કરી હતી. બન્ને દેશની ગાદીના ધ. ધુ. આચાર્ય મહારાજશ્રીથી સુંદર સત્કાર પામી, સત્સંગના કવિ તરીકે ઘણાં કાવ્યો કીર્તનો રચી પ્રસિદ્ધ કરેલ છે.

કવિશ્રી ૬૦ વર્ષની ઉંમર પુરી કરી ૬૧મા વર્ષમાં પ્રવેશતાં કચ્છ, કાઠીયાવાડને ગુજરાત, રાજસ્થાનના રાજમહાજરાશ્રીએ તેમને સુવર્ણમુદ્રા ૧૦૧ની થેલી શ્રીમાન્ લુણાવાડા નરેશના હાથથી આપીને કવિશ્રીની યોગ્ય કદર કરી હતી. તેમજ સત્સંગ સમાજે પણ તેજ પ્રમાણે સુવર્ણમુદ્રાઓની થેલી બંને આચાર્ય મહારાજશ્રીના શુભ હસ્તે અપાવી કવિશ્રીની યોગ્ય કદર કરી હતી, તે નિવેદનપત્રથી સહુ કોઇને જાણવામાં આવશે.

કવિશ્રીને મળેલાં સંસ્કૃત, ઇંગ્લીશ, ગુજરાતીનાં પ્રમાણપત્રો અને સુવર્ણચંદ્રકો વગેરેની તેમજ પેપારેએ કરેલી પ્રસંશાની યાદી નીચે મુજબ છેઃ-

(૧) સૌરાષ્ટ્ર પેપર તા. ૨૬-૪-૨૪ (અ. દ. શેઠ સૌ. તંત્રી); (૨) સાંજવર્તમાન તા, ૩-૩-૨૬; (૩) સાંજવર્તમાન તા. ૨૯-૬-૨૭; (૪) પ્રજાબંધુ તા. ૪-૧૧-૨૮; (૫) ગુજરાતી પેપર (મુંબઇ) તા. ૩૦-૬-૨૯; (૬) કાઠીઆવાડ ટાઇમ્સ તા. ૨૬-૬-૨૯; (૭) કરાંચી પારસી સંસાર અને લોક સેવક તથા હિતેચ્છુ એપ્રીલ ૧૯૨૯નાં અંકો.

કવિશ્રીને મળેલાં પ્રમાણપત્રો અને માનપત્રોની યાદીઃ-

(૧) કીંગ એમ્પરર (જ્યોર્જ પમા) દિલ્હીથી તા. ૨૬-૧૨-૧૯૧૧.

(૨) શ્રી વડોદરા મહામહોપાધ્યાય શ્રી બદ્રીનાથ શાસ્ત્રીજી સં ૧૯૮૦ ઇ. સ. ૧૯૨૪.

(૩) શ્રી ગુજરાત કળા પ્રદર્શન સુરત સુવર્ણચંદ્રક સાથે તા. ૨૦-૧-૨૮.

(૪) શ્રી કરાંચી રાજપૂત સમાજ તરફથી માનપત્ર ચાંદીના કાસ્કેટમાં તા. ૧૫-૪-૨૯.

(૫) શ્રી કાશીપુરી પંડીતશ્રી શ્રીકૃષ્ણવલ્લભાચાર્ય, 'દાર્શનિક પંચાનન, ષડદર્શનાચાર્ય, નવ્ય ન્યાયાચાર્ય, સાંખ્ય, યોગ, વેદાંત, મીમાંસા તીર્થ, સં. ૧૯૯૪ (ઇ.સ-૧૯૩૮)

ઉપર મુજબ મારી જાણમાં જે જે તેમના જીવનપરિચયો અને તેમની પ્રશસ્તિ પ્રસંગો એ પ્રમાણપત્રોની અને, સુવર્ણ મુદ્રા સત્કાર સમારંભોની નકલો આ સાથે રજુ કરીને હું મિત્રતાનું સ્વલ્પ રૂણ ઉતારી રૂણમુક્ત થાઉં છું એજ વિનંતિ.

સં. ૨૦૧૭ના મહા સુદી ૫ (વસંતપંચમી) તા. ૨૨-૧-૬૧.

મુંબઇ બંદર
પ્રીન્સેસ સ્ટ્રીટ
(વ્રજજીવન મેનસન્સ)

લી. ગુણાનુરાગી
પ્રાણશંકર નથુરામ ઉપાધ્યાયના
જય શ્રી સ્વામિનારાયણ

પ્રમાણ પત્રો અને સુવર્ણ મુદ્રા સત્કાર સમારંભ

KING EMPERO'S CAMP
26th December 1911

DEAR SIR,

I am commanded to thank you for the POEM you have been good enough to send for his Imperial Magesty's acceptance.

yours faithfully,
SD, ILLGIBLE
For Private Secretary,

To M. B. RATNU ESQ
KALAVAD.

श्रीः
॥ प्रतिष्ठापत्रमिदम् ॥

जामनगरसमीपवर्तिकालावडग्रामनिवासिनः पिंगलाद्यनेक-विधग्रंथकुशलान् रसालंकाराद्यनेकगुणसमलंकृत कवित्वकुशलान् कविवर्यान् मावदानसंज्ञकान जीर्णदुर्गेदृष्ट्वातेषां कवित्वचातुरीं-चावलोक्य वयमतीव संतुष्टाः, अतः प्रतिष्ठापत्रमिदं दीयते ॥

[संवत् १९८० ज्येष्टंकृष्णसप्तमीतिथिः गुरुवासरः]
बदरीनाथ त्र्यंबकनाथ शास्त्रिणा
(वडोदरा)तर्कवाचस्पति-महामहोपाध्याययेन विद्यासागरेण

'ગુજરાત કલાપ્રદર્શન સુરત'

શ્રીયુત રાજકવિ **માવદાનજી** ભીમજીભાઇ રત્નું આપે આ પ્રદર્શનના કાવ્ય કળા વિભાગમાં જે કૃતિઓ રજુ કરી છે તેના માટે 'સુવર્ણ પદક' સાથે ઉચ્ચ પંકિતનું આ પ્રશંસાપત્ર આપવામાં આવે છે. તા. ૨૦-૧-૨૮

(સહી) **નવાબ જાદા હફીઝુદ્દીનખાન**
— પ્રમુખ —
ગુજરાત કલાપ્રદર્શન સમિતિ

કવિ સમ્રાટ શ્રી ન્હાનાલાલભાઇના પત્રનોટુંકસાર

એલીસપુલ
અમદાવાદ
તા.–૨૪--૪--૪૨

કવિરાજ !

તમે કોઇના છાંયા ઓશીંગણે પૂજતા નથી. કચ્છ ભૂજના મહારાવશ્રીના સન્માન વખતે કયો ન્હાનાલાલ સાથે હતો ? અને દ્વારીકામાં જગદીશ ચરણે 'શ્રી હરિસંહિતા' ભેટ ધરી ત્યારે,

ધર્યા સુદામે શ્રીહરિ, તાંદુલ કણ કરી યત્ન;
એક રત્નુ માંહિ મળ્યો, તો કણ કણ કીધાં રત્ન,

ત્હમેં તમારા ગુણધર્મે પૂજવઓઠો અને પૂજશો, બાઇ સ્વામિનારાયણ લખાવે છે.

લીઃ ન્હાનાલાલ દલપતરામ
ના જય સ્વામિનારાયણ

(૧) શારદા માસીક લોક સાહિત્યનો અંક જુલાઇ સ. ૧૯૨૭ દાયરાનાં સુસ્મરણો

(લેખક–શ્રી મોતીચંદ ગીરધર કાપડીઆ–સોલીસીટર)

કાઠીઆવાડ લોક ગીત અને લોક સાહિત્ય નો જલસો તા.--૨૬ જુન ૧૯૨૭ને રોજ સરકાસવજી જહાંગીર હોલમાં થતી વખતે શરૂઆતથી આખર સુધી જે આનંદ ચાલુ રહ્યો તેથી એમ થયું કે લોકોને આવા સાહિત્યમાં ઘણો રસ આવે છે. રવિવાર રાત્રીના નવ વાગ્યા પછી લોકોને રસ હોય તોજ સમાજ--સંમેલન જામે છે અને રસ પડયો છે. કે નહિં તે બગાસાની સંખ્યાથી માપી શકાયછે. હું જોઇ શકયો ત્યાં સુધી એક પણ માણસને બાર વાગ્યા સુધીમાં બગાસું આવ્યું નથી મુંબઇના લોકોને રસ ન પડે તો તુરત ઉઠવા લાગેછે, પણ આ પ્રસંગે આખો શ્રોતા વર્ગ બેસી રહ્યો હતો, તે તેમની રસવૃત્તિ અને તેનું અવિચ્છિન્ન પોષણ બતાવે છે, ડાયરાની શરૂઆતજ ઘણી સારી રીતે થઇ રાજકવિ માવદાનજી નો બુલંદઅવાજ અનેક ભાષાના કાવ્યોનું જ્ઞાન, પદ લાલિત્ય, અને અસ્ખલિત ભાષા પ્રવાહ કોઇ પણ વર્ગના શ્રોતાને રસમાં લદબદ કરી દે તેવો હતો, એમણે ગાયેલા કવનોની ઝડઝમક, ભાષાનું સૌષ્ટવ, શબ્દાલંકાર એટલો આકર્ષક હતોકે શાંભળનાર મોહમુગ્ધ થયા વગર રહીજ શકે નહિં.

એમને પોણો કલાક આપવામાં આવ્યો હતો. અને તેનો ઉપયોગ તેમણે પુરતો કર્યો હતો, એમણે લોકસાહિત્ય ગાવામાં ભારે ચાતુર્ય બતાવ્યું. અને સાથે પોતાની કૃતિનો એક સુંદર નમુનો પણ બતાવ્યો, અને તે ઉપરથી બતાવ્યું કે સૌરાષ્ટ્રમાં હજી કાવ્ય સરિતા અમર છે. એ કૃતિ તે જામ સાહેબ રણજીતસિંહજીના ક્રિકેટને લગતી હતી. એટના ફટકાને લગભગ સોળ કાવ્યમાં એણે ભારે દિપાવ્યા હતા. અને શ્રોતાવર્ગ એ સાંભળીને બહુ રાજી થયો હતો. આવી રીતે પ્રાચીન અને અર્વાચીન યુગનો સહયોગ બતાવતાં એ રાજકવિને યોગ્ય સત્કાર મળ્યો હતો. એમના બોલવા દરમ્યાન લોકો અનિમેષ નજરે શ્રાવણ કરી રહ્યાં હતાં, શ્રવણ× કરવામાં જરા પણ પ્રયત્ન કરવો પડે તેમ નહોતું, અને બોલતાં બોલતાં એમની છાતી ગજ ગજ ઉછળતી હતી. (મુંબઇ--તા--૨૯-૬-૧૯૨૭)

કરાંચીમાં કવિ સમ્રાટ ન્હાનાલાલભાઇ ના માનપત્રમાં રાજકવિનો ઉલ્લેખ

" કવિશ્વર અને સૌ. માણેકબાઇ ? આ પ્રસંગે આપની સાથે પધારેલા વીરરસની બાનીએ સભાજનો ને બિરદાનાવર રાજકવિ માવદાનજી અને પ્રભુ પ્રિય મધુર લલીતજી, અને રસ વિવેક કુશાળ કુશાગ્ર, બુદ્ધિ, સમર્થ વિવેચક વિજયરાયજી'ના અમો પરમ રૂણી થયા છીએ. રસિક જનો પધારીને પાવન કરજો મહાગુજરાતના આ પ્રદેશને વારંવાર, અમેં હજી ધરાયા નથી, આપ સૌની રસ નિર્ઝરવાણી સાંભળી સાંભળીને."
(કરાંચી- ગાંધીબાગ તા-૧-૪-૨૯

—:કરાંચી રાજપૂત સમાજ તરફથી માનપત્ર:—

રાજકવિ માવદાનજીભાઇ

કરાંચીની ગુજરાતી પ્રજાને આપે જે રસ લ્હાવા આપ્યા છે તેને માટે અમે ખરેખર રૂણી છીએ.

આજે જ્યારે ચારણી સાહિત્યના પડઘા પણ બંધ થતા જાય છે, ત્યારે રાજકવિ આપને કોણ ન સત્કારે ? આપણો વિરત્ત્વ ભર્યો સ્વર, આપની કવિતા બોલવાની શૈલી ફરી ફરીને અમને જુના સ્મરણ તાજાં કરે છે.

ચારણ કુળમાં જન્મી વહી જતા વારસાને આપે પુરો સાચવી રાખ્યો છે. ખરેખરી અદ્ભૂત કવિત્ત્વ શક્તિથી મહારાજા જામસાહેબ રણજીતસિંહજી

× એ સમયે લાઉટ સ્પિકરો નહતાં.

ને આપે મુગ્ધ કર્યા. ક્રિકેટ અને બેટનું આપનું કવિત્ત આપને ચારણી સાહિત્યના અધિષ્ટાતા બનાવવાને બસ છે.

અને પછી ગુજરાતમાં શ્રીયુત મેઘાણી અને શ્રીયુત રાયચુરાએ કર્યો પડકાર-કાઠીઆવાડ સાહિત્ય ઝીલવાને ધુળધોયા જેમ રત્ન શોધી કાઢે છે તેમ તેમણે આપ જેવાને શોધ્યા, તે દહાડાથી આજ સુધી રાજકવિ આપે કેટલાકને મુગ્ધ કર્યા છે ?

સમય એવો આવ્યો હતો કે બે ચાર રડયા ખડયા લેખકો વાર્તાઓ કે લોક કાવ્યો મેળવીને લખે તો તેઓ પણ લોક સાહિત્યના ઉદ્ધારક ગણાતા. પણ ચારણી સાહિત્યની અમર ભાવનાને મુહૂર્ત કરતા રાજકવિ માવદાનજી આપે તો ગુજરાત અને આજે બ્રહત ગુજરાત સમક્ષ પણ કાઠીઆવાડના ચારણી સાહિત્યની રસલ્હાણ માંડી છે, આપના જેવા પાસેથીજ ચારણી સાહિત્યનો આત્મા સમજાય છે. નેં કોણ જાણતું નથી આપની એ અગાધ શક્તિ?

અતિ દુર્ઘટ એવા ચર્ચરી અને રેણુકીછંદ આપ જ્યારે ગાઓછો ત્યારે વીરરસની રમઝટ ઉડે છે, શ્રોતાનાં હૈયાં થનગનાટ કરે છે. અને જુનું કાઠીઆવાડ મુહૂર્ત રૂપે ખડું થાય છે.

આટલા આટલા દિવસોથી આપે કરાંચીના ગુજરાતીઓને ગાંડા કરી મુકયા છે. આપનો અદભૂત સ્વર જ્યાં હોય ત્યાં બરાબર પ્રસંગસર દુહા કે કવિત ગોતી શાંભળનારના મનમાં રણકાર કરી રહે છે,

ચારણકુળની આપે પ્રતિષ્ઠા જાળવી છે. આની કીર્તીથી અમારી બ્રહદ ગુજરાતના રાજપૂતોની છાતી વેંત વેંત ઉછળે છે. હૃદય ઉછળે છે, અને હૈયું પોકારી ઉઠે છે કે –"પૂર્વજના પંથને ઉજાળજે બાપ"

કરાંચીમાં આવી આપે અમારી લાગણી દર્શાવવાની તક આપી છે તેને માટે ખરેખર આભારી છીએ.

તા–૧૫–૪–૧૯૨૯

(ચાંદીના અડાળી ખડીઆ કલમના કારકેટમાં રેશમી વસ્ત્ર ઉપર છાપેલઃ-)

અમો છીએં આપના
કરાંચીના રાજપૂતો

ઉપર પ્રમાણે કવિશ્રીએ કરાંચી (સીંધ)થી આરંભી કચ્છ કાઠીઆવાડ ગુજરાત અને મહારાષ્ટ્ર + સુધી ચારણી સાહિત્યની રસ લ્હાણ માંડતાં એ પ્રદેશના તમામ શાક્ષરો, કવિઓ અને અન્ય સાહિત્ય રસિકો તેઓ શ્રીને અચ્છી રીતે પીછાને છે.

રાજ્યકવિ માવદાનજી સુવર્ણમુદ્રા સત્કાર સમારંભ

(ક્ષત્રિય સમાજ)

ચારણ ક્ષત્રિઓના સબંધ અનાદિ કાળથી જગમશહુર છે. જગદંબા કરણીજી, આશાપુરાજી, આદિ અનેક દેવીઓએ શ્રી જોધપુર, વિકાનેર, જામનગર જેવાં રાજસ્થાનો ક્ષત્રિઓને આપ્યાં હતાં, એ દિવ્ય ચારિત્રીની દેવીઓના સુપુત્રો "દેવીપુત્રો—ચારણોએ" આપણા પ્રાચીન હિંદમાં જે માન અને યશ મેળવેલ છે તેનું ખાસ કારણ એ છે કે, તેઓ જગદંબાના પુત્રો છે; એટલું જ નહિં પરંતુ ચારણો ઇશ્વરના ખરા ભકતો છે. તેમજ પ્રજાભકત હોવા ઉપરાંત રાજ્યભક્ત (શામધર્મી) પણ હોઈ, તેઓ રાજ્યના ઘણાંએક અગત્યના કામો, જેવાંકે કરારો, દસ્તાવેજો વગેરેમાં સાક્ષીભૂત (જામીન) રહેતા હતા; અને રાજા, મહારાજા, બાદશાહો પાસે વચન પળાવવા સમર્થ હતા. આ બાબત રાજ્યના દફતરોમાં અને ઇતિહાસોમાં ઘણાંએક દાખલાઓ મોજુદ છે. તેઓમાંના ઘણાએક રાજકવિઓ તો મહાન સત્યવકતા અને નીડર હોવાના ઘણા કિસ્સાઓ કચ્છ, કાઠીઆવાડ, ગુજરાત અને રાજસ્થાનોના ઇતિહાસમાં જગપ્રસિદ્ધ છે.

અન્ય રાજસ્થાનોનાં ઇતિહાસો ભુતકાળના ચારણ કવિઓથી લખાયેલ છે. તે જ રીતે જામનગરના મર્હુમ મહારાજા જામસાહેબ શ્રી રણજીતસિંહજી સાહેબે યદુવંશનો ઇતિહાસ શ્રી માવદાનજી ભીમજીભાઇ રત્નુ પાસે લખાવી પ્રસિદ્ધ કરેલ છે.

"અખિલ રાજપુત પરિષદ" વરતેજ' "અખિલ રાજપુત પરિષદ" કચ્છ ભૂજ, તથા "શ્રી ઇડર ક્ષત્રિય હિતકારીણી સભા, પંચમહાલ ગુજરાત

+ પુના ખેતીવાડીના મહાન પ્રદર્શનમાં જામનગર સ્ટેટ તરફથી તેઓ ત્યાં ગયા હતા. એ વખતે તેઓએ પંચગીની, મહાબળેશ્વર, અને પ્રતાપગઢ (જ્યાં શ્રી શિવાજી મહારાજે અફઝુલખાનને વાઘનખથી માર્યો છે. અને જ્યાં માતાજી ભવાનીનું મોટું દેવાલય છે.) વગેરે સ્થળે જઇને છત્રપતી શિવાજી મહારાજનાં કાવ્યો બોલી સાહિત્યની રસ લ્હાણી કરી હતી.

રાજપુત સભા, લુણાવાડા તથા જામનગર. ધ્રોલ રાજપુત સમાજ, "તેમજ કચ્છ કાઠીઆવાડ ગુજરાત ગીરાસીઆ એસોસીએશન, અને મારવાડ જોધપુર ક્ષત્રિય મહાસભા," વગેરે અનેક ક્ષત્રિયો રાજપુતોની મહાસભામાં રાજ્યકવિ શ્રી માવદાનજીએ તેમનો કાવ્ય પ્રવાહ રેલાવ્યો છે.

કવિ શ્રી માવદાનજીમાં ચારણી ભાષાના છંદો લલકારી બીરદાવવાની અલૌકિક કળાશકિત રહી છે.

જામનગર, ધ્રોલ, અને રાજકોટની રાજપુત સેવા સમાજની સભાઓમાં તેમણે "ક્ષત્રિવટ જાળવો, ખડક લૌં ક્ષત્રિઓ જગત જાગ્યું-હવે આપ જાગો," એ ઝુલણાં છંદ લલકારતાં હજારો ક્ષત્રિય પુત્રોએ તેમને ધન્યવાદ આપ્યા હતા; એટલું જ નહીં પણ કચ્છ, કાઠીઆવાડ, ગુજરાત ગીરાસીઆ એસોસીએશન તરફથી તેમને એક "સુવર્ણ ચંદ્રક" નામદાર મહારાજા જામસાહેબ શ્રી દિગ્વિજયસિંહજી સાહેબના શુભ હસ્તથી ધ્રોલ મુકામે અર્પણ કરવામાં આવેલ હતો. એ સુવર્ણ ચંદ્રક અર્પણ કરતી વખતે જામશ્રીએ જાહેર સભામાં કહેલું કે, "મારા કવિનો સત્કાર ક્ષત્રિય સભા તરફથી આજે મારા હાથથી થાય છે, તેથી હું ઘણો જ ગરૂર છું." વગેરે વગેરે.

કચ્છ ભુજના મર્હુમ મહારાવશ્રી ખેંગારજી સવાઈ બહાદુર અને મહારાવશ્રી વિજયસિંહજી (માધુભા) સાહેબ બહાદુરે તો કવિશ્રીને ખાસ આમંત્રણ આપી કચ્છમાં તેડાવી એક હજારને એક કોરીઓ સાથે કિંમતી શીરપાવ--સુવર્ણનાં બે કડાંઓ વેઢ--વીંટીઓ શાલ દુશાલાઓ, સોનેરી સાફાઓ અને ભુજમાં બનતી ઉમદા તલવાર બક્ષી હતી.

જામનગરના નામદાર જામશ્રી દિગ્વિજયસિંહજી સાહેબ બહાદુર તથા અ. સૌ. નામદાર મહારાણી શ્રી ગુલાબકુંવરબા સાહેબાએ પણ કવિશ્રીને પોતાના રાજકવિ સ્થાપી મોટી રકમનું વર્ષાસન બાંધી આપી સોનેરી સાફાઓ સાથે ઉમદા શીરપાવ આપ્યો હતો.

લુણાવાડાના નામદાર મહારાણા શ્રી વીરભદ્રસિંહજી સાહેબ બહાદુરે તથા અ. સૌ. નામદાર મહારાણી શ્રી મનહરકુંવરબા સાહેબાએ પણ કવિશ્રીની રાજ્ય સેવાની શુભ કદર કરી, મોટી રકમનું વર્ષાસન બાંધી આપી અનેક પ્રસંગોએ ઉમદા શીરપાવો બક્ષેલા હતા; તેમજ કવિશ્રીને હરિદ્વાર, અયોધ્યા, છપૈંયા સ્વામિનારાયણ, કાશી, ગોકુળ, મથુરાં, પ્રયાગ વગેરે પવિત્ર સ્થળોની તીર્થયાત્રા કરાવી હતી.

ધ્રોળના નામદાર ઠાકોર સાહેબ અને લોધીકા તાલુકદાર

સાહેબે પણ કવિશ્રીને વર્ષાસનો બાંધી આપી કિંમતી પોશાકો આપી સેવાની કદર કરી હતી.

પ્રજાપ્રિય અને સાહિત્ય પ્રિય (ગોમંડલ શબ્દ) કોષકાર રાજવી ગોંડલના નામદાર મર્હૂમ મહારાજા શ્રી સર ભગવતસિંહજી સાહેબે તો કવિશ્રીને પોતાની ગોલ્ડન જ્યુબીલીમાં તેડાવી બહુજ સનમાન્યા હતા; તેમજ સરકારની કચેરીમાં દાખલ કરી સહાયક તરીકે કવિશ્રી પાસેથી ચારણી ભાષાના હજારો શબ્દો મેળવ્યા હતા. એવી રીતે તેઓ નામદારશ્રી કવિશ્રી પ્રતિ બહોજ પ્રેમ ધરાવતા હતા.

કવિશ્રીએ "સાહિત્ય પરિષદો" માં ચારણી સાહિત્યમાં પ્રાચીન અર્વાચીન રાજયોના ઐતિહાસિક કાવ્યોનું લોકસાહિત્ય સંભળાવી, મુંબઈ પુના વડોદરા, સુરત નડીયાદ, અમદાવાદ, કરાંચી, માંડવી, ભુજ અંજાર, વગેરે મ્હોટા શહેરોમાં સાહિત્યની રસલ્હાણ કરીને "ત્રણ સુવર્ણ ચંદ્રકો" મેળવેલા હતા.

જુનાગઢના વિદ્યાવારિધિ પંડિતમાર્તંડ ખ્યાતનામ, શ્રીકૃષ્ણવલ્લભાચાર્યશ્રીએ તો કવિશ્રીને "રાજય કવિરત્ન"ની પદવી સાથે સંસ્કૃતમાં એક મોટું પ્રમાણપત્ર આપેલ છે.

વડોદરાના શ્રીમંત ગાયકવાડ સરકાર શ્રી સયાજીરાવે, નામદાર ઈડર મહારાજાશ્રીએ, શીરોહી મહારાજાશ્રીએ, રાજપીપળાના મહારાજાશ્રીએ, કચ્છ ભુજના મહારાજાશ્રીએ અને સૌરાષ્ટ્રના અન્ય રાજા મહારાજાઓએ પણ કવિશ્રીને અનેક વખત તેડાવી ચારણી સાહિત્ય સાંભળી ઉમદા શીરપાવો આપીને સન્માન્યા હતા.

આવા રાજયકવિશ્રી માવદાનજી ભીમજીભાઈ રત્નું, ૬૦મું વર્ષ પુરૂં કરી ૬૧ મા વર્ષમાં પ્રવેશે છે, એ અવસરે સુવર્ણમુદ્રા (ગીનીઓ) ૧૦૧ એકસોએક ક્ષત્રિય રાજપુત સમાજ તરફથી તેમને અર્પવી જોઈએ.

[રાષ્ટ્ર શકિત તા. ૨૦-૫-૫૭]

।। શ્રી સ્વામિનારાયણો વિજયતેતરામ ।।

સમગ્ર સત્સંગ સમાજને વીજ્ઞપ્તિ

કવિશ્રી માવદાનજી સુવર્ણ મુદ્રા સત્કાર સમારંભ

શ્રી સ્વામિનારાયણ સંપ્રદાયમાં કવિશ્રી માવદાનજીભાઇને આજે સૌ કોઇ પીછાણે છે. કારણ કે તેઓશ્રીએ રચેલાં કાવ્યો અને કીર્તનો આજે શહેર અને ગામડાઓમાં સત્સંગીઓને ઘેર ઘેર ગવાઈ રહ્યાં છે.

કવિશ્રીએ એ કાવ્યો અને કીર્તનનો સંગ્રહ "કવિ કીર્તનાવલી", "સતી ગીતા"નારાયણ કવચ", શ્રી કષ્ટભંજનાષ્ટક", અને બીજા કેટલાંક સમૈયા મહોત્સવોના પ્રાસાંગિક કાવ્યો રચી પ્રસિધ્ધ કરેલ છે. તેમાં પણ ગઢપુર જોતાં જ શ્રીજી સાંભરે" અને કળીયુગમાં પરચા પુરે પ્રભુજી સ્વામિનારાયણ સત્ય છે" એ બંને કીર્તનોની ગ્રામોફોનની રેકર્ડો ઉતરેલી છે. અને આ બે કીર્તનો કવિશ્રીના કાવ્યકળાશરૂપે સત્સંગ સમાજમાં ગવાઇ શોભી રહ્યાં છે.

કવિશ્રીના કાવ્ય કીર્તનોમાં કવિશ્રીનો સત્સંગ પ્રત્યેનો પૂર્ણ મમત્વ તથા શ્રીજીની સર્વોપરી ઉપાસના અને સચોટ ઉપદેશ, કાવ્ય રચનાની સરળ શૈલી,વગેરે સૌના મન આકર્ષણ કરે એવાં છે.

કવિશ્રીના પિતામહ– ગઢવી શ્રી બનાભાઈ (રહેવાસી મુળીવાળા) ને શ્રીજી મહારાજે પ્રસન્ન થઇ ચુસેલા આમ્રફલની પ્રસાદી ગઢપુરની સભા મધ્યે આપીને સદ્ગુરૂશ્રી બ્રહ્માનંદસ્વામીને કહેલું કે, " બ્રહ્મમુનિ, આ તમારા આવ્યા" એથી સ્વામીએ પણ પોતાના જ જાણી શ્રીજીની આજ્ઞાથી ગઢવી બનાભાઇને સત્સંગના વર્તમાન ધરાવ્યાં હતાં; એટલું જ નહિ પણ પ્રસન્ન થઈ હસ્તલિખિત પિંગલશાસ્ત્રના પુસ્તકો પણ (શ્રીજી પ્રસાદીના) આપેલ હતાં. ત્યારથી જ કવિકુળમાં સત્સંગ પાંગર્યો અને ચારણી સાહિત્ય કળાનો વારસો મળ્યો. હાલ એ પ્રસાદીના પુસ્તકો કવિશ્રીને ત્યાં વિદ્યમાન છે.

કવિશ્રી માવદાનજી સદ્ગુરૂશ્રી બ્રહ્માનંદસ્વામીની જ જ્ઞાતિના (માર ચારણ) છે અને સદ્ગુરૂશ્રી દેવાનંદસ્વામીના જ (રત્નુ) કુલના છે, એ વાત 'રત્નુવંશ–વંશાવળી તથા 'કવિકુળ ગુરૂ પરંપરાકાવ્ય'થી જાણી શકાય છે.

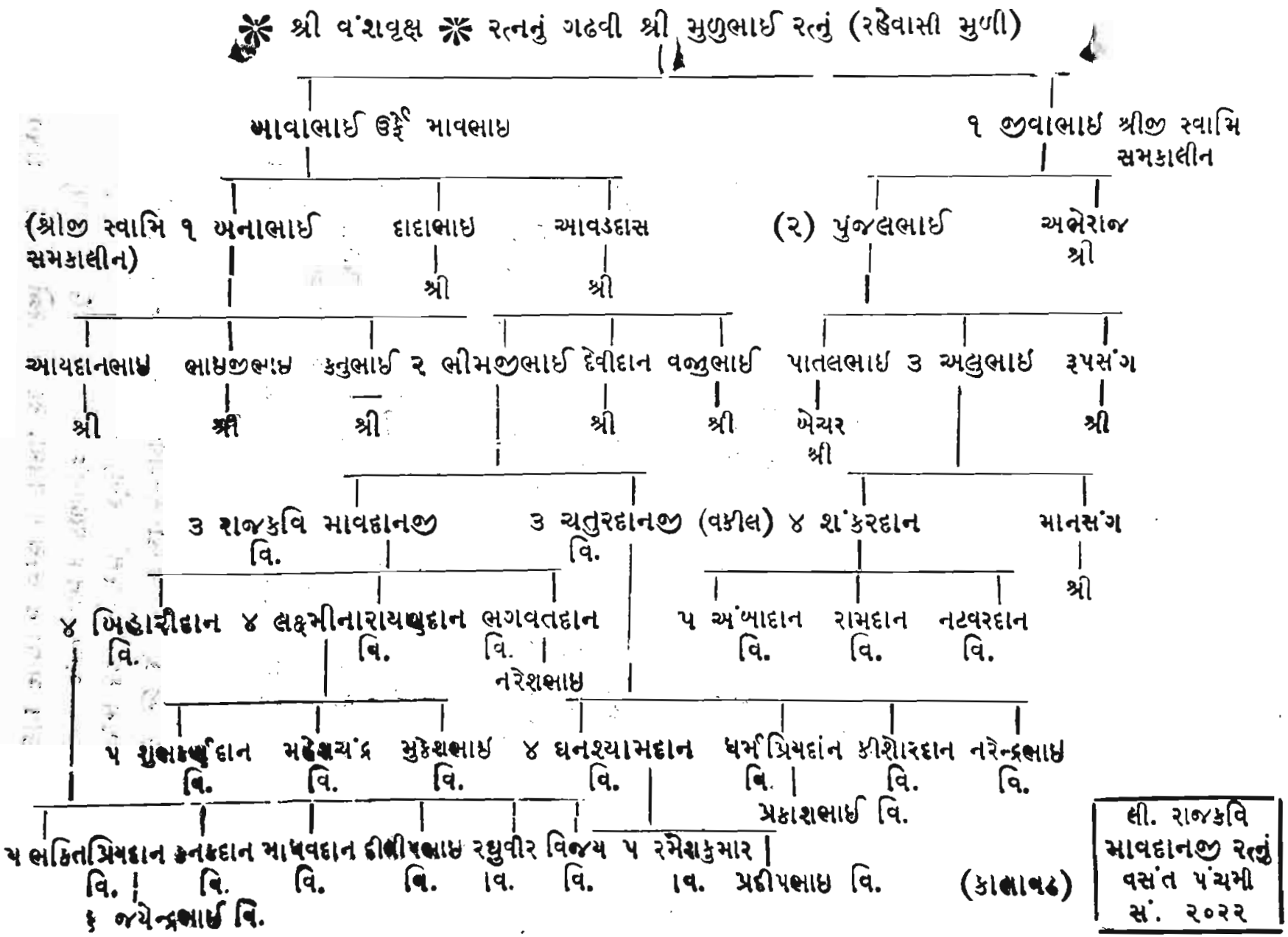

સ્વી. રાજકવિ
માવદાનજી રત્નું
વસંત પંચમી
સં. ૨૦૨૨

શ્રી બ્રહ્મમુનિ કવિકુળ ગુરૂ પરંપરા

॥ હરિગીત છંદ ॥

શ્રીજી સ્વહસ્તે આમ્રફળ, અરધું ચુશીને આપીઉં,
શ્રીજી પ્રસાદી જાણીને, ચોળી ચુશીને ચાખીઉં,
આનંદ બ્રહ્માનંદના ઉરમાં અતીશે આવતાં,
જાણી મુમુક્ષુ જીવ. વર્તમાન નિયમ ધરાવતા, ॥૧॥

શ્રીજી કૃપાનું પાત્ર જાણી હેત અંતરમાં ધર્યું,
સદ્‌ગુરૂ બ્રહ્માનંદજી કવિકુળ, સત્સંગી કર્યું,
પીંગળ પ્રસાદી ગ્રંથ આપી. રત્ન સમ રત્નું કર્યા,
મૂળી નિવાસી ગઢવી. બનાભાઇ ભવ સાગર તર્યા, ॥૨॥

ગઢવી સુ બનાભાઈ રત્નું. શિષ્ય સ્વામીના થયા,
તેના સુપુત્ર ભીમજીભાઈ, જામ કાલાવડ રહ્યા,
જોગી મહાપુરૂષદાસજી, સંત સાચા સેવીયા,
કવિ માવદાન-ચતુરજી જોગી વચનથી જનમીયા, ॥૩॥

સત્સંગ ત્રણ પેઢી થકી તો શીર સાટે રાખીયો,
શ્રીજી પ્રસાદી આમ્રરસ દાદે અમારે ચાખીયો,
અમ પુત્ર-પાત્ર-પ્રપાત્ર-સુત, સત્સંગ ધર્મ અનુસરી,
સેવક ગણી સદ્‌બુધ્ધિ આપી સ્હાય કરજો શ્રીહરિ, ॥૪॥

શ્રીજી પ્રસાદી આમ્રરસ-પ્રવાહ પહોંચે જ્યાં સુધી,
અમ કૂળમાં સત્સંગ રંગ, સદા રહેશે ત્યાં સુધી,
ગુરૂ ગોપાળાનંદ-બ્રહ્માનંદ વિનતી ઉર ધરી,
કવિ માવકુળ સત્સંગ વધવા, સ્હાય કરજો શ્રીહરિ, ॥૫॥

એ રીતે બન્ને મહાન સદ્ગુરૂઓનો મળેલ કાવ્ય વારસો પરંપરાથી, સાંચવી રાખી કવિશ્રી સત્સંગની જે કાવ્ય સેવા કરી રહેલ છે, તેથી આજે સમગ્ર સત્સંગ તેમના ઉપર સંપૂર્ણ રાજી છે.

કવિશ્રી માવદાનજી જ્યારે સદ્ગુરૂશ્રી બ્રહ્માનંદસ્વામીના રચેલા કેટલાક છંદો ચારણી શૈલીથી લલકારે છે ત્યારે સાંભળનારને સદ્ગુરૂશ્રી બ્રહ્માનંદ સ્વામીનું સ્મરણ થયા વિના રહેતું નથી. એથી એ આપણું શ્રીજી છતાંનું ચારણી સાહિત્ય-રત્ન સંચવાઇ પોષાઈ રહ્યું છે.

બન્ને દેશની ગાદીના ધ. ધુ. આચાર્ય મહારાજશ્રીએ પણ કવિશ્રીને સંપ્રદાયના મૂખ્ય કવિસ્થાને સ્થાપી, કવિશ્રીને શાલ, પાઘના શીરપાવો બક્ષી, અનેક વખતે જાહેર સભાઓમાં "સત્સંગના કવિ" તરીકે સ્વિકારી, સત્કાર કર્યો છે, એ સર્વ સત્સંગીઓના જાણવામાં છે.

ત્યાગી વર્ગમાં પણ બ્રહ્મચારી, સાધુ, પાર્ષદો તેમજ ગૃહસ્થોમાં પણ અબાલ વૃદ્ધ સ્ત્રી પુરૂષો કવિશ્રીને માનભરી દૃષ્ટિથી પોતાના સત્સંગના કવિ જાણી અપૂર્વ ભાવના અને ચાહનાથી સત્કારી રહેલ છે.

કવિશ્રી માવદાનજી સત્સંગના કવિ છે. તે જ રીતે રાજસ્થાનમાં મોટા મોટા રાજા મહારાજાઓના પણ તેઓશ્રી "રાજ્ય કવિ" છે. છતાં પણ તેઓશ્રી પોતાના ભાલપ્રદેશમાં શ્રીજીના અખંડ ચિન્હો "તીલકચંદ્રક" ધારણ કરી રાજ્ય કચેરીઓમાં પણ સ્વામિનારાયણ નામ ઉચારી આશીર્વચનો આદિ કાવ્યો બોલી રાજાઓને રીઝવતા હોઈ. કેટલાએક રાજા મહારાજાઓએ કવિશ્રીને મોટી રકમોના વરષાસનો બાંધી આપેલાં છે.

કવિશ્રી ચારણી સાહિત્ય અને ઇતિહાસના વિદ્વાન હોવાથી "ગુજરાતી સાહિત્ય પરિષદ" આદિ અનેક સંસ્થાઓના અને અન્ય મંડળોના આમંત્રણોથી તેમણે કચ્છ, સૌરાષ્ટ્ર, ગુજરાત, સીંધ કરાંચી (પાકીસ્તાન થયા પહેલાં) રાજપુતાના, મારવાડ, અને દક્ષિણ પ્રદેશ વગેરેના મોટા મોટા શહેરોમાં જઈ પોતે પોતાના ચારણી સાસિત્ય અને કંઠસ્થ લોક સાહિત્યની રસ લ્હાણી કરી, સાક્ષરો અને સાહિત્યકારોને મંત્રમુગ્ધ કર્યા છે, જેની પ્રશંસા કેટલાક પેપરોમાં સુપ્રસિદ્ધ છે.

કવિશ્રીએ **"શ્રી યદુવંશ પ્રકાશ"** એ નામનો એક બૃહદ ઇતિહાસ લખી છપાવી પ્રસિદ્ધ કરેલ છે, તેના તૃતીય ખંડના 'કવિ પરિચય' નામના હેડીંગમાં કવિશ્રીને મળેલાં કેટલાંક 'પ્રમાણપત્રો' (સંસ્કૃત હિંદી,

અંગ્રેજી અને ગુજરાતીમાં) તથા 'માનપત્રો' તેમ જ 'સુવર્ણ ચંદ્રકો' વગેરે ભેલા-છે તેનો વિગતવાર ઉલ્લેખ છે. અને તે ગ્રંથ પ્રસિદ્ધ થયા બાદ પણ તેઓશ્રીના સત્કાર સમારંભો થયા છે. કવિસમ્રાટ મહાકવિશ્રી ન્હાનાલાલ દલપતરામ કવિ, તથા કવિશ્રી લલિતજી તથા શ્રીયુત્ મેઘાણી. શ્રી રાયચુરાભાઇ અને કવિ શ્રી ત્રિભુવનભાઇ વ્યાસ વગેરે કવિશ્રીનું મિત્રમંડલ હોવાથી કવિશ્રીના ડાયરાઓમાં સાથે રહેતા.

કવિશ્રી માવદાનજીનો જન્મ સદ્‌ગુરૂ ગોપાળાનંદસ્વામીના અગ્રગણ્ય શિષ્ય સદ્‌ગુરૂ શ્રીમહાપુરૂષદાસજી સ્વામી જુનાગઢના જોગીના વચનથી થયો છે. એટલું જ નહિ, પરંતુ કવિશ્રીના જન્મ પછી છ સાત માસે સદ્‌ગુરૂશ્રી મહાપુરૂષદાસજીસ્વામીએ સ્વહસ્તેજ કવિશ્રીને વર્તમાન ધરાવી, કંઠમાં કંઠી આરોપી, કપાળમાં કુમકુમ ચંદ્રક કરી, 'માવદાનજી' એવું નામાભિધાન આપી, પોતાના અંકમાં બેસાડી, રમાડી, સંપૂર્ણ પ્રસન્નતાથી મસ્તકે બન્ને હાથ મેલી શુભાશીર્વાદો આપેલા હતા.

એવા મહાન સદ્‌ગુરૂના વરદાઇ આપણા સત્સંગના કવિવર્ય રાજ્યકવિ, કવિશ્રી માવદાનજીભાઈ રત્નું ચાલુ સાલ ૬૬ છાસઠમા વર્ષમાં પ્રવેશ કરે છે. તેથી એ શુભ અવસરે આપણા વયો વૃદ્ધ, જ્ઞાનવૃદ્ધ ભકત કવિશ્રીની યોગ્ય કદરરૂપે અને સત્સંગના કાવ્ય સાહિત્યનું યતકીંચિત ઋણ વાળવા, એ ચારણદેવનું સાહિત્ય પૂજન' કરી સેવા કરવા આ અમુલ્ય અવસર આપણ સહુને પ્રાપ્ત થયો છે. તેથી અમો સૌ સત્સંગ સમાજને વિનંતિ કરીએ છીએ કે, કવિશ્રીના શુભ સત્કાર માટે શ્રી નરનારાયણ દેવના દેશના સત્સંગ સમાજમાંથી તથા શ્રી લક્ષ્મીનારાયણ દેવના દેશન સત્સંગ સમાજમાંથી સુવર્ણ મુદ્રાઓ ૧૦૧ એકસોએક (ગીનીઓ) એકઠી કરી ધ. ધુ. આચાર્ય મહારાજ શ્રી ૧૦૦૮ શ્રી આનંદપ્રસાદજી મહારાજશ્રી તથા ધ. ધુ. આચાર્ય મહારાજશ્રી ૧૦૦૮ શ્રી દેવેન્દ્રપ્રસાદજી મહારાજશ્રીના વરદ હસ્તે કવિશ્રી માવદાનજીના કર કમળમાં અર્પણ કરવી. એજ અભ્યર્થના.

અષાડીબીજ
હાલારી સં. ૨૦૧૫
જામનગર

વિ
જામનગર સત્સંગ સમાજ
ના જયસ્વામિનારાયણ

સનાતન ધર્મધુરંધર આચાર્ય મહારાજ શ્રી ૧૦૦૮ આનંદપ્રસાદજી મહારાજ શ્રી તરફથી શુભાશિર્વાદસહ-અનુમોદન પત્ર-વડતાલ

[મોનોગ્રામ] હ. જા. ર. નં. ૨૭૫/૨૦૧૪

અમોને જણાવતા આનંદ થાય છે કે રાજકવિ માવદાનજી ભીમજીભાઇ રત્નુની ૬૬ મી જન્મ જયંતિના શુભ પ્રસંગે તેઓને સત્સંગી તરફથી સુવર્ણ મુદ્રાઓ ૧૦૧) ની થેલી અર્પણ કરવાની યોજના જામનગરના સત્સંગીઓ તરફથી જે વિજ્ઞપ્તિ દ્વારા પ્રસિદ્ધ કરેલ છે, તે પ્રશંશનીય છે. એને તેમાં તેઓશ્રીની સંપ્રદાયની કાવ્ય સેવાઓની કદર કરી શ્રી લક્ષ્મીનારાયણ દેવના દેશ તરફથી અમારી સુચનાથી વડતાલ ટેમ્પલ કમીટીએ ઠરાવ કરી રૂા. ૧૦૧) એકસો એક થેલીમાં અર્પણ કરવા મોકલી આપવામાં આવ્યા છે.

તેઓ લાંબો સમય દીર્ઘાયુષ ભોગવે અને પોતાના કાવ્ય--કીર્તનોનો લાભ સંપ્રદાયને આપે અને શ્રીજી મહારાજ તેમને સર્વે વાતે સુખી રાખે એવા અમો અંતઃકરણ પૂર્વક શુભાશીર્વાદ પાઠવીએ છીએ. તા.૨૮-૯-૫૮

[સીક્કો] (સહી) આચાર્ય શ્રી આનંદપ્રસાદજી

શ્રી શ્રીપતિપ્રસાદજી મહારાજ

આચાર્ય મહારાજ શ્રી સ્વસ્થાન વડતાલ.

સનાતન ધર્મધુરંધર ધર્મમાર્તન્ડ આચાર્ય મહારાજ શ્રી ૧૦૦૮ શ્રી દેવેન્દ્રપ્રસાદજી મહારાજ તરફથી શુભાશીર્વાદ સહ-અનુમોદનપત્ર

(મોનોગ્રામ) હ. જા. ર. નં. ૮૯૮૦/૫૮ તા. ૨૨-૧૦-૫૮.

હીઝ હોલીનેસ આચાર્ય મહારાજ શ્રી, શ્રી દેવેન્દ્રપ્રસાદજી પાંડયે--
સ્વામિનારાયણ બાગ, અમદાવાદ.

રાજકવિ માવદાનજી ભીમજીભાઇ રત્નુ, કાલાવડ (સૌરાષ્ટ્ર) જેમની ૬૬મી જન્મ જયંતિ રાજા મહારાજાઓ, સદ્ગૃહસ્થો, સત્સંગીઓ વગેરે સર્વ મળીને ઉજવે છે. ને સુવર્ણ મુદ્રાઓની થેલી અર્પણ કરવાના છે તેવી જાહેરાતથી અમોને ઘણોજ હર્ષ થયો છે. અને તેઓને અમારા હાર્દીક શુભાશીર્વાદ છે.

આ શુભ પ્રસંગે અમારા તરફથી તેમની શ્રી નરનારાયણ દેવના દેશની કાવ્ય સેવાઓની કદર કરી રૂા. ૧૦૧) એકસો એક તેમને (થેલીમાં) અર્પણ કરવા ઠરાવવામાં આવે છે. તેમજ તેઓશ્રીનો આ શુભ પ્રસંગ નિર્વિઘ્નપણે પૂર્ણ થાય એવી શુભેચ્છા રાખીએ છીએ.

સહી. ડી. વી. પાંડયે

આચાર્ય મહારાજશ્રી

(સિક્કો) સ્વામિનારાયણ ટેંપલ અમદાવાદ

" રાજકવિશ્રીને સુવર્ણમુદ્રા થેલી અર્પણ સમારંભ"
શ્રી ગઢપૂર તા. ૨-૩-૧૯૬૦

સત્કાર સમિતિ તરફથી થેલીમાં અર્પણ કરવાની રકમ રૂા.૨૫૫૧ એ હજાર પાંચસો એકાવન (તેની સુર્ણમુદ્રા નંગ ૫૧ એકાવન) ની થેલી સમિતિના ઉપ પ્રમુખ શ્રી ઝવેરી કાલીદાસ પ્રેમજીભાઇ જામનગર અને ખજાનચી શ્રી જબરદાન એ. બારોટ જામનગરવાળાએ ધ. ધુ. આચાર્ય મહારાજ શ્રી ૧૦૦૮ શ્રી નરેન્દ્રપ્રસાદજી મહારાજશ્રીના શુભ હસ્તે રાજકવિશ્રીનેઅર્પણ કરવા, ઉનાનિવાસી મુંબઈવાળા પ. ભ. શ્રી અભયચંદભાઇ ગાંધી શ્રીને વિનંતી કરતાં તેઓશ્રીએ તે સભામાં કવિશ્રી સંબંધે યોગ્ય પ્રવચન કરી તે થેલી અર્પણ કરવા ધ. ધુ, આચાર્ય મહારાજશ્રીને વિનંતિ કરી હતી. (ગઢપુર તા. ૨-૩-૬૦)

શ્રીમાન શ્રી અભયચંદભાઇના પ્રવચનનો સાર

પરમ પૂજ્ય સનાતન ધર્મ ધુરંધર આચાર્ય મહારાજશ્રી, પૂજ્ય, સદ્ગુરૂશ્રીઓશ્રી, અને સત્સંગી બંધુઓ,

હમણાં જ આપશ્રીના સનમુખ કવિશ્રીએ કીર્તનો ગાયાં. એ કવિરાજશ્રીનું નામ તો દરેક સત્સંગીઓના જાણવામાં હશે, તેઓશ્રીની "કવિ કીર્તનાવલી" માંહેના જે કીર્તનો છે, તેમાંથી "શ્રીજી અને સહુ સંતોરે-આજ સોસો વરસોના વહાણાં વાઇ ગયાં'--'આજ કળીયુગમાં પરચા પુરે પ્રભુજી સત્સંગ રંગ લાગ્યો,'--ઇતનાં તો શ્રીજી કરનાં વગેરે કીર્તનો તો ખૂબ જ પ્રખ્યાત છે. તેમ જ ઘણાંએક સત્સંગીઓને તે કંઠે છે. એ કીર્તનોમાં શ્રીજીનો મહિમા અને એમના હૃદયમાંથી ઝરતી શ્રીજીની શુદ્ધ ઉપાસનાના ભાવો સાદી અને સરલ ભાષામાં તેમણે સત્સંગી સમક્ષ રજુ કરતાં સહુ કોઇએ કીર્તનો ઉત્સાહથી ઝીલી રહ્યાં છે, તેઓશ્રી આપણા સત્સંગનાં કીર્તનો રચી ભકિત આપે છે.

શ્રીજી મહારાજના સમયમાં સદ્ગુરૂ શ્રી બ્રહ્માનંદસ્વામી, શ્રી પ્રેમાનંદ સ્વામી, શ્રી નિષ્કુળાનંદસ્વામી, શ્રી દેવાનંદસ્વામી, વગેરે સંતોએ ખૂબજ કીર્તનો રચેલા પરંતુ ત્યાર બાદ લગભગ એક સૈકા સુધી કોઇએ કીર્તનો રચેલા નથી. તે પછી તે રાજકવીશ્રી માવદાનજીએ તેમને મળેલા સદ્ગુરૂશ્રી બ્રહ્માનંદસ્વામીના વરસાનો કાવ્ય પ્રસાદ દરેક હરિભકતોને આપેલ છે.

તેઓશ્રી છાસઠમાં વર્ષમાં પ્રવેશ કરતાં જામનગર સત્સંગ મંડળે પૂજ્ય શાસ્ત્રીજી પંડિતશ્રી શ્રીકૃષ્ણવલ્લભાચાર્યશ્રીના પ્રમુખ પદે તેમને ૧૦૧ સુવર્ણમુદ્રા અર્પણ કરવાનો ઠરાવ કર્યો.

ધ. ધુ. આચાર્ય મહારાજશ્રીના પિતાશ્રી. ધ. ધુ. આચાર્યશ્રી આનંદ પ્રસાદજી મહારાજશ્રીએ પ્રથમ જ તે ફાળામાં સુવર્ણમુદ્રા ૨, બે (રૂ. ૧૦૧ એકસો એક) આપી હતી. તેમજ અમદાવાદ દેશના ધ. ધુ. આચાર્ય મહારાજ શ્રી દેવેન્દ્રપ્રસાદજી મહારાજશ્રીએ પણ કવિશ્રીની થેલીમાં સુવર્ણમુદ્રા ૨, બે આપી હતી. ત્યાર બાદ ફાળો શરૂ કરવામાં આવેલ. તે સુવર્ણમુદ્રા કુલ–૫૧) થતાં કુલ નહી નેકુલની પાંખડી તરીકે સત્સંગ સમાજ તરફથી ધ. ધુ. આચાર્ય મહારાજશ્રીના વરદ હસ્તે કવિશ્રીને ભેટ આપવા હું આ ચાંદીની અડાળી સાથે સમિતિ તરફથી મળેલ રકમો રજુ કરૂં છું. (તાળીઓ)

ધ. ધુ. આચાર્યશ્રી નરેન્દ્ર પસાદજી મહારાજે તે રકર ચાંદીની અડાળી સહિત પોતાનાશુભ હસ્તે કવિશ્રીના હસ્તમાં આપી હારતોરા ગજરા આપી શુભાષીર્વાદ સાથે પોતાનો હર્ષ સુંદર શબ્દોમાં વ્યકત કરી કહેલ કે, "આજ સો સો વર્ષોનાં વહણાં વાઈ ગયા.' તથા' કળીયુગમાં પરચા પુરે પ્રભુજી સ્વામિનારાયણ સત્ય છે,' એ કીર્તનો ગ્રામોફોનની રેકર્ડ પરથી હું મારી નાની ઉમ્મરમાં રેકર્ડ સાથે બોલતો. ત્યારથી હું કવિશ્રીના નામને જાણું છું. કવિશ્રી તો સત્સગનું અમુલ્ય રત્ન છે. તે માટે આપણે સહુ મગરૂર છીએ. શ્રીજી તેમને દીર્ઘાયુષ આપે અને સત્સંગની કાવ્ય સેવા ખૂબ કરે તેવો મારો શુભાશીર્વાદ છે. (તાળીઓ). તે થેલી સ્વિકારી કવિશ્રીએ આભાર વચનો કહી સહુને વંદન કરી જય સ્વામિનારાયણ કહી આસન લીધું હતું. (તાળીઓ) (સમિતિ)

ઉપરની જ રીતે અમદાવાદ મંદિરમાં ધ. ધુ. આચાર્ય મહારાજશ્રી દેવેન્દ્રપ્રસાદજી મહારાજશ્રીએ પણ કવિશ્રીને સુવર્ણમુદ્રાની થેલી પોતાના શુભ જન્મ દિવસે જ અર્પણ કરી શુભાશીર્વાદો આપેલ હતા અને તે પ્રસંગે પ.ભ. શ્રીયુત માણેકલાલભાઇએ પોતાની લાક્ષણિક શૈલીમાં કવિશ્રીના માટે ઘણું જ લાંગણી ભરેલ પ્રવચન કરેલ હતું અને કવિશ્રીએ તેનો વળતો આભાર માન્યો હતો.

એ રીતે શ્રીજી કૃપાથી સત્સંગ સમાજે રાજકવિશ્રીનો સુવર્ણમુદ્રા મહોત્સવ ઉજવી સત્કાર કર્યો હતો (સમિતિ).

શુભં ભવતુ— શ્રીરસ્તુ—

શ્રી અભિનંદન પત્ર

॥ શ્રીહરિ: ॥

श्रीहरेः पञ्चमाचार्य षडक्षरपदस्थिम् ।
शारदेन्दु विनीद्भूतं मूयो मूयो नमाम्वहम् ॥

—અર્થ—

શ્રી હરિના પાંચમાં આચાર્ય શ્રી દેવેન્દ્રપ્રસાદજી મહારાજ જે શ્રી સ્વામિનારાયણ ભગવાનના પદમાં રહેલા ને જેમનો શરદપૂર્ણિમાંના દિવસે જન્મ છે, તેમને હું વારંવાર નમસ્કાર કરું છું.

સુજ્ઞ મહાશય,

તમે યતીન્દ્ર પ. પૂ. સ. ગુ. શ્રી બ્રહ્માનંદસ્વામીનું જીવન ચરિત્ર ઇદં પ્રત્યક્ષ મૂર્તિસ્વરૂપ બનાવ્યું છે, શ્રીજીના સાનિધ્યમાં રહીને શ્રીજીના ચરિત્રો પ્રત્યક્ષ જોઇને બનાવેલ પદો, પ્રસંગોપાત્ છંદો સવૈયા, દોહા, વગેરેથી સ્વામીને શ્રીજી પ્રત્યેનો પ્રેમ ભક્તિભાવ, સખાભાવ કેવો હતો ને શ્રીજીને સ્વામી પ્રત્યે કેવો ભાવ હતો તે પ્રત્યક્ષવત્ જણાય છે.

આ "બ્રહ્મસંહિતા"નું ઉપાર્જન પ. ભ. બ્રહ્મનિષ્ઠ પાર્ષદ શિરોમણિ સ. ગુ. કેસર ભક્તે કરેલ છે. આજે તેમની આયુષ્ય આસરે ૧૦૦ વર્ષની છે તે કેસર ભગતે નાની વયમાં પ પૂ. આચાર્ય મહારાજશ્રી અયોધ્યા પ્રસાદજી મહારાજશ્રીના વરદ હસ્તકે વર્તમાન ધારણ કરીને દેવ આચાર્યની સેવામાં પોતાનું જીવન અર્પણ કરીને મંદિરમાં બીરાજે છે. (*)

તેઓશ્રી પુખ્ત વયના થયા ત્યારથી પ. પૂ. આચાર્ય મહારાજશ્રી કેશવ પ્રસાદજી મહારાજશ્રી તથા પ. પૂ. આચાર્ય પુરૂષોત્તમદાસજી મહારાજશ્રી તથા પ. પુ. આચાર્ય વાસુદેવપ્રસાદજી મહારાજશ્રીના તથા પ. પુ. ધર્મ માર્તંડ ધ. ધુ. ૧૦૦૮ શ્રી આચાર્ય મહારાજ દેવેન્દ્રપ્રસાદજી મહારાજશ્રીની તથા પ પુ. અખિલ ધર્મ ભૂષણ અખિલ ધર્મ રક્ષક (લાલજી મહારાજ) તેજેન્દ્રપ્રસાદજી મહારાજની સેવાશ્રી કરીને દરેકની ખૂબજ પ્રસન્નતા મેળવી છે.

(*) અક્ષરવાસ કર્યા સં–૨૦૧૯

આવી સતત સેવા કરતાં કરતાં અનુકૂળ સમયમાં આ 'બ્રહ્મસંહિતા'નો સંગ્રહ પ. પૂ. આચાર્ય શ્રી કેશવપ્રસાદજી મહારાજશ્રીની આજ્ઞાથી ઘણાજ પરિશ્રમ સાથે કરેલ છે. પરંતુ સંશોધન કરી છપાવી પ્રસિધ્ધ કરે તેવી કોઇ મહાન વ્યક્તિની ખોળમાં હતા. ત્યાં તેમનું દ્રષ્ટિ બિન્દુ પોતાની જ્ઞાતિના ને વિદ્વાન ને પોતાને ગુરૂ તરીકે માનતા ને સંપ્રદાયમાં તેમજ રાજ્યોમાં જેમની સારી ખ્યાતિ છે, એવા પ. ભ. રાજકવિરત્ન શ્રીમાન રા. રા. માવદાનજીભાઇશ્રી ઉપર પડયું અને તેમને પોતાના હૃદ્‌ગત અભિપ્રાય વ્યકત કરીને આ 'બ્રહ્મસંહિતા' તૈયાર કરવાનું કાર્ય હાર્દિક શ્રી સ્વામિનારાયણ ભગવાનની સ્મૃતિ સાથ સોંપ્યું; અને પરમ ભગવદીય શ્રીમાન માવદાનજી ભાઇએ તે કાર્ય તન, મન, ને ધનના ભોગે ઘણાજ ઉત્સાહથી હાથમાં લીધું હાલના સમયમાં પણ અનેક મુશ્કેલીઓનો સામનો શ્રીજી કૃપાથી કરી પોતાની પૂર્ણ વિદ્વતાનો સદ્‌ઉપયોગ સૂચવતું સુંદર સંશોધન કર્યું. કારણકે પૂજ્ય સ્વામી કૃત છંદો, સવૈયા, દોહા, જે ચારણી ભાષાના અર્થો સમજવા ઘણાજ કઠીન, તે અર્થો કવિરાજ પ. ભ. શ્રી માવદાનજીભાઇએ દરેક સરલતાથી સમજાય તેવા સુંદર અર્થો કરી, પ. પુ. સ્વામીશ્રીના સાહિત્યને વિકસાવ્યું; અને પ. પુ. સ્વામીશ્રાએ પ્રસંગોપાત્ કરેલ છંદો વગેરેની જે નોંધ અપુર્વ પરિશ્રમ લઇને સપ્રમાણ કરેલ છે તે વાંચતાં શ્રીજી મહારાજની લીલાને સંતો-પારષદો હરિભક્તોને તે તે સ્થાનોની પ્રત્યક્ષવત્ પ્રતિતિ કરાવે છે, આવો મહાન ગ્રંથ છપાવી પ્રસિદ્ધ કરવામાં કેટલી મુશ્કેલીઓ આવે છે, તે પ્રસિદ્ધ કર્તાઓ જાણે. પરંતુ નિષ્કામ ભાવથી જે સત્સંગની સેવા કરે છે તેને શ્રીજી જરૂર સહાય કરે છે. આ ગ્રંથ છપાવતાં શ્રીમાન્ કવિરાજ માવદાનજી ભાઇ ને મુશ્કેલી જણાઇ, પરંતુ આ કાર્ય તો નિષ્કામપણાનું, જેથી શ્રીજી કૃપાથી આણંદના પ. ભ. ગોરધનભાઈ હરમાનભાઇ પટેલ (કોન્ટ્રાકટર) ઉદાર મનથી આ "બ્રહ્મસંહિતા" છપાવવા રૂ. ૩૦૦૦)- ત્રણહજારની સેવા કરી શ્રીયુત્ કવિરાજ માવદાનજીભાઇના કાર્યને સહયોગ આપી તે કાર્ય સફળ કર્યું. માટે તેમને ધન્યાદ ઘટે છે. અને કવિરાજ માવદાનજીભાઇએ અથાગ પરિશ્રમથી છપાવીને સત્સંગ+ સમાજનીઅજોડ સેવા જે કરી તેને માટે તેમને હાર્દિક શ્રી સ્વામિનારાયણ ભગવાનની સ્મૃતિ સાથ ધન્યવાદ સાથે અભિનંદન આપું છું.

લી. શાસ્ત્રી ગોપાલચરણદાસજી

(ધર્મ વિદ્યા ભાસ્કર, સંતભૂષણ (મહંત) ચરાડવા સ્વામિનારાયણ મંદિર)

+ ઝાલાવાડ સત્સંગ સમાજ તરફથી એકસો રૂપીઆ આ પ્રકાશન કાર્યમાં મળતાં તેનો આભાર માનું છું (મા. ભિ. ર.)

॥ બીજી ॥

જેઓએ યુરોપ અમેરીકા જાપાન આદિ વિદેશોમાં જઈ સનાતન ભાગવત ધર્મના અધ્યાત્મ જ્ઞાનનો પ્રચાર કરી દરેક ધર્મો (સંપ્રદાયો)નો અનભવ લઈ ભગવાન શ્રી સ્વામિનારાયણ એ નામનું અંગ્રેજીમાં ઉપર પાનાનું પુસ્તક પ્રસિદ્ધ લખી કરેલ છે, તેવા સિદ્ધહસ્ત લેખક ભાઈ

શ્રી મણિલાલ સી. પારેખ એમ. એ.નો અભિપ્રાય

I have read this book while it was being printed with great interest, much instruction and even inspiration. It is the life story of a most remarkable person who was a great poet and a leader in what was the best spiritual movement of modern times in India viz, "Shri Swami Narayana Sampradaya". Swami Brahmananda the subject of this biography, belonged to the Charan community, which is gifted with poetic talent of a high order as if by divine right, and besides he possessed a large measure of his divine gift. He was a poetic genius of a high order and by the grace of God came in contact with Shri Swami-Narayana, who was then just rising as a spiritual Star of the first Magnitude in Saurashtra. The Charan poet Ladudanji viz: Swami Brahmananda, went through a most remarkable conversion and was changed in a moment from a young man, seeking name and fame in the world, into a saint, and he devoted nearly 30 years of his life after his conversion to the service to his Master (Shri Swami Narayana) and His cause. During these years he composed some thousands of songs of praise of God and thus gave to Gujarat a large body of religious poetry of a high type. He also rendered great services

to Swami Narayana Sampradaya in its organization and in building its large Mandirs.

The present book gives a faithful picture of his life from beginning to end. The author editor has taken great pains in doing the necessary research work for the same. Because of this, the book is a very valuable contribution both to Gujarati literature and to the religious literature of the Sampradaya. For this he deserves congratulations. He himself belongs to the Charan community and is a poet in his own right. Besides, he belongs to the Swami Narayana* Sampradaya. All this has given him great zeal for the writing of this book & this is the cause of his success.

Harmony House
Rajkot, 3-3-1961

Sd. Manilal C. Parekh.
M. A.

*"શ્રી સ્વામિનારાયણ"એ નામે અંગ્રેજીમાં શ્રીજી મહારાજ અને તેમનાં સત્સંગનું યથાર્થ વર્ણન કરતું પુસ્તક ભાઇ શ્રી મણિલાલભાઇએ લખી પ્રસિદ્ધ કર્યું છે; જે દરેક સત્સંગી તેમ જ ધર્મપ્રિય ભાઈએ વસાવવા જેવું છે. કીં. રૂા. ૭-૫૦.

'શિક્ષાપત્રી'નું અંગ્રેજી ભાષાંતર શ્રીજી મહારાજના ટુંકા જીવન વૃત્તાંત અને તત્વવિચાર સાથે. ભાઈશ્રી મોહનલાલ રામજી આજગીયાએ લખી પ્રસિદ્ધ કર્યું છે. જે દરેક સત્સંગી તેમ જ ધર્મપ્રિય ભાઇએ વસાવવા જેવું છે. કીં. રૂા. ૨ બે

શ્રીજી

શ્રી બ્રહ્મસંહિતા

[પ્રથમાવૃતિ]

પ્રશંસા પત્રો

[સમાલોચના—રીવ્યૂ]

પ. પુ. આચાર્ય શ્રી ૧૦૮ નરેન્દ્રપ્રસાદજી મહારાજ

સંસ્થાન વડતાલ

દિનાંક ૪-૧૧-૬૧

પ.ભ. રા. રા. રાજકવિ શ્રી માવદાનજીભાઇ કાલાવડ

અમારા આશીર્વાદ સહ જયસ્વામિનારાયણ વાંચશો, વિ. તમારો તા. ૧૧-૧૦-૬૧ નો પત્ર તથા "શ્રી બ્રહ્મસહિંતા" નું પુસ્તક મળ્યા છે. "શ્રી બ્રહ્મસંહિતા" વાંચી મને બહુ જ આનંદ થયો છે, સત્સંગમાં તમારા જેવા અનુભવી અને સત્સંગનો દ્રઢ પક્ષ રાખનારા એવા હજુ કવિઓનું અસ્તિત્વ છે તેજ સંપ્રદાયની એક વિશેષ શોભા છે, ગાદીનો સબંધ પરંપરાથી જેવો રહ્યો છે તેમાં દિન પ્રતિદિન વૃદ્ધિ થાય અને તમારા સમરન તમારી યાદ તરિકે પાછળની પ્રજામાં પણ ગુણ ઉતરે અને તમો સહ પરિવારને ભગવાન સ્વામીનારાયણ ની અનન્ય ભકિતની વૃધ્ધ સાથે સદાય દરેક રીતે સુખિયા રહો તેવી ઇષ્ટદેવના ચરણકમળમાં પ્રાર્થના સાથે આશિર્વાદ પાઠવીએ છીએ, અત્રે શ્રી હરિની કૃપાથી કુશળતા વર્તે છે, તત્રાસ્તુ ત્યાં તમારા પરિવારને અમારા આશિર્વાદ છે એજ.

નરેન્દ્રપ્રસાદ આ. પાંડયે

આચાર્ય મહારાજશ્રી સંસ્થાન વડતાલ.

પત્રાંક-૨

શ્રીહરિ જયતિ

સ્વામિનારાયણ મંદિર

અમદાવાદ તા, ૯-૧૧-૬૧

આદરણીય રાજકવિ માવદાનજી ભીમજીભાઇ રત્નું કાલાવડ

અત્ર કુશળ તત્રાસ્તુ—

ચી. ભાઇશ્રી ભક્તિપ્રિયદાનજી દ્વારા આપકે તરફસે "બ્રહ્મસહિંતા" નામક ગ્રંથ મિલા હૈ, ઇસ ગ્રંથકે સંપાદન કરનેમે આપનેં જો શ્રમ કિયા હૈ વહ અવર્ણનિય હૈ, કિતને હી રહસ્યમય અપ્રકાશિત વસ્તુઓંકો પ્રાપ્ત આપને જો સત્સંગ સમાજકે સામને રખ દિયા હૈ, ઔર ઇસમેં સંભવિત કઠિનકતાઓંકા સામના કરકે સત્સંગોત્કર્ષક સાથસાથ બ્રહ્મમુનિકે અલૌકિક વ્યકિતત્વકા પરિચય કરનેકી સરલ સામગ્રી ઉપસ્થિત કર દિયા હૈ, ઇસકે લિયે આપકી જીતની પ્રશંસા કી જાય વ થોડી હી હમારી દ્રાષ્ટસે હોગી, સનાતન ધર્મધૂરંધર ધર્મભાસ્કર આચાર્ય મહારાજશ્રી ખુદ યહ ગ્રંથ પઢકે પ્રસન્ન હો ઇસ ગ્રંથકી ૨૫)પચીસ પ્રત જલ્દી ભેજનેકા આદેશ દીયા હૈ, આજ દિન રૂ. ૧૫૦) એકસો પચાસ મનીઓર્ડર ભેજા હૈ, તો જલ્દી ભેજના,

ભગવાન શ્રી સહજાનંદસ્વામી આપકો દિર્ઘાયુષ દેકર આપકી શારીરિક ઔર માનસિક પુર્ણ સ્વસ્થા પ્રદાન કી. જીસસે ઇસ તરહકે જનકલ્યાણ કાર્ય આપકે દ્વારા ઔર ભી અનેક હો, એસી શુભ કામના હૈ.

ભવદિય,

દુર્ગાનાથ, ઝા. કા,

સપ્રેમ જય શ્રી સ્વામિનારાયણ બાંચે.

પત્રાંક—૩

સ્વામિનારાયણ મંદિર

ભુજ (કચ્છ) તા. ૧૪-૧૧-૬૧

શકળ શુભોપમા યોગ્ય કવિરાજ માવદાનજીભાઇ ભી. રત્નું કાલાવડ

ભુજથી શાસ્ત્રી ધર્મજીવનદાસજીના સપ્રેમ જયશ્રી સ્વામિનારાયણ વાંચશો.

આપના પત્ર સાથે "શ્રી બ્રહ્મસંહિતા" નો ગ્રંથ મળ્યો, આ "બ્રહ્મસંહિતા" માં બ્રહ્મમુનિકૃત કાવ્યોનો સારો એવો સંગ્રહ થયો છે. તેમનું જીવન વૃત્તાંત પણ સારી રીતે આલેખાયેલું છે, વાંચીને સાક્ષરો તેમજ આલપાલ્યાસીઓને પણ મનોરંજકતા જરૂર થયા વિના રહે નહિ. આ પુસ્તક બહુજ સારૂં થયું છે, આપનો પુરુષાર્થ સત્સંગમાં સફળતાને પામ્યો છે.

આ ગ્રંથમાંથી ઉદ્ધવિય સંપ્રદાયી જનોને તેમજ અન્ય સંપ્રદાયીઓ તેમજ કાવ્ય કર્તાઓને ઘણું જાણવા મળી શકે તેમ છે, આમાં સાહિત્યનો સંગ્રહ સારો છે, આ ગ્રંથ મેં સારી રીતે જોયો છે, શ્રીજી મહારાજની સમૃતિ પથમાં રાંખી આપને શુભાશીર્વાદ આપું છું કે, આવી જાતનો આપનો પ્રયાસ સંપુર્ણ રીતે સફળતાને પામો. એજ—

લી શાસ્ત્રી ધર્મજીવનદાસજી ના સપ્રેમ
જયશ્રી સ્વામિનારાયણ

પત્રાંક—૪

શ્રીહરિ
ચરાડવા સ્વામિનારાયણ મંદિર
તા. ૩૦-૪-૬૧

શ્રકલ ગુણ મહાશય પ. ભ. કવિરત્ન રાજકવિ માવદાનજી જોગ, કાલાવડ.

આ "બ્રહ્મસંહિતા" લખવામાં તમોએ જે પરિશ્રમ લીધો છે તેના માટે સમગ્ર સંપ્રદાય આપનો રૂણી છે, તમારૂં લખાણ અને સાહિત્યનો સંગ્રહ જોઇ અમારૂં હૃદય અત્યંત પ્રફુલીત થાય છે, તમોએ આ જગતમાં જન્મી આપનું આપના વંશનું અમર નામ રાખ્યું છે, તેના માટે તમોને સોએસો ધન્યવાદ છે.

આપે આપનું આયુષ્ય તેમજ વિદ્વતા અને બુદ્ધિબળ સતસંગ અર્થે વાપરેલ છે. તેમજ તમારા જેવા મહાન કવિઓની ખામી ભવિષ્યમાં કોઇ પુરી પાડી શકે તેમ મને જણાતું નથી. આ બ્રહ્મસંહિતા વાંચ્યા પછી તમારા પ્રત્યે મને અનહદ પ્રેમ અને ઉંચી ભાવના પ્રગટ થયેલી છે, તમારો અને અમારો સબંધ શ્રીજી કૃપાથી છેલ્લી અવસ્થાએ થયો, જો પ્રથમથી આપણે સબંધમાં આવેલ હોત તો તમારા સાહિત્ય દ્વારા સત્સંગીઓમાં લાખો રૂપિઆની સેવા કરાવત અને આપના જેવા કવિરત્નની કિંમત અમે! આંકી શકત અને અંકાવી શકત.

આપેં આપની તન મન ધનની જે ફરજ બજાવી છે અને બજાવો છો તેવા સંપ્રદાયના કવિ તરિકે વિરલ પુરૂષ કોઇકજ જન્મ આપેં શ્રીજી કૃપાથી અને મોટા સંતોના આશીર્વાદથી આ લોકમાં જન્મસે લઇ આપનું કુળ તથા માતા પિતાને ઉજવળ બનાવ્યાં છે.

શ્રીસ્વામીનારાયણ ભગવાન સર્વોપરી છે તેવી સંપ્રદાયની છાપ તમે જામનગર, ભુજ, ભાવનગર,જુનાગઢ, ગોંડલ, પોરબંદર, મુંબઇ, સુરત, વડોદરા, લુણાવાડા, કરાંચી. ઇડર, જોધપુર-મારવાડ આદિ અનેક રાજસ્થાનોમાં નિશંકપણે નિડરતાથી પાડી છે તે અવર્ણનિય છે.

શ્રીજી મહારાજે આપના દ્વારા બ્રહ્મસંહિતા લખવાનું ઉત્તમ કાર્ય કરાવવાનું હોવાથી બુદ્ધિ અને આયુષ આપતાં આપેં પણ અતિ ઉત્સાહથી અતિ ઉત્તમ સાહિત્ય શ્રી બ્રહ્મસંહિતા દ્વારા પ્રસિદ્ધ કર્યું. તેથી હજારો સંતો હરિભકતો વિદ્વાનો વગેરે વાંચીને કદર કરશે, આવો નંદપંકિત સદ્ગુરૂઓનો આવો અપૂર્વ ગ્રંથ ભાગ્યેજ બહાર પડયો હશે, તે વાંચી અમારો આત્મા પ્રફુલિત થાય છે, શ્રી બ્રહ્મસંહિતા ખરેખર બ્રહ્મસંહિતાજ છે, જે વાંચતાં આત્મશાન્તિ થાય છે.

શ્રીજી આપને તંદુરસ્તી સાથે દીર્ઘાયુષ આપે અને આવા સત્સંગના અનેક સાહિત્યો પ્રસિધ્ધ કરો- તેવા અમારા અંતઃકરણ પુર્વક શુભાશીર્વાદ છે. એજ

લી. શાસ્ત્રી ગોપાલચરણદાસજીના
જયશ્રી સ્વામિનારાયણ.

મુ, ચરાડવા

પત્રાંક ૫

હરિ

પુરાણી હરિપ્રસાદજી સ્વામી
ગઢપુર વસંતપંચમી સાં. ૨૦૧૮

સત્સંગ સેવા પરાયણ સત્સંગ શીરોમણી પ. ભ. રાજકવિ માવદાનજીભાઇ રત્નું પ્રતિ– કાલાવડ.

વિ. આપશ્રીએ "બ્રહ્મસંહિતા" નું પુસ્તક પ. ભ. શ્રી જબરદાનભાઇ સાથે તોકલ્યું તે વાંચી અતિ આનંદ થયો છે; આપેં ઘણાજ પ્રયાસથી આ બ્રહ્મસંહિતાનો વિસ્તૃત ગ્રંથ રચિને ફોટાઓ સાથે છપાવી પ્રસિદ્ધ કર્યો છે- તે આપેં સંપ્રદાયની અમુલ્ય સેવા કરી છે.

સદ્ગુરૂ શ્રી બ્રહ્માનંદસ્વામીનું જીવન વૃત્તાંત તથા તેમણે જે જે પ્રસંગે શ્રીજીને પ્રસન્ન કરવા માટે જે જે કાવ્ય કિર્તનો છંદો કર્યા છે તેનું જ્ઞાન આ ગ્રંથ વાંચવાથી થઇ શકે છે. આપેં સત્સંગ સમાજને આ ગ્રંથની ભેટ આપી છે, તે આપનું અમુલ્ય સંભારણું કાયમ રહેશે. એક કવિએ કહ્યું છે કેઃ—

॥ દોહા ॥

દાતાને કવિકો દીયા, કવિને દીયા ઉડાય ॥
કવિને દાતાકો દીયા, સો જાતે જુગ ન જાય ॥ ૧ ॥

તે પ્રમાણે રાજાઓએં આપનેં આપેલાં પારિતોષિકો કાયમ રહેશે નહિં, પરંતુ આપશ્રીએં આ ગ્રંથ રચિને રાજાધિરાજ શ્રી સ્વામિનારાયણને ભગવાનની જે સેવા કરી છે તે અખંડ (યાવતચંદ્ર દિવાકરો) રહેશે, અને શ્રીજી મહારાજ પ્રસન્ન થઇને આપશ્રીને મોક્ષ રૂપ અવિનાશી પારિતોષિક આપીનેં અક્ષરધામમાં અખંડ પોતાની સેવામાં રાખશે તેમજશ્રી સખા સદ્ગુરૂ શ્રી બ્રહ્માનંદવસામિ તથા મુકત સંતો તથા સર્વ હરિભકતો આપશ્રીને શુભાશીર્વાદો આપશે.

આપશ્રીએં શ્રીજીમહિમાના તથા મૂર્તિનાં જે કિર્તનો કર્યાં છે, તેમાં ગાનાર અને શ્રવણ કરનારની સામે મૂર્તિ ખડી થઇ જાય એવો આપના કાવ્યનો પ્રભાવ છે, જે કવિને જેવો પ્રેમ, જેવો મહિમા, જેવી ભાવના હોય તે, તેના કાવ્યમાં જણાઇ આવે છે.

આપના પિતા પ. ભ. મુકતરાજ કાજકવિ ભીમજીભાઈએ માથા સાટે સત્સંગ રાખીને સત્સંગની ઘણી સેવા કરી છેઃ- અને તેનો વારસો તેમણે આપનેં સોંપ્યો, તેનેં આપશ્રીએં બરાબર સંભાળ્યો અને તેમના જેમ સત્સંગની ઘણી સેવા કરી છે.

અમો પરમ કૃપાળુ જી મહારાજ પાસે પ્રાર્થના કરીએ છીએ કે, આપના પુત્ર પૌત્રાદિક વારસદારોને આપના કુટુંબને આપના જેવું શ્રીહરિના નિશ્ચયનું તથા સત્સંગની સેવા કરવાનું બળ આપે એજ.

લી.-પુરાણી હરિપ્રિયદાસજી
ના જયશ્રી સ્વામિનારાયણ

પત્રાંક—૬

શ્રીહરિ

મુખ્ય કોઠારી
વટતાલ તા. ૧૭-૨-૬૨

પ. ભ. રાજકવિ માવદાનજી ભી. રત્નું કાલાવડ,

વડતાલથી કોઠારી શાસ્ત્રી હરિબલદાસજી ના શુભેચ્છા પૂર્વક જય સ્વામિનારાયણ-ત્રિ-આપે મોકલેલ "શ્રી બ્રહ્મસંહિતા" મને મળી છે, કામકાજના વ્યવસાયમાં સાધારણ દ્રષ્ટી ફેરવી વિહંગાવલોકન કરતાં એકંદર મને તે પુસ્તક સારૂં અને જરૂરી જણાયું છે. સત્સંગીઓ અને અન્ય લોકોને તેનાથી ઘણી પ્રેરણા મળી રહેશે. અને પુસ્તક લાઈબ્રેરી માટે જે મોકલેલ છે. તે ત્યાં મુકાશે. ધ. ધુ. મહારાજ શ્રી અત્રે બીરાજે છે અને ગામડે પધારવાનો વિચાર કરે છે પણ શ્રીજીની ઇચ્છા એજ ત્યાં સહુને જય સ્વામિનારાણય કહેશો. દા. પેતાના.

પત્રાંક—૭

શ્રી સત્યભામા સ્વામી સદા સેવ્ય સ્મરતા યસ્ય
ગાદીસ્થ બ્ર. શ્રીબાલકૃષ્ણલાલજી મહારાજ)
(ઉર્ફે શાસ્ત્રી બાલકૃષ્ણાનંદજી બ્રહ્મચારી મહારાજ
મુ. બેટ (દ્વારિકા)

હરિભકત શિરોમણી રાજકવિશ્રી માવદાનજીભાઇ રત્નું કાલાવડ,

આપના તરફથી મળેલ ઉત્તમ ગ્રંથ શ્રી "બ્રહ્મસંહિતા" વાંચી ચિત અતિ પ્રસન્ન થયું. વાંચતાંજ શ્રીજી શ્રીબ્રહ્મમુનિસંતો નજર આગળ ખડા થાય તેવી સુંદર ગ્રંથ ગુથણી છે.

અમો અમદાવાદ શ્રી નરનારાયણ દેવની દરવાજા ઉપરની પાઠશાળામાં જ્યારે અભ્યાસ કરતા ત્યારે મુકત રાજશ્રી કેશરભકતે અમારી ખૂબ સંભાળ રાખેલી ત્યારથી તેમની મુકતતાનો અમોને અનુભવ છે. તેમની તમોને પ્રેરણા મળી તે દિવ્ય પ્રેરણા છે. અને વિધ્વતા પૂર્ણ તમારો સંગ્રહ અને રચના છે. આ ગ્રંથ અમોને સર્વાંશે પૂર્ણ જણાયો છે. વાર્તાઓમાં કરેલ ઉલ્લેખો રસપ્રદ છે. તેવોજ ફોટાઓનો સગ્રંહ છે. આ સેવાથી શ્રીજી સંતો તથા સમગ્ર સત્સંગી બહુજ રાજી થયા હશે. તેમ અમારૂં માનવું છે અસ્તુ

લી. બ્ર. શ્રી બાલકૃષ્ણલાલજી મહારાજ
અધિકારી શ્રીસત્યભામાનું મંદિર—બેટ

પત્રાક—૮ "શ્રીજી"

શાસ્ત્રી નારાયણચરણદાસજી
ગઢપુર તા. ૫-૧૦-૬૪

સર્વશુભ સદ્ગુણ સંપન્ન શ્રીજી મહારાજના પરમ એકાંતિક ભક્તરાજ રાજકવિ રા. રા. શ્રી માવદાનજીભાઇ કાલાવડ,

ગઢપુર લી. શા. નારાયણચરણદાસજીના સ્નેહથી જયશ્રી સ્વામિનારાયણ વાંચશોજી. વિ. વિ. જે આપે પ્રસિદ્ધ કરેલ "બ્રહ્મસંહિતા" પુસ્તક બહુજ સંપ્રદાયોપયોગી સર્વજીવ હિતાવહ છે. તેની એ કોપી અમારા માટે ખાસ જરૂરી હોવાથી વી. પી. થી મોકલજો એ ન હોય તો એક જરૂર મોકલજો અને કદાચ થઇ રહી હોય તો વળતી ટપાલે જવાબ લખજો.

—શીરનામુ.—
શાસ્ત્રી નારાયણચરણદાસજી
ગોપીનાથજીનું મંદિર
મુ. ગઢડા (સ્વામિનારાયણના)
(વાયા-નીંગાળા)

લી. આજ્ઞાથી
વિશ્નુપ્રસાદના જય શ્રી
સ્વામિનારાયણના વાંચજો

ગૃહસ્થ હરિભકતોના પત્રો.

પત્રાંક—૯

પ. ભ. મોહનલાલ મનજી ગોવાભલ ચૌહાણ
સેન્ટ્રલ—કુજામા કોલિયારી
પો. ઝરીઆ (ધનબાદ)
તા. ૨૨-૭-૬૧

પરમ પુજ્ય પ. ભ. પરમ પવિત્ર—
પરમ એકાંતિક પુજ્યપાદ સત્સંગ-શિરોમણી,
રાજકવિ માવદાનજીભાઇની પવિત્ર સેવામાં...મુ. કાલાવડ.

વિ વિ. જે, નટવરલાલના કહ્યા મુજબ આપના તરફથી પ્રસિદ્ધ થયેલ "શ્રી બ્રહ્મસંહિતા" નાં પુસ્તકો પાંચ મોકલાવેલ તે બરાબર મળ્યાં છે, પ. પૂજ્ય મુકતરાજશ્રી કેશરભકતશ્રીએ બહુજ જરૂરનું અને અથાગ પરિશ્રમ લઇ જે માહિતી ઇતિહાસ ભેળો કરેલ તે તેઓની વૃદ્ધાવસ્થાને લઇને તમને પ્રગટ કરવા માટે આપેલ અને આપશ્રીએ પણ બહૂજ પરિશ્રમ લઇને શુદ્ધ

ગુજરાતી ભાષામાં સાધારણ લોકો પણ વાંચી સમજી શકે તેવી રિતે સંશોધન કરેલ છે. તે "**न भूतो न भविष्य**" જેવું થયું છે, અને પુજ્ય અક્ષર મૂર્તિ શ્રી બ્રહ્માનંદ સ્વામી કેવા હતા ? અને સત્સંગનો તે વખતે પાયો નખાતો હતો. તે શ્રીજીના સખા કહેવાતા તેનેં કેટકેટલાં દુઃખો સહન કરીને સત્સંગ વધારવામાં અનેં સાહિત્યની જે મહામોંઘી સેવા કરી છે. જે પુજ્ય સ્વામીશ્રીને સત્સંગ કેમ વધે અને સારૂં દેખાય તેજ અખંડ ઝંખના ને તમન્ના હતી, તેમનેં લાખો કરોડો વંદન હજો, તે સમયના શ્રીજીના નંદસંતોનેં અનેં પુજ્ય કેસરભકતરાજનેં અનેં આપશ્રીએં પણ આ જે સત્સંગનો ઇતિહાસ છાપ્યો છે તે બદલ કોટીશ ધન્યવાદ સાથે વંદન છે, અને શ્રીજી મહારાજ હજી વિશેશ પ્રેરણા આપે નેં સત્સંગનું સાહિત્ય વધુ પ્રગટ કરો તેવી પ્રાર્થના છે, બીજું "શ્રી બ્રહ્મસંહિતા" ની પ્રતો–હજી વધારે ૬૧ છ વી. પી. થી તુરત મોકલજો. એજ વિનંતી

લી. શ્રીહરિ દાસાનુદાસ,
મોહનલાલ મનજી ચૌહાણના સાષ્ટાંગ દંડવત્તપ્રણામ સહિત
સ્નેહપૂર્વક જયશ્રી સ્વામિનારાયણ વાંચશો.

પત્રાંક–૧૦ પ. ભ. શ્રીમાન શેઠશ્રી કલ્યાણજીભાઇ
કરમશી દામજી જે. પી.
પ. કુરલા રોડ અંધેરી
મુંબઇ ૫૮ તા. ૨૭–૧૧–૬૧

શ્રીજીના લાડીલા પ. ભ. કવિરાજશ્રી માવાદાનજીભાઇ, કાલાવડ.

આપેં મોકલેલ "બ્રહ્મસંહિતા" વાંચિને મેં ઘણોજ આનંદ અનુભવ્યો છે, આપેં સત્સંગની બહુજ ઉત્તમ સેવા કરી છે, શ્રીજી મહારાજના પરમ સખા શિક્ષકવિ અને શ્રીજી સાથેં સદાય રહેતા સદ્‌ગુરૂ સ્વામી શ્રી બ્રહ્માનંદજીનું જીવનચરિત્ર જેવું તમે લખ્યું છે, તેવું હજી સુધી લખાયું નથી. તેમાં કેટલીક લાક્ષણિક કૃતિઓ છે, સ્વામીશ્રીના જીવન દરમ્યાન શ્રીજી મહારાજ સાથેના કેવા કેવા પ્રસંગોએ તેમણે શ્રીજીને ઉદ્દેશી કીર્તનો કર્યા છે, તે ખરેજ એક ઈતિહાસ ઉભો કરે છે.

સદ્‌ગુરૂ શ્રીબ્રહ્માનંદસ્વામી એક અદ્વિતિય અજોડ કવિ હતા, કે જેમણે દરેક જાતના છંદોમાં કવિતા, ગીતો તથા કાવ્યો રચ્યાં છે, આજે તેમના છંદો તો ગુજરાત કાવ્ય-સાહિત્યમાં વિશેષ સ્થાન

ખેંચે છે, આજ સુધિમાં તેમના જેવા છંદો કાવ્યો બનાવનાર કવિઓ થયા નથી એમ કહેવામાં જરાપણ અતિશ્યોકિત નથી.

આવા આપણા **શ્રી સ્વામિનારાયણ** સંપ્રદાયના એક મહાન કવિનું જીવનચરિત્ર તમેં ઘણાજ ખંતથી સંશોધન કરી વિશિષ્ટ પ્રકારે લખ્યું તે માટે આપને ખરેજ ધન્યવાદ છે. એજ અરજ

લી. કલ્યાણજી કરમશીના જયશ્રી સ્વામિનારાયણ

પત્રાંક—૧૧

પ. ભ. **શ્રી** ચુનીલાલ તુલસીદાસ જર્મનશિલ્વરવાળા
૧૩૬ કંસારા ચાલ, કાલબાદેવી રોડ,
મુ. મુંબઈ ૨ તા. ૬–૪– ૬૩

પ. ભ. એકાંતિક ભાઈશ્રી માવદાનજી-મુ. જામનગર.

જત "બ્રહ્મસંહિતા" પુસ્તકમાં આપેં અતિશય પરિશ્રમ કર્યો છે. અને **મુળી** મંદિર માટે '**પત્થરની ખાંણ**' શ્રીજી મહારાજે દર્શન દઈ નેં બતાવી તથા'બ્રહ્મકુંડ' પાણીનીં વાવ્ય બતાવી તે વિષેં આપેં કવિત કર્યા છે; તે વાંચી મનેં બહુજ આનંદ થયો છે, –એ શિવાય બીજા બધા પ્રસંગો--વાંચી ગયો છું. તેમાં પણ વિષેશ. આનંદ થયો છે.

આપને શ્રીજી મહારાજ અતિશય પ્રસન્ન થશે, અને બીજો ભાગ-(બીજી આવૃતિ) પણ આ પ્રમાણેજ થશે. એજ વિનંતી--આજે રૂા. ૨૫ **પચીસનું** મની–ઓર્ડર મોકલેલ છે તે સ્વિકારી લેશો.

લી. ચુનીલાલ તુલસીદાસના જય સ્વામિનારાયણ–

પત્રાંક—૧૨ પ. ભ. શ્રી. માણેકલાલ **રાયજીભાઈ ત્રીવેદી**
અમદાવાદ તા. ૨૭–૧૦–૬૧

પ. ભ. પરમસ્નેહી ભકતરાજ કવિશ્રી માવદાનજીભાઇ કાલાવડ

આપના તરફથી "બ્રહ્મસંહિતા" નું પુસ્તક મળ્યું આ પુસ્તક પ્રસિદ્ધ કરીને આપેં સમગ્ર સંપ્રદાય અને ખાસ કરીને **અમદાવાદ (નરનારાયણ)** દેશ ઉપર મહાન ઉપકાર કર્યો છે.

શ્રી બ્રહ્મમુનિ શ્રી હરિના ભુજ સમાન **અને** અમદાવાદ દેશના પ્રાણ સમાન છે, તેમનો પૂર્વ ઇતિહાસ અધ્યાપિ પર્યંત આવી

સવિસ્તર રીતે કોઇના જાણવામાં ભાગ્યેજ હશે. અને જ્યાં સુધી પર્વ પીઠીકા જાણવામાં ન આવે ત્યાં સુધી આવા અદ્વિતિય-મહાત્મા નો સંપુર્ણ મહિમા ન સમજાય, આપે આ ખોટ પુરી પાડી છે શ્રી **બ્રહ્માનંદ સ્વામી 'વચનામૃત'** ગ્રંથના સંપાદક પૈકી હતા કે કેમ ? તે વિવાદગ્રસ્ત વિષય નો પણ આપેં દલીલ સાથે યોગ્ય ખુલાસો કર્યો છે. ભાષા ઘણીજ લોકભોગ્ય છે. અનેં આપેં ગ્રંથ બહાર પાડીને શ્રી **બ્રહ્મમુની** તથા **કેસરભકત** પ્રત્યેનું રૂણ સંપૂર્ણ અદા કર્યું છે. શ્રીજી આપને તંદુરસ્તી સાથે દીર્ઘાયુ રાખે. પુજ્ય **બાપાલાલભાઇ** કુશળ છે. અને આપનેં જયશ્રી સ્વામિનારાયણ લખાવી ધન્યવાદ પાઠવે છે. તેઓ આ ગ્રંથ વાંચીને ઘણાજ પ્રસન્ન થયા છે. એજ,

લી. સેવક માણેકલાલ રાયજીભાઇ ત્રીવેદીના
જયશ્રી સ્વામિનારાયણ

પ્રત્રાંક—૧૩

પ. ભ. વકીલ ચીમનલાલ—ડી—સ્વામિનારાયણ
એલ. એલ. બી. એડવોકેટ-ભગાતળાવ **ભાવનગર**
તા. ૧૩-૮ તથા ૨-૧૧--૧૯૬૧

પુજ્ય વંદનિય કવિરાજ માવદાનજીભાઇની સેંવામાં કાલાવડ

મેં વિ. પિ થી મંગાવેલ "**બ્રહ્મસંહિતા**" વાંચતાં મારા અંતઃકરણના ઘણાજ રંગો બદલાઇ ગયા છે. શ્રી બ્રહ્માનંદસ્વામિ ને વિષે મારે અસાધારણ હેત થયું છે. મને તો એમ લાગે છે કે, આપની આ સેવાથી શ્રી સ્વામિનારાયણ ભગવાન તથા શ્રી બ્રહ્માનંદસ્વામિ એટલા બધા રાજી થઈ ગયા હશે કે આપને જરૂર દર્શન દેતા હશે...

હું થોડા દિવસ પહેલાં મારા વતનમાં બોટાદ ગયો ત્યારે ત્યાંના મંદિરમા રવીવાર હોવાથી સવારની સભામાં મેં ૧॥ કલાક બ્રહ્મસંહિતામાંથી મુનિ**બાવાનું** આખ્યાન વાંચ્યું હતું. સભામાં સઘળા સંત હરિભકતો **બહુજ** રાજી થયા હતા. અને સહુ કહેવા લાગ્યા કે શ્રી બ્રહ્મમુનિ મહાન શ્રી મુનિબાવા મહાન--તેના કરતાં તેનેં શબ્દ ચિત્રમાં લાવી દુનિઆ સમક્ષ રજુ કરનાર ભકત કવિ **માવદાનજી** પણ મહાન કારણકે અત્યાર સુધી કોઇએં સ્વામીનું

આવું સાહિત્ય બહાર લાવી શકયા નથી." આપ ઉપર ખરેખર શ્રી બ્રહ્મમુનિ અને શ્રીજી મહારાજ રાજીજ હશેજ, અને વધુ રાજી થશે તેમ મને તો થયા કરે છે.

"શ્રી બ્રહ્મસંહિતા"ની પ્રતો-૨૫) પચીસ પ. ભ. શ્રી જબરદાનભાઇ ગઢપુર અવે તેના સાથે તુરત મોલકજો કે તેની કીંમત તેઓશ્રીનેં ત્યાંજ આપી દઈશ. એજ વિનંતી.

લી. વકીલ—ચીમનલાલના જયસ્વામિનારાયણ

પત્રાંક—૧૪

પ. ભ ડોકટર બી. એમ. દવે.
એઇલ બજાર જુના કુર્લા-
મુબઈ ૭૦ તા. ૧૫-૮--૬૧

શ્રીજીના લાડીલા રાજકવિ શ્રી માવદાનજીભાઇ કાલાવડ

આપની લખેલી "બ્રહ્મસંહિતા" મેં વિ. પી. થી મંગાવેલ હતી તે વાંચી-આ ગ્રંથની ભાષા શૈલી લોકભોગ્ય- હોવાથી જે પ્રકરણ વાંચવું શરૂ કરીએ છીએં તે પ્રકરણ પુરૂં વાંચ્યા વગર ચાલે નહિં—તેવું રસપ્રદ અને પ્રિય છે. આપેં તે લખવામાં અથાગ મહેનત લીધી છે. આપેં શ્રીજી સાહિત્યના ક્ષેત્રે અમુલ્ય સેવા કરી છે. મહારાજ શ્રી આપને સદા સુખી અને નિરોગી રાખો તેવી પ્રાર્થના છે.

સદ્‌ગુરૂ શ્રી બ્રહ્માનંદસ્વામીનું જીવન ચરિત્ર વાંચીને મહારાજ શ્રીના વખતનો જમાનો આપણી સામે તાદ્રષ્ય ખડો થાય છે એ પણ આપણા સદભાગ્ય ગણાય. અને તેનો પુરેપુરો યશ આપશ્રીને ફાળે જાય છે. એજ

લી. ડો.-બી. એમ. દવેના જયશ્રી સ્વામિનારાયણ વાંચશોજી.

પત્રાંક—૧૫

પ. ભ. શ્રી રમલાલ છોટાલાલ ગાંધી.
(રીટાયર્ડ ડેપ્યુટી કલેકટર)
પ્રભુ નિવાસ-બ્લોક ૧૭
વીઠ્ઠલભાઇ પટેલ રોડ મુંબઇ-૪
તા. ૧૩-૩-૬૩

પરમ ભગવદિય શ્રી હરિના અનન્ય ઉપાસક
નિમિત માત્રના ગ્રહસ્થ અક્ષર સ્વરૂપ મહાકવિરાજ
શ્રી માવદાનજીભાઇની સેવામાં—કાલાવડ.

લી. સેવક ચર્ણરજ રમણલાલ છોટાલાલ ગાંધીના અતિ હેત સહિત જયશ્રી સ્વામિનારાણ વાંચશોજી.

વિ. હાલમાં આપ નો સંપાદિત ગ્રંથ, "બ્રહ્મસંહિતા" વાંચી મને અપૂર્વ આનંદ થયો છે. આપે સત્સંગની તથા સદગુરૂ બ્રહ્માનંદસ્વામીની તથા તે દ્વારા શ્રીહરિની અપૂર્વ સેવા કરી છે. કાવ્ય કીર્તનથી શ્રીજી સ્વરૂપનો જેવો નિશ્ચય આત્મામાં થાય છે. તેવો બીજા કશાથી થતો નથી. મહાત્મજ્ઞાનયુકત ભક્તિનું અમોઘ સાધન બ્રહ્મમુનીના જેવાં કાવ્ય કીર્તનોજ છે. બ્રહ્માનંદસ્વામી ના જીવન ચરિત્રનું જ્ઞાન જેવું આ ગ્રંથમાં મળે છે. તેવું બીજે ક્યાંયથી મળતું નથી શ્રીજીના સખાનું સ્વરૂપ આપે યથાર્થ રીતે ગ્રંથ મૂર્તિમાન કર્યું છે. આપ જેવા શક્તિશાળીજ આવું સુંદર સંપાદન કાર્ય કરી શકો.

આપના ઉપર શ્રીજીનો અને સમગ્ર સત્સંગના સૌ અંગોનો સંપૂર્ણ રાજીપો છે. અને તેનો અંતર સંતોષ શ્રીજી ઓપને આપશે. આ ગ્રંથનું આમુખ પણ પ. ભ. શ્રી મોહનલાલભાઇ રામજીભાઇ અજાગીઆએ અતિ સુંદર લખ્યું છે. મારા તેઓને અભિનંદન પાઠવશો. અને આપશ્રી સ્વિકારી ઉપકૃત કરશોજી. એજ,

લી. રમલાલ છોટાલાલ ગાંધી
રીટાયર્ડ ડેપ્યુટી કલેકટરના જયશ્રી સ્વામિનારાણ વાંચશોજી

પત્રાંક—૧૬

પ. ભ. રમણલાલ અંબાલાલ ભટ્ટ
નારાયણ નિવાસ–નાગરવાડો
મુ. લુણાવાડા–વાયા વોધરા
તા. ૨૯–૧૨–૬૧

શ્રીહરિ તથા તેમના લાડીલા ભકતોના કૃપાપાત્ર સત્સંગ સેવા પરાયણ સત્સંગીના પ્રાણસમા ભકતરાજ પરમ ભગવદિય પરમ

એકાંતિક સત અસતના વિવેકી પરમ હેતવાળા કવિરાજ માવદાનજીભાઈ પ્રત્યે-મુ, કાલાવડ.

વિ. આપના તરફથી મહાન કીંમતી ભેટ શ્રી બ્રહ્મસંહિતા" ની મળી – તેનો ઘણાજ આભાર સહિત સ્વિકાર કરૂં છું. આવતાં વેંતજ તેનેં વાંચવા મંડી પડયો છું. અમારા ગામમાં (લુણાવાડામાં) સદ્ગુરૂ બ્રહ્માનંદસ્વામીનું પધાર્યાનું લખાણ આમાંજ પહેલવહેલું વાંચ્યું. વાંચીને ઘણોજ આનંદ થયો છે. આપેં તે સદ્ગુરૂ શ્રી ભૂમાનંદસ્વામીની વાતોમાંથી તેનું અવતરણ લીધું છે. તો તે વાતો મારે વાંચવા ઇચ્છા છે તો તે કયાંથી વાંચવા મળશે ? તે જણાવવા કૃપા કરશોજી આ ગ્રંથ વાંચ્યા પછી મને એમ થયું કે, અત્યાર સુધી બહાર પડેલા સાહિત્યમાં આ સાહિત્ય બહાર પાડવામાં સંશોધન કરવામાં વસ્તુ મેળવવામાં અને તે ગોઠવવામાં આપેં જે શ્રમ લીધો છે. તેવો શ્રમ કોઇએં લીધો નથી. એટલે સંશોધન પુર્વકનું પુસ્તક હોય તો તે આજ છે. વળી તેની કીંમત પણ પડતર કીંમતથીએ ઓછી માત્ર રૂા. ૬) છ રાખી સત્સંગનો સાધારણ વર્ગ પણ ખરીદી શકે તેવી સેવા કરી છે.

આ ગ્રંથમાં ચારિત્ર નાયકને લગતું સર્વ પ્રકારનું સાહિત્ય સામગ્રી આમાં બરાબર યોગ્ય સ્થાનેં ગોઠવાઇ છે. અને એ રીતે તમે સદ્ગુ શ્રી બ્રહ્માનંદસ્વામીની મહાન સેવા કરી છે અને તેમના પ્રત્યેનું રૂણ અદા કર્યું છે.

હજી ઘણું રૂણ બાકી છે. તે તમારે હાથે જ ચુકવવાનું છે.

(૧) "બ્રહ્માનંદ કાવ્ય", આઠ હજાર પદોમાંથી જે માત્ર અઢી હજાર પદો જ છપાયાં છે અને તે પણ હાલમાં અપ્રાપ્ય છે–તો તેમાં વધારાનાં નવિન પદો મેળવી તેની ફરી આવૃતિ થાય તેવી જરૂર છે.

(૨) "નિષ્કુળાનંદ કાવ્ય"ના ૨૧ ગ્રંથો એકજ ગ્રંથમાં પ્રસિદ્ધ થયા છે– અને જેમ મુકતાનંદ સ્વામીના તમામ ગ્રંથો એક જ ગ્રંથમાં પ્રસિદ્ધ થયા છે. તેમજ સદ્ગુરૂ શ્રી બ્રહ્માનંદ સ્વામીના હિન્દી ગુજરાતી કાવ્યોના સર્વ ગ્રંથ એકજ ગ્રંથમાં તૈયાર થાય એ ખાસ જરૂરનું છે. અને એ કામ તમારા હાથે જ તૈયાર થાય તેવી શ્રીજી પાસે મારી પ્રાર્થના છે.

(૩) + આ બ્રહ્મસંહિતાની પ્રથમાવૃતિ બહુજ ઓછી માત્ર ૫૦૦] પ્રતો, છપાણી–પણ હવે બીજી આવૃતિ યોગ્ય સુધારા વધારા સાથે બે ત્રણ પ્રતો

હજારો પ્રતો છપાય અને સસ્તી અપાય તો સત્સંગને ઘણોજ સાહિત્યનો લાભ થાય.

શ્રીજી તમોનેં તંદુરસ્તી સાથે દીર્ઘાયુષ આપે અને સાહિત્ય સેવા ખૂબ કરો–એજ શુભાશિર્વાદ છે–શ્રી શાન્તિલાલભાઇના જય સ્વામિનારાયણ વાંચશો. એજ વિ.

લી. રમણલાલ ચ. ભટ્ટના જય સ્વામિનારાયણ

પત્રાંક—૧૭

પ. ભ. શ્રી ડો. મનહરલાલ ન્હાનાલાલ કવિ
એમ. બી. બી. એસ.
કવિ ન્હાનાલાલ રોડ—એલીસ બ્રીજ
અમદાવાદ, તા. ૧૨–૨–૬૨

મુરબ્બી શ્રી માવદાનજીભાઇ કાલાવડ

આપે મોકલેલ "બ્રહ્મસંહિતા" ગ્રંથ હું સારી રીતે વાંચી ગયો છું. તેમાં પ્રકરણોની ગોઠવણી પ્રસંગો પ્રસંગોની સ્વામી નાં કીર્તનો તથા અર્થ વિસ્તાર સાથે આપેલી છે. તે સામાન્ય જનતા ને બહુ જ ઉપયોગી અને માર્ગદર્શક થૈ પડે તેવાં છે. સદ્‌ગુરૂ બ્રહ્માનંદસ્વામી આપણા સંપ્રદાયમાં સૂર્ય સમાન હતા એટલું જ નહિ પરંતુ ગુજરાતી સાહિત્યમાં પણ તેઓ સૂર્ય સમાન હતા. ગુજરાતી સાહિત્યમાં તેમનું સ્થાન ખરેખર અદ્વિતિય છે. આવા મુકત પુરૂષનું જીવન ચરિત્ર લખી તમેં જે સંપ્રદાયની અનુપમ સેવા કરી છે. તેના માંટે ગુજરાત સદાય આપનું રૂણી રહેશે એમ લાગે છે.

એ ગ્રંથ સંપાદન કરવામાં આપે જે પરિશ્રમ લીધો છે–અને સંશોધન કર્યું છે તેને માટે આપને ખરેખર જેટલા ધન્યવાદ આપીએં તેટલા ઓછા છે.

મ્હારી એ ગ્રંથની પ્રશસ્તિ નો દીવો લઇ નેં સૂર્ય નેં ઓળખાવવા બરાબર છે. ખરેખર એ ગ્રંથ સ્વામિનારાયણ સંપ્રદાયનેં નહિં પણ ગુજરાતી સાહિત્યમાં પણ ચિરંજીવ રહેવા સર્જાયેલ છે.

આપની સલાહ અનુસાર શ્રી નરનારાયણ દેવનાં દર્શન અને ચિંતનનો મારી યથાશક્તિ લાભ લઉં છું.

(+) ઉપરના ત્રણે સંકલ્પો શ્રીજીએં સિધ્ધ કર્યા છે. ભકતોના શુભ સંકલ્પો શ્રીજી સત્ય કરે છે તે એક પરચો છે. ૧૪૯

મારો અને આપનો ત્રણ પેઢી નો સંબંધ આ ગ્રંથ વાંચતાં તાજો થયો છે. આહી આવો ત્યારે જરૂર મળજો. મ્હારા પુજ્ય બાપુજી (ન્હાનાલાલ કવિ) આજ હૈયાત હોતતો આ ગ્રંથ વાંચી ઘણાજ પ્રસન્ન થાત અને તેના વિષે ઘણો જ ઉત્તમ રિવ્યુ લખી શકત એજ કામકાજ લખજો.

લી. મનોહર ન્હાનાલાલ કવિના જયશ્રી
સ્વામિનારાયણ વાંચશો.

પત્રાંક—૧૮

પ. ભ. શ્રી મનસુખલાલ મુળજીભાઇ મહેતા
બી. એ. ઓનર્સ, એલ. એલ. બી.
રીટાયર્ડ ડેપ્યુટી રજીસ્ટાર અને ડેપ્યુટી ડાયરેક્ટર
ઇન્ડસ્ટ્રીઝ કો-ઓ. સોસાયટી, તારા મહાલ, આંબાવાડી
ઉમેશ કવિ—કૃષ્ણનગર
ભાવનગર તા. ૪-૧૨-૬૧

પ. ભ. કવિરાજ શ્રી માવદાનજીભાઇ કાલાવડ

"બ્રહ્મસંહિતા"ની કૃતિથી આપે અને સત્સંગીઓને "બ્રહ્મસુત્ર"થી જે જ્ઞાન સંતોષ પ્રાપ્ત થાય તે કરતાં શ્રધ્ધા, અવ્યકત તત્ત્વને પ્રત્યક્ષ જ્ઞાન અર્પે છે. તેથી આપશ્રીને મ્હારા હૃદયના કોટા ન કોટી અભિનંદન. શ્રીજી મહારાજશ્રીની અનહદ કૃપા અને રાજીપો સંપાદન કરી કૃત કૃત્ય થયા છો. સત્સંગનો સર્વોત્તમ ગ્રંથ મને લાગ્યો છે. "શ્રી બ્રહ્મસંહિતા"ની એક પ્રત મને ઉપરના શિરનામે વી. પી. પી. દ્વારા મોકલી આભારી કરશો-એજ.

લી. મનસુખલાલ મુળજીભાઇ મહેતાના ઘણા સ્નેહથી
જયશ્રી સ્વામિનારાયણ વાંચશો

પત્રાંક-૧૯ પ. ભ જાડેજા શ્રી વેરૂભા વખતસિંહજી
સમઢીયાળા-(જી. રાજકોટ)
તા. ૫-૧૨-૬૩

સત્સંગ ભૂષણ શ્રીજીના લાડિલા રાજકવિ શ્રી માવદાનજીભાઇ કાલાવડ

આપે લખેલું "બ્રહ્મસંહિતા" હું ઘણા જ રસપૂર્વક વાંચું છું ભાઇશ્રી તમારી સત્સંગ સાહિત્યની અપૂર્વ સેવા છે કે-જે સત્સંગના ઇતિહાસમાં

સુવર્ણ અક્ષરથી લખાશે. તેમાંયે ભવિષ્યની પ્રજા તમોને ઘણા ઘણા ધન્યવાદ આપશે. શ્રીજી મહારાજના સમયમાં સદગુરૂ શ્રી બ્રહ્માનંદસ્વામી દેવકૂળમાં હતા-- વર્તમાન કાળમાં સત્સંગ પરાયણ દેવકૂળમાં અત્યારે મહાકવિ તમારા જેવા કોઇ નથી. તમો મહાકવિરાજ હોવાથી મોટા મોટા રાજા મહારાજાઓ તમને ઘેર બેઠાં વર્ષાસનો આપે છે એટલે મારા જેવા ઘરવણી બરદાસ ન કરી શકે પણ હાથ જોડી વિનંતી કરૂં છું કે આ તરફ આપ એકવાર પધારો તો હું મારી યથાશક્તિ હાથ જોડી બનતી સેવા કરૂં તો જરૂર પધારવા વિનંતી છે.

લી. જાડેજા વેરૂભાના ઝાઝા સ્નેહથી જયશ્રી
સ્વામિનારાયણ વાંચશોજી

પત્રાંક—૨૦

પ. ભ. અમીચંદ જેઠાભાઈ ગાંધી
પી. ઓ. બોકસ-૧૭૬૭
મોમ્બાસા (આફ્રીકા)
તા. ૭-૪-૬૪

પ. ભ. રાજકવિ-માવદાનજીભાઇ કાલાવડ

આપનું "બ્રહ્મસંહિતા" પુસ્તક એક અનુપમ ગ્રંથ છે. વાચતાં વાચતાં જાણે બીલકુલ મુકીએ નહિં એવું થાય છે. આજ દિન સુધીમાં હું બે ત્રણ વાર પાઠ કરી ગયો છું-છતાં સંતોષ થયો નથી અને પાઠ ચાલુજ છે. તેનો બીજો ભાગ પ્રસિદ્ધ થાય તો એક કોપી મને જરૂર મોકલી આપજો. અગાઉથી કિંમત નકકી થાય તો મને લખજો એટલે આપીશ, જરૂર મોકલજો.

એજ, વિ. લી. સેવક અમીચંદ જેઠા ગાંધીના
જય સ્વામિનારાયણ વાંચશો.

પત્રાંક ૨૧

પ. ભ. શ્રી પુરૂસોત્તમજી નાથાભાઇ
સ્ટેશન રોડ—પો. બો. ૭૨૧ (કેનયા કોલોની)
મોમ્બાસા—(આફ્રીકા) તા. ૧૮-૪-૬૨

ભગવદિય કવિ માવદાનજીભાઇ રત્નું—કાલાવડ

આપે "શ્રી બ્રહ્મસંહિતા"નું આવું પુસ્તક લખીને શ્રી સ્વામિનારાયણ સંપ્રદાયના પુસ્તકોની હારમાળામાં એક અમુલ્ય ઉમેરો કર્યો છે.

શ્રીજી મહારાજના સાથે પચીસ વર્ષ સુધી વિચરી સદગુરૂ—બ્રહ્માનંદ સ્વામિએ પોતાનો અનુભવજ આ પુસ્તક દ્વારા આપ્યો છે. તે અસંખ્ય સત્સંગીઓને પ્રાપ્ત થશે એ એક મહાન અવણનિય સદ્ભાગ્ય અને તેથી આપે પણ એક અનન્ય સેવા કરી છે.

"શ્રી બ્રહ્મસંહિતા"ની એ કોપી—ઉપરના શિરનામે તુરતજ ઓર મેલથી વી-પી-થી મોકલાવવા કૃપા કરશો એજ, વિ.

લી. પુરૂષોત્તમના જય સ્વામિનારાયણ

પત્રાંક—૨૨

શ્રી શંકરદાનજી જેઠીભાઈ દેથા
રાજકવિ લીંબડી તા. ૨૯-૧૨-૬૩

પરમ સ્નેહી કવિરાજ માવદાનજીભાઈ રત્નું-કાલાવડ

આપે મોકલાવેલ "શ્રી બ્રહ્મસંહિતા" મળી છે. ચાલુ અતિ ઠંડીને લઇને શરિર નિર્બળતાને અંગે હું અતિ તોબાહથી દિવસો વ્યાતત કરૂં છું—બ્રહ્મસંહિતા હું દરરોજ મારવાડવાળા કવિરાજ વાગદાનજી પાસે વંચાવીને સાંભળું છું. મેધા, ગ્રહણા સ્મર્ણા ત્રણેય શકિતઓ કામ કરતી નથી, છતાં વાંચન બીજા પાસેથી સાંભળું છું "શ્રી બ્રહ્મસંહિતા" માટે મારે કંઇક યથાબુદ્ધિ લખવું જોઇએ પરંતુ શારિરીક અસ્વસ્થતાને લીધે અનુકુળતા થયેથી કંઇક લખી મોકલીશ.

"વસંત રૂતુ આવતાં જેમ આમ્રાદિક વૃક્ષાવલી નવપલ્લવિત થઈને શોભાયમાન બને તેમ શ્રી સ્વામિનારાયણ સંપ્રદાય અને સમગ્ર સાહિત્ય પ્રિય સત્સંગીઓ માટે આ બ્રહ્મસંહિતા શોભારૂપ બની છે." આપની કુશળતા ચાહુ છું. એજ લી.

લી. શંકરદાન કવિના જય સ્વામિનારાયણ વાંચશો

o ——— o

પત્રાંક—૨૩

કવિ અજયદાન લક્ષ્મણદાન બારહઠ
પો. રેવદર જીલ્લો શિરોહી રાજસ્થાન
તા. ૧-૧૨-૬૧

પરમાદરનિય વિદ્વદવર કવિરાજ શ્રી માવદાનજી રત્નું સાહેબ

આપ દ્વારા સંપાદિત "બ્રહ્મસંહિતા" કી એક પ્રતિ ઉપરોકત લિખે પતે પર ભેજ કર અનુગૃહિત કરાવે—અસ્તુ.

॥ સવૈયા ॥

"ચારન બંધુ" સો જ્ઞાત ભયો, કવિ માવલ યે સુ કાલાવડ વાસી ॥
"બ્રહ્મસંહિતા" રચિ ભલી તૈ, જિનતેં અતિહી તવ કીર્તિ વિકાસી ॥
એક તું હે અપરિચિત સેવક, પાતિ પઠાય રહ્યો પુન્ય રાસી ॥
સાદર તાહિ સ્વીકાર કરો, ગુણસાગર નાગર કાવ્ય વિલાસી ॥

॥ દોહા ॥

મેધાવી મહા માવકવિ, માનિ વિનય યહ મોરિ....॥
બ્રહ્મસંહિતા બક્ષ હું, કહત્ત 'અજય' કર જોરિ...॥૧॥
ઇતિ શુભમ.

ભવદિય
અજયદાન બારહઠ

પત્રાંક—૨૪

કવિરાજ દૌલત્તદાન નવલદાનજી આશિયા
મુઃ ખાંણુ—પો—રેવદર—(રાજસ્થાન)
તા, ૨૦-૧૨-૬૧

સર્વ શુભ ઉપમાલાયક સદ્ગુણાલંકૃત મહાશય કાવરાજ શ્રી ૧૦૫ શ્રી માવદાનજી સાહબકી સેવામેં—કાવાવડ

ગ્રામ ખાણુ સેં લિખીતં આશિયા દૌલત્તદાન નવલદાનજીકા સપ્રેમ જયશ્રી સ્વામિનારાયણ

આપશ્રી ભેજા હુવા ગ્રંથ "બ્રહ્મસંહિતા" મુઝે તારીખ ૧૧-૧૨-૬૧ કો પ્રાપ્ત હો ચુકા હૈ. સો વો ગ્રંથ આજ તારીખ ૨૦-૧૨-૬૧ તક મેને બડે પ્રેમસે પઢા-તો આપ શ્રીમાનોકી લેખન કા વો ઉક્તિકા વારંવાર ધન્યવાદ દેતા હું—ઔર મેં દૌલત્તદાન આપશ્રીકા આભારી હું શ્રી બ્રહ્માનંદસ્વામી કે મંદિર કા કામ અત્ર ઠીક ઠીક ચલ રહા હૈ.

+લી. દૌલત્તદાનકા જયશ્રી સ્વામિનારાયણ

+ શ્રી બ્રહ્માનંદસ્વામીના કાકાના વંશજો છે.

પત્રાંક—૨૫

પ. ભ. કવિરાજ હમીરદાનજી લાખાજી
થાવરીઆ બજાર—રતલામ-મધ્ય પ્રદેશ
તા. ૧૧-૧૦-૬૧

(તેઓશ્રીના લાંબા પત્રનો થોડો સાર અને કાવ્યો)

પરમ આદરનીય, સત્સંગ શિરોમણી પ. ભ. શ્રી માવદાનજી બી-રત્નું રાજકવિ રત્ન-કાલાવડ

સ્વામી શ્રી નું જીવન વૃતાંત આવા મોટા કલેવરમાં બહાર પડશે એવો તો કોઈ ને સંકલ્પ સુદ્ધાં ન હતો, શ્રીજી સમકાલીન સદગુરૂઓનાં પ્રસિદ્ધ થયેલ જીવન ચરિત્રના પ્રકાશક તરીકેમાં પ્રથમ આ માન આપને જ ઘટે છે.

સત્સંગના તલસ્પર્શી, સાહિત્યિક અનુભવી પ. ભ. શ્રી મોહનલાલ રામજીભાઈ અજાગીયા ના આમૂખ ઉલ્લેખ વાંચ્યા પછી આ વિષયક વિશેષ કાંઇ લખવાનું બાકી રહેતું નથી.

ચારણ જાતિ તેની શ્રેષ્ટતા તથા રાજસ્થાન અને ચારણ કવિઓના સનમાનાદિ વિષયનું આપે અભૂત પૂર્વ ચિત્રાંકન કર્યું છે.

શ્રીજી સમકાલીન નંદપંકિતના સાધુઓના માતા પિતા સત્સંગીઓ હોય તો એક જ બ્રહ્મમુનિનાં માતાપિતાની નામાવલી શ્રી ભકત-ચિતામણી થી સિદ્ધ કરી યુકિત પૂર્વક સ્વામિનું સંત સર્વોપરી પણું સિદ્ધ કરવામાં આપની અભૂત પૂર્વ પ્રતિભા શકિતનો પરિચય આપ્યો છે.

સત્સંગમાં કાવ્ય સેવાનાં કરેલાં આપના કાર્યોમાં સર્વોપરી સ્થાને આ કાર્ય ગણાવું જોઈએ એમ મારૂં મંતવ્ય છે. કારણ કે આ દુર્લદ્ય કાર્યમાં શ્રીજી પોતે અને સદ્ગુરૂ શ્રી બ્રહ્માનંદસ્વામી ભળ્યા છે અને પૂર્ણ કરાવ્યું છે. આ આપના મહાન અને અસાધ્ય કાર્યની કદર શ્રી હરિકૃષ્ણ મહારાજ અને પ. પૂજ્ય સદગુરૂ શ્રી બ્રહ્માનંદસ્વામી કરે એમ વાંછના કરૂં છું. આ વિષયક કાવ્યબદ્ધ અભિનંદન આ સાથેના પત્રમાં વાંચો અને સ્વિકારો-આ ગંથ પર સંપુર્ણ પણે અભિપ્રાય આપવા જતાં પત્ર નહિં પણ પુસ્તક રચવું પડે આ તો માત્ર હાર્દિક અલ્પભાવ દર્શાવ્યો છે. એજ

ભવદિય
મંગળપાઠક હમીરદાન લાખાજીના જયશ્રી
સ્વામિનારાયણ

શ્રી બ્રહ્મસંહિતાના ચરિત્ર નાયક સદ્ગુરૂ શ્રી બ્રહ્માનંદસ્વામીની સ્તુતિ-છંદ છપય.

નામિ લાલબા નંદ, નંદ પંતિન અધિનાયક ॥
યતિ પુંગવ યોગેન્દ્ર, નિખિલ કવિ વૃંદ વિનાયક ॥
કવિ હમીર જન કુમુદ, સુખદ સત્સંગ સુધાકર ॥
સુધા શ્રોત સંગીત, વાધ્ય વિજયિત વસુધાકર ॥

પરમાર્થ મૂર્તિ જગ ધ્વિતિયપ્રભુ, ધાર્મિક અક્ષર ધામકે. ॥
મનુરાજહુ બ્રહ્માનંદ મુનિ સખા સુહૃદ ઘનશ્યામકે ॥

(૧)

॥ ગ્રંથ શ્રોતા વકતા વંદન-દોહા-॥

વકતા શ્રોતા દુહુન કે, પ્રણવૌ પંકજ પાદ ॥
દેવાનંદ મુનિંદ કવિ, પુનિ પ્રભુ અવધપ્રસાદ ॥૧॥

o—o

ગ્રંથ સંપાદન લેખન પ્રકાશક રત્નુ શ્રી માવદાનજી રાજકવિ રત્નનેં અભિનંદન

॥ કવિત ॥

દેશ દ્વય દર્શનિય જ્ઞાન તપ વયોવૃદ્ધ,
ભકતરાજ કેશરગુરૂ કે મન ભાયો તું. ॥
પ્રાંત પ્રાંત લિખિકે, હમીર કે મહંત હૂકો,
અવિશ્રાંત આયોજન, કાજ ઉમંગાયો તું ॥
બ્રહ્મસંહિતા કો, ધન્ય ભીમજી પિતાકો કવિ,
માવ સવિતાકો, વો પ્રભાવ ભાવ લાયો તું ॥
બ્રહ્મમુનિ દિવ્ય ચરિતાંબુ, ભરી ભાગીરથી,
કથા કથી ભાગીરથ પથી પદ પાયો તું ॥૨॥

+ ।। દોહા ।।

શંકર રામાનુજ સુપથ, ગો, વલ્લભ ગૌરાંગ. ।।
શિર ચરિત્ર શ્રીરંગકો, સુંદર **સાંગોપાંગ.** ।।૧।।

।। સોરઠા ।।

અદભુત વાત અનેક, પ્રાસંગિક કીની પ્રકટ ।।
(એમાં) **હય-નિષ્કામી હેક,** (અને) **ખય ખત્રી યહ દો શિખર ।।૧।।**

ભાવાર્થ—આ બ્રહ્મસંહિતામાં અનેક અદભુત વાતો પ્રાસંગિક લખી છે. પરંતુ તેમાં એ વાતો તો શિખરવત જાણવી **(૧) હય ઘોડાને** નિષ્કામીકરણ અને (૨) **ખયાખત્રીની** સભામાં **શ્રીજીની** ગાદી ભોગવવી એ બે—

।। દોહા ।।

અર્થ ચરિત મુનિ બ્રહ્મકૃતિ, માવ પ્રકાશન **અર્થ** ।।
અર્થ દિલાયે ત્રય સહસ, શ્રી ગોપાલ **સમર્થ** ।। ૧ ।।

ભાવાર્થ—કૃતિ કાવ્યને અર્થ સહિત માવદાનજીને છપાવવા (અર્થ) નિમિત ત્રણ હજાર (અર્થ) રૂપીઆ ધર્મવિધ્યાભાસ્કર સંત ભુષણ સદ્ગુરૂ સ્વામી શ્રી ગોપાલચરણદાસજી શાસ્ત્રી.

અર્થ-શબ્દ ત્રિધા શ્લેષ છે.

નિર્માતા
હામીરદાન લાખાજી
રાજકવિ—**અમરનગર**

પત્રાંક—૨૬

"શ્રી હરિજી"

પ. ભ. **સાગરદાન શિવદાન સ્વામિનારાયણ**
બી. એ. (સ્પેશ્યલ) એલ. એલ બી. (સેકન્ડ કલાસ)
ગુજરાત રાજ્ય હાઇકોર્ટની બાર કાઉન્સીલની એડવોકેટની પરીક્ષા સેકન્ડ કલાસ પાસ-હિન્દી વિનીત-રેવન્યુ કવોલીફાઈડ વગેરે વગેરે
ધંધુકા તા. ૨૫-૧૨-૬૧.

+ જગતગુરૂ શંકરાચાર્ય, ત્રૈલોક્ય ગુરૂ રામાનુજ, મહા પ્રભુજી વલ્લભાચાર્ય, ગૌરાંગ-ચૈતન્ય મહાપ્રભુજી, સુપથ સનાતન સંપ્રદાય-ગો-સૂર્ય વગેરે.

"શ્રી બ્રહ્મસંહિતા" વિષે :-

૫. ભ. રાજકવિશ્રી માવદાનજીભાઈના નામથી સત્સંગમાં કોણ અપરિચિત હોય ? જેમ સદ્‌ગુરૂ શ્રી બ્રહ્માનંદ સ્વામી સત્સંગની 'મા' હતા તેમ રાજકવિ માવદાનજીભાઈ પણ સત્સંગના 'કવિ' છે. આવા રાજકવિએ સદ્‌ગુરૂ બ્રહ્માનંદસ્વામીનું જીવન ચરિત્ર લખી સત્સંગની એક મહાન સેવા કરી છે, માવદાનજીભાઇ તો સમગ્ર સત્સંગની સંપત્તિ છે.

શ્રીજી ભક્તિથી નિતરતાં એમનાં કીર્તનોએ અનેક હૃદયોને ડોલાવ્યાં છે. "આજ કળીયુગમાં પરચા પુરનાર પ્રભુજીએ" કવિશ્રીને અનેક પરચા પુર્યા છે. તેમાં "**બ્રહ્મસંહિતા**" પુસ્તક બહાર પડવાથી હું તો માનું છું કે આ એક પરચો જ **શ્રીજીએ** કવિશ્રીને પુર્યો છે. ફકત સાત ચોપડી (ગુજરાતી) ભણનાર વ્યકિત આવો મહાન ગ્રંથ લખી કેવી રીતે શકે ?

બ્રહ્મસંહિતાના આમુખમાં ૫. ભ. શ્રી મોહનલાલ રામજીભાઇ આજગીયાએ યોગ્ય કહ્યું છે કે "સામાન્ય રીતે સંત પુરૂષોનાં જીવન ચરિત્ર લખવાનું કામ ખરેખર અઘરૂં ગણાયું છે. કારણકે તેઓના જીવન વિષેની બધી યથાર્થ હકિકતો મેળવવી મુશ્કેલ હોય છે. વળી જે વિગતો મળે છે તેમાં પણ પાઠાંતર કે મતભેદ પ્રવર્તતા હોય છે તેમ જ છુટક છુટક હકિકતો અને સાંપ્રદાયિક વાતો મળી શકે તે બધી એકઠી કરી યથા યોગ્ય સળંગ કથા રૂપે ગોઠવીને સંપાદિત કરવી એ મહાન કઠણ કાર્ય તો જરૂર છે."

૫. ભ. **માવદાનજીભાઇ રાજકવિ છે** તેમજ સત્સંગી છે. રાજયોના રિવાજો રાજકવિના પોશાક કચેરીના રિવાજો વગેરેના અનુભવી છે. ૫. ભ. માવદાનજીભાઇને પણ અનેક રજવાડાઓ તરફથી આપણા **લાડુદાનજી** માફક ઇનામો—દા. ત. તલવારો સોનેરી સાફાઓ શાલજોડાઓ સુવર્ણ મુદ્રાઓ અને સુવર્ણ પદકો. પ્રમાણ પત્રો, માનપત્રો, સોનાચાંદીના કારકેટો સાથે મોટી રકમનાં વર્ષાસનો મળેલાં છે જે આજે ગવર્મેન્ટ એક પેનશન તરીકે આપી રહી છે જેથી આપણાંમાં કહેવત છે કે "જ્યાં ન પહોંચે રવી, ત્યાં પહોંચે કવિ, અને જ્યાં ન પહોંચે કવિ, ત્યાં પહોંચે અનુભવી." તે મુજબ આ પુસ્તકના લેખકમાં ત્રિવેણી સંગમનો સુમેળ છે, તેઓ [૧] કવિ છે.[૨] સત્સંગી છે. [૩] અને અનુભવી છે. જેથી મને

"બ્રહ્મસંહિતા" માંથી નિચેના પ્રસંગોનું વર્ણન અદિતિય લાગે છે

[૧] ભુજનગરમાંથી મહારાવશ્રી તરફથી પ્રથમ સત્કારનું વર્ણન [પ્ર.-૧અ-૪થો]

[૨] રાજ્યકવિશ્રીનો રાજ્ય પોષાક [૨પ્ર.- અ.-૧]

[૩] મામા ભાણેજની ચર્ચા [પ્ર.-૩અ.-૧]

[૪] પિતાપુત્ર મિલન પ્રસંગ [પ્ર.-૪ અ.-૩જો]

[૫] મુનિબાવાને સત્સંગમાં લાવ્યા.[પ્ર.-૪ અ.-૬ઠો]

[૬] સ્વામીએ જીવા ગઢવીને અને બના ગઢવીને આપેલું વર્દાન--તથા ચારણ પા માં પધરામણી [પ્ર.-૫ અ ૭મો]

"શ્રી બ્રહ્મસંહિતા" કદાચ- ગોવર્ધનરામ માધવરામ ત્રીપાઠી અગર આનંદશંકર બાપુભાઇ ધ્રુવ જેવા પ્રખર વિધ્વાને લખી હોત તો ગ્રંથમાં જોડણીની ભુલો અગર ભાષાદોશ જરૂર ન આવત પરંતુ ઉપર જણાવ્યા મુજબ ત્રિવેણી સંગમના સુમેળથી આ પુસ્તક લખાયું છે. તેમાં ઉપર જણાવેલા છ પ્રસંગોનું આબેહુબ વર્ણન તો, શ્રી ત્રિપાઠી અગર ધ્રુવ જેવા પણ આપણને ન જ આપી શક્યા હોત.

"શ્રી બ્રહ્મસંહિતા" લખવાની તથા બહાર પાડવાની ખરી ફરજ તો સદગુરૂ દેવાનંદસ્વામી-સદગુરૂ પુર્ણાનંદસ્વામી કવિશ્રી દલપત્તરામભાઈ અગર સમ્રાટ કવિ ન્હાનાલાલભાઈની હતી.

શ્રી બ્રહ્મસંહિતા કવિશ્રી માવદાનજીભાઇએ લખી સદગુરૂ બ્રહ્માનંદસ્વામીનો ખરો રાજીપો મેળવેલ છે, આ ભકિતગ્રંથ દરેક સત્સંગીઓ, ચારણબંધુઓ, તથા સાહિત્ય રસિકોએ ખાસ વસાવવા જેવો છે.-જેમ શ્રીજી વચન છે-કે-"બ્રહ્માનંદસ્વામીનાં એકસો કીર્તનો જે પ્રતિ દિવસ ગાસે તેને હું પ્રત્યક્ષ દર્શન આપીશ" તેમજ શ્રી બ્રહ્મસંહિતાની પારાયણ શ્રાવણ માસ જેવા પવિત્ર માસમાં જે કરશે તેને જરૂર બ્રહ્મમુનિ દર્શન આપશે તેમાં શંકા નથી એજ,

લી. સત્સગ સેવક

સાગરદાન શિવદાન સ્વામિનારાયણના

જયશ્રી સ્વામિનારાયણ

॥શ્રીજી॥

પત્રાંક—૨૭

પ. ભ. પ્રોફેસર હીરાલાલ ર. ઠક્કર.
જુનાગઢ. તા. ૭--૪--૬૨

[એક સમાલોચના—(મુલ્યાંકન રીવ્યુ.]

કવિરાજમુ. શ્રી. માવદાનજીભાઈ સં. ૨૦૧૭ના જેઠ સુદ--૧૧ (ભીમ એકાદશી)ના સમૈયા ઉપર જુનાગઢ પધારેલા ત્યારે તેઓશ્રીએ પોતે તાજેતરમાં સંપાદન કરેલ ગ્રંથ "શ્રી બ્રહ્માનંદસ્વામીનું જીવન ચરિત્ર"(બ્રહ્મસંહિતા) મને સપ્રેમ ભેટ આપ્યો હતો. તેઓશ્રીએ મને આજ્ઞા કરી કે આ ગ્રંથ વાંચી વિચારી તેની "સમાલોચના—રીવ્યુ" લખવી. કવિશ્રીએ વર્ષો સુધી ખુબ મહેનત લઇ તૈયાર કરેલ આ ગ્રંથનું મેં અધ્યયન કર્યું, તથા પ. ભ. શ્રી મોહનલાલ અજાગીયા સાહેબનું "આમુખ" પણ વાંચ્યુ. મુ. શ્રી અજાગીયા સાહેબના વિસ્તૃત અને અભ્યાસી "આમુખ" માં આ ગ્રંથનું વિગતવાર મુલ્યાંકન સારી રીતે થયું છે. તેથી વિશેષ કે નવું મારે ખાસ કાંઇ તે વિષે લખવાનું રહેતું નથી. છતાં કવિરાજશ્રીના આગ્રહને વશ થઇ એ શબ્દો લખવાની રજા લઉં છું

સદગુરૂ બ્રહ્માનંદસ્વામી જેવા એક અક્ષરમુકત કવિરાજનું "જીવન અને કવન" એક ભાવનાશીલ ભકત કવિશ્રીના હસ્તે ગ્રંથરૂપે લખાઇ સત્સંગ સમાજને અને સાહિત્ય જગતનેં ભેટ મલ્યુ છે.—એ સોનામાં સુગંધ ભળે તેવું સુયોગ્ય કામ થયું છે. મુ. શ્રી કવિ માવદાનજીભાઈએ લાંબા સમયની મુદત લઈ વિવિધ સામગ્રી એકત્રીત કરી શ્રીજીના સખા યતિન્દ્ર બ્રહ્મમુનિના જીવનના બાલ્યાવસ્થાથી માંડી અંત સુધીના વિવિધ પ્રસંગો બહુજ રસપુર્ણ રીતે કડીબધ્ધ આલેખ્યા છે, તેના વાંચનથી આપણને શ્રી સ્વામિશ્રીના જીવનની સાચી ઐતિહાસિક હકિકતો જાણવા મળે છે ને તેના અનુશીલનથી ધર્મ, જ્ઞાન-વૈરાગ્ય તથા ભક્તિરસનો આસ્વાદન પણ અનુભૂતિ થાય છે.

આ ગ્રંથ વાંચ્યા પછી આપણને એવી છાપ પડે છેકે બ્રહ્મમુનિ એક મહાન ભકતરાજ અને કવિ સમ્રાટ હતા એટલુંજ નહિ પણ સંપ્રદાયને સુદ્રઢ પાયાપર મૂકનાર એક મહાન વ્યવહાર કુશળ યોજક અને અનેક મુશ્કેલીઓમાંથી શ્રીજીની નિષ્ઠાથી માર્ગ કાઢી ભવ્ય

શિખરબંધ મહામંદિરોના નિર્માતા પણ હતા વડતાલ જુનાગઢ અને મૂળી વગેરે તિર્થસ્થળોનાં શિલ્પકળાના ભવ્ય નમુનારૂપ મહા મંદિરો સ્વામીશ્રીની અજબ યોજકશકિતના અપ્રતીમ નમૂના છે.

વીરરસ ભકિતરસ અને હાસ્યરસથી છલકતાં સ્વામીશ્રીના કાવ્યોનો એક વિપુલ રાશિ છે. આવા કાવ્યસંગ્રહનું વૈજ્ઞાનિક પદ્ધતિથી સંશોધન સંપાદન અધ્યયન અધ્યાપન આપણી ગુજરાતની ત્રણ વિદ્યાપીઠોમાં થવાની અત્યંત આવશ્યકતા છે. ગુજરાતિ કાવ્ય સાહિત્યમાં આવા કાવ્ય રાશિ ખરેખર એક મહાન અમૂલ્ય રત્નોની ખાંણ સમાન છે. ત્રીસેક વર્ષો પર શ્રી બાલુભાઇ [ઇશ્વરલાલે] ઇચ્છારામ મશરૂવાળાએ બ્રહ્માનંદ" કાવ્યનું સંપાદન કરી ગ્રંથરૂપે સત્સંગ સમાજને ચરણે ધરેલ, [જે હાલ ઉપલબ્ધ નથી] તે સુંદર કાવ્ય ગ્રંથ તથા માવદાનજીભાઇ કવિશ્રીનો આ પ્રસ્તુત ગ્રંથ-બન્ને ગુજરાતી સાહિત્યના વિદ્યાર્થીઓને અભ્યાસ કાર્ય માટે જરૂરી સામગ્રી પુરી પાડશે-એમ મારૂં માનવું છે. દરેક કોલેજ વિદ્યાપીઠ અને જાહેર પ્રાદેશિક ગ્રંથાલયોમાં આવા ગ્રંથો અવશ્ય હોવા જોઇએ. "બ્રહ્મસંહિતા" ની બીજી આવૃતિ "સદ્‌ગુરૂ બ્રહ્માનંદસ્વામીનું જીવન અને કવન એ શિર્ષક રાખી વિધ્વાન ભાષાવિદની સહાયથી જોડણિ શુદ્ધ તથા મુદ્રણ દોષથી રહિત તૈયાર કરવામાં આવે એવી મારી નમ્ર વિનંતિ તથા અલ્પ સૂચન છે.

સ્વામિનારાણ સંપ્રદાયમાં બ્રહ્મમુનિના ભકિત કાવ્ય-રાશિના જેવા ધર્મ, જ્ઞાન, વૈરાગ્ય, અને ભકિતરસથી ભરપુર અન્ય ભકત કવિઓનાં કાવ્યો અને ગદ્યગ્રંથો બહુ મોટી સંખ્યામાં છે. 'મુકતાનંદ કાવ્ય' પ્રેમાનંદ કાવ્ય' નિષ્કુળાનંદ કાવ્ય' મંજુકેશાનંદ, દેવાનંદ અવિનાશાનંદ, અચિંત્યાનંદ વગેરે નંદ સંત કવિઓનાં કાવ્યો વિપુલ પ્રમાણમાં છે. આમાંથી બહુજ થોડાનું અત્યાર સુધી પ્રકાશન થયું છે. જ્યારે મોટા ભાગના હજુ હસ્ત લખિત પ્રતો રૂપે અપ્રકાશન દશામાં છે. વડતાલ,અમદાવાદ, ગઢડા, મુળી, વગેરે મંદિરોમાં તથા ત્યાંના સંતો પાસે આવી હસ્ત લખિત પ્રતો ઘણા મોટા પ્રમાણમાં હોવા શંભવ છે. આપણા આ અમુલ્ય સાહિત્ય ધનનું વ્યવસ્થિત રીતે સંરક્ષણ કરી મધ્યસ્થ સ્થળોએ [અમદાવાદ-વડોદરા-રાજકોટ જેવા] સંગ્રહાલયોમાં એકત્રિત કરી વ્યવસ્થિત રીતે ગોઠવવાની પ્રથમ

અનિવાર્ય જરૂર છે. ત્યારબાદ તેનું સંશોધન સંપાદન કરવાની જરૂર છે. અને સાહિત્ય પ્રેમી યોગ્ય અભ્યાસીઓના હાથે સંપાદન થયેલા આ ગ્રંથોનું શુદ્ધ રીતે પ્રકાશન થવું પણ તેટલુંજ જરૂરી છે

આટલું પાયાનું ભુમિકારુપે કાર્ય કર્યા પછી આપણી ઉગતી યુવાન પેઢીના વિધ્યાર્થીઓ અને સાહિત્ય રસિકો વૈજ્ઞાનિક પદ્ધતીથી તેનું અધ્યન અધ્યાપન કરવા અવશ્ય પ્રેરાશે. આ કામ થશે તો જ તે મુકતકવિ સંતો પ્રત્યેનું આપણું રૂણ આપણે અદા કર્યું કહેવાશે ને આપણો સદવિદ્યારૂપી વારસો સચવાશે,–આપણી બન્ને ગાદીના યુવાન અને વિદ્યારસિક આચાર્ય મહોદયો વિદ્વાન ત્યાગી ગૃહસ્થોના સક્રિય સહકારથી ઉપરના કાર્ય માટે એક યોજના કાઢી તે યોજનાને મૂર્તિ સ્વરૂપ આપવા યોગ્ય આર્થિક સહાય કરી પોતાની પવિત્ર ફરજ બજાવશે.

કવિશ્રી માવદાનજીભાઇ જેવા સાહિત્ય રસિકો અને અન્ય યુવાન વિદ્વાનોને ઉતેજન અને આશ્રય આપીને ઉપરની યોજનાનો અમલ કરવા જીવનભર રોકે. અને તેમની સમગ્ર શકિત અને સમય સાહિત્ય સેવારૂપી 'બ્રહ્મયજ્ઞ' કરવામાં આપી શકે તેવી આર્થિક અનુકુળતા ધનિક સત્સંગીઓ કરી આપે એ જરૂરી છે. સુજ્ઞેષુ કિં બહુના.

લી. સત્સંગ સેવક હીરાલાલ ર. ઠકકરના

જયશ્રી સ્વામિનારાયણ

ગુરૂશ્રી કેસરભકતે શ્રી બ્રહ્મસંહિતા શાંભળી રાજીપો બતાવેલ તે હકીકત તેમના સેવકશ્રી મહોબતસિંહજી એ લખી મોકલેલ તે 'પત્ર' તેમના શબ્દોમાં આ નીચે આપેલ છે. (સંપાદક)

કવિરાજ શ્રી માવદાનજીભાઇ,

શ્રી બ્રહ્મસંહિતાની પ્રથમ પ્રત ગુરૂશ્રીકેશરભકત પાસે તમે મોકલી હતી તે આવતાં વેંત તેજ દિવસથી વાંચવી શરૂ કરી હતી, નેં હું ગુરૂશ્રીના પાસે બેસી વાંચી શંભળાવતો ગુરૂ પણ બરાબર (ઓછું શાંભળતા હોવાથી મારા નજીક બેસી કાન પાસે પોતાનો હાથ રાખી ધ્યાન દઇ શાંભળતા અનેં જ્યાં જ્યાં શ્રી બ્રહ્માનંદસ્વામીની અદ્ભુત વાત આવે ત્યાં પોતે

અંતરથી રાજી થઇને વાંચવું બંધ રખાવી નેં મનેં કહેતા હતા કે "મારો ઘણા વર્ષનો સંકલ્પ આજ **માવદાન** કવિએં સિદ્ધ કર્યો, મેં પ્રથમ શિરોહીના રાજ્યમાં ખાંણગામના સ્વામીના પીતરાઇભાઇના વંશમાં કવિનવલદાન હતા તેનેં મેં શિહોરીમાં રામઝરૂંખો છે ત્યાં વાત કરી હતી કે તમેં મોટા કવિરાજ છો તો "બ્રહ્મસંહિતા" લખી આપો, પણ તે સત્સંગી નહિં એટલે તેનાથી તે કામ ન થયું પછી મારી ઉમર બહુજ વૃધ્ધ થતાં આંખે દેખાય નહિં નેં કાને પણ ઓછું શંભળાય તેથી રાત્રી દિવસ મને બહુજ ચીંતા થવા લાગી ત્યાં **શ્રી બ્રહ્માનંદસ્વામી** એં મને **દર્શન** દઇ કહ્યું કે "તમે **માવદાનજી કવિ પાસે લખાવો તે પુરી કરશે**" તે સ્વામી આજ્ઞા શીર ચડાવી મેં પણ તેમના પાસે લખવા મનસુબો કર્યો પણ તે ગ્રંથ લખવા છપાવામાં ખરચો ખૂબ લાગે તેનું કેમ કરવું ? કારણ કે મારી પાસે પૈસા હું નથી રાખતો, ભુજનામહંતસ્વામી **અક્ષરજીવનદાસજી** મારા ઉપદેશ ગુરૂ હોવાથી તેને કહેલ કે "તમારે દેહ પર્યંત પૈસો ન રાખવો પણ તમારા હાથથી સત્સંગમાં લાખો રૂપીઆનાં કામ થશે" તેવો આશીર્વાદ સ્વામીએં આપેલ તે સત્ય થયો છે, પણ પૈસો મારી પાસે નથી. તો હવે શું કરવું ? એમ કહી પોતે ઉદાસ થૈ ગયા, તે સયમાં શ્રીજી સ્વામીની પ્રેણાથી બરાબર ત્રીજે દિવસે કવિમાવદાનજીભાઇ અમદાવાદ આવ્યા, ગુરૂએં બધી વાત કહી શંભળાવી તેથી કવિરાજ કહે કે "આપ આશીર્વાદ આપો એટલે મને શ્રીજી મહારાજ અને બ્રહ્માનંદસ્વામી સહાયતા કરીનેં તે ગ્રંથ પુરો લખાવી છપાવી આપે તથા તમારી ઉમર લગભગ એકસો વરસની થઇ છે તેથી બ્રહ્મસંહિતા હું જે લખું તે છપાઇ જતાં તમો પુરી શાંભળ્યા પછી થી ધામમાં જાજો તેવું શ્રીજી સ્વામીનેં સંભારી મને વચન આપો" તેથી ગુરૂ **કેસરભકતે** રાજી થઇ કવિના માથે પોતાના બે હાથ મેલી વાંસો થાબડી અને હૃદયથી આશીર્વાદ આપ્યો કે "તમે તમારૂં કામ ફત્તે કરશો" એમ કહી પોતે લખાવેલું તમામ સાહિત્ય મારી પાસે હતું તે કવિરાજ નેં આપી **નરનારાયણદેવના પ્રસાદીનો હાર પહેરાવ્યો.**

એ બ્રહ્મસંહિતા છપાઇ આવ્યા પછી ગુરૂએં બરાબર બે **વરસ** સુંધી દરરોજ મારી પાસે વંચાવી શાંભળી. શાંભળતાં શાંભળતાં પોતે બહુજ રાજી થતા. અનેં વખતો વખત બોલે કે વાહ **માવદાન** વાહ તે મોટા પુરૂષના આશીર્વાદના દીધેલા મહા કવિ છે. તેના ઉપર બ્રહ્માનંદસ્વામી અને અનંતકોટી મુકતો રાજી થાશે મારો ઘણા વરસનો સંકલ્પ તેણે સિદ્ધ કર્યો છે, હું તેના ઉપર બહુજ રાજી છું, બ્રહ્મસંહિતા લખવામાં તેનો

અદ્ભુત દાખડો છે તેની કદર તો શ્રીજીમહારાજ અને સ્વામી બ્રહ્માનંદજી અક્ષર ધામમાં કરશે નેં આ પૃથ્વી ઉપર હજારો વરસ તેનો ગુરૂભાવ અમર રહેશે, એમ તું માવદાનજીને કાગળ લખી નાખ," એમ મને (મહોબતસંગજીને) વારમવાર કહેતા, પણ હું ગુરૂશ્રીના મંદવાડની અને ધ. ધુ. મહારાજ શ્રીની સેવામાં રહેવાથી કાગળ ન લખી શકયો, તેથી મોડો મોડો પણ આપત્ર ગુરૂવચન યાદ લાવીનેં લખું છું કે તમે ગુરૂનેં ખૂબ ખૂબ રાજી કર્યા છે તેની કદર હું શું કરી શકું ? પણ તમે જે અદ્ભુત કામ કરેલ છે તે બીજા થી નહિં થઇ શકે, આ બ્રહ્મસંહિતા વાંચીનેં જે કોઈ સત શાસ્ત્રના જ્ઞાની હશે નેં સમજુ હશે, તે તો તેમાં કાંઇ ખોટ નહિ કાઢે અને બહુજ રાજી થશે,

ધ. ધુ. આચાર્ય મહારાજશ્રી પણ વખતો વખત બ્રહ્મસંહિતા વાંચી બહુજ રાજી થાય છે, તમેં બહુ ભાગ્યશાળી છો કે સત્સંગની આવી અદ્ભુત સેવા કરી, અમે તમારી કાંઇ પણ કદર કરી શકતા નથી, પણ શ્રીજી મહારાજ અને બ્રહ્માનંદસ્વામિનેં સંભારી આશિર્વાદ આપું છું કે "તમો સુખી રહો અને દિવસે દિવસે સત્સંગમાં વૃદ્ધિને પામો" એજ સવંત ૨૦૨૧ના મહાસુદ વસંત પંચમી (અમદાવાદ)

લી. મહારાજશ્રીના હજુરી પાર્ષદ ભકત મહોબતસંગ ભક્તના
જયશ્રી સ્વામિનારાયણ વાંચજો

શ્રી હરિ સત્ય છે.

પ. ભ. બ્રહ્મક્ષત્રી નારણભાઇ
સાગરભાઇ—લીંબડી

મહા મુકતરાજકવિશ્રી—

માવદાનજીભાઇની સેવામાં—કાલાવડ

વિ. વિ. જે સદ્‌ગુરૂ શ્રી બ્રહ્માનંદ સ્વામીના સંપૂર્ણ મહિમાએ યુકત જીવન ચરિત્ર "બ્રહ્મસંહિતા" લખી આપશ્રીએ શ્રીજી અને બ્રહ્મમુનિનો ખૂબ રાજીપો મેળવ્યો છે.

વિધ્યા વારિધિ જેવા સમર્થ, અનેક વિદ્યાઓના જ્ઞાતા, અને સત્તાવધાન પ્રયોગ કરી, કચ્છ-સૌરાષ્ટ્ર અને સોરઠમાં પોતાની વિદ્યાનો કીર્તિ કળશ ચડાવેલ છતાં પણ શ્રીજીનાં દર્શન થતાં સ્ત્રી ધન, અને વૈભવનો

ત્યાગ કરી પ્રગટ પ્રભુના યશોગાન ગાઇ શ્રીજીની સંપૂર્ણ કૃપા મેળવી, એવા સદ્ગુરૂ શ્રી બ્રહ્માનંદ સ્વામીના છંદો વગેરે કાવ્યો આપે ખૂબ પરીશ્રમ લઇ મેળવી આ ગ્રંથમાં સંગ્રહ કરેલ છે, તે વાંચતા વાંચકને પ્રત્યક્ષ ભાવ ઉત્પન્ન થાય છે. જેથી આ ભક્તિરસથી ભરેલુ પુસ્તક વિદ્વાનથી લખી શકાય જ નહીં પરંતુ જેના હૃદયમાં શ્રીજી અને બ્રહ્મમુની પ્રગટ બીરાજતા હોય તે જ આવાં પરમ ચિંતામણી રૂપ ગ્રંથ લખી શકે.

આ ગ્રંથને હું ચિંતામણી એટલા માટે કહું છું કે શરૂઆતમાં મેં જ્યારે "બ્રહ્મસંહિતા" વાંચવાનું શરૂ કર્યું, તેજ દિવસે રાત્રે મને મહારાજે અને શ્રી બ્રહ્માનંદસ્વામીએ દર્શન આપ્યાં હતાં, અને હજુ પણ જ્યારે જ્યારે આ ગ્રંથ વાંચું છું. ત્યારે હૃદયમાં શ્રીજી મહારાજ અને સ્વામીશ્રીનાં દર્શન થાય છે.

આપની વૃધ્ધા અવસ્થા હોવા છતાં અથાગ પરિશ્રમ લઇને આ ગ્રંથ લખ્યો છે, તે હું આપનાં વખાણ કરૂં? કે ગ્રંથનાં વખાણ કરૂં? કે આપના હૃદયમાં બીરાજેલ શ્રીજી સ્વામીની મહત્તા ગાઉં?

સ્વામીશ્રીના રચેલા કાવ્યમાં "દશ અવતારની સ્તુતિ, ષટ દર્શન, રામાષ્ટક રેણુકી—ચર્ચરી છંદ, માયાપંચક અને ભીમ ભગતનો હડુલો મનન કરવા યોગ્ય છે.

મહાકવિરાજશ્રી લાડુદાનજીના ચાર સંકલ્પો સિદ્ધિ થયા તે વિષે મેં મારી અલ્પ બુધ્ધિ અનુસાર એક છપય છંદ રચેલ છે તે આ નીચે લખું છું કે–

।। છપય છંદ ।।

જોહી હોત ભગવાન, (તો) મમ અંતરકી જાને ।।
કહી જન્મ વૃતાંત, આદસેં અંત પીછાને ।।
શાસ્ત્ર શામુદ્રિક જ્ઞાન, ચિહ્ન ખટદશ હિ ચરનકા ।।
બીન પૂછે દીખાય, એહિ આશય અંતરકા ।।

મુજ નામ લહી બૂલાય કે, ગુલાબ હાર અરપે ગળે ।।
ભાગવત પુર્વ મૂખેં વદે, શામ 'કંબલ' વીંટી ગળે ।।૧।।

મહાકવિ શ્રી લાડુદાનજીના એ ચારે સંકલ્પો શ્રીજીએ સિધ્ધ કર્યા, અને તુરત જ ભાગવતી દિક્ષા ગ્રહણ કરી.

અંતમાં આ ગ્રંથની મહત્તા, અને આપના કાર્યનો હું કયા શબ્દોમાં વખાણ કરૂં ? શ્રીજી મહારાજ આપને સ્વામીશ્રીના અપ્રસિધ્ધ ગ્રંથો પ્રસિધ્ધ કરવા માટે તંદુરસ્તી સાથે લાંબુ આયુષ આપે એવી મારી શ્રીજી મહારાજ ને પ્રાર્થના છે એજ વીનંતી.

લી. બ્રહ્મક્ષત્રી નારાયણના દંડવત સહિત
જયશ્રી સ્વામિનારાયણ વાંચજો.

શ્રી દેવરાસણના રહીશ ગઢવી કચરદાનજી રત્નુંએ રચેલ દોહો,

માવદાનકીનો મહા, જ્ઞાતિ પર ઉપકાર ॥
કીન અમર કેશર ભકત, ચરિત્ર બ્રહ્મચિતાર ॥૧॥

લી. કચરદાનના જય સ્વામિનારાયણ

"શ્રીજી"

(કવિ માવદાનજીનો વિનંતી પત્ર)

સુજ્ઞ મહાશય,

જયશ્રી સ્વામિનારાયણ સાથે નમ્ર વિ. જે આ પ્રશંસા પત્ર સંગ્રહમાં જે કંઈ મારા માટે સર્વ અ-મુકતોએ ભલી લાગણી બતાવી છે. તેનો હું આભારી છું, હું કોઇ ડીગ્રીધારી કવિ પંડિત નથી એથી મારી લખાણ શૈલીમાં અનેક ત્રુટીઓ છે, પરંતુ તે તરફ તેઓએ નહિં જોતાં મારા તરફ લાગણી પ્રધાન હૃદયથી પ્રેરાઇ "શ્રી બ્રહ્મસંહિતા" વિષે પોત પોતાના મતે દર્શાવી મને નિમીત માત્ર બનાવ્યો છે.

ખરૂં કહું તો આ યશનો બધો ફાળો સદ્ગુરૂ શ્રી શાસ્ત્રીજી ગોપાલ-ચરણદાસજી ચરાડવા મહંતશ્રીના ફાળે જાય છે. કારણ કે તેમણે મને "શ્રી બ્રહ્મસંહિતા" છપાવવામાં ત્રણ હજાર રૂપીઆનું દાન અપાવી–આ ગ્રંથને અજવાળામાં મેલાવ્યો. અને તેથી સદ્ગુરૂશ્રી બ્રહ્માનંદસ્વામીશ્રીના જીવન વૃતાંત રૂપી ચંદ્રીકાના સત્તાવીશ કીરણ પત્રો–સત્તાવીશ નક્ષત્રમાળા જેવા આજે તે ગ્રંથની કિર્તી પ્રકાશી રહ્યા છે. સદરહુ ગ્રંથની ઓછામાં ઓછી એક હજાર પ્રતો તે વખતે છપાવવાની મારી ઇચ્છા હતી પરંતુ વધુ મદદ નહિ મળતાં માત્ર પાંચસો પ્રતો છપાઇ અને તે પાંચ માસમાં જ ખલાસ થઇ ગઇ.

શ્રી બ્રહ્મસંહિતા પ્રસિદ્ધ થયા પછી દેશ દેશાંત્તરોમાંથી મારા ઉપર અનેક પત્રો વી. પી.થી મોકલવાના આવ્યા હતા. તેમાં એક પત્ર સાથે રૂા. ૧૫) પંદરની એક પ્રત મોકલાવવાનું મનીઓર્ડર (જેતપુરથી કોઇ જ્ઞાતિના વહીવંચા બારોટે-તેમાંના છંદો કાવ્યો વાંચી વધુ કીંમત હજી મોકલાવવાનું મને લખી મનીઓર્ડર મોકલેલું હતું–મારે દિલગીરી સાથે તેને ના લખી મનીઓર્ડર પાછું મોકલવું પડયું હતું.

છેલ્લે છેલ્લે આ પ્રશંસા પત્રસંગ્રહની પ્રેસ કોપી લખાતી હતી ત્યારે પણ ગઢપુરથી શાસ્ત્રી શ્રી નારાયણ ચરણદાસજી સ્વામીનો પત્ર તા. ૪-૧૦-૬૪નો લખેલો–બે પ્રતો–વી. પી.થી તુરત મોકલાવવાનો મને મળ્યો, તે આમાં પત્રાંક–૮ માં છાપેલ છે તે વાંચવાથી આપ સહુને ખાત્રી થશે કે હજી તે ગ્રંથ વસાવવા માટે સંતો ગૃહસ્થ સત્સંગીઓ અને કાવ્ય સાહિત્ય રસિકો સહુ કોઈ તલસી રહ્યા છે.

ગોરખપુરથી પ્રસિદ્ધ થયેલ "શ્રીમદ્ ભગવવત ગીતા" (મુળ શ્લોક ભાષાંતર સાથેની) મને એક સ્નેહીએ ભેટ મોકલેલ મેં તે વાંચી તો તે ગ્રંથની કીંમત માત્ર–૧૬ નયા પૈસા હતી. તે વાંચી હું તાજુબ થઇ અને અંતરમાં શ્રીજી સ્વામીને સંભારી સંકલ્પ કર્યો કે "હે! મહારાજ–આપશ્રીના વચનામૃત (ગ. મ. પ્ર.–૫૮)ની આજ્ઞા મુજબ "સંપ્રદાયની પુષ્ટી સંપ્રદાયના ગ્રંથો દ્વારા થાય છે." અનેસદ્ગુરૂ શ્રી મુકતાનંદસ્વામીને દેહ પર્યંત સત્સંગનું સાહિત્ય રચવા આજ્ઞા કરી છે તો મેં લખેલો–સંપ્રદાયના સ્થંભરૂપ સદ્ગુરૂશ્રી બ્રહ્માનંદસ્વામીના જીવન ચરિત્રનો ગ્રંથ સંપ્રદાયની પુષ્ટિ માટે જલ્દી છપાઇ સસ્તી કીંમતે પ્રસિદ્ધ થાય તો ઠીક,

એ સંકલ્પ દ્વારા શ્રીજી કૃપાથી સદગુરૂ શ્રી બ્રહ્માનંદસ્વામી શ્રીએ પોતાની શિષ્ય પરંપરાના શાસ્ત્રીશ્રી ગોપાલચરણદાસજી ચરાડવા મહંત સ્વામીના દ્વારાએ એ કાર્ય કરાવ્યું વાંચો બ્રહ્મસંહિતા પાને ૬૬૮મે કાવ્ય.

[હરિગીત છંદ]

"એ પ્રસિદ્ધ કરવામાં પછી તો વરસ દસ વિતી ગયાં ॥
"અફસોસ દિલમાંહી થતો કે, આદર્યા અધવચ્ચ રહ્યાં ॥
(ત્યાં) સદગુરૂ બ્રહ્માનંદજી ઐશ્વર્ય આપ વિકાશીયું ॥
"ચરાડવે જઇ-ચાંપ દાબી બ્રહ્મ તેજ પ્રકાશીયું ॥૧॥

એ ગ્રંથની પડતર કીંમત રૂા. ૮-૭૫ નયાની હોવા છતાં મને રૂા. ત્રણ હજારની સહાય મળવાથી મેં વિના સ્વાર્થે સત્સંગ હિતાર્થે માત્ર છ રૂપીએ તેનું વેચાણ કર્યું નેં લોનના કરજમાંથી મુકત થયો આજે મારી પાસે હવે એ કોપી ફરી આવૃતી માટે રહી છે. પત્રો ઉપર પત્રો માગણીના આવે છે જેથી સાહિત્યપ્રેમી-સત્સંગી સજ્જનો દ્વારા આ ગ્રંથની ફરી આવૃતી જલ્દી પ્રસિદ્ધ થવાની તજવીજ ચાલુ છે. તો સહુ સત્સંગ સમાજ અગાઉથી ગ્રાહક થવાનાં નામો (જાહેર ખબરમાં લખેલ શીરનામે) નોંધાવી બનતી સહાય કરી આભારી કરશો એજ, નમ્ર વીનંતી છે.

કાલાવડ
સં-૨૦૨૧ આશુ સુદી-૧૨
શ્રી ગોપીનાથજી મહારાજ
નો પાટોત્સવ

લી. સત્સંગ સેવક
રાજકવિ માવદાનજી ભી. રત્નુના
દંડવત સહ જયશ્રીસ્વામિનારાયણ
વાંચશો

સમાપ્ત :

પ્રત	ગ્રાહકનું નામ	ગામ
૧	પ. ભ. શ્રી સારાભાઈ જેસીંગભાઇ ચોકસી	અમદાવાદ
૧	,, શશિકાન્ત ત્રંબકલાલ વડોદરીઆ	ભાવનગર
૧	,, ધીરૂભાઈ ભગવાનભાઇ ટીંબડીઆ	અમરેલી
૧	,, ઉમેદભાઇ ગોવિંદભાઇ	ધરમજ
૧	,, ચુનીભાઈ પરશોતમદાસ પટેલ	,,
૧	,, પરશોતમદાસ ધોરીભાઇ પટેલ	,,
૧	,, ગોરધનભાઇ કાશીભાઈ પટેલ	,,
૧	,, ચીમનભાઇ નાથાભાઇ પટેલ	,,
૧	,, આશાભાઈ સોમાભાઇ પટેલ	,,
૧	,, ઇશ્વરભાઈ મગનભાઇ પટેલ	,,
૧	,, છોટાભાઇ રેવનદાસ પટેલ	,,
૧	અ. સૌ. કાન્તાબેન હીમતલાલભાઇ પટેલ	,,
૧	શાસ્ત્રી શ્રી ધર્મવલ્લભદાસજી	જુનાગઢ
૧	સ્વામી પુરૂષોત્તમવલ્લભદાસજી	,,
૧	પ. ભ. શ્રી શાન્તિલાલભાઇ ત્રીવેદી	મોટા આંકડીઆ
૨૫	કોઠારી શ્રી નારણવલ્લભદાસ સ્વામી	જેતપુર
૧	પ. ભ. શ્રી તુલસીદાસ રણછોડદાસ	મુંબઇ
૨	સ્વામી શ્રી ચૈતન્યદાસજી	લોજ
૨	બ્રહ્મચારી શ્રી યજ્ઞપુરૂષાનંદજી	જેતલપુર
૧	પ. ભ. શ્રી લક્ષમણ ભાણજી સહજાનંદી	મોટી કુંકાવાવ
૧	,, પ્રભુદાસ માવજીભાઇ	કલ્યાણપુરા
૧૦	સ. શા. કેશવચરણદાસજી સાંહિત્ય આચાર્ય	અમદાયાદ
૫	સ. સાહિત્ય શાસ્ત્રી હરિશ્ચંદ્રપ્રકાશદાસજી	અમદાવાદ
૫	સાહિત્ય વેદાંત શાસ્ત્રી નારાયણદાસજી	અમદાવાદ
૧	શ્રી ભગવતપ્રસાદદાસજી વૈદ્યશાસ્ત્રી	અમદાવાદ
૨	પ. ભ. શ્રી વાઘેલા ગોવિંદસંગ કાનજીભાઇ	ગોધાવી
૧	,, હરિલાલભાઇ સંઘવી	અમદાવાદ (સરસપુર)
૧	,, નરભેરામ હરચંદદાસ મીસ્ત્રી	,,
૧	,, હરજીવનદાસજી સ્વામી હ. છગનભાઇ પટેલ	,,
૧	,, અમીચંદભાઇ જેઠાભાઈ ગાંધી	મોંબાસા
	હા. પાનાચંદભાઇ ઉનાવાળા	(આફ્રીકા)
૧	,, પટેલ રવજી ભગવાન	શાખપુર

॥ શ્રીજી ॥

શ્રી બ્રહ્મસંહિતાના અગાઉથી ગ્રાહકો થયા તેની નામાવલી

પ્રત	ગ્રાહકનું નામ	ગામ
૨૫૦	શ્રી મહંત સ્વામી શા. ધર્મજીવનદાસજી	ભુજ
	તથા પ. ભ. કો. શ્રી હરિરામ વાઘજીભાઇ	(કચ્છ)
૨૫	સદગુરૂ પુરાણી શ્રી હરિપ્રિયદાસજી	ગઢડા
૨૫	,, શાસ્ત્રી શ્રી નારાયણચરણદાસજી	ગઢડા
૫૧	,, શ્રી ચતુર્ભુજ ચરણદાસ સ્વામી	ખાંભુ
૨૫	૫ ભ. શ્રી મનજી ગોવામલ ચૌહાણ	ઝરીઆ
૫૦	૫. ભ. શ્રી ચંદુલાલ પ્રભાશંકર દવે	મુંબઈ
૫	૫. ભ. શ્રી મણીલાલભાઈ ભાલજી સાહેબ	અમદાવાદ
૧	,, અમૃતલાલ જાદવજીભાઇ	મુંબઈ
૨	,, નારણભાઇ જી. ઠક્કર	અમદાવાદ (સરસપુર)
૧	,, અમૃતલાલ ગોવિંદજી	રાજકોટ
૧	,, પટેલ મોહનલાલ અકબરી	ખાજડીઆ
૧	,, મુળજીભાઇ ચુનીલાલ ગાંધી	અમદાવાદ
૧	,, કોઠારી સ્વામિનારાયણ મંદિર	માંગરોલ
૧	શાસ્ત્રી શ્રી હરિપ્રિયપ્રદાસજી સ્વામી	જુનાગઢ
૧	ગવૈયા ચૈતન્ય સ્વરૂપદાસજી	જુનાગઢ
૧	૫. ભ. શ્રી ડો. અર્જુનલાલ ગગાભાઇ	માંગરોલ
૧	,, હરખજીભાઈ વાલજીભાઇ પટેલ	,,
૧	,, જીવાભાઇ જેરામભાઈ	,,
૧	,, ઉકાભાઇ વેલજીભાઇ	,,
૧	,, પુરૂષોત્તમભાઇ વેલજીભાઇ	,,
૨	,, રામસિંહજી વિશ્વસિંહજી ગોહીલ	લાકડીઆ
૧	,, રાણીંગભાઈ પુંજાભાઇ હાટી	કાળેજ
૧	,, પુંજાભાઇ લખમણભાઇ હાટી	,,
૧	,, ટહેમસ્પ આર. વાડીઆ	સુરત
૫	,, પાર્ષદ મહોબતસંગ ગુરૂ કેસર ભગત	અમદાવાદ
૧	,, નારણજી પીતાંમરભાઇ	મોટા આંકડીઆ
૧	,, સોની રમણભાઇ મુળજીભાઇ	સાણંદ
૧	,, પટેલ હીમતભાઇ મોતીભાઇ	ધરમજ

પ્રત	ગ્રાહકનું નામ	ગામ
૧	પ. ભ. શ્રી હીરાલાલભાઈ ડી. શેલત શિક્ષણાધિકારી	સુરેન્દ્રનગર
૧	,, ઠા. પોપટલાલ નારણદાસ	તારાપુર
૨૦	સદ્ગુરુ સ્વામી શ્રી અક્ષરપુરુષદાસજી	મુળી
૫	સ્વામી શાન્તિપ્રસાદદાસજી	મુળી
૧	શ્રી ગવૈયા સ્વામી શ્રી કૃષ્ણ ચરણદાસજી	મુળી
૧	સ્વામી શ્રી કૃષ્ણજીવન દાસજી	,,
૧	પ. ભ. શ્રી રાણા હાલુભા માનસંગજી	તાવી
૧	પાર્ષદ મોહન ભગત	મુળી
૧	કુ. શ્રી માધવસિંહજી તખતસિંહજી જાડેજા	સમઢીઆળા
૧	પ. ભ. શ્રી નારણભાઈ જીવાભાઈ ખેર	બળોલ
૧૧	,, બ્રહ્મક્ષત્રી નારણભાઈ સાગરભાઈ	લીંબડી
૧	,, નરશી માવજી પટેલ	ધાર
૧	,, ગોવિંદ કાળાભાઈ	,,
૧	,, બાલુભાઈ દેવશીભાઈ	,,
૧	,, જાગા જેરામ	,,
૧	,, નનુ શંભુ	,,
૧	,, દયાળ માવજી	,,
૧	,, ગોબરભાઈ પરસોતમભાઈ	,,
૧	,, મોહનભાઈ રણછોડભાઈ	,,
૧	,, વશરામભાઈ છગનભાઈ	,,
૧	,, કોઠારી સ્વામિનારાયણ મંદિર	,,
૧	,, સોમાભાઈ કોદારભાઈ	સુરત
૧	અ. સૌ. કીકીબેન ચંદુભાઈ દેસાઈ	,,
૧	પ. ભ. શ્રી ડો. પ્રિયકાન્ત નાગરદાસ આદેશરા	વડોદરા
૧	,, કાન્તિલાલ માણેકલાલ શાહ (ડાસરા વાળા)	,,
૧	,, ચૌહાણ ભાવસંગભાઈ હિન્દુભાઈ	ભોળાદ
૧	,, બારડ કશળસંગ ગટોરભાઈ	મીતલી
૨	સ્વામી શ્રી નિરન્નમુક્તદાસજી	દ્વારીકા
૨	સ. પુરાણી શ્રી કૃષ્ણસેવાદાસજી	ગઢડા
૧	પ. ભ. શ્રી મનુભાઈ ગટોરભાઈ બારડ	મીતલી
૧	,, બાશ્રી સુંદરબા	મુંબઈ
૧	,, ચાવડા નરસિંહભાઈ મગનભાઈ	ફરમસદ

પ્રત	ગ્રાહકનું નામ	ગામ
૧	પ. ભ. સ્વામીશ્રી રાધામનોહરદાસજી	મૂળી
૧	,, સોની પુરુષોત્તમ જટુલાલ	વાંકાનેર
૧	,, સોની કાળીદાસ માવજી	,,
૧	,, શ્રી વાલીબા ડોશીનું મંદિર	વાંકાનેર
૧	,, ઝવેરી જગનલાલ પોપટભાઇ	,,
૧	,, વીઠલભાઇ પોપટભાઈ	,,
૧	,, ઉમેયાબેન ત્રીભોવન ભટ્ટ	,,
૧	,, લલીતાબેન ઇશ્વરલાલ ગૌરીશંકર આચાર્ય	,,
૧	,, બાબુભાઇ કેશવલાલ	,,
૧	,, રૂક્મણીબેન ગૌરીશંકર	,,
૧	,, પ્રભાબેન ત્રીભુવનભાઇ	,,
૧	,, સોમાભાઇ ભગત (સ્વામી મંદિર)	કારવણ
૨	,, ચંદ્રકાન્ત મોહનલાલ પાઠક	અમદાવાદ (શાહપુર)
૧	,, દયાળભાઈ જેઠાભાઇ પટેલ	અમદાવાદ (સરસપુર)
૧	,, વલ્લભભાઇ વી. પટેલ	,, ,,
૧	,, દયાળભાઇ જેઠાભાઇ પટેલ	,, ,,
૧	,, શ્રી નિત્યમુક્ત સ્વામી હા. સાગરદાન	પાટડી
૧	,, બળવંતસિંહજી. એન. ઝાલા	અમદાવાદ (સરસપુર)
૧	,, શવદાન છગનભાઇ ગઢવી	મોરબી
૧	પુંરાણી શ્રી પ્રેમપ્રકાશદાસજી સ્વામી	ગુરૂકુળ રાજકોટ
૧	,, ભગવતજીવનદાસજી સ્વામી	,,
૧	,, ભક્તિ પ્રકાશદાસજી સ્વામી	,,
૧	પ. ભ. શ્રી. માસ્તર ડાકરશીભાઈ નરશીભાઇ ઢાંકેચા	,,
૧	,, કનુભાઇ ભગવાનજી સોલંકી	,,
૧	,, દેવજીભાઈ ઝવેરભાઈ કલા	,,
૧	,, વિદ્યાર્થી, જગદીશચંદ્ર કરશનભાઇ	,,
૧	,, ગંગદાસ રાઘવભાઈ	,,
૧	,, બાવચંદભાઇ રૂડાભાઇ	,,
૧	,, ગોરધનદાસ રામજીભાઈ	,,
૧	,, લક્ષ્મણભાઈ શીવલાલભાઈ	,,
૧	,, છગનભાઇ નાનજીભાઇ	,,
૧	,, નરભેરામ ડાહ્યાભાઇ	,,

પ્રત		ગ્રાહકનું નામ	ગામ
૧	પ. ભ.	શ્રી ખીમજીભાઇ પ્રેમજીભાઇ	ગુરૂકુળ રાજકોટ
૧	,,	રમણીકલાલ પ્રેમજીભાઇ	,,
૧	,,	નાનજીભાઈ નારણભાઈ	,,
૧	,,	વાલજીભાઇ શવજીભાઇ	,,
૧	,,	ઈશ્વરભાઇ લલુભાઇ	,,
૧	,,	મોદીલાલ નાથાભાઇ	,,
૧	,,	બળદેવભાઇ વાલજીભાઇ	,,
૨	પ. ભ.	શ્રી. મોહનભાઇ ઝવેરભાઈ ભડલીવાળા	મુંબઇ
૭	,,	પાનાચંદ અમીચંદ ગાંધી	ઝરીઆ
૨	,,	ઉજમશીભાઇ ઇશ્વરલાલ ગાંધી	,,
૧	,,	ડુંગરશીભાઇ સુંદરજી ઠકકર	,,
૧	,,	જમનાદાસભાઇ વીરચંદ પારેખ	,,
૧	,,	રતીલાલભાઇ વીરચંદ પારેખ	,,
૧	,,	કાન્તિલાલ મનસુખલાલ પટેલ	,,
૧	,,	ચંપકલાલ કેશવલાલ પારેખ	,,
૧	,,	મંગળજી છગનલાલ ઠકકર	,,
૧	,,	માધવજી હરિલાલ ઠકકર	,,
૧	,,	લલિતભાઇ મોહનલાલ ગાંધી	,,
૧	,,	કાન્તિલાલભાઈ મણીશંકર ભટ	,,
૧	,,	હરિલાલભાઇ ભવાનજી જોશી	,,
૧	,,	હરિરામભાઇ આણંદજી રાઠોડ	,,
૧	,,	મહીપતરામ ભાઇશંકર શુકલ	,,
૪	,,	હરસુખરાય પ્રાણજીવન પારેખ	,,
૧	,,	રામજી હરજી વરસાણી	,,
૧	,,	પ્રેમજી રામજી પીન્ડોરીઆ	,,
૧	,,	દેવજી રામજી વરસાણી	,,
૨૫	,,	ચંદ્રકાન્તભાઇ ચંપકલાલભાઇ ગોસળીઆ	મુંબઇ
૫	,,	કાનજીભાઈ દેવકરણભાઇ	,,
૧	,,	ધારસીભાઇ કાળીદાસભાઇ	,,
૧	,,	રમણલાલભાઈ છોટાલાલભાઇ ગાંધી	,,
૧	,,	ગીરજાશંકર નરોતમભાઈ	,,
૧	,,	નારણદાસભાઇ જીવનલાલ	,,

પ્રત	ગ્રાહકનું નામ	ગામ
૧	પ. ભ. શ્રી જેઠાભાઇ નરશીભાઇ પટેલ	મુંબઇ
૧	,, તારાચંદભાઈ કાળીદાસભાઇ	,,
૧	,, ચંપકલાલ રાયચંદભાઇ	,,
૧	,, બાબુભાઈ કાનજીભાઇ	,,
૧	,, હરગોવનદાસ હરિચંદભાઈ	,,
૨	,, હરિપ્રસાદભાઈ લાલજીભાઇ	,,
૨	,, બળવંતરાય ઇશ્વરલાલભાઇ	,,
૧	,, રામજી વિશરામ	,,
૨	,, શિરિષભાઇ વ્યાસ	,,
૧	,, ત્રીકમલાલ વીરજીભાઈ	,,
૧	,, જેઠાભાઇ સોમજી	,,
૧	,, ભીમજીભાઇ શીવજીભાઇ	,,
૧	,, બાબરભાઈ શંકરભાઇ પટેલ	,,
૧	,, પ્રભુદાસ ડી. પટેલ	,,
૧	,, માધવજી ધનજીભાઇ	,,
૧	,, વાલજી વિશ્રામ	,,
૧	,, મણીશંકર આણંદજી ઓઝા	,,
૧	,, બાવાલાલભાઇ તળાટી	કાલાવડ
૧	,, શાન્તિલાલ ચંદુલાલ શાહ	વડોદરા
૧	,, પંડ્યા કેશવલાલ જગજીવન	અમદાવાદ
૧	,, ટપુભાઈ નારણભાઈ વસાણી	રાજકોટ
૧	,, ગઢવી ખેતસી દેવયા	પરોડીઆ
૫૦૦	,, ગોરધનભાઇ હરમાનભાઈ કોન્ટ્રાકટર	આણંદ
૩૫	,, સ. કોઠારી ભુદરચરણદાસજી સ્વામી	મુળી
૩૫	,, પુરાણી દેવનંદનદાસજી સ્વામી	,,
૨૫	,, પુરાણી માધવચરણદાસજી સ્વામી	,,
૨૫	,, પુજારી હરિપ્રિયદાસજી સ્વામી	,,
૧૫	,, રામચરણદાસજી સ્વામી	,,
૧૦	,, સ્વામી પ્રેમજીવનદાસજી	,,
૧૦	,, સ્વામી સંતવલ્લભદાસજી	,,
૨૦	,, સ્વામી પ્રેમપ્રકાશદાસજી	જુનાગઢ
૧૦	,, સ્વામી શ્રીનિવાસદાસજી	મુળી

પ્રત	ગ્રાહકનું નામ	ગામ
૧૦	પ. ભ. શ્રી સ્વામી ગોવિંદપ્રસાદદાસજી	મૂળી
૫	ભંડારી રાધાકૃષ્ણદાસજી	,,
૨૧	પાર્ષદ જેઠા ભકત	,,
૫	,, અર્જુન ભકત	,,
૫	,, ડાયા ભકત	,,
૫	,, કાનજી ભકત	,,
૫	,, દેવજી ભકત	,,
૨૫	પ. ભ. શ્રી. શીવલાલભાઈ પીતાંબરભાઇ	ચરાડવા
૨૫	પ ભ. સોની મહાસુખભાઇ મગનભાઇ	,,
૨૫	,, ઠા. ઓઘવજીભાઇ ભગવાનજીભાઇ	,
૪	,, કુંભાર દેવજી કુબેર	,,
૫	,, પટેલ પોપટભાઈ ઓઘડભાઇ	ખારવા
૫	,, વડોદરીયા મનસુખલાલ જગજીવનભાઈ	પાળીયાદ
૫	,, કોઠારી ભુદરભાઇ કેશવજીભાઇ	જેતપર (ગોરબી)
૫	કોળી મોહન ઓઘડ તથા ગોવિંદ ઓઘડ	પાંડાતીરથ
૨૫	પ. ભ. શ્રી પટેલ મોહન પમા	જુનાદેવળીઆ
૨૫	,, પટેલ પરબુ વાલા	,
૨૫	,, સોની હરિલાલ ગોરધન	,,
૫	,, પટેલ અમરસી પમા	,,
૨૫	,, સોની નરશીભાઇ માવજીભાઈ	ત્રાંગધ્રા
૨૫	,, દોશી હીંમતલાલભાઇ દલસુખભાઇ	માચ્છ
૧૫	,, ઠકર પ્રભુદાસભાઈ ગોરધનદાસભાઇ	ચરાડવા
૧૦	,, પટેલ ચંદુલાલભાઈ ફુલચંદભાઈ	વીરમગામ
૫	,, દલ ગણેશ નાનજી	ચરાડવા
૧	,, મુળજીભાઈ રામચંદ્ર ભટ	ઉમરેઠ
૧	,, સ. શાસ્ત્રી નીલકંઠદાસજી સુરતવાળા	વડતાલ
૧	,, બીહારીલાલ અંબાલાલ બારોટ	ખંભાત
૧	,, નરભેરામ નારણજી મહેતા	પોરબંદર
૧	,, સોની નારણદાસભાઈ પ્રેમજીભાઈ	રાજકોટ

૧૭૩૩

— પુરવણી વૃતાંત —
શ્રીહરિલીલા કલ્પતરૂ ગ્રંથમાંથી

(૧) જામનગરની સભામાં સદ્‌ગુરૂ શ્રી બ્રહ્માનંદસ્વામીએ પાશુપત મતના વિદ્વાન બ્રાહ્મણો સાથે શ્રીહરિની આજ્ઞાથી સંવાદ કરી જીતીને તેનો પરાભવ કર્યો. (સ્કંધ ૩ અ ૩૪ પાને ૧૭૮)

(૨) આદરજમાં ચાર સદ્‌ગુરૂઓ (મુકતમુનિ, બ્રહ્મમુનિ, નિત્યાનંદમુનિ અને ચૈતન્યાનંદમુનિ) સ્થાપીને શ્રીજી મહારાજે તે સદ્‌ગુરૂઓનું પુજન કરી આજ્ઞા કરી કે "હે સર્વ સંતો તમે જેવી રીતે મને પુજો છો તેવીજ રીતે તમારે સર્વેએ આ ચારે સદ્‌ગુરૂઓને પુજવા" પછી બ્રહ્માનંદસ્વામી બોલ્યા કે "હે શ્રીહરે! આપ પુરૂષોત્તમ નારાયણ સર્વ ગુણના સમુદ્ર છો, અમો સર્વ સંતો આપના દાસ છીએ તમો સ્વતંત્ર છો. સર્વનું કલ્યાણ કરવા સમર્થ છો, અને મુનિઓને ધ્યાન કરવા યોગ્ય છો. તેવા સાક્ષાત ભગવાન હોવા છતાં સતપુરૂષોનું પુજન કરો છો તેથી મને શંશય થાય છે."

બ્રહ્માનંદ મુનિનાં આવાં વચન સાંભળી શ્રીહરિ બોલ્યા કે "હે મુનિવર્ય બુદ્ધિમાન તમોએ સત્ય વાકય કહ્યું છે, હેમુનિ! સંતો કયારેય ધ્યાન કરવા યોગ્ય નથી. પરંતુ આદર પુર્વક માનવા પુજવા યોગ્ય છે, કારણ કે એકાંતિક સંતોમાં હું નિવાસ કરીને રહું છું. પ્રથુભગવાન પોતે સનકાદી મુનિઓને પુજતા હતા. રામચંદ્રજી વસિષ્ટને પુજતા હતા, શ્રીકૃષ્ણ નારદજીને પુજતા. તેમજ મારે વિષે આસકિતવાળા સંતોનું મે પુજન કર્યું છે." એમ કહીને પછી સર્વ આશ્રિત જનો પાસે એ ચારે સદ્‌ગુરૂઓનું પુજાન કરાવ્યું હતું.

(સ્કંધ ૪ અ ૪૩)

[૩] શ્રીજીએ ગઢપુરમાં રાધાવાવે શ્રી મુક્તાનંદસ્વામી, શ્રી બ્રહ્માનંદસ્વામી તથા દેવાનંદસ્વામી તથા પ્રેમાનંદસ્વામીનું ગાવણું [સંગીત] સાંભળતાં સાંભળતાં આસનેથી ખસતા ખસતા તેમના સમીપે બેસી સાથે ગાવા લાગ્યા ને ખૂબ રાજી થૈને પ્રસાદીના વસ્ત્રો તથા ફુલના હાર આપ્યા. (સ્કંધ ૫ અ. ૫)

[૪] શ્રીજી મહારાજ બ્રહ્માનંદસ્વામી આદી સંતો સાથે કાલાવડ પધાર્યા અને ત્યાંથી મોડા, અલૈયા, શેખપાટ અને ભાદ્રા તરફ વિચરણ કર્યું. (સ્કંધ ૩ અ ૩૦)

જીવન સંભારણું

આયુષ્ય ત્રુટી અને સંધાણી

॥ દોહો ॥

જનમ્યા જોગી વચનથી. લખ્યા વિધાતા લેખ ॥
(એમ) જીવ્યા જોગી વચનથી, મારી–કર્મરેખ પર મેખ ॥

(૧)

ઉત્તમકુળ ચારણ અતિ, પ્રભુ ભકિતમય તાત ॥
પૂર્વ જન્મના પુન્યથી, મળે દેવિ તુલ્ય માત ॥

(૨)

ઉપરના દુહા મુજબ મારો જન્મ ઉત્તમ શાખાના માડૂ ચારણ રત્નું કુળમાં ભકતરાજ કવિશ્રી ભીમજીભાઇને ઘરે સાક્ષાત દેવિ તુલ્ય માતુશ્રી કુઇબાના ઉદરે ગામ કાલાવડ મધ્યે વિ. સં. ૧૯૪૮ના ભાદરવા સુદ ૨ બીજના રોજ થયો, તે સમયે જોષી જટાશંકર પુરૂષોત્તમ દવેએ જન્માક્ષરો લઇ જન્મોતરી લખી તેમાં આયુષ્ય મર્યાદા વર્ષ ૫૭–૬ માસ અને પાંચ દિવસની ભાખી કે "વિ. સં. ૨૦૦૬ ફાગણ શુદ ૫ બુધવારે 'વૃણ' પીડાથી દેહ પડશે, તે જન્મોત્રી મારા પાસે મોજુદ છે. બરાબર સં. ૨૦૦૬ ના મહા માસમાં મારા ડાબા હાથે 'વા'ની બીમારી થઇ ઉપચારો કરતાં જોઇએ તેવો આરામ થયો નહિ આખો હાથ સોજી ગયો હાથની કળાઈ પ્રોંચા ઉપર એટલો બધો સોજો થયો કે હમણાં ચામડી ફાટશે તેવું જોનારને લાગે અને તેમાં ઉપસેલા ફોડલા ફોડલીઓ દેખાતાં. ઉપરની હકીકત શ્રીજી ના ગાદી સ્થાને જેતપુર લખી પરમ પુજ્ય સદ્ગુરૂ શ્રી કોઠારી શ્રી હરિકૃષ્ણદાસજીસ્વામીનો આશીર્વાદ માગ્યો ત્યાંથી વળતી ટપાલે જવાબ મળ્યો કે× "ભગવાન સ્વામિનારાયણનું કર્યું થાય છે. હિંમત રાખજો. ભજન કરજો અને શ્રી ભકતચિંતામણીનો પાઠ કરજો. શ્રીજી તમોને વીસ વર્ષ સુધી પૃથ્વી ઉપર રાખશે. તમારો જન્મ સુદી બીજનો છે તો તમારો દેહ આ પૃથ્વી ઉપર રહે ત્યાં સુધી દરેક માસની અજવાળી બીજે જેતપુર મંદિરમાં એક મહાપૂજા કરાવજો, શ્રીજી સારૂં કરશે" ઉપરનો આશીર્વાદ મળ્યો કે તુરતજ હાથે આરામ થવા લાગ્યો અને ફાગણ શુદિ ૫ બુધવારની ઘાતની તીથી જેમ આવી તેમ ગઇ. સંપૂર્ણ આરામ થયે જેતપૂર જઇ દર્શન કરી દરેક માસની અજવાળી બીજે એક મહાપુજા કરવા માટે રૂા. ૫૦૧ પાંચસો એક મંદિરમાં રોકડા આપી ઉપરની તમામ વિગતનો લેખ કોતરાવ્યો. તેથી કોઠારી સ્વામિ બહુજ રાજી થયા અને ત્યાર પછી આ બ્રહ્મસંહિતા લખવાનો પ્રારંભ કર્યો, તે લખાણી છપાણી અને બીજી આવૃતિ પણ આજ પ્રસિદ્ધ થઇ એ શ્રીજીપ્રતાપે સંતનાં વચનો સિદ્ધ થયાં.

× એ સ્વામીશ્રીના હસ્તાક્ષરનો પત્ર મેં સાચવી રાખ્યો છે.

॥ શ્રીજી પ્રતાપ કાવ્યાષ્ટક ઝુલણા છંદ ॥

અખિલ સંસારમાં જીવ કે અવતરે, પૂર્વનાં કર્મ સુખ દુઃખ પાવે,
કોટી ઉપાય જો કરે કો માનવી, કર્મના લેખ મિથ્યા ન થાવે.
પુરાતન કાળથી એમ સહુ ભાંખતા, કર્મ પુરૂષાર્થના કરી કજીઆ,
કાળનેં કર્મ તે નડે નહિં કોઈદી, (જેણે) ભાવથી શ્રી હરિ સદાભજીઆ.

(૧)

કઠણ હોય ગ્રહ દશા કાળ પણ કઠણ હોય, કઠણ હોય કર્મના લેખ અવળા,
શ્રીજીના પ્રતાપે સંતના વચનથી, સત્ય કવિ માવ કહે થાય સવળા.
અન્ય ગાથા તજી મુજ તણી ઉચ્ચરૂં ત્રુટી આયુષથી કો ઉગારે !
(પણ) શ્રીજીના પ્રતાપેં સંતનાં વચનતો, કર્મની રેખ પર મેખ મારે.

(૨)

જન્મ મહાપુરૂષના વચનથી જગતમાં, કર્યો વ્હેવાર પણ સંત વચને,
અઠાવન વર્ષના મધ્યમાં આવતાં, ત્રુટી આયુષ્ય જ્યોતિષ વચને.
ઘાત ફાગણ સુદી પંચમી ઘટ તણી, લખી જન્મોતરી લેખનારે,
શ્રીજીના પ્રતાપે સંતનાં વચનતો, કર્મની રેખ પર મેખ મારે.

(૩)

વામ ભુજા મહીં વ્યાધિ થઇ 'વા'તણી, દિવસ દશ ભોગવ્યા કષ્ટકારી,
સંતના વચનનું બળ બહુ દિલવિષે, શ્રીજી સર્વોપરી દીલધારી.
ષડક્ષર (x) મંત્રનો જાપ તો જીગરથી, "ભક્તચિંતામણી" પાઠ ભારે,
શ્રીજીના પ્રતાપે સંતનાં વચનતો, કર્મની રેખ પર મેખ મારે.

(૪)

સ્થાન સર્વોપરી શ્રીજીની ગાદીનું, તિર્થ ભદ્રાવતી નેં કીનારે,
જેતપુર મંદિરે મહાપૂજાતણા, અલૌકિક મંત્ર સંતો ઉચ્ચારે.
કવિ પૂકાર ગુરૂદ્વાર જાણી કર્યો, ગ્રાહ-ગજરાજ સમ વિપત વારે,
હરિનીકૃપા "હરિકૃષ્ણ"નાં વચનતો, કર્મની રેખ પર મેખ મારે.

(૫)

સંતના વચનથી શુકલ દ્વિતિયાદિને, વર્ષ પ્રતિ વર્ષ અને માસ માસે,
મહાપૂજા કરો માવ કવિરાજતો, મનોરથ મન તણા સિદ્ધ થાશે.
વચન ઉર ધારીઉં દેહ અવધી સુધી, જાણ્યું શ્રીજી કહે સંત દ્વારે,
શ્રીજીની કૃપાનેં સંતનાં વચનતો, કર્મની રેખ પર મેખ મારે.

(૬)

---

x સ્વામિનારાયણ

સંતના વચનથી ભકત કવિ ભીમજી, સિંહાસન કરાવી પુત્ર પામ્યા.
તેહ કવિ માવ તો મહા પુજા થકી, સંતનેં વચન આયુષ પામ્યા.
જબર મહિમા મહાપૂજા નો જેતપુર, અનુભવ કરી કવિતા ઉચારે,
શ્રીજીની કૃપા નેં સંતનાં વચનતો, કર્મની રેખ પર મેખ મારે.

(૭)

નિયમ, નિશ્ચય, અને પક્ષ, રાખ્યા થકી, કાળને કર્મ માયા ન લોપે,
બ્રહ્મરૂપ થઇ અને રટે પરીબ્રહ્મનેં, દેવ, આચાર્ય, શ્રદ્ધા સમાપે.
દાસનો દાસ કવિ માવ થઇનેં રહે, સંત સાચે મતિ સ્થિર સ્થાપે,
(તો) છતે દેહેં વસે ધામ અક્ષર વિષે, ગુરૂની કૃપા શ્રીજી પ્રતાપે.

(૮) (રચયિત્તા- કવિ માવદાનજી)

।। શ્રીજી સપ્ત સ્તુતિ- દોહા

મંગળ મૂર્તિ મહા પ્રભુ, છબિ નૌતમ ઘનશ્યામ ।।
સુંદર ભક્તિ ધર્મ સુત, નિગમ રટત જેહિ નામ ।।

(૧)

એહિ છબી મેરે અંતરેં, બસો નિરંતર આય ।।
આળશ તમ અજ્ઞાનતા, જેહિ પદચિંત તજાય ।।

(૨)

કામાદિક શત્રુ કહે, અધર્મ વંશ અપાર ।।
તેહી બલ ટાલન પ્રગટ ભયે, કલિ મહિં ધર્મકુમાર ।।

(૩)

મત દૂજે યા જગતમેં, કલિમલ તિમિર કઠોર ।।
પ્રગટે તેહિ મેટન રવિ, ભકિત ધર્મ કીશોર ।।

(૪)

અતિશય અધિક પ્રતાપસેં, તારે ઉ નર ત્રિય વૃંદ ।।
શરણાગત વત્સલ સુખદ, સબ કાટે ભવ ફંદ ।।

(૫)

શ્રી ગુરૂ સહજાનંદ પ્રભુ, મમ ઉર ઇષ્ટ અનૂપ ।।
નિશ દિન બ્રહ્માનંદ કહે, રહો દ્રગનમેં રૂપ ।।

(૬)

દાસન કો મેં દાસ હું, હાજર હૂકમ હજુર ।।
બ્રહ્માનંદકી બીનતી, નિમખ × ન રખિઓ દૂર ।।

(૭) (બ્રહ્મમુનિકૃત ભાષાશિક્ષાપત્રિ)

× નિમીષ માત્ર-